

PSYCHOLOGIE.

Od

fil. dra. **EUGENA KADERÁVKA,**
ř. v. profesora při české theol. fakultě c. k. university Karlo-Ferdinandovy
v Praze.

S dovolením nejdůst. p. opata Želivského.

ČÍSLO XXXV. — ZA ROK 1894.

V PRAZE.

Tiskem Rohlíčka a Sieversa. — Nákladem dědictví sv. Prokopa.
1894.

Jeho Eminenci, nejdůstojnějšímu Pánu,

Františkovi de Paula,

tit. sv. Jana a Pavla, sv. římské církve kardinálu knězi,
říšskému hraběti ze Schönbornu, Buchheimu a Wolfsthalu,
arcibiskupu Pražskému, knížeti, sv. ap. st. legatu, primasovi
král. Českého, majiteli velkokříže c. k. řádu sv. Štěpána,
kanceléři theol. fakulty, Th. doktoru a t. d. a t. d.

z nejhlubší úcty a vděčnosti

věnuje

spisovatel.

PSYCHOLOGIE.

OBSAH.

Úvod.

	Str.
§ 1. Co jest psychologie?	1
§ 2. Jak se má psychologie k filosofii?	2
§ 3. Kterak objasňují psychologii ostatní vědy filosofické a jaké záhady jí předkládají k rozřešení?	4
§ 4. Jak se má psychologie k vědám zkušebním?	14
§ 5. Jak se má psychologie k nadpřirozené vědě theologické?	16
§ 6. Jakého návodu lze užiti ve psychologii?	17
§ 7. Z kolika částí sestává psychologie?	24

Část prvá.

O bytnosti člověka.

§ 8. V čem záleží bytnost člověka?	25
§ 9. O částech člověka fysických	25

Oddělení první.

O těle lidském.

§ 10. Jaké je tělo lidské?	28
--------------------------------------	----

Oddělení druhé.

O duši lidské.

§ 11. Co jest duše lidská? Jsme-li oprávněni a schopni pátrati po ní? .	34
§ 12. O bytnosti duše lidské. Nepravá mínění	40
§ 13. V čem záleží život?	41
§ 14. Důsledky ze stati předešlé vyplývající	57
§ 15. Kolikerý jest život bytostí, ze zkušenosti známých?	59
§ 16. O životní prvotí bylin	61
§ 17. O duši zvířecí	65
§ 18. O duši lidské. Bytuje-li duše lidská?	72
§ 19. V čem záleží bytnost duše lidské?	76
§ 20. Je-li duše lidská podstatou a jakou?	76
§ 21. Je-li duše lidská fysicky jednoduchá?	81
§ 22. Co se namítá proti jednoduchosti duše lidské, budiž vyvráceno .	88
§ 23. Je-li duše lidská podstata povahy duchové?	92
§ 24. Duchová povaha duše lidské se dokazuje	94

	Str.
§ 25. Námitky, proti duchovosti duše lidské činěné, se vyvracejí	106
§ 26. Zdaž jest kromě těla a duše rozumné ve člověku jiných částí podstatných	108
§ 27. Námitky, proti jedné prvoti činěné, vyvráceny	113
§ 28. Je-li v každém člověku jednotlivě duše rozumná, jemu vlastní?	114
§ 29. Co jest důvodem jedinečnosti člověka?	116

Oddělení třetí.

O spojení těla s duší 118

§ 30. Co jest účinkem spojení těla s duší?	119
§ 31. Jaké jest spojení těla s duší?	120
§ 32. Na jakém poměru duše k tělu spočívá jejich spojení?	121
§ 33. Za jakých podmínek se spojuje duše s tělem?	126
§ 34. Kterak bydlí duše v těle?	130
§ 35. Kterak tělo a duše účinkují, vzájemně a podstatně na sobě závisíce?	131
§ 36. Co jest člověk?	132

Část druhá.

§ 37. O činnosti lidské	134
-----------------------------------	-----

Oddělení první.

§ 38. O jednotlivých činnostech lidských	135
§ 39. O mohutnostech duše lidské vůbec	135

Hlava první.

§ 40. O mohutnosti bylinné	146
--------------------------------------	-----

Hlava druhá.

§ 41. O mohutnosti poznávací	148
--	-----

Článek první.

§ 42. O smysle	148
§ 43. O smyslech zevnějších	148
§ 44. O nervech živočišných	149
§ 45. O čidlech	149
§ 46. O dráždidlech	151
§ 47. O vzniku pocitu	151
§ 48. V čem, co z předmětu a kdy dekonale pocituje smysl zevnější?	154
§ 49. Obsah pocitů	158
§ 50. O síle pocitů	159
§ 51. O ceně poznatků smyslových	159
§ 52. O smyslech vniterních	162
§ 53. O smysle povšechném	163
§ 54. O obrazivosti	166

	Str.
§ 55. O mohutnosti oceňovací	171
§ 56. O paměti	175
§ 57. O spolehlivosti smyslů	180

Článek druhý.

O pomysle.

§ 58. Co a zdali jest pomysl? V čem záleží?	183
§ 59. O činnosti pomyslné vůbec	186
§ 60. O umu pojmy tvořícím	198
§ 61. Kterými důvody nelze vysvětliti vznik pojmů?	205
§ 62. Pojmy nevznikají jedinou duší	206
§ 63. Pojmy nevznikají jediným světem	209
§ 64. Pojmy nevznikají jediným Bohem	211
§ 65. O umu soudy tvořícím	213
§ 66. O rozumu úsudky tvořícím	218
§ 67. O paměti pomyslné	219
§ 68. Souvislost poznání pomyslného s poznáním smyslným a se snažením	221

Hlava třetí.

O mohutnosti snaživé.

§ 69. O snaživosti vůbec	222
§ 70. O snaživosti přirozené	229
§ 71. O snaživosti probuzené	231
§ 72. O snaživosti smyslné	233
§ 73. O vůli	237
§ 74. Jak se prokazuje vůle skutečnou?	240
§ 75. Svobodná vůle lidská dokázána	247
§ 76. Ze jsoucnosti pojmu svobody	250
§ 77. Z rozumnosti lidské	250
§ 78. Ze sebevědomí a sice a) o svobodné vůli samé	251
§ 79. Ze sebevědomí a sice b) o dějích, jež svobodné rozhodnutí vůle buď předchází anebo provází	251
§ 80. Z výsledků, jež nutně předpokládají svobodu vůle lidské za svůj důvod	252
§ 81. Z následků zapírání svobodné vůle	253
§ 82. Z nepravdy námitek	253
§ 83. O předmětu svobodné vůle	257

Hlava čtvrtá.

O dojmech snaživosti.

§ 84. Co jest dojem?	259
§ 85. Které jsou hlavní druhy dojmů?	262
§ 86. O dojmech jednotlivých	263
§ 87. O citech	272

Hlava pátá.

O mohutnosti pohybné.

	Str.
§ 88. Jaké jsou pohyby u člověka?	272
§ 89. Je-li mohutnost pohybná?	273
§ 90. Kterak mohutnost pohybná se projevuje činnou?	275
§ 91. O řeči lidské	277

Oddělení druhé.

O vzájemnosti.

§ 92. a) Mezi světem zevnějším a mohutnostmi duše lidské	285
§ 93. b) Mezi mohutnostmi duše lidské	285

Oddělení třetí.

§ 94. O modifikacích života lidského	288
§ 95. O spánku	288
§ 96. O hypnóze	289
§ 97. O různosti věků	291
§ 98. O různosti pohlaví	292
§ 99. O různosti letor	293
§ 100. O různosti plemen	294
§ 101. O různosti národů a rodin	313
§ 102. O různosti stavů	313
§ 103. O modifikacích nepravidelných	314
§ 104. O náměsíčnictví	314
§ 105. O vidění	315
§ 106. O chorobách duševních	316

Oddělení čtvrté.

§ 107. O drážebnostech duše lidské	319
--	-----

Část třetí.

§ 108. O původu člověka	326
§ 109. O původu pokolení lidského	326
§ 110. O nepravdě celé soustavy Darwinovy přírodovědecké	326
§ 111. Má-li theorie Darwinova platnost o těle lidském?	333
§ 112. Má-li theorie Darwinova platnost o duši lidské?	336
§ 113. Zdali první stav pokolení lidského byl surový?	337
§ 114. O původu těla jednotlivého člověka	340
§ 115. O původu duše jednotlivého člověka	340
§ 116. Je-li mínění pantheistické pravdivé?	341
§ 117. Je-li traducianismus pravdivý?	342
§ 118. Je-li generacianismus pravdivý?	343
§ 119. Proč jest kreacianismus pravdivý?	344
§ 120. Kterak duše s tělem spojena?	346

Část čtvrtá.

	Str
§ 121. O clli člověka	349
§ 122. O nesmrtelnosti duše lidské	349
Osudy nesmrtelnosti v dějinách filosofie	344
§ 123. Jak máme rozuměti nesmrtelnosti duše lidské?	350
§ 124. Jak lze dokázati nesmrtelnost?	351
§ 125. Vniterně evidentní přímý důkaz, z bytnosti duše čerpaný	352
§ 126. Vniterně evidentní přímý důkaz, z poměru duše lidské k tělu čerpaný	353
§ 127. Vniterně evidentní důkaz přímý, z poměru duše lidské k Bohu čerpaný	356
§ 128. Vniterně evidentní důkaz nepřímý	358
§ 129. Zevně evidentní důkaz, ze všeobecného mínění pokolení lidského čerpaný	360
§ 130. Jaký život vede duše lidská po smrti a kterak to možno? . . .	363
§ 131. Vyvrácení námitek	365
Některé významy české latinskými vyloženy	371

Opravy tisku.

Str.	6. ř. 22.	zdola	m. podnět č. podmět.
"	65. ř. 7.	shora	m. následkem, činnosti č. následkem činnosti.
"	72. ř. 6.	"	m. nestává č. neostává.
"	81. ř. 22.	"	m. činny č. činy.
"	126. ř. 1.	"	m. všeliká č. všeliké.
"	140. ř. 12.	"	mezi 17 a Volkmann vložit: a poněvadž rozezná- váme dvojí snaživost' smyslnou, tedy 18.
"	163. ř. 29.	"	m. čtverá č. trojl.
"	203. ř. 16.	"	m. pojem č. výměr.
"	293.	K různosti letor přidati jest:	Viz Durdík psych. § 148, 149, 150.

Úvod.

§ 1. Co jest psychologie?

Psychologie jest věda o duši lidské.

Tímto výměrem slovným počínati jest nejen nutno¹⁾, ale i možno, poněvadž logika kritická, která v řadě nauk filosofických psychologii předcházejíc platnost poznatků našich, látkovou stránku pravdy, zkoumá, přesně dokazuje, že můžeme *věděti*²⁾, a poněvadž metafysika obecná, která taktéž psychologii předcházejíc o jsoucnosti a bytnosti obecnin jedná, cestu nám kleslí, bychom souditi mohli z účinků skutečných na příčinu skutečnou a účinkům přiměřenou a tak věděli *o duši lidské*³⁾. Pročež nemine se psychologie s cílem, bude-li užito návodu správného.

Odvolávajice se tedy k logice kritické a metafysice obecné odporujeme filosofům veškerou psychologii již na počátku ničícím, a sice pochybovačům, ku př. Kantovi, který všelikou *vědomost* o duši lidské *výzkumnou* zapírá,⁴⁾ a zkušencům, ku

¹⁾ Disputare de aliqua re impossibile est, nisi saltem, quid nomen significet, sciatur. Egger, Propaedeutica philos-theologica. p. 342. ed. alt.

²⁾ Logica critica demonstrat mentem nostram posse cum omnimoda certitudine veritatem contingere (i. e. scire) et iudicat de validitate mediorum, quibus homo naturaliter est instructus ad veritatem consequendam i. e. ad sciendum. Zigliara, Summa philosophica, I. p. 187. ed. alt.

³⁾ In Metaphysica generali demonstratur ex quocunque effectu manifeste existentia causae, aliqua saltem ratione natura causae. Zigliara ibid. I. p. 506 et sq.

⁴⁾ Stöckl píše (Geschichte der neueren Philosophie II. p. 22.): „Nach Kant (Kritik der reinen Vernunft) sind alle Schlüsse, durch welche vorgeblich die Probleme der metaphysischen Psychologie gelöst werden sollen, nichtig, und ist daher eine Psychologie im Sinne des Pneumatismus nicht möglich.“

příkladu Comte-ovi, jenž vědu psychologickou omezuje vyšetřováním *zjevů a zákonů* života duševního¹⁾. Proto jakkoli co praveno jest v onom výměru slovném, zkoumáním o jsoucnosti a bytnosti duše lidské, zákonů logických přísně šetřícím, nabude obsahu, důvodů a věcné platnosti, tak že teprv na konci této nauky si utvoříme věcný pojem o psychologii: přece onen výměr slovný sloužiti může za počátek a východ.

Jakkoli psychologie si nevšímáti nemůže těla lidského, s kterým duše podstatnou jednotu přirozenosti lidské tvoří, přece nazývá se vědou o *duši* lidské, poněvadž *duše* lidská obzvláštním jest její předmětem. Ostatně v onom výměru psychologie zahrnuto jest i tělo, poněvadž duše lidská jest lidskou, pokud jest spojena s tělem.

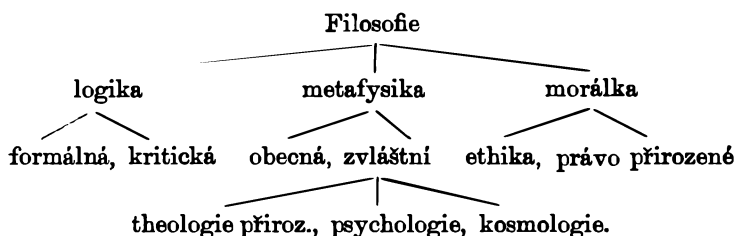
§ 2. Jak se má psychologie k filosofii?

Psychologie, vědecky pátrajíc přirozeným světlem rozumu lidského po posledních důvodech života lidského, jest částí filosofie, vědy o posledních důvodech všem věcem společných, přirozeným světlem rozumu lidského zjednané²⁾. Aby filosofie poslední důvody věci vyšetřila, musí do věci, ze kterých důvody usuzuje, vnikati a je pořádati. Podle těchto věcí se dělí filosofie. Neboť jsou věci myslí lidskou buď *a)* tvořeny anebo *b)* nejsou. Ony jsou bytosti pomyslné a pojednávají se v logice dvojí, ve formální, která vyšetřuje jejich správnost, a v kritické, která dokazuje jejich platnost. Z těchto *b)* jedny *α)* se poznávají, aby toliko byly poznány; druhé *β)* aby také podle nich byli pořádáni činové vůle naší. Oněmi *α)* se zabývá metafysika, těmito *β)* morálka. Metafysika odmyšlejíc od hmoty měrou nejvyšší zabývá se věcmi nehmotnými, nad smysly po-

¹⁾ Stöckl tamže p. 491. „Comte's Philosophie hat nur das durch Erfahrung und Beobachtung Gegebene zum Inhalte . . . Sie darf die Grenzen der Erscheinungswelt nicht überschreiten . . . Sie verzichtet auf die Erforschung des Wesens der Dinge . . . Sie kennt nicht Ursachen, sondern nur Gesetze . . . Sie decompontirt, wie Gall's Phrenologie, die Seele in eine Mehrzahl von psychischen Kräften, denen sie ihren Sitz in verschiedenen Theilen des Gehirns anweist.“

²⁾ Zigliara (Summa philosophica I. p. 1.): „Philosophia est scientia rerum, per earum ultimas rationes naturali rationis humanae lumine comparata.“

vznesenými, pouze rozumu přístupnými. Nehmotnost však uvažovati se může buď obecně, pokud přísluší všem bytostem, anebo zvláště, pokud přísluší určitým druhům bytostí. Proto činíme rozdíl mezi metafysikou obecnou a zvláštní. Metafysika zvláštní se dělí na theologii přirozenou či filosofickou, psychologii a filosofii přírodní či kosmologii. Neboť určitá bytost nehmotná vylučuje naprosto ze své bytnosti hmotu; anebo ač ji vylučuje tak, že bez ní působí a od ní oddělena bytovati může, přece s hmotou se spojuje, aby s ní tvořila jednu přirozenost; anebo s hmotou spojena jest úplně a naprosto. První bytost nehmotná jest Bůh; druhá duše lidská; třetí podstatná údoba bytosti přírodní, buď zvířete anebo byliny anebo nerostu. Jsou-li theologie přirozená, psychologie a kosmologie souřadné nauky metafysické, nejsou předměty jejich souřadny; nejsou Bůh a člověk, nejsou Bůh a bylina souřadné pojmy, jako ku př. bylina a živočich. Morálka činy lidské, t. j. z rozumu a svobodné vůle vycházející, pořádá, aby se shodovaly s cílem vytknutým, a dělí se na etiku, která je rozebírá ve příčině údobné a odtažité, stanovíc podmínky, za kterých jsou mravně dobré, a na právo přirozené, jež stojíc na hledišti látkovém a srostitém, podle zásad etiky zkoumá, které povinnosti plniti má člověk podle své přirozenosti a rozumu svého, a z jakých práv se těší.

Tedy psychologie náleží rodem nejbližším k metafysice zvláštní a souřadna jest theologii přirozené a kosmologii. Poněvadž duše lidská kromě života nadsmyslného prokazuje také život bylinný a živočišný a s tělem hmotným spojena jest, a poněvadž od Boha k obrazu Božímu stvořena jest, od Boha původ svůj má a k Bohu, jako cíli nejvyššímu, směřuje, úzce souvisí s kosmologií a theologii přirozenou; tyto tři vědy vespolek se doplňují, objasňují a k důkladnému porozumění přispívají. Základ svůj všechny tři mají v metafysice obecné či

ontologii; pročť kdo nezná ontologie, neporozumí důkladně psychologii. Že poznatky psychologické, podle logiky formálně přesně zjednané, těší se z pravdy věčné, platnosti, zabezpečuje psychologovi logika kritická. K morálce nemůže psychologie nepřihlížeti; neboť čin mravný jest plodem právě lidským, jenž vzniká činností rozumu a svobodné vůle. Avšak nesmíme zapomenouti, že se liší psychologie od logiky formálně a morálky filosofické; neboť logika formálná líčí činy rozumové a morálka svobodné, jakými mají býti, aby pravdě logické a morální bylo vyhověno, kdežto psychologie bavi se základem a vznikem obojích činů; proto vespolek se podporují. Konečně vzájemnost nalézáme také mezi psychologií a logikou kritickou; neboť v jedné příčině ona tuto předpokládá, v jiné odůvodňuje.

Je-li takový poměr mezi psychologií a ostatními naukami filosofickými, mýlí se Beneke, jenž psychologii považuje základem a podmínkou jak metafysiky, tak i logiky, aesthetiky, morálky, jako by všechny části filosofie vznikly upotřebením psychologie.¹⁾

§ 3. Kterak objasňují psychologii ostatní vědy filosofické a jaké záhady jí předkládají k rozřešení?

Jestliže úzce souvisí psychologie s ostatními naukami filosofickými, není divu, že jí tato souvislost udílí dokonalosti a důkladnosti. Kdo tedy chce ji samotnou pojednávat, musí v úvodu z ostatních nauk filosofických naznačiti pravdy, jež se odnášejí k psychologii a tak z nich těžiti pro své vyšetřování psychologické. Čtenář pak psychologie, opírá-li se o tyto pravdy, přívratky nazvané, snáze porozumí psychologii. Po-

¹⁾ Stöckl praví (Geschichte d. neueren Philos. II. p. 259): „Die Philosophie ist nach Beneke (1798—1854) eine Erfahrungswissenschaft und stützt sich nur auf die innere Erfahrung, auf das im Bewusstsein Gegebene. Demnach bildet die Psychologie die Grundlage und Voraussetzung der Metaphysik sowohl, als auch der gesamten Philosophie. Alle übrigen Theile der Philosophie sind nur angewandte Psychologie. Das logisch Richtige und Unrichtige, das Schöne und Hässliche, das Sittliche und Unsittliche, kurz alles, was Problem der Philosophie werden kann, ist zunächst gegeben als ein psychischer Act, und mit der klaren Erkenntnis, welche Form und Entstehungsweise diese Acte in allen Menschen haben, besitzen wir eine Logik. Aesthetik, Moral“

dotknouti však sluší, že tím vědeckost psychologie škody nebere; neboť jelikož všechny obory vědění filosofického tvoří souladný a souvislý celek, vědeckost právě vyžaduje, aby jedna věda souvisela s druhými, aby druhé jí poskytovaly podnětů k bádání a předmětů, jež by svým způsobem logickým návodem vyšetřila a odůvodnila.

a) Logika formálná.

1. Podle čtyř zásad logických člověk myslí a mysliti musí, má-li býti člověkem, t. j. rozumným, chce-li pravdy se dopátrati, kterou poznati jest mu od přirozenosti uloženo. Nedal si člověk sám tyto zásady; ale mysl jeho jest od přirozenosti k tomu schopna, náchylna, naváděna, jakmile podmínky činnosti pomyslné jsou vyplněny, aby podle těch zásad myslila. Může také podle nich nemysleti, ale pak bloudí a pravdy nedochází. To vše vyložiti připadá na psychologii.

2. Myšlenky nabývají činností lidskou tvarů pojmu, soudu a úsudku, jež nezávisejí na vůli člověka myslícího; tyto tvary jsou určity. Zda jsou myslí naší vlity či jest myslí naší vrozena schopnost podle nich myšlenky tvořiti? Kterak mysl naše této schopnosti užívá, aby vznikly myšlenky?

3. Myšlenky jsou činy myslí lidské. Čím jest ve člověku mysl, že myslí, že činnost prokazuje? V jakém stavu se nalezá mysl lidská tuto činnost projevujíc? Neboť činností svou přichází do nějakého stavu.

4. Myšlenky jsou činy myslí naší jedinečné. Zdali, proč a kterak jest mysl naše jedinečná?

5. Myšlenky jsou obsahu obecného. Kterak to možno, když předměty ve skutečnosti jsou jedinečné? Proč nabývají základní tvarové myšlení našeho, pojmy, obecnosti? Není-li též mysl naše obecnou?

6. Základní tvary myšlení našeho, pojmy, ač jsou obecné, nicméně se dělí na obecné a jedinečné, tak že si představovati můžeme pojmem též předmět jedinečný. Kterak to možno? Jak se stává pojem obsahu obecného jedinečným? Zdali pojem povahy obecné pozbývá, když nám představuje předmět jedinečný?

7. Myšlenky jsou majetkem myslí naší a nemohou bytovati samy o sobě. Čím jest mysl naše proti nim? Kterak lnou k myslí?

8. Vyjádřujeme myšlenky známkami smyslnými, zvláště slovy. Kterak se to děje? V jakém poměru jest řeč k myšlení?

9. Logika formálná vládne řeči; než o tuto vládu s logikou se dělí psychologie. Kterak psychologie tuto vládu prokazuje? Kterak z hledišť psychologického lze vykládati tvary jazykové?

b) Logika kritická.

1. Pravda, srovnalost věci a myslí, jest buď logická, znamená-li srovnalost myslí lidské nejbliže s věcí, posléze s myslí Božskou, buď metafysická, znamená-li srovnalost věci s myslí Božskou, buď morální, znamená-li srovnalost činu lidského s myslí nejbliže lidskou, posléze Božskou. Pravda logická jest cílem poznání lidského. Tuto zásadu psychologie přijímá vykládajíc, že není poznání lidské samo sobě cílem.

2. Člověk, an si osvojuje pravdu logickou, řídí své poznání věci samou. Psychologie tuto pravdu logiky kritické dále vyvinujíc dokazuje, že naše poznání má původ svůj v předmětu poznáném a podmětu poznávajícím. Jak jest při tom účasten předmět, jak podnět?

3. Vlastně a dokonale spočívá pravda logická v soudu. Psychologie tedy zkoumá, jakým pojmem jest podmět soudu a jakým přísudek.

4. Základem a zárodkem pravdy, úplně a rozvinutě v soudu obsažené, jest pojem, a sice tak, že od něho nemůže pravda, pokud jemu přísluší, býti odloučena, kdežto soud může také býti nepravdivým a neodpovídati předmětu poznání našeho. K této pravdě logiky kritické přihlížejíc vykládá psychologie vznik pojmu a soudu a vyšetřuje důvod poměru, jakým se má pravda k pojmu a soudu.

5. Ani pravda ani nepravda nepřísluší smyslům ve smyslu vlastním, leč pokud smyslové svým způsobem napodobují toliko soud. I k této pravdě logiky kritické přihlíží psychologie, jednajíc o poznání smyslovém a poměru mezi poznáním smyslovým a pomyslným.

6. Logika kritická mluví o lidském vědění a nevědění. Psychologie vyšetřuje, kdy jest člověk ve stavu nevědění, kterak z nevědomého se stává vědomým, jaký rozsah má vědění lidské, proč jest neukončitelné, kterak nabývá plného uspokojení.

7. Logika kritická mluví o pravdě a bludu. Co jest příčinou bludu? Kterak se ho uvarujeme?

8. Pravdu poznávajíc buď pochybujeme anebo se domníváme anebo jistotně víme; jistotě, zřejmosti subjektivně, odpovídá zřejmost objektivná, t. j. poznatelnost věci samé, jejíž poměr k jistotě vyšetřuje logika kritická rozeznávajíc zřejmost 1. přímou či bezprostřední, která důkazu nepotřebuje ani nemůže býti dokázána (Jsou mimo mne tělesa, účinek předpokládá příčinu) a nepřímou či prostřední, která důkazu potřebuje a může býti dokázána (Jest Bůh, člověk má duši nesmrtelnou), 2. vnitřní, která ve věci samé spočívá (konečné není nekonečné, Bůh stvořil svět z ničeho), a zevnější, která ve svědectví víry hodném záleží (Caesar byl od spiklenců zavražděn, Nový York jest město ve spojených státech severní Ameriky), 3. metafysickou, naprostou, nepodminěnou, výjimky prostou (člověk poznává bytnosti věci, dvakrát dvě jsou čtyři), fysickou, která jest podminěna stálostí zákonů fysických a výjimku nečiní nemožnou (Tělo lidské po smrti hnije, v tropických krajinách nikdy netrvá den osmnáct hodin), a morální, která jest podminěna stálostí zákonů mravních a výjimku připouští (Přítel přítele neoklame, matka dítě miluje). Psychologie pochybnost, domnění a jistotu rozebírá jako stavy duševní.

9. Logika kritická, mluvíc o prostředcích poznání lidského, mohutnostech poznání smyslového a rozumového, žádá od psychologie, aby prostředky tyto vyšetřila, vylíčila, ze základu odvodila; neboť v jedné příčině potřebuje psychologie logiky kritické, v jiné tato oné. Přijavši poučení od psychologie dokazuje, že smysl, není-li překážky v ústrojí anebo v ústředí, nemůže se klamati chápaje smyslovec sobě vlastní (zrak barvu); o smyslovci společném (vzdálenosti) klamati se může, chápe-li jej jenom jeden smysl z těch, kterým jest smyslovec společný (zrak); chápou-li jej všechny, klam jest nemožný; dává-li smysl zprávu o smyslovci případném (o něčem nyní a tuto, tak a tak zabarveném), mýliti se může, ale člověk, těše se z rozumu, omylu může se stříci; smysl obrazotvorný k omylu jest náchylen, než rozumem omyl tento zaplašiti může člověk. Tyto výsledky logiky kritické uvedeny budou v této psychologii.

10. Logika kritická poučena jsouc od psychologie o mohutnosti poznávací a snaživé, ze kterých se těší člověk, dokazuje, že dostatečným důvodem našeho představování těles, jako mimo nás skutečně bytujících není toliko naše mohutnost ani ona ani tato; načež dále soudí, že poněvadž není tím důvodem jediný Bůh, musíme klásti za důvod také skutečnou jsoucnost

těles samých. I tato pravda logiky kritické ohlasu nalézá ve psychologii.

11. Logika kritická vyžaduje od psychologie, aby vyšetřila um a rozum, jakož i činnost poznávací přímou a zpětnou, soudí, že vyhoví-li se požadavkům i psychologie i logiky formální, nelze pochybovati o pravdivosti pomyslného poznání lidského.

12. Odtud patrně, že filosofie křesťanská spojujíc psychologii s logikou formální a kritickou činí poznání lidské bezpečným. Tak činili filosofové křesťanští také za starší doby a liší se od nynějších filosofů křesťanských toliko tím, že nepojednávali logiku kritickou samu o sobě, jak se to nyní děje. Pročež nespravedlivě obviňují protikřesťanští filosofové filosofy křesťanské doby dřívější, že si vedli ve filosofii dogmaticky, ne kriticky; ovšem filosofové křesťanští takové kritiky neužívají o poznání lidském jako Kant a jeho stoupenci, kteří svou kritikou rozhlodali a rozbili poznání lidské tak, že z něho nic nezbylo, čemuž nasvědčuje zvučný a prázdný název novověké filosofie protikřesťanské, kterým se má zakryti její nahota, její nicota, agnosticismus, t. j. filosofie nevědomosti, důkladná věda nevědy, aneb abych užil obrazu, hluboká, rozsáhlá, spekulativná známost toho jádra, jehož není v ořechu hluchém.

13. Není tedy divu, že logika kritická zavrhuje z důvodů závažných naprosté a všeobecné pochybovačství, které také Herbart učinil základem své filosofie a které, důsledně provedeno, jest filosofickým nihilismem. Psychologie pak dokazuje, že pochybovačství toto jest hlízou a otravou mysli lidské, že zcela odvrací od cíle, jehož má člověk dosíci užívaje rozumu.

c) Metafysika obecná či ontologie (bytoslovi).

1. Obecnost pojmu, základního tvaru myšlenek našich, má svůj základ v jedinečné věci samé, která v sobě drží kromě bytnosti sobě vlastní a jedincové také bytnost s jinými jedinci téhož druhu společnou. Aby uchopila mysl lidská tuto bytnost ve formě obecnosti, k tomu jest schopna, jsouc povahy duchové a prosta srostitosti hmoty a okolností věc hmotnou zjednotlivujících. To dokázati jest úlohou psychologie.

2. Mezi obecninami, jež ontologie vyšetřuje, jest první bytost (to, co jest), jejížto pojmem počíná myšlení naše přímé

a končí zpětně. Duše lidská jsouc bytostí má bytnost (to, skrze co bytost je tím, čím jest), kterou vyžaduje její přirozenost, nemajíc té bytnosti, které nepotřebuje a která jest jí odepřena; pokud cíle vytčeného nedosáhla, má sice bytnost úplnou, ale ne konečně dokonalou; případné bytnosti nabývati má, aby dosáhla bytnosti konečné; někdy nabývá případné bytnosti, která ji neslouží k dokonalosti; konečně jest bytostí vztažnou, odnášejíc se k bytosti, od které má svůj původ. Duše lidská jest bytost, která nemusí ve skutečnosti bytovat, která sama na sobě nespočívá. Jest bytost, která obsah má po jistou míru určitý, ale ne ze sebe ani od sebe. Duše lidská, která činnost prokazuje podle čtyř zásad logických, sama jsouc bytostí podobena jest, jako každá jiná bytost, čtyřem zásadám ontologickým, jež oněm logickým odpovídají. To vše vykládá psychologie na základě ontologickém.

3. Druhá obecnina, kterou ontologie probírá, jest bytnost, čili forma, údoba, kterou jest určena povaha bytosti, čili přirozenost, základ čili prvot činnosti. Bytnost jest prvoti bytosti vtomnou čili vetkvělou. Bytnost člověka podstatnou či druhovou určujeme, jmenujeme-li buď její části věčné či fysické (tělo a duši rozumnou) anebo její části ideální či metafysické (živočích rozumný); k bytnosti jeho případné náleží jeho mohutnosti, jeho činy. Rodová bytnost Cicerona záleží v tom, že jest živočích, druhová, že jest živočích rozumný, případná, že jest filosof a řečník římský v prvním století př. Kr. žijící, jenž potlačil vzpouru Katilinovu.

4. Třetí obecnina, kterou ontologie probírá, jest jsoucnost (uskutečnění bytnosti). Dříve než Bůh stvořil člověka, bytoval člověk v mysli Boží, měl a má tedy jsoucnost ideální; když jej Bůh stvořil, nabyl člověk jsoucnosti věčné. Ona jsoucnost člověka jest nutna, tato podmíněna.

5. Další obecniny jsou skutečnost čili kon a mohoucnost čili možnost čili zárodečnost. Dříve než dřevo jest vyřezáno, jest v něm obraz Merkura mohoucně, zárodečně; když jest vyřezáno, jest v něm obraz skutečně. Konem jest věcná *a*) jsoucnost bytosti, *b*) forma čili údoba, která bytost určuje, *c*) držebnost výkonná (vědomost, cnost), *d*) činnost; mohoucnosti jest *a*) možnost jsoucnosti protivná, *b*) bytost, která údobou jest určena, *c*) síla působivá čili mohutnost. Kon jest první, jenž bytosti první věcnost udílí (prvot života); kon jest druhý, který poslední dokonalost udílí (činnost životní). Mohoucnost, vy-

pustíme-li poslušenskou, o které v psychologii bude krátce toliko zmíněno, jest předmětná, podmětná, působivá. Předmětná jest ona možnost čirá, která znamená, že předmět sestává ze znaků mezi sebou spojitelných, anebo že jest dostatečná příčina, jež by takový předmět učinila skutečným; podmětná či trpná či vjemavá jest přirozená schopnost podmětu ke přijetí nějaké formy; působivá znamená sílu působivou. O konu a mohoucnosti platí tyto zásady: 1. Kon jest dříve než mohoucnost; 2. nic nepůsobí, leč pokud jest v konu; 3. každá bytost podmíněná sestává z konu a mohoucnosti, jest konem smíšeným, kdežto Bůh, bytost nepodmíněná, jest čirý kon. Tolik stačí, abychom ve psychologii užívali mohli konu a mohoucnosti.

6. Ontologie vyvozuje z povahy bytosti přivlastky, jež nejsou od bytosti různé:

a) jedno (co samo v sobě jest nerozděleno). Psychologie užívajíc nauky o jednom dokazuje: Člověku, sestávajícímu z těla a duše, přísluší jednota složenosti přirozená a podstatná, duši lidské jednota jednoduchosti vztažné či fysické, ne náprosté či metafysické; Ciceronovi jednota číselná, člověku druhová, živočichu rodová. Člověku jednotlivému přísluší totožnost podstatná a vztažná, jelikož trvá ve své podstatě týž a podroben jest změnám, jež k případkům se odnášejí. Rozdíl věcný, podstatný a přiměřený jest mezi člověkem a zvířetem, mezi duší a tělem; rozdíl věcný, podstatný a nepřiměřený mezi člověkem a jeho duší; rozdíl věcný a případný mezi duší lidskou a její cností, mezi vědomostí a ctností; rozdíl vztažně pomyslný jest mezi živočichem rozumným a živočichem svobodnou vůli majícím; rozdíl prostě pomyslný jest mezi člověkem a živočichem rozumným. Člověk ve skutečnosti žijící jest jedincem, jelikož všechny jeho znaky pospolu se nevyskytují v druhé bytosti, tak že nemůže býti více bytostí jeho bytnosti poděleno, aby jim celá byla společnou; proto nemůže celá bytnost jedincová se vypovídati o mnohých bytostech. Jest rozumnou bytostí o sobě ostávající, osobou.

b) pravdivo. K tomu, co bylo řečeno v logice kritické o pravdě, připojuji z ontologie toto: Pravda logická předpokládá metafysickou, tak že svou myšlenkou, od nás učiněnou, opakujeme myšlenku Boží, podle které věc vznikla a kterou svým rozumem, rozumu Božímu podobným, z věci takorba čerpáme. Kdežto v bytnosti věci spočívá pravda základně, záleží formálně ve vztahu věci k mysli, ale jinak k mysli Boží,

jinak k myslí lidské; k myslí Boží se vztahuje nutně, měrou plnou a bytně, k lidské podmínečně, měrou konečnou a případně. Věci stvořené odnášejíce se k myslí Boží nemohou nebýti pravdivy; odnášejíce se k myslí lidské samy o sobě jsou pravdivy, ale po případě někdy nepravdivy.

c) dobro. Dobro jest, po čem bytost baží. Věc dobrá musí býti taková, aby po ní bytost bažila, t. j. musí v sobě chovati důvod, pro který by byla předmětem bažení; a v tom spočívá dobro, základně pochopené. Formálně dobrou jest věc, když skutečně se odnáší k bytosti bažící, která chovati musí v sobě důvod, kterým by ona mohoucnost bažení, ve věci základně spočívající, stala se skutečným bažením, t. j. snaživostí. Avšak nic neodpovídá snaživosti, leč co přispívá bytosti bažící k dokonalosti; přispívati však nemůže věc k této dokonalosti, leč svou dokonalostí. Pročež dobro předpokládá ve věci dokonalost, pro kterou věc předmětem jest bažení, a působí dokonalost, která v bažícím podmětu vzniká. Dobro věčně se neliší od toho, co jest; rozdíl jest vztazně pomyslný či virtuální, poněvadž pojem dobra v sobě chová vztah ke snaživosti, pojem však toho, co jest, pojem bytosti toho vztahu nemá. Také dlužno činiti rozdíl mezi bytostí, která má bytnost podstatnou a úplnou, a bytostí, která má na základě bytnosti úplné bytnost případnou a posléze dokonalou. Ona se nazývá vztazně dobrou, poněvadž její bytnost úplná se vztahuje k poslední dokonalosti, k vůli které bytost jest činna a ve které cíle svého dochází. Tato se nazývá prostě dobrou, poněvadž nabyvá skrze činy, k podstatě připadající či přistupující, bytnosti posléze dokonalé, cíle sobě vytčeného řádně došla a je takovou, jakou má býti. Také mezi bytostmi skutečně bytujícími a bytostmi pouze v myslí, ideálně bytujícími ve příčině dobra jest činiti rozdíl. Ony se nazývají vlastně dobrými, poněvadž cílem bažení jest předmět skutečně bytující; tyto nevlastně, poněvadž jsou předmětem bažení, pokud mohou bytovat skutečně, pokud jich snaživost dojiti může skutečně. Minouce poměr mezi Bohem a dobrem podotýkáme o poměru mezi člověkem a dobrem toto: Člověk, jako každá bytost stvořená, Bohu stvořiteli podobná, baží po své vlastní dobrotě a snaží se sdíleti ji s bytostmi jinými; což jenom tehdy se stane, když ji odnáší k Bohu, cíli svému poslednímu, který člověku hlavně k vůli sobě, příduzně následností nutnou k vůli člověku všeliké dobro uděluje, i pokud člověk sám sobě přináleží i zároveň pokud jest členem tvorstva.

Dobroty sobě vlastní dochází člověk činy právě lidskými, z rozumu a svobodné vůle vycházejícími, činy počestnými, mravnými. Dohra rozmanitá jsou předmětem bažení lidského: 1. pravá a nepravá, 2. duchová a tělesná, 3. prostá a vztažná, 4. fyzická a morální, 5. užitečná, počestná a příjemná, 6. podstatná a případná.

Na těchto pravdách ontologických o dobru staví psychologie nauku o snaživosti lidské.

d) krásno. Krása jest vnitřní dobrota věcí, která rozumem jsouc uvážena dokonalou láskou plodí a duchovou rozkoš přímo nehledanou nezbytně působí. O tento pojem krásy, v ontologii vykládaný, se opírajíc vyšetřuje psychologie, která mezi tvory viditelnými jediný člověk svými mohutnostmi nadsmyslnými krásu věcí krásných pojímá, co se při tom v jeho nitru, duši, děje, jakými činy krásno si osvojuje, v jakém stavu jest. Psychologie také člověka považuje krásným; jeho krásu vidí v těle a duši, porovnává a oceňuje tuto dvojí stránku krásy lidské.

7. Dokonalé jest zcela hotové anebo takové, že mu nic neschází přirozenosti vyžadovaného. Když se člověk narodí, máje všechno, co náleží k jeho bytnosti podstatné, těší se z dokonalosti první, základní. Než cíl jest mu vytčen; cíl dosažený zjednáva mu dokonalost druhou, cílovou, konečnou; tohoto cíle dochází člověk vývojem, upotřebením svých mohutností, činností a činy, t. j. dokonalosti prostřední. Toto jest pro psychologii velmi důležité. Dále jest člověk proto vztažně dokonalý, že nemá všechny možné dokonalosti a ty, které jemu přísluší, nemá nekonečné a jelikož účasten býti může také nedokonalosti, které jsou proti jeho přirozenosti, nedostatků. Psychologie vztažnou dokonalost lidskou vyšetřuje a vykládá, která a které nedostatky ve člověku vznikají. Dále uvažuje ontologie dokonalost formálně a virtuálně. Formálně dokonalým jest člověk, pokud má všechno, co vyžaduje přirozenost jeho druhová, právě lidská; virtuálně, pokud projevuje dokonalost, která formálně přísluší zvířeti, živočišnou, a dokonalost, která formálně přísluší bylině, bylinnou. Konečně podle způsobu, jakým se odnášejí dokonalosti k bytnosti a jsoucnosti bytosti, rozeznáváme nutnost a podmíněnost, jednoduchost a složenost, nekonečnost a konečnost, neměnitelnost a měnitelnost. Které z těchto dokonalostí přísluší člověku, zvláště duši lidské a po jakou míru?

8. Ontologie rozebírá nejvyšší rody bytostí, kategorie: podstatu, ličnost, jakost, vztah, činnost, trpnost, čas, místo, polohu,

majetek. Těchto kategorií, v ontologii bedlivě vyšetřených, všimá si psychologie, aby zevrubně poznala přirozenost lidskou.

9. Konečně mluví ontologie, poněvadž bytosti podle své přirozenosti činnými se projevují, o příčinách dokazujíc, že jsou ve skutečnosti, vyhledávajíc a vyšetřujíc jednotlivé druhy jejich: příčinu účinnivou, formálnou, látkovou, účelnou. O tento výklad se opírajíc táže se psychologie, kterými a jakými příčinami vysvětliti možno jsoucnost a bytnost člověka, kterou a jakou příčinou býti se jeví člověk, které a jaké příčiny vládnu jeho činností.

d) Kosmologie.

1. Se světem má člověk tu vlastnost společnou, že je tvorem. Kosmologie povahu světa stvořeného vykládá učíc, že je svět mnohonásobný, složený, konečný, podmíněný, v jiné bytosti původ svůj mající a od Boha věčně rozdílný, že jest od Boha z něčeho stvořen, zachováván a řízen. Možno-li totéž říci o člověku?

2. Bytosti, ke třem říším tvorstva náležející, nerosty, byliny a zvířata, sestávají z látky a formy čili údoby podstatné. Možno-li totéž říci o člověku? Ve své přirozenosti má člověk něco společného s nerosty, bylinami a zvířaty; máme-li tedy rozuměti člověku, potřebi znáti stav nerostů a život bylin a zvířat. Jak se spojuje, co jest člověku společno s nerosty, bylinami a zvířaty, s tím, co člověku přísluší jako člověku?

3. Zákony obecné vládnu celým světem, zvláštní jednotlivými říšemi. Jaké vládnu člověkem, pokud jest člověkem?

e) Theologie přirozená.

Že původem, obrazem a cílem člověka jest Bůh, dokazuje psychologie. K tomu však jest potřebi znáti odjinud jsoucnost a bytnost Boží. Takovou známost poskytuje theologie přirozená, která o bytnosti učí toto: Soustavek přirozenosti Boží v tom záleží, že jest Bůh bytostí sama od sebe, t. j. čirý kon, bytost, jejíž bytost jest jsoucností, bytost naprosto jednoduchá a naprosto nekonečná, bytost svou přirozeností naprosto jedna, naprosto jedinečná. Přívlastky Boží, jež z přirozenosti nutně vyplývají a od ní, jakož i mezi sebou vztažně pomyslně, t. j. virtuálně se liší, dělí se na naprosté, jež toliko k bytnosti Boží zření

mají, a vztažné, jež k věcem stvořeným se odnášejí. Ony jsou: neměnitelnost, věčnost a nesmírnost, pozvání vševědoucí a nejmoudřejší, vůle všemohoucí a přesvatá. Tyto tím se jeví, že Bůh svobodně a z ničeho stvořil svět a jej zachovává, tvorům v jejich činnosti přispívá, sebe světu za cíl poslední předkládá a jej k tomu cíli velemoudře vede.

f) Morálka filosofická.

Morálka filosofická postavena jest na základech psychologie, na bytnosti a činnosti právě lidské; neboť přirozenost lidská vyžaduje, aby člověk život vedl mravný. O psychologii a theologii přirozenou¹⁾ se opírajíc vyšetřuje v ethice, v čem poslední cíl člověka záleží, jaké jest povahy čin mravný, kterým člověk dojiti má k cíli, sám o sobě uvažovaný, na jaké prvotí vnitřní spočívá, a jakou prvotí zevnější jest řízen. V druhé části pojednává přirozené právo jedinečné a společné; v prvním oddělení právo a povinnost obecně zkoumá, pak povinnosti člověka k Bohu, povinnosti a práva člověka k sobě a jiným lidem; v druhém oddělení uvažuje společnost domácí a občanskou, jakož i práva a povinnosti k obojí společnosti se vztahující. Jestliže poskytla psychologie základů morálce filosofické, odměňuje se opět tato oné tím, že ji objasňuje, utvrzuje a obhacuje; pročež psychologovi velice prospěšno jest znáti morálku filosofickou, ve které ve vykládá nejušlechtilější plod života lidského, ovšem z filosofie křesťanské.

§ 4. Jak se má psychologie k vědám zkušebným?

Psychologie, část filosofie, má se k vědám zkušebným podobně jako filosofie, která jednak na nich spočívá majíc je svým počátkem, východem a pramenem, jednak je zdokonaluje, doplňuje a vysvětluje jsouc jejich korunou²⁾.

¹⁾ Jinak soudí Herbart o morálce filosofické čili praktické filosofii: *Unabhängig von der theoretischen Philosophie ist Herbart's Aesthetik, deren wichtigster Theil die Ethik ist. (Überweg: Grundriss d. Gesch. der Phil. 3. p. 276.)*

²⁾ Stöckl (*Lehrbuch der Philosophie I. p. 6.*): *Die Philosophie setzt die Specialwissenschaften voraus als die Grundlagen, auf welchen sie sich*

Věd zkušebných, jež jednají dilem o těle lidském, dilem vypisují, kterak ve skutečnosti se projevuje život lidský, nemůže postrádati psycholog, poněvadž znáti mu třeba tělo lidské, pokud jest hmotou a nástrojem života lidského, a poněvadž ze skutečného života lidského souditi mu lze na prvotě jeho. Odtud vysvitá, jak důležité jsou 1. vědy lékařské, a sice anatomie, která líčí povahu ústrojů těla lidského, a fysiologie, která vykládá, kterak ústroje tyto projevují se činnými, 2. vědy historické, které vypisují, kterak vzdělanost národů a celého lidstva se vyvíjela, kterak pečovala společnost lidská o tělesné a duševní statky a jakých výsledků se dodělala, 3. vědy ethnografické, jež pokolení lidské vypisují, ano se dělí na národy, ano historicky se vyvíjí, podle řečí, náboženství a práva, a vědy ethnologické, jež pokolení lidské vypisují, ano jest rozšířeno po zemi a závisí na přirozených poměrech fysických, 4. životopisy jednotlivých mužů a žen, jež nám dovolují vniknouti do tajemných záhybů srdce lidského, představující nám srostité a určité obrazy života lidského. 5. vědy paedagogické, jež vykládají, kterak dítě vzdělává svůj rozum a svobodnou vůli, aby k dokonalosti duševní dospělo, aby se stalo, čím býti má, 6. spisy o choromyslných, jež líčí chorobné stavy života duševního a jež nepřímou přispívají ku poznání života pravidelného, 7. umění krásná, zvláště básnické v řeči jak vázané, tak nevázané, jež v obrazech živých a půvabných nám představuje život lidský ze všech možných stránek.

Z těchto pramenů čerpajíc vystupuje psychologie nad zkušenost a náležejíc k naukám filosofickým domáhá se prvotí života lidského.

Proto mylí se hmotáři, kteří psychologii řadí mezi vědy

aufbaut. Sie geht nämlich von den sicheren Resultaten der Specialwissenschaften aus; diese Resultate gelten ihr in gewisser Weise als Praemissen, von welchen aus sie auf der Grundlage der Vernunftprincipien weiter schliesst um durch diese fortschreitende Schlussfolgerung endlich zu den letzten und höchsten Gründen alles Erkennbaren vorzudringen . . . Ist aber in solcher Weise und auf solchem Wege die Philosophie einmal construiert, dann können die Wahrheiten, welche der menschliche Geist durch die philosophische Forschung erreicht hat, rückwärts wiederum auf die Specialwissenschaften angewendet, die Lehrsätze der letzteren mit jenen höheren philosophischen Wahrheiten in Zusammenhang gebracht und dadurch eine höhere philosophische Auffassung der Specialwissenschaften angebahnt und erreicht werden.

zkušební a to přírodní¹⁾ Neboť 1. pramenem psychologie hlavním, o němž brzy pojednáme, jest zkušenost vnitřní, kterou seznati nelze leč činností zpětnou, kdežto vědomostí přírodních nabýváme zkušenosti zevnější, která jest předmětem poznání přímého. 2. Jak později shledáme, zákony života, který vedou byliny a zvířata, jsou jiné než zákony, jež řídí život člověka, rozumem a svobodnou vůlí obdařeného.

Zkušenost je tedy pramenem, z něhož psychologie čerpá a jehož jako prostředku užívá, aby zbudovala část metafysiky. Kterak této zkušenosti jest užiti, brzy uslyšíme.

Když psychologie svým způsobem filosofickým úlohu svou vyplnila, prospívá opět vědám zkušebním, jež působením jejími dokonalosti nabývají, jaké by bez ní nedosáhly nikdy. Ovšem musí to býti psychologie pravá, na půdě křesťanské filosofie vyrostlá, rozumná.

§ 5. Jak se má psychologie k nadpřirozené vědě theologické?

Netoliko přirozeně zjevil se Bůh ve svých tvorech viditelných, ale také nadpřirozeně v náboženství křesťanském, jež v církvi katolické jest uloženo a v theologii katolické se pojednává. Jelikož filosofie vykládá přirozené zjevení Boží a toto nemůže odporovati nadpřirozenému zjevení téhož Boha a jelikož nadpřirozené zjevení postaveno jest nad přirozené a přirozené zdokonaleno jest nadpřirozeným: jest 1. rozdíl mezi oběma,

¹⁾ Ze hmotářů budiž jmenován Comte, který pokládá filosofii, tedy také psychologii, ve třetí, nynější době za vědu čistě zkušebnou. Tak píše Stöckl (Lehrbuch d. Gesch. d. Philos. II. p. 386): „Aus den metaphysischen Fiktionen (welche den theologischen gefolgt sind) ringt (nach Comte) die Menschheit in der Gegenwart hervor zur Wahrheit, zur wahren Erkenntniss. Dieser Process vollzieht sich in der positiven Philosophie, im Positivismus, der mit allen Fiktionen aufräumt und imperativisch proclamirt: Die Erkenntniss haben sich bloss an das Positive zu halten, wir können nichts weiter erkennen als die Thatsachen der Erfahrung und durch Induction deren Gesetze.“ Podle Comte-a není podstatného rozdílu mezi přírodou živou a neživou; lučbě podřaděna jest biologie, která se dělí na statickou či anatomii a dynamicou, či fysiologii; biologii podřaděna jest psychologie. Cokoli se děje ve člověku, účinkem jest organismu, na který působí zevnější svět. Tedy psychologie jest věda zkušební, přírodní. Viz „August Comte“ von Hermann Gruber 1889. p. 48—51.

2. panuje svornost mezi nimi, 3. theologie katolická předpokládá známost filosofie, 4. filosofie velký má prospěch z theologie katolické a jest jí podřizena. Toto vše vykládá Stöckl (Lehrb. d. Philos. 1887. 1. § 8. § 9.).

Na tomto poměru filosofie k theologii katolické úřastenství má psychologie, jsouc částí filosofie. Ať tedy psycholog chtěje prospěti své vědě nezapomene na zjevení Boží nadpřirozené, jež kromě pravd nadpřirozených, chápavost rozumu lidského převyšujících, ne však nerozumných, v sobě drží také pravdy přirozené o duši lidské, jež ve svých důvodech rozumem mohou býti pochopeny. Žádoucno jest, aby psychologie nic netvrdila, co by nadpřirozenému zjevení Božímu, na jisto postavenému, se přičilo, poněvadž o téže věci v téže příčině nemohou býti dvě pravdy vespolek sobě odporné, jedna přirozeně poznaná a druhá nadpřirozeně zjevená, a poněvadž Bůh nadpřirozeným způsobem skutečně a jistě se zjevující nikterak myliti nemůže ani sebe ani nás, kdežto člověk rozumu od Boha přirozeně daného zle užívati může k poblouzení. Všímá-li si tedy psycholog nadpřirozeného zjevení Božího, nepobloudí, ale pozná, opravi-li své mínění zjevení Božímu odporné, z důvodů rozumných, že chybil, a že poznatek přirozený, se zjevením Božím se shodující, z důvodů vnitřních jest pravdiv. Kromě toho nabude velkého prospěchu psycholog z nadpřirozeného zjevení, poněvadž toto jemu poskytuje mnohá pokynutí, jak by mnohé záhady psychologické, jež nesnadno pouhému rozumu lidskému rozřešiti, vysvětlil, ku př. původ duše lidské, nesmrtelnost, poměr těla k duši, původ ethického zla, poměr osobnosti k podstatě. Při tom všem nemusí psycholog opustiti půdu filosofickou, na které státi mu přísluší.

A tak bezpečně a s jistotou oddati se může psycholog bádání vědeckému na základě sebevědomí, jehož pozorováním sebe a svých stavů vniterných nabývá, na základě známek smyslných, jež odpovídají vnitřným stavům, a na základě zpráv, které jemu jiný podává buď o svém nitru aneb o nitru třetího.

§ 6. Jakého návodu lze užiti ve psychologii?

Jedni užívají návodu *apriorického* (dozvědného) čili idealistického (vidinářského), počínajice myšlenkou všeobecnou, všelikému poznání předcházející, nic daného nepředpokládající,

o které říkají, že jest samozřejmou pravdou, že se sama sebou rozumí, že v sobě zavinitě chová veškerou psychologii, která prý se dá z ní vyvoditi kladem, protikladem a souborem. Jakou eskamotáží návod apriorický sestruje psychologii, nelze ani pochopiti ani uvěřiti, že by to možno bylo, že by ku př. Fichte, Schelling, Hegel, čiré výmysly a nesmysly hlásati a psáti mohli. Poněvadž tito filosofové byli velebeni, slyšme, do jakých bludů sami klesli a mnohé zaváděli; zároveň seznáme blíže návod apriorický.

Fichte učí: Není nic kromě úsoby (das Ich) [naprosté a nekonečné, jež samu sebe a neúsobu (das Nicht-Ich) kladouc poznává sebe býti totožnou s neúsobou; úsoba naprostá poněvadž sebe klásti nemůže leč jako úsobu, jež jest neúsobou omezena, klásti sebe musí jako množství úsob omezených, čímž vznikají úsoby jedinečné. Úsoba jest intelligenci, pokud sebe klade jako omezenou a určenou skrze neúsobu. Nárazem úsoby na neúsobu vysvětlují se subjektivné činnosti úsoby a subjektivné promítky názoru, prostor a čas. Na tom, že úsoba, kladouc meze konečnosti, sebe do nekonečna rozšiřuje, spočívá mravnost a vykonáváním této úlohy mravní vzniká vyšší světový řád, božství; žije-li úsoba podle tohoto řádu, právě tím jest i nesmrtelnou ¹⁾.

Schelling pomyslným nazíráním božství (t. j. naprosté totožnosti úsoby s neúsobou, ducha se světem) počínaje a kladu, protikladu a souboru užívaje vykládá, kterak naprostá totožnost či nerozlišnost, jednoty své nepozbývajíce, se rozlišuje a rozchází ve protivy, nejprve v přírodu, promítajíc bytnost svou ve formu, pak v ducha, přivádějíc formu nazpět do bytnosti; tyto dva vývoje rozeznávají jest pouze v myslí, poněvadž věcně jsou týmžé činem, činem věčného kladení sebe. Proto jest příroda duchem viditelným, duch přírodou neviditelnou. Věcně tedy není duše lidská rozdílná od těla, jest pouze pojmem, pomyslnou stránkou těla; duše sice, pokud se má k tělu, jest konečná, než pokud ve své bytnosti totožna jest s naprostou bytostí, jest nekonečná; proto přísluší duši nazírati naprostou bytost (das Absolute) pomyslně a tak se zbožniti ²⁾.

¹⁾ Tyto hlavní myšlenky vyňaty ze Stöckla (Lehrbuch d. Gesch. d. Philosophie. II. § 86, § 87.)

²⁾ Stöckl tamže § 90.

Hegel praví: Myšlení a bytí (*das Sein*) jsou naprosto totožna; totožnost tato ve skutečnosti jest v pojmu a pojmem, který sám v sobě se rozvíjí kladem, protikladem a souborem aniž přestává trvati ve své jednotě a obecnosti. Pojem nejprve jest o sobě, pak se mění ve svou protivu a jest mimo sebe, načež se vrací opět k sobě; v prvním vývoji jest takovým bohem, jakým jest sám o sobě a před stvořením světa, v druhém jest přírodou a ve třetím duchem. První a druhý vývoj buďtež zde opomenuty. Třetí vývoj je tento: Duch jest skutečný pojem k sobě se vracivší a o sobě vědoucí; příroda jest zároveň podmínkou ducha, zároveň od ducha položena; duch s tělem je spojen jednotou pojmu, oba jsou totéž, tělo jest realitou duše, duše idealitou těla; duch je skutečným, pokud po stupních se vyvíjí a sám sobě se uzřejuje, nejsou žádnou bytostí hotovou; toto vyvinování sebe a uzřejevání sebe jest bytostí duše. Tyto vývoje jsou tři: nejprve duch nalézá svět jsa duchem subjektivním, potom sám ze sebe tvoří svět svobody jsa duchem objektivním, konečně tobo světa se zbavuje, by sám byl o sobě, by byl duchem absolutním. O prvním vývoji budiž tu pouze podotknuto, že duch přicházejí od přírody a snaže se, by nebyl mimo sebe, ale o sobě, nejprve jest duchem přírodním, duší, potom přírody se zbavuje, rozeznává sebe od světa a svět od sebe a dospívá k vědomí, načež překonává protivu těchto vývojů, poznává, že je totožný se světem a stává se pravým duchem; o prvním stupni jedná *anthropologie*, o druhém *phaenomenologie*, o třetím *pneumatologie*¹⁾. Dále se nepustíme s *Hegelem*.

Tázati se můžeme, zdali *Fichte*, *Schelling* a *Hegel* opravdově tak mysleli, zdali tomu rozuměli, zdali posluchači universitní a čtenáři jim rozuměli. A přece měli stoupenců dosti, kteří jejich názory také do jiných oborů myšlenek a do života přenášeli.

Věřu jejich návod apriorický a idealistický není třeba vyvracet; vyvrací se sám, je-li zdravému rozumu předložen. Jako nevychází od skutečnosti, tak ani nepřivádí ke skutečnosti; je to čirý výmysl, nemá ceny²⁾.

¹⁾ *Stöckl* tamže §§ 95—99.

²⁾ *Saueverino* (*Elementa philosophiae christianae Neapoli 1864. I. p. 197.*) *Methodus a priori seu idealistica scientiam psychologiae abstractam et sub-*

K těmto idealistům druží se ve příčině návodu apriorického *Herbart*, realistou zvaný, jenž *předně* aprioricky si veda a nelogicky přebíhaje z nezávislosti bytce (des Realen) na naši myšlenku k nezávislosti bytce objektivné, bytci přivlastňuje naprostý klad, všelikých vztahů a záporů prostý, naprostou jednoduchost, jenž *za druhé* zkušenost zevnější a vnitřní podle této zásady apriorické a nelogické shledává býti odporů plnou, ačkoli k oné zásadě přišel užitím zkušenosti, ovšem nesprávným, jenž *za třetí* zkušenost s onou zásadou směřuje návodem vztahů a nahodilých mínění, jenž má platnost pouze ve vědách matematických, čistě formálních a k pruhé prostornosti se odnášejících, a jenž předpokládá zkušenost. Jako tyto zásady, tak ani psychologii na nich zbudovanou nelze chváliti.

Slyšme, jakou má Herbart psychologii ve hlavních rysech podle těch zásad.

Duše jest bytost naprostě položená, naprostě jednoduchá, o které se mysliti musí, že jakkoli ve skutečnosti není někde, přece s jinými bytostmi jsouc pospolu, zaujímá prostor jako bod matematický, že jakkoli ve skutečnosti není někdy, přece s jinými bytostmi jsouc pospolu, jest v čase. Bytnost duševní naprosto jest nám neznáma, jako každého bytce jiného; víme o duši pouze, že jest něco trvalého, co jest ustavičným základem měnivé úsoby člověka zdravého, chorého, ozdravujícího; nepoznáváme ji bezprostředně, ale přimýšlíme ji toliko k dějům zkušenosti vnitřní, jako jejich nositelku. V těle, souboru nescíslných bytců, duše pouze bydlí. Nemajíc žádných mohutností sama sebe duše zachovává proti rušení, jež by pouze mohlo přibázeti od jiných bytců, poněvadž jeden bytec na druhý nemůže působiti skutečně; v tomto zachování sebe, ovšem pouze možném, v pravdě neskutečném, záleží veškerá činnost duševní; toto zachování sebe jest představa. Představy se zabavují a vybavují mezi sebou samy, jako sily fysické; tím vznikají rozmanité stavy jejich, city a snahy. Zákony o vybavování představ podrobeny jsou nutnosti a matematicky se dají určití. Vzájemnost mezi tělem a duší není věčná, nýbrž toliko po-

iectivam, non vero realem et obiectivam largiri nobis potest. Nam ratio. observationis praesidio destituta, veras leges, quibus res fiunt, earumque veras causas detegere nequit, quippe quod, cum ipsa a priori, seu ex quadam hypothesei existentiam rerum admittat, leges et causae phaenomenorum, quas statuit, nonnisi hypotheticae esse possunt.

myslná. Duše původ svůj má sama v sobě, jako každý bytec jiný. Nesmrtelnost duše, která více znamená než pouhou nezničitelnost, všem bytcům společnou, dokázati možno pouze hrůzou, která člověka jímá, myslí-li, že by po smrti těla neměl žádných myšlenek¹⁾

Právem se obviňuje psychologie Herbartova z idealismu a materialismu, kterým bludům chtěl Herbart uniknouti.

Jiní opět užívají návodu přírodovědeckého, *aposteriorického*, zkušebného, převážného, který na hmotě, její zjevech a zákonech přestává, radíce psychologii k mineralogii, botanice a zoologii, majíce ji za část fysiologie. Hmota, síly mechanické a chemické, zákony nutné, pohyb mechanický jsou jim jedinými prvotními všeho, co jest, veškerého života, celého člověka, celého života jeho; vše, co přesahuje zkušenost smyslnou, řadí mezi bludy ducha lidského. A jakých výsledků dochází tento návod ve psychologii? Podle Büchnera, hmotáře (*Kraft und Stoff*), není ve člověku duše, která by prvotí byla povahy duchové, která by nehmotna byla, od těla se rozeznávajíc podstatně; táž síla, která v žaludku tráví a v ledvinách moč vyměšuje, v mozku myslí; duše jest imaginárním souhrnem rozličných sil, myšlení pak, jež bavit se nemůže leč zkušeností smyslnou, jest účinkem společného působení mnohých látek; proto rozpadnou-li se látky, mizí úplně duše a myšlení; poněvadž není člověk ničím než dokonalým zvířetem a tvorem veskrze do přírody pohříženým jako každé zvíře jiné, jest podroben toliko zákonům nutným a netěšící se ze svobody žádné²⁾. Podobně smýšlí Moleschott, K. Vogt, Häckel, Comte.

Máme-li si přisvojit tento návod aposterioristický, zkušebný ve psychologii? Nemožno, poněvadž jest hrotem vědy filosofické, hrotem rozumu.³⁾

¹⁾ Spisovatel to vše vykládá ve své knize „Křesťanská filosofie, porovnaná s některými soustavami filosof nového věku.“ Olomouc. 1885.

²⁾ Sanseverino loc. cit. p. 157: *Methodum empiricam ad scientiam gignendam imparem esse ipsa scientiae notio patefacit luculenter. Enimvero ii, qui methodum empiricam sectantur, experimento et inductione utuntur, atque experimento aliquid quibusdam individuís inesse detegunt, inductione autem illud cunctis singularibus eadem specie comprehensis inesse cognoscunt; sed cum syllogismum vel omnino negligant vel flocci faciant, causam, qua illud huic rerum speciei insit, minime scrutantur, ob idque res ex causis suis non cognoscunt. Atqui scientia non obtinetur, nisi quum res per causam cognoscitur. Empiristae igitur scientias rerum minime adipisci possunt.*

³⁾ Mraká vším právem Erdmann hmotářství, jež svým návodem zkušeb-

Jiní konečně Wolffa následující psychologii dělí na zkušenou a metafysickou, aby oba návody, aposteriorický a apriorický, spojili, a každou část, jednu od druhé oddělenou, vykládají.

Než návod Wolffův pravým nelze nazvati; neboť 1. odloučení psychologie zkušené od metafysické vyžaduje, by v obou mnohé věci se opakovaly; 2. pouhý výpis zkušený vědou není, nevykládají-li se zjevy duševní z přirozenosti duše; 3. nauka o duši metafysická nespočívá na základě pevném, nevyhází-li od zkušenosti. Proto návod Wolffův zavrhlí Lichtenfels, Cousin, Rosmini. Také Sanseverino Wolffovi odporuje řka: *Facile intelligitur divisionem psychologiae a Wolfio inventam in empiricam, quae sola experientia, et in rationalem, quae sola ratione in suis investigationibus utitur, verae methodi philosophandi adversari. Nam quoniam ad psychologiam, non secus ac ad reliquas scientias, quae circa res obiectivas versantur, nec sola ratio, nec sola observatio sufficit, ex utraque unam, non duas psychologias existere posse manifestum est.* (*Elementa philos. christ. I. p. 197.*)

Proto jest psychologie věda jedna, metafysická, ve které návod aposteriorický s apriorickým souladně se pojí. Počítí jest zkušenosti, o které máme jistotu z bezprostřední zřejmosti zevnější; z ní sudme podle zákonů logických na příčinu; tuto

ným chce vytlačiti filosofi: Es findet sich bei den Materialisten der Gegenwart nicht ein einziger origineller Gedanke. Bis auf den cynischen Vergleich der Gedanken mit den Excrementen der Nieren hat Cabanis alles schon gesagt, was man jetzt zu lesen bekommt. Wenn es wahr sein sollte, dass die Naturphilosophie gelehrt habe über Dinge abzusprechen, von denen man nichts versteht, so hat sie nirgends so eifrige Adepten gefunden, wie unter den exacten Forschern. Wer heute ein Mikroskop gut zu behandeln weiss, glaubt ohne weiteres darüber absprechen zu können, was Ursache, was Bedingung, was Kraft, was Stoff, was logisches Gesetz, was Wahrheit sei. Der Umstand, dass der Leserkreis dieser Bücher sehr gross ist und täglich wächst, dass Zeitschriften, die für den Horizont der Schulmeister und Bauern berechnet sind, dem Materialismus immer mehr Anhänger zuführen, ist für viele ein Beweis gewesen, dass er die Philosophie der Gegenwart oder der Zukunft sei. Entschiede dieses, dann hätte der Materialismus seinen Meister bereits gefunden; denn Gambrinus zählt noch viel mehr begeisterte Anhänger als er, und viel eifrigere; es ist bis jetzt noch kein Beispiel vorgekommen, dass die Vertheuerung eines Moleschott'schen oder Büchner'schen Buches Revolutionen in grossen Städten hervorgerufen hätte. (*Grundriss der Gesch. d. Phil. 2. 708. Cituje Stückl L. d. G. d. Ph. 2. 369.*)

řádně poznajíce vrátíme se nazpět ke zkušenosti 1. proto, abychom se přesvědčili, že jsme vystupující ze zkušenosti k příčině, logicky myslili, a 2. abychom poznali, co nám zkušenost podává, z příčiny a tak nabyli jistoty o ní ze zřejmosti vnitřní. Tento návod analyticko-synthetický volil též Sanseverino, jenž ho těmito slovy odůvodňuje (El. ph. chr. I. 196): Ex iis, quae in methodologia statuimus, planum omnino fit nos non alia methodo quam analytico-synthetica scientiam obiectivam facultatum animae comparare nobis posse. Haec methodus ab actionum animae, quae interna experientia nobis innotescunt, observatione ad facultates atque ab utrisque ad essentiam animae, prout illarum est causa, assurgit; deinde ex notione essentiae ad considerationem facultatum, quae eius effectus sunt, regreditur penitiorumque ipsarum notitiam constituit. Ipsam omnes Peripatetici duce Aristotele (De Anim. I. I. c. 1.) sectati sunt, ac ad ipsam nonnulli recentes, in primisque Gallupius noster (Saggio filos. I. II. c. 5. § 35, t. III. p. 77.) quodammodo accesserunt.

Kdo. tedy správně chce psychologii sestaviti, musí míti zkušenost nejen o lidském zevnějšku, ale i o jeho nitru, zvláště však o svém, jež musí pozorovati. Pozorovati sebe, sebe býti vědomým, míti zkušenost vniternou jest *bezpečnou* cestou k vědomostem psychologickým, nastupuje-li se pečlivě a přemáhají-li se obtíže s ní spojené. Neboť kdo pochybuje o pravdivosti sebevědomí, an pochybuje, předpokládá tuto pravdivost. Aniž sebevědomí se může nesrovnávati se svým předmětem, s tím, co se děje v nás, je-li ve stavu pravidelném, který přísně rozeznáváme od nepravidelného. Neboť ani v předmětu ani v podmětu sebevědomí není nic, co by tuto nesrovnalost působilo; aniž nás Bůh tak špatně stvořil, že by nesrovnávati se musilo sebevědomí se svým předmětem. Proto nemohou pochybovači zvrátiti pravdivost sebevědomí.

Ze vniterných stavů takto řádně poznaných, jež považovati sluší za účinky, soudí psycholog podle logické zásady o příčinnosti na příčinu a to dostatečnou, bytnost. V tom záleží návod aposteriorický (přezvědňý) čili analytický (rozborný).

Naděž z důvodů shora naznačených vrací se psycholog k oněm dějům vniterným, psychickým, od kterých vyšel, návodem apriorickým (dozvědňým) čili synthetickým (souborným), aby je z oné příčiny, bytnosti, návodem analytickým vyzkoumané důkladně vyložil.

§ 7. Z kolika částí sestává psychologie?

Návodem rozborně-souborným poznáme, jak vyloženo, I. bytnost, II. činnost člověka. Po té budeme se opět tázati podle logické zásady příčinnosti, odkud jest člověk. Známost bytnosti a činnosti lidské nás poučí III. o původu člověka, který nalezneme v Bohu. Avšak původce člověka, Bůh, je velemoudrým, vytkl člověku cíl, který jest přiměřen jednak vlastnostem původcovým, jednak bytnosti a činnosti lidské. Pročež vyšetřuje psycholog IV. cíl člověka¹⁾.

Tak poznáme člověka skrz na skrz ze všech jeho příčin: pokud jest on příčinou, a pokud účinkem, co jest příčinou člověka látkovou a co formální, která příčina účinnivá jemu dala bytnost a jsoucnost, podle které příčiny vzorné vznikl, k jakému konci spěje.

¹⁾ Téhož návodu a rozdělení šetří Egger ve své psychologii, obsažené v díle „Propaedeutica philosophico-theologica.“

Část první.

O bytnosti člověka.

§ 8. V čem záleží bytnost člověka.

Tážeme-li se, ze kterých částí fysických člověk sestává, odpovídá nám zkušenost obecná: z těla i duše. Tento názor shledáváme u všech národů, budiž stupeň jejich vzdělanosti jakýkoli; projdeme všechny díly světa, prozkoumejme všechny památky, i nejstarší, jež o vzdělanosti svědčí, všude a vždycky nalezneme u národů názor ten. Taktéž přesvědčení jsou všichni národové, že tělo a duše činí jednu přirozenost lidskou.

Vycházejíce tedy od zkušenosti této jednati budeme nejprve o jednotlivých částech člověka fysických, které činí jeho přirozenost, potom o jednotě, kterou spojeny jsou ve člověku. I přesvědčíme se, zdali a proč onen názor všech národů jest pravdiv a pátrajíce přesně vědecky, hlouběji vnikneme do přirozenosti lidské, než obecná zkušenost národů dovoluje.

§. 9. O částech člověka fysických.

Obecné zkušenosti o částech člověka fysických jednotlivci odporují, vykládajíce tato klamná učení:

1. Monisté, a sice a) hmotáři jedině tělo uznávají říkajíce, že tělem lidským vládnou síly toliko mechanické a chemické, jimiž jedinými podmíněn prý jest veškerý život lidský. (Viz v § 6. návod aposteriorický.)

b) Idealisté čili vidináři mluví o duši a těle, avšak rozdilu věcného nečiní nazývajíce tělo realitou duše a duši idealitou těla (Hegel), anebo duši pojmem těla (Schelling). Viz v § 6.

návod apriorický. Berkeley všeliké těleso, tedy také tělo lidské pokládá za představu ducha našeho; člověk by tedy byl pouhým duchem ¹⁾. Fechner míní podle Spinozy a Kanta, že tělo a duše jsou dvěma různými zjevy téže bytosti jedné, která jest uvažována buď zevně anebo z nitra, buď smyslem anebo sebevědomím ²⁾.

2. Jini uznávají ve člověku dvě části fyzické, ale nesprávné. Sensualista *Comtillac* pokládá duši za úplně závislou na těle, poněvadž prý žádného poznatku nenabývá, leč skrze smysly a poněvadž i takto poznávajíc jeví se zcela trpnou, tak že se zdá, jako by smysly tělesné fyzickou byly příčinou všelikého poznání lidského. Dalek nebyl názoru hmotářského ³⁾. *Descartes* čili *Cartesius*, zakladatel novověkého rozumářství filosofického, rozeznává tělo s teplem životným, prvot činnosti bylinné a živočišné, od duše, která pouze myslí ⁴⁾. Jini opět mluví o těle se silou nervovou, prvot činnosti bylinné, a o duši, která živočišně a pomyslně činnou jest. (*Barthez*, *Jouffroy*.) ⁵⁾

3. Trichotomisté k tělu přičiňují dvě duše, a sice *Manichaeové* jednu dobrou, druhou pak zlou; *Duns Scotus*, *Baco*, *Gassendi* učí trichotomii, která k ethické stránce života lidského nepřihlíží, každý jiným způsobem. Minění své odůvodňují *Manichaeové* ⁶⁾, že prý jsou dvě věčné prvotě, mezi sebou ethicky protivné. *Duns Scotus* ⁷⁾ učí, že kromě duše, prvotě života bylinného, živočišného a pomyslného je také forma tělesnosti, od formy těles neústrojných rozdílná, skrze kterou tělo takovým tělem jest, aby se spojilo s duší; jsou tedy části člověka tyto: hmota, podstatná forma tělesnosti, duše. *Baco Verulámský* ⁸⁾ člověka skládá 1. z těla, 2. duše tělové, nerozumné, prvotě výkonů bylinných a živočišných, t. j. tělesa velmi jemného a smyslům nepřístupného, 3. duše rozumné, duchové. Taktéž *Gassendi* ⁹⁾. Podle *Günthera* má člověk kromě těla dvě

¹⁾ Stöckl. Lehrb. d. Gesch. d. Phil. II. p. 136.

²⁾ Überweg. Gesch. d. Phil. 1868. III. p. 322.

³⁾ Tamže p. 183.

⁴⁾ Tamže p. 97.

⁵⁾ Sanseverino. Elem. philos. christ. 1864—68. III. 73, 76.

⁶⁾ Stöckl. Lehrbuch d. Gesch. d. Phil. I. 231.

⁷⁾ Tamže I. 468.

⁸⁾ Tamže II. 81. (poznámka.).

⁹⁾ Tamže II. 33. —

duše: ducha rozumného a přírodní duši, t. j. prvot přírody samu, která v lidském těle dospěla k nejvyššímu uvnitřnění (*Verinnerung*); duše jest životní prvotí těla, liší se stupněm od duše zvířecí, vzniká plozením s tělem a v těle a tvoří pojmy; duch jest prvotí sebevědomí, osobnosti, svobody, přísluší člověku, od zvířete specificky se lišícímu, vzniká tvůrčí moci Boží a tvoří vidiny; duše v duchu ostává či subsistuje¹⁾.

4. *Tetrachotomii* učí *Plato*, jenž k tělu přičiňuje tři duše: rozumnou, zmužilou a žádostivou²⁾, a *Vilém Okkamský*, jenž mluví o těle, formě tělesnosti, duši živočišné a duši rozumné³⁾.

5. *Polytomii* vykládá *Herbart*, podle něhož jest člověk souborem bytců (reálů) naprostých a nedělitelných, o kterých nám není povědomo nic, a ze kterých jeden bytec střední jest duše. Poněvadž výměr všech bytců je tentýž, i duše i těch, o kterých domnívati se můžeme, že z nich hmota se skládá, a poněvadž nám není podle Herbarta nikterak známo o žádném bytci, čím vlastně jest: mínění Herbartovo jest hmotářské a pochybovačské; poněvadž Herbart každý bytec nazývá naprostým, metafysicky jednoduchým, jest mínění jeho pantheistické, jelikož naprostým, metafysicky jednoduchým býti přísluší Bohu, jako Bohu; poněvadž praví, že duši přísluší čílost duchová, hmotě však, tělu, život, a že vzájemné působení těla i duše není skutečno, jest mínění jeho dualistické⁴⁾.

Filosofie křesťanská, která názory Sokratovými, Platonovými a Aristotelovými, pokud zdravému rozumu, křesťanstvím osvědčenému, neodporují, připravena a od učených křesťanů v staré a střední době letopočtu křesťanského, zvláště od sv. Augustina a sv. Tomáše Akvinského, podle zkušenosti a logických zákonů za přispění učení křesťanského založena byvši v novém věku, kdekoli církev katolická působnost svou rozvinuje, dále se pěstuje tak, že netoliko pravdivým a zcela zjištěným výzkumům neodporuje, ale také jim pevné základy poskytuje, — filosofie křesťanská, která se varuje všelikých podvojných výstředností, v soustavách mimo- a protikřesťan-

¹⁾ Tamže II. 353. —

²⁾ Tamže I. 94. —

³⁾ Tamže I. 477.

⁴⁾ Toto vše spisovatel vykládá ve své knize „Filosofie křest. atd.“ ahora uvedeně. .

ských se vyskytujících a která vše tak vykládati se snaží, aby ji zdravý rozum lidský přisvědčiti mohl, — tato filosofie křesťanská zavrhuje mínění monistů i hmotářů i vidinářů, dualistů nepravých, trichotomistů, tetrachomistů a polytomistů, tvrdíc, že jsou dvě části neúplně podstatné, ze kterých člověk jednotný o jedné přirozenosti se skládá, tělo a duše, duše pak že jest prvotí veškerého života lidského, že jest formou čili údobou těla podstatnou.

To budiž rádně dokázáno.

Oddělení první.

O těle lidském.

§ 10. Jaké je tělo lidské?

I. Tělo lidské není věčně totožno s duší lidskou, ale má vlastnosti, jimiž od duše se liší specificky, jsouc hmotným; neboť 1. skutečně, a ne zdánlivě ani klamně, prokazuje se podmětem rozličných zjevů smyslných, 2. poznání smyslnému jest přístupno, 3. ličně místo zabírá a ličně v místě se pohybuje, 4. z částí fysických a celistvých, v jeden celek jednotný a ústrojný sloučených, se skládá, 5. na části se rozkládajíc hyne.

Tato pravda vyplývá ze zkušenosti, která každého člověka, rozumu rádně užívajícího, nutí vyznati, že má tělo hmotné; pročež také všichni lidé vždycky a všudy pevně o tom jsou přesvědčeni. Jenom někteří filosofové, vidináři, této pravdě odporují, jako Berkeley, Fichte, Schelling, Hegel, Fechner ¹⁾. Poněvadž tato pravda jest samozřejmá, tak že nepotřebuje důkazu aniž může býti přímo dokázána, mohou býti oni filosofové pouze důkazem nepřímým vyvráceni.

Idealisté tvrdí, že duše jediná důvodem jest naší představy o těle našem, ne také jeho skutečnost, že tedy z té představy se nemůže souditi na skutečnost jeho. Avšak duše jediná nemůže býti důvodem. Neboť představou o těle našem nepředstavuje se ani duše, ani co k duši náleží, ale co specificky se liší od duše. Odkud má duše takovou představu? Sama ze sebe

¹⁾ Viz § 9. 1. b.

nikterak, poněvadž není bytostí naprostou, božskou. Zda představování věci neskutečné postaći, abychom věc představovanou si mysleli jako skutečnou? Státí se to může, když sníme, anebo když jsme ve stavu nepravidelném; avšak činíme rozdíl určitý a specifický mezi bděním a sněním, mezi stavem pravidelným a nepravidelným. A i snové a přízraky mají svůj základ poslední ve skutečnosti.

Aniž vůle naše může býti důvodem naší představy o našem těle. Neboť má-li vůle táhnouti se k věci nějaké, předcházení musí představa o té věci. Také pohnutky nějaké vyžaduje vůle. Co by ji tedy mohlo pohnouti, aby působila k tomu, by představováno bylo tělo neskutečné, jako by skutečným bylo? Ničeho jiného by žádostiva nebyla, leč aby se klamala. Konečně pozorujeme-li samy sebe, nezáleží na vůli naší, abychom si své tělo představovali; buď že chceme, buď že nechceme, tělo své si představujeme.

Či snad Bůh samojediný v nás tvoří naši představu o těle našem, ač se nám zdá, že ji sami děláme? Bůh-li jest příčinou, že si tak představujeme tělo, jako bychom je skutečně měli, ač je skutečně nemáme? Pak jsme pohříženi v bludu všebožeckém; pak jest Bůh původcem klamu. Tyto dva důsledky protivují se zdravému rozumu.

Věru diviti se musíme, že někdo pochybovati může o skutečnosti těla lidského, těla svého, když jest při zdravém rozumu.

Musi tedy tělo naše skutečně bytovati jako hmotné, když máme o něm představu jako o hmotném.

Výborně mluví o skutečnosti těles *Liberatore* „*Institutiones philosophicae*“ I. p. 130.—133. (1875).

Mylně považuje Herbart tělo lidské za soubor mnohých podstat metafysicky jednoduchých, jež monádami, reály nazývá¹⁾. Zkušenost, kterou neprávě považuje veskrze klamnou, odporů plnou, nás učí, že tělo jest jednotný celek. Naučiv se mysliti na základě zkušenosti a máje předměty svého myšlení ze zkušenosti, svým myšlením obviňuje zkušenost celou z klamu

¹⁾ Stöckl. *Gesch. d. neueren Phil.* II. 240.: Das Ding mit mehreren Merkmalen (der Körper) ist ein Complex von vielen einfachen Substanzen, Monaden oder Realen . . . Die erfahrungsmässig wiederkehrende Gruppierung derselben wird von uns für ein Ding gehalten. (Herbart IV. § 328 p. 318 st.)

a nepravdy a ji zavrhuje, řídě se zásadou neoprávněnou a nepravdivou, že každý bytec jest naprosto, absolutně položen, že jest absolutně jednoduchý, bez vztahu a záporu, že není ani v prostoru ani v čase. Poněvadž, jak jest patrné, absolutnost nemůže Herbart tvrditi o těle lidském, hledá ji v jednotlivých jeho monádách, jichž prý jest v těle veliké množství. To však se přičí zdravému rozumu. Není tedy tělo lidské souborem, jakým je pokládá Herbart.

Také se mylí Herbart, že hmotnost těla pokládá pouze za zjev¹⁾ a vykládá ji pospolitostí monád, o které nelze říci, jak k ní přišel a jak by zjev hmotnosti způsobiti mohla. Poněvadž pojmu pospolitosti nabyti mohl, byť i k tomu se nechtěl přiznati, toliko ze zkušenosti a poněvadž tuto pokládá za odporů plnou, jest i pojem pospolitosti odporů pln a nemůže býti považován za vhodný prostředek, jímž by zkušenost odporů byla zbavena. A přece jest Herbartovi tato pospolitost kouzelným proutkem, kterým záhady metafysické, jež si předložil, chce řešiti. Není tedy hmotnost našeho těla zdánlivou, nýbrž skutečnou.

II. Tělo lidské jest *podstatou*. Neboť podstatou jest věc, která v sobě samé tak bytuje, že žádného podmětu nepotřebuje, k němuž by lnula, aby mohla bytovati, kdežto případek jest věc, která v sobě samé nebytuje, ale podmětu potřebuje, k němuž by lnula, aby mohla bytovati. Není nic třetího. Uvažujeme-li zkušenost kterou máme o těle lidském, podle těchto výměrů pravdivých a samozřejmých, nelze nevyznati, že pojem podstaty platnost má o těle lidském a že tělo lidské trvalým jest podmětem případků se měnících.

Kdyby tělo lidské podstatou nebylo, duše jediná by podstatou byla, tělo pak jejím případkem; z čehož by následovalo, co není pravda, že člověk co do podstaty jest pouhou duší. A kdyby tělo případkem bylo duši, musila by duše býti tělesnou, poněvadž případek a podstata musí býti vespolek přiměřeny, aby případek k podstatě mohl lnouti. Že duše nemůže býti hmotnou, jakou je tělo, uslyšíme.

Aniž možno tvrditi s Güntherem, že v těle lidském se

¹⁾ Stöckl tamže II. 242.: Die Materie als ein räumliches und zeitliches Reale, mit räumlichen und zeitlichen Kräften Vorgestelltes, wie wir sie zu denken pflegen, gehört weder in das Reich des Seins noch in dasjenige des wirklichen Geschehens, sondern ist eine blosse Erscheinung.

určuje a projevuje obecná podstata přírodní¹⁾; pak by zajisté tělo naše bylo případkem té podstaty přírodní. O takovém poměru nevíme ničeho ze zkušenosti; ano zkušenost nás učí, že tomu tak není.

Tělo lidské jest podstatou *jednou*, jak učí zkušenost samozřejmá. Proto přisvědčiti nelze Herbartovi, jenž tělo lidské nazývá souborem *mnuhých* a jednoduchých podstat čili monád, čili reálů²⁾.

Podstatou tedy tělo lidské jest, ale *neúplnou*. Neboť člověk ve příčině druhu celý podstatou jest úplnou; tělo však jest částí člověka a niž samojeдинé prokazovati může činnosti na člověka připadající.

III. Tělo lidské částí člověka jest bytnou, podstatnou, tak že náleží k podstatnosti člověka; není částí nahodilou, vedlejší, zbytečnou. Neboť *člověku* přísluší vlastnosti hmotné (ku př. *člověk* je velký, těžký, hubený), jakož i život bylinný (*člověk* tráví, roste) a živočišný (*člověk* vidí, má pud potravní, pohybuje se z jednoho místa na druhé). To vše podmíněno je tělem.

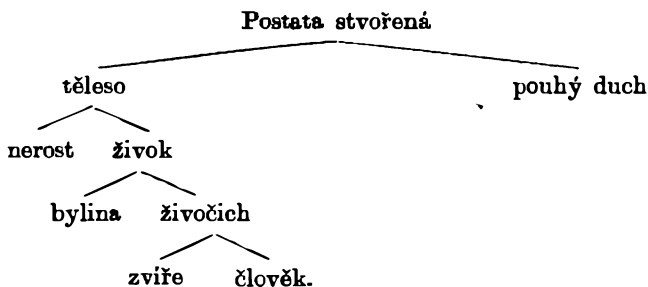
Platonovi není tělo bytnou částí člověka. Míni zajisté, že duše se má k tělu jako vozka k vozu, jako lodník k lodi; tělo jest pouze nástrojem, jehož duše užívá, by na venek působila, tak že člověk jest vlastně duší³⁾. Mínění toto zkušenosti odporuje. S Platonem stejně smýšlí traditionalista Bonald, jenž nazývá člověka *intelligence servie par des organes*.

IV. Tělo lidské prokazuje nejen vlastnosti hmoty neústrojné, ale i, pokud spojeno je, jak se ukáže, s duší, dokonalosti života bylinného a živočišného. Pročež má člověk, pokud tělem jest opatřen, nejbližší rod společný se zvířaty, poněvadž jest živočichem, prostřední s bylinami, poněvadž jest živokem, vzdálený s tělesy všemi, poněvadž jest podstatou tělesnou.

¹⁾ Günther praví: Der menschliche Körper ist eine Besonderung der allgemeinen Natursubstanz. Egger Prop. ph.-th. p. 469.

²⁾ Viz v témže § č. I.

³⁾ Stückl Lehrb. d. Gesch. d. Philos. I. 93.

V. Tělo lidské znamenitě se liší od těla zvířecího. Nepravím, že člověk, hlavně a především svým tělem se liší druhově či specificky od zvířete. Dokážeme, že hlavně a především svou duší se liší druhově či specificky od zvířete a že tento rozdíl přechází také na tělo přidruženě. Nyní uvažujice toliko tělo dokazujeme, že *znamenitě* se liší tělo lidské od zvířecího.

Nohama dotýká se člověk země, hlavou strní k nebi; ruce má volny, užívaje jich k pracím nejrozmanitějším, stavě palec proti ostatním prstům, což nedokáže opice. Přímá chůze lidská nutně vyplývá z ústrojí celé kostry, útvaru pánve a nohy, kdežto útvar opice, i té, která člověku se podobá nejvíce, podmiňuje chůzi po čtyřech; a vzpřímí-li se opice, sedí toliko na bobku.

Zadní končetina opičí podobá se lidské noze pouze částmi zadními, kdežto přední části spíše s rukou lidskou se shodují; přední končetina opičí, podporou sloužíc při chůzi po čtyřech, blíží se k noze lidské. U zvířete člověku nejpodobnějšího nenalezáme končetiny podobné ruce lidské, nástroji všech nástrojů, kterým práce koná člověk nejrozmanitější, nejjemnější a nejhrubší, kterým ostatní nástroje požívají své platnosti.

Tvarem lebky blíží se opice, člověku nejpodobnější, více ke svým příbuzným, ano i k ssavcům nižším, než ke člověku; lidské lebky tvaru nejméně dokonalého v každé příčině jsou

¹⁾ Aebv (Die Schädelformen, p. 77, 82.): Aus allem ergibt sich, dass der Gesamtunterschied des Menschen von dem nächsten Affen beträchtlicher ist, als derjenige der Affen unter einander, und wir stehen deshalb keinen Augenblick an zu behaupten, dass der menschliche Typus des Hirnschädels auf das allerbestimmteste von dem afflichen sich unterscheidet und dass na-

nepodobny opičím lebkám nejdokonalejším a těsně se druží k lidským lebkám dokonalejším¹⁾; u gorilly méně jest vyvinuta schránka mozku, převládají vybouliny, kdežto u lidské lebky opak shledáváme; u člověka jsou dvě třetiny hlavy lebkou, u opice část mnohem menší. Chrup mocně vyčnívá u gorilly, u člověka jest pošinant do zadu, což patrně vysvitá z uhlu liciho, jenž nejvíce drží 60° u opice, nejméně asi 70° u člověka, kterážto mezera asi 10° není vyplněna. Zvířeckého výrazu, jaký nalazáme u opice, není pravidelně u člověka v obličejí. Arci mladá opice poněkud se podobá dítěti tvarem hlavy; ale dítě a mladá opice nejsou ještě vyvinuty a proto nemohou rozhodovati o podobnosti opice vyvinuté a člověka vyvinutého²⁾.

Množství mozku jest u člověka větší než u opice. Neboť prostory lebek, mozkem napplněných, obnášejí:

u plemene kavkaz.	900—960	ccm.	—	u gorilly	520;
" "	malaj.	830—863	"	— u orangutanga	470;
" "	americ.	750—840	"	— u čega	470;
" "	aithiop.	750—830	"	— u šimpanza	390.

Mezera mezi nejmenším prostorem lebky lidské a největším lebky opičí (750 — 520 = 230) není vyplněna leč snad chorobnými tvary nepravidelnými; tyto však nemohou býti měřítkem pravidelných tvarů zdravých, jež u lidí a opic jediné porovnávatí lze.

Závitky a brázdy mozkové u člověka a opice jsou sice téhož tvaru; ale oboji mozky se vyvínujíce již od počátku se ubírají různým směrem a nikdy zcela se neshodují; porovnáme-li mozek lidský s mozkem orangutanga, tento s mozkem

mentlich die sogenannten Anthropomorphen (d. i. die dem Menschen ähnlichen Affen) sich in jeder Beziehung ungleich inniger an die natürlichen Verwandten und selbst an die niedrigeren Säugethiere als an den Menschen anlehnen . . . Selbst die niedrigsten Menschenschädel stehen den höchsten Affenschädeln in jeder Hinsicht so fern und schliessen sich so eng an ihre höheren Verwandten an, dass es vom rein morphologischen Standpunkte aus besser wäre, auf den immerhin gehässigen Ausdruck der Affenähnlichkeit zu verzichten. (Cituje Reusch, Bibel und Natur.)

²⁾ Aeby (Die Schädelformen p. 83, 87.): Im jugendlichen Zustande findet eine *geringe* Annäherung statt; diese reicht aber lange nicht aus, um den Satz, dass der menschliche Schädel von dem afflichen sich scharf abgrenze, umzustossen, da beide gleich in der ersten Anlage durchaus von einander verschieden sind; zu allen Zeiten ist die Lücke zwischen Mensch und Affe ungleich grösser als diejenige zwischen diesem und den übrigen Thieren. (Cituje Reusch, Bibel und Natur.)

šimpansa, tento s mozkem gorilly, tento s mozkem atelese, tento s mozkem gibbona, tento s mozkem simnopitbeka: neshledáme nikde většího skoku při závitcích dvou mozků, než jaký jest mezi mozkem člověka a mozkem orangutanga anebó šimpansa. Mezera mezi vývojem závitků lidských a vývojem závitků orangutangových není vyplněna^{*)}.

VI. Tělo lidské jest ze všech těles nejkrásnější; zahrnuje v sobě výbornosti všech druhů těles a jest schopno dokonalosti, kterou převyšuje všechna tělesa; dokonalosti jeho jsou ohlasem dokonalosti, které přísluší duši lidské. Dokonalosti jsou větší u těla lidského než u zvířecího, buď že přiblížíme k celku anebo k jednotlivým ústrojům.

O těle lidském slyšeti budeme ještě často.

Oddělení druhé.

O duši lidské.

§ 11. Co jest duše lidská? Jsme-li oprávněni a schopni pátrati po ní?

Duše lidská, slovně vyměřena, jest prvotní čili princip života lidského. V tomto výměru všichni se srovnávají, budiž mínění jakékoli, jež o ni mají. Také kdo duši zamítá, mluví o prvoti života lidského. Neboť nelze zapřít, že člověk je sku-

^{*)} Th. Bischoff (Die Grosshirnwindungen. p. 102): Die Gehirne des Menschen, Orang, Schimpanse, Gorilla stehen sich trotz aller wichtigen Verschiedenheiten doch sehr nahe. Wenn man aber das Gehirn eines Menschen mit dem eines Orang, das Gehirn dieses mit dem eines Schimpanse, dieses mit dem eines Gorilla, dieses mit dem eines Ateles und sofort eines Hylobates, Simnopithecus . . . der Reihe nach vergleicht, so wird man nirgends einen grösseren oder auch nur ähnlich grossen Sprung in der Entwicklung der Windungen der Gehirne zweier neben einander stehenden Glieder dieser Reihe finden, als er sich zwischen dem Gehirn des Menschen und des Orang oder Schimpanse findet. Die Kluft zwischen der Entwicklung der Gehirnwindungen des Menschen und derjenigen des Orang oder Schimpanse lässt sich nicht ausfüllen durch die Hinweisung auf die Kluft zwischen dem Orang oder Schimpanse und dem Lemur. Letztere ist ausgefüllt durch die zwischen beiden liegenden Arten der Affen; die Ausfüllung der ersteren muss noch gefunden werden. (Cituje Reutch, Bibel und Natur.)

tečný, že život lidský má nějaký původ, nějakou prvot. A o tuto prvot nám jde.

Pátrati po prvoti života lidského, kterou nazýváme duší lidskou, náleží metafysice, vědě, která věci uvažuje, pokud jsou samy o sobě, nad zkušenost povzneseny, nehmotny. Než Kant míní, že jest metafysika nemožná, poněvadž prý člověk pouze o zjevech věci smyslem chápaných věděti může a sice pouze to, co jim sám udílí, tiskna zkušenost smyslem zjednanou do prázdných forem, jež v něm před zkušeností jsou pohotově; proto nemůžeme prý o duši věděti, ani že jest, ani jaká jest; duše prý jest prázdnou údobou, psychologickou vidinou, která slouží čistému rozumu, aby všechny zjevy našeho nitra spojil; jest prý pouhým vědomím, jež naše pojmy všechny tak provádí, že se zdá, jako by podmětem měly jednoduchou bytost, která osobní totožnosti ustavičně trvá, kdežto její stavy ustavičně se mění; duše tedy jsouc prý pouhou prázdnou vidinou psychologickou, není, jak se domnívá Kant, prvoti soustavnou čili konstitutivnou, ale pravitelskou čili regulativnou; jest však přece duše požadavkem, a sice rozumu výkonného, jelikož mravní jednání jest nemožno, neklademe-li vidinu duše svobodné a nesmrtelné; je tedy duše lidská, jak tvrdí Kant, předmětem ne vědění, ale mravního věření¹⁾.

Co vyplývá z tohoto učení Kantova, jež četní jeho stoupeni schvalují a rozmanitě si osvojují, naznačil Kantovec Schopenhauer těmito slovy: „Po Kantovi učení o duši z německé filosofie vymizelo; aniž kdo mýliti se nechej od toho, jenž slovo duše podržel, ale věc, duši samu zamítnul“²⁾. Že Schopenhauer, jenž k praporu Kantovu přísahá, tak upřímně učinil vyznání mluvě, jak se říká, ze školy a psychologii Kantovskou nazval nihilistickou, za to jsme jemu velice povděčni; neboť od něho víme, že ničeho nemůžeme očekávati, co by nás

¹⁾ Stöckl: Lehrbuch d. Gesch. d. Phil. II. 231—235. (Kants Kritik d. reinen und prakt. Vernunft). Überweg: Gesch. d. Philos. III. 1868. 159—163, 187, 188.

²⁾ Schopenhauer: Welt als Wille und Vorstellung. I. p. 502. Týž praví tamže p. 578: Darnach wären diese Kant'schen Ideen der Vernunft (Gott und Seele) dem Focus zu vergleichen, in welchem die von einem Hohlspiegel convergirend zurückgeworfenen Strahlen einige Zolle vor seiner Oberfläche zusammenlaufen, in Folge wovon durch einen unvermeidlichen Verstandesprocess sich uns daselbst ein Gegenstand darstellt, welcher ein Ding ohne Realität ist. Cituje Pesch ve svém spise „Die moderne Wissenschaft.“

o duši lidské poučilo, od takové německé filosofie nihilistické, byť i jménem Kanta, svého zakladatele, anebo Herbarta, stoupence Kantova se honosila.

Zdali přisvětlíme Kantovi, jenž tvrdí, že o duši lidské nemůžeme vědět?

Proti Kantovi lze tvrditi, jak logika kritická dokazuje, že učení Kantovo o poznání našem spočívá na nepravdivém základě, souborných soudech z dozvědu, soudech nemožných a neskutecných (*πρωτον ψευδος*, jak praví Überweg, *Gesch. d. Phil.* III. 167. pozn. 1.), že nejprve pomyslně poznáváme bytnosti věci hmotných, dříve smyslně poznanych, potom však na základě těchto poznatků dostihujeme věci smyslům nepřístupných, že vědecky souditi můžeme z účinků, činů lidských, na příčinu, duši lidskou podle zásady: Každý účinek musí mít svou příčinu dostatečnou. Dále jak možno, aby rozumu čistému duše byla údobou prázdnou, ve které a o které nic nelze poznati, aby rozum čistý, zdáním přesažným, t. j. zkušenost přesahujícím jsa oklamán, přirozeným přeludem musil vidinu psychologickou si představovati, jako by byla duši, která věcně a skutečně bytuje, a tak se musil klamati, aby co zamítá rozum čistý, to kladl rozum výkonný? Není rozdílu věcného mezi rozumem čistým a rozumem výkonným a byť i věcně se lišily oba rozumy, nemůže býti mezi nimi v témže člověku takového sporu, o jakém mluví Kant. Konečně uvádí Kant do filosofie mravní víru, víře uděluje význam nepravý a víru trhá od vědy; tu odporuje pravému pojmu víry, která znamená: něco za pravdu míti pro věrohodné svědectví, a neuznává svazku, jenž tak úzce spojuje víru a vědu, že se vespolek podporují a podmiňují činnice dva nezbytné prameny našeho poznání.

Nemá tedy pravdu Kant, když praví, že o duši lidské nic nemůžeme vědět.

Také Comte, zakladatel filosofie pozitivistické (nemysleme: pozitivné, spíše: negativné) čili materialistické a atheistické, nám brání o duši mluvit, poněvadž prý na filosofa nepřipadá hledati příčiny, ale toliko zákony a síly; filosof prý ani klásti ani zapřítí nemůže duše, znaje toliko duševní síly, jichž sídla jsou v rozličných částech mozku ¹⁾.

Avšak filosofie se liší od věd zkušebných tím, že tyto

¹⁾ Stöckl: *Gesch. d. Philos. d. neu. Zeit* II. § 75. 1—4, 12.

hledají důvody bližší, ona důvody vzdálenější. poslední. Dále po příčinách pátrati jest člověku přirozeno, tak že kdo by po příčinách nepátral, své vlastní by odporoval přirozenosti; proto zapovídal Comte hledati příčiny pouze v theorii, ve vědě, kdežto v životě se řídil a řídití musil zásadon příčinnosti. Kdo tvrdí tedy, že na filosofa nepřipadá pátrati po příčinách, ten zanedbňuje rozum lidský, nechává jej ve tmách, překáží pravé vzdělanosti, za kterou podává lidstvu nevědomost; jeho filosofie jest tmařství, jež on prohlašuje za osvícenost, jest nedůslednost se životem všech lidí, také s jeho vlastním. Jak si máme vysvětliti takovou snahu filosofickou, či vlastně skrz naskrz nefilosofickou, přirozenosti lidské odpornou, jakou projevuje Comte se svými stoupenci? Komu na tom záleží z příčin nešlechetných, aby nebylo Boha a duše nesmrtelné, ten tvrdí, že cesta, která vede k Bohu a duši nesmrtelné, t. j. pátrati po příčinách, jest nefilosofická, nepravdivá.

Pročež ani Comte-ovi nemůžeme přisvědčiti.

Poněvadž tedy nemají pravdy ani Kant ani Comte, jsme oprávněni tvrditi, že podle zásady příčinnosti život lidský má svou příčinu, že jest podmíněn prvotí, že jako život lidský je skutečný, tak i skutečná jest jeho prvot a že jaký jest život, taková jest i jeho prvot.

Abychom po této prvoti pátrali, k tomu nás činí schopnými zkušenost nejen zevnější, ale také vnitřní, kterou nám poskytuje sebevědomí.

Že sebevědomí pravdivo jest, ani zapřítí ani pochybovati nemůže nikdo, leč by patrně sám sobě odporovati chtěl. Neboť 1. chce-li kdo zapřítí anebo pochybovati, musí se opírat o výpověď svého sebevědomí; tedy pravdivost sebevědomí v téže době klade a zapírá, tedy myslí, neřídě se logickou zásadou o protikladu. A věru kdo zapírá nebo pochybuje, buď o sobě ví, že zapírá nebo pochybuje, anebo neví. Neví-li, klamně tvrdí, že zapírá nebo pochybuje; neboť odkud to ví? Pakli ví, již přiznává, že sebevědomí jest pravdivo; neboť o svědectví jeho se opíraje tvrdí, že zapírá nebo pochybuje. Podobně dokazuje sv. Augustin de civ. Dei l. 11. c. 26; de trin. l. 15. a 12. n. 21.

2. Považujeme-li sebevědomí klamným, může vzniknouti klam buď jinakostí předmětu anebo změnou schopnosti anebo překážkou prostředku. Avšak předmětem nic není ve svědectví našeho sebevědomí leč skutečný stav vniterný. Pročež jakkoli si myslíme, že tento stav se jinačí, jinakost sama stane se

předmětem. A zajisté předmět určití jinak nemůže nějakou schopnost, leč pokud jest takovým, jakým jest. Ale právě takto předmět sebevědomím jest chápán, poněvadž sebevědomí ke skutečné přítomnosti a ke skutečnému stavu předmětu jest vázáno. Proto blud pocházeti nemůže z jinakosti předmětu. — Aniž změnou schopnosti může blud vzniknouti; neboť jednoduchá schopnost neústrojná, jakou jest schopnost sebevědomí, měniti se nemůže tak, jako schopnost smyslná na ústrojí závislá. — Konečně prostředí nemůže blud způsobiti, poněvadž v sebevědomí není žádného prostředí, jelikož předmět sám sebou dojmá a určuje sebevědomí, s nímž úzce souvisí pro totožnost, kterou se má k předmětu sebevědomí. Že není prostředí v sebevědomí, vykládá sv. Tomáš Akv. řka: *Ad hoc quod anima percipiat se esse, et quid in se ipsa agatur attendat, sufficit sola essentia animae, quae menti est praesens; ex ea enim actus progrediuntur, in quibus actualiter ipsa percipitur. Qq. Disp. Quaestio de mente art. 8. ¹⁾*

Proti spolehlivosti sebevědomí namítá Herbartovec Hartenstein, že postup sebevědomí jest nekonečný, buď že přihlížíme k jeho podmětu anebo k jeho předmětu, jelikož o svém sebevědomí můžeme míti sebevědomí druhé, o druhém třetí a t. d. a že nikdy nepřijdeme k poslední úsobě ²⁾

Ovšem tak se díti může; ale nemusíme druhým sebevědomím pokračovati, abychom zabezpečili první. Jako první sebevědomí důvod své jistoty má samo v sobě, tak i druhé, třetí a t. d.; důvod jistoty jest vždy tentýž: přítomnost myslícího ve své činnosti. Ostatně o sebevědomí budeme ještě mluvit ve stati o činnostech duševních.

Po sebevědomí následuje a sebevědomím podmíněno jest poznání sebe, t. j. poznání bytnosti duše naší, jež se děje usuzováním a zavíráním podle zásady příčinnosti, která nám káže klásti příčinu, je-li účinek, a určovati příčinu podle účinku.

Sebevědomí a poznání sebe jsou nutná i dostatečná, abychom dospěli k poznání příčiny života lidského. Neboť sebevědomím poznávám, že mám duši, poznáním sebe poznávám, jaká tato duše jest.

¹⁾ O pravdivosti sebevědomí píše Liberatore *Inst. philos. I. 142, 3. Stöckl: Lehrb. d. Philos. I. § 138.*

²⁾ Hartenstein: *Die Probleme und Grundlehren der allgem. Metaphysik. Leipzig 1836. p. 120—122.*

Zkoumejme blíže sebevědomí a poznání sebe.

Sebevědomí není poznáním, jež se děje logickým úsudkem, ve kterém pojem méně obecný podřaduje se pojmu obecnějšímu skrze třetí pojem střední, nýbrž poznáním, kterým se poznává, že v činnosti jest činný podmět přítomen, poznáním, kterým činnost se rozeznává od podmětu činného, kterým ona se vztahuje k tomuto. Sebevědomí postupuje takto: Já svou činností zpětnou poznávám, co ve mně se děje mou činností přímou; účinek svého poznání přímého činím předmětem svého poznání zpětného a shledávám sebe býti činným při tom poznání přímém; já činný rozeznávám se od své činnosti a od účinku, myšlenky, já odnáším myšlenku k sobě, jako účinek ku příčině; konečně já sebe zpětně poznávajícího totožným shledávám se sebou, přímo poznávajícím. Já ve své podstatě jsem vždy tentýž; mění se případy této podstaty, činnosti a účinky; tato podstata je duše. Tedy sebevědomím poznávám, že mám duši, že sestávám nejen z těla, nýbrž i z duše.

Po sebevědomí následuje poznání sebe, t. j. poznání bytnosti duše, které se děje usuzováním a zavíráním. Poněvadž bytnost bytosti poznati lze člověku toliko ze zjevů, ze kterých se soudí návodem přezvědným na bytnost: chtěje sebe poznati začíti musíme od činů pomyslných¹⁾; načež jest nám odmysliti obsah, uvažovati pomyslnou činnost samu, rozeznávati ji od činnosti smyslné, onu k této vztahovati a pozorovati, jakým způsobem se mají k sobě; tak přemýšleti jest o pomyslné činnosti jak poznávací, tak snaživé, porovnávati jednu s druhou a skrze mohutnosti odnášeti je k prvoti jejich, duši. Tak poznáváme, co jest duše. Ovšem kdežto sebevědomí jest jedinečné, jest poznání sebe obecné; stává se však jedinečným, když k němu připojíme případy života svého, t. j. činy rozumu a svobodné vůle²⁾.

Tot návod zajisté rozumný, který bezpečně k cíli vede.

¹⁾ S. Th. Aqu. De veritate qu. 10. art. 8. Anima cognoscitur per actus suos. — Spísej sv. Tomáše Akviaského (S. Th. Aqu.), ze kterých budou se místa udávati, jsou: Summa theologiae (S. Th.) ku př. I. pars (anebo prima secundae) quaestio 2., articulus 3. buď corpus anebo ad 2. — Summa contra gentiles. — Commentarii in lib. Sententiarum, in lib. de causis, in Aristotelem de anima. — Quaestiones disputatae (Qq. Dd.) de spiritualibus creaturis de anima, de veritate, quaestiones quodlibetales.

²⁾ Stöckl: Lehrh. d. Philos. I. § 197.

§ 12. O bytnosti duše lidské.

A

Nepravá mínění.

O bytnosti duše lidské jsou některá mínění, kterým nelze přisvědčiti.

1. Jedni tvrdí, že jest duše lidská přirozenosti božské. Novoplatonikové, ku př. Plotinus¹⁾, Gnostikové, ku př. Saturninus²⁾, Scotus Erigena³⁾, Giordano Bruno⁴⁾ považují duši lidskou za výron bytosti boží. Spinoza⁵⁾ duši lidskou býti pravi výjevem bytosti nekonečné; David z Dinantu⁶⁾ nazývá duši lidskou vývojem bytosti boží. Podle Fichte-a⁷⁾, Schellinga⁸⁾ a Hegela⁹⁾ jest duše lidská výsledkem vnitřního vývoje bytosti odtazité a všeobecné.

Tato mínění se zakládají na nepravdivých pojmech o bytosti nekonečné a konečné, naprosté a vztažné, naprosté a odtazité, Bohu a tvorů; zkušenosti a rozumu odporují a proto s pravdou se nesnášejí. Že tyto názory všebožecké jsou nepravdivy, ještě jasněji vysvitne, až bude záporně odpověděno na otázku, zdali má duše lidská původ svůj z Boha.

2. Cartesius míní, že duše lidská jest pouhým duchem, jehož činnost se jeví toliko v rozumu a svobodné vůli; život člověka bylinný jest prý účinkem tepla, účinkem sil fysických a lučebných; život jeho živočišný jest prý působen aetherem, který se od něho nazývá duchy životními, jenž prý z krve se tvoře teplem životním se rozřešuje a sublimuje, k mozku vystupuje a odtud do nervů proudí¹⁰⁾.

Avšak život bylinný neděje se pouze silami fysickými a lučebnými, jak dokazuje kosmologie o bylinách, nýbrž předpokládá zvláštní, podstatnou prvot jednoduchou, která těmi silami vládne; taktéž zvíře není automatem mechanickým, nýbrž

¹⁾ Stöckl: Lehrbuch d. Gesch. d. Phil. I. § 75. 9. § 76. 4.

²⁾ Třž I. § 83. 2.

³⁾ Třž II. § 134.

⁴⁾ Třž II. § 15.

⁵⁾ Třž II. § 53.

⁶⁾ Třž I. § 147.

⁷⁾ Třž § 87. 2.

⁸⁾ Třž § 90. 17.

⁹⁾ Třž § 95. 13.

¹⁰⁾ Třž II. § 30. 1, 2.

opatřeno jest zvláštní, podstatnou prvotí jednoduchou, od které pochází život zvířete bylinný a živočišný. Pročež pokládá-li Cartesius duši lidskou za pouhého ducha, musíme kromě této prvotě klásti ještě buď jednu pro život bylinný a živočišný anebo po jedné pro tyto dva životy. Avšak později se dokáže, že ve člověku může býti toliko jedna prvot veškerého života, bylinného, živočišného a pomyslného.

3. Kdožkoli tvrdí, že naše myslénky se liší od představ smyslných a jejich složenin toliko vyšším stupněm vývoje, uznává-li duši býti prvotí představ: musí vyznati, že je-li duše zvířecí prvotí představ smyslných, liší se duše lidská, prvot myslének, toliko stupněm vývoje od duše zvířecí. Tak důsledně souditi musí Locke a jeho stoupenci, ku př. Herbart, jemuž také jest pojem, základní tvar myšlení lidského, vyšší stupeň představy smyslné ¹⁾. Tento názor o duši lidské nazývá se sensismus. Bude však dokázáno, že pomyslné činy duše lidské nikterak nemohou vzniknouti přetvářením, vyvíjením se činů smyslných; pročež i prvot činů pomyslných ne stupněm, ale podstatně lišiti se musí od prvotě činů smyslných.

4. Hmotáři hledají prvot života lidského buď ve hmotě anebo ve případku hmoty, v ústrojnosti těla ²⁾. Z důkazů však, jež podáme, vysvitne, že žádný život vycházeti nemůže ani z hmoty jediné ani z pouhého případku hmotného.

Abychom vyzkoumali, v čem podle pravdy záleží prvot života lidského, záhodno jest pojednati dříve, co jest život a kolik druhů bytosti živých, ze zkušenosti známých, shledáváme. Rozeberouce, pokud potřebí ve psychologii, prvot života bylinného a duši zvířecí, učiníme zvláštním a hlavním předmětem úvahy duši lidskou. Při tom šetřeno budiž návodu analyticko-synthetického. >

§ 13. V čem záleží život?

Ve zkušenosti jeví se nám život pohybem, kterým bytost sebe sama pohybuje, který vychází z bytosti samé a kterým

¹⁾ Jak později uslyšíme, nečiní Herbart podstatného rozdílu mezi duší lidskou a zvířecí.

²⁾ Stüchl: Lehrbuch d. Gesch. d. Phil. II. § 127. 6. (Der moderne Materialismus).

bytosť živá liší se od bytosti neživé, zevně přijímající popud ku pohybu. Pohybu rozuměti můžeme buď ve smysle vlastním, pokud místo, kde bytosť jest, se mění, anebo ve smysle přeneseném, pokud bytosť, která činnost prokazuje, ze stavu, v němž k činnosti jest schopna, činnosti samou přechází do stavu skutečnosti¹⁾. Rozeznávati však sluší stav bytosti živé, která činnost životní projevuje, a to, co bytosť oživuje, co ji do stavu onoho přivádí; onen stav se nazývá životem v konu druhém; to však, co do stavu onoho přivádí, životem v konu prvním, čili prvotí stavu životního. Tato prvot se nazývá u živočichů duší, u bylin prvotí bylinnou²⁾. Konečně výsledkem činnosti životních, které z prvotě životní vycházejí, jest jsoucnost bytosti živé, životem nazývaná³⁾. Pročež má život význam trojí.

¹⁾ Ex his, quae manifeste vivunt, accipere possumus, quorum sit vivere, et quorum non sit vivere. Vivere autem manifeste animalibus convenit. Dicitur enim (in libro 1. cap. 1. De plantis), quod vita in animalibus manifesta est. Unde secundum illud oportet distinguere viventia a non viventibus, secundum quod animalia dicuntur vivere. Hoc autem est, in quo primo manifestatur vita, et in quo ultimo remanet. — Primo autem dicimus animal vivere, quando incipit ex se motum habere; et tandem judicatur animal vivere, quamdiu talis motus in eo apparet; quando vero iam ex se non habet aliquem motum, sed movetur tantum ab alio, tunc dicitur animal mortuum per defectum vitae. Ex quo patet, quod illa proprie sunt viventia, quae se ipsa secundum aliquam speciem motus movent, sive accipiantur motus proprie, sicut motus dicitur actus imperfecti, id est existentis in potentia, sive motus accipiantur communiter, prout motus dicitur actus perfecti, prout intelligere et sentire dicuntur moveri, ut dicitur (De anima lib. III. text. 28), ut sic viventia dicantur, quaecumque se agunt ad motum vel operationem aliquam. Ea vero, in quorum natura non est, ut se agant ad aliquem motum vel operationem, viventia dici non possunt, nisi per aliquam similitudinem. S. Thomas Aqu. Summa Theol. Pars I. Qu. XVIII. art. I. corp. — Sv. Tomáš jestliže pozoruje živočichy a tvoří pojem života, činí tak proto, poněvadž na nich se jeví život patrněji než na bylinách, jež také považovány jsou od něho živými. Pojem života, který sv. Tomáš utvořil, jest takový, že platí též o bylinách.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. P. I. Qu. XVIII. a. 2. in medio: Vitae nomen sumitur ex quodam exteriori apparenti circa rem, quod est movere se ipsum: non tamen est impositum hoc nomen ad hoc significandum, sed ad significandam substantiam, cui convenit secundum suam naturam movere se ipsam vel agere se quocumque modo ad operationem. Et secundum hoc vivere nihil aliud est quam esse in tali natura; et vita significat hoc ipsum, sed in abstracto, sicut hoc nomen, cursum, significat ipsum currere in abstracto. Unde vivum non est praedicatum accidentale, sed substantiale. Quandoque tamen vita sumitur minus proprie pro operationibus vitae, a quibus nomen vitae assumitur, sicut dicit Philosophus (Eth. lib. IX. cap. 9), quod vivere principaliter est sentire vel intelligere.

³⁾ Vita est ipsum esse viventia. S. Th. S. Th. 1. 2. Qu. 3. a. 2. ad 1.

Pozorujeme-li bytosti živé, živoky, buď byliny anebo zvířata, shledáváme, že se pohybují prvoti, která v nich samých jest, prvoti vtomnou čili vetkvělou, a že prokazují činnost, která v nich samých trvá a je samy zdokonaluje. Poněvadž vtomnost činnosti životní svůj základ míti musí ve vtomnosti prvotě životní, považovati jest vtomnost prvotě za známku života soustavnou, vtomnost činnosti za následnou, jako nazýváme rozumnost známkou člověka soustavnou, schopnost řeči následnou¹⁾. Tyto dvě známky života mají se k sobě tak, že kde nalézáme vtomnost života následnou, tam, soudíce z účinku na příčinu, předpokládati nutno vtomnost života soustavnou.

Že život v konu druhém, t. j. činnost životní, se vyskytuje v tělesech mnohých, a sice bylinných, zvířecích a lidských, tomu nás učí zkušenost, které odporovati nelze. Než zkoumati jest potřebí, zdaž prvoti činnosti životní jest hmota, ze které těleso sestává, sama sebou, svými silami lučebnými a mechanickými. Na otázku tuto záporně jest nám odpověděti.

Neboť hmotě nepřisluší býti prvoti života jedině proto, že jest hmotou neústrojnou, hmotou, která jest ovládána silami lučebnými a mechanickými, poněvadž kdyby tomu tak bylo, každá hmota byla by živou a proto i prvoti života, což odporuje zkušenosti. Proto přísluší *některé* hmotě, aby byla živou a měla v sobě prvot života, z té příčiny, že jest hmotou *určitou, právě takovou*. Aby však byla hmota právě takovou skutečně, musí míti v sobě něco, čím by se rozdruženě čili specificky rozeznávala od hmoty neživé. A toto něco rozdruženého jest údobou hmoty živé, t. j. tím, skrze co hmota živá právě takovou jest, jakou jest, živou; údoba tato jest podstatná, poněvadž hmota živá od neživé se rozeznává podstatně, nikoli pouze případně. Tato údoba bytosti živé podstatná jest prvot života. Nemůže tedy býti prvoti života hmota sama sebou, pokud jest ovládána silami fysickými²⁾.

¹⁾ S. Th. Aqn. in II. de anima lect. I. circa medium: *Propria ratio vitae est ex hoc, quod aliquid est natum movere se ipsum, large accipiendo motum prout etiam intellectus operatio motus quidam dicitur.*

²⁾ S. Th. Aqn. S. Th. I. Qn. LXXV. art. 1. circa medium: *Quavis aliquod corpus possit esse quoddam principium vitae, sicut cor est principium vitae in animali: tamen aliquod corpus non potest esse primum principium vitae. Manifestum est enim, quod esse principium vitae vel vivens non convenit corpori ex hoc, quod est corpus; alioquin omne corpus esset vivens.*

Této pravdě odporující přivlastňují někteří učenci činnost životní buď silám lučebným podle iatrochemismu, anebo mechanickým podle iatromechanismu, anebo obojím podle physiochemismu, aniž rozdilu bytného nalezají mezi prvoti hmoty neustrojně a prvoti hmoty ústrojně. Tak dávají na jevo, že smýšlejí hmotářsky. Tak praví Lotze (Mikrokosmos I. p. 56.): „Toliko v seřadění okolností spočívá moc života, toliko tím seřaděním život nejen se může při zevnějších účinech zachovati, nýbrž také účiny zevnější svým účelům podrobiti . . . Ne silou vyšší, zvláštní, která nepřislušně vládne ostatními ději . . ., ale zvláštní formou seřadění . . . rozeznává se věc živá od neživé“¹⁾. — Schleiden (Grundzüge der wissenschaftlichen Botanik): „Ve věcech a na věcech, jež se nazývají ústrojnými, objevuje se množství zjevů . . ., jež způsobem docela dostatečným vysvětliti možno jako účinky sil neústrojných“²⁾. — Virchow (Abhandlung zur wissenschaftlichen Medicin I. p. 25.): „Učení o síle životní samostatně působící omylem jest sice vyvráceným; ale přece podržeti lze slovo té síly, aby jim označeno bylo určité spolupůsobení sil fysických a chemických“³⁾.

Proti Lotze-ovi a Virchow-ovi lze toto namítnouti.

●nen mluvě o *zvláštní formě* seřadění okolností, tento o *určitém* spolupůsobení sil fysických a lučebných, oba nechť se připustiti musí něco, čím by okolnosti té *zvláštní formy* seřadění nabyly, aby v nich spočívati mohla moc života, aby život ne-

aut principium vitae. Convenit igitur alicui corpori, quod sit vivens vel etiam principium vitae, per hoc, quod est tale corpus. Quod autem est actu tale, habet hoc ab aliquo principio, quod dicitur actus ejus. Anima igitur, quae est primum principium vitae, non est corpus, sed corporis actus. — Co zde pověděl sv. Tomáš o živočichu, platí též o bylině.

¹⁾ Die Anordnung der Umstände ist allein das, worin die Macht des Lebens beruht, und durch welche es sich unter den äusseren Einflüssen nicht nur zu erhalten, sondern das Äussere selbst seinen Zwecken zu unterwerfen versteht . . . Nicht durch eine höhere, eigenthümliche Kraft, die sich fremd dem übrigen Geschehenen überordnet . . . sondern nur durch besondere Form der Zusammenordnung . . . unterscheidet sich das Lebendige von dem Unlebendigen.

²⁾ In und an den sogenannten Organismen tritt eine Menge von Erscheinungen hervor . . ., die zur völligen Genüge als Wirkungen rein unorganischer Kräfte erklärt werden können.

³⁾ Die Lehre von einer selbständig wirkenden Lebenskraft ist zwar ein abgethaner Irrthum; gleichwohl ist das Wort beizubehalten als der Ausdruck einer bestimmten Zusammenwirkung physikalischer und chemischer Kräfte.

jen se zachovati, nýbrž také účiny zevnější svým účelům podrobiti mohl, čím by tak *určil* síly fysické a lučebné spolu působily, aby život mohl nastati a trvati. Toto něco, jež okolnosti *zvláštním* způsobem seřaduje, jež *určuje* síly fysické a chemické, jež nemůže býti mimo bytost živou, není nic jiného, než prvot života, podstatná *forma* čili údoba bytosti živé. Pročež odporuji sami sobě Lotze a Virchow. Dále vytýkají tito učenci, že prý prvot životní nepřislušně (fremd) vládne ostatními ději a že samostatně (selbständig) působí. Avšak možno jest představovati si prvot životní tak, že nevládne nepřislušně a nepůsobí samostatně, jelikož hmota a její síly lučebné a fysické s prvotí životní tvoří jeden celek jednotný, uspořádaný právě tak, jako v bytnosti neživé hmota prvá s prvotí sil lučebných a fysických tvoří hmotu druhou, těleso.

Proto neprávem zamítají hmotafí prvot životní, podstatně se lišící od prvotě tělesa neústrojného.

K tomuto důkazu nepřímému, ze kterého patrně, že odpůrcové prvotě životní sami si odporují a výtky neoprávněné činí, připojíme tři důkazy přímé: $\sphericalangle$

A. Důkaz dozvědňý z povahy života.

Jestliže od sil neústrojných, lučebných a fysických, pochází život, musí býti za prvot života považována výslednice více spojených sil, hmotě neživé samé o sobě vlastních. Avšak prvot života nemůže býti takovou výslednicí. Neboť jak ze zkušenosti a rozumné úvahy vůbec je známo, činnosti životní pocházejí z prvotě vtomné a samy jsou vtomny. Avšak činnosti lučebné nejsou vtomny, poněvadž přecházejí z jednoho podmětu na jiný, ku př. z elektrické jiskry na kyslík a vodík, z kyslíku na vodík, z vodíku na kyslík a z vodíku a kyslíku zanikajících na vodík vznikající; činnosti pak fysické nepocházejí z prvotě vtomné aniž jsou vtomny, jak patrně vysvitá z páry, která pohybuje kola vozů železničních.

Proto není pravda, že hmota, silami neústrojnými opatřená, jest prvotí života.

B. Důkaz přezvědňý z výzkumů přírodopytňých.

Rozdruženě se liší tělesa neústrojná, neživá, od těles ústrojných, živých:

1. sloučením. a) Tělesa neústrojná jsou dílem látky prvotné, prvky, dílem se skládají podle zákonů lučebné příbuznosti ze dvou prvků, jako sloučeniny podvojně anebo prvního stupně, ze dvou sloučenin podvojných jako sloučeniny druhého stupně, ze dvou sloučenin druhého stupně jako sloučeniny třetího stupně: H vodík; ClH chlorovodík; KO, NO_3 dusičnan draselnatý; $CuO, SO_3 + KO, SO_3$ siran mědnato-draselnatý. Tuto pravidelnost nesdílejí s tělesy neorganickými tělesa organická. b) Určité sloučeniny neorganické záleží nejen z určitých látek, nýbrž také z určitých rovnomocnin. Mnohé však sloučeniny organické záleží z týchž rovnomocnin, a přece jsou to látky různé: $C_{10}H_{16}$ jest olej terpentýnový, citronový, copaiový, jalovcový; $C_{12}H_{12}O_{12}$ jest cukr hroznový, ovocný, mléčný. c) V neorganických sloučeninách všechny známé prvky se účastňují, látky však organické, jak je v přírodě nalézáme, hlavně jen ze čtyř prvků se skládají: uhlíku, vodíku, kyslíku, dusíku, k nimž sira i fosfor jen ve skrovném množství se druží; celkem nalézá se jen 16 prvků v organických sloučeninách. Dřevina, osona rostlinstva, skládá se jen z uhlíku, vodíku a kyslíku; vedle této je tu i nepatrný počet sloučenin podvojných; uhlík je takorčka jádrem ve všech sloučeninách organických, a ostatní prvky jenom se soustřeďují kolem něho; sloučeniny dusičnaté nalézájí se ve zvířecím těle hojněji než v rostlinném. d) Sloučeniny organické mění a rozkládají se mnohem snáze než neorganické, prochají v parách a plynech a zůstávají zbytek černý, nheľ. e) Sloučeniny organické mají sice menší počet prvků než neorganické, ale v oněch nacházíme mnohem větší počet rovnomocnin než v těchto; z čehož jde, že budova látek oněch jest mnohem složitější než těchto, a že látky organické méně jsou stálé než neorganické. f) Ve sloučeninách organických nebývají všechny prvky rovnou silou vespolek sloučeny, jako ve sloučeninách neorganických; býváť u oněch obyčejně dvou prvků sloučení užší, jež potom teprv s jinými v nové sloučenství vstupuje; skupiny dvou prvků, jež samy jako prvky si vedou a na způsob pravých prvků s jinými se slučují, slovou radikály. Takovým radikálem jest cyan Cy , jenž se skládá z C_2N a s kyslíkem tvoří kyselinu cyanovou: CyO . Konečně dovede lučebník užitím sil chemických a fysických vytvářeti látky nejen neorganické, ale i organické, tyto však neživé. g) Věda užívajíc sil lučebných a fysických vyrábí látky neorganické a organické, organické však ne živé.

2. *Složením.* Těleso neorganické jest celé buď pevné, buď kapalné, buď plynné; v tělese organickém jsou látky i pevné i kapalné i plynné. Tělesa neživá se skládají z molekul hmoty jednotejné, spojitosti k sobě vespolek mechanicky přiléhajících a nerosty dílem vyhráňené, dílem beztvárné tvořících. Tělesa však živá tvoří se z buněk, jež se mění ve vlákna, roury, blány, cévy atd. a jež rozmanitě jsou sestaveny a spojeny, jak vyžadují rozmanité práce rozličných ústrojí. Buňky rostlinné, opatřené tenkým, průsvitným obalem, jenž jest původně kulatý, tlakem však vespolem nabývá tvaru hranatého, sploštěného, tekutinu v sobě chovají jimi samými připravovanou, která v nich se pohybuje a stěnami jejich proniká k vyživování a opětnému tvoření částek bylinných. Jednotlivé kusy těles neorganických tak bytovati mohou jako tělesa celá; avšak celé ústrojí tělesa živého podmíněno jest ústrojí jednotlivými a tyto onim.

3. *Zevnější úpravou.* Tělesa živá v každém stavu vyžadují určitou zevnější úpravu podle druhu, k němuž náležejí; tělesa však neživá sama sebou ji nevyžadují, leč když ve hlatě přecházejí, tak že kromě stavu krystalisačního netečnými jsou k určité úpravě zevnější, která obyčejně u těles neživých závisí na zevnější příčině. Dále i když tělesa neživá krystalisováním přijímají pravidelné tvary geometrické, přece jejich tvary jsou takové, že stejně se vyskytují jak v celku tak v částech, poněvadž velké hlatě se skládají z menších téhož tvaru; avšak u těles živých nic podobného se nenalezá. Konečně tvary těles neústrojných hlatové v přímkách a uhlech záleží, kdežto tělesa ústrojná i ve svých částech nejmenších projevují vždy čáry křivé.

4. *Původem.* Tělesa živá toliko plozením pravým z těles jiných pocházejí, která k témuž druhu náležejí a jejichž tvary přijímají, kdežto tělesa neživá původ svůj mají v zevnějším působení sil rozličných a v zevnějším přistupování částek.

5. *Vývojem.* Živoci zvolna rostou a zvolna své dokonalosti vlastní dosahují, kdežto u nerostů nalazáme bytování neměnné, jelikož trvají, nepůsobí-li proměnu předměty zevnější, v tom stavu, ve kterém prvotně se octly. Zevnějším přikládáním bez konce určitého mohou nerostové se šířiti objemem a mohutněti hmotou, ale živoci jistě velikosti, kterou překročiti nemohou, dosahují, jak vyžaduje druh, k němuž náležejí.

6. *Zachováním sebe.* Živoci ustavičně své ústrojí potřebo-

váním hynoucí obnovují, vnímajíce do sebe potravu, kterou sobě přizpůsobují a ve vlastní bytnost mění; nerostové však v tom stavu trvají, do něhož přivedeni byli zevnější příčinou.

7. *Trvání*. Živoci trvání mají omezené a během sobě přirozeným zanikají, kdežto nerostové mají trvání neurčité, jež přestává tehdy, když jsou zrušeni příčinou zevnější.

8. *Rozplemeňování*. Živoci se rozplemeňují svou vlastní silou a noví jedinci povstávají ze zárodku od rodičů odděleného. Nic podobného neshledáváme u nerostů.

C. Důkaz auktoritativný. Slyšme některé výroky slavnějších přírodopysců 19. století, kteří prvotí života nenazývají soulad sil chemických a fysických, ač někteří, jako Darwin a Lotze, nejsou důslední:

Ci. Bernard, slavný fyziolog (Introd. à l' étude de la méd. expér. p. 163.)¹⁾: „Život je tvořením. Pročež podstata stroje živého nezáleží v povaze jeho vlastností fysických a chemických, jakkoli jsou velmi složité, ale ve tvůrči činnosti toho stroje, který se vyvíjí před námi za podmínek, jež jsou mu zvláštní, a podle určitého vidu, jenž vyznačuje povahu bytosti živé a bytnost života samu . . . Moc života, jež nevyplývá ani z lučby ani z jiné příčiny podobné, spočívá ve vidu vývoj životní řídícím. V každém zárodku živém je tvůrčí vid, jenž se prokazuje a objevuje ústrojností. Bytosť živá po celý čas trvání svého podléhá vlivu této životní síly tvůrčí a smrt se dostavuje, když se nemůže ta síla více prokazovati.“

Berzelius, švédský lučebník slovutný, napsal slova, jež jsem přeložil z překladu franc. (*Traité de Chimie*)²⁾: „Není popřáno

¹⁾ La vie c'est la création. De sorte que ce qui caractérise la machine vivante, ce n'est pas la nature de ses propriétés physicochimiques, si complexes qu'elles soient, mais bien la création de cette machine qui se développe sous nos yeux dans les conditions, qui lui sont propres et après une idée définie qui exprime la nature de l'être vivant et l'essence même de la vie . . . Ce qui est essentiellement du domaine de la vie, et ce qui appartient ni à la chimie, ni à rien autre chose, c'est l'idée directrice de cette évolution vitale. Dans tout germe vivant, il y a une idée créatrice qui se développe et se manifeste par l'organisation. Pendant toute sa durée, l'être vivant reste sous l'influence de cette même force vitale créatrice, et la mort arrive, lorsqu'elle ne peut plus se réaliser.

²⁾ Il n'est pas donné à l'art de combiner les éléments inorganiques à la manière de la nature vivante. — A la vérité les éléments de la nature organique sont aussi indestructibles; mais l'existence proprement dite des

umění lidskému sestaviti neústrojné prvky tak, aby něco z nich vzniklo živého. — Kdežto prvky, ze kterých se skládá organické těleso, nepodléhají záhubě, organické těleso hyne na dobro. Jedinec, který umírá, který své prvky vrací přírodě neústrojně, více se nevrací. Z čehož jde, že podstata tělesa živého nespočívá v jeho prvcích neorganických, ale v jakémsi principu jiném, jenž uzpůsobuje prvky neorganické všem tělesům živým společně, aby přispívaly k dosažení výsledku zvláštního a určitého, jenž se srovnává s rázem každého druhu. Tento princip, který nazýváme silou životní anebo připodobňující, k prvkům neorganickým nelze aniž náleží mezi jejich vlastnosti původní, jako jsou tíže, prostupnost, polarita elektrická a t. d.; ale představit si nemůžeme, v čem záleží, jak vzniká, jak končí. Můžeme tedy tvrditi, že kdyby okřálek zemský trval se svými prvky neústrojnými bez bytosti živé, ale ostatně v týchž okolnostech, trval by neustále bez bytosti ústrojných. Síla nepochopitelná, přírodě mrtvé cizí, tento princip uvedla do hmoty neústrojné. A to se nestalo pouze náhodou; jeví se tu rozmanitost podivu hodná, moudrost svrchovaná, účel způsobiti výsledky určité a nepřetržitou řadu jedinců smrtelných, kteří se rodí jedni z druhých a mezi nimiž zničené ústrojí jedněch slouží k zachování druhých.“

Burmeister (Geschichte der Schöpfung; 3. Ausg. p. 304. 1):

corps organiques est détruite sans retour. L'individu qui meurt, qui rend ses éléments à la nature inorganique, ne revient jamais. Il s'ensuit de là que l'essence du corps vivant n'est pas fondée dans ses éléments inorganiques, mais dans quelque autre principe, qui dispose les éléments inorganiques, communs à tous les corps vivants, à coopérer à la production d'un résultat particulier, déterminé et différent pour chaque espèce. Ce principe, que nous désignons par le nom de force vitale ou assimilatrice, n'est pas inhérent aux éléments inorganiques, et ne constitue pas une de leurs propriétés originaires, telles que la pesanteur, l'impénétrabilité, la polarité électrique etc.; mais nous ne pouvons concevoir en quoi il consiste, comment il prend naissance, comment il finit. Nous pouvons donc prévoir que si le globe terrestre existait avec ses éléments inorganiques, sans la nature vivante, mais du reste dans les mêmes circonstances, il continuerait à rester sans êtres organisés. Une force incompréhensible, étrangère à la nature morte, a introduit ce principe dans la masse inorganique. Et cela s'est fait non comme un effet du hasard, mais avec une variété admirable, avec une sagesse extrême, avec le but de produire des résultats déterminés et une succession non interrompue d'individus périssables, qui naissent les uns des autres, et parmi lesquels l'organisation détruite des uns sert à l'entretien des autres.

1) Bei den organischen Körpern ist nie die Materie zugleich das die Form bedingende Element, sondern vielmehr umgekehrt die Form des Orga-

„U těles organických hmota nikdy není principem formu podmiňujícím, nýbrž spíše naopak jest forma organismu principem, jemuž podklad hmotný jest podřízen. — Mohutnost, kterou organické bytosti vládnou lučebnými poměry prvků vespolečnými, jež přibuzenstvím nazýváme, náleží mezi vlastnosti, jež o životu svědčí a jichžto princip jest síla životní. Co tato síla jest, právě tak nevíme, jako co síla vůbec jest. — Tato síla životní vládne přibuzenstvím lučebným, pokud ona trvá, a tuto vlastnost tělesa organického nazýváme životem. Končí-li doba tato, která jest tělesu vyměřena, nastává smrt. A tu se zmocňuje přibuzenství lučebné hmoty ústrojně a ji mění v bytosti neorganické řadou proměn, ve kterých hmota se kvasí a hnije.“

Th. Bischof dokazuje (*Wissenschaftl. Vorträge. Braunschw. 1858*)¹⁾: „Jest příčina zvláštní, která celé tělo ústrojně vytváří a stavi.“

Cuvier (*Le règne animal distr. d'après son organ. I. Introd.*)²⁾: „Život, který působí na prvky, z nichž sestává v dobách jednotlivých těleso živé, a na ty, jež přitahuje vlivem tomu protivným, jímž by bez něho působilo lučebné přibuzenství obyčejné, — tento život nikterak býti nemůže účinkem lučebného přibuzenství samého; aniž známe v přírodě síly,

nismus ist das Wesentliche, dem die materielle Grundlage untergeordnet wurde. — Dies Vermögen der Organismen, die chemischen Affinitäten der Grundstoffe, d. i. die eigenthümlichen Beziehungen, in denen sie zu einander stehen, zu beherrschen, ist die eine Seite der Eigenschaften, welche wir mit dem Worte Leben bezeichnen und für welche wir die Lebenskraft als supponiertes Agens annehmen. Was diese Kraft sei, wissen wir so wenig, als was Kraft überhaupt ist. — Diese Lebenskraft beherrscht die chemische Affinität, solange sie dauert, und diese Eigenschaft des Organismus nennen wir Leben. Endet die Periode, innerhalb deren derselbe als periodischer Körper sich nothwendig bewegt, so tritt der Tod ein. Damit bemächtigt sich die chemische Affinität wiederum der organisierten Materie und verwandelt sie durch eine Reihe von Processen, die Gährung und Fäulnis, wieder in anorganische Substanzen.

¹⁾ Es gibt eine individuelle Ursache, welche den ganzen organischen Körper schafft und bant.

²⁾ La vie exerçant sur les éléments, qui font à chaque instant parti du corps vivant et sur ceux qu'elle attire, une action contraire à ce que produiraient sans elles les affinités chimiques ordinaires, il répugne qu'elle puisse être elle-même produite par ces affinités; et l'on ne connaît cependant dans la nature aucune autre force capable de réunir des molécules auparavant séparées. La naissance des êtres organisés est donc le plus grand mystère . . . de la nature.

kteřá by mohla spojití molekuly dříve oddělené. Vznik tedy bytostí ústrojných největším jest tajemstvím . . . přírody.“

Darwin (Athenaeum 1863, p. 564. podle překladu německého)¹⁾: „Zdaž se setkáváme se zjevem, byť i sebe nepatrným, jenž by nás učil, že prvky neústrojné samy, bez přispění nějaké bytosti organické, pouze vlivem známých sil utvořití mohou bytost živou? Posud nelze naprosto si mysliti, že tak by mohlo se státi.“ Jak Darwin tak i jiní zavrhují plození prvotní či různorodé (*generatio aequivoca*): *Ehrenberg*, *Leukart*, *Rudolf Wagner*, *Joh. Müller*, *Liebig*, *Virchow*, *Schleiden*, *Bronn*, *Unger*, *Herm. Hoffmann* etc., ve Francii *Flourens*, *Milne Edwards*, de *Quatrefages*, *Cl. Bernard* etc. Onen výrok Darwinův považují mnozí, ku př. *Osc. Schmidt*, za nedůslednost, a to právem; důsledně provedl soustavu Darwinovu *Häckel*, jenž klade plození různorodé a zavrhuje princip životní, od sil fysických se lišící. Nejdůkladnějšími pokusy vyvráceno jest plození různorodé od *Pasteura*.

P. Flourens (De la vie et de l' int. Par. 1858)²⁾: „Nežije hmota, žije v ní síla pohybující ji, působící na ni a obnovující ji bez ustání.“

Gorup-Besanez (Lehrbuch der physiologischen Chemie 1874. p. 4)³⁾: „Od té doby, co se podařilo uměle vytvořití močovinu, již mnoho jiných organických látek v těle zvířecím se objevujících uměle jest utvořeno; a ještě hojnější jsou rostlinné sloučeniny, jež lučebník dovede utvořití . . . Ale nepodařilo se

¹⁾ Gibt es eine Thatsache, oder auch nur den Schatten einer Thatsache, welche den Glauben unterstützte, dass unorganische Elemente ohne irgend welche organische Wesen und bloss unter dem Einflusse bekannter Kräfte ein lebendiges Geschöpf hervorbringen könnten? Für jetzt ist ein solches Resultat für uns absolut unbegreiflich.

²⁾ Ce n'est pas la matière qui vit. une force vit dans la matière et la meut et l'agit et la renouvelle sans cesse. —

³⁾ Seit es gelungen den Harnstoff künstlich darzustellen, haben wir zwar viele andere im Thierkörper vorkommende organische Verbindungen künstlich dargestellt; und noch zahlreicher sind die Beispiele im Pflanzenreich vorkommender und künstlich darstellbarer Verbindungen . . . Allein der Chemie ist es keineswegs gelungen . . . wirklich organisirte oder der Organisirung fähige Stoffe künstlich zu erzeugen . . . Auch berechtigen uns keine aus der bisherigen Entwicklung der Chemie geschöpften Gründe zu der Hoffnung, dass es uns gelingen werde eine Pflanzenzelle, eine Muskelfaser, einen Nerv, mit einem Worte wirklich Organisirtes auf chemischem Wege künstlich darzustellen.

lučbě uměle utvořiti látky skutečně ústrojné anebo aspoň organisace schopné . . . Aniž z posavadního vývoje lučby čerpáme důvodů, jež by nás oprávněnou kojily nadějí, že se někdy podaří lučebnými prostředky uměle vytvořiti buňku rostlinnou, sval, nerv anebo jiný útvar v pravdě organický.“

Hanstein (Das Protoplasma als Träger der Lebensrichtungen 1880, p. 283)¹⁾: „Kdo za našich dob se pokoušel účelné vytvoření bytosti ústrojných, jejich specifický tvar určitý a se opakující, jejich vývoj individuální vysvětliti pouze působením sil molekulárních, ten k cíli žádoucimu nedospěl.“

Hirtl (Lehrb. der Anat. d. Menschen p. 5.)²⁾: „Síla organická podle záměru, jenž jest jí vrozen, vytváří ústrojí, od světa zevnějšího přijímá látku, z níž ústrojí dělá . . . Mohutní a rozrůstá se tou měrou, jakou přibývá látky, v níž ona působí a s kterou jest totožná.“

Liebig (Chemische Briefe I.)³⁾: „Rozum náš poznává, že

¹⁾ Die Versuche, die planmässige Ausgestaltung der organisierten Wesen, ihren wiederkehrend sich ausprägenden Arttypus, ihre individuelle Entwicklung allein durch die Arbeit molekularer Kraftwirkungen zu erklären, haben zur Zeit nirgends das angestrebte Ergebnis geliefert.

²⁾ Die organische Kraft entwickelt nach einem ihr eingehorenen Plane den Organismus, entborgt der Aussenwelt den Stoff, aus welchem sie ihn aufbaut . . . Sie verfügt und theilt sich in dem Masse, als das Material zunimmt, in welchem sie wirkt und mit welchem sie eins ist.

³⁾ Unsere Vernunft erkennt, dass in dem lebendigen Leibe eine Ursache bestehe, welche die chemischen und physikalischen Kräfte der Materie beherrscht und sie zu Formen zusammenfügt, die ausserhalb des Organismus niemals wahrgenommen werden . . . Zu den drei Ursachen, welche die Entstehung einer jeden chemischen Verbindung voraussetzt: der Cohäsion, Wärme und Affinität, kommt eine vierte Ursache hinzu, durch welche die Cohäsionskraft beherrscht wird, durch welche die Elemente zu neuen Formen zusammengefügt werden, durch die sie neue Eigenschaften erlangen, Formen und Eigenschaften, die ausserhalb des Organismus nicht bestehen . . . Wenn es wahr ist, dass in der unorganischen Natur eine Cohäsionskraft formenbildend wirkt, so ist es ebenso wahr, dass in den Organismen eine Kraft wirkt, welche der Cohäsionskraft und ihren Ausserungen entgegenwirkt, welche die Wirkungen des Sauerstoffes und die stärksten chemischen Anziehungen aufhebt und geradezu umkehrt. Der Lebensprocess ist der Gegensatz des Oxydationsprocesses, der in der unorganischen Natur vor sich geht, er ist ein Reduktionsprocess . . . Unter dem Einflusse dieser nicht chemischen Ursachen wirken in dem Organismus auch chemische Kräfte; aber nur in Folge dieser beherrschenden Ursache und nicht von selbst ordnen sich die Elemente zu Harnstoff, zu Taurin zusammen. Eben darum kann auch der intelligente Wille des Chemikers sie zwingen ausserhalb des Organismus zu solchen Verbindungen.

v těle živém jest příčina, která lučebnými a fysickými silami hmoty vládne a formy vytváří, jež mimo ustrojence nikde se nevyskytují . . . Ke třem příčinám, jimiž podmíněn jest vznik sloučeniny lučebné: spojitosti, teplu a přibuzenství, druží se čtvrtá, jež spojitostí vládne, již prvky se spojují, činíce nové formy, již nabývají vlastností nových; kteréžto formy a vlastnosti mimo ustrojence nelze nalézti . . . Je-li pravda, že v přírodě neústrojně spojitost formy tvoří, je také pravda, že v ustrojencích působí síla, příčina pohybu a odporu, která spojitosti a jejím účinkům na odpor se staví, která účinky kyslíku a nejsilnější sloučeniny lučebné ruší a takorba převrací. Průběh životní protivou jest průběhu oxydačního, jenž v přírodě neústrojně napořád se vyskytá, jest průběhem redukčním . . . Za vlivu této příčiny nelučebné působí v ustrojencích také síly lučebné; avšak onou příčinou nelučebnou, která silami lučebnými vládne, povstává z prvků močovina, taurin. Proto i rozumná vůle lučebníková přinutiti je může, aby mimo ustrojence tvořily sloučeniny, které jako močovina, chinin, kaffein, barviva rostlinná a t. d. netěší se z vlastností životních, ale pouze lučebných, jichžto částí nejmenší hlatě tvoří; ale nikdy se nepodaří lučbě učiniti buňku, sval, nerv.

Lotze (Allg. Physiol. des körperl. Lebens; p. 138)¹⁾: „Pravý

dungen zusammenzutreten. die wie Harnstoff, Taurin, Chinin, Kaffein, die Farbstoffe der Gewächse u. s. w. keine vitaleu, sondern nur chemische Eigenschaften haben, deren kleinste Theilchen sich zu Krystallen ordnen; aber nie wird es der Chemie gelingen, eine Zelle, eine Muskelfaser, einen Nerv.. in ihrem Laboratorium darzustellen.

¹⁾ Der wahre Unterschied zwischen der organischen Intussusception und der unorganischen Juxtaposition besteht nicht darin, dass im unorganischen Körper das Wachsthum stets durch Ansatz der Umgebung an die äusseren Theile seiner Gestalt, niemals aber durch Aufnahme des Zuwachses in das Innere der Substanz erfolgte, während der organische Leib etwa durch den Mund oder andere Öffnungen seine Nahrung in das Innere einabführte und sie selbst da nicht neben den schon bestehenden Theilen ablagerte, sondern diese mit ihr durchdränge und so stets das Neue mit dem Alten auf das innigste mischte (auch diese Umstände sind theils an sich bemerkenswerth, theils deuten sie auf das Wesentliche hin) . . . aber das wahre Innere, in welches hinein der Organismus seine Nahrung intussuscipt, ist nicht das räumlich Innere seines Leibes, sondern der Plan seiner Organisation. Darin besteht die Intussusception, dass keinem Theile des lebendigen Körpers erlaubt bleibt für sich und ohne Rücksprache mit dem Ganzen aus der äusseren Welt einen Massenzuwachs in sich aufzunehmen, durch dessen Aneignung er aus den Beziehungen heraustreten würde, die ihm der Typus der Gattung

rozdíl mezi organickou intussuscepcí a neorganickou juxtaposicí nezáleží v tom, že v těle neústrojném vzrůst podmiňen jest okolím zevně je rozmnožujícím, nikdy však přijímáním přídavku do nitra podstaty, že tělo ústrojné ústy anebo jinými otvory pokrm přivádí do sebe a ho vedle částek již stávajících neukládá, ale tyto jím proniká a tak vždy částky nové co nejtěsněji mísí se starými (kteréž okolnosti samy úvahy naší zasluhuji a svědectví dávají o pravém rozdílu) . . . ale pravým nitrem, do něhož ústrojenec potravu přijímá (intussuscipuje), není prostorné nitro jeho tělesa, nýbrž plán organisace jeho. V tom záleží intussuscepce (přijímání do sebe), že žádné části tělesa živého není dovoleno, aby k sobě jediné přihlížejíc a nikoli zároveň k celku z okolí přijímala přídavek hmotný a tak vybočila z poměrů k ostatním částem, jež ji vytkl ráz specifický, že každý přírůstek přede vším prospívá celku, načež zvláštními ústroji všem částem jednotlivým užitek přináší, jak toho vyžaduje obecný ráz. — p. 202: Kdežto přemnohá tělesa neústrojná větším dílem jeví se nám v klidu, z něhož jediné zevnějšími vlivy, o kterých skoro vždy se můžeme přesvědčiti, bývají přivedena k pohybům a proměnám své postavy a svých vlastností: vyskytují se ústrojenci taktéž větším dílem v pohybu, který rušen bývá řídceji jednotlivými dobami klidu, a to klidu, jenž nikdy není, jak se dá dokázati, úplný . . . Podstatný rozdíl mezi ústrojencem a neústrojencem v tom záleží, že tělesům neústrojným nastávají během přirozeným doby, kdy v poměru

zu den übrigen inne zu halten befiehlt; dass vielmehr alle Zufuhr zunächst dem Ganzen zukommt und von ihm durch eigentümliche Einrichtungen allen einzelnen Theilen nach Massgabe dessen zugetheilt wird, was sie auf Grund des allgemeinen Typus fordern können. — p. 202: Während die meisten unorganischen Körper uns überwiegend im Zustande der Ruhe erscheinen, aus der sie nur durch fast überall nachweisbare äussere Einflüsse zu Bewegungen und Veränderungen ihrer Gestalt und Eigenschaften aufgeregt werden: zeigen sich die Organismen ebenso überwiegend in einem Zustande der Bewegung, der seltener durch einzelne Intervalle der Ruhe und nie einer nachweisbar vollständigen Ruhe unterbrochen wird. . . . Der bedeutungsvolle Unterschied des Organischen und Unorganischen besteht mithin darin, dass es für die unorganischen Körper Momente in dem Naturlaufe gibt, in denen sie mit allen äusseren Bedingungen im Gleichgewichte sein können und zur Veränderung ihres Zustandes eine Veränderung der Umstände voraussetzen, während das Innere der lebendigen Organismen so angeordnet ist, dass sie niemals im allgemeinen Naturlauf einen Moment völligen Gleichgewichtes mit den äusseren Bedingungen finden können.

rovnováhy se mají ke všem podmínkám zevnějším a ku změně stavu svého potřeby mají změny okolností, kdežto nitro těles ústrojných tak jest uspořádáno, že nikdy se neocitují obecným během přirozeným k podmínkám zevnějším v poměru úplné rovnováhy.“

Z těchto slov vysvitá specifický rozdíl mezi tělesem neústrojným a ústrojným; pročť diviti se jest, že Lotze nicméně odpůrcem jest prvotě životní, jež od sil fysických se liší.

J. Müller (Handbuch der Physiologie d. Menschen I. p. 21)¹⁾: „Mnozí se domnívali, že život jest pouze účinkem harmonie, vzájemného zasahování koleček strojových do sebe . . . Takové zasahování patrně se děje . . . Než tato harmonie článků, jež pro celek jsou nevyhnutelny, původ svůj má přece v síle, jež celkem těch článků proniká a vládne, jež nezávisí na jednotlivých částech, a dříve trvá než harmonické části celku . . . Ústroji podobá se sice uměleckému stroji . . ., ale ústroji celku v zárodku vytváří ústroji částí a je rozplemňuje. Působení těles organických nejen na harmonii orgánů závisí, ale harmonie účinkem jest organických těles samých a každá část celku nemá v sobě samé důvod, nýbrž v působení celku příčinném. Stroj umělecký utvořen jest podle vidu, jenž umělci tane na mysli, jenž jest cílem jeho působení, a podle tohoto vidu všechny orgány účelně se organisují; než tento vid jest *mimo* stroj, jest však v ústroji.“

K. Schmidt (Zur vergleich. Phys. der wirbellosen Thiere;

¹⁾ Einige haben geglaubt, das Leben sei nur die Folge der Harmonie des Ineinandergreifens der Räder der Maschine . . . Ein solches Ineinandergreifen findet offenbar statt . . . Allein diese Harmonie der zum Ganzen nothwendigen Glieder besteht doch nicht ohne den Einfluss einer Kraft, die durch das Ganze hindurchwirkt und nicht von einzelnen Theilen abhängt, und besteht früher als die harmonischen Glieder des Ganzen . . . Der Organismus gleicht zwar einem mechanischen Kunstwerke . . . aber der Organismus erzeugt im Keime den Organismus der Organe selbst und pflanzt ihn fort. Das Wirken der organischen Körper hängt nicht bloss von der Harmonie der Organe ab, sondern die Harmonie ist eine Wirkung der organischen Körper selbst, und jeder Theil dieses Ganzen hat seinen Grund nicht in sich selbst, sondern in der Ursache des Ganzen. Ein mechanisches Kunstwerk ist hervorgebracht nach einer dem Künstler vorschwebenden Idee, dem Zwecke seiner Wirkung und nach dieser Idee werden alle Organe zweckmässig organisirt; aber diese Idee ist aussser der Maschine, dagegen in dem Organismus.

p. 15')): „Sila životní není sice uznávána, jelikož se mluví o „metabolické síle buňky.“ Avšak změnila pouze jméno, jelikož metabolická síla buňky jest silou zvláštní, jež v přírodě neorganické se nevyskytuje.“

Snell (*Die Streitfrage des Materialismus*)²⁾: „Jsou úhledy, jež možno vyvrátiti, uvažujeme-li důkladně věc a vyložíme-li obsah, jenž ji bezprostředně náleží. Ústrojenec svou formu obecnou podržuje, kdežto hmota v této formě trvalé stále se mění a mine; ústrojenec, ač zevnější svět naň působí, nepřestává býti sobě rovným a sebe zachovává nejen jako jedinec, nýbrž i jako druh, jako bytosť obecná výkonem zevšeobecnujícím, rozplemeňujícím, který v něm se děje; ústrojenec netoliko užívá svých nástrojů hotových jako části stroje, ale také své ústroje si sám tvoří, tak že takoruka sám sebe předchází, takoruka sám sobě jest příčinou a účinkem, *causa sui*, a to nejen při svém vzniku a vytváření, ale i po celý svůj život při každém pohybu i samoděčném i bezděčném, jak zevnějším tak

¹⁾ Die Lebenskraft ist zwar aus der Mode gekommen, sie ist zur „metabolischen Kraft der Zelle“ geworden. Damit hat sie im Grunde nur den Namen gewechselt, da die umbildend gestaltende Kraft der Zelle eben doch eine besondere, in der anorganischen Natur nicht vorkommende Kraft ist.

²⁾ Es gibt Ansichten, die vielfach dadurch widerlegt sind, dass man die betreffende Sache in's Auge fasst und ihren unmittelbaren Inhalt darlegt. Dass der Organismus seine allgemeine Form erhält, während innerhalb dieser stehenden Form der Stoff immerfort wechselt und fließt; dass er trotz allem Verkehr und Austausch mit der Aussenwelt sich selbst gleichbleibt und sich selbst erhält nicht bloss als Individuum, sondern auch als Gattung, als Allgemeines und einen Process des Allgemeinen, den Gattungsprocess in sich schliesst; dass er nicht bloss seine fertig gebildeten Organe gebraucht, wie die Theile einer Maschine, sondern dass er diese Organe selbst erst bildet, dass er in diesem Sinne sich selbst vorausgeht, sich selbst Ursache und Wirkung, *causa sui* ist und das nicht bloss in seinem Entstehen und seiner Bildung, sondern auch in seinem Bestande in jeder willkürlichen und unwillkürlichen, äusseren und inneren Bewegung; dass die Producte seines Lebens zugleich die Factoren desselben sind; dass die Mittel zu Zwecken und die Mittel zu Zwecken werden; dass jeder Theil nur durch das Ganze besteht und folglich jeder Theil durch jeden: dies alles hat nicht nur nichts analoges in der unorganischen Natur, sondern ist in jeder Beziehung das gerade Gegentheil derselben. Dass die Begriffe des Allgemeinen und Einzelnen, der Ursache und Wirkung, der Selbstgleichheit und Veränderung, der Mittel und des Zweckes, welche in der unorganischen Natur auseinander fallen und sich ausschliessen, in der organischen Natur ineinander überfliessen, bildet einen Gegensatz von der durchgreifendsten Bedeutung.

vnitřním; součiny života ústrojencova zároveň jsou jeho součiniteli; prostředky stávají se účely a účely prostředky; každá část celkem trvá a tedy každá část každou částí. Z těchto všech úkazů ani jeden v přírodě neústrojně se nejeví, ba spíše všechny úkazy přírody neústrojně pravým jsou opakem. Že pojmy obecnosti a jedinečnosti, příčiny a účinku, stejnosti a proměny, prostředku a účelu, jež v přírodě neústrojně se rozcházejí a vylučují, v přírodě ústrojně splývají, v tom záleží rozdíl obojí přírody nejdůležitější.“

Prvot životní rozeznávají od sil lučebných a fysických ještě jiní, jež Liberatore uvádí (Del composto umano c. 3. a. 6.): Stahl, Barthez, Jussieu, Bichat, Milne Edwards, Quatrefages, Tommasi, Martini, Taruffi, Renzi, Franceschi, Santi, Liverani.

§ 14. Důsledky ze stati předešlé vyplývající.

1. Tělesa živá podstatně se různí od těles neživých.

2. Život těles živých, ústrojných, děje se silami životními, podstatně různými od sil lučebných a mechanických, jež vládnou tělesem neživým, neústrojným, a jež ovládány jsou silami životními.

3. Sily životní, jsouce případy, vyžadují podmětu, k němuž by lnuly, prvotě životní.

4. Prvot životní, která jest v bytosti živé, podstatně se liší od prvotě, která jest v bytosti neživé, jako se liší podstatně sily životní od sil lučebných a mechanických.

5. V každém živoku je toliko jedna prvot životní.

Neboť všechny činnosti tělesa živého, ač jsou mnohonásobny a rozmanity, přece jakýmsi svazkem společným mezi sebou souvisí a k jednomu cíli, zachování a zdokonalení jednoho a jednotného tělesa živého směřují. Avšak množství k jednotě vedeno není leč skrze jedno. Pročež bytovati musí v živoku jedna prvot, které všechny sily jednotlivé podřízeny jsou. Za příklad sloužiti může děj, kterým se připodobňuje potrava k tělu. Neboť tato práce životní velmi jest spleťtá, vyžadující mnohých činností, kterými štáva potravní zvolna se připravuje a v rozmanité látky tělesné se proměňuje; kteréžto látky k tomu směřují, aby živok byl zachován a zdokonalen a nové zárodky jiných živoků vznikaly. Tato práce velikého rozsahu a nenáhlého vývoje nemůže býti bez *jedné* prvotě životní, na které by spočívala.

Avšak nejen z jednoty činnosti lze dokázati jednotu prvotě životní, ale také z jednoty ústrojí a z totožnosti živoka, jak čteme u Liberatore „Del composto umano“ cap. 3. art. 8.

6. Prvot životní jest v živoku údobou čili formou podstatnou, t. j. tím, skrze co živok ve své podstatě právě takovým jest, jakým jest.

Nebot životní prvot živého tělesa doplňuje a určuje hmotu, ze které těleso sestává, aby se utvořilo těleso jistého druhu; a proto náleží k podstatě živoka. Prvotí tedy životní se stanoví přirozenost tělesa živého, z ní vycházejí síly, které svými činnostmi život působí¹⁾. Kromě toho prvot životní účinkovati musí skrze síly životní na příbuzenstva lučebná a ostatní síly fysické, kterých užívá za nástroje, aby výkony životní v těle se daly. Avšak vniterným účinem na síly působiti může jenom prvot *podstatná*, která bytost samu tvoří. Taková však prvot není nic jiného leč *údobu podstatná*.

Tato theorie o údobě podstatné, která s tělem hmotným tvoří bytost živou, nazývá se morfologickou a střední cestou se ubírá mezi dvěma theoriemi výstředními a proto bludnými, mezi *dynamismem*, jehož stoupenci podstatu věci hledají v silách, mechanicky a účelně působících, a hmotu pokládají toliko za zjev sil, a *atomismem*, jehož stoupenci podstatu věci hledají ve hmotách prvotních a přirozenost věci, jejích účinky a zněny vykládají rozmanitým spojením oněch hmot prvotních, jež se děje lučebnými a mechanickými silami, hmotám vetkvělými²⁾. Theorie morfologická pravdiva je též o tělese neústrojném, jehož prvotě soustavné jsou dvě: 1. hmota prvá, t. j. prvot určitelná, prvot rozprostraněnosti, ličnosti, trpnosti, jedinečnosti, mohoucnost a 2. údobu podstatná, t. j. prvot určující, prvot jednoty, jakosti, činnosti, rozdruženosti, kon prvý; hmota prvá s údobou podstatnou se nazývá hmota druhá, jež smyslem jest přístupná, kdežto údobu podstatnou, ač skutečnou, jediný rozum chápe³⁾. Ve formě podstatné spočívá hlavně a přede vším

¹⁾ Suarez in tractatu de anima lib. I. cap. 2. §. 28: Vivere substantiale in corporibus viventibus nihil est aliud quam informari tali forma, quae constituit compositum aptum substantialiter ad se movendum ab intrinseco.

²⁾ O dynamismu a atomismu mluví spisovatel, jakož i o theorii morfologické ve svém spise: „Filosofie křesťanská“ od str. 71—77.

³⁾ Nulla forma substantialis est per se sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis. S. Th. Aq. lib. 2. de anima lect. 14.

rozdíl mezi tělesem neústrojným a ústrojným. Kdežto podstatná údoba tělesa neústrojného jest prvotí sil lučebných a fysických, dlužno považovati údobu podstatnou¹⁾ za prvotí síly životní, která činnost svou prokazujíc, užívá jako prostředků sil fysických a lučebných.

§ 15. Kolikeryž jest život bytostí, ze zkušenosti známých?

Druhy bytostí živých, ze zkušenosti známých, vědě přísluší rozdělití dělidlem, z výměru života vzatým. Poněvadž o tělesech se pravi, že žijí, jsou-li činna ze sebe: čím dokonalejší je tato činnost vniterná, čím nezávislejší jest živok na pohybech zevně přicházejících, tím dokonalejší jest jeho život²⁾. Avšak poněvadž činnost životní pochází od údoby, t. j. prvotě, kterou bytosť působící působí, a poněvadž se děje činnost, aby účel její, t. j. výsledek její byl dosažen: proto čím dokonalejší údoba i účel jsou v živoku a od živoka, tím vniternější a proto i dokonalejší jest život. Pročež rozděluje bytosti živé přihlížeje k údobě a účelu.

Jedni živokové, byliny, samy se pohybují, vzrůstají a nebo ubývají; ale údobu či prvot, která jest v nich a kterou samy se pohybují, nemají od sebe, nýbrž od přírody, aniž cíl, ku kterému působice směřují, samy si určují aniž jej nějakým způsobem poznávají, nýbrž poznán a jim vytčen jest od přírody čili od původce přírody. Proto spíše pohybovány jsou přírodou a pohyb přírody vykonávají ze sebe, z prvotě sobě vštěpené. Nejnižší tedy druh života jest v bylinách, jichžto prvot životní vládnoucí silami fysickými a lučebnými, prokazuje toliko činnost bylinnou³⁾.

Stüekl ve své knize „Lehrb. d. Phil.“ II. § 77. vykládá hmotu prvou a údobu podstatnou.

Liberatore (Institut philoa. II. Cosmologia cap. II. art. 6) dokazuje, že v nerostech jest údoba podstatná kromě hmoty prvé.

¹⁾ Údobu tělesa podstatnou rozeznávati sluší od údoby případné, ku př. kulatosti hlavy, smyslem postižitelné.

²⁾ Quam vivere dicantur aliqua, secundum quod operantur ex se ipsis, et non quasi ab aliis mota: quanto perfectius competit hoc alicui, tanto perfectius in eo invenitur vita. S. Th. Aqu. S. Th. I. Qu. XVIII. a. 3. c.

³⁾ S. Th. Aqu. ibidem. In moventibus autem et motis tria per ordinem inveniuntur. Nam primo finis movet agentem; agens vero principale est, quod per suam formam agit; et hoc interdum agit per aliquod instrumentum, quod

Jsou jiní živokové, zvířata, ve kterých prvoti pohybu poslední jest duše, údoba od přírody udělená, avšak prvoti nejbližší, k činnosti přímo a nutně určující, jest poznatek smyslný, údoba od zvířete nabytá; neboť podle rozmanitých poznatků smyslných zvířata sama sebe pohybují, poznatků však smyslných skrze dojmy zevnější a podle nich sama sebou nabývají. Avšak cíle ani nepoznávají jako cíle ani sama sobě svobodně neurčují, nýbrž vytčen jest jim od přírody, či vlastně od původce přírody, tak že instinktem přirozeným a sobě vrozeným řízena jsou k činnostem živočišným skrze smyslné poznání a smyslné snažení, jež od nich vychází. Výše tedy stojí život zvířat, která s činností bylinnou spojují smyslnou, na ústrojích hmotných závislou činnost poznávací a snaživou¹⁾.

Dokonalejší však tohoto života jest život od člověka vedený. Neboť člověk nemá sice sám od sebe ani prvotí života poslední ani cíl hlavní a obecný, ve vývoji, dokonalosti a blaženosti záležející; avšak nabývá sám prvoti nejbližších pro své činnosti životní, t. j. poznatků jak smyslných tak pomyslných, které jsou údobami života jeho nejbližšími, ovšem ne bez dojmů, od předmětů vycházejících, ne bez určitých zákonů; cíle pak, od původce svého sobě vytčené, poznává jako cíle,

non agit ex virtute suae formae, sed ex virtute principalis agentis; cui instrumento competit sola executio actionis. Inveniuntur igitur quaedam, quae movent se ipsa, non habito respectu ad formam vel finem, quae inest eis a natura, sed solum quantum ad executionem motus, sed forma, per quam agunt, et finis propter quem agunt, determinantur eis a natura. Et huiusmodi sunt plantae, quae secundum formam inditam eis a natura movent se ipsas, solum habito respectu ad executionem motus secundum augmentum et decrementum.

¹⁾ S. Th. Aqu. Quaedam vero ulterius movent se ipsa, non solum habito respectu ad executionem motus, sed etiam quantum ad formam, quae est principium motus, quam per se acquirunt. Et huiusmodi sunt animalia, quorum motus principium est forma non a natura indita, sed per sensum accepta. Unde quanto perfectiorem sensum habent, tanto perfectius movent se ipsa. Nam ea, quae non habent nisi sensum tactus, movent solum se ipsa motu dilationis et constrictionis, ut ostrea, parum excedentia motum plantae. Quae vero habent virtutem sensitivam perfectam, non solum ad cognoscendum conjuncta et tangentia, sed etiam ad cognoscendum distantia, movent se ipsa in remotum motu processivo. Sed quamvis huiusmodi animalia formam, quae est principium motus, per sensum accipiant, non tamen per se ipsa praestant sibi finem suae operationis vel sui motus; sed est ei inditus a natura, cuius instinctu ad aliquid agendum moventur per formam sensu apprehensam. Ibidem.

za své je přijímá, cíle jednotlivé a podřízené podle řádu sobě od Boha ustanoveného anebo proti němu sám sobě svobodně předkládá, jakož i předmětem poznání pomyslného a určení svobodného jsou mu prostředky, k cíli vedoucí, jako prostředky. Smyslné poznání podřízeno jest pomyslnému, smyslné snažení pomyslnému, svobodné vůli. Tak spojuje člověk život bylinný a živočišný s pomyslným ¹⁾).

Avšak nejdokonalejším není život lidský, jak patrně ze slov, jimiž byl vyjádřen, ale poukazuje k životu ještě dokonalejšímu, životu pouhého ducha, ba i k nejdokonalejšímu, svrchovanému, Božímu ²⁾. Než o životě Božím mluví theologie filosofická a křesťanská, o životě pouhých duchů spekulativná část theologie křesťanské. Zbývá tedy psychologii život lidský a jeho prvot; má-li však řádně se rozuměti onomu a této, jest záhodno z kosmologie vybrati kusy nejdůležitější o životní prvotí bylin a zvířat, poněvadž prokazuje člověk činnosti také bylinné a živočišné.

§ 16. O životní prvotí bylin.

Že mají byliny prvot životní, kterou sv. Tomáš Akv. nazývá ve smyslu širším duší, patrně jest.

¹⁾ S. Th. Aqu. Ibidem. Unde supra talia animalia sunt illa, quae movent se ipsa, etiam habito respectu ad finem, quem sibi praestituunt. Quod quidem non fit nisi per rationem et intellectum, cuius est cognoscere proportionem finis et eius, quod est ad finem, et unum ordinare in alterum. Unde perfectior modus vivendi est eorum, quae habent intellectum. Haec enim perfectius movent se ipsa. Et huius est signum, quod in uno et eodem homine virtus intellectiva movet potentias sensitivas, et potentiae sensitivae per suum imperium movent organa, quae exequuntur motum. Sicut etiam in artibus videmus, quod ars, ad quam pertinet usus navis, scilicet ars gubernatoria, praecipit ei, quae inducit formam navis, et haec praecipit illi, quae habet executionem tantum in disponendo materiam. Sed quamvis intellectus noster ad aliqua se agat, tamen aliqua sunt ei praestituta a natura, sicut sunt prima principia, circa quae non potest aliter se habere, et ultimus finis, quem non potest non velle. Unde licet quantum ad aliquid moveat se, tamen oportet, quod quantum ad aliqua ab alio moveatur.

²⁾ Illud igitur, cuius sua natura est ipsum eius intelligere, et cui id, quod naturaliter habet, non determinatur ab alio, hoc est, quod obtinet summum gradum vitae. Tale autem est Deus. Unde in Deo maxime est vita. Unde Philosophus (Met. lib. XII. text. 51) ostenso, quod Deus sit intelligens, concludit, quod habeat vitam perfectissimam et sempiternam, quia intellectus eius est perfectissimus et semper in actu. S. Th. Aqu. Ibidem.

Neboť 1. ze sebe prokazují činnosti, sobě, jako bylinám, vlastní, živice se, rostouce a rozplozující se¹⁾, 2. Tělesa bylin sestávají z více různých, souladně spojených a souladně působících ústrojů, jakých těleso neživé nemá; tato ústrojnost, kterou se těleso byliny liší od tělesa nerostu, nedá se vyložití prvotí tělesa neústrojného²⁾. 3. Každý ústroj jednotlivý působí k zachování celku, celek přispívá opět každému ústroji jednotlivému; což nelze vysvětliti prvotí tělesa neústrojného. 4. Zákony, jimiž byliny trvají a působí, jsou jiné, než u nerostů; proto musí také jejich prvot býti jiná, a sice podstatně různá od prvotě nerostu. A tato prvot byliny jest její údobou podstatnou.

Hlavní činnosti, z prvotě bylinné vycházející, jež nejsou prostředkem k prokazování činnosti vyšší, jsou tři: živění, vzrůst a rozplozování. Neboť části byliny se upotřebují, mizí a hynou, je tedy potřeba, aby živěním nové přibývaly; bylina vycházejíc ze semene jest malá, je tedy potřeba, aby vzrůstem nabyla velikosti sobě vlastní a k výkonům životním dostatečné; konečně byliny trvají dobu jistou, po které zanikají, je tedy potřeba, aby nové vznikaly plozením. Tyto tři činnosti, mezi sebou sice rozdílné, ale přece mezi sebou úzce souvislé, vespolek se podmiňující a podporující, vycházejí ze tří rozdílných mohutností prvotě životní³⁾. Jinou úvahou a opačným způsobem dospívá sv. Tomáš k týmž třem činnostem bylinným a příslušným mohutnostem⁴⁾.

¹⁾ B. Albertus M.: Omne, quod per se ipsum movet aliquo motu corpus, in quo est, anima (ve smyslu širším) est: principium autem, quod plantis inest, per se ipsum movet corpus nutriendo et augendo et generando: oportet igitur illud principium esse animam. (De Plantis lib. I. tract. I. c. 9.)

²⁾ B. Albertus M. ibidem: Omne principium formale nitens corpore diversificato in organis est anima: principium autem formale plantarum tali utitur corpore: propter quod in ipso sunt radices ori similes et stipites et rami et cetera organa diversa officia habentia: ergo principium illud est anima.

³⁾ Dedit Deus plantis virtutem altricem, auctricem et generatricem. S. Damasc. de fide orthod. I. II. c. 19.

⁴⁾ Tres sunt potentiae vegetativae partis. Vegetativum enim, ut dictum est, habet pro objecto ipsum corpus vivens per animam; ad quod quidem corpus triplex animae operatio est necessaria. Una quidem, per quam esse acquirat, et ad hoc ordinatur potentia generativa. Alia vero, per quam corpus vivum acquirat debitam quantitatem, et ad hoc ordinatur potentia aug-

Živení děje se tím, že bylina mění potravu ze země a vzduchu přijatou ve svou podstatu ¹⁾. Se živením souvisí vzrůst, jenž se děje tím, že bylina ke hmotě, kterou má a živením zachovává, přibírá hmotu, která kromě toho živením vznikla. Konečně živením a vzrůstem stává se bylina schopnou, aby splodila ze sebe bytost jinou živou téže přirozenosti, jež jest s ní spojena a jež má od ní se odloučiti. Plození byliny jest pravé plození, jež sv. Tomáš Akv. takto vyměřuje: *Origo alicuius a principio vivente coniuncto secundum similitudinem naturae* ²⁾, a jež se liší od stvoření a udělání ³⁾. Plozením vzniká símě, ve kterém nebytuje bylina údobně, nýbrž mohoucně ⁴⁾; sama životní prvoč byliny budoucí není se semenem již splozena, ale toliko výtvarná jakási mohoucnost, která, když zevnější účiny působí, nejprve hmotu připraví, aby přijala údobu byliny podstatnou, t. j. ji ústrojnou činí, a posléze ji oživi ⁵⁾. Jako bylina vzniká plozením, tak opět zaniká ne zničením, jež odpovídá původu stvořitelskému, nýbrž případkovým po-

mentativa. Alia vero, per quam corpus viventis salvetur et in esse et in debita quantitate, et ad hoc ordinatur vis nutritiva. S. Th. Aqu. S. Th. 1. q. LXXVIII. a. 2. c.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 3. qu. LXXIII. a. 3. ad 2. Alimentum corporale convertitur in substantiam eius, qui nutritur. Id. Contr. Gent. lib. II. c. 89. Quod nutritur, assimilat sibi nutrimentum, unde oportet in nutrito esse virtutem nutritionis activam, cum agens sibi simile agat.

²⁾ Id. S. Th. 1. qu. XXVII. a. 2. c.

³⁾ S. Joan. Damasc. De fide orthod. I. I. c. 8. Generatio quidem in hoc consistit, ut ex gignentis substantia proles eiusdem cum gignente substantiae producat; at creatio et effectio hoc tantum requirit, ut extra et non ex creantis et efficientis substantia fiat illud, quod creatur aut efficitur omninoque quantum ad essentiam dissimile est.

⁴⁾ S. Th. Aqu. de Potent. qu. 3. a. 8. Aliqui crediderant, quod nulla res fieret aliter nisi per hoc, quod extrahebatur a re alia, in qua latebat, sicut de Anaxagora narrat Philosophus, qui ex hoc videtur fuisse deceptus, quia non distinguebat inter potentiam et actum; putabat enim, quod actu praeexistat illud, quod generatur. Oportet autem, quod praeexistat potentia et non actu; si enim non praeexisteret potentia, fieret ex nihilo; si vero praeexisteret actu, non fieret, quia quod est, non fit.

⁵⁾ S. Th. Aqu. de Potent. qu. 3. a. 13. Si anima esset in semine a principio: aut esset ibi habens actu speciem animae, aut non, sed ut quaedam virtus, quae postmodum converteretur in animam. Primum esse non potest, quia . . . Secunda pars praedictae divisionis esse non potest, quia . . . Unde relinquitur, quod anima non est in semine, sed virtus quaedam animae, quae agit ad animam producendam, ab anima derivata.

rušením údoby podstatné, jemuž odpovídá plození případkové. Neboť jakým způsobem každá věc bytuje, takovým i počíná a hyne. Co tedy neostává samo sebou, ale v jiné věci, to se neruší samo sebou, ale porušením té věci, ve které bytuje. Avšak údoba byliny sama sebou nemůže ostávati, jsouc sice částí byliny podstatnou, ale nikoli podstatou úplnou, tvořic s hmotou takový celek, že bez hmoty prazádnou činnost prokazovati nemůže; ostávati může toliko v ústroji hmotném¹⁾. Pročež poruší-li se ústrojí, poruší se zároveň údoba podstatná; t. j. poruší se případně. Avšak poněvadž hmota nikdy nemůže býti bez nějaké údoby podstatné, musí na místo prvotě životní nastoupiti údoba bytosti neživé anebo více jich: neboť se rozpadá v části neživé.

Porovnáme-li tři činnosti bylinné mezi sebou, jedna druhou sice podporuje a podmiňuje, poněvadž 1. plozením vzniká bylina, která se žíví, 2. živením stává se vzrůst možným, 3. vzrůstem zdokonaluje se činnost živení a plození; avšak vyniká přece plodivost byliny nad ostatní, poněvadž ve plození nové byliny dochází bylina svého cíle, k němuž pomáhá živení a vzrůst a poněvadž největší dokonalost byliny záleží v tom, že, napodobujíc Boha, původce tvorstva, plodí jinou bytost sobě podobnou, jsouc takoruka pečlivá nejen o sebe, ale i o jiné²⁾. Proto ač může bylina se označiti všemi činnostmi třemi, přece dostačí ji nazvat živokem, který bytost živou ploditi může sobě podobnou, bytost téhož druhu³⁾.

¹⁾ Id. S. Th. p. I. qu. LXXV. a. 6. c. Dupliciter aliquid corrumpitur, uno modo perse, alio modo per accidens. Impossibile est autem aliquid subsistens generari aut corrumpi per accidens, i. e. aliquo generato vel corrupto. Sic enim competit alieni generari et corrumpi, sicut et esse, quod per generationem acquiritur et per corruptionem amittitur. Unde quod per se habet esse, non potest generari vel corrumpi nisi per se. Quae vero non subsistunt, ut accidentia et formae materiales (i. e. anima plantae, anima bruti), dicuntur fieri et corrumpi per generationem et corruptionem compositorum. Ostensum est autem supra (art. 3. huius quaest.) quod animae brutorum (sicut animae plantarum) non sunt per se subsistentes, sed sola anima humana. Unde animae brutorum (sicut plantarum), corrumpuntur corruptis corporibus.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I qu. LXXVIII. a. 2. Inter ipsas tres potentias finalior et principalior et perfectior est generativa. Est enim rei iam perfectae facere alteram, qualis ipsa est Generativae autem deserviunt et augmentativa et nutritiva, augmentativae vero nutritiva.

³⁾ S. Th. Aqu. In I. De anima lect. 6. Quia omnia definiuntur et denominantur a fine, finis autem operum animae vegetabilis est generare alte-

Bylina nesdílí s živočichem činnosti smyslové.

Neboť 1. kdyby činnosti bylinné se děly v bylinách pocítováním, musilo by tak se dít také v nás, jelikož účastni jsme života bylinného způsobem dokonalejším; avšak o takovém pocítování, s činnostmi bylinnými spojeném, ničeho nevíme, pocítující toliko stav svého těla, jakým provázeny jsou, jako následkem, činnosti bylinné. 2. Kdyby byliny cítily, musily by mítí ústrojí příslušných; avšak nenalezáme jich u bylin. 3. Mohutnost smyslná jest u bylin zbytečnou; neboť nepohybující se jako zvířata, jež místo mění, aby věci prospěšných dosáhla, škodlivých pak se uvarovala, nemusí pocítovati jako zvířata.

Tedy zkušenost a rozumná úvaha nám brání přisvědčiti Empedoklovi, Platonovi, Manicheovcům, Leibnitzovi, Robinetovi, Bichatovi ¹⁾. K nim se připojuje Darwin.

§ 17. O duši zvířecí.

A. Cartesius, jenž rozdílů nečiní mezi jednoduchostí a duchovostí duše, nemoha o zvířatech říci, že mají duši duchovou, a věda, že nemožno smyslné pocítování, představování a snažení vykládati silami, jež mrtvou hmotu tělesa neústrojného, atomy, spojují, rozlučují, pořádají a pohybují: upěl zvířeti duši, prvot životní, ze které, spojené s tělem, vychází činnost smyslná, i představování smyslné i snažení smyslné, a považoval zvířata za pouhé stroje, automaty, ve kterých teplo životní, sídlící v srdci, podmiňuje život bylinný a ve kterých „duchové životní,“ teplem životním z krve vzniklí rozřeďováním a sublimováním, k mozku vystupují, odtud do nervů vybihají a činnost živočišnou působí ²⁾. K přívržencům toho mínění náležejí za našich dob hmotáři, kteří Cartesia předstihli, upírajíce netoliko s Cartesiem zvířeti duši, ale také člověku duši duchovou.

Avšak Cartesiovi odporující tvrdíme, že jednoduchost a duchovost mezi sebou tak se nepodmiňují, jako by každá bytost jednoduchá, jsouc jednoduchá, musila býti duchovou, že

rum sibi simile: sequitur, quod conveniens sit definitio animae vegetabilis, quod sit generativa alterius, similis secundum speciem.

¹⁾ Liberatore Instit. philos. II. Cosmol. c. 3. a. 2.

²⁾ Stöckl Lehrb. d. Gesch. d. Phil. § 29. 2, 3, 4. a § 30. 1, 2, 3. — Liberatore Instit. philos. II. Cosmol. c. 3. a. 4.

pojem jednoduchosti nechová v sobě tak nutně duchovosti, jak jí nutně nevylučuje. Neboť jednoduchost přísluší podstatě, která nesestává z částí, duchovost však podstatě jednoduché, která na hmotě jest nezávislá aspoň při své činnosti rozdružené, byť i ne při veškerých činnostech. Duchovost je sice podmíněna jednoduchostí; než jednoduchost nemusí býti provázena duchovostí ¹⁾.

Dále činnost zvířatům, pokud jsou zvířata, rozdružené náležející, kterou se rozeznávají od bylin, a nimíž činnost bylinnou sdílejí, to jest živočišná, smyslová ²⁾, takovou má do sebe povahu, že ji podmiňuje prvot, od prvotě bylin rozdružené rozdílná, duše ve smyslu užším, a že jako prvot života bylinného není hmotnou, tak ani za prvot života živočišného nelze pokládati hmotu. Neboť jaká činnost, taková prvot, ze které činnost vychází. Nepřiblížíme-li k bytostem ústrojným, o kterých dostatečně není známo, zda náležejí k bylinám či ke zvířatům, ze zkušenosti víme, že zvířata mají kromě činnosti bylinné ještě jednu, smyslovou, více nebo méně vyvinutou, dokonalou a úplnou, která nikterak se neliší od bylinné pouze stupněm aniž z bylinné vyvinouti se mohla stupňováním. Darwinovi sice, ku př. Haeckel, tvrdí, že se vyvinula zvířata z bylin, jako byliny opět z látek neústrojných; avšak od Wiganda (*Der Darwinismus und die Naturforschung Newton's und Cuvier's*) a jiných jest dokázáno, že Darwinova theorie descendenční jest nepravdiva. Ostatně o této theorii mluvíti ještě budeme obšírně, jednájice o původu člověka. O prvocích, jejichž nenáhlým vývojem a přizpůsobováním se k zevnějším podmínkám životním utvořilo prý se, jak říkají Darwinovci, veškerenstvo živoků přerozmanitých, jak bylin tak zvířat, jsou Darwinovci onoho mínění, jež projevil Gustav v. Hayek (*Vorwort zum grossen Handatlas der Naturgeschichte*, Wien 1882): „Sloučiti vědy, jež byliny a zvířata činí předmětem svého zkoumání, botaniku a zoologii, není možno, a proto přírodopyskové mlčky se shodli,

¹⁾ Simplex est id, quod non solum est actu indivisum, sed etiam indivisum potentia seu indivisibile. Zigliara *Summa philos.* I p. 384. Substantia immaterialis seu spiritualis est simplex et independens tum quoad agere suum specifice tum consequenter quoad esse a materia. Ibid. p. 443.

²⁾ Irrationabilia animantia (bruta) vivere atque sentire nemo ambigit. S. Aug. de lib. arb. I. I. c. 29.

aby jedni prvoci přiděleni byli botanice, druzi zoologii¹⁾.⁴ A proč Darwinovcům to není možno? Kdyby byli upřímní, řekli by: Poněvadž darwinismus jest nepravdiv.

B. Nyní zkoumejme, jaké činnosti smyslové prokazuje zvíře, abychom poznali, že nemůže-li žádná činnost životní a činnost bylinná zvláště vysvětlena býti hmotou, silami lučebnými a fysickými opatřenou, tím méně prvot činnosti smyslové, živočišné spočívati může ve hmotě a její pohybech fysických.

Zvířata poznávají smysly zevnějšími, jež mají s lidmi společny, zjevy předmětů zevnějších srostité, případné, proměnlivé. Tato činnost jest nehmotná. Neboť k tomu poznání nestačí pouze přijati dojmy od zevnějšíku přicházející, jež pohyby lučebnými a fysickými v ústroji k mozku pokračují, nýbrž předmět, ocl něhož pohyby přicházejí, musí býti od poznávajícího uchopen a vnát, což se státi může toliko způsobem nehmotným, tak aby podmět poznávající se přizpůsobil k předmětu poznanému; při kterémžto činnosti obrací se též podmět poznávající k předmětu poznanému. Této činnosti psychické, která následuje po fysických pohybech, jimiž dojmy zevnější jsou přijaty, odpovídá schopnost příslušná, této pak podstata, duše.

Nelze-li hmotou a jejími silami lučebnými a fysickými vyložití představu smyslnou, kterou má zvíře o předmětu zevnějším: tím méně nám k výkladu přispěje hmota, když uvažujeme činnosti smyslů vniterných, a sice 1. smyslu povšechného, kterým zvíře sebe pocituje, jak jest dojata ve svých ústrojích zevnějšími dojmy a v jakém stavu je tělo následkem života bylinného, 2. a 3. paměti a obrazivosti, kterými představy smyslné si pamatuje a vybavuje, jakož i povšechné představy smyslné, srostitosti nepostrádající, tvoří, 4. smyslné soudnosti, kterou srostité oceňuje zvíře užitečnost a škodlivost předmětů zevnějších a srostitých, nedoznávajíc od nich patřičných dojmů, tak že u něho se jeví obdoba rozumu, analogon rationis²⁾.

¹⁾ Eine Verschmelzung der die Pflanzen und Thiere zum Gegenstande ihres Studiums machenden beiden Wissenszweige der Botanik und Zoologie ist unthunlich und durch eine Art stillschweigenden Übereinkommens werden gewisse Protisten der Botanik, andere der Zoologie zugewiesen.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. q. LXXXVIII. a. 2. Necessarium est animali, ut quaerat aliqua vel fugiat, non solum quia sunt convenientia vel non convenientia ad sentiendum, sed etiam propter aliquas alias commoditates et utilitates sive documenta. Sicut ovis videns lupum venientem fugit, non

Aniž smyslná snaživost, kterou zvíře nutně míří po smyslém, srostitým dobru, smyslně poznaném, nemá dostatečného důvodu v jediné hmotě, ze které zvíře sestává, a její silách lučebných a fysických, ani ve hmotě tělesa zevnějšího, předmětu snaživosti, a jeho silách lučebných a fysických; prvotí této snaživosti smyslné může býti jenom duše, forma zvířete podstatná, nelímotná, vtomná, poněvadž snaživost smyslná se prokazuje činností nelímotnou a vtomanou a přináleží zvířeti, pokud je zvířetem. Ovšem není duše zvířeci samojedinou prvotí činností smyslné, jak se brzy dokáže.

Kroměživotní činnosti bylinné, smyslné poznávací a smyslně snaživé znaménáme konečně u zvířete pohyblivost živočišnou, která podstatně se liší od pohyblivosti bylinné a jedinou hmotou a jejími silami fysickými se nedá vysvětliti.

C. Smyslná mohutnost zvířat jest ústrojná, t. j. náleží duši, ne jedině, ale s tělem v jednu příčinu účinnivou spojené.

Neboť 1. činnost smyslná patří zvířeti, pokud jest zvířetem. Avšak zvířetem není duše jediná, nýbrž spojená s ústrojím. Proto náleží činnost smyslná, jakož i schopnost této činnosti, t. j. smysl, duši s ústrojím spojené¹⁾. 2. Smysl zvířat povahy není dokonalejší než smysl, kterým jest obdařen člověk. Avšak u člověka vychází, jak dokazuje zkušenost, činnost smyslová od mohutnosti, která bytuje v ústrojí a na ústrojí závisí. 3. Činnost jest přiměřena ke schopnosti. Avšak činnost smyslná, jakkoli sama sebou jest jednoduchá, nevztahuje se přece k těm věcem, jež na srostitost hmoty jsou povýšeny. Proto jakkoli původně tato činnost vychází od údoby podstatné, prvotě jednoduché, přece přímo se děje schopnosti, která se zabývá, jic hmotností a srostitostí předmětů souvisí s ústrojím hmotným a srostitým²⁾. 4. Jakkoli smysl jest činným působě čin smyslný, t. j. představu smyslnou, přece trpným se prokazuje, an před-

propter indecentiam coloris vel figurae, sed quasi inimicum naturae. Et similiter avis colligit paleam, non quia delectat sensum, sed quia est utilis ad nidificandum. Necessarium est ergo animali, quod percipiat huiusmodi intentiones, quas non percipit sensus exterior

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. LXVII. a. 5. (Sed contra): Sentire non est proprium animae neque corporis, sed coniuncti. Potentia ergo sensitiva est in coniuncto sicut in subiecto.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. XII. a. 3. Omnis potentia huiusmodi (sensitiva) est actus corporalis organi. Actus autem proportionatur ei, cuius est actus. Unde nulla huiusmodi potentia potest se extendere ultra corporalia.

stavuje věc, kterou chápe; neboť prostě určován jest k činnosti dojmem, který od předmětu představovaného vychází. To by však nikterak nemohlo se státi, kdyby jediná duše činnosti se podjímala; neboť duše jest netělesná, na věc však netělesnou nic tělesného nemůže dojem učiniti ¹⁾. Nic však nebrání tělesům činnosti svou působiti na ústroje hmotné, ve kterých sídlí duše, s hmotou v jednu příčinu účinnivou spojená ²⁾.

Nemají tedy pravdy hmotáři, kteří duši nazývají schopnost *těla* smyslovou.

D. Taktéž s pravdou se minuli, kteří mezi činností smyslnou a pomyslnou nečiní rozdíl druhového, jakoby duše nebyla nic jiného než schopnost smyslová, duch pak nejvyšším stupněm vývoje, kterého dosáhla schopnost a činnost smyslová a který se jeví soudem. Tak smýšleli Helvetius ³⁾ a jiní po něm. Za našich dob přivlastňují někteří přírodopysci člověku rozum (Vernunft), zvířeti um (Verstand), tedy schopnost pomyslnou. Ba píše také hmotář Büchner (*Kraft und Stoff* p. 262) ⁴⁾: Úvaha, jež spočívá na porovnání a usuzování, vede zvířata, ana jednají; děj duchový, kterým toto se děje, podstatou svou jest úplně tentýž jako u člověka, ačkoli u zvířat mohutnost soudná daleko jest menší. Míni tedy Büchner rozdíl toliko stupňový.

Büchnerovi odporujice dokážeme, že zvířata neprojevují činnosti pomyslné ⁵⁾.

Neboť 1. poznávací činnost pomyslná záleží, jak na sobě

¹⁾ Id. I. qu. LXXXIV. a. 6. Nihil corporeum imprimere potest in rem incorpoream.

²⁾ Ibidem. Non est inconveniens, quod sensibilia, quae sunt extra animam, causent aliquid in coniunctum.

³⁾ Stöckl Lehrb. d. Gesch. d. Philos. II. § 63. 4

⁴⁾ Eine aus Vergleichben und Schliessen hervorgehende Überlegung leitet die Thiere in ihrem Handeln; der geistige Process, durch den dies geschieht ist seinem Wesen nach vollkommen derselbe wie beim Menschen, wenn auch die Urtheilskraft dabei eine weit schwächere ist

⁵⁾ S. Th. Aqu. Contra Gent. I. 2. c. 66. Alia animalia ab homine intellectum non habent; quod ex hoc apparet, quia non operantur diversa et opposita, quasi intellectum habentia, sed sicut a natura mota ad determinatas quasdam operationes et uniformes in eadem specie, sicut omnis hirundo similiter nidificat. — Id. in lib. II. Sent. dist. XXV. qu. 1. a. 2. ad 7. Ex determinatione naturae actus suos bruta exercent, non autem ex propria determinatione agentis. unde omnes eiusdem speciei similes operationes faciunt, sicut omnis aranea facit telam, quod non esset. si ex se ipsis per artem operantes sua opera disponerent, et propter hoc non est in eis liberum arbitrium.

pozorujeme, hlavně, základně a podstatně v tom, že pojmáme věci obecné. Poněvadž schopnost pomyslná jest neústrojná, na hmotě nezávislá, proto proniká zjevy zevnějšími k bytnostem věcí samým, obecným a poznává obecné věci takovými, jakými samy o sobě jsou bez proměnlivých, srostitých, případných zjevů, jež vycházejí od hmoty. Avšak zvířatům naprosto se nedostává poznatků obecných, jež k bytnostem věcí se odnášejí, jelikož chápají toliko jednotlivé věci srostité, jak právě na ústrojí jejich působí.

Zda, jako člověk, také zvíře zpětně své činy uvažuje, sebe jest vědomo, se učí, zapomíná, pochybuje, se mýlí, pokračuje, se zdokonaluje? Nikoli. Ostatně prozkoumáme později důkladně rozdíl mezi zvířetem a člověkem. Zatím však říci můžeme, že zvíře nemá poznávací mohutnosti pomyslné, rozumu. Ovšem obdobu čili stín rozumu u něho shledáváme, soudnost smyslovou, která však nepřesahuje oboru mohutnosti smyslové, jak později vysvitne.

2. Zvířata, nevědouce o cíli, že jest cílem, neuznávající jej svým, jednají účelně buď instinktem, který jest jim od původce rozumného za měřítko dán zároveň s pudy životními, anebo cvikem, jehož se jim dostalo od člověka rozumného, dressurou. Poznavše určité, jedinečné dobro smyslné nutně po něm baží, jsouce představou jeho určována; toto nutné snažení známkou není mohutnosti, nad smyslnou povýšené, která se jeví svobodou; proto nejsou zvířata přičetna, nejsou schopna ani mravnosti ani nemravnosti. Také o tom jednati budeme později důkladně.

Tedy netěší se zvířata z mohutnosti nadsmyslné.

E. Prvot života smyslového, živočišného jest ve zvířeti zároveň prvotí života bylinného; pro život obojí má zvíře jednu prvot.

Neboť 1. ač se těší zvíře ze dvou činností různých, bylinné a živočišné čili smyslové, přece tvoří jednotu, bytost nerozdělenou a jest jednou podstatou, která obojí činnost prokazuje. Avšak to by nemohlo býti, kdyby jedna a táže prvot nebyla zřídlem obojího života¹⁾. Pročež kdo zvířeti nepřivlast-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. LXXVI. a. 3. c. Nihil est simpliciter unum nisi per formam unam, per quam habet res esse; ab eodem enim habet res, quod sit ens et quod sit una, et ideo ea, quae denominantur a diversis formis, non sunt unum simpliciter. — Qq. dispp. q. un. De An. a. 9. ad 11. Oportet

ňuje jednu prvot, musí buď říci, že není zvíře bytostí jednou, anebo že jenom jedna činnost, buď bylinná, buď živočišná náleží k bytnosti zvířecí. 2. Uvažme, že u zvířete je tělo jednotně složeno, že zvíře jedním, čili jednotným ústrojím vládne, ač jsou části rozličné a různé podle rozličných a různých činností životních. Odtud patrně, že ústrojí jsouc nástrojem odnáší se k jedné toliko prvoti, od které rozmanité a různé činnosti vycházejí. 3. Činnosti bylinné dosahují ve zvířeti stupně vyššího, jelikož jimi se žije a plodí podstata, jež není toliko bylinná, nýbrž zároveň živočišná. Z čehož následuje, že prvot není toliko bylinná, ale zároveň živočišná čili smyslová. 4. Pozorujeme, jak dokonale a podivu hodně mezi sebou souvisí v téměř ústrojí síly bylinné a živočišné; což by nemohlo býti, kdyby základ svůj měly ve dvou prvotech. 5. Zhyne-li život jeden, hyne také druhý.

Je tedy prvot životní ve zvířeti jenom jedna.

F) Jaké přirozenosti jest životní prvot zvířecí, duše smyslová?

Poněvadž zvíře je zvířetem, pokud smyslem pocituje: přísluší hlavně a přede vším čili formálně životní prvoti zvířecí býti zřídlem činnosti živočišné čili smyslové, ve které se jeví vyšší dokonalost životní, druhová dokonalost zvířecí¹⁾; přidruženě čili virtuálně je zřídlem také činnosti bylinné, která přísluší formálně živoku méně dokonalému, bylině, jelikož dokonalější živok v sobě chová dokonalosti živoka méně dokonalého, byliny²⁾. Pročež ve zvířeti prokazuje táž duše různými mohutnostmi, jež z její bytnosti vycházejí³⁾, různé činnosti a sice mohutností smyslovou činnost právě živočišnou,

dicere, quod eadem numero forma sit, per quam res habet, quod sit substantia, et quod sit de ultima specie specialissima.

¹⁾ S. Th. Aqu. Quodlib. XI. a. 5. c. Est aliqua forma, quae non dat nisi corpus tantum; aliqua est magis perfecta, quae etiam dat esse et vivere quocunque modo vivendi; aliqua, quae cum his dat etiam sensum. — De sensu et sensato lect. II. In hoc, quod est sensitivum esse, consistit ratio animalis, per quam animal a non animali distinguitur.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. LXXVI. a. 6. c. Forma perfectior virtute continet, quicquid est inferiorum formarum.

³⁾ S. Th. Aqu. Qu. dispp. De Pot. qu. III. a. 11. ad 2. Fluunt ab essentia animae... in brutis... potentiae non solum vegetabiles, sed etiam sensibiles, a quibus denominatur eorum anima.

mohutnosti bylinnou činnost, kterou v bylině prokazuje prvot životní¹⁾.

Duše zvířecí není sice podstatou tělesnou, poněvadž těle sem nemůže býti prvot životní; ale poněvadž bez ústrojů hmotných, ze kterých tělo zvířecí se skládá, nemůže býti činnou, proto sama o sobě nestává²⁾, nýbrž závisí skrz na skrz na hmotě, a proto se nazývá podstatou ve příčině podstatnosti neúplnou, podstatou hmotnou, t. j. do hmoty tak ponořenou, že bez ní nikterak nemůže působiti. Soudíce takto z činnosti na přirozenost čili bytnost duše zvířecí, musíme tvrditi, že také její přirozenost čili bytnost na hmotě úplně závisí; protože duše zvířecí, jako životní prvot bylinná, se hmotou, tělem splozeným, vzniká a s tělem umírajícím zaniká³⁾. O mrtvém těle zvířecím platí, co řečeno jest o bylinném.

§ 18. O duši lidské.

A

Bytuje-li duše lidská?

Z úvahy posavadní vysvitá, že prvot každé bytosti živé musí býti skutečná, poněvadž jest život skutečný, vtomná, poněvadž jest život vtomný, od prvotě bytosti neživé rozduženě rozdílná, poněvadž síla životní, z prvotě životní vycházející, a ne ze hmoty neživé, rozduženě jest rozdílná od sil, hmotě neživé příslušících, kterými síla životní v tělese živém vládne, jako nějakými prostředky. Tedy také člověk, jsa bytostí živou, musí míti duši, t. j. prvot skutečnou, vtomnou, od prvotě bytosti neživé rozduženě rozdílnou, ze které vychází veškerá životní činnost lidská, bylinná, smyslová a pomyslná.

Dále rozebrání byli dva druhové prvotě životní, ku kterým nyní přidružujeme třetí druh, duši lidskou. Mají-li byliny svou prvot životní a zvířata duši smyslnou, musí také člověk, poněvadž kromě činnosti bylinné, bylinám rozduženě a formálně příslušné, a kromě činnosti smyslové, zvířatům rozdu-

¹⁾ Perfection forma facit per unum omnia. quae interiores faciunt per diversa, et adhuc amplius; puta si forma corporis inanimati dat materiae esse et esse corpus, et forma plantae dabit ei et hoc et insuper vivere; anima vero sensitiva et hoc, insuper et sensibile esse. S. Th. Aqu. Qq. disp. qu. una De Sp. Creat. a. 3. c.

²⁾ Id. S. Th. I. qu. CXVIII. a. 1. ad 1. Anima sensitiva non est subsistens per se subsistens.

³⁾ Ibid. qu. LXXV. a. 6. Citováno v § 16.

ženě a formálně příslušné, prokazuje činnost pomyslnou, sobě rozduženě a formálně příslušnou, mít prvot životní, svým činnostem životním přiměřenou. Podle obdoby můžeme tedy souditi, že duše lidská bytuje, a sice jako podstatná údoba člověka, poněvadž prvot byliny a prvot zvířete jsou podstatné údoby byliny a zvířete.

Obdoba tato ještě dále se šíří. Neboť i v nerostu musíme rozeznávati, jak bylo již připomenuto, dvě součástky metafysické: hmotu prvou a údobu podstatnou, — ovšem od údoby podstatné, bytosti živé náležející, rozduženě rozdílnou —; kteréžto dvě součástky tvoří pospolu nerost, hmotu druhou, hmotu fyzickou. V celé tedy přírodě viditelné, ku které také člověk náleží, poněvadž a pokud má tělo, panuje soulad a souměrnost, tvrdíme-li, že jako tělesa nerostů, bylin a zvířat mají své údoby podstatné, tak i tělo lidské jest lidským skrze údobu podstatnou čili životní prvot čili duši lidskou.

Uvažujeme-li tedy život, uvažujeme-li jednotlivé druhy živých bytostí, byliny a zvířata, uvažujeme-li konečně také nerosty: nelze nám pochybovati o tom, že duše lidská bytuje jsouc údobou člověka podstatnou, jsouc prvotí života skutečnou, vtomnou, od podstatné údoby nerostů, bylin a zvířat rozduženě rozdílnou, jsouc součástkou člověka, od těla věcně, rozduženě a formálně rozdílnou.

Že duše lidská bytuje, nejsouc ani podstatou tělesnou (A) ani případkem tělesným (B), lze přímo dokázati ze zjevů, k duši lidské se odnášejících, a z přirozenosti tělesa takto ¹⁾:

A. 1. Všeříké těleso v prostoru jest rozloženo a skládá se z částí ličných, ze kterých jedna jest mimo druhou. Avšak duše lidská jsouc prvotí, jež v nás pociťuje a myslí, nemůže býti jako těleso v prostoru rozložena ani ličně složena. Neboť jak ze sebevědomí jest mi známo, já jsem týž, jenž v rozličných částech těla pociťuji a zároveň tyto pocity vjimám a o nich soudím. To by však býti nemohlo, kdyby jedna část duše byla ku př. v hlavě, druhá v noze; neboť pak by jedna každá část pociťovala svůj dojem a ne druhý, poněvadž pocit jest činem vtomným a ne přechodným.

Všeříké těleso jest neprostupné, tak že dvě tělesa nemohou zabráti místo zcela totéž ²⁾. Duše však a tělo jsou v místě

¹⁾ Tyto důkazy přistupují k oněm, jež jsou podány v § 13. této knihy.
²⁾ S. Th. Aqu. Contra Gent. II. 65. 2. Impossibile est duo corpora esse

zcela téměž, poněvadž jsou jednou prvotí mnohých činů vtomných. Čin však vtomný nepřechází z jednoho podmětu na druhý. Pročež duše, která jest v těle skutečně a pravdivě jako prvot života, nemůže býti tělesnou.

Všeliké těleso jest dělitelno¹⁾, duše však děliteľnou není; neboť kdyby byla dělitelnou, musila by, když by část živého těla byla ufata, také se utíti část duše, prvotě životní, a tato část těla ufatá musila by podržeti část duše ufatou a proto i jakýsi život právě tak, jako rozdělí-li se těleso hořící, jedna každá část dále hoří. To však odporuje zkušenosti. Proto není duše tělesnou.

2. Všeliké těleso hýbáno jest jedno druhým, duše však hýbána jest věcmi také netělesnými, ku př. cti, cnosti; proto nemůže býti tělesnou. Dále těleso se pohybuje dojmem hmotným; ale pohyb duše není působen dojmem hmotným, jako příčinou přímo účinkující, jelikož myšlénka o předmětu zevnějším, ku př. domu, není přímým účinkem hmotného dojmu, domem samým působeného. Za třetí těleso nemůže odporovati tělesu mocně a dostatečně hýbajícímu; duše však přinucena býti nemůže žádnou mocí tělesnou, aby něco uznala za pravdu, co rozum její pravdivým nesbledává, aby chtěla to, proti čemu její vůle svobodná se vzpírá²⁾. Konečně těleso roste přibírajíc části hmotné; duše však roste, ana se zdokonaluje v mondrosti a cnosti. Proto duše není tělesnou.

3. Činnost tělesa jest přechodná, činnost však duševní ytomná. Činnost tělesa v pohybu hmotném záleží; avšak duši

simul. Anima autem non est seorsum a corpore, dum vivit. Non est igitur anima corpus.

¹⁾ Jinak dokazuje sv. Tomáš totéž (Contra Gent. II. 65. 3.): Omne corpus divisibile est. Omne autem divisibile indiget aliquo continente et uniente partes eius. Si igitur anima sit corpus, habebit aliquid aliud continens, et illud magis erit anima; videmus enim anima recedente corpus dissolvi. Et si hoc iterum sit divisibile, oportebit vel devenire ad aliquod indivisibile et incorporeum, quod erit anima; vel erit in infinitum procedere, quod est impossibile. Non est igitur anima corpus.

²⁾ Jinak dokazuje sv. Tomáš z pohybu totéž (Contra Gent. II. 65. 4.): Omne movens se ipsum componitur ex duobus, quorum alterum est movens et non motum, et alterum est motum. Sed animal est movens se ipsum; movens autem in ipso est anima, motum autem corpus. Anima igitur est movens non motum. Nullum autem corpus movet nisi motum. Anima igitur non est corpus.

lidské, pokud jest lidská, přísluší mysliti a chtíti, kteréžto činnosti nelze vyložití pohybem hmotným¹⁾.

Pročež není duše lidská tělesnou.

4. Tělo lidské jest podle své přirozenosti porušitelné; aby na nějaký čas porušení nevzalo, brání prvot životní, duše; pročež není-li v těle životní prvotě, duše, tělo bere porušení. Avšak co přistupujíc brání, aby tělo porušení nevzalo, a odstupujíc zůstává tělo porušeným, nemůže býti tělem; nemůžeme zajiště říci, že tělo podle své přirozenosti zároveň směřuje k porušení a zároveň od porušení se odvrací. Pročež duše, kterou tělo před porušením jest chráněno, není tělem²⁾.

5. Tělo naše, jež části své vyměšuje a jinými hradí, ustavičně se mění, tak že za jistou dobu se celé vymění. Avšak víme ze zkušenosti, že naše prvot životní, duše, trvá ve své podstatě stále touž, tak že já, jenž nyní žiji, týmž jsem, který jsem žil dříve. Tedy duše není tělem³⁾.

6. Každé tělo se skládá ze dvou částí: hmoty první a údobí podstatné, jež jsou různé mezi sebou a jeden celek tvoří. Avšak prvot života jest údobí podstatnou. Tedy duše lidská jest prvot života, údobí podstatnou, nemůže býti tělem⁴⁾.

B. Duše lidská není případkem tělesným, upraveností částek tělesných (*complexio partium corporis*, *harmonia*, *organisatio*).

Neboť 1. duše udílí člověku ráz druhový, podstatný. Avšak upravenost částí tělesných vzniká z rovnováhy, do které přicházejí protivné vlastnosti částek tělesných, a musí býti pokládána za údobí případnou. Tedy nezáleží duše v upravenosti částek tělesných.

2. Duše lidská jest prvot činnosti bylinné, smyslové a

¹⁾ Tamže 5.: *Intelligere non potest esse actio alicuius corporis. Est autem actus animae. Anima igitur, ad minus intellectiva, non est corpus.*

²⁾ S. Augustinus (*Retract. 11. n. 4.*): *Anima ipsam corporis compagem tenet, ne dissolvatur et diffuat, quod videmus in corporibus animalium, anima discedente, contingere.*

³⁾ Ploucquet *Princip. subst. et phaen. c. 21. § 4.*

⁴⁾ S. Th. Aqu. *Contra Gent. II. c. 65. 1.* *Viventia quum sint quaedam res naturales, sunt composita ex materia et forma. Componuntur autem ex corpore et anima, quae facit viventia actu. Igitur oportet alterum istorum esse formam et alterum materiam. Corpus autem non potest esse forma, quia corpus non est in altero sicut in materia et subiecto. Anima igitur erit forma: ergo non est corpus, quum nullum corpus sit forma.*

pomyslné. Avšak upravenost částek tělesných nemůže se nazvatí takovou prvotí. Tedy nemůže záležeti duše lidská v této upravenosti.

3. Duše lidská řídí hnutí, jež vznikají ve smyslné snaživosti přirozenou upraveností těla. Nemůže tedy přirozená upravenost těla býti totéž co duše ¹⁾).

Duši lidskou považovali za těleso anebo upravenost částek tělesných někteří filosofové řečí, a to ze tří příčin. Buď vyměřovali duši prvotí hýbající a poněvadž uznávali toliko tělesa, různice se o prvcích, ze kterých věci vznikají, nazývali duši buť ohněm buť vzduchem buť vodou. Anebo vyměřující duši prvotí poznání a vědouce, že podobné se poznává podobným, různice se o složení, jež v tělesech shledávali, pokládali duši za složenou ze čtyř živlů anebo z čísel. Anebo mísice případnou upravenost částek tělesných, které jest potřebí, aby tělo přijati mohlo duši jako svou údobu podstatnou, s duši samou, duši nazývali složením anebo souladem částek tělesných. Tyto názory, jež Aristoteles řádně vyvrátil ve svém spise „de anima“, obnovili za našich časů hmotari učice, že není rozdílu mezi tělem a duši, mísice duši s mozkiem, nazývající duši upraveností, ústrojností, pohybem, silou těla. Mezi nimi zvláště vynikají Hobbes, Holbach, La-Mettrie, Helvetius, Diderot, Büchner, Comte, Tyndall, Moleschott ²⁾.

§ 19. V čem záleží bytnost duše lidské.

Duše lidská jest podstata jednoduchá povahy duchové. „Podstata jednoduchá“ jest znakem, duši lidské a zvířecí společným, rodem nejbližším, „povahy duchové“ rozdílem druhým, znakem, kterým se liší duše lidská od duše zvířecí.

Rozeberme tento výměr a dokažme jeho pravdu.

§ 20. Je-li duše lidská podstatou a jakou?

Herbart duši lidskou nazývá podstatou. Práví zajisté Herbartovec Hartenstein (Die Probleme und Grundlehren der allge-

¹⁾ S. Th. Aqu. Contra Gent. II. c. 63 et 64. — Aristoteles. De Anima A. 407. b. *Καὶ ἅλλῃ δὲ τὰς* etc. — Cic. Quaest. Tuscul. I. c. 18.

²⁾ Michaele de Maria, Philosophia peripateticoscholastica 1892. II. p. 424.

meinen Metaphysik p. 453): „Duše jest první podstatou, ku které věda se rozvíjejíc přivádí“ ¹⁾).

Ale co jest podle Herbarta podstatou? Herbartovec Volkman ve své psychologii (II. 266) odpovídá: „Základ docela neznámý, jenž rozmanitost vlastnosti objímá, jenž jest mimo nás, nazýváme podstatou a máme za to, že z něho a skrze něj vysvětliti můžeme závislost současných pocitů, jež jsou v nás; podstata jest podmětem vlastnosti nám docela neznámým, zevnějším požadavkem anebo souvztažkem, jenž odpovídá souboru pocitů, jež jsou v nás“ ²⁾).

Nevíme tedy podle Herbartovce Volkmana, zdali bytuje skutečně podstata, kterou nazývá podle Kanta pouze požadavkem naší mysli; podstata jest mu pouze psychologickým zjevem, jsoucnost toliko pomyslnou majícím, ne bytostí skutečnou. A nemá-li podstata podle Volkmana jsoucnosti skutečné, nemá ani bytnosti skutečné. Bytnost může mít toliko pomyslnou.

A jakou bytnost toliko pomyslnou přisuzuje Volkmann duši, podstatě toliko pomyslně bytující? Bytnost bodu matematického. Pravi zajisté tamže (I. 73): „Podmět představ jsa bytostí jednoduchou nevyplňuje prostoru; avšak co nevyplňuje prostoru, jest matematický bod, jenž jest ničím v prostoru, jenž jest neprostorným základem prostoru“ ³⁾ O bytosti jednoduché ještě nebudu zde mluvit; nechci se rozepsati o tom, že co jest ničím v prostoru, nemůže býti základem prostoru, jako nicka nemůže býti základem čísla, poněvadž z nicky samé žádnou manipulaci nejchytřejší nevznikne žádné číslo, jež něco platí, ani nejmenší; to, co napsal Volkmann, nemůže za pravdu miti, kdo má zdravý rozum. Ale na to se táži, zda Volkmann duši lidskou nazvati může podstatou, když ji porovnává s bodem matematickým? Bod matematický jest ukončením

¹⁾ Die Seele ist die erste Substanz, auf welche die Wissenschaft im Verlaufe ihrer Entwicklung führt.

²⁾ Den gänzlich unbekannten, die Mannigfaltigkeit der Eigenschaften zusammenhaltenden Grund ausser uns nennen wir die Substanz und glauben aus ihm und durch ihn die Dependenz der gleichzeitigen Empfindungen in uns erklären zu können; sie ist der uns gänzlich unbekannte Träger der Eigenschaften, das äussere Postulat oder Korrelat für die Synthese der Empfindungen in uns.

³⁾ Als einfaches Wesen füllt der Träger der Vorstellungen keinen Raum aus; die Negation des Raumes aber ist der mathematische Punkt, als das Nichts im Raume, das nrräumliche Element des Raumes.

čáry mathematické, čára mathematická jest ukončením plochy mathematické, a plocha mathematická jest ukončením tělesa mathematického a těleso mathematické je tím, co zbývá pouze v mysli toho, jenž od tělesa fysického, skutečného odmyslí, cokoli jest hmotného, a jenž uvažuje vlastnosti těles, jež bez hmoty nemohou býti ve skutečnosti, ale bez hmoty mohou se mysliti. Kdo tedy porovnává duši lidskou, podstatu, s bodem mathematickým, aby nám naznačil její podstatnost, ten nám předkládá, co zdravý rozum přijati nemůže.

Proti takovému výkladu podstatnosti duše lidské tvrdíme toto:

Že duše lidská jest něčím skutečným, pochybovati nelze. Neboť je-li činnost života lidského, musí býti také její prvot, základ; základ však činnosti skutečné musí býti něco skutečného, poněvadž z toho, co není, vycházeti nemůže činnost, která jest. To přece žádá logika, nechceme-li činnost života pokládati za mlhavé, liché zdání, za nicotu skutečnou, nechceme-li se vrhnouti do bezedné propasti děsného nihilismu. Avšak věc skutečná, jak nás učí zkušenost, jest buď podstata, buď případek. Podstatu lze ve slovném výměru samozřejmém vysvětliti věci, která o sobě samé tak bytuje, že žádného podmětu nepotřebuje, k němuž by lnula proto, aby mohla bytovati; případek věci, která o sobě samé nebytuje, nýbrž podmětu potřebuje, k němuž by lnula, aby mohla bytovati¹⁾.

Takovou podstatou jest duše lidská.

Neboť 1. je-li duše zvířecí podstatou, nelze podle obdoby pochybovati, že i duše lidská jest podstatou, a to mnohem dokonalejší, poněvadž její život jest mnohem dokonalejší. Arci nejbližší prvotí činnosti lidské jest případek, t. j. mohutnost, kterou činnost životní se prokazuje. Avšak základem života lidského posledním, soustavným a druhovým jest duše lidská, ve které mohutnosti mají svůj důvod věčný, která touže trvá přes všechny rozmanité zjevy činnosti životní, přes všechny stavy postupně vznikající. Neboť lidmi jsme a od zvířat, bylin a nerostů se rozeznáváme tím, že máme duši lidskou, duši rozum-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. Qu. XXIX. a. 2. Substantia est essentia, cui competit esse per se et non in alio. — Liberatore podle sv. Tomáše: ens nou indigens alia re, cui tamquam subiecto inhaereat. (Institut. philos. I. p. 306) — S. Th. Aqu. In lib. IV. Sent. Dist. 12. qu. 1. Accidens est res, cui debetur esse in alio. — Liberatore tamže: ens indigens subiecto, cui insit.

nou; sebevědomí pak nám svědectví dává, že já, jenž nyní myslím a chci, jsem právě tímž, jenž jsem myslil a chtěl včera, před několika dny, před lety. Takový však základ života lidského prvotní, soustavný a druhový nemůže nebýti podstatou v tom smyslu, v jakém svrchu jsme ji vyložili a od případku oddělili. Konečně já, jenž myslím, nemyslím tělem, nýbrž duší; myšlenky tedy jsou v duši mé, která jest jejím podmětem. Dejme tomu, že by tento podmět byl případkem; pak by musil býti případkem podstaty, poněvadž případek nutně se odnáší k podstatě a řada případků nemůže býti bez konce, t. j. bez podstaty; podstatou, k tomuto případku se odnášející, nemůže býti těleso, poněvadž jsme se přesvědčili, že posledním základem činnosti životní nemůže býti těleso, že jím musí býti bytost netělesná¹⁾).

Tedy jest duše lidská, základ života lidského prvotní, soustavný a druhový, podstatou.

2. Duše přivádí ve člověku živém různé zjevy ve shodu, kterou také zachovává, řídí činnosti ústrojů, aby jedna druhé neškodila, určitým zákonem a vykonává práce rozmanité řádně a souladně. Avšak prvotí základní, toto vše působící, nemůže býti pouhý případek. Tedy musí to býti podstata²⁾).

3. Bytosti živé jsou podstaty, ne případy, poněvadž jím se bytosti živé jest jim podstatný, ne případný, poněvadž jím se bytosti živé liší od neživých podstatně. Tedy také základ jejich života, duše, jest podstatný, ne případný. Co platí o duši každé, platí také o duši lidské³⁾).

Tedy duše lidská jest podstatou.

4. Aniž lze pokládati toliko duši živočišnou za podstatu a to, čím duše lidská jest lidskou, za případek duše živočišné. Neboť rozdíl mezi člověkem a zvířetem jest podstatný, jak dosvědčuje život lidský, porovnaný se zvířecím. Musí tedy také prvotí života lidského se podstatně lišiti od prvotě života zvířecího. Z tohoto rozdílu podstatného soudíme,

že duše lidská, pokud jest lidskou, jest podstatou.

¹⁾ Zigliara *Summa philos.* II. Psych. c. 3. a. 1.

²⁾ Sanseverino *Elementa philos. christ.* III. p. 173. n. 288.

³⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. 18. a. 2. c. Vivum non est praedicatum accidentale, sed substantiale. — S. Bonaventura *In lib. III. Sent. dist. 21. a. 11. qu. 3. ad arg.* Nobilior est substantia vivens substantia, quae caret vita simpliciter.

5. Kdo nazývá duši lidskou případkem, musí tvrditi, že buď Bůh, buď těleso jest podmětem, k němuž duše lidská lne, aby bytovala. Avšak Bůh takovým podmětem nemůže býti, poněvadž názoru všebožeckému odporuje pojem o Bohu a člověku, jakož i zkušenost; aniž těleso, poněvadž by musilo býti posledním základem života lidského.

Tedy duše lidská jest podstatou.

Podstatnost duše lidské záleží v tom, že jest prvotí trojiho života: bylinného, živočišného a pomyslného, života zároveň jednotného. Tento život duše lidská uskutečňuje, a proto se nazývá konem a sice prvním, kdežto život uskutečněný se nazývá konem druhým. Toto uskutečnění prokazuje duše lidská, spojená jsouc s tělem v člověka, kterým není ani duše samotná ani tělo samotné: proto jest podstatou neúplnou, jako i tělo. Než v jiném smyslu jest duše lidská podstatou neúplnou a v jiném tělo lidské; neboť ona jest údobou podstatnou, toto látkou, ve které se jeviti toliko může život lidský a ve které život se stává skutečným skrze duši. Také duše zvířecí jest, jak jsme slyšeli, podstatou neúplnou. Než duše lidská jest neúplnou ve příčině druhu, poněvadž s tělem tvoří druhovou přirozenost lidskou a toliko s tělem prokazovati může všechny činnosti životní, ale ve příčině podstatnosti jest úplnou, poněvadž prokazovati může činnost sobě, jako lidské, příslušnou bez těla: kdežto duše zvířecí jest neúplnou podstatou i ve příčině druhu i ve příčině podstatnosti, tak že nejen s tělem tvoří druhovou přirozenost zvířecí, ale také do těla tak jest pohřížena, že nemůže bez těla projeviti činnost sobě, jako zvířecí, příslušnou.

To vše brzy vysvitne jasněji.

Podstatnost duše lidské hledá Cartesius v myšlence, jako opět podstatnost tělesa v rozprostraněnosti. Neboť praví takto: „*Cogitatio et extensio spectari possunt ut constituentes naturam substantiae intelligentis et corporeae, tuncque non aliter concipi debent quam ipsa substantia cogitans et extensa, hoc est quam mens et corpus.*“ Princ. philos. p. 1. art. 63. t. 1. p. 262, 263. Tímto názorem jeví se hlavní ráz filosofie Cartesiovy, filosofického rozumářství, jež podnět zavedlo novověké protikřesťanské filosofii vidinářské, nepravdivé.

Názor Cartesiův o podstatnosti duše lidské I. sám sebou rozumu odporuje. Neboť 1. myšlénka, čin duševní, vyžaduje nejbližše mohutnost, kterou myšlénka se tvoří, posléze však prvot, která skrze mohutnost myšlénku tvoří, čili podstatu

duševní. A zajisté to, co vyžaduje, nemůže býti tím, co se vyžaduje. 2. Myšlénka tvořena jest od duše. Avšak duše nemůže býti příčinou své vlastní podstaty, poněvadž kdyby sama sobě svou podstatu udílela, působila by dříve, než by bytovala. 3. Myšlénky jsou rozmanité a různé. Avšak podstata duše je stálá, neměnitelná.

II. Vede k důsledkům, jež rozumu odporují: 1. Nerozeznává duši lidskou od Boha. Neboť Bohu jedinému, bytosti naprosto jednoduché, přísluší, aby jeho přirozenost se nelišila od jeho činnosti, kdežto na bytost stvořenou, konečnou, vztažnou připadá, aby se skládala z konu a mohoucnosti, části metafysických, aby se věcně lišila přirozenost od činnosti. Práví zajisté sv. Tomáš Akv. S. Th. I. qu. 54. a. 1. c.: „Dicendum, quod impossibile est, quod actio . . . cuiuscunque creaturae sit eius substantia. Actio enim est proprie actualitas virtutis . . . Impossibile est autem, quod aliquid, quod non est purus actus, sed aliquid habet de potentia admixtum, sit sua actualitas, quia actualitas potentialitati repugnat. Solus autem Deus est purus actus. Unde in solo Deo sua substantia est suum esse et suum agere.“ 2. Kromě myšlének jsou u člověka také jiné ještě činy, které nemohou býti pořadány myšlénce, činy svobodné vůle, činy živočišné, činný bylinný. Co s nimi? Jsou ve člověku ještě tři podstaty, z nichž jedna jest činem svobodné vůle, druhá činem živočišným, třetí činem bylinným? 3. Myšlénky prvé nabývá člověk, když po narození jistá doba uplynula; myšlének nemívá člověk v některých dobách svého života vyvinutého. Tedy nemá člověk duše dříve, než nabyl první myšlénky, a jest bez duše, když jest bez myšlénky skutečně myšlené?

Avšak netoliko nelze podstatnost duše lidské totožniti s myšlénkou, ale ani s mohutností pomyslnou, jak to činí, kteří zavrhuji mohutnosti duševní. O tom mluvíti budeme později, až přikročíme na základě bytnosti duševní k její činnosti. ✕

§ 21. Je-li duše lidská fysicky jednoduchá?

Herbartovec Volkmann vykládá ve své psychologii jednoduchost duše lidské takto: „Podmět představ jest jednou bytostí, proto jednoduchou; neboť jsou sice složeniny bytostí, ale ne bytostí složené; vše, co jest složeno, podmínečně jest položeno; bytost však položena jest bez podmínky¹⁾.“

¹⁾ Lehrbuch der Psychologie I. p. 63—67. Der Träger der Vorstellung-

Volkman nazývá bytost jednotnou také jednoduchou, nečině rozdílu mezi přirozenou jednotou složenosti a jednotou nerozdělenosti. Každá bytost jest zajisté jedna, t. j. sama v sobě nerozdělená; taková jednota odnáší se nezbytně k bytnosti každé bytosti. Ale tato jednota jest dvojitá: 1. jednota složenosti, která vyplývá ze složení částí, jež od přirozenosti k tomu jsou určeny, aby tvořily pospolu celek; taková jednota přísluší každému tělesu jako tělesu, jakož i člověku, jenž sestává z těla i duše. 2. Jednota nerozdělitelnosti znamená, že bytost nemůže býti rozdělena na části a nazývá se jednoduchostí¹⁾. Není tedy duše jednoduchou, protože jí náleží jednota, bytosti každé vlastní, jelikož tato jednota náleží také tělesu, jež přece jednoduchým není, ale proto, že jí náleží jednota nerozdělitelnosti. Kdyby s každou jednotou spojena byla jednoduchost, musilo by také těleso býti jednoduchým, anebo by jemu nenáležela jednota, každé bytosti, jako bytosti, vlastní, ale pouze jednota případná²⁾, tak že těleso v první příčině by se nelišilo od duše anebo v druhé příčině bylo by souborem čili směsicí monád. Ani toto ani ono s pravdou se nesnáší.

Zároveň však není pojem Herbartovce Volkmanna o podmíněnosti a nepodmíněnosti pravdiv. Nepodmíněná čili nutná jest bytost, která tak bytuje, že nikterak nemůže nebytovat; podmíněná, která právě tak může nebytovat jako bytovat. Jestliže však bytost podmíněná bytuje, tu ovšem pokud bytuje, zároveň nemůže nebytovat; přísluší jí tedy nepodmíněnost čili nutnost vztažná³⁾. Taková podmíněnost a zároveň nepodmíně-

gen ist Ein Wesen, darum einfach; denn es gibt wohl Zusammensetzungen von Wesen, aber nicht zusammengesetzte Wesen; alles Zusammengesetzte ist bedingt gesetzt, das Wesen ist aber unbedingt gesetzt.

¹⁾ Zigliara Summa philos. I. Ontol. l. 2. c. 2. a. 1. Res, quae una dicitur, aut simplex omnino est aut composita. Si simplex omnino, non solum est actu indivisa, sed etiam indivisa potentia seu indivisibilis. Si composita, erit quidem indivisa actu, sed divisa potentia seu divisibilis. Unitas indivisa tum actu tum potentia dicitur unitas indivisibilitatis; unitas indivisa actu, sed divisa potentia dicitur unitas compositionis.

²⁾ Unitas sive indivisibilitatis sive compositione naturalis, per quam res in propria natura indivisa constituitur, dicitur unitas perse; unitas vero artificialis vel aggregationis vel alterius cuiuscunque rationis, ex qua rei essentia non exsurgit, dicitur per accidens. Ibid.

³⁾ Liberatore Instit. philos. I. Ontol. cap. 2. art. 6. Necessarium dicitur illud, quod ita est, ut nequeat non esse. Quod contra ita est, ut possit non

nost vztažná známkou jest všech bytostí bytujících kromě Boha, jemuž náleží nepodmíněnost čili nutnost naprostá. Pojem tedy bytosti nevyžaduje sám sebou nepodmíněnosti naprosté. Může tedy také těleso, jemuž, o sobě jsoucím, náleží přirozená jednota složenosti, býti bytostí. Ostatně budeme ještě mluvit o nepravdivém pojmu absolutnosti, kterým Herbart a Herbartovci pochybili.

Dále můžeme poznati, že nesprávně pochopil Volkmann jednoduchost, rozeznávajice jednoduchost logickou, fysickou a metafysickou¹⁾. Logicky jednoduchým jest pojem, jenž ve svém obsahu drží jeden znak, ku př. pojem bytosti; fysicky jednoduchou jest bytosť, která nesestává z fysických částí, věcně od sebe rozdílných; metafysicky jednoduchou jest bytosť, která nesestává ani z fysických ani z metafysických částí věcně od sebe rozdílných, jako z podstaty a případků, z bytnosti a jsoucnosti, z bytnosti soustavné a přívlastků, z konu a mohoucnosti. Tomuto rozdílu odpovídá rozdíl mezi složeností logickou (ku př. pojem duše), fysickou (ku př. člověk) a metafysickou. Logické jednoduchosti nevyžaduje ani jednoduchost fysická ani metafysická; fysická jednoduchost nemusí býti spojena s metafysickou, metafysická však podmíněna jest fysickou. Jednoduchost metafysická jest naprostá a přísluší bytosti, naprostou jsoucnost mající, a to jedné jediné, Bohu, bytosti naprosté. Duši lidské tedy příslušet nemůže, poněvadž

esse, contingens appellatur. Hinc quoniam aliquid duplici pacto nequit non esse, nimirum vel absolute et independenter a quacunque libera conditione, vel hypothetice seu aliqua libera conditione facta, necessitas bifariam dispecitur: in absolutam nempe et hypotheticam. Sic necessitas, qua circulo competit rotunditas, absoluta; necessitas, qua supposita creatione, mundus non potest non existere, hypothetica nominatur. Illa cum contingentia neutiquam sociatur, haec contingentibus etiam competit.

¹⁾ *Liberatore Instit. philos. I. Ontologia. cap. 2. art. 7. n. 116. Compositum ex pluribus constat simul iunctis; simplex ex pluribus non coalescit. Ex quo liquet conceptum simplicis non esse omnino negantem et in sola partium exclusionem situm, sed positionem includere. nimirum ipsam entis realitatem, ex qua exclusio partium emergat seu negatio compositionis. Cum vero simplex composito, uti patet, opponatur; ex diversis compositi speciebus diversitas etiam simplicis innotescit. Compositum triplex cogitari potest: reale, logicum, metaphysicum. Primum est, quod ex partibus realiter distinctis; alterum, quod ex partibus distinctis quoad solam cogitationem; tertium, quod ex partibus distinctione virtuali discriminatis exsurgit.*

není bytostí naprosto ani svou bytností ani jsoucností; tedy jediná jednoduchost fysická může jí příslušet; a že jí tato přísluší, dokážeme.

Avšak Herbart nazývá duši lidskou bytostí naprosto jednoduchou, která postrádá vniterného množství jakosti a všech přísudků, jež k prostoru a času se odnášejí¹⁾. Herbart nazývá „das Reale“ bytostí naprosto položenou měl nejprve na mysli nezávislost bytosti skutečně bytující na kladu myslícího ovšem člověka; než z této nezávislosti, která bytosti zajisté náleží, učinil Herbart omylem, o celé jeho filosofii rozhodujícím, a skokem, logikou zakázaným, nezávislost, absolutnost objektivnou, která znamená naprosto jednoduchost bez záporů a vztahů. Mezi takovými bytostmi objektivně naprostými, naprosto položenými, metafysicky jednoduchými, jichž jest množství veliké, jest prý také duše lidská. Z toho patrno, že absolutnost nepodmíněnost, metafysickou jednoduchost, která, jak lze v metafysice dokázati, přísluší jedinému Bohu, skutečně bytujícímu, Herbart udílí všem bytostem, nejen duši lidské, ale i bytostem, ze kterých se skládá věc, v životě obecném tělesem zvaná, předpokládaje, co předpokládati nikterak není oprávněn logikou, co předpokládati má naprosto zapovídá zkušenosť obecná²⁾.

Nelze nám tedy přidržeti se mínění Herbartova o jednoduchosti duše lidské, ale přestaneme na tom, co jsme o ni pověděli podle Zigliary a Liberatora z hlediště filosofie aristotelicko-thomistické. Odkazujice k pozdějšímu výkladu, ve kterém z důvodů zřejmých vysvitne, že duše lidská není metafysicky, naprosto jednoduchá, jednati budeme nyní o její jednoduchosti fysické.

Zda tedy jest duše lidská fysicky jednoduchá? t. j. nezáleží-li ani *A.* z bytných částí fysických, jako člověk, zvíře, bylina a nerost z látky a údoby podstatné, ani *B.* z částí celistvých, jako tělesa svými částmi tak rozložená, že části od sebe oddělené o sobě mohou ostávat?

¹⁾ „Die menschliche Seele ist ein schlechthin einfaches Reale ohne innere Vielheit von qualitativen Bestimmungen und ohne alle Prædicat. die sich auf Raum und Zeit beziehen.“ Stöckl Lehrb. d. Gesch. d. Philos. II. § 109. § 110.

²⁾ Herbarta vyvrací Lotze (Herbart's Ontologie, Zeitschrift für Philosophie 1843. XI.) a Trendelenburg (Herbart's Metaphysik, Historische Beiträge, Berlin 1867).

A. Duše lidská jest podstata bytně jednoduchá, z bytných částí fyzických nesestávající.

Neboť 1. jest prvním života základem. Avšak první života základ nemůže sestávat z látky a údoby, — jelikož to, co sestává z látky a údoby, t. j. z mohoucnosti a konu, nemůže býti celé údobou podstatnou, konem, — ale musí býti celý konem a údobou podstatnou, nemá-li sestávat z toho, co oživuje, a z toho, co jest oživováno, nemá-li býti živokem duší opatřeným, má-li býti duší¹⁾.

2. Kdyby duše lidská se skládala z látky a údoby, části bytných, první určitelné a druhé určující, byla by ve příčině druhu podstatou úplnou, nebyla by částí člověka, podstaty ve příčině druhu úplné, nemohla by podstatně se spojit s tělem, aby s ním tvořila podstatu, ve příčině druhu úplnou²⁾. Duše lidská má sice mohutnosti, kterými jest určována; tyto však jsou jejími případy. Tedy tato určitelnost duše lidské jest případná, kdežto duše sama ve své podstatě jest posledním a prvním základem života lidského.

3. Dejme tomu, že by duše, první základ života, byla složená, že by sestávala ze dvou částí: A, B. Prvním tedy v nás života základem bylo by buď A, buď B, buď A + B. Je-li buď A, buď B, jedno z obou bude duší v míře plné a proto bude jednoduché; pakli A + B, budou obě části, i A i B, v míře plné dušemi a proto jednoduchými. Než A + B nemůže býti prvním základem života. Neboť buď A a B jsou činným základem života, buď jedno jest činným, druhé trpným. Jsou-li A a B činnými, budou duší s vlastními sobě činnostmi vtomnými a nezávislými; a proto nebude jedna bytost živá, nýbrž dvě, jakož i dvojí sebevědomí; to však ve člověku jednom býti nemůže. Pakli jedno činné, druhé trpné, trpný základ

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. p. qu. 75. a. 5. Est de ratione animae, quod sit forma alienius corporis. Aut igitur est forma secundum se totam, aut secundum aliquam partem sui. Si secundum se totam, impossibile est, quod pars eius sit materia, si dicatur materia aliquod ens in potentia tantum, quia forma, in quantum est forma, est actus . . . Si autem sit forma secundum aliquam partem sui, illam partem dicemus esse animam et illam materiam, cui primo est actus, dicemus esse primum animatum.

²⁾ Michaele de Maria Philos. peripat. — scholast. Anthropologia Tract. II. Qu. 1. a. 2. proposit. — S. Th. Aqu. Qq. Dd. De Anima, a. 6.

není duší, poněvadž duše podle své bytnosti podstatně základem jest činnosti, základem jest činným¹⁾).

4. Činnost duše lidské, která na ni, jako lidskou, připadá, t. j. poznání pomyslné, svědčí o jednoduchosti její, soudíme-li podle zásady samozřejmé: „Činnost se řídí svým základem, bytností.“ *Operatio sequitur esse*.

a) Duše lidská si zjednává pojmy o věcech, smyslu přístupných, složených, tak že jedním konem chápe všechny části věci složené²⁾. To by však činiti nemohla, kdyby sestávala z částí.

b) Duše lidská si zjednává pojmy o tom, co z částí fyzických se neskládá, o Bohu, ctnosti, nepravosti, kladu, záporu, rovnosti, nerovnosti. To by však činiti nemohla, kdyby sestávala z částí.

c) Duše lidská zároveň chápe věci protivné, jež mezi sebou se odpuzují, nemohouce býti na témž podmětu zároveň v téže příčině ve skutečnosti³⁾. Což nutně předpokládá, že duše lidská jest jednoduchá.

d) Duše lidská soudíc porovnává dva pojmy, chápajíc je zároveň. Kdyby sestávala z částí, jeden pojem by lnul k jedné, druhý k druhé, oba by nelnuly k jednomu podmětu poznávajícímu a soud by nikdy nevznikl, jenž znamená srovnalost nebo nesrovnalost obou pojmů jest činem jedním a nerozděleným⁴⁾.

e) Duše lidská spojuje soudy a usuzujíc činí závěr. Úsudek jest čin jeden a nerozdělený, návěsti a závěr lnou k témuž podmětu poznávajícímu; což by nemohlo býti, kdyby duše sestávala z částí⁵⁾.

¹⁾ Zigliara *Summa philos. Psychol.* I. c. 3. a. 2.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. 84. ad 3. *Partes possunt intelligi dupliciter sub quadam confusione, prout sunt in toto; et sic cognoscuntur per unam formam totius, et sic simul cognoscuntur. Alio modo cognitione distincta, secundum quod quaelibet cognoscitur per suam speciem; et sic non simul intelliguntur.*

³⁾ S. Th. Aqu. *Contr. Gent.* I. c. 71. *Contrariorum rationes in anima non sunt contrariae, alias non simul essent in anima nec simul cognoscerentur.*

⁴⁾ S. Th. Aqu. *Contr. Gent.* I. c. 55. n. 1. *Intellectus simul intelligit propositionem, non prius subiectum et postea praedicatum, quia secundum unam totius speciem omnes partes comprehendit.*

⁵⁾ S. Th. Aqu. S. Th. Ia. 2ae. qu. 12. a. 4. c. *Idem actus cadit super*

f) Duše lidská svých myšlének a sebe, podmětu jejich, jest vědoma. Má toto sebevědomí, poněvadž sama sebe, poznávající, spojuje s sebou, poznanou, tak že jest zároveň prvotí a cílem svého činu. Tu vyžaduje se nutně, aby jednoduchou byla duše lidská¹⁾).

g) Duše lidská prokazuje různé činnosti tak, že jedna na druhé závisí; abych užil příkladu, poznání pomyslnému předchází poznání smyslné, snažení podmíněno jest poznáním; jedna činnost, měrou přílišnou prokázaná, překáží jiné a oslabuje ji. Z té příčiny musí duše lidská býti jakýmsi středem, musí býti jednoduchou²⁾).

5. Poznání pomyslné jest jedno. Jak sebevědomí dosvědčuje, myslím ku př. ctnost, spravedlnost, Boha. Je-li duše, která myslí takové předměty, fysicky složena z A a B, buď A a B jednotlivě, každá část zvláště v míře plné onen předmět fysicky nesložený myslí anebo obě spolu v míře plné, každá však část v míře neúplné. V prvním případě budou A a B dvě duše úplné a každá z nich jednoduchá; proto bude i dvoje poznání; což odporuje našemu sebevědomí, jež svědčí o poznání jednom. V druhém případě poněvadž se jedná o předmět fysicky jednoduchý, části fysických postrádající, nikterak se nepozná takový předmět ani od A ani od B; proto A a B nejsou duši³⁾).

6. Kdyby duše lidská sestávala z částí bytných, byla by tělesem a jsouc tělesem, musila by tvořiti myšlenky ústroji tělesnými. Avšak myšlenky nejeví se býti účinky pohybů tělesných. Proto netvoří je duše lidská ústroji tělesnými, proto není

obiectum et super rationem obiecti, sicut eadem visio est coloris et luminis. Et est simile de intellectu, quia si absolute principium et conclusionem consideret, divisa est consideratio utriusque; in hoc autem, quod conclusioni propter principia assentit, est unus actus intellectus tantum.

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. II. 49. n. 7. Nullius corporis actio reflectitur super agentem. Ostensum est enim in Physicis (lib. VII. text. comm. 1.), quod nullum corpus a se ideo movetur nisi secundum partem; ita scilicet ut una pars eius sit movens et alia mota. Intellectus autem supra se ipsum agendo reflectitur; intelligit enim se ipsum non solum secundum partem, sed secundum totum. Non est igitur corpus.

²⁾ S. Th. Aqu. In lib. I. Sent. dist. II. qu. 1. a. 1. ad 1. In intelligere includitur vivere, et in vivere includitur esse; et ideo non reducuntur in diversa principia, sed in unum. Idem S. Th. I. 77. a. 7. c.

³⁾ Zigliara Summa philos. Psychol. I. c. 3. a. 2.

tělesem, proto nesestává z částí bytných, proto jest jednoduchá¹⁾).

B) Duše lidská nesestává z fysických částí celistvých, jako tělesa, svými částmi tak rozložená, že části, od sebe oddělené, o sobě mohou ostávati, že část jedna jest mimo druhou.

Neboť 1. Ličnost záleží v tom, že věc sestává s částí celistvých. Avšak ličnost shledává se u těles, podstat, jež ze hmoty a formy, dvou částí bytných, se skládají. Pročež duše lidská, jež nesestávajíc z bytných částí není tělesem, nepodléhá ličnosti a neskládá se z částí celistvých²⁾).

2. Věc rozložená svými částmi sama sebe celou nemůže pojmuti, aniž rozkládá se, když se svine jako papír, celá po sobě celé, ale pouze jedna část po druhé části; dále je-li přiložena jedna věc rozprostraněná k druhé, ač celá dotýká se celé, přece část jedné věci dotýká se pouze části věci druhé; z věcí rozličné rozprostraněnosti větší přesahuje a menší jest přesahována. Avšak podle svědectví našeho sebevědomí mysl lidská činností zpětnou se vrací buď k předmětu myšlenému anebo k podmětu myslícímu; sama sebe poznává nejen z částí, nýbrž i v celku, aniž chápe předmět myšlený pouze z částí; sama sebe celou poznává sebou celou, sebou celou chápe předmět celý i jeho části, jakož i co jest svou ličností větší i co jest menší³⁾).

Proto nesestává duše lidská z částí celistvých.

§ 22. Co se namítá proti jednoduchosti duše lidské, budiž vyvráceno.

1. Hmotáři namítají, že kdo duši nazývá podstatou jednoduchou, od hmoty rozdílnou, ten vnucuje jakousi věc neznámou, která pochopena býti nemůže, pročež prý jest nucen opisevati ji záporně a nazývati bytostí, nesestávající z částí ani bytných ani celistvých, nedělitelnou, smyslu nepřístupnou atd. že tedy takovým slovům žádná věc pravdivá, jistotná, kladná neodpovídá, nevyměříme-li duši hmotou složenou, nekonečně zjemněnou.

¹⁾ Sanseverino Elem. philos. christ. Anthropol. n. 338.

²⁾ Michaele de M. Philos. peripat.-scholast. Anthropol. tract. 2. qu. 1. Propos.

³⁾ Zigliara ibidem — S. Th. Aqu. Contr. Gentiles II. 49. n. I.

Avšak hmotari všechno měří smyslnou obrazivostí, která ovšem věci jednoduché, pokud jsou jednoduchými, nechápe, a cokoli obrazivost přesahuje, o tom praví, že odporuje rozumu. Tak čteme u Büchnera (*Kraft und Stoff*)¹⁾: „Znatel přírody nezná nic leč tělesa a vlastnosti těles; co sáhá přes ně, nazývá přesazným a přesaznost považuje za poblouzení ducha lidského.“ Než rozumem uvažovati věci připadá na každého člověka, zvláště na filosofa, ne však pouze smyslem, jehož činnost předchází činnosti pomyslné, ne pouze obrazivosti smyslnou. A zajisté jednoduchost duše pochopiti se může a musí zcela dobře rozumem z důvodů podstatných, ano snáze, jasněji a jistotněji než hmotnost tělesa, poněvadž známost této čerpáme ze zkušenosti zevnější svými smysly, známost oné ze zkušenosti vnitřní sebevědomím; sami hmotari pojem jednoduchosti znají, poněvadž by nemohli říci, že není bytosti jednoduché, kdyby ho neznali a jemu nerozuměli. Aniž jest pojem jednoduchosti smyslem svým záporný, poněvadž znamená větší dokonalost, menší závislost bytnosti a jsoucnosti. Slova, sama o sobě vzatá, mají do sebe ráz smyslnosti, poněvadž vznikají pohybováním ústrojí a první slova se tvoří k označení věcí tělesných, od nichž poznání naše počíná; proto užívající jich o věcech smyslům nepřístupných buď jim rozumíme tropicky anebo zapíráme to, co smyslného, tedy nedokonalého znamenají. Příkladem buď v prvním případě *duch*, v druhém *nehmotný*. Ostatně hmotari, zamítající nadsmyslnost, užívají sami slov, jejichž předměty nelze smyslem chápati, anebo slov odtazitých, jež nejsou předmětem zkušenosti smyslné; jako Büchner: vlastnost, přesaznost, poblouzení, duch lidský²⁾.

2. Podstata jednoduchá nemůže zaujati tělo, částmi svými rozložené; duše však lidská celé tělo lidské, částmi svými rozložené, zaujímá. Proto duše lidská není podstatou jednoduchou.

Avšak nemůže-li duše zaujati tělo tak, že by po částech přiměřených odpovídala duše zaujímající tělu zaujatému, může se zaujímání toto diti působením duše na tělo. Podstata jednoduchá poněvadž z částí nesestává, nemůže místo zaujati, jako těla částmi svými rozložená, která v místě jsou tak položena,

¹⁾ Der Naturkundige kennt nur Körper und Eigenschaften von Körpern; was darüber ist, nennt er transcendent und die Transcendenz betrachtet er als eine Verirrung des menschlichen Geistes.

²⁾ Zitiara ibidem.

že jejich části odpovídají částem prostoru. Pročež klademe-li jednoduchost i bytnou i působivou, zřejmě jest, že bytost v obojí příčině jednoduchá nemůže zaujímati věc rozloženou ani svou bytností ani svou působností. Avšak je-li bytost pouze svou bytností jednoduchá, nikoli svou působností, nic ji nebrání působiti na tělo, částmi svými rozložené, pronikati je svou činností a podrobiti svému vlivu. Tak o duši lidské možno mysliti, která, jsouc bytně jednoduchá, silou působí na celé tělo nejsouc jemu podrobena, ale sobě spíše je podrobujíc, jako prvotí činné podrobena jest prvotí típná ¹⁾.

3. Duše, v těle bytující, dotýká se rozloženého těla samého; avšak věci, částmi rozložené, dotýkati se může toliko věc částmi rozložená. Proto duše jest svými částmi rozložená.

Avšak duše, v těle bytující, nedotýká se rozloženého těla samého dotykem ličným, nýbrž působivým. Že duše jest podstata a že jest jednoduchá, již jsme dokázali; že pak jest v těle našem a že ji tělo jest oživováno a od ní má svou bytnost druhovou, bytnost těla lidského, rozumu nelze netvrditi. Avšak duše, částí nemajíc ani bytných ani celistvých, nemůže částmi se dotýkati těla dotykem ličným. Proto dotýká se těla, udílajíc jemu bytnosti těla lidského, opatřujíc je životem, zachovávajíc jeho jsoucnost a bytnost. Tento dotyk jest působivý, kterým ona celá dotýká se i těla celého i jednotlivých částí jeho. Tento dotyk působivý nepřekáží jednoduchosti její bytné, spíše ji předpokládá, poněvadž co jest ličné, rozprostřené, působiti nemůže tak, jako působí duše, na celé tělo a zároveň na všechny části jeho jednotlivé aniž jim všem uděliti může povahy druhové ²⁾.

4. Podstata jednoduchá nemůže býti podmětem případků. Avšak duše lidská jest podmětem případků. Tedy není podstatou jednoduchou.

Avšak horejší návěš nemá té platnosti obecné, jaká jest jí přiřčena. Neboť jediná podstata jednoduchá, která jest čirý kon, která jest svou vlastní přirozeností, jejíž bytnost jest zároveň jsoucností, Bůh, nemůže býti podmětem případků; avšak o jiné podstatě jednoduché, konečné, stvořené, o konu, s mohoucností smíšeném, o podstatě, která má toliko svou přirozenost, ale *není* svou přirozeností, jejíž bytnosti nepřislouží *byto-*

¹⁾ Zigliara ibidem.

²⁾ Zigliara ibidem.

vidi naprosto ve skutečnosti, nelze říci, že by nebyla podměttem případků. Pročež ani závěr námitky neplatí o duši lidské¹⁾.

5. Kdekoli se vyskytuje činnost a trpnost, tam jest údoba a látka. Avšak o duši lidské nutno vypověděti činnost a trpnost. Tedy sestává duše lidská z údoby a látky.

Avšak o duši lidské vypovídati nelze trpnost, která by v ní předpokládala látku, trpnost, v pravém smyslu vzatou, která v tom záleží, že podmět trpnosti přijímá údobu, jež dřívější údobu, sobě protivnou, zapuzuje, ku př. bělost, anebo kulatost, anebo teplo. Trpnost přísluší duši lidské, ve smyslu nevlastním vzatá, pokud jest konem, k němuž připojena jest mohoucnost, pokud mohoucnost tato přechází v kon, kterým duše lidská, úplnou bytností počáteční opatřená, nabývá dokonalosti případné a poslední čili cílové. Z takové trpnosti nevlastní nelze ještě souditi, že by duše lidská nebyla jednoduchou²⁾.

6. Duše lidská trpí ve smyslu vlastním věcmi smyslnými, jež ji dojmají. To však předpokládá, že hmota jest její částí. Tedy nemá člověk duši jednoduchou.

Avšak duše lidská netrpí věcmi smyslnými, pokud jest sama o sobě, nýbrž pokud jest spojena s tělem v jednu přirozenost, tedy po případě. Pročež nemá závěr námitky platnosti³⁾.

7. Duše lidská týmž změnám jest podrobena, jakým tělo; neboť v těle nedospělém jest nedospělá, ve vyvinutém vyvinutá, v nemocném nemocná, ve zdravém zdravá, ve stárnoucím stárnoucí. Avšak měnitelnost těla spočívá na jeho složenosti. Pročež jest i duše lidská složená.

¹⁾ Mich. de M. ibidem. (Solv. diff.)

²⁾ Mich. de M. ibidem. — S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. 79. a. 2. Pati dicitur tripliciter. Uno modo propriissime, quando aliquid removetur ab eo, quod convenit sibi secundum naturam aut secundum propriam inclinationem, sicut quum homo aegrotat aut tristatur. Secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati eo, quod aliquid ab ipso abjicitur, sive sit ei conveniens sive non conveniens; et secundum hoc dicitur pati non solum, qui aegrotat, sed etiam, qui sanatur, et non solum, qui tristatur, sed etiam qui laetatur. Tertio dicitur aliquis pati communiter ex hoc solo, quod id, quod est in potentia ad aliquid, recipit illud, ad quod erat in potentia absque hoc, quod aliquid abiciatur; secundum quem modum omne, quod exit de potentia in actum, potest dici pati, etiam quum perficitur.

³⁾ Mich. de M. ibidem. — S. Th. Aqu. Qq. Dd. De anima, a. 6. ad 14. Anima sensitiva non patitur a sensibilibus, sed coniunctam; sentire enim, quod est pati quoddam, non est animae tantum, sed organi animati.

Avšak měnitelnost duše lidské netýká se její podstaty, nýbrž vývoje, kterým bytnost její počáteční a úplná nabývá dokonalosti případné a cílové; takto se vyvíjejíc jest ve své činnosti bylinné a živočišné závislá na těle úplně, ale v pomyslné činnosti druhové, která jí přísluší jako lidské, jest závislá na těle objektivně, ne subjektivně, poněvadž činnost bylinná a živočišná, od duše s tělem spojené prokazovaná, mnsi, pokud duše lidská jest spojena s tělem, předcházeti, aby duše lidská prokazovati mohla činnost pomyslnou sama sebou, t. j. bez ústrojů tělesných. Tato subjektivná nezávislost duše lidské na těle působí, že mnohdy ve člověku těla slabého, neduživého, stárnoucího jest činnost pomyslná mohutnou. Pročež první návěst námítky není pravdiva. Není tedy ani závěr její pravdiv¹⁾.

§ 23. Je-li duše lidská podstata povahy duchové?

Duchovost přísluší podstatě, která na hmotě jest nezávislá i svou činností druhovou i svou přirozeností, ze které činnost druhová vychází. Tato nezávislost jest buď úplná, i subjektivná i objektivná, provozuje-li podstata bez hmoty své činnosti druhové, nepotřebujíc činnosti smyslné, jejížto činy, představy smyslné, by sloužily za příčinu nástrojnou ke tvoření čiuů pomyslných, myšlének; buď neúplná, toliko subjektivná, provozuje-li podstata bez hmoty své činnosti druhové, potřebujíc smyslné činnosti, jejížto činy, představy smyslné, jí slouží za příčinu nástrojnou ke tvoření myšlének.

Duše lidská, s tělem spojena jsouc, potřebuje smyslné činnosti, která by jí svými činy sloužila za příčinu nástrojnou; proto závislá jest na hmotě objektivně. Avšak subjektivně, pokud uvažujeme, kdo, který podmět na základě těch představ smyslných tvoří představy pomyslné, duše lidská na těle jest nezávislá, poněvadž ona sama ze sebe činnost tuto právě lidskou, druhovou prokazuje. Ačkoliv bylinná a živočišná mohutnost duše lidské závislými jsou na těle i subjektivně i objektivně: přece poněvadž jsou nižší a duši lidské společny s živoky jinými, kdežto činnost pomyslná, myšlení a chtění, duši lidské,

¹⁾ Mich. de M. ibidem. S. Bonaventura 2. Sent. Dist. 19. in arguendo: Animae rationalis operatio nec senescit nec antiquatur in tempore, imo iuvenescit, quia in antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia.

jako lidské, podle přirozenosti druhové přísluší, určití nám jest bytnost duše lidské podle činnosti pomyslné a ji proto nazvati duchovou, ji přivlastniti povahu duchovou ¹⁾).

Hmotari veškeren život lidský, tedy také pomyslný, čini závislým na hmotě a její silách lučebných a fysických, s Ch. Wienerem volajíce ²⁾): „Duch nic jiného není než schopnost k činnosti, kterou má množství hmoty, jistým způsobem složené, — pohyby ducha podle zákonů zcela mechanických se dějí, — myšlenka jest jakýsi stav mozku pohnutého, lučebný děj rozlučovací, spálení, sálání mozku.“ (Grundzüge der Weltordnung.) Hmotari tedy naprosto zavrhuji duchovost duše lidské.

Cartesius každou bytost jednoduchou považuje za duchovou ³⁾).

Herbart rozeznává duchovost od duševnosti pouze logicky. Tak praví Herbartovec Volkman ve své psychologii (I. p. 68—70): „Není rozdílu věcného mezi duší a duchem; rozdíl záleží jedině v tom, že táže bytost rozličně se pochopuje; rozdíl tedy jest pouze formální, (t. j. čistě logický; pozn. spis). Duše jest jednoduchý podmět (čili nosič) představ, o kterém si myslíme, že jest spolu s jinými bytostmi. Nepřihlížíme-li v tomto pojmu k pospolitosti podmětu s jinými bytostmi a přihlížíme-li k tomu, že představy již nabyté dále trvají: utvořili jsme pojem ducha ⁴⁾.“ Z té příčiny neuznává Herbart rozdílu podstatného mezi duší lidskou a zvířecí. Neboť praví též Volkman: „Her-

¹⁾ Duchovnost duše lidské určuje důkladně Mich. de M. ibidem art. 3. (Status quaestionis definitur).

²⁾ Der Geist ist nichts anderes als Thätigkeits-Fähigkeit einer in bestimmter Weise zusammengesetzten Stoffmenge, — die Bewegungen des Geistes gehen nach ganz mechanischen Gesetzen vor sich. — ein Gedanke ist ein gewisser Bewegungszustand des Gehirnes, ein chemischer Zersetzungs Vorgang, ein Verbrennungsprozess, ein Glühen des Gehirns. —

³⁾ Mich. de M. Philos. perip. — schol. Anthropol. II. 1. 2. (před důkazem).

⁴⁾ Seele und Geist kommt nicht die Bedeutung realer, sondern bloss relativer Praedicate Eines und desselben Wesens zu; Seele und Geist drücken nur Verschiedenheiten in der Auffassung desselben aus, formale Verschiedenheiten. Die Seele ist der einfache Träger aller Vorstellungen, gedacht im Zusammensein mit anderen Wesen. Abstrahiert man in diesem Begriffe von dem Zusammensein des Vorstellungsträgers mit anderen Wesen und somit von der Bedingung des Entstehens neuer Vorstellungen und reflectiert man auf den Fortbestand der bereits gewonnenen Vorstellungen, so erhält man den Begriff des Geistes.

bart, který všim právem připomenul, že veliké rozdíly, jež vyplývají z většího nebo menšího počtu představ se tvořících a spojujících, posud nebyly dosti uváženy, shledává příčinu, proč lidský život představovací vyniká nad zvířecí, v přednostech tělesných, zvláště v ústrojnosti ruky a mluvidel.⁴ (I. p. 99.)¹⁾ Není tedy podle Herbarta duchovnost čili povaha duchová známkou druhovou, již duše lidská vyniká nad duši zvířecí; duše ona se liší od této množstvím představ, ústrojností ruky a mluvidel, kterýžto rozíl se nazývá stupňový.

§ 24. Duchová povaha duše lidské se dokazuje ²⁾.

Dokažme, že duše lidská jest povahy duchové, z přezvědu a sice ze subjektivné nezávislosti její činnosti pomyslné na těle, ze které podle zásady příčinnosti souditi lze na přirozenost a bytnost duše lidské samu:

1. Z činnosti poznávací,

a) ze sebevědomí.

Když přímou činností pomyslnou, která jest obrácena ku předmětu, mimo mysl bytujícímu, jsem poznal, co v něm jest obecného, odtaživého, trvalého a nutného: poznávám zpětnou činností pomyslnou, která jest obrácena do mého nitra, co se ve mně děje, an přímou činností poznávám. Tu shledávám nejen myšlenku v sobě, ale i sebe a to činným, sebe činného rozeznávám od svého činu, své myšlenky, a od své činnosti, tuto svou činnost odnáším k sobě, jako účinek ku příčině, a konečně sebe přímo poznávajícího totožním se sebou, zpětně poznávajícím. V tom záleží sebevědomí, ve kterém jest bytnost duše mé základem, od něhož poznání vychází, a zároveň před-

¹⁾ Herbart, der mit vollstem Rechte hervorhob, dass man die grossen Unterschiede, die aus dem Mehr oder Weniger in Rücksicht des Vorrathes und der Verbindung der Vorstellungen entstehen müssen, wohl niemals ernstlich erwogen habe, führt die Begünstigung des menschlichen Vorstellungslebens vor dem thierischen lediglich auf somatische Vorzüge, namentlich in der Organisation der Hand- und der Sprachwerkzeuge zurück.

²⁾ Kleutgen, Die Philosophie der Vorzeit VIII. Abth., I. Haupt.. III.. IV

mětem, k němuž poznání se vztahuje, tak že poznávající a poznáný je tentýž¹⁾.

Ovšem jest myšlénka o předmětu zevnějším, přímou činností utvořená, zjevem podmětu poznávajícího a lpí jako případek k jeho bytnosti; a proto s ním tvoří jednotu, jeden celek. Avšak není-li zjev podmětu poznávajícího poznán, pokud jest zjevem, pokud se odnáší k bytnosti, a není-li zároveň poznána jsoucnost této bytnosti, zůstává jednotu, která spojuje zjev s bytností, objektivnou, jelikož zjev se chápe bez bytnosti. Teprv zpětnou činností pomyslnou, sebevědomím, stává se tato jednotu objektivná subjektivnou, vědomou.

Tato jednotu poznávajícího a poznávaného, v sebevědomí obsažená, předpokládá základ duchový, poněvadž vyžaduje dvojí vtomnost. Jedna jest našemu sebevědomí společná s každou činností poznávací, jež v tom záleží, že nepůsobí na něco jiného, nýbrž v poznávajícím jest a jej zdokonaluje. K této vtomnosti přistupuje druhá, jelikož poznávající sám jest v sebevědomí předmětem, kterým činnost poznávací se zabývá a ku kterému se odnáší. Taková činnost dvojnásobně vtomná nemůže připadat na prvot čili základ, který býti a působiti nemůže leč v ústrojí, poněvadž takový základ nepoznává, není-li ústrojím dojat a není-li ústrojí předmětem zevnějším dojato. Taková bytosť, na ústrojí závislá, mohla by sama sebe poznati, kdyby dojem, kterým ústrojí dojato jest od předmětu, ona sama působila a kdyby, poněvadž býti nemůže leč v ústrojí a s ústrojím, ústrojí samo na sebe působilo. To však jest nemožno. Neboť jedna věc tělesná jenom jinou věcí tělesnou může býti dojata a samu sebe dojímati může jenom tehdy, když jednou částí svou působí na jinou část svou; avšak duše lidská jest jednoduchá²⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. Lib. de causis prop. 15. Omnis sciens, qui scit essentiam suam, est rediens ad essentiam suam reditione completa. Quod est, quia scientia non est nisi actio intelligentis. Quum ergo scit sciens essentiam, tunc redit per operationem suam intelligibilem ad essentiam suam. Et hoc non est ita, nisi quia sciens et scitum sunt res una, quia scientia scientis essentiam suam est ex eo, quia est sciens essentiam suam, et ad eum, quia est scitum.

²⁾ S. Th. Aqu. In I. 2. Dist. 19. q. 1. a. 1. Cum operatio non possit esse nisi rei per se existentis, oportet illud, quod per se habet operationem absolutam, etiam esse absolutam per se habere. Operatio autem intellectus est ipsius absolute, sine hoc quod in hac operatione aliquod organum corpo-

Lze namítati, že k sebevědomí není duši lidské potřeby povahy duchové; neboť duši lidskou a onu mohutnost, kterou může na sebe působiti, tak že se stává sebe vědomou, a která není její bytností samou, lze porovnat s tělem a jeho silami. Ovšem porovnat lze, ale jenom porovnat; neboť nemůžeme neznamenati tohoto rozdílu velikého: Duše lidská celou bytností svou jest v každé mohutnosti své, ač ne celou působností svou, poněvadž jest jednoduchá, kdežto v těle nejsou toliko síly rozděleny, ale také bytnost těla sama jest rozdělena. Kromě toho má-li mohutnost nehmotná činnosti se podjati, není potřeby takového dojmu, změnu působícího, bez něhož v ústroji se neděje poznání; dostačí, aby předmět pomyslný s mohutností byl spojen; a jenom tehdy jest potřeby změny, když předmět pomyslný ne sám sebou, ale obrazem poznávacím se spojuje s podmětem poznávajícím. Má-li tedy duše lidská mohutnost nehmotnou, kterou dospívá k sebevědomí a je-li ona sama bytností nehmotnou, na hmotě nezávislou, poněvadž mohutnost nehmotná lnouti může toliko k duši nehmotné: snadno jest pochopiti, jak sama sobě může státi se zjevnou, jak, jsouc předmětem pomyslným, na rozum, s kterým a ve kterém jest, prokázati může účín, který změny nepůsobí poznání přece působí. Kdyby však duše lidská nebyla bytností na hmotě nezávislou, mohla by toliko jedním ústrojem působiti na druhý, nemohla by znamenati své vlastní činnosti, nemohla by sama sebe poznati; prokazovala by zpětnost neúplnou, jakou prokazuje zvíře, toliko smyslně poznávající, nemohla by sama k sobě se vrátiti. Nelze tedy sebevědomí jinak vyložiti než duchovou povahou duše lidské¹⁾.

rale communicet: quod patet . . . , qui intellectus intelligit se; quod non contingit in aliqua virtute, cuius operatio fit per organum corporale: cuius ratio est, quia secundum Avicennam (de anima p. 2. c. 2.) cuiuslibet virtutis operantis per organum corporale oportet, ut organum sit medium inter ipsam et obiectum eius. Visus enim nihil cognoscit nisi illud, cuius species est in pupilla. Unde cum non sit possibile, ut organum corporale cadat medium inter virtutem aliquam et ipsam essentiam virtutis, non erit possibile, ut aliqua virtus operans mediante organo corporali cognoscat se ipsam.

¹⁾ S. Bonaventura In l. 2. Dist. 19. a. 1. q. 1. Nulla virtus materialis et corruptibilis nata est super se reflecti. Anima rationalis secundum actum proprium nata est super se reflecti cognoscendo se et amando: ergo virtus animae rationalis non est materialis et corruptibilis: ergo est immaterialis et incorruptibilis, substantia item.

Dále v sebevědomí jest obsažen vztah poznávajícího k poznatému. Avšak žádná mohutnost, na ústrojí závislá, znamenati nemůže vztahů, poněvadž předměty sice jednotlivé ústrojí se dotýkají, nikoli však jejich vztahy.

Konečně v sebevědomí odnáší se poznání k poznávajícímu jako účinek ku příčině. Žádnou však mohutností na ústrojí závislou čili hmotnou nemůže býti příčina sama nazírána, nýbrž toliko nezávislou, nehmotnou. Avšak jaká mohutnost, takový též její podmět, duše. Tedy duše lidská jest povahy duchové.

b) Z pomyslného poznání věcí smyslných, mimo duši
lidskou bytujících.

Poněvadž máme o věcech smyslných netoliko představy smyslné, nýbrž i pomyslné, pojmy, musí náš základ poznávací na hmotě býti nezávislý, nejprve svou činností, následně svou hytností, ze které činnost vychází. Slyšme důvod nezávislé činnosti:

Pojmy nevznikají ze smyslných představ, obrazů obecných či obrysů tím, že konec činíme jejich kolísání určující pevně, co k obrysům náleží a co nenáleží, nevznikají ustálením obsahu v obrysu; aniž jsou pojmy obrysy, jež tohoto stupně ustálenosti dostoupily, obrysy, obsahujícími jenom ty členy, jež si máme mysliti, zamítající ostatních. Pojmy spíše vznikají tím, že rozum užíváje představ smyslných, smyslem utvořených, jako příčiny účinnivé, a sice nástrojné, která svou přítomností rozum určuje k prokazování jisté činnosti, odmýšlí, co jest na předmětu smyslně představovaném jedinečného, srostitého, miznouceho a případného, proniká k bytnosti samé a chápe jedno, co ve více věcech býti může, co jest obecné, odtazité, trvalé, nutné; předměty počíná rozum poznávati nejprve pojmy nejobecnějšími, poněvadž počátek poznání, z mohoucnosti ve skutečnost přecházejícího, nejméně jest určit, a končí pojmy nejurčitějšími, ale přece ohecnými. Kdežto přímo poznáváme v předmětu, co jemu s jinými společno jest nebo býti může, zpětně poznáváme, že co si o něm myslíme, s jinými jemu společno jest nebo býti může; zpětně poznáváje porovnává rozum pojmy, přímo a určité poznané, a odmýšlením čili odtahováním vystupuje k pojmům méně určitým, vyšším, obecnějším. Takové tvoření pojmů, jež později se objasní více, předpokládá duši lidskou na hmotě nezávislou; což ahychom při-

kladem vysvětlili, volme dva pojmy, 1. nejméně určitý pojem bytosti, kterým přímo pojmy tvořiti počínáme a kterým končíme, zpětně myslíce, a 2. určitý pojem živoka.

1. Není pojmu, jenž by v naší mysli se vyskytoval bez nejvyššího pojmu bytosti; tento však netvoříme, bychom představu smyslné sebe více zjednodušovali. Myslíme-li předmět smyslný, ku př. strom, pojmem a odstraňujeme-li z této představu, která jest pojmem, myšlénkou, vlastností, jednu po druhé, zbývá nám nejjednodušší představa bytosti, t. j. toho, co jest, a to z té příčiny, že již základem byla pojmu stromu, od něhož jsme vyšli. Pakli však předmět chápeme jediné představou smyslnou, bychom sebe více zjednodušovali obraz rozmanitý, odmyšlejíce barvu, tvrdost, podobu a t. d., nejjednodušší, co zbývá, jest přece vždy něco smyslného, totiž prázdná rozprostraněnost, ale nikdy pojem bytosti, nejjednodušší myšlénka.

2. Zdaž ze smyslných představ o předmětech živých nabudeme, zůstávající při smyslných předmětech, pojmu živoka, jenž v každé pomyslné představě bylín, zvířete, člověka jest obsažen? Smyslem znamenáme něco v pohybu, a sice v pohybu zevnějším, v pohybu do smyslu bijícím. Považujeme-li však, co se pohybuje, za něco živého, myslíme, že co se pohybuje, samo se pohybuje, a odnášíme pohyb, zevně se jevící, k jeho příčině, k věci, ve které ta příčina jest. Zdaž jest nějaká představa smyslná o pohybu aneb o některém jiném zjevu taková, že bychom ji zjednodušíce a zpracovíce přišli k pojmu o tom, co samo se pohybuje? či nemusí duše lidská sáhnouti přes věci smyslné k věcem, kterých smyslem postihnouti nelze? Pakli musí, nemůže býti na hmotě závislou.

Co tu řečeno, neplatí pouze o věcech, jež o sobě ostávají. Také zjevy chápeme-li nejen smyslně, nýbrž i pomyslně, pojmem obecným, k podstatám je odnáseti musíme, ku kterým lnou; tyto však podstaty smyslem nemohou býti postiženy. I tu sáhnouti musí duše lidská přes věci smyslné.

A to činiti může duše lidská jenom s tou podmínkou, je-li prosta hmoty, je-li na hmotě nezávislá; pak může proniknouti zjevem k bytnosti buď k své vlastní sebevědomím anebo k bytnosti věci, smyslům přístupných, pomyslným jejich poznáním.

Avšak není potřeba souditi na duchovou povahu duše lidské z jednotlivých pojmů, kterými si věci, smyslům přístupné, myslíme. Postačí nvažovati obecnost pojmů. Jenom tehdy může míti duše lidská pojmy obecné, je-li na hmotě nezávislá.

Nelze ovšem zapřít, že věci, smyslným přístupné, si myslíme pojmy *obecnými* proto, poněvadž jsme bytostmi nejen rozumnými, ale také smyslnými; ale pojem obecný sám není plodem mohutnosti, na ústroji závislé. Neboť ze zjevů, jež smyslným, na ústroji hmotném závislým, jsou přístupny, soudíme, obor smyslnosti přesahující, že jim odpovídá určitá bytnost jedinečná, která náleží jenom věci, těmi zjevy zevně se prokazující. Nepostihujeme sice této bytnosti samé, pokud jest jedinečnou; avšak představujeme si ji pojmy obecnými, pojmy bytosti, bytnosti, jsoucnosti, skutečnosti, mohoucnosti, jednoty, pravdy, dobroty, krásy, podstaty, případnosti, schopnosti, činnosti, síly, příčiny, účinku, látky, údoby, účelu, přibírajíce k nim obecné pojmy o zjevech, které dříve jsme si představovali smyslem srostité; a tak nabýváme jedinečných pojmů o smyslných věcech jedinečných. A tu nelze zapřít, že mezi smyslnou představou a pojmem jest rozdíl druhový, že jako ona vzniká mohutností na ústroji hmotném závislou, tak opět pojem mohutnosti, na ústroji hmotném nezávislou. Jestliže však mohutnost jest nezávislá, musí také duše, ku které tato lne, býti nezávislá, t. j. musí býti povahy duchové.

Jest sice možno porovnat s pojmem obrys, t. j. smyslnou představu povšechnou, pokud obrysem rozličné věci téhož druhu poznati lze, pokud obrys názorům více věcí podoben jest, aniž některému z nich úplně odpovídá. Ale jenom porovnatí možno. Neboť druhově liší se obrys od pojmu, a sice tím, že obrys trvá představou smyslnou, představou, jež se odnáší ke zjevům obsahu vybledlého, že základem a podmětem má bytost, na ústroji hmotném a jedinečném závislou, kdežto pravý opak říci jest o pojmu. Co jest v obrysu, může býti všechno též v jednotlivých představách smyslných; ale mohou býti jednotlivé představy smyslné, ve kterých to všechno jinak jest. Avšak co jest v pojmu, nemůže se právě tak vyskytati ve skutečnosti, jako v pojmu, poněvadž obsah pojmu ve skutečnosti nabývá bližších určitostí; ale nemůže býti předmětu skutečného, ve kterém by nebyly určitosti v pojmu obsažené. Poněvadž tedy pojem, jsa obecný, obsahuje, co náleží k bytnosti věci: znamená obsah jeho též, co jest nutno, co nepomíjí, co slouží miznoucím zjevům, jež představami smyslnými jsou postihovány, za základ; je tedy pojem, s představou smyslnou, byť i povšechnou, porovnán, rázu druhově rozdílného od rázu, jenž přísluší představě smyslné. A proto pojem, jsa

obecný, není smyslný, ale pomyslný, odnáší se k základu, jenž nepůsobí v ústrojí a s ústrojím, ale sám o sobě, na hmotě nejso závislým. Je-li tedy takový základ, duše lidská, přece v těle, musí tak v něm býti, aby měla také trvání na těle nezávislé. Neboť co není samo o sobě, nemůže o sobě ani působiti. Pročež nutno jest souditi takto: Má-li se chápati předmět smyslný pojmem obecným, musí duše lidská odtahujíc čili odmýšlejíc jej zbaviti hmoty; což se může jenom tehdy státi, když ona sama působíc a bytující hmoty jest prostá, na hmotě nezávislá¹⁾.

c) Z pomyslného poznání věci nadsmyslných.

Duše lidská chápe a pojmem myslí, co jest nadsmyslné, ku př. pouhého ducha, krásu, ctnost, moudrost, Boha, přerozmanité vztahy všelikých věcí, příčinnost, účelnost a t. d. Což také její duchovost předpokládá. Neboť odmýšlejíc nabývá duše lidská pojmů, jimiž se může mysliti, co jest duchového, co jest Božského, a jako ve věcech viditelných shledává býti bytnost základem, jenž jest důvodem zjevu, tak chápe celý svět viditelný a sebe samu z věcí nadsmyslných a zvláště z Boha²⁾. Proto ještě patrněji jeví se býti rozum mohutnosti duchovou, hmoty prostou, na hmotě nezávislou. Ačkoli pojmy věci nadsmyslných spočívají na poznání věci smyslných a z něho tvořeny jsou ve formě úsudku obdobou a zápořem, poněvadž činnost pomyslná předpokládá činnost smyslnou: přece jsou takovými, že odpovídají předmětům, k nim tak se odnáše-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. 75. a. 5. Omne, quod recipitur in aliquo, recipitur in eo per modum recipientis. Sic autem cognoscitur unum quodque, sicut forma eius est in cognoscente. Anima autem intellectiva cognoscit rem aliquam in sua natura absoluta, puta lapidem, in quantum est lapis absolute. Est igitur forma lapidis absolute secundum propriam rationem formalem in anima intellectiva. Anima igitur intellectiva est forma absoluta, non autem aliquid compositum ex materia et forma. Si enim anima intellectiva esset composita ex materia et forma, formae rerum reciperentur in ea ut individuales; et sic non cognosceret nisi singulare, sicut accidit in potentiis sensitivis, quae recipiunt formas rerum in organo corporali.

²⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. II. 66. 3. Cognitio sensus non se extendit, nisi ad corporalia; quod ex hoc patet, quod qualitates sensibiles, quae sunt propria obiecta sensuum, non sunt nisi in corporalibus; sine eis autem sensus nihil cognoscit. Intellectus autem cognoscit incorporalia, sicut sapientiam, veritatem et relationes rerum. Non est igitur idem intellectus et sensus.

jice¹⁾, že je rozeznávati můžeme od jiných předmětů, a slouží nám za důkaz, že základ činnosti, kterou si věci nadsmyslné myslíme, jest povýšen nade všechno, co jest tělesného, co na hmotě závisí a v ní jest ponořeno.

2. Z vůle.

V každé bytosti světa viditelného jest údoba, s látkou spojená, základem činnosti; údoba netoliko bytnost určuje, nýbrž také činnost. Proto shledáváme ve všech bytostech přírody viditelné jakési přirozené bažení po činnosti, jež ve smyslu nepravém nazvati lze snažením. Avšak bytosti ku poznání schopné různí se od ostatních tím, že ony nejen svou údobou zvláštní, druhovou, určeny jsou, nýbrž i jiné bytosti způsobem nehmotným, údobami poznávacími do sebe přijímati mohou. Pročež kromě onoho bažení přirozeného jest v těchto bytostech bažení vyšší, kterým kloníce se k tomu, co poznávají, pobádány jsou k činnosti rozmanité. Toto bažení, jehož podmínkou jest poznání, nazývá se pravým snažením²⁾. Vyšší však mohutnosti je toto snažení nejen proto, že od něho vychází činnost rozmanitá, nýbrž zvláště proto, že činnost z něho vycházející měrou plnější přísluší bytosti živé. Neboť jestliže každý živok od nerostu se liší tím, že netoliko jest pohybován, ale také sám ze sebe se pohybuje, živoci poznávající a snažící nejen k tomu se táhnou, co jejich přirozenosti odpovídá, jako byliny, nýbrž také v sobě samých mají, co jejich snahu pro-

¹⁾ Suarez: De anima l. I. c. 19. n. 21. Licet intellectus animae coniunctae corpori non concipiat propriam entitatem Dei aut angeli nec illam representet vel apprehendat eius spirituales modum essendi, prout est in se: nihilominus, quantum ad actum iudicii. vere cognoscit illas substantias esse immateriales et incorporeas et alterius ordinis a substantiis quantitati subiectis: qui actus non potest cadere in sensum. Quia potius ad ferendum hoc iudicium elevatur mens nostra supra sensum et vincit eam, a sensibilibus abstrahendo, ut de spiritualibus, quatenus talia sunt, indicare possit: ergo talis actus est spiritualis.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. 80. a. 1. Sicut formae altiori modo existunt in habentibus cognitionem supra modum formarum naturalium, ita oportet, quod in eis sit inclinatio supra modum inclinationis naturalis, quae dicitur appetitus naturalis. Et haec superior inclinatio pertinet ad vim animae appetitivam, per quam animal appetere potest ea, quae apprehendit, non solum ea, ad quae inclinatur ex forma naturali.

bouzi, představy dober¹⁾). Kdežto poznáním jsou věci v poznávajícím pouze ideálně, snažením veden jest poznávající k věcem, jakými jsou o sobě.

Člověk má, jak známo ze zkušenosti, dvojí snaživost: nižší a vyšší, t. j. smyslnou, k dobru smyslnému směřující, a nadsmyslnou, k dobru nadsmyslnému směřující. Dokázati možno, že jeho snaživost vyšší, vůle, vycházeti může toliko ze základu duchového.

a) Z předmětů vůle lidské.

Uvažujeme-li předměty, baží vůle naše nejen po věcech smyslných, nýbrž také po duchových, zvláště moudrosti a ctnosti, které dříve poznáváme. Poznávati však věci nehmotné, duchové, nemůže prvot, která jenom v ústrojí hmotném a s ním pospolu působí; proto věci duchové nemůže míti prvot na hmotě závislá předmětem své snahy. Kromě toho nebudi všechny věci poznané naší snahu, nýbrž toliko ty, jež přirozenosti poznávajícího jsou přiměřeny, poskytující mu požitek anebo sloužice nějak k jeho dokonalosti. Avšak po duchových dobrech, svrchu zmíněných bažíme proto, že nás zdokonalují, že nám připraví rozkoši nejčistších. Takové snažení vycházeti nemůže z prvotě, jež svou bytností a svým působením závisí na hmotě, poněvadž taková prvot chápe toliko dojmy, jimiž tělesa se dotýkají ústrojů skrze své vlastnosti smyslné.

Ani věci tělesné nejsou předmětem naší snaživosti vyšší, pokud se zjevují smyslům, nýbrž pokud v nich poznáváme, co jest obecné, pojmové, anebo pokud poznáváme jejich vztahy k věcem jiným, a sice k zákonům mravním; kteréžto poznání podmíněno jest známostí dobra prostého, Boha, známostí moci, kterou Bůh nad námi provozuje, a jeho lásky. Nemůže-li toto vše poznáno býti od duše, která na ústrojí závisí, tím méně může to býti předmětem snaživosti smyslné, jež vyžaduje ústrojů. Proto duše lidská musí býti nezávislou na hmotě, musí býti povahy duchové.

¹⁾ S. Th. Aqu. De verit. qu. 22. a. 3. Appetere, quod quodam modo commune est omnibus, fit quodam modo speciale animatis, scilicet animalibus, in quantum in eis invenitur appetitus et movens appetitum. Ipsum enim bonum apprehensum est movens appetitum . . . Unde sicut animalia moventur ex se prae aliis, ita et appetunt ex se.

I rozsah snaživosti vyšší důkazem jest duchovosti. Kdežto snaživost smyslná omezena jest věcmi tělesnými, pokud se srovnávají s přirozeností bytosti smyslně bažící, jest obor vůle snaživosti nadsmyslné, tak široký a daleký, jak obor poznání nadsmyslného. Nic není dále tak vznešeného a nic tak nízkého, nic tak vážného a nic tak malicherného, aby to člověk nemohl chtít. Neboť předmětem naší vůle není to neb ono dobro, nýbrž dobro obecné. A není dobrem jediné, co mravně dobrým jest, nýbrž vše, cokoli nějakým způsobem přispívá k blaženosti člověka. Mnohá tedy věc, byť i zlem byla v některé příčině. Dobrem jest anebo aspoň se zdá v jiné příčině. Nevěra připravuje bídu nevýslovnou, než lichotí pyše; křesťanské zapírání sebe vyžaduje obětí mnohých a velikých, avšak ducha povznáší k dobrým věčným; řeč urážlivá raní srdce uraženého, ale slouží nám k tomu, abychom svůj vtip ukázali. Obecnost tuto nelze vysvětliti duší, která jest závislá na hmotě ¹⁾.

Ale není na tom dosti, že dobro poznáváme a chceme, nýbrž o dobru také poznáváme, že a proč jest dobrem, a je proto a potud chceme, že a pokud jest dobrem ²⁾. Což se nevykazuje u bytosti, jejíž duše na hmotě jest závislá. Neboť bytost tato poznává ve věcech vlastnosti, pro které ji jsou dobrými, a rozeznává věci sladké od kyselých, ale nesoudí, že

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. I. 2. c. 47. Activum oportet esse proportionatum passivo et motivum mobili. Sed in habentibus cognitionem vis apprehensiva se habet ad appetitivam sicut motivum ad mobile; nam comprehensum per sensum vel imaginationem vel intellectum movet appetitum intellectuale vel animale. Apprehensio autem intellectiva non determinatur ad quedam, sed est omnium; unde et de intellectu possibili Philosophus dicit in I. 3 de anima t. 10., quod est, quo est omnia fieri. Appetitus igitur substantiae intellectualis est ad omnia se habens. Hoc autem est proprium voluntatis, ut ad omnia se habeat; unde et in I. 3. Ethic. c. 5. Philosophus dicit, quod est possibilem et impossibilem.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. qu. 59. a. 1. Cum omnia procedunt ex voluntate divina, omnia suo modo per appetitum inclinantur in bonum, sed diversimode. Quaedam enim inclinantur in bonum per solam naturalem habitudinem absque cognitione, sicut plantae ad corpora inanimata: et talis inclinatio ad bonum vocatur appetitus naturalis. Quaedam vero ad bonum inclinantur cum aliqua cognitione: non quidem sic, quod cognoscant ipsam rationem boni, sed cognoscunt aliquod bonum particulare, sicut sensus, qui cognoscit dulce et album et aliquid huiusmodi. Inclinatio autem hanc cognitionem sequens dicitur appetitus sensitivus. Quaedam vero inclinantur ad bonum cum cognitione, qua cognoscunt ipsam rationem boni, quod est proprium intellectus; et haec perfectissime inclinantur in bonum.

pro tyto vlastnosti věci jsou jí dobrými. To činí bytost rozumná, jež věci pro jejich vlastnosti vztahuje k sobě, vědouc o nich, že s její přirozeností se shodují. Rozum nepoznává toliko, co jest dobrým, ale také, že a proč jest něco dobrým; kteréžto poznání podmínkou jest naší vůle. Nemůže tedy duše lidská takto se snažíc záviseti na hmotě.

Tato úvaha o předmětu naší vůle zřejmě dokazuje, že duše lidská jest povahy duchové.

b) Ze svobody vůle naší.

Druhový jest rozdíl mezi snažením smyslným, jež bytost prostě smyslná proto nemá ve své moci, že poznala-li věc, která její přirozeností odpovídá, nucena jest po ní bažiti, a mezi snažením rozumným, jež duše lidská má proto ve své moci, že věc poznanou může chtíti a nechtíti¹⁾. Jestliže ono snažení náleží bytosti, jejíž duše v ústrojí hmotném jest pohřížena zcela a jinak nepůsobí než v něm a s ním: musí snažení toto vycházeti od prvotě, která na hmotě není závislou. Tak souditi nutně vyžaduje logika; neboť snaživost je znakem přirozenosti, jenž ze znaku soustavného nutně vyplývá, tak že ze snaživosti souditi lze na přirozenost.

Tato svoboda tím jest podmíněna, že předmětem vůle jest dobro obecné. Člověk sice chtíti nemůže, co naprosto a zcela zlem jest a poněvadž něco zlem jest; ale jinak soudí o věcech, jež v jedné příčině jsou dobrými, v jiné však buď dobrými nejsou anebo nezdaří se býti; tu sebesama vůle určuje. Určuje se však člověk chtící svobodně, an rozhoduje, zdali má nějakou věc chtíti či nechtíti. A byť i věděl, že podle obecného pravidla moudrosti neb opatrnosti nějakou věc nemá chtíti, může ji přece chtíti, může rozhodnouti, že přes všecko rozumné uvažování zákonů mravních přece dobré jest onu věc chtíti, byť i dobrem bylo jediné zalíbení, jež má člověk na svém jednání

¹⁾ S. Th. Aqu. De verit. qu. 22. a. 4. Natura rationalis, quae est Deo vicinissima, non solum habet inclinationem in aliquid sicut habent inanimata, nec solum movens hanc inclinationem quasi aliunde ei determinatam, sicut natura sensibilis; sed ultra hoc habet in potestate ipsam inclinationem, ut non sit ei necessarium inclinari ad appetibile apprehensum, sed possit inclinari vel non inclinari; et sic ipsa inclinatio non determinatur ei ab alio, sed a se ipsa.

svévolném. Takové jednání svobodné žádá, aby člověk chtící sebe byl vědom, aby své chtění a jednání předmětem činil své úvahy, aby poznával cíle, k nimž směřuje, jako cíle, pravidla, která jej vedou k cíli, a vztahy rozmanité, jimiž věc odnáší se k němu samému, cílům a pravidlům. Poněvadž toto poznání, uvažování a přemítání nemůže se dít v duši, na ústroji závislé, nemůže býti vůle svobodnou, nezakládá-li se na duši, jež na hmotě nezávisí, jež sama o sobě činnou se prokazuje.¹⁾

U zvířat sice znamenáme, že jaksi o věcech uvažují a že ne vždycky pocitem příjemnosti a nepříjemnosti určována jsou ke snaze, nýbrž někdy poznáním věci prospěšné a nutné. Avšak tato schopnost omezena jest u jednotlivých druhů zvířat jednotlivými věcmi a všichni jedinci téhož druhu, co účelného konají, konají po všechny časy a na všech místech způsobem zcela týmž; proto nejsou vedena úvahou svobodnou a rozhodnutím po úvaze svobodné následujícím, nýbrž bezděčnými pudy instinktu, t. j. soudnosti smyslné, podřízenými, jako bytosti neživé jsou vedeny zákony, na kterých spočívá jejich činnost²⁾.

Konečně odporovati může vůle lidská každému vlivu přírody hmotné. Byť i dojmy příjemné nebo nepříjemné byly sebe silnější, člověk svobodně chtíti může něco jiného, než k čemu jej ty dojmy pobádají, není-li bolesti nebo libosti zba-

¹⁾ S. Bonaventura In 1. 2. dist. 25. p. 1 a. 1. qu. 1. Arbitrium idem est, quod iudicium, ad cuius nutum ceterae virtutes moventur et oboediunt: Indicare autem illius est, secundum rationem completam, cuius est discernere inter iustum et iniustum et inter proprium et alienum: nulla autem potentia novit, quid iustum et quid iniustum, nisi illa sola, quae est particeps rationis et nata est cognoscere summam iustitiam, a qua est regula omnis iuris: hoc autem solum est in ea substantia, quae est ad imaginem Dei, qualis est tantum substantia rationalia. Nulla enim substantia discernit, quid proprium et quid alienum, nisi cognoscat se ipsam et actum suum proprium: sed nunquam aliqua potentia se ipsam cognoscit vel supra se ipsam reflectitur, quae sit alligata materiae. Si igitur omnes potentiae sunt alligatae materiae et substantiae corporali praeter solam rationalem, sola illa est, quae potest se supra se ipsam reflectere; et ideo ipsa sola est, in qua est plenum iudicium et arbitrium in discernendo.

²⁾ S. Thom. de verit. qu. 24. a. 1. Recte consideranti apparet, quod per quem modum attribuitur motus et actio corporibus naturalibus inanimatis, per eundem modum attribuitur brutis animalibus iudicium de ageudis: sicut enim gravia et levia non movent se ipsa, ut per hoc sint causa sui motus: ita nec bruta indicant de suo iudicio, sed sequuntur iudicium sibi a Deo inditum, et sic non sunt causa sui arbitrii nec libertatem arbitrii habent.

ven úvahy, poněvadž pak převládá snažení smyslné a svobodná vůle podléhá. Státi však může vůle svobodná nade všemi silami přírody hmotné, vychází-li od duše, na hmotě nezávislé. Neboť každá síla, která v ústrojí a s ústrojím spolu působí jako jedna příčina, zevnějšími vlivy může býti rušena anebo k činnosti nucena.

Uvažujice činnost rozumu a svobodné vůle, jež oboji na duši lidskou připadá, pokud jest lidskou, shledali jsme, že obě mohutnosti, jsouce činnými, na hmotě, ústrojí tělesném nezávisejí. Tyto však mohutnosti lnou k duši právě lidské. Tedy ani duše lidská, která těmi mohutnostmi jest obdařena, nezávisí na hmotě, ale jest povahy duchové.

§ 25. Námitky, proti duchovosti duše lidské činučné, se vyvracejí.

1. Locke se domnívá ¹⁾, že Bůh všemohoucí může bytosti ústrojně, na hmotě závislé uděliti sílu myslivou. Nelze prý všemohoucnost Boží omeziti poznáním lidským aniž, zdá-li se nějaká věc býti rozumu lidskému odpornou, lze souditi, že ji nemůže Bůh učiniti; neznáme prý všech vlastností ani hmoty ani mysli, tak že tvrditi nám nelze, že by hmota a mysl se mezi sebou logioky nesrovnávaly.

Toto mínění Locke-ovo lze takto vyvrátiti:

Máme-li dokázati, že nějaký přívlastek nepřisluší nějaké podstatě, není potřebí, abychom znali tuto podstatu zcela a úplně; stačí prozkoumati soustavku její a porovnatí s oním přívlastkem; načež souditi lze takto: Poněvadž přívlastek odporuje soustavku, nemůže náležeti podstatě.²⁾

Tohoto návodu užijeme proti Locke-ovi.

¹⁾ Essay concerning human understanding 4. 3. 6.

²⁾ De Polignac píše takto (Anti-Lucretius lib. V. v. 1159 et sequ.):

At si, cuique rei quae dotes funditus insunt,
Haud scimus, plerumque licet cognoscere saltem.
Quae careat. Nos forte latent primordia flammae:
Ast ea compertum est aqueis distare figura
Inque figuratum solo discrimine poni,
Quidquid aquae aut ignis proprium est. Miracula nondum
Omnia magnetis perspeximus: at nihi certum est
Magnetem non esse animal, nec amoris ab aestu
Ferratas trahere ac secum vincere catenas.

Hmota se jeví *a)* rozprostraněnou a dělitelnou; avšak myšlenka není rozprostraněnou ani dělitelnou. Tedy nepřisluší hmotě mysliti.¹⁾ *b)* Hmota se jeví neprostupnou. Avšak neprostupny naše myšlenky nejsou; neboť nepojala by mysl celý předmět, i jeho části, kdyby představy všech jeho částí nesplývaly; nesoudila by, kdyby pojmy v soudu a soudy v úsudku se neprostupovaly; neprostupnost by bránila myslí prokazovati činnost zpětnou; konečně praví sv. Tomáš Akv.: „Impossibile est duo corpora se invicem continere. Duo autem intellectus se continent et comprehendunt, dum unum alterum intelligit.“²⁾ Tedy hmota a mysl se mezi sebou vylučují. *c)* Hmota jest setrvačná, jelikož má-li býti pohnuta, musí býti určena k pohybu zevnější příčinou, a jelikož v pohybu tom by setrvala, kdyby zevnější příčina ji nepřekážela. Avšak mysl těší se ze života, pocházejícího z prvotě vtomné, ze samohybnosti; pohyb naší myslí není úměrný účinnům zevnějším, aniž se děje přírodním směrem, jakým zevnější popud se dotýká našich čidel; nejsouce zevně popuzeni mnohé máme myšlenky, řadu jednoho důkazu přerušujeme a k řadě docela jiné přistupujeme; od poznání smyslného obracíme se k pomyslnému a od tohoto k onomu, jak my chceme, nejsouce zevně nuceni. Tedy hmota a mysl se mezi sebou vylučují. *d)* Konečně hmota opatřena je tvarem zevnějším, jest jím omezena, kdežto mohutnost naše pomyslná jest v jisté příčině neomezena, jelikož se odnáší ke všemu, co jest pravdivo, a za předmět má všeobecniny, jež mohoucně jsou nekonečny. Pročež odporuje hmotě síla myslivá.

Co tedy Locke považuje možným, aby hmota myslila, jest ogicky nemožno tak, jako A nemůže býti non-B, je-li B. Avšak zákony logické, mezi kterými jest zásada protikladu, po

..... Quadrare rotundum

Nemo potest; at quadratum differre rotundo

Id norunt omnes, quidquid ex utroque sectatur.

Sic a materia mentem seungimus, etsi

Non omnes liquido vires utriusque patescant.

¹⁾ S. Gregorius Nyas. De anima et resurr. p. 37: Neque contrahitur neque diffunditur id, quod in nostram intelligentiam cadit, et disinunctionis expertus est. — S. Augustinus De Gen. ad lit. 7. 7. 10: Caret animus omni corporea magnitudine, quae tribus illis differentiis (longitudine, latitudine, profunditate) consummatur, quamvis corporum magnitudines quaslibet imaginari queat.

²⁾ Contr. Gent. I. c. 49.

cházejí od Boha, jsouce založeny v jeho moudrosti. Této moudrosti nemůže odporovati všemohoucnost, neboť v Bohu není odporu.

Pročež Bůh velemoudrý a všemohoucí nemůže učiniti, aby hmota se těšila ze síly myslivé, jako se těší ze sil fysických.¹⁾

2. Voltaire praví: Ve hmotě jsou mnohé vlastnosti jednoduché, ku př. tíže, spojitost, přilnavost. Proč by tedy síla myslivá jako vlastnost jednoduchá nemohla býti ve hmotě?²⁾

Jsou zajisté ve hmotě síly, jež samy o sobě jsou jednoduchy. Avšak případně se rozkládají ve hmotě, pokud lnou k svému podmětu, údobě podstatné, která hmotě prvé určitosti, jednoty a činnosti uděluje a s ní tvoří podstatu tělesnou, hmotu druhou. Po druhé chybuje Voltaire, an s jednoduchostí misi duchovost. Duchovost, jejíž podmínkou jest jednoduchost, od nás byla dokázána ne z jednoduchosti, nýbrž z činnosti pomyslných; proti kterýmž důkazům nelze uváděti síly hmotné, které sice na hmotě závisejí, ale také se vztahují k jednoduché prvoti, která sice ve hmotě a s hmotou jest, ale hmotou není, k údobě podstatné.

3. Duše lidská myslíc závisí na těle. Neboť slábne-li anebo poruší-li se ústrojí, slábne anebo se ruší činnost její pomyslná.³⁾

Tak se děje případně a nepřímou, ne samo sebou a přímo. Činnost pomyslná podmíněna jest a provázena činností smyslnou, která závisí na ústrojí. Závislost objektivná se nepopírá; tvrdí však a dokazuje se nezávislost subjektivná.

§ 26. Zdaž jest kromě těla a duše rozumné ve člověku jiných částí podstatných?

Filosofie křesťanská odporujíc mylným názorům, jež byly naznačeny v § 9. (O částech člověka fysických) následuje Aristotela, jenž v 2. knize De Anima mluví o jedné prvoti, kterou člověk žije, pocituje, se hýbá a myslí, učitele církevní, ku př.

¹⁾ Mnění Locke-ovo vyvracejí: *Liberatore Dell' uomo* II. 4. Sanseverino *Elem. phil. christ.* III. *Anthrop.* c. 6. *Michaele de M. Philos. perip.-schol.* II. *Anthr.* 2. 1. 4.

²⁾ *Liberatore Instit. philos.* II. *Psychol.* c. 2. a. 2. (solv. diff.)

³⁾ *Ibidem.*

sv. Basilia¹⁾, učení církve katolické, vyjádřené ku př. na obecném sněmu Cařhradském IV.²⁾, scholastiky, ku př. sv. Tomáše Akv.³⁾, a dokazuje, že ve člověku jest jedna prvot, od které vychází život bylinný, živočišný a pomyslný, duše rozumná.

Pravdě této věty nepřekáží ani hmota ani duše. Neboť 1. hmota sama sebou jest mohoucnost, t. j. podmět, který přijati může údobu jakoukoli. Z bytosti, byť i sebe více byly vzdáleny od sebe, vzniknouti může jedna bytost, byť i ne spojením fysickým, jako z vodíku a kyslíku, toť aspoň spojením metafysickým, t. j. informací; ano čím vznešenější a mocnější jest údoba, tím více si podrobuje hmotu. 2. Ačkoli úzce se spojuje duše s tělem, tak že s ním tvoří jednu bytost, jednu přirozenost, jednu podstatu, jednu osobu: přece se nemísí s tělem, aniž se proměňuje v tělo, ale podržuje svou povahu duchovou, tak že bytnost její škody nebere. A jakkoli duše vyniká vysoce nad tělo, přece s ním spojena může poznávajíc a jednajíc dosíci dokonalosti konečné čili cílové, která jest jí, jako lidské, vytčena. Možno tedy říci, že kromě těla a duše rozumné není potřebí hledati ve člověku jiné části podstatné⁴⁾.

Co jest možno, je také nutno; o čem nás přesvědčují tyto důkazy:

1. Důkaz, vedený z obecného přesvědčení všech lidí. Neboť

¹⁾ Constit. Mon. c. 2. n. 2. Duplicem ego arbitror vim esse animae, cum ipsa una et eadem existat, alteram corpus animantem, alteram vero rerum speculatricem, quam etiam rationalem nominamus. Iam vero propterea quod coniuncta est corpori anima, ei snapte natura ob eam coniunctionem non antem voluntate facultatem hanc vitalem impertitur. Quemadmodum enim fieri non potest, quin sol eas res, ad quas radios suos appulerit, illustret: ita fieri non potest, quin animus corpori, in quo fuerit, vitam tribuat.

²⁾ Veteri et novo testamento unam animam, rationalem et intellectivam habere hominem docente, et omnibus deiloquiis Patribus et Magistris Ecclesiae eandem opinionem asseverantibus, in tantum impietatis quidam malorum inventionibus operam dantes devenerunt, ut duas eum habere animas impudenter dogmatizare . . . praetendant. Itaque haec sancta et universalis Synodus . . . talis impietatis inventores . . . anathematizat.

³⁾ Qq. Dd. De Anima a. 11. Forma perfectior dat materiae, quidquid dabat forma inferior, et adhuc amptius. Unde anima rationalis dat corpori humano, quidquid dat anima sensibilis brutis, vegetabilis plantis, et ulterius aliquid, et propter hoc ipsa est in homine et vegetabilis et sensibilis et rationalis.

⁴⁾ Egger: Propaed. philos.-theol. Psych. 1. 1. 4. (possib. thes.)

každý člověk nejen říká: Já myslím, ale také: Já pocítuji, já se žívím, já rostu, já chodím. Taková řeč znamená, že prvot činnosti poumyslné je táž, jaká prvot činnosti smyslné, bylinné a pohyblivé. Toto přesvědčení obecné jest založeno v sebevědomí ¹⁾.

2. Důkaz, vedený ze sebevědomí. Neboť táž duše, která činnost živočišnou prokazuje, svým býti poznává čin živočišný, poučevadž jest životní a v živoku trvá. Než duše rozumná netoliko činy rozumu a svobodné vůle svými poznává býti, ale také činy živočišné. Totéž o činech bylinných říci možno. Pročež táž duše zároveň jest rozumná, živočišná, bylinná.

Proti tomuto důkazu se namítá, že podmět myslící myslénku odnáší k sobě, čin však živočišný k tělu; sebevědomí tedy nedokazuje prý totožnost, ale spíše rozdílnost prvotě živočišné a rozumové. Nelze ovšem zapřítí, že ústrojím tělesným pocítujeme a bez ústroji myslíme a že obojího děje jsme si vědomi; avšak neméně jest jisto, že tělo a ústrojí jeho poznáváme býti svým majetkem a částí své bytnosti. Z čehož vysvítá, že nemůže býti prvot rozumná věcně rozdílnou od prvotě živočišné. Sebevědomí nás učí, že jsou věcně rozdílny mohutnosti: rozumová a živočišná, nikoli však jejich prvotě ²⁾.

3. Důkaz ontologický. Neboť člověk jest jedna bytost, jednu osobu. Avšak kdybychom ve člověku hledali více prvotí, ku př. tři. bylinnou, živočišnou a pomyslnou, nebyl by člověk bytostí jednou prostě, nýbrž případně, t. j. byl by souborem, z těla a těchto tří prvotí sestávajícím ³⁾.

Aniž by tyto tři prvotě se mohly spojití a jednu bytost lidskou tvořiti. Neboť potřebí by bylo prvotě čtvrté, která by je spojila; jaké přirozenosti by asi byla? v jakém poměru k oněm třem? jak by na ně působila? Toť jsou nové záhady, jež rozřešiti nemůžeme, poznávající sebe. Proto nutno jest říci, že ony tři prvotě nejsou prvotěmi posledními, nýbrž bližšími, t. j. mohutnostmi, a ona čtvrtá že jest prvot poslední, základní,

¹⁾ Sanseverino *El. ph. chr. Anthropol.* n. 151, 152.

²⁾ Egger *I. c.* n. 420.

³⁾ S. Th. Aqu. *S. Th. I.* 76. 3. *Si homo ab alia forma haberet, quod sit vivum scilicet ab anima vegetabili, et ab alia forma, quod sit animal, scilicet ab anima sensibili, et ab alia, quod sit homo, scilicet ab anima rationali, sequeretur, quod homo non esset unum simpliciter.*

ku které ony tři lnou jako případy k podstatě a která je v sobě spojuje, jsou jejich základem a podmětem¹⁾.

4. Důkaz logický. Neboť kdyby člověk sestával ze dvou prvotí, živočisné a pomyslné, buď by se logicky k sobě vespolek nevztahovaly, anebo vztahovaly tak, že by jedna druhé byla podřaděna. V prvním případě by se nemohly o sobě vypovídati vespolek, leč případně jako bělost a sladkost; neboť každé prvoti náleží zvláštní bytnost a zvláštní působnost, jako bělosti a sladkosti. V druhém případě se mohou o sobě vespolek vypovídati prostě, jako co má povrch a co jest barevno. Pročež pravíme-li, že člověk jest živočich, míníme v prvním případě, že člověk jest živočichem pouze případně a že tedy býti živočichem nepatří k bytnosti člověka druhové; v druhém případě jako se netoliko říká, že vše co má povrch, jest barevno, ale i že vše, co jest barevno, má povrch, tak by se říci musilo, že netoliko každý člověk jest živočich, ale i každý živočich jest člověk, že tedy k bytnosti živočicha druhové náleží býti člověkem, t. j. mít rozum. Obojí případ odporuje rozumu. Musí tedy člověk touže údobou býti živočichem a bytostí rozumnou²⁾.

5. Důkaz, z mohutnosti duše lidské vedený. Neboť mnohonásobný je svazek, jenž mohutnosti vespolek spojuje. Vývoj zajisté jeden závisí na předchozím vývoji druhé; vespolek se podporují;

¹⁾ Sanseverino l. c. n. 153, 154, 155.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. 76. 3. Hoc (i. e. plures animas per essentiam diferentes in uno corpore esse) apparet impossibile ex modo praedicationis. Quae enim sumuntur a diversis formis, praedicantur ad invicem: vel per accidens, si formae non sint ad invicem ordinatae, pnta cum dicimus, quod album est dulce; vel si formae sint ordinatae ad invicem, erit praedicatio per se in secundo modo dicendi per se, quia subiectum ponitur in definitione praedicati, sicut superficies praecambula est ad colorem. Si ergo dicamus, quod corpus superficiatum est coloratum, erit secundus modus praedicationis per se. Si ergo alia forma sit, a qua aliquid dicitur animal, et a qua aliquid dicitur homo, sequetur, quod vel unum horum non possit praedicari de altero nisi per accidens, si istae duae formae ad invicem ordinem non habent, vel quod sit ibi praedicatio in secundo modo dicendi per se, si una animarum sit ad aliam praecambula. Utrumque autem horum est manifeste falsum, quia animal per se de homine praedicatur, non per accidens; homo autem non ponitur in definitione animalis, sed e converso. Ergo oportet eandem formam esse, per quam aliquid est animal, et per quam aliquid est homo; alioquin homo non vere esset id, quod est animal, ut sic animal per se de homine praedicetur.

přílišná činnost jedné překáží činnosti druhé. To vše snadno vysvětlíme jednou prvotí, nikoli dvěma nebo třemi ¹⁾.

6. Důkaz, vedený z ukazů fyziologických. Neboť jsou-li dvě prvotě podstatné a rozdílné ve člověku, pomyslná a životní, nemůže činnost jedné prvotě se odnášeti k druhé prvoti, poněvadž každá z nich jest jediným podmětem svých výkonů. Avšak fyziologie nás učí, že některé výkony bychom pak musili připisovati oběma, některé brzy jedné, brzy druhé. Neboť dříve než při dýchání se krev okysličí vzduchem, musí býti vzduch vdechnut, což závisí také na vůli, tedy na prvoti pomyslné; dříve než pokrmý se promění ve stráveninu, musíme je vložit do úst, užvýkati a spolknouti, což závisí na prvoti pomyslné. Okysličení pak samo a proměna potravy ve stráveninu nezávisí na prvoti pomyslné, nýbrž na životní. Kterak se stává, že výkony prvotě pomyslné s výkony prvotě životní tvoří jeden celek souladný? Vdechnutí vzduchu a výkony, oné proměně předcházející, dějí se u téhož člověka, když jest nemluvnětem, pudem, tedy působením prvotě živočišné, když jest dospělým, ze svobodné vůle, tedy působením prvotě pomyslné. Kterak přechází týž výkon u téhož člověka z jedné prvotě na druhou? Konečně u některých lidí jest výkon životní podroben svobodné vůli, ku př. tlukot srdce. Jsou-li dvě prvotě samostatné, životní a pomyslná, kterak prvot pomyslná podrobí si může výkon prvotě životní? Nelze tedy výkony fyziologické vysvětliti, neni-li jednou toliko prvot základní a poslední pro život bylinný, živočišný a pomyslný ²⁾.

7. Odpůrcové jedné prvotě vězí ve tmách. Neboť jedni z nich říkají, že o prvoti životní, kterou k prvoti pomyslné připojují, nevědí, jaké by byla přirozenosti. Než mluví-li o účincích a jsoucnosti její, kterak se stává, že o její přirozenosti nic nevědí, když podle povahy účinků souditi lze o povaze příčiny? Druzí říkají, že prvot životní jest hmotná, na hmotě závislá. Než hmota sama sebou jest bez života, nemůže tedy tělu život uděliti; aniž může životní prvot hmotná působiti na pomyslnou prvot nehmotnou, aby obě utvořili s tělem jednu bytost, člověka.

¹⁾ Idem ibidem. Apparet hoc esse impossibile per hoc, quum una operatio animae, cum fuerit intensa, impedit aliam; quod nullo modo contingeret, nisi principium actionum esset per essentiam unum.

²⁾ Sanseverino El. ph. chr. Anthr. n. 158.

Jini konečně říkají, že prvot životní jest nehmotná, na hmotě nezávislá. Tu však připustiti nutno, že zahyne-li tělo, nezahyne zároveň s ním prvot životní. Kterak tedy tato po smrti těla trvá a ostává? Záhady tedy nerozřešitelné a odporné provázejí jejich mínění ¹⁾).

§ 27. Námítky, proti jedné prvotí činěné, vyvráceny.

1. Člověk a kůň v tom se shodují, že jsou živočichové; avšak živočich jest živočichem proto, že má duši živočišnou, smyslnou. Duše však smyslná není v koni rozumnou. Tedy není ani ve člověku; proto musí kromě duše smyslné býti ve člověku také rozumná duše, druhá.

Tuto námítku vyvrací sv. Tomáš Akv. takto: ²⁾ „Jako živočich, pokud jest živočichem, není ani rozumným ani rozumu prostým, nýbrž živočich rozumný jest člověk a živočich rozumu prostý jest zvíře: tak duše smyslná, pokud jest smyslnou, není ani rozumnou ani bezrozmou, nýbrž duše smyslná jest ve člověku rozumnou, ve zvířeti bezrozmou.“

2. Určuje-li se druh, jest látka rodem, údoba druhovým rozdílem. Avšak ve člověku, živočichu rozumném, znamená duše rozumná či pomyslná rozdíl druhový, duše smyslná látku. Musí tedy míti člověk dvě prvotě rozdílné, duši smyslnou a pomyslnou.

Avšak tato námítka míší řád věcný s řádem logickým, což logika zakazuje. Vyvrácena jest od sv. Tomáše Akv., jenž praví toto: „Non oportet secundum diversas rationes vel intentiones logicas, quae consequuntur modum intelligendi, diversitatem in rebus naturalibus accipere, quia ratio unum et idem secundum diversos modos potest apprehendere. Quia igitur anima intellectiva virtute continet id, quod sensitiva habet, potest eorsum ratio considerare, quod pertinet ad virtutem sensitivae, quasi quoddam imperfectum et materiale; et quia hoc invenit commune homini et aliis animalibus, ex hoc rationem generis format; id vero, in quo anima intellectiva sensitivam excedit, accipit quasi formale et completivum, et ex hoc format differen-

¹⁾ Idem ibidem n. 159—162.

²⁾ Qq. Dd. De Anima a. 11. ad 19.

tiam generis').“ — A na jiném místě: „Cum animal sit id, quod vere est homo: distinctio naturae animalis ab homine non est secundum diversitatem realem formarum, quasi alia forma sit, per quam sit animal, et superaddatur altera. per quam sit homo, sed secundum rationes intelligibiles. Secundum enim quod intelligitur corpus perfectum in esse sensibilis ab anima, sic comparatur ad perfectionem ultimam, quae est ab anima rationali, in quantum huiusmodi, ut materiale ad formale. Cum enim genus et species significant quasdam intentiones intelligibiles, non requiritur ad distinctionem speciei et generis distinctio realis formarum, sed intelligibilis tantum.“³⁾

3. Dva činy mezi sebou odporné nemohou býti pospolu v téže duši. Avšak čin snaživosti smyslné často se protiví činu snaživosti rozumové; neboť jak učí zkušenost a jak potvrzuje Aristoteles (De Anima III text. 53), citi týž člověk v téže době rozkoš snaživosti smyslnou a snaživostí pomyslnou ji zapuzuje. Liší se tedy duše smyslná ve člověku od pomyslné; proto má člověk obě.

Avšak z této námitky vysvítá toliko, že jest ve člověku dvojí snaživost, jedna smyslná, druhá pomyslná; ona přísluší duši lidské rozumné, pokud je spojena s tělem, tato téže duši, pokud jest a působí o sobě⁴⁾.

§ 28. Je-li v každém člověku jednotlivém jednotlivá duše rozumná, jemu vlastní?

Arabský filosof Averroës tvrdil, že má člověk jednotlivý jednotlivou duši živočišnou, že však rozum všech lidí jest jeden, jedna tedy duše rozumná všechny lidi osvětluje a podle různých představ smyslných různé myšlenky v jednotlivých lidech tvoří, jež si každý přivlastňuje; zdánlivě tedy, ne skutečně, má každý člověk svou vlastní duši rozumnou.⁴⁾

Podobné mínění sledujeme u všebožců nového věku, ku př. Fichte-a, Schelling-a, Hegel-a. Fichte soudí takto: Naprostě působí (Ich), jež klásti sebe nemůže jinak, leč omezeným a urč-

¹⁾ I. qu. 76. a. 3. ad 4.

²⁾ Qq. De spirit. creat. a. 5. ad 3.

³⁾ Mich. de M. Phil. per. schol. Anthropol. 2. 2. 4. (Solv. diff.)

⁴⁾ Zigliaria Summa philos. II. Psych. 2. 2. 1.

ným skrze neúsobí (Nicht-Ich), klade se zároveň jednotlivým a jedním z mnohých. Schelling míní, že jest duše lidská svou bytostí totožna s naprostým (das Absolute), že jest druhým výsledkem rozlišování se (Selbstdifferenzierung) Boha, jenž jest naprostou lhostejností (Indifferenz) a jednotou nekonečnosti a konečnosti. Hegel totožní pomyslnost (das Denken) a věcnost (das Sein) a domnívá se, že duše lidská je třetím vývojem naprostého (das Absolute), jež se stává sebe vědomým objektivnou dialektikou věcnosti.¹⁾

Avšak není jedna a táž duše rozumná v jednotlivých lidech.

Neboť nepřihlížíme-li k nepravdě všebožectví kterékoli doby a kteréhokoli tvaru, k nepravdě patrné a rozumu nejvýše odporné, nemohou 1. bytovat působitelé, mezi sebou různí, není-li v nich různě, co jest hlavním základem jejich působení. Avšak lidé jednotliví jsou působitelé různí, a duše rozumná jest hlavním základem jejich působení. Tedy duše lidská jest různá v jednotlivých lidech²⁾.

2. Jako člověk, odtazité myšlený, jsa živočichem rozumným, sestává způsobem odtazitým z duše rozumné a těla ústrojeného, tak myslíme-li jej srostitým, jedinečným, je *tímto* určitým živočichem rozumným a proto také sestává z *tělo* duše určitě a z *tohoto* těla určitého. Je-li rozumnost druhovým rozdílem člověka obecného, musí býti druhovým rozdílem člověka jednotlivého, jedinečného; avšak rozumnost pochází od duše³⁾.

3. Osobnost, která v tom záleží, že člověk ví, že jest o sobě, čili že jest svým, má svůj základ v duši rozumné; pročež je-li osoba jednotlivá, i duše rozumná musí býti sama o sobě, musí býti jednotlivá.

4. Sebevědomí a zkušenost přičí se naprosto obecnosti jedné duše rozumné ve všech lidech.

¹⁾ Strükl Lehrb. d. Gesch. d. Philos. § 87. n. 2., § 90. n. 12—14, § 98.

²⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. II. 73. Ab eodem aliquid habet esse et unitatem; unum enim et ens se consequuntur. Sed unum quodque habet esse per suam formam. Ergo et unitas rei sequitur unitatem formae. Impossibile est igitur diversorum individuum hominum esse formam unam. Forma autem huius hominis est anima intellectiva. Impossibile est igitur omnium hominum esse unum intellectum. — Idem S. Th. I. 76. a. 2. Impossibile est plurimum numero diversorum esse unam formam. sicut impossibile est, quod eorum sit unum esse; nam forma est essendi principium.

³⁾ Zigliara Summa philos. Psych. 2. 2. 1.

§ 29. Co jest důvodem jedinečnosti člověka?

Ona bytost jest jednotlivá, jedincová, která je sice sama v sobě nerozdělena, ale oddělena od kterékoli jiné; bytnost svou, která nemůže býti ve více bytostech, než jedné, sdíleti nemůže s žádnou jinou. Jedinečné bytosti jsou druhem totožny, číslem rozdílny.

Čím jsou bytosti téhož sice druhu, ale z látky určité a údoby určité sestávající, jedinečnými?

Skutečná jsoucnost sama není dostatečným důvodem jejich jedinečnosti pouze číselné. Neboť skutečná jsoucnost sama nemění bytnosti věci a proto bytnosti samy jsou v řadě jsoucnosti takovými, jakými jsou v řadě možnosti; jako bytuji jedinci skuteční, tak i jsou představováni v mysli možní jedinci, toliko číslem rozdílní. Není-li tedy skutečná jsoucnost bytosti jedinečné důvodem jedinečnosti, musí jim býti její bytnost, poněvadž jim býti nemůže, co jest mimo bytost jedinečnou. Avšak bytnost jedinečných bytostí viditelných sestává z určité údoby a určité látky, prvotí věcných a vtomých. Než údoba tím důvodem nemůže býti, poněvadž jest důvodem jednoty druhové, nerozdělenosti. Pročež zakládati se musí jedinečnost a rozdílnost toliko číselná v látce určité, hmotě, ličnosti *označené*, *materia quantitate signata*.

Co jest obecně řečeno, platí o člověku. Jako člověk svou bytností obecnou sestává z duše a těla, tak člověk jednotlivý svou bytností jedinečnou sestává z určité duše a z určitého těla. Tělu sice uděluje duše lidská přirozenost lidskou, poněvadž tělo naše není lidským, leč spojeno jsouc s duší lidskou; avšak duše sama není ani člověkem vůbec, ani člověkem tímto. Uděluje sice určitá duše lidská určitému člověku bytnost lidskou, tak že tento náleží s mnohými jinými téměř druhu; avšak kdyby duše byla důvodem nejen jednoty druhové, ale i rozdílu číselného, bylo by tělo případkem člověka jednotlivého, anebo by v něm byly dvě samostatné, souradné, úplné podstaty jedinečné, duše a tělo. Ani toto ani ono pravdivo není. Proto říci musíme:

Důvodem jedinečnosti člověka jest hmota označená, t. j. pokud se odnáší k ličnosti, pokud jest základem a kořenem ličnosti,

kdežto důvodem jeho přirozenosti lidské jest duše lidská, pokud sama o sobě ostává, pokud jest povahy duchové.¹⁾

Podstatnou jedinečnost člověka ničí všebožci, kteří mluvíti mohou jediné o jedinečnosti případné.

Rosmini hledá důvod jedinečnosti člověka v jakémsi rozdělení, jež následuje po rozdělení hmoty, s kterou duše člověka plodícího spojena jest.

Avšak mínění toto předpokládá, že duše lidská není od Boha z ničeho tvořena, nýbrž že pochází od rodičů, pokud jest živočišná a že později se stane rozumnou, když je jí objevi vidina bytosti. Než později se ukáže, že takový není původ lidské duše rozumné. Dále rozdělením hmoty rozdělí se buď duše plodícího sama anebo cíl dojmů, ke vzniku představy smyslné potřebných. V druhé příčině zahyne-li tělo, zmizí také cíl dojmů a duše, která v pravdě nebyla rozdělena, vrátí se k dřívější jednotě; a tak se ocitnou všechny duše v duši prvního rodiče. V prvé příčině jest duše lidská dělitelná, nikoli jednoduchá. Oba tyto důsledky přiči se rozumu.²⁾

Ostatně mínění Rosminiho nesnadno jest pochopiti, ba nemožno; pročež i důsledkům jeho vzpírá se rozum.

Konečně jedinečnosti člověka, podle které má každý člověk svoji vlastní duši, kterou nesdílí s žádnou jinou bytostí, odporuje metempsychosis, stěhování se duší. Pythagoras a Plato učili, že duše se stěhují z jednoho těla do druhého; měli dosti přívrženců, ku př. Cicerona, Plotina. Metempsychosis byla známa Indům a Egypťanům; v tomto století se vykládá od St. Simonistů a spiritistů.

¹⁾ O důvodu jedinečnosti člověka jedná Zigliara S. ph. II. Cosmol. 2. 2. 4. — Liberatore Inst. phil. II. Psych. 3. 3. 3. — Mich. de M. Phil. per. schol. Anthr. 2. 2. 6.

S. Th. Aqu. S. Th. I. 39. 1. ad 3. Natura alicuius speciei per materiam individuatur. — Id. Qq. Dd. De Anima a. 3. Si aliquid, quod sit de ratione alicuius communis, materialem multiplicationem recipiat, necesse est, quod illud commune multiplicetur secundum numerum eadem specie remanente . . . Manifestum est autem, quod de ratione animae humanae est, quod corpori humano sit unibilis, cum non habeat in se speciem completam, sed speciei complementum sit in ipso composito. Unde quod sit unibilis huic aut illi corpori, multiplicat animam secundum numerum, non autem secundum speciem, sicut et haec albedo differt ab illa numero per hoc, quod estesse huius vel illius subiecti. Sed hoc differt anima humana ab aliis formis, quod esse suum non dependet a corpore; nec hoc esse individuum eius a corpore dependet

²⁾ Liberatore ibidem.

Míněni toto se přiči pravdě. Neboť liší-li se duše mezi sebou, číselně spojeny jsouce s různými těly, náleží tento vztah k bytnosti duší jednotlivých. Bytnost však duše jest nezměnitelná, tak že duše změnití nemůže vztah, kterým se odnáší k tělu vlastnímu, a osvojiti si vztah k tělu jinému. Kromě toho podmíněno je toto stěhování se prae-existenci duší, která později se objeví nepravdivou. Dále nemáme o něm žádné zkušenosti; aniž lze vysvětliti, která a proč by duše zapoměla na dřívější život, v jiném těle trávený. Konečně důvody metempsychosy nejsou dostatečny; neboť není pozemské bydlení duše v těle trestem, za viny spáchané uloženým, nýbrž přirozeným požadavkem přirozenosti lidské, aniž podobá se člověk zvířeti tak, bychom řici mohli, že ve zvířeti bydlí duše lidská.¹⁾

Oddělení třetí.

O spojení těla s duší.

Poznavše ze zkušenosti logickými úsudky, že bytují a v čem záleží podstatné části člověka, tělo a duše, nyní zkoumejme jejich spojení. Jednajíce o těchto částech nemohli jsme se nezmiňovati o jejich spojení, poněvadž zkušenosti se naskytují spojeny; zmiňovati jsme se o něm mohli, poněvadž o něm svědectví dává zkušenost samozřejmá. Než jde nám o důkladné prozkoumání, abychom toto spojení poznali z bytnosti těla a duše. A tu návodů téhož užijeme, jako posud, vyjdouce ze zkušenosti zřejmé, ze které souditi budeme podle zákonů logických. Předmětem zkušenosti jest účinek; a proto budeme se tázati nejprve, co jest účinkem spojení těla s duší. V tomto účinku jeví se jakosť spojení; pročť souditi budeme, jaké jest spojení těla s duší. Jakosť spojení tohoto má svou příčinou vztah, poměr duše k tělu; pročť třetí otázka zní: Na jakém poměru duše k tělu spočívá spojení těla s duší. Dále čím toto spojení se uskutečňuje, t. j. jaké jsou podmínky jeho? A konečně tyto podmínky probereme, která přispívají k tomu spojení.²⁾

¹⁾ Liberatore ibidem.

²⁾ Rozdělení tohoto. přísně logického následuje Egger Prop. phil. theol. Psych. I. 2. n. 422.

§ 30. Co jest účinkem spojení těla s duší?

Jak víme ze zkušenosti samozřejmé, kterou máme o sobě, jest člověk, z těla a duše sestávající,

1. jedna bytost skutečná, t. j. něco v sobě nerozděleného, něco kladného a bytnost svou vlastní, druhovou v sobě chovajícího, něco nejen v myslí, ale i mimo mysl, skutečně, o sobě bytujícího. Věcná jsoucnost a druhová bytnost této jedné bytosti, člověka, spočívají ve spojení těla s duší.

2. jedna přirozenost. Neboť člověk prokazuje činnost a to rozmanitou souvislou, v jednom celku souladněm spojenou; musí tedy také její základ býti jeden. Avšak základ činnosti se nazývá přirozenost. Tedy přirozenost člověka jest jedna. Avšak přirozenost neliší se věcně od bytnosti. Tedy přirozenost člověka jest zároveň jeho bytnost.

A že všechny činnosti lidské v jednom celku spojeny jsou, byť i jedna měla svůj základ v duši lidské, pokud jest povahy duchové, druhé pak v téže sice duši, ale pokud je spojena s tělem a s ním tvoří jednu jednotnou příčinu účinkající, víme ze zkušenosti. Později to vše ještě jasněji vysvětlíme.¹⁾

3. jedna podstata úplná, t. j. o sobě ostávající. Neboť tělo a duše jsou dvě části člověka podstatné, dvě podstaty o sobě neúplné, z nichž jedna k druhé se odnáší; jsou-li spojeny, vzniká jedna podstata přirozeně složená, ve příčině druhu úplná, která sama sebe má v držení a sama sebe s ničím nesdílí, která jest základem veškerého života lidského, podmětem všech případků a zjevů, k životu lidskému se vztahujících, t. j. podstata o sobě ostávající. Tato jedna podstata úplná je totožná s onou bytností jednou, s onou přirozeností jednou.

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. II. 57. Impossibile est, quod eorum, quae sunt diversa secundum esse, sit operatio una. Dico autem operationem unam non ex parte eius, in quod terminatur actio, sed secundum quod egreditur ab agente: multi enim, trahentes navim, unam actionem faciunt ex parte operati, quod est unum; sed tamen ex parte trahentium sunt multae operationes, quia sunt diversi impulsus ad trahendum. Quum enim actio consequatur formam et virtutem, oportet, quorum sunt diversae formae et virtutes, et actiones esse diversas. Quamvis autem animae sit aliqua operatio propria, in qua non communicat corpus, sicut intelligere: sunt tamen aliquae operationes communes sibi et corpori, ut timere et irasci et huiusmodi; haec enim accidunt secundum aliquam transmutationem alicuius determinatae partis corporis, ex quo patet, quod simul sunt animae et corporis operationes: oportet igitur ex anima et corpore unum fieri, et quod non sint secundum esse diversa

4. jedna osoba t. j. podstata o sobě ostávající a rozumná. Neboť člověk z těla a duše sestávající jest právě takovou podstatou. Neříkáme pouze o duši, že myslí, nýbrž o celém člověku, ač jediná duše, na ústroji tělovém subjektivně nezávisle, prokazuje činnost pomyslnou, a to z té příčiny, poněvadž činnost pomyslná předpokládá činnost smyslnou, od duše s tělem spojené působenou a ji vtomně přináležející a poněvadž obě činnosti úzce souvisí ¹⁾.

§ 31. Jaké jest spojení těla s duší?

Plato ²⁾ pokládá spojení těla s duší za případné; duše prý pohybuje a tělo jest pohybováno, duše užívá prý těla jako nástroje. Podobně Plotinus ³⁾. Jejich učení souvisí s prae-existencí duší, o které bude později řeč. Když protestantství náboženské zamítlo filosofii aristotelicko-thomistickou, které užívali theologové katoličtí, proti protestantům: obnovili mnozí filosofové, také katoličtí, o spojení těla s duší mínění Platonovo a Plotinovo. Mezi nimi rozumuje Cartesius ⁴⁾ takto: Bytnost duše záleží v myšlence, kteréžto jméno znamená u něho čin pomyslného poznání a chtění, čin fantasmie a smyslu; z čehož nutno souditi, že člověk jest duše, že tedy jest duše podstata úplná a tělo že k ní přistupuje pouze případně. Toto mínění splodilo po Cartesiovi occasionalism, soulad předurčený a účín fysický ⁵⁾, o kterých později. Filosofie nové doby protikřesťanská, hlavně Cartesiem založená, bloudíc o bytnosti těla a duše, bloudí také o bytnosti celého člověka; tedy o spojení těla s duší nás nemůže poučiti. Tak hledá Kant, domnívaje se, že přirozenost duše a těla jest nám naprosto neznámou, celou podstatu člověka v jediném sebevědomí; nemůže nám tedy ani říci, že člověk sestává z těla a duše, ani jaké jest spojení těla s duší.

Avšak filosofie křesťanská následujíc Aristotela tvrdí, že spojení těla s duší jest

1. podstatné ⁶⁾. Tato pravda vyplývá z předešlého odstavce, ve kterém jest dokázáno, že člověk, sestávající z těla a duše,

¹⁾ S Th. Aqu. S. Th. 3. 2. a. 1. ad 2. Ex anima et corpore constituitur in unoquoque nostrum duplex unitas, naturae et personae.

²⁾ Phaedr. p. 39—47 ed. Bekk.

³⁾ Enn. I. 1. c. 12.

⁴⁾ Sans. El. ph. chr. III. Anthr. n. 6.

⁵⁾ Ibidem n. 7.

⁶⁾ S. Th. Aqu. In 1. 3. Sent. Dist. 5. a. 11. qu. 3. resol. Unibilitas cum corpore non est animae accidentalis, sed est ipsi animae essentialis.

jest jedna bytost skutečná, jedna přirozenost, jedna podstata ve příčině druhu úplná, jedna osoba.

Není tedy případné ani morálně ani fysicky, jaké jest mezi manželi, mezi koni jeden vůz táhnoucími, mezi lodníkem a lodí, mezi kameny jednu zeď tvořícími, mezi vzduchem a pory tělesa.

2. bezprostředné. Neboť co třetilo by spojení to způsobilo, nesmělo by býti ani hmotným ani duchovým; avšak jisto jest, že každá bytost, která o sobě, mimo mysl bytuje, jest buď hmotná, buď duchová. A přece jediná bytost skutečná, ne pouze v myslu bytující, by mohla tělo skutečné spojit s duší skutečnou. Pročež odmítneme třetí bytost prostřední, za kterou pokládají Platonikové světlo, ducha tělesného, jakési nezrušitelné tělo, Duns Skotus formu tělesnosti, Baco duší tělesnou, Fichte jemné tělo aetherické.

Že spojení jest bezprostředné, dokázati lze po druhé takto: Duše rozumná setkává se s tělem v životě bylinném a živočišném, poněvadž tělo skrze duši žije a duše skrze tělo, či spíše s tělem pociťuje; život však není mimo podstatnou bytnost oživeného těla a oživující duše. Je tedy třetí bytost prostředkující úplně zbytečnou.

Po třetí předpokládá spojení zprostředkované, že před spojením samy o sobě bytují bytosti, jež mají skrze třetí jinou býti spojeny; pročež dokonalost, která takovým spojením vzniká, není podstatná, nýbrž jediné případná. Spojením těla s duší vzniká však dokonalost podstatná, jak jsme dokázali. Tedy spojení není žádnou bytostí třetí zprostředkováno¹⁾.

§ 32. Na jakém poměru duše k tělu spočívá jejich spojení?

Má-li býti účinkem spojení těla s duší jedna bytost skutečná, jedna přirozenost, jedna podstata ve příčině druhu úplná, jedna osoba, má-li býti spojení těla s duší podstatné a bezprostředné: tázati se jest, čím musí býti duše tělu a tělo duši. Poměr je sice přirozený, poněvadž jej žádá přirozenost lidská; než přírodní, fysický není, jaký se vyskytuje mezi tělesy,

¹⁾ Spojení že jest podstatné a bezprostředné, dokazuje Egger Propaed. phil. theol. Psych. 1. 2. 2.

poněvadž duše tělesem není. Nelze tedy spojení těla s duší vysvětliti ani proměnou jedné části v druhou, jakou se mění pokrm v tělo, ani mechanickým smísením anebo chemickým sloučením, jakým sůl a voda dávají vodu slanou, kyslík a vodík vodu, ani složením částí celistvých a utvořením celku, jakým trup a končetiny tvoří tělo. Poměr může býti jedině nadpřirodní, metafyzický, jaký shledáváme mezi látkou a údobou podstatnou. Látkou nazývá tělo a údobou podstatnou duši filosofie křesťanská, následujíc Aristotela. Dříve než tento názor dokážeme, vyměřiti a vysvětliti dlužno oba pojmy.

Látka čili příčina látková jest něco určitého, mohoucího, podmět, ze kterého něco se stává a vtomně se skládá. Nabývá-li bytost své bytnosti prvotní, nazývá se látka, ze které se stává bytost, prvou ¹⁾. Pakli bytost nabývá bytnosti přidružené, která k prvotní přistupuje, jest podmět, ze kterého se tak děje, podstatou úplnou, látkou druhou. Naproti tomu údoba čili příčina údobná je to, skrze co nějaká bytost je takovou, jakou jest; jest prvotí, která něco určitého určuje, která něco mohoucího uskutečňuje. Údoba, která bytosti uděluje bytnost prvotní, základní, nazývá se podstatnou: která uděluje bytnost přidruženou, nazývá se případnou ²⁾. Příčinnosť látky a údoby záleží v tom, že se vespolek doplňují, k sobě vespolek se vztahují, bezprostředně se spojují, spolu jsou prvotěmi bytosti soustavnými.

A nyní dokažme tuto položku:

Duše rozumná spojuje se ve člověku s tělem, jako údoba podstatná s látkou prvou; člověk sestává tím způsobem z duše

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De spirit. creat. a. 1. Manifestum est, quod cum potentia et actus dividant ens et cum quodlibet genus per actum et potentiam dividatur, id communiter materia prima nominatur, quod est in genere substantiae ut potentia quaedam intellecta praeter omnem speciem et formam et etiam privationem, quae tamen est susceptiva et formarum et privationum.

²⁾ S. Th. Aqu. De Anima I. II. lect. 1. Haec est differentia formae substantialis ad formam accidentalem, quod forma accidentalis non facit ens actu simpliciter, sed ens actu tale vel tantum, utpote magnum vel album vel aliquid huiusmodi. Forma autem substantialis facit esse actu simpliciter. Unde forma accidentalis advenit iam subiecto prae-existenti actu; forma substantialis non advenit subiecto prae-existenti, sed existenti in potentia tantum, scilicet materiae primae. — Idem Qq. Dd. De anima a. 9. Est hoc proprium formae substantialis, quod de materiae esse simpliciter . . . Si qua forma est, quae non de materiae esse simpliciter, sed adveniat materiae iam existenti in actu per aliquam formam, non erit forma substantialis.

a těla, že duše rozumná jest sama sebou údobou těla pravou, podstatnou a bezprostřední ¹⁾).

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De Anima a. 10. ad 18. Anima est forma corporis, per se ipsam dans ei esse. unde per se et immediate ei unitur. — Id. Contr. Gent. 2. 69. Corpus hominis non est idem praesente anima et absente; sed anima facit ipsum actu esse. — Id. Qq. Dd. De sp. cr. a. 2. Si anima non uniretur corpori ut forma, sequeretur. quod corpus et partes eius non haberent esse specificum per animam, quod manifeste falsum apparet. quia, recedente anima. non dicitur oculis aut caro et os, nisi aequivoce, sicut oculi pictus vel lapideus. Unde manifestum est, quod anima est forma . . . , a qua hoc corpus habet rationem suae speciei — Id. Contr. Gent. 2. 65. Viventia cum sint quaedam res naturales, sunt composita ex materia et forma. Componuntur autem ex corpore et anima, quae facit viventia actu. Igitur oportet alterum istorum esse formam et alterum materiam. Corpus autem non potest esse forma, quia corpus non est in altero, sicut in materia et subiecto. Anima igitur erit forma. — Id. Contr. Gent. 2. 57. Vivere et sentire attribuitur animae et corpori; dicimur enim vivere et sentire anima et corpore, sed anima tamen sicut principio vitae et sensus. Est igitur anima forma corporis. — Id. S. Th. 1. 76 a. 1. Illud, quo primo aliquid operatur. est forma eius, cui attribuitur. Sicut quo primo salvatur corpus, est sanitas, et quo primo scit anima. est scientia. Unde sanitas est forma corporis et scientia animae. Et huius ratio est, quia nihil agit. nisi secundum quod est actu. Unde quo aliquid est actu, eo agit. Manifestum est autem, quod primum. quo corpus vivit. est anima. Et cum vita manifestetur secundum diversas operationes in diversis gradibus viventium, id, quo primo operamur unumquodque horum operum vitae, est anima. Anima enim est primum, quo nutrimur et sentimus et movemur secundum locum et similiter quo intelligimus. Hoc ergo principium. quo intelligimus, sive dicatur intellectus sive anima intellectiva. est forma corpora. — Id. Contr. Gent. 2. 68. Ad hoc, quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur, quorum unum est, ut forma sit principium essendi substantialiter ei, cuius est forma: principium autem dico non effectivum, sed formale, quo aliquid est et denominatur ens; unde sequitur aliud, scilicet quod forma et materia conveniunt in uno esse; quod non contingit de principio effectivo eum eo, cui dat esse; et hoc esse est, in quo subsistit substantia composita, quae est una secundum esse ex materia et forma constans. — Id. S. Th. 1. 76. a. 1. ad 5. Anima illud esse, in quo subsistit, communicat materiae corporali, ex qua et anima intellectiva fit unum. ita quod illud esse. quod est totius compositi, est etiam ipsius anima. — Id. Qq. Dd. De anima a. 1. Manifestum est id, quo corpus vivit, animam esse; vivere autem est esse viventium. Anima igitur est, quo corpus humanum habet esse actu. Huiusmodi autem forma est. Est igitur anima humana corporis forma. — Id. S. Th. 1. 76. a. 1. Natura uniuscuiusque rei ex eius operatione ostenditur. Propria autem operatio hominis, in quantum est homo, est intelligere. Per banc enim omnia alia transcendit . . . Oportet ergo, quod homo secundum illud speciem sortiatur, quod est huius operationis principium. Sortitur autem unumquodque speciem per propriam formam. Relinquitur ergo. quod intellectivum principium sit propria hominis forma. — Id. Qq. Dd. De anima a. 1.

Neboť 1. duše rozumná jest podstata neúplná, která, vtomně sdílejíc bytnost svou, hmotu určnje k jistému druhu podstaty tělesné; avšak v tom záleží působení údoby podstatné. Tedy duše rozumná jest pravá, podstatná a bezprostřední údoba těla lidského.

První návěšt úsudku tohoto jest pravdiva. Neboť duše rozumná jest část přirozenosti lidské aniž může prokazovati všechny činnosti, jež na člověka připadají, není-li družkou těla; ba ani činnost pomyslná, která se děje duší samotnou bez těla, by nemohla nastati, kdyby jí nepředcházela a ji neprovázela činnost smyslná, kterou duše prokazuje s tělem. Hmotá samasebou není uskutečněna, jest neurčita, jest určitelna; potřebuje tedy konu, t. j. něčeho, co by ji uskutečnilo a z mohoucnosti, neurčitosti a určitelnosti vyvedlo, co by ji učinilo nejen tělem živým, ale také tělem lidským, co by ji udělilo bytnosti patřičné. A to vše působí duše lidská.

Druhá návěšt obsahujíc výměr údoby podstatné jest samozřejmá.

Úsudek tedy podává závěr pravdivý, vyplývající z logické údoby barbara.

2. Má-li něco býti podstatnou údobou něčeho druhého, musí ono býti vtomnou prvotí podstatné bytnosti tohoto, t. j. prvotí, skrze kterou toto tím jest, čím jest a čím se nazývá a musí ono s tímto se setkati v jedné bytnosti složené. Avšak oběma požadavkům se vyhovuje spojením těla s duší. Pročež jest duše rozumná podstatnou údobou těla, jež s ní jest spojena jako látka.

Namítá-li se, že duše rozumná, duše povahy duchové, nemůže sdíleti své bytnosti látce hmotné, tak aby s ní tvořila jednu bytnost, lze odpověděti takto: Bytnost lidské bytnosti složené jest v těle, jako v podmětu, který svou chápavostí vjímavou nedostihne obsahu plného a vznešeného, duší rozumné vlastního, a proto ač hmota jest účastna bytnosti duše lidské, s kterou jest spojena, přece ji pojmouti nemůže. Tím co koná duše rozumná sama, přesahuje ona působnost těla, s ní spojeného; odtud ještě nenásleduje, že by tělo se nemohlo spojití s duší rozumnou, aby s ní se prokázati mohlo činným¹⁾. V ži-

ad 13. Necesse est, si anima est forma corporis, quod animae et corporis sit unum esse commune, quod est esse compositi.

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 2. 68. Hoc convenienter diceretur, si illud esse materiae esset, eodem modo, sicut esse formae. Non est autem ita: est

votě lidském máme dosti obdób: císař se skloní k bidnému žebráku, aby ze svého mu dobrotivě pomohl; učenec a mudrec poučuje neučeného a nemoudrého, aby mu ze své učenosti a moudrosti udělil; člověk obcuje s tvory, rozumu nemajícími; Bůh jest přítomen tvorům, jež stvořil, zachovává a spravuje.

3. Prvot, kterou něco působí, jest údobou jeho, poněvadž nic nepůsobí čili nekoná, leč pokud jest v konu, v konu však jest skrze údobu. Avšak člověk jeden a tentýž působí životem trojím, a sice bylinným, živočišným a pomyslným. Tedy duše rozumná, prvot činnosti pomyslné, spojuje se s tělem, aby jako údoba byla soustavkem člověka.

4. Kdo nepovažuje duši za údobu podstatnou a tělo za látku prvou, nepochopí bytnosti člověka a jest nucen zapírat, že člověk, z těla a duše rozumné sestávající, jest jedna bytost, jedna přirozenost, jedna podstata, jedna osoba, a že spojení těla s duší jest podstatné a bezprostřední.

Než zda nestačí vytknouti poměr duše k tělu, řekneme-li, že jest duše podstatnou údobou a tělo látkou druhou? Kdyby tělo bylo látkou druhou, bylo by samo sebou podstatou úplnou a mělo by údobu podstatnou; pročež by duše se spojovala s tělem ne jako údoba podstatná, ale jako případná, z čehož by následovalo, že člověk, z těla a duše rozumné sestávající, není jedna bytost, jedna přirozenost, jedna podstata, jedna osoba, že spojení těla s duší není podstatné a bezprostřední. Proto všim právem uči sv. Tomáš Akv. podle Aristotela a bl. Alberta Velkého, že v každé bytosti, vzniklé spojením podstatným, jest toliko jedna údoba podstatná, která sama sebou a bezprostředně se spojuje s látkou prvou, čirou mohoucností věcnou, která této mohoucnosti uděluje celou bytnost skutečnou, jí náležející¹⁾; z toho uzavírá, že ve člověku každém jednotlivém není jiné údoby podstatné kromě duše rozumné, skrze kterou člověk jest bytostí, podstatou, tělesem, živokem, živočichem a člověkem²⁾.

enim materiae corporalis, ut recipientis et subiecti ad aliquid altius elevati; substantiae autem intellectualis, ut principii et secundum propriae naturae congruentiam.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 76. a. 4. Forma substantialis dat esse simpliciter.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 76. a. 4. dokazuje tuto položku: Si anima intellectiva unitur corpori ut forma substantialis, sicut supra iam diximus (art. 1. huj. quaest.), impossibile est, quod aliqua alia forma substantialis praeter eam inveniatur in homine. — Ibidem a. 6. ad 1. Forma perfectior continet.

Všeliká názory, tomuto¹⁾ protivné, jež pronesli Stoikové, Avicenna, Jindřich z Gentu, Duns Skotus a Cartesiovcí, lze vyvrátiti. uvedeme-li, co z nich skutečně následuje, že člověk, z těla a duše rozumné sestávající, není jedna bytost a t. d., že spojení není podstatné a bezprostřední. Také námitky lze podobně vyvrátiti¹⁾.

§ 33. Za jakých podmínek se spojuje duše s tělem?

Má-li tvořiti člověk, z duše a těla sestávající, jednu bytost, jednu přirozenost, jednu podstatu ve příčině druhu úplnou a jednu osobu: musí duše bydliti v těle a zároveň musí duše a tělo vespolek na sebe účinkovati podstatnou závislostí vzájemnou. Tyto dvě podmínky uznati musí rozum nezbytnými. Oběma však podmínkám jenom tehdy vyhověno býti může, je-li, jak tvrdí a dokazuje filosofie křesťanská, duše údobou podstatnou a tělo látkou prvou.

Pročež odpůrcové filosofie křesťanské, nesdílejíce s ní onen názor o duši a těle, o těchto podmínkách nesprávně smýšlejí.

Že duše toliko bydlí v těle, aniž obě části člověka na sebe vespolek působí, vykládají Malebranche, Leibnitz, Herbart, Lotze. Malebranche oddán jsa soustavě occasionalistické, se domnívá, že tělo působí samostatně jakož i duše, anebo spíše Bůh v těle a duši, tak že stavy těla nebo duše jsou toliko příležitosti (*occasio*), za které vznikají stavy duše neb těla; tak prý odpovídají vždy stavy duševní tělesným a tělesné duševním; tím prý se stává, jakoby jedny stavy závisely na druhých²⁾. —

quidquid est inferiorum formarum; et ideo una et eadem existens perficit materiam secundum diversos perfectionis gradus. Una enim et eadem forma est per essentiam, per quam homo est ens actus, et per quam est corpus, et per quam est vivum, et per quam est animal, et per quam est homo. — atq. Muohá místa jiná lze uvéstí ze sv. Tomáše Akv.

¹⁾ Obsah celého tohoto odstavce důkladně probírá Mich. de M. Phil. per. — schol. II. Anthrop. 2. 2. art. 3. et 5.

²⁾ Malebranche *De la recherche de la vérité* I. 6. II. ch. 3 *Toutes les causes naturelles ne sont point de véritables causes, mais seulement des causes occasionelles . . . qui déterminent l'Anteur de la nature à agir de telle et telle manière, en telle et telle rencontre. — Ibidem t. 3. Eclairciss. XV. Si l'on dit que l'union de mon esprit avec mon corps consiste en ce, que Dieu veut, que, lorsque je voudrai que mon bras soit mou, les esprits animaux se répandent dans les muscles dont il est composé, pour le remuer en la ma-*

Podle Leibnitze spočívá shoda mezi stavy duševními a tělesnými na souladu (harmonii) od Boha od věčnosti předzřízeném (praestabilita). Celý svět prý sestává z monad, jednoduchých a neprostorných podstat, jež na sebe vespolek působiti nemohou, jež opatřeny jsou mohutností představovací a snaživou, ano touto mohutností samou jsou, jedny v míře větší, druhé v menší; činnost jedné monady není prý závislou na činnosti druhé, ale má dostatečný důvod v předcházející činnosti téže monady; srovnalost pak činnosti monad zakládá se v Bohu, jenž soulad předzřídil a v monadách, z nichž každá, jsouc mikrokosmem, celý svět, makrokosmus, svým způsobem zvláštním v sobě představuje ¹⁾. — Podle Herbarta náleží duši toliko čilost duchová, která se jeví tím, že duše sebe zachovává proti *možnému* rušení tělových bytostí (das Reale, bytec); život náleží tělu. Aby duše bydlela v těle, k tomu pouze slouží jako prostředek nervstvo, jež pouze k tomu jest určeno, aby duši sloužilo, aniž přispívá k bylinným činnostem tělovým. Kdežto tělo pro sebe žije jako

nière que je souhaite: j'entends clairement cette explication et je la reçois. Mais c'est dire justement ce que je soutiens; car ma volonté déterminant la volonté pratique de Dieu, il est évident que mon bras sera mu, non par ma volonté, qui est impuissante en elle-même, mais par celle de Dieu, qui ne peut jamais manquer d'avoir son effet. Mais si l'on dit que l'union de mon esprit avec mon corps consiste en ce, que Dieu m'a donné la force de remuer mon bras. comme il a donné aussi à mon corps la force de me faire sentir du plaisir et de la douleur afin de m'appliquer à ce corps et de m'intéresser dans sa conservation: certainement on suppose ce qui est en question et l'on fait un cercle. On n'a point d'idée claire de cette force que l'âme a sur le corps, ni de celle que le corps a sur l'âme; on ne sait pas trop bien ce qu'on dit, lors qu'on l'assure positivement.

¹⁾ Leibnitz Théodicée Essai sur la bonté et c. I. p. n. 62. Dieu a créé l'âme d'abord de cette façon, qu'elle doit se produire et se représenter par ordre ce qui se passe dans le corps; et le corps aussi de cette façon, qu'il doit faire de soi-même ce que l'âme ordonne. De sorte que les loix, qui lient les pensées de l'âme dans l'ordre de causes finales et suivent l'évolution des perceptions, doivent produire des images qui se rencontrent et s'accordent avec les impressions des corps sur nos organes, et que les loix des mouvements dans les corps qui s'entresuivent dans l'ordre des causes efficients, se rencontrent aussi et s'accordent tellement avec les pensées de l'âme, que le corps est porté à agir dans le temps que l'âme le veut. — Idem Logica et Metaph. n. 81. Anima suas sequitur leges et corpus itidem suas: conveniunt vero inter se vi harmoniae inter omnes substantias praestabilitae, quoniam omnes sunt repraesentationes universi. n. 84 In hoc systemate corpora agunt, ac si per impossibile nullae darentur animae; et animae agunt, ac si corpora nulla darentur; et ambo agunt, ac si unum influeret in alterum.

bylina, jest duše nervstvem vštěpena do těla a s nervstvem má se k tělu jako cizopásmník, jsouc tělu spíše ke škodě než k prospěchu ¹⁾. — Lotze occasionalisticky vykládá poměr těla k duši. Tělo a duše samostatně činnými se prokazují, ale tak, že děje duševní souběžny jsou k dějům tělovým a jedny poskytují příležitost druhým, jak se to děje v přírodě, kde panuje čirý mechanismus ²⁾.

Že duše a tělo pouze fysicky účinkují, vzájemně a podstatně na sobě nezávisíce, učí Plato, Euler, Storchenau, Rosmini. Podle Platona jest duše příčinou těla hýbací; duše je spojena s tělem, jako věc hýbající s věcí hýbanou, jako lodník s lodí, jako vozká s vozem; tělo jest nástrojem, jehož duše užívá, chtíc býti činnou na venek ³⁾. — Euler spojení těla s duší vykládá účinem fysickým, kterým vespolečně na sebe působí; působením těla na duši vznikají duševní stavy, působením duše na tělo tělové stavy ⁴⁾. — Storchenau ve vjemu smyslovém, jenž nic jiného není než působení nervu podrážděného na duši a reakce psychická, nalezá nejpřiměřenější výraz spojení těla s duší; tělo prý účinkuje na duši ideami hmotnými, duše pak na tělo mohutností hýbací a živočišnými duchy ⁵⁾. — Rosmini považuje pocit za základ spojení duše živočišné s tělem a vtomné uznamenání pocitu za základ spojení duše rozumné s tělem ⁶⁾.

¹⁾ Stöckl Lehrb. d. Gesch. der Phil. II. § 110. 2.

²⁾ Lotze Leben u. Lebenskraft, Streitschriften p. 72, 91. cit. od Stöckla Lehrb. der Philos. II. p. 341.

³⁾ Stöckl Lehrb. d. Phil. II. p. 329.

⁴⁾ Liberatore Inst. phil. II. Psych. 3. 1. n. 87.

⁵⁾ Storchenau Psych. 2. 2. 5. 196. Hanc mutuam actionem (animae in corpus et corporis in animam) ita concipiendam esse arbitror. Ideae materiales, id est motiones excitatae primum ab obiectis externis in organo sensorio, tum nervorum ope ad sensorium commune, quod animae sedes est, propagatae, animae obiectum externum repraesentant eamque simul determinant, ut vi sibi insita illius ideam in se excitet atque adeo illud percipiat; unde necesse est, ut semper cum tali in organo mutatione talis in mente sensatio existat. Anima deiude exercendo facultatem locomotivam, cum vult, vi sua determinat fluidum subtilissimum cerebri, seu spiritus animales, ut eos in nervos eorumque musculos insuat, quorum expansione, tensione aliisque similibus affectionibus desideratus in membro corporis motus consequatur, id quod fieri posse ex anatomia patet. Atque inde fit, ut cum certis in mente volitionibus certi semper in corpore motus coexistent.

⁶⁾ Rosmini tyto dvě věty zastává ve Psicologia 1. 2. 1. a 2: L'unione dell' anima sensitiva col corpo si fa per via di sentimento. L'unione dell' anima razionale col corpo si fa per via d'una percezione immanente del sentimento animale.

že však tento poměr k tělu není jediný ani prvotní. — Proti Eulerovi a jiným zastancům vlivu čili účinu fysického lze tvrditi, že příčinný svazek mezi duševními a tělovými stavy jest nemožný, není-li mezi tělem a duší vzájemná a podstatná závislost. — Storchenau-ovi nepřisvědčíme, poněvadž při pocitu nejsou obě části člověka činny, každá pro sebe samostatně, nýbrž obě, v jednoho činitele spojeny, poněvadž předmět zevnější působí na ústroj, duši oživený a s duší úzce souvislý, poněvadž dojmem zevnějším je spolu s tělem dojata duše; ani ideám hmotným a duchům živočišným, jež klade Storchenau, nelze přisvědčiti. — Rosmini konečně pravdy nemá, poněvadž nám sice pocit zprávu dává o spojení těla s duší, ale je neuskutečňuje.

§ 34. Kterak bydlí duše v těle?

Mnozí filosofové řečtí se domnívali, že duše lidská sídlí v hlavě, mozku, prsou, srdci, krvi. Mnozí psychologové nového věku jednu část mozku považují sídlem duše: šišimku (Cartesius v. Stöckl L. d. G. d. Ph. II. § 30. n. 6.), trám, přehrádku, třetí dutinu, hrbol proužkovaný, malý mozek, míchu prodlouženou (Herbart v. ibidem § 110. n. 2.) a t. d.. Není skoro části mozkové, aby se nedomnívali, že tam sídlí duše, jako neprostoporný bod.

Minouce mínění filosofů řeckých dokážeme, že duše bydleti nemůže toliko v mozku.

Neboť 1. je-li pravda, že bydlí toliko v mozku, není údobou těla, nýbrž příčinou jeho hýbající, jež tělem vládne, jako lodník lodi. Avšak slyšeli jsme, že není takovou příčinou, ale že jest údobou těla. 2. Sebevědomí nám praví, že v každé části těla jest život; avšak prvotí života jest duše. Proto musí býti duše v celém těle. 3. Kdo mozek nazývá jediným sídlem duše, nemůže netvrditi, že duše zaujímá buď nějakou část mozku, v prostoru rozloženou, anebo mathematický bod. Avšak zaujímá-li duše nějakou část mozku, v prostoru rozloženou, proč by nemohla zaujímati celý prostor mozku, ano i celý prostor těla, vyžadují-li nutné důvody tak tvrditi? A o bodu mathematickém jest nám říci, že jest imaginární; kterak může sídleti duše, která není imaginární, v bodě imaginárním?

Je tedy duše v celém těle, jehož celého jest údobou.

Avšak duše jest podstatou jednoduchou a údobou celého těla podstatnou; tedy bydlí celá svou podstatou v celém těle, celá svou podstatou v každé jeho části živé. Ale není ve všech částech celou působností svou; rozličné má zajisté duše mohutnosti, kterým odpovídají rozličné části těla.

Ovšem nelze zapřít, že v mozku, soustředním a nejdůležitějším ústroji činnosti živočišné, a v srdci, soustředním a nejdůležitějším ústroji činnosti bylinné, duše sídlí a působí způsobem obzvláštním. Což neodporuje jednoduchosti údoby, prvotě rozmanitých mohutností, jež činnými se prokazují ve více ústrojích a z nichž každá užívá ústrojů působností větší nebo menší podle důležitosti ústrojů¹⁾.

§ 35. Kterak tělo a duše účinkují, vzájemně a podstatně na sobě závisíce?

Že tělo a duše účinkují, vzájemně a podstatně na sobě závisíce, vysvitá z důkazu, kterým jsme vyvrátili odpůrce. Přímou nelze to dokázati, aniž jest potřeba, poněvadž je to pravda samozřejmá a posteriori, ze sebevědomí. Jde tu pouze o povahu toho účinkování.

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 2. 72. Oportet proprium actum in proprio perfectibili esse. Anima autem est actus corporis organici, non unius organici tantum. Est igitur in toto corpore. — Id. Qq. Dd. De an. a. 10. Corpus organicum est constitutum ex diversis organis. Si ergo anima esset in una parte tantum ut forma, non esset actus corporis organici, sed actus unius organici tantum . . . et reliquae partes essent perfectae per alias formas; et sic totum non esset unum quid naturaliter, sed compositione tantum. — Id. S. Th. 1. 76. a. 8. Substantialis forma non solum est perfectio totius, sed cuiuslibet partis. Cum enim totum consistat ex partibus, forma totius, quae non dat esse singulis partibus corporis, est forma, quae est compositio et ordo, sicut forma domus, et talis forma est accidentalis; anima vero est forma substantialis. Unde oportet, quod sit forma et actus non solum totius, sed cuiuslibet partis. Actus autem est in eo, cuius est actus. Unde oportet animam esse in toto corpore et in qualibet eius parte. — Id. ibidem ad 4. Intellectus et voluntas, quae sunt in anima, secundum quod excedit totam capacitatem corporis, in nulla parte proprie esse dicuntur. — Id. Qq. Dd. De ver. q. 10. a. 9. ad 3. in contrar. Nec istae duae partes, scilicet intellectus et voluntas sunt cogitandae in anima, ut situatim distinctae, sicut visus et auditus, qui sunt actus organorum. — Id. Qq. Dd. De anima. a. 10. et ibid. ad 13. Licet omnes potentiae animae radiceantur in essentia animae, tamen quaelibet pars corporis recipit animam secundum suum modum; et ideo in diversis partibus est secundum diversas potentias, neque oportet, quod in unaquaque sit se-

Bylo dokázáno, že výsledkem spojení těla s duší jest jedna bytost, jedna přirozenost, jedna podstata ve příčině druhu úplná, jedna osoba, že toto spojení jest podstatné a bezprostřední. Dále jest známo, že veškeren život lidský pochází od duše, v jejíž bytnosti má svůj základ a jež jest údobor těla podstatnou. Z toho následuje:

1. Duše na tělo působí v pravdě, fysicky a sama sebou jako údoba podstatná, udílejíc jemu jako látce prvé v pravdě, fysicky a sama sebou bytnost lidskou.

2. Ale i tělo na duši působí, doplňujíc přirozenost lidskou ve příčině druhu. Máme tu vzájemnou a podstatnou závislost mezi tělem a duší.

3. Činnost lidská řídí se bytností lidskou, která sestává z těla i duše, podstatně spojených a jednu přirozenost, základ činnosti, tvořících; proto se neprokazuje bez účinkování vzájemného. Což platí nejprve o činech bylinných a živočišných, jež oboji původem vzdálenějším mají duši, původem však bližším duši, s tělem spojenou. Avšak táž duše, pokud jest na hmotě nezávislá, pokud jest povahy duchové, základem jest činnosti nadsmyslné; mohou tedy mohutnosti jednak bylinné a živočišné, jednak nadsmyslné, jsouce založeny v téže duši, vespolek na sebe účinkovati.

4. Poněvadž tělo ne od sebe, ale od duše, své údoby podstatné, má jak bytnost, tak činnost, jest sice účinkování těla na duši fysické, ale sprostředkováno duší, tak že vlastně duše sama na sebe účinkuje, když tělo na ni účinkuje¹⁾.

§ 36. Co jest člověk?

Znajíce jsoucnost a bytnost těla i duše, ze kterých člověk sestává, jakož i způsob, jakým tělo s duší spojeno jest, můžeme

cundum omnes. — Id. Contr. Gent. 2. 72: Non est hoc (i. e. modus, quo anima est in corpore) difficile apprehendere ei, qui intelligit animam non esse indivisibilem ut punctum, nec sic incorporeum corporeo coniungi, sicut corpora ad invicem coniunguntur.

O sídle duše jednají: Sanseverino El. phil. christ. III. Anthr. cap. 4. Mich. de M. Phil. per schol. II. Anthr. 2. 2. 8. Zigl. Summa phil. II. Psych. 2. 3. Egger Prop. phil. theol. Psych. 1. 2. 3.

¹⁾ Zigliara S. ph. II. Psych. 2. 1. 2. — Egger Prop. phil. theol. Psych. 1. 2. 3.

Obě tato mínění odpůrců podstatné údoby a prvé látky jsou mylná. Neboť 1. z nich nevyplývá podstatná jednota přirozenosti lidské. A kdyby vyplývala, musil by také Bůh s věcmi stvořenými, koňové s vozem, voda s houbou tvořiti jednu bytost a jednu přirozenost. Ba i 2. ničí podstatnou jednotu přirozenosti lidské; podle nich jsou tělo a duše podstatami úplnými a spojení jejich jest případné, jakož i nepřirozené a násilné. 3. Ničí vzájemnost mezi duší a tělem. Neboť jestliže pouze bytli duše v těle, kterak může s tělem něčeho sdíleti? Pakliže duše a tělo fysicky účinkují, vzájemně a podstatně na sobě nezávisice, kterak může přirozeně působiti pouhý duch lidský na tělo a tělo na pouhého ducha?

Ale nejen důsledky dokazují, že obě ona mínění jsou nepravdiva, nýbrž také ona sama o sobě pravdě se přiči. Occasionalismu Malebranche-ovu odporuje zkušenost, ze které víme neklamně a jistě, že my jsme činní, i když myslíme, i když údy pohybuje, že poměrem příčinným mají se k sobě dojem fysický a představa smyslná, představa smyslná a myšlénka, vůle a pohyb. — O Leibnitzovi sluší podotknouti vůbec, že jeho monadologie celá jest nepravdiva, zvláště pak že není dostatečným důvodem následující činnosti jedné každé monady její činnost předcházející, a že duše prokazuje nejen činnost vnitřní, ale i zevnější, která se od vnitřní liší. — Herbarta vyvrací zkušenost, kterou jsme si vědomi, že představa není zachováním duše, tím méně toliko možným, vznikajícím z rušení, jež od bytců tělových pocházejí toliko *může*, že představa jest závislá na zevnějším dojmu, jako na příčině, i svou jeoucností i svou jakostí, že duše s nervstvem nemá se k tělu jako cizopasník; aniž jest pravda, že nervstvo k tomu pouze slouží jako prostředek, aby duše bydlela v těle. — Lotze-ovi odporujeme tvrdice, že nepanuje v přírodě neústrojně pouze mechanismus, ale také teleologismus, že úkazy životní nelze vysvětliti tak, jako úkazy přírody neústrojně, že souběžnost mezi ději duševními a tělovými není založena pouze na mechanismu, ale také na teleologismu, že occasionalismus Lotze-ův mnohem jest záhadnější a nepochopitelnější než occasionalismus Malebranche-ův a harmonie Leibnitzova. — Proti Platonovi lze namítnouti, že duše pohybující údy tělovými, sebe pohybuje v údech, že smyslně vnímajíc spíše trpnou a pohnutou se jeví, že pocituje tělem nehýbe, poněvadž pocit jest vnitřním činem duše, s ústrojím spojené; posléze že je sice duše hýbatelem těla,

člověka věcně vyměřiti a jej nazvati: živočichem rozumným. Tak jej nazývá filosofie křesťanská již od sv. Augustina ¹⁾. Živočichem býti jest člověku společno se zvířetem, jest nejbližším rodem, znakem určitelným, látkou výměru; rozumným býti jest rozdílem druhovým, znakem určujícím, údobou výměru.

Tento výměr metafysický jest pravdiv, poněvadž naznačuje části, ze kterých člověk sestává, způsob, jakým tyto části spojeny jsou, druhový a soustavný znak člověka, rozdíl mezi zvířaty a pouhými duchy, dva znaky, ze kterých vyplývají všechny ostatní vlastnosti lidské ²⁾,

¹⁾ Serm. 44. c. 2. Est ergo (homo) animal rationis capax . . . animal rationale.

²⁾ Egger ibidem.

Část druhá.

§ 37. O činnosti lidské.

Z bytnosti lidské vychází činnost lidská. Poměr mezi oběma jest vzájemný; neboť bytnost jest základem činnosti a nazývá se v té příčině přirozeností, kdežto činnost k tomu přispívá, aby bytnost dosáhla posledního cíle, sobě vytknutého, t. j. aby nabyla dokonalosti cílové. Na počátku své jsoucnosti má člověk bytnost úplnou; bytnost dokonalou má sobě zjednatí svou činností, která jest mezi počátkem a ukončením jsoucnosti pozemské.

Jako bytnost lidská, tak i činnost lidská jest předmětem psychologie, ale ne veškerá, nýbrž jenom základní, na které veškerá činnost odvozená spočívá; činnost odvozenou vykládají jiné vědy, ku př. paedagogika, aesthetika. Základní činnosti lidské, anebo základní činnosti duše lidské, poněvadž duše lidská jest poslední prvotí všeliké činnosti lidské, jsou, jak víme z obecné zkušenosti: bylinná, živočišná a právě lidská, t. j. taková, která člověku jako člověku přísluší, anebo jmenujeme-li jednotlivě, bylinná trojí, smyslně a nadsmyslně poznávací, smyslně a nadsmyslně snaživá, pohybná. Uloženo tedy jest psychologovi *po prvé* odvoditi tyto činnosti z bytnosti a vyličití jejich postup. Jestliže jsme dříve z činnosti soudili na bytnost a hodláme-li nyní z bytnosti souditi na činnost, nedopouštíme se kruhu chybného, v logice zapovězeného; neboť dříve jsme vyšli od zkušenosti, která nám podává o činnosti svědectví zevně zřejmé, jistotné a důkazu nepotřebné a dospěli jsme k bytnosti, tedy a posteriori ad prius, kdežto nyní ze základu porozumění chceme činnosti vycházejíce od bytnosti již dokázané a spějíce k účinku, tedy a priori ad posterius, tak aby co ze zkušenosti jest

zevně zřejmým, stalo se vniterně zřejmým, abychom tedy činnost odvozující z bytnosti dokázali její zřejmost vniternou a spolu z návodu apriorického se přesvědčili o pravdivosti návodu dřívějšího, aposteriorického.

Po druhé poněvadž vycházejí všechny činnosti od jedné a téže prvotě základní, duše, působí jedna činnost na druhou; pročez jest potřebí v psychologii prozkoumati tuto vzájemnost. Nemožno sice jednati o jedné činnosti tak, aby se nepřiblíželo k činnosti druhé nebo třetí; avšak až prozkoumáme jednotlivé, znajíce jejich střel a kořen společný, budeme moci důkladně pozorovati jejich vzájemnost a tak vysvětliti mnohé zjevy života lidského.

Po třetí doznávají činnosti modifikaci pravidelných a nepravidelných; tedy po všeobecných zjevech činností následují v psychologii jejich modifikace.

Po čtvrté vznikají činnostmi v duši stavy, habitus, jež pojmenovati lze držečnostmi; tyto ukončí psychologické pojednání o činnosti.

Oddělení prvé

§ 38. O jednotlivých činnostech lidských.

Činnosti lidské vycházejí od duše skrze mohutnosti, jimž přísluší úloha sprostředkovací. Pročez nutno jest promluvití o mohutnostech duše lidské, a sice nejprve vůbec a potom o jednotlivých, jež budeme zkoumati, abychom poznali, kterak se uskutečňují a činnostem vzniku dávají. Tak činnosti lidské poznáme ze základu nejbližšího a vzdáleného.

§ 39. O mohutnostech duše lidské vůbec.

A. Co jest mohutnost duše lidské?

Mohutnost duše lidské jest mohoucnost věcná, ne logická; jest bytnosti případné, nikoli podstatné; jest povahy jakostné, nikoli ličné; jest nejbližší čili bezprostřední prvot činnosti lidské¹⁾, kdežto vzdálenou a prostřední prvotí jest podstata

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 78. a 4. c Potentia animae est proximum principium operationis animae.

duše lidské, ku které mobutnost lne jako případek, od které vychází a od které se liší věcně¹⁾; odnáší se nejen k činnosti, jejíž prvotí jest, ale i k předmětu, kterým se obírá, tak že předmět jest jejím cílem zevnějším, činnost vnitřním.

B. Zdali mobutnosti duše lidské jsou skutečny?

Jsou skutečny. Neboť 1. umělec těší se z umění svého, i když ho neužívá; nepozbývá bo, když přestává bo užívat; aniž ho nabývá opět, když počíná ho užívat. Podobně souditi lze o zraku, sluchu, rozumu, vůli a pohyblivosti; kdo nevidí, neslyší, nemyslí, nechce, údem nepohybuje, ten může viděti, slyšeti, mysliti, chtiti, údem pohybovati; kdo vidí, slyší, myslí, chce, údem pohybuje, ten může neviděti, neslyšeti, nemysleti, nechťiti, nepohybovati údem. Což patrně svědčí o mohutnosti, která jest mezi viděním a neviděním a t. d., která trvá, byť i člověk neviděl a t. d.²⁾.

2. Duši lidské přísluší mohutnost jako případek, od podstaty duše věcně rozdílný, a to více mohutnosti. Neboť duše prokazuje činnosti druhově rozdílné: myslí, chce, oživuje tělo, zrakem barvy znamená, sluchem zvuky a t. d.; to vše nečiní rázem, nečiní v téže době, nečiní vždy, nečiní ustavičně. Činnost tedy její mnohonásobná není její podstatou, ale od podstaty se liší věcně. Kde však jest taková činnost, tam předpokládati dlužno schopnost t. j. mobutnost, od činnosti a předmětu činnosti věcně se lišící; taktéž z činností druhově rozdílných souditi musíme na schopnosti druhově rozdílné³⁾. Kdo duši lidské popírá takových mobutností, musí je totožniti s podstatou duše lidské, musí ze člověka, bytosti podmíněné, učiniti

¹⁾ S. Anselmus De conc. gr. et lib. arb. 3. 11. Anima habet in se quasdam vires, quibus utitur ut instrumentis ad usus congruos. Est namque ratio in anima, qua sicut suo instrumento utitur ad ratiocinandum, et voluntas, qua utitur ad volendum. Non enim est ratio vel voluntas tota anima, sed est unaquaeque aliquid in anima.

²⁾ Aristoteles Metaph. 1. 8. c. 3. et 4. (ed. Teubner.)

³⁾ Sanseverino El. ph. chr. I. Dynamil. 1. 1. n. 10. 3. Cum anima secundum suam essentiam sit actus, profecto potentiae animae si essent ipsamet animae essentia, anima semper foret in suo actu completo, proindeque nunquam a potentia ad actum progrediretur, sed semper actu ageret, quidquid agere potest, e. g. semper actu intelligeret, quidquid intelligere potest. Atqui id manifeste falsum est. Ergo potentiae animae ab eius essentia distinguendae sunt.

bytosť naprostou, nepodminěnou, Boha¹⁾, musí také zavrhnouti věčný rozdíl mezi člověkem a Bohem. V Bohu jediném není případku, od podstaty věčně rozdílného²⁾.

3. Mohutnosti mezi sebou, jakož i od duše se různí věčně. Neboť mohutnosti, kterými duše prokazuje činnost rozmanitou, mají se k duši podobně, jako nástroje k umělci, jako ústroje k tělu. Nástroje však a ústroje, které slouží k činností věčně mezi sebou rozdílným, věčně mezi sebou se různí, a proto i od podmětu, který jich užívá anebo jimi opatřen jest³⁾. Dále jedna mohutnost může se vyvíjeti a uskutečňovati bez druhé, ku př. bylinná bez rozumové; jedna se přílišně pěstuje, druhá slábne, ku př. nezřízená snaživost smyslná a svobodná vůle; jedna podporuje druhou, ku př. smysl patřičně vyvinutý a rozum; jedna mohutnost, bylinná, jest nám společná s bylinami, druhá, živočišná, se zvířaty, třetí, pomyslová, spojuje nás s pouhými duchy⁴⁾, tak že jsme mezi podstatami tělesnými a duchovými ve středu. Jsou-li však mohutnosti mezi sebou věčně

¹⁾ Ibidem n. 11. Si potentiae animae ab eius essentia non distinguuntur, animam ipsum Deum esse dicendum foret. Quocirca ex philosophis, qui potentias animae realiter distinguunt negant. Pantheistae optime sibi cohaerent, sed illi, qui a pantheismo abhorrent, sibi ipsis contradicunt.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 79. a. 1. Necesse est dicere . . . , quod intellectus sit aliqua potentia animae, et non ipsa animae essentia. Tunc enim solum immediatum principium operationis est ipsa essentia rei operantis, quando ipsa operatio est eius esse. Sicut enim potentia se habet ad operationem ut ad suum actum, ita se habet essentia ad esse. In solo autem Deo idem est intelligere quod suum esse; unde in solo Deo intellectus est eius essentia. In omnibus autem aliis creaturis intellectualibus intellectus est quaedam potentia animae.

³⁾ Idem de anima a. 12. Hoc apparet ex ipsa diversitate actionum animae, quae sunt genere diversae et non possunt reduci ad unum principium immediatum, cum quaedam earum sint actiones et quaedam passionis et aliis huiusmodi differentiis differant. quae oportet attribui diversis principiis. Et ita cum essentia animae sit unum principium, non potest esse immediatum principium omnium suarum actionum; sed oportet, quod habeat plures et diversas potentias correspondentes diversitati suarum actionum; potentia enim ad actum dicitur correlative; unde secundum diversitatem actionum oportet esse diversitatem potentiarum.

⁴⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 79. a. 8. ad 3. Homo attingit ad cognoscendam intelligibilem veritatem, quam angeli cognoscunt, sed imperfecte. Et ideo vis cognoscitiva angelorum non est alterius generis a vi cognoscitiva rationis, sed comparatur ad ipsam, ut perfectum ad imperfectum. — Ibidem 77. a. 2. Homo est in confinio spiritualium et corporalium creaturarum, ideo concurrunt in ipso virtutes utrarumque creaturarum.

rozdílny, musí se také věcně různiti od duše, která jim slouží za podklad, která je v sobě spojuje v jeden celek souladný, která jimi vládne ¹⁾).

4. Námitky, proti mohutnostem duše lidské činěné, postrádají váhy, jak se brzy přesvědčíme.

C. Jakého mínění jsou odpůrcové o mohutnostech duševních?

O mohutnostech duše lidské dočítáme se v dějinách filosofie dvou náhledů protivných, jež jsou výstředny a proto nepravdivy, kdežto pravda drží místo střední. Nominalista Vilém z Okkamu tvrdí: Síly duševní jsou pouhými jmeny, jimiž se označují různé činnosti duše; neliší se ani od duševní podstaty ani mezi sebou, ani věcně ani formálně; duše nepůsobí silami, od její podstaty rozdílnými, nýbrž bezprostředně sama sebou ²⁾). Duns Scotus, přílišný realista či formalista, považuje rozdíl mezi duší a jejími silami, jakož i mezi jednotlivými silami za formální; k duši, která v sobě více mohutností spojuje, mají se tyto podobně, jako bytost k jednotě, pravdě, dobru, tak že v pravdě mohutnosti duševní jsou duši samou, která jest pouze jejich jednotou ³⁾. Kartesiovci lnou v této příčině k nominalismu ⁴⁾. Jako Vilém z Okkamu a Duns Scotus, stojí proti sobě Herbart ⁵⁾ a Beneke ⁶⁾. Herbart se domnívá, že nemá duše žádných mohutností, kterými by něco přijímala nebo působila; mohutnosti jsou prý pouze logickými názvy druhovými a slouží k rozřídění úkazů psychických. Beneke opět tvrdí, že jsou mohutnosti součástkami duše, z nich že duše se skládá, duše pak že jest souborem mohutností vespolek spojených, jež tvoří její podstatu. Beneke vyšel od Herbartova a dospěl výsledku opačného, tak že výstřednost Herbartova se stýká s výstředností Beneke-ovou; u Herbartova jest právě tolik sil, co představ, kdežto Beneke mluví o nepřehledném množství pramohutností,

¹⁾ Sanseverino ibid. n. 12. *Facultates animae eiusmodi sunt, ut illarum una alteri subiiciatur atque una ab altera pendeat. Atqui id fieri non posset, si essent ipsarum animae essentia; ergo facultates animae ab ipsius essentia realiter distinguuntur.*

²⁾ Stöckl Lebrb. d. Gesch. d. Phil. I. § 171. n. 10. g.

³⁾ Mich. de M. Philos. per. schol. Antbr. 1. 1 Sentent. philos.

⁴⁾ Mich. ibidem.

⁵⁾ Stöckl ibidem II. § 110. 3.

⁶⁾ Stöckl ibidem § 112.

neustále se vyroňujících. Střední cestou se ubírá filosofie aristotelicko-thomistická, která mohutnosti duševní vyměřuje, jejich jsoucnost dokazuje a rozdíl věcný mezi nimi a duší stanoví, jak spisovatel této psychologie v této stati pokusil se učiniti. Toto mínění střední zastávají: Aristoteles, Dionysius Areopagitou zvaný, sv. Augustin, sv. Řehoř Nazianský, sv. Jan Damascenský, sv. Anselm, sv. Bonaventura, bl. Albert Velký, obzvláště sv. Tomáš Akv.; jich následují Toletus, Suaresius, Vasquesius, Cosmus Alamannus, Silvester Maurus a jiní; za našich dob všichni obhájcové filosofie křesťanské shledávají toto mínění střední pravdivým: ku př. Kleutgen, Zigliara, Sanseverino, Egger, Liberatore, Michaele de Maria, Stöckl, Gutberlet, Gonsalez, Harper, Lahousse.

Proti tomuto mínění střednímu namítá Herbartovec Volkman toto¹⁾:

1. Kdo mluví o mohutnosti, míní něco více než pouhou možnost, poněvadž něco bytného klade do věci, která jest její podmětem; neboť mohutnost považuje za základ činnosti, který v té věci jest. Pouhou možností mohutnost není, neboť pouhá možnost nic nepůsobí. Ani změnou skutečnou není; neboť tato z mohutnosti vychází. Ani bytostí mohutnost není, neboť bytostí jest duše. Ani skutečným dějem není. Tedy co jest mohutnost? Nevíme. Co však neznáme, kterak můžeme klásti?

Filosofie křesťanská odpovídá: Duše jest bytostí podmíněná a jako podmíněná, jest podle své přirozenosti úplná sice, avšak mohutnosti potřebující, aby cíle sobě vytčeného dosáhla sebe vyvinujíc, svou bytnost vlastní prokazujíc, sebe vzdělávajíc a zdokonalujíc. K úplnosti, počáteční dokonalosti, přistoupení má dokonalost cílová; k tomu slouží mohutnosti. Duši přísluší bytnost podstatná, mohutnostem však, klidným jakostem duše, případná; duše jest dříve než mohutnosti podle přirozenosti, ne podle času. Není tedy pojem mohutnosti duševní prázdný a lichý. Ovšem soustavě Herbartově pojem mohutnosti duševní neodpovídá, než spisovatel této psychologie dokázal, že soustava Herbartova jest nepravdivá²⁾. Proto nebudeme žádati od

¹⁾ Tyto námítky vypočteny a vyvráceny jsou v knize: Die Psychologie von Gutberlet 1881, p. 5. et sq.

²⁾ Filosofie křesťanská, porovnána s některými soust. filos. nov. věku, v Olom. 1884. str. 16. a násled.

Herbarta, aby nám náš pojem mohutnosti duševní potvrdil a schválil.

2. Množství mohutnosti jest nepřehledné.

Filosofie křesťanská tuto námitku prohlašuje nepravdivou, dokazujíc, že počet mohutností duševních neroste do nekonečna. Neboť brzy poznáme ze zkušenosti logicky uzavírajíce, že má duše tyto mohutnosti: bylinnou trojí; pak smyslně poznávací, a sice patero smyslů zevnějších a čtvero vniterných; pak nadsmyslně poznávací, a sice um činný a um možný, kdežto rozum, vkus a svědomí jsou zvláštními stránkami téže mohutnosti nadsmyslné, umu; pak smyslně snaživou a nadsmyslně snaživou; posléze pohybnou; tedy 17. Volkmannt chtěje ukázati, že nauka o mohutnostech odporuje rozumu, praví, že klademe-li mohutnosti, klásti musíme ku př. nekonečný počet pamětí: pro slova, čísla, osoby, názvy, módy, chuti vlna a t. d. Zdaž se nemusíme diviti této námitce? Jest jenom jedna paměť, jako jest jeden zrak pro všechny barvy, jeden sluch pro všechny zvuky. Volkmannt mluví o dělidle, kterého neužívá filosofie křesťanská, rozdělujíc mohutnosti.

3. Nelze pochopiti, kterak mohutnost ze svého klidu přechází k činnosti. Tento přechod podmíněn jest mohutností druhou, a tak vznikne druhá řada mohutností, která opět předpokládá třetí a tak dále do nekonečna, tak že činnost nastati nemůže.

Filosofie křesťanská odpovídá: Aby mohutnost k činnosti přešla, působí duše sama a předmět příslušný; mohutnost pak jest k tomu přirozeně náchylna, aby působením duše, základní prvotě všelikého života, a předmětu přešla k činnosti. Tu není věru potřebí žádné mohutnosti nové: druhé, třetí a t. d. do nekonečna.

4. Nelze mysliti, jak mohutnosti vespolek na sebe působí. Neboť působí-li jedna mohutnost na druhou, není více mohutnost pouze vniternou prvotí, kterou jest podmíněna činnost vniterná, nýbrž také zevnější příčinou, kterou jest podmíněn účín na mohutnost jinou. A pak působí-li teprv činnost mohutnosti jedné na činnost mohutnosti jiné, působí činnosti duševní na sebe vespolek, a mohutnosti přídavkem jsou zbytečným.

Filosofie křesťanská odpovídá krátce: Mohutnosti vespolek na sebe působí proto, že spojeny jsou v jedné podstatě, duši,

ku které lnou. Tím dostatečně jest vysvětlena a odůvodněna vzájemnost mohutností.

5. Nauka o mohutnostech odporuje jednoduchosti duše.

Filosofoe křesťanská odpovídá: Duše není *metafysický* jednoduchá, jako bytost nejvyšší, Bůh, nýbrž *fysický*, kdežto tělesa jsou fysicky složena; fysická pak jednoduchost nevylučuje případků, mohutností. Neprávem nazývají Herbartovci duši bytostí naprosto čili metafysicky jednoduchou, přivlastňující ji, co náleží Bohu, jakož vůbec každému bytci (das Reale), i těm, ze kterých sestává hmota.

D. Čím a kterak se rozdělují mohutnosti druhově?

Mohutnosti se rozdělují druhově činnostmi nejbliže a předměty posléze. Neboť mohutnosti se odnášejí nezbytně, jako mohutnosti, k činnostem svým, a činnosti taktéž se odnášejí nezbytně, jako činnosti, k předmětům svým. Avšak na takovém vztahu spočívá rozdělení druhové ¹⁾. Tedy se rozdělují druhově mohutnosti činnostmi nejbliže a předměty posléze ²⁾.

Předmětům však, pokud jimi se rozdělují mohutnosti druhově, rozuměti dlužno formálně čili údobně, nikoli materiálně čili látkově. Stříbru, růži, kočce a člověku přísluší vztah k téže mohutnosti, pokud jsou předměty zbarvené; v té příčině uvažujeme je údobně a nalézáme u nich tentýž vztah, kdežto uvažujeme-li je látkově, nazýváme je rozdílnými ³⁾. Nebudou

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1—2. 54. a. 2. Omnia, quae dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum, ad quae dicuntur.

²⁾ Id. Qq. Dd. De ver. 15. 2. Omne, cuius esse non est nisi propter finem aliquem, habet modum sibi determinatum ex fine, ad quem ordinatur . . . Omnis autem potentia animae sive activa, sive passiva ordinatur ad actum sicut ad finem; unde potentia habet determinatum modum et speciem, secundum quod potest esse conveniens ad tale actum . . . Cum autem obiectum comparetur ad actus sicut terminus, terminis autem specificentur actus, oportet, quod actus penes obiecta distinguantur; et ideo obiectorum diversitas potentialium diversitatem inducit.

³⁾ Id. S. Th. 1. 77. 3. Non quaecunque diversitas obiectorum diversificat potentias animae, sed differentia eius, ad quod per se potentia respicit; sicut sensus per se respicit passibilem qualitatem, quae per se dividitur in colorem, sonum et huiusmodi; et ideo alia potentia sensitiva est coloris, scilicet visus, et alia soni, scilicet auditus. Sed passibili qualitati aut colorato accidit esse musicum vel grammaticum vel magnum et parvum, aut hominem vel lapidem; et ideo penes huiusmodi differentias potentiae animae non distinguuntur.

tedy předměty rozhodovati o druhových rozdílech mohutnosti svou přirozeností, pokud jistými věcmi jsou, nýbrž svými vztahy k podmětu mohutnosti, v přirozenosti sice samé založenými, ale nicméně rozdílnými. Předměty látkou rozdílné mohou ve příčině údobné, ve vztahu k podmětu poznávajícímu se srovnávají, ku př. tvor a stvořitel, umělecké dílo a umělec, tabule černá a bílá stěna¹⁾; předmět, látkou tentýž, může se těšiti ze vztahů rozdílných ke stránce člověka smyslné a nadsmyslné, ku př. pokrm, anebo k rozumu a vůli²⁾; předmět z více vztahů druhových, vztahu rodovému nadřazených, se těšící rozdělí mohutnosti na více druhů, rodu podřazených, ku př. stříbrný peníz bílý, zvuk vydávající, tvrdý jest přístupný zraku, sluchu, hmatu, mohutnostem druhovým, a smyslu zevnějšímu, mohutnosti rodové³⁾; rozdíl vztahů případný, ku př. spekulativná a praktická stránka pravdy, obě látkou tytéž, nerozdělí mohutnosti druhově, ku př. v této příčině rozum, jenž se toliko případně, ne podstatně dělí na spekulativný a praktický⁴⁾.

¹⁾ Ibidem ad 2. Si potentia aliqua per se respiceret unum contrarium sicut obiectum, oporteret, quod contrarium (sc. alterum) ad aliam potentiam pertineret. Sed potentia animae non per se respicit propriam rationem contrarii, sed communem rationem utriusque contrarium, sicut visus non respicit per se rationem albi, sed rationem coloris, et hoc ideo, quia unum contrarium est quodammodo ratio alterius, cum se habeant sicut perfectum et imperfectum.

²⁾ Nihil prohibet id, quod est subiecto idem, esse diversum secundum rationem; et ideo potest ad diversas potentias animae pertinere. Ibid. ad 3.

³⁾ Ibidem ad 4. Potentia superior per se respicit universaliorem rationem obiecti, quam potentia inferior, quia quanto potentia est superior, tanto ad plura se extendit. Et ideo multa conveniunt in una ratione obiecti, quam per se respicit superior potentia; quae tamen differunt secundum rationes, quas per se respiciunt inferiores potentiae. Et inde est, quod diversa obiecta pertineant ad diversas potentias inferiores, quae tamen uni superiori potentiae subduntur.

⁴⁾ Ibidem 1. 79. 11 c. Intellectus practicus et speculativus non sunt diversae potentiae. Cuius ratio est, quia . . . id quod accidentaliter se habet ad obiecti rationem, quam respicit aliqua potentia, non diversificat potentiam. Accidit enim colorato, quod sit homo, aut magnum aut parvum. Unde omnia huiusmodi eadem visiva potentia apprehenduntur. Accidit autem alicui apprehenso per intellectum, quod ordinetur ad opus, vel non ordinetur. Secundum hoc autem differunt intellectus speculativus et practicus: nam intellectus speculativus est, qui quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis considerationem; practicus vero intellectus dicitur, qui hoc, quod apprehendit, ordinat ad opus.

Rozdílné vztahy ku př. pokrmu ke člověku rozdělují jeho mohutnosti druhově. Jiný jest zajisté 1. jeho vztah, t. j. pokrm údobně uvažovaný, je-li v mém těle, a jiný, je-li kromě těla. Je-li pokrm kromě těla, jiný jest 2. vztah, směřuje-li ke mně, a jiný 3., směřuji-li já k němu. Konečně jiný jest 4. vztah, osvojuji-li si pokrm kromě těla se nalézající, aby byl skutečně pokrmem, do těla mého přijatým a je živícím. Na 1. vztahu se zakládá činnost bylinná, tedy i mohutnost bylinná; na 2. činnost a mohutnost poznávací; na 3. činnost a mohutnost snaživá; na 4. činnost a mohutnost pohybná. Druhý a třetí vztah pokrmu ke člověku jest opět dvojí: smyslný a nadsmyslný; neboť poznati jej mohu, buď pokud jeví se tu a nyní, buď pokud jest sám v sobě, ve svém nitru něčím; bažiti po něm mohu, buď pokud jest pokrmem těla, buď pokud slouží k dosažení vyššího dobra. Pročež máme tyto mohutnosti: 1. bylinnou, 2. smyslně poznávací, 3. nadsmyslně poznávací, 4. smyslně snaživou, 5. nadsmyslně snaživou, 6. pohybnou. Již z této úvahy vysvitá, že není zvláštní mohutnosti citové; o tom zvíme později více, jakož i v čem se zakládá cit.

Abych určil mohutnosti, volil jsem pokrm, poněvadž jest předmětem všech. Jsou však mnohé předměty některých toliko mohutností; ku př. Bůh odnáší se k nadsmyslné mohutnosti poznávací a k nadsmyslné mohutnosti snaživé.

Dále se rozeznávají mohutnosti činné a trpné. Ačkoli všechny mohutnosti k tomu jsou zřízeny, aby přišly k činnosti, přece v jiné příčině jsou jedny činné, druhé trpné. Ona mohutnost se nazývá činnou, která působí, aby její předmět z mohoucnosti přešel ve skutečnost; takovou jest na př. mohutnost bylinná, um činný. Ona mohutnost se nazývá trpnou, která k činnosti jest přivedena svým předmětem, již ve skutečnosti bytující; takovou jest na př. mohutnost smyslně poznávací, um trpný¹⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 25. a. 1. c. *Potentia activa est principium agendi in aliud; potentia vero passiva est principium patiendi ab alio, ut Philosophus dicit (Metaph. lib. 5. text. 17.) — Ibid. Unumquodque secundum quod est actus et perfectum, est principium activum alterius. Patitur autem unumquodque secundum quod est deficiens et imperfectum. — Id. Qq. Dd. De ver. 16. a. 1. ad 13. Non distinguitur potentia activa a passiva ex hoc, quod habet operationem; quia cum cuiuslibet potentiae animae tam activae quam passivae sit operatio aliqua, quaelibet potentia animae esset activa. Cognoscitur autem earum distinctio per comparationem potentiae ad obiectum.*

Konečně k mohutnostem, jež vyžaduje přirozenost lidská, přistupuje mohutnost, která nutně nevyplývá z přirozenosti lidské, mohutnost poslušenská. Bůh zajisté povznést může své tvory k činnostem, jež jejich přirozenost převyšují, poněvadž i svou bytností i svou působností závisejí na Bohu, jenž s nimi podle své moudrosti, všemohoucnosti a svobodné vůle naložiti může. Avšak jelikož Bůh nic učiniti nemůže, co by přirozenosti tvořil se protivilo, mohou tvorové podjati se činnosti, která jejich přirozenost převyšuje, jenom tehdy, když od Boha obdrželi příslušnou schopnost, přirozenou mohutnost trpnou, která se nazývá poslušenská, která působením od Boha bezprostředně vycházejícím přivedena jsou k činnosti spojuje přirozenost s řádem nadpřirozeným, přirozenost zdokonalujícím¹⁾. O mohutnosti poslušenské nepřislouší psychologii více mluvit, která pouze připustiti musí, že takovou mohutnost člověk má.

E. Zdali a kterak mohutnosti s bytností duše lidské souvisejí?

Duše lidská jest prvotí veškeré činnosti lidské, a poněvadž potřebí má několika rozličných mohutností, jež od ní věčně se liší, aby skrze ně, jako skrze jakési nástroje, činnosti své roz-

Si enim obiectum se habet ad potentiam ut patiens et transmutatum, sic erit potentia activa; si autem se habet ut agens et movens, sic erit potentia passiva: et inde est, quod omnes potentiae vegetabilis animae sunt activae, quia alimentum transmutatur per potentiam animae tam in nutriendo, quam in generando; sed potentiae sensitivae omnes sunt passivae, quia per sensibilia obiecta moventur et fiunt in actu. Circa intellectum vero aliqua potentia est activa, aliqua passiva; eo quod per intellectum intelligibile in potentia fit intelligibile in actu, quod est intellectus agentis, et sic intellectus agens est potentia activa. Ipsum autem intelligibile in actu facit intellectum in potentia esse intellectum in actu; et sic intellectus possibilis erit potentia passiva.

¹⁾ *S. Th. Aqu. S. Th. 3. 11. a. 1. c. Est autem considerandum, quod in anima humana, sicut in qualibet creatura, consideratur duplex potentia passiva: una quidem per comparisonem ad agens naturale; alia vero per comparisonem ad agens primum, quod potest quamlibet creaturam reducere in actum aliquem altiore actus, in quem reducitur per agens naturale, et haec consuevit vocari potentia oboedientiae in creatura. — Id. Qq. Dd. De pot. 6. a. 1. ad 18. Quanto aliqua virtus est altior, tanto eandem rem potest perducere in altiore effectum . . . et inde est, quod aliqua res est in potentia ad diversa secundum habitudinem ad diversos agentes. Unde nihil prohibet, quin natura creata sit in potentia ad aliqua fenda per divinam potentiam, quae inferior potentia facere non potest. Et ista vocatur potentia oboedientiae, secundum quod quaelibet creatura Creatori oboedit.*

ličné prokazovala, jak toho vyžaduje její přirozenost: musí býti jimi opatřena, musí býti jejich podmětem, musí býti úzce snimi spojena. Poněvadž činnost vychází z přirozenosti, základu svého, poněvadž přirozenost jest věcně totožna s bytností a poněvadž k činnosti jest potřebí mohutnosti: musí mohutnosti úzce souviseti s bytností duše lidské. Tomuto spojení jednoduchost nepřekáží. Neboť duše lidská jest ve své podstatě fysicky jednoduchá; kterážto fysická jednoduchost podstaty není metafysickou, jedinému Bohu nekonečnému a naprosto dokonalému příslušnou, a proto nevylučuje případků, jakými jsou mohutnosti. Avšak nelnou všechny mohutnosti stejným způsobem k bytnosti duše lidské; jedny, pomyslné, jež člověku přísluší jako člověku, lnou k bytnosti duše přímo, druhé, bylinné a živočišné, lnou k tělu, duši oživenému a údobněnému, tedy také k duši, pokud tělo oživuje a údobňuje. Tedy z bytnosti duše plynou mohutnosti přirozenou výsledností¹⁾.

Avšak příčinou mohutnosti jest duše lidská nejen jaksi účinnivou, jelikož mají v duši vniterný základ, ze kterého a skrze který jsou, jelikož vyplývají takofka přirozeně z duše, která takovou má v sobě bytnost, že ji přísluší jako nutné

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 77. a. 5. c. Illud est subiectum operativae potentiae, quod est potens operari; omne enim accidens denominat proprium subiectum. Idem autem est, quod potest operari, et quod operator. Unde oportet, quod eius sit potentia sicut subiecti, cuius est operatio, ut etiam Philosophus dicit in principio lib. De somno et vigilia (loc. cit.). Manifestum est autem ex supra dictis (qu. 76. art. 1. ad 1.), quod quaedam operationes sunt animae, quae exercentur sine organo corporali, ut intelligere et velle. Unde potentiae, quae sunt harum operationum principia, sunt in anima sicut in subiecto. Quaedam vero operationes sunt animae, quae exercentur per organa corporalia, sicut visio per oculum, auditus per aurem; et simile est de omnibus aliis operationibus nutritivae et sensitivae partia. Et ideo potentiae, quae sunt talium operationum principia, sunt in coniuncto sicut in subiecto, et non in anima sola. — Ibid. a. 6. c. Manifestum est, quod omnes potentiae animae, sive subiectum earum sit anima sola sive compositum, fiunt ab essentia animae sicut a principio, quia iam dictum est (in isto art.), quod accidens causatur a subiecto, secundum quod est in actu, et recipitur in eo, in quantum est in potentia. Ibidem ad 1. Ab uno simplici possunt naturaliter multa procedere ordine quodam, et iterum propter diversitatem recipientium. Sic igitur ab una essentia animae procedunt multae et diversae potentiae, tum propter ordinem potentialium, tum propter diversitatem organorum recipientium. — Ibid. ad 3. Emanatio propriorum accidentium a subiecto non est per aliquam transmutationem, sed per aliquam naturalem resultationem, sicut ex uno naturaliter aliud resultat, ut ex luce color.

přívlastky, nýbrž také účelnou a údobnou. Neboť všechny mohutnosti jsou pro duši, aby jimi mohla působiti, aby jimi se zdokonalovala, aby od počátku majíc bytnost úplnou dospěla k cílové dokonalosti; duše svou bytností podstatnou působí, aby se mohutnosti uskutečňovaly, a udílí jim patřičné údoby, tak že poměr mezi podstatou duše a jejími mohutnostmi podobá se poměru údoby a látky.

F. Kterak mohutnosti přecházejí k činnosti?

Mohutnost lne k svému podmětu, duši, prvotí veškeré činnosti; proto jest přirozeně náchylna k činnosti sobě přiměřené; tato náchylnost určována jest předmětem jistým a určitým, jedinečným, který na ni působí; tím se stává, že její čin jest určitý a jedinečný ¹⁾.

Hlava první.

§ 40. O mohutnosti bylinné.

Mohutnost bylinná, předmětem majíc tělo duši oživené, odnáší se k němu trojím směrem; neboť působí plozením, aby tělo jsoucnosti nabylo, vzrůstem, aby patřičné velikosti dosáhlo, živěním, aby po jistou míru a dobu zachováno bylo ve své jsoucnosti a velikosti. Touto mohutností tělo duši oživené přijímá do sebe hmotu buď pevnou, buď tekutou, buď plynnou jako látku, ze které by se tvořilo, a přizpůsobuje ji k své vlastní bytnosti tělesné.

Podmětem mohutnosti bylinné není ani tělo samotné, ani duše samotná, nýbrž duše spojená s tělem, t. j. s ústrojí, ze kterých se tělo skládá, cévami, šťavami, kostmi, svazy, svaly, vnitřnostmi, nervstvem bylinným. Anatomie a fyziologie tyto tělesné ústroje, jejich povahu a činnost pojednává; zde budiž krátce zmínka učiněna o nejdůležitějším ústrojí, o nervstvu vůbec a pak o nervstvu bylinném.

Nervy jsou oblá, bílá, provázkovitá tělesa, jež se rozvětvu-
jíce do všech končin těla zabíhají a v jednotlivých ústrojích
tenounkými nitkami končí. Základní jejich tvar jest vlákno —
nejtlustší asi 0·01^{'''} (0·00002 m) v průměru, — na němž pozo-
rujeme 1. jemný obal, tak zvanou pochvu nervu, 2. uvnitř podél

¹⁾ Sanseverino El. ph. chr. I. Dynam. nn. 35—37.

osy její válec, prvotnou nit nervu; mezera mezi obalem a válcem jest vyplněna 3. rosolinou nervovou, skládající se z látky bílkové a tuku. Nervy se druží k sobě buď rovnoběžně tvořice svazy obalem opatřené anebo se sbíhají k společnému středu, tvořice buď uzliny, ganglie, t. j. nabubřiny, anebo pletěze, plexus. Působení nervu podobá se fyzikálnímu vodění. Prvotná nit podobá se drátu vedoucímu, rosolina vrstvě, již drát jest osamocen, a pochva povlaku, který chrání před škodnými vlivy zevnějšími. Každý nerv, jakmile se na některém místě podráždí, působí na místě vzdáleném účinek přiměřený, nerv vodí. Vodění trvá jen, pokud není nerv přetržen, jako vodění elektřiny drátem. Mimo to podobá se svaz nervů složenému drátu, kabelu, ještě tím, že každé vlákénko samostatně působí. Liší se však nerv od drátu tím, 1. že nerv přerušený a přetržený opět srůstá a opět vodí; 2. že původní podnět v nervu od jednoho průseku k druhému se vzdaluje; 3. že nerv jenom jedním směrem vodí; 4. že souvisí s ostatním ústrojem, tak že změnami jeho i sám svou působnost mění. Rozříděny jsou, ač všechny sestávají z týchž látek, dle fyziologického úkolu v uzlinové či bylinné a mozkomichové či živočišné; než obě třídy mnohonásobně vespolek souvisí a činnost jejich není přesně oddělena.

Nervy uzlinové mají své středy v četných uzlech; docházejí hlavně k cévám a útrobám, sloužíce výkonům volnou vůlí se neřídícím, oběhu krve, trávení, zažívání, střebání, vyměšování. Po obou stranách před paterí leží silný provazec, nervus sympathicus, kmen nervů uzlinných, do něhož vstupují větve všech nervů mýchových a některých mozkových, z něhož pak vycházejí četné haluze rozbíhající se do všech končin ústroji tělového; v tomto průběhu skládají nervy rozmanité sítě o velikých okách, pletěze uzlinové, ze kterých opět nové provázky nervové vycházejí¹⁾.

Mezi výkony mohutnosti bylinné, jež jsou tři: živení, vzrůst a plození, panuje takový pořádek, že všechny k společnému cíli, zachování těla živého, slouží a že nejdokonalejší z nich jest plození.

Duše lidská má tuto mohutnost bylinnou, jako duše zvířecí, společnou s životní prvotí byliny. Než ve výkonech bylinných končí a vrcholí život byliny; u živočicha však výkony bylin-

¹⁾ Sestaveno ze Psychologie prof. dra. Joa. Durdíka (§ 3. O nervech) a z Rieg. Nauč. Slovn. („Nervstvo“).

né jsou prostředkem výkonů vyšších, živočišných, jež nastávají, když činnosti bylinnou ústrojí živočišné jest dostatečně vyvinuto. Nejprve však se jeví činnost živočišná poznáním, a to smyslným.

Hlava druhá.

§ 41. O mohutnosti poznávací.

Mohutnost poznávací jest ona mohutnost, kterou vjíká do sebe podmět poznávající předmět své činnosti, ne jak předmět o sobě jest, nýbrž podle své bytnosti, v sobě samém, tvoře o předmětu a skrze předmět obraz, ve kterém podmětu se stává předmět přítomným. Všeliké poznání původ svůj má od předmětu poznávaného a podmětu poznávajícího a záleží ve vyobrazení předmětu, kterým se připodobňuje podmět předmětu podle své vlastní bytnosti.

Jak zkušenost učí, poznáváme zevnější zjev věci a její bytnost vnitřní; jako činíme podstatný rozdíl mezi zjevem a bytností a mezi těmito činnostmi, tak musíme rozeznávat podstatně poznávací mohutnost smyslnou, čili smysl od mohutnosti nadsmyslné, pomyslu.

Článek prvý.

§ 42. O smyslu.

Smysl, jenž slouží ku chápání zjevu tělesa, jest mohutnost duše ústrojná, poněvadž v ústrojí a skrze ústrojí duší oživané se prokazuje, tak že kořenem a základem smyslu jest sice duše, ale podmětem nejbližším duše s tělem spojená. Rozeznáváme smysl zevnější, kterým chápeme zjevy tělesa zevnějšího, a smysl vnitřní, kterým chápeme zjevy těla vlastního jako vlastního; k tomuto rozdílu nás vede zkušenost. Může sice tělo vlastní býti předmětem také smyslu zevnějšího, ale ne jako vlastní, nýbrž jako cizí.

§ 43. O smyslech zevnějších.

Smysl zevnější jest mohutnost, kterou chápe živočich zjev tělesa zevnějšího skrze jeho dojem v těle živočichově přijatý. Smyslů zevnějších jest patero: zrak, sluch, hmat, chuť a čich;

ústroje jsou nervy v mozku soustředěné, každému smyslu zvláštní a skrze zvláštní zakončení, čidlo, na obvodu tělovém zevnějším dojmům přístupné. Tolik právě smyslů zevnějších kládí a mezi nimi rozdíl činiti věcný nutí nás úvaha o ústrojích a zkušenost o smyslném poznání. Předmět smyslu zevnějšího, smyslovec, jest trojí: zvláštní ku př. barva, společný, ku př. velikost, případný, ku př. něco právě nyní, právě tuto a právě takto barevného a velikého. Účinek smyslu zevnějšího jest pocit, čin vniterný a poznávací, kterým podmět jest modifikován a ve kterém předmět jest zpřítomněn, který vzniká 1. změnou ústroje fysickou, buď přímo anebo skrze míchu do mozku vedenou, 2. určením smyslu, t. j. připodobněním podmětu k předmětu a 3. obrácením se podmětu k předmětu.

Co tuto řečeno krátce, budiž vyloženo blíže.

§ 44. O nervech živočišných.

Nervy mozkomíchové mají dvě velká střediska spolu souvislá: mozek a míchu. V dutině lebky, zvláštního tvaru tři nejvyšších obratlů páteře, leží mozek, jenž se dělí na mozek velký a malý; velký mozek sestává ze dvou polovin; na povrchu má mozek táhlé zvýšeniny, záhyby a brázdy; uvnitř má mozek jádro bílé, na povrchu jest vrstva rudošedá; dutina lebky není zcela mozkem vyplněna, jsou zde též prostory s vodnatým mozkem; z mozku vycházejí nervy buď přímo anebo skrze míchu, s kterou mozek malý souvisí skrze prodlouženou míchu. Mícha prochází dutinami obratlů; šedá látka leží uvnitř míchy, vrstva povrchu jest bílá; mezi obratly vycházejí se strany míchy nervy, jež vystupující z páteře se rozvětvují na dvě, zadní a přední větve. Všechny tyto nervy z mozku a míchy vycházející dělí se na sensitivné a pohybné. Tyto vodi podnět od mozku k zevnějšímu a působí smrštění svalů, ony od zevnějšího k mozku a přispívají k utvoření pocitu.

§ 45. O čidlech.

Nervy sensitivné jsou na povrchu těla zvláštním ústrojem, čidlem zakončeny. Čidlem čichu jsou dlouhá a krátká vlákna nervová rozvětvená na sliznici ve svrchní části dutiny nosové. Čidlem chuti jsou bradavky chutnací na jazyku, ve kterých nerv chuťový končí a jež vězí v malých prohlubínách v kůži jazyka; jsou však na jazyku též bradavky hmatací. Čidlem

hmatu jsou kuželovitá tělíska v kůži pod pokožkou, do nichž ústí nerv. Každé tělísko vězí v pouzdře a pouzdra vynikají na povrch jako bradavky; ale ne každá bradavka obsahuje tělísko hmatací. Tělíska hmatací jsou velmi nestejně roztroušena na povrchu těla; kde jich jest více, tam jest hmat jemnější. Nejvíce jich jest na jazyku a na koncích prstů, nejméně na zádech, stehnech a nad loktem. Čidlem sluchu jest ucho. Částky jeho jsou: 1. zevnější ucho: boltec, zvukovod, blána bubinková; za blanou se prostírá 2. ucho střední: dutina bubinková, v níž jsou kůstky sluchové, kladívko, kovádlina, třmen; z dutiny vede trubice Eustachova do svrchní části úst; 3. ucho vnitřní či labyrinth, a sice předsíň, ze které vedou tři obloukovité trubky a do které ústí plž či závítky. Sluchový nerv jest rozvětven v uchu vnitřním, zvláště v plži rozloženy jsou konečky jeho v podobě blány. Čidlem zraku jest oko podoby elipsoidické, jež se skládá z více blan dutinu v sobě uzavírajících a k sobě přiléhajících: 1. z běliny, skrze kterou vzadu vniká nerv zrakový do oka a v jejímž otvoru předním jest zasazena rohovka průhledná; 2. z cevnatky, duté koule, nesčíslnými cevami proníkané a uvnitř černým barvivem pokryté, která jest v předu zakončena duhovkou, kolmo na ose oční ležící, ve středu provrtnou, kterému otvoru říkáme zřítelnice, vlákny svalovými opatřenou, jež otvor roztahují anebo stahují, a jemnou blanou potaženou, od níž pochází rozličné její zabarvení; 3. ze sítnice prostírající se uvnitř cevnatky od otvoru, jímž nerv zrakový do oka vniká, až k okraji, pouzdru čočky, tak že se podobá kalichu. Místo, kde zrak nervový do oka vstupuje, jest nečinné a nazývá se slepá skvrna: as uprostřed sítnice však jest místo nejčinnější, žlutá skvrna či ústřední důl. Sítnice jest konečně rozvětvení nervu zrakového a skládá se z několika vrstev, z nichž jedna nejdůležitější obsahuje sloupky a čípky. Zadní dutina oční jest vyplněna tělesem sklovitým a rosolovitým, na kterém v předu jest uložena čočka, nejhlavnější ústrojí k lámání paprsků světlových, která se může podle vzdálenosti bodu svítícího buď sploštiti anebo vybouliti. Přední dutina jest vyplněna mokem vodnatým a duhovkou rozdělena na dvě komory. Oku slouží za lůžko polštář hojného tuku; k ochraně jsou určena víčka s brvami, obočí a ústrojí slzní. K vykonávání volných pohybů oka slouží 6 svalů, 4 přímé a 2 šikmé; oněmi se pohybuje oko vzhůru a dolů, v pravo a levo, těmito lze očima kroutiti na obě strany.

§ 46. O dráždidlech.

Dráždidla všechna čidel se dotýkající jsou: mechanický pohyb, elektrický proud, lučebný děj, kmitání, teplo. Dráždidla se rozeznávají čidlům přiměřená a čidlům méně přiměřená.

Dráždidlem zraku přiměřeným jest jistý počet (450—790 billionů za vteřinu) příčných kmitů aetherovým přímočárně do oka vnikajících, rohovkou vodním mokem, zřítelnicí, čočkou a látkou rosolovitou procházejících a se lámajících, ve sloupkách a čípkách nervu zrakového nach zrakový lučebně měnících a v každém oku jeden fotochemický obrázek obrácený působících. Dráždidla méně přiměřená jsou: tlak, škubnutí, přerážnutí, zápal nervu zrakového, proud elektrický.

Dráždidlem sluchu přiměřeným jsou vlny vzduchu (za vteřinu 40 nejméně, asi 16.000 nejvíce) anebo jiného ústředí, jež prostřednictvím blány bubínkové, kůstek a moku mechanicky dorážejí na zakončení nervu, zvláště na blánu plž vyplňující. Dráždidlem méně přiměřeným jest tlak, nával krve, proud elektrický.

Dráždidlem hmatu přiměřeným jest 1. dotyk anebo tlak tělesa, 2. teplo. Popud dotýká se pokožky a tlačí na pružný obal bradavkový nerv dráždí. Dráždidlem méně přiměřeným jest děj lučebný, proud elektrický.

Dráždidlem chuti přiměřeným jest roztok látky lučebně na bradavky chuťové působící. Dráždidlem méně přiměřeným jest proud elektrický.

Dráždidlem čichu přiměřeným jest látka ve vzduchu rozptýlená lučebně působící. Dráždidlem méně přiměřeným jest proud elektrický¹⁾.

§ 47. O vzniku pocitu.

Jak se domnívá Cartesius, pocítovati přísluší jedinému tělu, bez duše. Spinoza tvrdí, že duše jsouc ideou těla smyslně poznává svou vlastní přirozeností tělo vlastní a skrze poznání toto tělo cizí. Minění ono jest materialistické, toto idealistické. Do těchto dvou výstředností zabíhají novověcí filosofové, kteří od-

¹⁾ O nervech živočišných, čidlech a dráždidlech sestaveno ze psych. prof. dr. J. Durdíka a z R. Nauč. Sl.

padli od filosofie aristotelicko-thomistické, a užívají mnohdy tajemných a nesrozumitelných výrazů. Tak pravi Oken, Schellingovec: „Die Sinne sind der Leib des Hirnes, die Welt ist der Leib der Sinne, und demnach beide Eines; Sensieren ist nichts anderes als Ausströmen aus dem Hirne durch das Organ und das ganze Universum an Einem Faden, das Licht ist das Auge, in das Unendliche verlängert durch den Lichtstrahl, welches der Sehnerv der Welt ist.“ Lange: „Die Empfindung ist eine subjectiv innerliche Erscheinungsweise des objectiven Vorganges der Molekularbewegung in der Nervenfaser.“ Kessler: Identität von Leiden und Wirken im Leiden. Mehring: Activ-contractiver Pol dessen, was im Reiz seinen passiv-expansiven Pol hatte. Schaller: Identificierung des äußeren Processes und Setzung desselben als Individuum. J. H. Fichte: Innewerden des unwillkürlichen Gebundenseins durch einen unmittelbar sich aufdrängenden Inhalt. Idealisticky vykládá též Herbart vznik pocitu činností, která jediná přísluší duši, jako všem ostatním bytčům, t. j. zachováním sebe, an di: „Werden die Sinne afficiert, und setzt die Bewegung mittelst der Nerven zum Gehirn sich fort, so wird die Seele von den einfachen realen Wesen, die in ihrer nächsten Umgebung sind, durchdrungen; sie übt dann eine Selbsterhaltung wider die Störung, die sie durch jede der ihrigen total oder partial entgegengesetzte Qualität eines jeden von jenen anderen einfachen Wesen erleiden *würde*; und jede solche Selbsterhaltung der Seele ist eine Vorstellung.“ Zabavování a vybavování představ, jakož i prah vědomí vykládá Herbart způsobem fysickým a určuje poměry představ a změnu těch poměrů formulemi mathematickými¹⁾.

Témto náhledům o vzniku pocitu, jež jsou dilem hmotářské, dilem vidinářské, filosofie aristotelicko-thomistická odporuje a vykládá vznik pocitu takto²⁾:

Když rozrušení, jež podrážděním čidla se stalo v nervu, duši oživeném a údoběném, došlo k ustřednímu ústrojí, mozku, následuje po tomto ději fysickém, hmotném děj psychický, ne-

¹⁾ Viz „Die Psychologie“ von Dr. C. Gutberlet p. 14. 15 a Stückl. L. d. Gesch. d. Ph. II. (Herbart).

²⁾ Stückl Lehrb. d. Philos. I. Psych. Dynam. § 29. Egger Prop. ph. th. Critica nn. 94. 95. Gutberlet Psychologie pp. 10—83, odkud čerpáno ještě jiných více pokynů. Liberatore Inst. phil. I. n. 132., kde mluví zřejmě o obraze *otisléném* a *nytištěném*.

hmotný, kterým vidíme, slyšíme, hmatáme, chutnáme a čicháme, t. j. pocit. Co jest pocit, nelze říci, poněvadž jest původním, prvopočátečným činem života živočišného či sensitivního; lze toliko vyložití způsob, jakým vzniká, a poměr jeho k předmětu pocitěnému a podmětu pocitujícímu.

Vznik pocitu podmíněn jest netoliko předmětem, jenž ústroje dráždí, ale i podmětem, jehož smysl zevnější schopen jest odpovědět na podráždění nervu. Smysl zevnější, — mohutnost, sama o sobě k jisté činnosti toliko určitelná, k určení náchylná, sídlo své v jistém ústroji, duši oživeném, mající, — určen jest fysickou změnou ústrojí nervového k jisté činnosti; toto určení záleží v tom, že podmět, t. j. smysl zevnější čili duše, s tělem spojená a s ním jednoho činitele za příčinou poznání smyslného tvořící, které smysl zevnější náleží, se přispůsobí ku předmětu, od něhož podráždění přichází; kteréžto přizpůsobení nazvati lze obrazem předmětu vtištěným. Načež obrací se týž podmět ku předmětu a vjímá jej do sebe podle své bytnosti, která záleží ve spojení duše s tělem. Tento vjem nazvati lze obrazem vytištěným, onomu obrazu vtištěnému odpovídajícím, ve kterém *přímo* se poznává předmět *sám*. Tomuto celému ději psychickému říkáme pocit. Nepoznáváme pocitem předmět *skrze* obraz, jako poznáváme oheň skrze kouř, o kterém dříve víme; o tom obraze dovidáme se rozumovým poznáním zpětným. Nepoznáváme pocitem *přímo pohybů fysických a změn ústrojů*, jež pocitu předcházejí; že se dějí tyto pohyby fysické a jaké jsou, dovidáme se rozumovým poznáním zpětným. Jelikož pocit, ve kterém se setkávají podmět a předmět a ve kterém podmět podle své bytnosti se přizpůsobuje k předmětu, pochází od dvou činitelů, předmětu a podmětu: chová v sobě dvoji ráz, předmětný a podmětný, a svědectví dává o předmětu a podmětu; pokud svědectví dává o předmětu, nazývá se představou, pokud o podmětu, pocitem ve smyslu užším. V pocitu, ve smyslu širším pochopeném, představuje si podmět předmět a zároveň pocituje sebe. Že a kterak má smysl vnitřní účastenství na tomto pocitování sebe, vysvitne později.

Bližší podmínky pocitu jsou tyto: 1. Dráždění předmětu musí býti dostatečno, aby přivedlo nerv z klidu do pohybu, anebo aby předešlý pohyb nervu zrušilo a nový způsobilo, aby pohyb tento přišel do mozku, aby tímto pohybem byl smysl určen k utvoření obrazu vtištěného, pocitu neuvědoměného, aby se stal pocit neuvědoměný uvědoměným, t. j. obrazem vy-

tištěným. 2. Uvědoměným se stane skrze pozornost, která v tom záleží, že se obrátí podmět k předmětu. 3. Pohyb, utvoření pocitu neuvědoměného a zvláště uvědomění pocitu vyžaduje jisté doby, která jest rozličná u rozličných smyslů, u rozličných podmětů pociťujících a u téhož podmětu v rozličných stavech, jakož i při témž dráždidle rozličně silném. Délku této doby nelze s jistotou určit.

I když podráždění přestalo, trvá ještě pocit, pokud jest nerv v pohybu. Tu mluvíme o pacitu, kterým pocit vyznívá a jenž nerovná se vždy svou jakostí pocitu.

§ 48. V čem, co z předmětu a kdy dokonale pociťuje smysl zevnější?

A. Smysl zevnější pociťuje v obraze.

Žádná mohutnost poznávací nemůže dosáti předmětu, leč když předmět s ní se nějak spojí¹⁾. Spojiti se však nemůže leč skrze obraz, kterým se jí představuje. Že tomu tak jest, vysvitá z těchto důvodů:

1. Předmět nemůže duši o sobě zjednati známosti, leč když do ní nějak vstoupí. Vstoupiti však může svým obrazem, ne svou vlastní bytností, t. j. týmiž částmi, ze kterých sestává²⁾.

2. Mohutnost vyžaduje, aby předmětem ke skutečné činnosti poznávací byla určena; tato prvot činnosti poznávací musí býti v mohutnosti samé, aby ji sloužila za údobu³⁾. Tato údoba není údobou, která jest v poznávajícím podmětu samém jeho vlastní bytností, poněvadž by podmět, maje povždy bytnost skutečnou, povždy musil skutečně poznávati všechno, co případně poznává, aniž údobou, která jest v poznaném předmětu samém jeho vlastní bytností, poněvadž jsouc mimo duši

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 12. a. 4. c. *Cognitio contingit, secundum quod cognitum est in cognoscente.* — Suarez. De anima 3. 1. *Potentia cognoscitiva est indifferens ad operandum circa hoc vel illud obiectum, et ideo, ut determinetur in particulari ad cognoscendum, indiget coniunctione aliqua ad ipsum obiectum.*

²⁾ S. Bonaventura De reduct. art. ad theol. *Nullum sensibile movet potentiam nisi mediante similitudine, quae egreditur ab obiecto, sicut proles a parente, et hoc . . . necesse est in omni sensu.* — S. Th. Aqu. Cont. Gent. 2. 77. *Omnia cognitio fit secundum similitudinem cogniti in cognoscente.*

³⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De sp. creat. a. 2. c. *Nulla operatio convenit alieni, nisi per aliquam formam in ipso existentem.*

do ní vstoupiti nemůže. Ale musí to býti údoba, která se srovnává s předmětem poznáním, poněvadž mezi prvotí údobnou, skrze kterou podmět poznává, a předmětem činnosti poznávací musí býti nějaká srovnalost. Taková však údoba musí býti obrazem údoby, která věci samé přináleží ¹⁾).

Z toho následuje, 1. že údoba předmětu smyslem chápání jinak jest v předmětu a jinak v duši; v předmětu má bytnost věcnou, sobě vlastní, v duši představovací, repraesentativnou ²⁾). 2. Obraz, ve kterém duše poznává, jest případkem duše, pokud s tělem spojena jest, je tedy účastna přirozenosti duše, pokud s tělem spojena jest; neboť předmět jest v duši, ne jak jest sám o sobě, nýbrž podle přirozenosti duše, ve které se tvoří a která v něm poznává ³⁾).

Smyslná mohutnost poznávací jevi se trpnou, jelikož dojem, od předmětu zevně skrze ústrojí na ni působícího vzniklý, přijímá. Na tento dojem smysl odpovídá, an se jemu přizpůsobuje; a v tomto přizpůsobení záleží obraz vtištěný. Načež se obrací duše ku předmětu, od něhož byla k tomu přizpůsobení pohnuta, k němu se jaksi pohybuje a směřuje, předmět do sebe jaksi vjírá činem životním, vtomným; tímto vjemem dovršuje se pocit, v něm záleží obraz vytištěný ⁴⁾).

B. Co z předmětu pocituje smysl zevnější?

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 56. a. 1. c. Species rei visae est principium formale visionis in oculo.

²⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. de Ver. 8. 2. ad 4. Forma, qua lapis est, non est in anima, sed similitudo eius. — Ibid. 2. a. 5. Ad cognitionem non requiritur similitudo conformitatis in natura, sed similitudo repraesentationis tantum, sicut per statuas aureas ducimur in cognitionem hominis.

³⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 75. a. 5. c. Omne, quod recipitur in aliquo, recipitur in eo per modum recipientis. — Id. De verit. 10. 4. Omnis cognitio est secundum aliquam formam, quae est in cognoscente principium cognitionis. Forma autem huiusmodi potest considerari dupliciter: uno modo secundum esse, quod habet in cognoscente, alio modo secundum respectum, quem habet ad rem, cuius est similitudo. Secundum quidem primum respectum facit cognoscentem actu cognoscere; sed secundum secundum respectum determinat cognitionem ad aliquod cognoscibile determinatum. Et ideo modus cognoscendi rem aliquam est secundum conditionem cognoscentis, in quo forma recipitur secundum modum eius. Non autem oportet, ut res cognita sit secundum modum cognoscentis vel secundum modum illum, quo forma, quae est principium cognoscendi, habet esse in cognoscente.

⁴⁾ O poznávacím obraze Sanseverino El. ph. chr. I. Dynamil. c. 2, a. 3, 4, 5.

Smysl pocituje 1. předmět dojmající a sice a) jeho vlastnosti různorodé, neprostorné. b) jeho poměry prostorové, c) obojí srostitě.

a) Podmět pocitující opatřen jest schopnostmi vrozenými, cvikem a zvykem zdokonalenými a ustálenými, jednotlivým smyslům zvláštními, jež přispívají ku představování vlastností tělesa různorodých, neprostorných, t. j. smyslovců zvláštních, barvy, zvuku, hmatavosti, chuti a čichu. Tyto schopnosti nazývají se výhradně působivostí jednotlivých smyslů, specifické energie, které v tom záleží, že jednotlivá čidla přístupna jsou jistým dráždidlům přiměřeným, že dráždidla méně přiměřená, totiž činnost působí ve smyslech, jakou přiměřená, jestliže děje, dráždidlem méně přiměřeným v čidle způsobené, těm dějům se rovnají, jež působí dráždidlo přiměřené, a že totéž dráždidlo rozličně jest přijímáno podle rozličného smyslu, jím k činnosti přivedeného. Výhradná působivost smyslu má svůj původ¹⁾ 1. od různé napjatosti nejjemnějších a nejmenších částek nervu toho kterého smyslu, ne od různé hmoty nervů, poněvadž hmota všech nervů je stejná, 2. od obvodového zakončení nervu a od mozku, ve kterém se utvoří častým užíváním čidla ústroj, obvodovým ústrojům odpovídající, 3. od různých druhů pohybů, předměty zevnějšími působených a nervy dráždicích, 4. od duše, která různým způsobem v nervech, různým smyslům náležejících, působí.

b) Kromě vlastností různorodých, neprostorných, chápe podmět také poměry prostorové, smyslovce více smyslům společné: rozprostraněnost, velikost, postavu, pohyb, klid; k čemuž přispívají smyslové, zvláště zrak a hmat, užívající poměrů prostorových, ve kterých jsou jejich čidla. Smyslům přísluší schopnost vrozená, cvikem a zvykem zdokonalovaná a ustálovaná, znamenati prostorné modifikace, v nervech zevnějšími dojmy způsobené a poměrům zevnějšího předmětu poněkud aspoň přiměřené, a je spojovati s oněmi vlastnostmi různorodými. To se děje skrze místní příznaky, kterými smysl rozeznává dojmy na rozličných částech nervstva obvodového, a skrze pocity svalové, jimiž provázeny jsou pohyby svalů, čidla ku přijetí dojmů připravující, a jež přiměřeny jsou k síle, velikosti a směru těch pohybů svalových.

¹⁾ Gutberlet Die Psychologie pp. 18—30.

c) Avšak nechápe smysl vlastnosti těles různorodé, neprostorové čili smyslovce zvláštní a poměry prostorové čili smyslovce společné odtahitě, nýbrž srostitě, t. j. pokud ve skutečnosti lnou k tělesům, tedy podmět s oněmi vlastnostmi a poměry, smyslovec případný¹⁾. Neboť nevidíme barvu, ale zabarvené, nehmatáme velikost, ale veliké a t. d. Tímto však předmětem, který chápe smysl zevnější, smyslovcem případným není bytnost tělesa sama, za zjevy se skrývající, která jest přístupna toliko umu, nýbrž něco nyní a zde právě tak a tak zabarveného, zvučícího, hmatavého, chutného, páchnoucího, právě tak a tak rozprostraněného, velikého, postaveného, pohybovaného, klidného.

Tento názor o vrozené schopnosti, která vyžaduje cviku, na zkušenosti se zakládajícího, kráčí střední cestou mezi dvěma výstřednostmi, Kantem zaviněnými, a sice mezi nativismem čili apriorismem těch fyziologů, kteří naše představy o neprostorových vlastnostech předmětů a poměrech prostorových vykládají výhradně vrozeností (J. Müller, Hering, Brücke, Panum) a empirismem čili aposteriorismem filosofů a fyziologů, kteří je vykládají výhradně zkušeností (Herbart, Lotze, Helmholtz, Wundt)²⁾.

2. Podmět pociťuje předmět smyslem zevnějším tak, že pociťuje sebe smyslem vnitřním, o čemž bude brzy jednáno.

C) Kdy dokonale pociťuje smysl zevnější?

Má-li býti pociť dokonalý, musí se zakládati na obraze vtištěném a vytištěném, t. j. musí býti nejen neuvědoměným³⁾, ale i uvědoměným, musí býti umístěn. Poněvadž původ svůj má od předmětu a podmětu, a proto se odnáší k předmětu a podmětu musí, býti umístěn v podmětu, t. j. přivtělen, a umístěn v předmětu, t. j. promítnut. Ku přivtělování a promítání pocitů jest podmět od přirozenosti nucen, tak že jinak nemůže činiti, a jest i od přirozenosti schopen.

¹⁾ 8. Th. Aqu. S. Th. 1. 17. a. 2. c. Similitudo alicuius rei est in sensu tripliciter. Uno modo, primo et per se, sicut in visu est similitudo colorum et aliorum propriorum sensibilium. Alio modo, per se, sed non primo, sicut in visu est similitudo figurae vel magnitudinis et aliorum communium sensibilium. Tertio modo, nec primo nec per se, sed per accidens, sicut in visu est similitudo hominis, non in quantum est homo, sed in quantum huic colorato accidit esse hominem.

O smyslovcích viz Sanseverino El. ph. chr. I. Dynamil. c. 2. a. 1.

²⁾ O celém odstavci B. viz Pesch Das Weltphaenomen.

³⁾ Gutberlet Die Psychologie § 7. Unbewusste Empfindungen.

Avšak tato schopnost vrozená musí býti vycvičena a zdokonalena; což tvrdíme opět proti nativistům a empiristům, jako v odstavci předešlém B¹⁾). Při tomto umisťování prokazuje svou činnost také smysl vniterný, jenž o předmětu přivtěleném a promítnutém jakési soudy smyslné, o kterých brzy promluvíme, činí, ku př. soud o *jednom* předmětu *přímo* stojícím, jenž jest v čidle zastoupen *dvěma* obrázky obrácenými ²⁾).

§ 49. Obsah pocitů.

Zrakem pocítujeme světlo a jakost světla, barvu, která záleží na počtu kmitů aetheru přímočárně do oka vnikajících (450 billionů — 750 za vteřinu).

Sluchem pocítujeme zvuk. Zvuk jednoduchý, pravidelnými nárazy vzbuzený nazývá se ton, zvuk nárazy nepravidelnými vzbuzený hřmot. Ton jest čistý, jsou-li vlny stejného trvání rozkmitu a tvaru; pakli zaznívají s tonem čistým ještě jiné vyšší tony, vzniká ton smíšený. Na těchto vyšších tonech spočívá barva tonu. Výška tonu závisí na počtu nárazů v jedné vteřině.

Hmatem pocítujeme 1. tvrdé a měkké, hladké a drsné, ostré a tupé, pevné a kapalné, suché a mokré, 2. váhu, 3. teplo. Pocity hmatové jsou rozličné, dotýkám-li se já cizího tělesa, anebo dotýká-li se cizí těleso těla mého anebo dotýkám-li se svého těla.

Chuti pocítujeme sladké, slané, kyselé, hořké. Vodu, líh, mastnotu nechutnáme, jelikož jimi se dráždí hmat. Aromatickou látku čicháme; chuť trpká, perná, palčivá, chladivá, štiplavá, stahující, škrábavá není pravou chutí, poněvadž pocházejí tyto pocity od podráždění nervu hmatacího.

Čichem pocítujeme zápachy, buď vůni anebo smrad. Pocity čichové jest nám lišiti od pocitů, jež působí látky ostré a nepáchnoucí: křen, vodní pára. Pocity čichové mají svá pojmenování podle látek páchnoucích anebo podle jiných pocitů: zápach pižmový, čpavý.

Ve všech pocitech obsažen jest vztah k předmětu pocítovanému (představa) a k podmětu pocítujícímu (pocit v užším

¹⁾ Peach tamže a Gutberlet tamže §§ 8, 9.

²⁾ Pesch. tamže.

smyslu), vztah objektivný a subjektivný. U zraku a hmatu převládá vztah objektivný, u chuti a čichu subjektivný. Vztah objektivný slouží k poznání tělesa zevnějšího, vztah subjektivný k poznání těla vlastního. Obsah poznání smyslného, na pocitech spočívajícího jest zjev tělesa konkrétný; neboť nechápu ku př. zrakem barvu bílou, nýbrž něco bílého, co jest právě nyní, právě tuto a právě takto bílé; a to právě jest smyslovec případný.

Při pocitech zrakových, sluchových a hmatových možno rozumem sestaviti podle obsahu stupnici.

§ 50. O síle pocitů.

Síla čili intensita pocitů zrakových závisí na velikosti rozkmitu vln aetherových, intensita pocitů sluchových na velikosti rozkmitu vln vzduchových, intensita pocitů hmatových na mohutnosti tělesa dotýkajícího se, intensita pocitů chuťových na množství vláhy v ústech, na množství roztoku látky dráždivé a na pohybu roztoku, intensita pocitů čichových na množství vláhy nosní a látky páchnoucí a na pohybu této. Intensita se řídí ovšem také podle větší neb menší dokonalosti a schopnosti smyslu, jakož i podle stavu, v jakém se nalézá pociťující, když nový dojem přichází.

Aby vznikl pocit, musí býti dráždidlo dostatečně silné; proto dráždidla slabá nejsou provázena pocitem; načež přibývá síly pocitu v řadě arithmetické, kdežto dráždidlo roste řadou geometrickou. $2^0=1$; $2^1=2$; $2^2=4$; $2^3=8$ a t. d. Mocnost 1, 2, 4, 8 a t. d. udává dráždidlo, mocnitel 0, 1, 2, 3 a t. d. pocit. Dostoupí-li dráždění jisté výše, nestoupá již více intensita pocitu, ale nastává bolest; dalším stoupáním dráždění smysl otupí, ba i se zničí¹⁾.

Při pocitech zrakových, sluchových a hmatových možno rozumem sestaviti podle intensity stupnici.

§ 51. O ceně poznatků smyslových.

Poznáváme skrze smysly *srostlé* 1. prostor a čas, 2. povrch a hutnost tělesa, 3. velikost, vzdálenost, polohu, pohyb, směr,

¹⁾ Viz psych. prof. J. Durdíka.

4. světlo, barvy, zvuky, teplo, váhu, 5. přiměřenost potravy a nápoje k zažívání a vzduchu k dýchání; tedy co jest v prostoru a čase a t. d.

Všecky smysly slouží k poznání, nejvíce zrak, sluch a hmat; čich a chuť slouží především životu bylinnému. Přesvědčivost největší má hmat, zřetelnosti a jasnosti vyniká zrak; zrak, hmatem kontrolován, jest smysl nejbezpečnější, nejvíce přispívá k poznání světa a proniká prostor daleký. Sluch se vyznamenává živostí, poskytuje nejhojnější počet pocitů přesně od sebe rozličných a jest nejlepším prostředkem k pospolitému životu lidskému. Neschopnost smyslu k činnosti nedá se nahraditi; neboť ostatní smyslové nemohou poskytnouti známosti smyslovců toliko smyslu onomu přístupných; náhrada záleží pouze v tom, že ostatní smyslové cvikem docházejí vyššího stupně dokonalosti. Ztráta zraku působí člověku větší neštěstí, než ztráta sluchu. Člověk dovede svým rozumem odpomoci škodám, s menší schopností nebo neschopností smyslu spojeným, což pozorujeme zvláště u slepých a hluchých.

Poznání smyslové děje se netoliko podmětem pocitujícím, ale i předmětem pocitovaným, od něhož vycházejí pohyby fyzické a čidel se dotýkají, jež podle zásady příčinnosti původ svůj nemohou nemíti v zevnějších věcech skutečných a tak upravených, aby od nich ty pohyby vycházely. Poněvadž určitým, přerozmanitým, pravidelným a opakovaným pohybům fyzickým odpovídají určité, přerozmanité, pravidelné a opakované představy a poněvadž v představách poznáváme věci my všeci, v týchž představách věci tytéž, ne libovolně, ale nutně: proto nemohou býti představy pouhým zdáním, ani pouhými symboly, nýbrž musí býti známkami, jež nám zprávu dávají bezpečnou a určitou o zevnějším světě skutečně bytujícím, o pravidelnosti, která vládne ději zevnějšíku skutečného, o vlastnostech, poměrech a pohybech těles, ačkoli jakostným obsahem nejsou představy podobny fyzickým pohybům smysl dojímajícím, spíše různorody, a ačkoli podobnost představ k předmětům není látková, nýbrž ideální jeví se představováním, srovnalostí mezi prostředkem a účelem.

A zajisté, jak zkušenost učí, neznamenaají představy, jako by něco bylo aneb se dalo, ani toliko že něco jest anebo se děje, nýbrž také co jest anebo co se děje. Proto zevnějšíku jsou obrazem, jehož jsoucnost a obsah pochází od předmětu pocitovaného a podmětu pocitujícího.

Co víme ze zkušenosti, dokázati lze z dozvědu: Přírodní děje míří k něčemu určitému, pravidelnému výsledku. Tento pravidelný výsledek jest nepopíratelné přesvědčení všech lidí, že věci skutečně takovými jsou, jakými ve formálním obsahu představ za poměrů pravidelných nám se představují. Žádné však pravidelné zařízení přírody k tomu nemíří, aby v nás nepravdivé se vzbudilo přesvědčení. Vždyť i my svými těly náležíme k přírodě, s kterou těla naše harmonicky souvisí; klamné poznání přírody by bylo disharmonií nad míru odporou mezi přírodou a námi, kteří, majíce tělo, náležíme také k přírodě. A že příroda za tím účelem jest zařízena a na nás působí, aby:hom ji poznali, patrně vysvitá ze zkušenosti; neboť ani tehdy, když nám podává pokrm a nápoj, zdržeti se nemůžeme, abychom pokrmu a nápoje nezkoumali, neposuzovali, nepoznávali. Proto věci ve skutečnosti takovými jsou, jakými ve formálním obsahu představ za poměrů pravidelných nám se představují. Kterýžto závěr neodporuje učení o barvách a pod.; neboť barva jest podmíněna skutečnou a určitou vlastností tělesa a tuto vlastnost my poznáváme z barvy.

Co příroda zařídí, neuvádí nás do bludu samo sebou, nýbrž případně. Neboť 1. někdy nedělíme přesně představu od pocitu, ve smyslu užším pochopeného, aniž při pocitu nynějším vždy uvažujeme, jaké má na něm účastenství pocit předešlý. 2. Naše schopnost není taková, aby o veškerém zevnějšku dávala zprávy. 3. Někdy jest ústrojí ve stavu nepravidelném, anebo nepravidelné jest dojato, anebo prostředí, kterým popudy zevnější k čidlu přicházejí, jest nepravidelné. 4. Někdy cviku potřebného se nedostává schopnosti přirozeně dané. 5. Někdy chápeme smyslovec společný jenom jedním smyslem. Tyto poměry nepravidelné anebo nedostatečné, jež podnět dávají bludům smyslovým, přeludům, illusím, neúplnému poznání, rozeznáváme od pravidelných a dostatečných; nepořádek a nepravidelnost můžeme odstraniti aneb aspoň odmyaliti, nedostatek nahraditi.

Tedy původ představy smyslové jest dvojí: otcem jest ji předmět, matkou podmět, mohutnost jeho smyslová. Tyto dva důvody tak se spojují, že vzniká čin jednotný a jednoduchý. Obraz poznávací (intentionalis), obrazem vtištěným (impressa) vytištěný (expressa), popudem předmětu od duše s tělem v jednoho činitele spojené utvořený a k ní, s tělem spojené, jako případek lnoucí, jest v podmětu poznávajícím jako idea díla v myslí umělcově; jako tato idea jest prototypem předmětu,

tak opět obraz předmětu vytištěný jest jeho ektypem. Předmět v podmětu poznávajícím zastoupen jest obrazem; jak se to stává, nevysvětlí úvaha přírody mechanická, nýbrž teleologická. Jsou zajisté věci k vůli činnosti, aby se na venek širily, svou platnost projevovaly, jedny na druhé působily, jedny druhým se přizpůsobovaly podle své bytnosti, jedny druhým vlastnosti udílely, zvláště však aby od člověka byly poznány; člověk naproti tomu, jak vyžaduje soulad, náleží k přírodě svým tělem, tak jest upraven, aby dojmy přijímal, sebe jim podle své bytnosti přizpůsoboval a na tom základě poznával, jakož aby podle tohoto poznání na přírodu působil¹⁾.

Poznání, jež se děje smysly zevnějšími, člověku společno jest se zvířaty. Ale rozdíl záleží v tom, že zvíře na tomto poznání smyslovém přestává, kdežto člověk od něho přechází k poznání nadmyslnému.

§ 52. O smyslech vnitřných.

K smyslům zevnějším přistupují smysly vnitřné.

Neboť 1. pocit vzniká sice smyslem zevnějším, ale plné dokonalosti jím nenabývá. 2. Nejde pouze o poznání těla, jež jest poznávajícím cizí, ale též o poznání těla, jež jest poznávajícím vlastní, jako vlastního. 3. Co se děje v těle vlastním, jest záhodno, aby bylo předmětem poznání, jako jest předmětem poznání, co se děje v těle cizím. 4. Živočich žil, žije a bude žiti; tento trojí život úzce souvisí. Má-li tedy živočich takový život vésti, musí býti příslušnou mohutností opatřen. 5. Živočich spojen je s tělesy nejen blízkými, ale i vzdálenými, ku kterým jest mu snaživostí a pohyblivostí směřovati; tu jest potřebí patřičného poznání, tedy i patřičné mohutnosti poznávací. 6. Tělesa cizí prospívají nebo škodí nejen vlastnostmi, jež jsou přístupny smyslům zevnějším, ale i vlastnostmi, které jim nejsou přístupny; musí tedy mítí živočich mohutnost příslušnou, kterou by tělesa, smyslem zevnějším poznaná, i z této druhé stránky chápal, aby své tělo zachoval.

A tak pozná podmět poznávající nejen tělesa cizí, ale i tělo své, aby je svou snaživostí, jež poznáním podmíněna jest, zachovati mohl.

¹⁾ Pesch, Das Weltphänomen.

Tyto mohutnosti, jež přistupují k smyslům zevnějším, jež nazvati sluší smysly vniternými, a jež má člověk společny se zvířetem, jsou: smysl povšechný, obrazivost, smysl oceňovací čili smyslná soudnost a paměť¹⁾. O nich promluvíme, a sice o jejich nutnosti, souvislosti, povaze a činnosti.

§ 53. O smyslu povšechném.

Nemůže býti člověk bez smyslu povšechného, kterým pociťuje povšechný stav svého těla.

Neboť 1. ve člověku prokazuje mohutnost bylinná rozmanitou činnost, která přivádí tělo do stavů rozmanitých. Těchto stavů nelibých anebo libých se stává člověk vědom, když činností bylinnou ovládne nepořádek, anebo když opět pořádek se vrátí; což se děje proto, aby odstraněno bylo, co nepořádek působí v činnosti bylinné, aby se tělo zachovalo. Pociťuje tedy člověk stavy nelibé a libé, ve kterých se vyskytuje tělo činností bylinnou, pociťuje tělo, ale jenom pokud se v těch stavech vyskytuje, poznává tělo srostitě, jak právě nyní se má. Mohutnost, tomuto pociťování a poznávání příslušná, jest smysl povšechný. 2. Také činností smyslů zevnějších přichází tělo do jistých stavů buď libých anebo nelibých. Podobně jako při činnosti bylinné pociťuje i tyto stavy smysl povšechný. 3. Pocity smyslů zevnějších docházejí dokonalosti pozorností, kterou smysl povšechný k nim se obrací, aby se staly v obraze vytištěném uvědoměnými, aby byly přivtěleny a promítnuty. 4. Pociť jednoho smyslu zevnějšího musí býti rozeznán od pocitu jiným smyslem vzniklého; více pocitů téhož podmětu musí býti vztahováno k témuž podmětu; podobně musí více pocitů, týž předmětem způsobených, býti vztahováno k témuž předmětu. Tato úloha čtvrtá a čtvrtá připadá na smysl povšechný²⁾. 5. Konečně pociťujeme pohyby svalové; což se dítí může opět jenom smyslem povšechným.

¹⁾ Sv. Tom. Akv. odůvodňuje počet, pořad a souvislost mohutností vniterných a vykládá jejich činnost: Qq. Dd. De anima a. 13. — S. Th. 1. 78. 4.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 78. a. 4. ad 2. *Sensus proprius judicat de sensibili proprio, discernendo ipsum ab aliis, quae cadunt sub eodem sensu: sicut discernendo album a nigro vel viridi. Sed discernere album a dulci non potest neque visus neque gustus, quia oportet, quod qui inter aliqua discernit, utrumque cognoscat. Unde oportet ad sensum communem pertinere dis-*

Toto vše koná jeden a týž smysl povšechný, poněvadž předmětem jeho jest povšechný stav těla, podmětu pociťujícímu vlastního, těla jednoho a jednotný celek tvořícího, povšechný stav, způsobený činnostmi bylinnou a živočišnou, úzce mezi sebou souvislými. Tento smysl povšechný jest mohutností ústrojnou, jež na těle duší oživeném jest závislá. Jest trpný, poněvadž přijímá dojmy, v těle podmětu náležejícím způsobený, a na ně odpovídá. Dále prokazuje činnost svou nervstvem živočišným, zvláště mozkiem, ve kterém se soustřeďuje veškeré nervstvo živočišné, a s kterým také nervstvo uzlinné čili bylinné souvisí. Konečně jest živým středem,¹⁾ v němž se setkávají všichni smyslové, a společným základem, kterým činnost všech smyslů jest podmíněna.

Úlohu, smyslu povšechnému přidělenou, vykonávati nemůže ani mohutnost bylinná při stavech, jež její činnosti vznikají, ani smysl zevnější při pocitech, od něho vycházejících. Neboť i ona i tento jsou mohutnosti na těle závislé, a proto jim nepřísluší činnost zpětná, kterou by samy k sobě se vracely. Musí to tedy býti jiná mohutnost, která by jejich činy měla předmětem své činnosti, a to jest smysl povšechný. Aníž ji vykonávati může mohutnost nadmyslná, rozumná, jak se domnívali Cartesius a Malebranche.²⁾ Neboť předmětem jsou srostité rozdíly mezi pocity a mezi smyslovci různých smyslů, kterými se obíráti může toliko smysl, a ne bytnosti předmětů smyslných, kterými se obíráti může toliko mohutnost nadmyslná.³⁾ Kromě toho činnost, kterou přivlastňujeme smyslu

cretionis iudicium, ad quem referantur, sicut ad communem terminum, omnes apprehensiones sensuum, a quo etiam percipiuntur actiones sensuum, sicut cum aliquis videt se videre. Hoc enim non potest fieri per sensum proprium. qui non cognoscit, nisi formam sensibilis, a quo immutatur; in qua immutatione perficitur visio, et ex qua immutatione sequitur alia immutatio in sensu communi, qui visionem percipit.

¹⁾ S. Bonaventura Comp. theol. verit. 2. 36. Omnes sensus exteriores a sensu communi velut a centro particulariter exeunt et sensorum suorum similitudines ad sensum communem redeunt, quo mediante de singulorum proprietatibus iudicant et discernunt. Unde sciendum, quod sensus communis est fons, a quo omnes sensus oriuntur, et ad quem omnis motus sensuum refertur sicut ad ultimum finem.

²⁾ Mich. de M. Phil. per. sch. II. p. 254.

³⁾ S. Th. Aqu. De anima 3. 3. Cognoscere sensibilia, in quantum sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus autem differentias albi et dulcis non

povšechnému, shledáváme také u zvířat, jež postrádají mohutnosti nadmyslné. Tedy ani u člověka nemůže ta činnost vycházeti od mohutnosti nadmyslné.¹⁾

Také bl. Albert Veliký a Duns Scotus²⁾ uznávají, že jest smysl povšechný.

Smysl povšechný, kterému učí po Aristotelovi (*De anima* lib. 2. c. 19. text. 144, 145) filosofie křesťanská, není totožný se smyslem základním, o jakém mluví Rosmini domnívaje se, že jeho činnost předchází činnosti ostatních smyslů, působící, že ustavičně vjímací své tělo vlastní. Takového smyslu, základního není; neboť Rosmini se mylí, an pokládá pocit za čin jediné duše, an misí vjem, t. j. čin, s mohutností vjímací, an tvrdí, že ústroj předmětem jest pocitu. V jiném smyslu nazývá filosofie křesťanská smysl povšechný základem všech smyslů, jak bylo zde pověděno.³⁾

U některých lidí jsou představy provázeny zvláštními, neobyčejnými pocity nelibými, jež původ mají v chorobné náladě nervů; tomuto stavu říkáme idiosynkrasie. Ku př. jest některému člověku, jinak zdravému, odporно slyšení kohouta kokrhajícího anebo čichati jistý pokrm.

solum quantum ad quod quid est utriusque, quod pertinet ad intellectum, sed etiam quantum ad diversam immutationem sensus, et hoc non potest fieri, nisi per sensum.

¹⁾ S. August. *De lib. arbit.* 2. 4. 10. Arbitror illud esse manifestum, sensum illum interiore non ea tantum sentire, quae accepit a quinque sensibus corporis, sed etiam ipsos ab eo sentiri. Non enim aliter bestia moveret se, vel appetendo aliquid vel fugiendo, nisi se sentire sentiret.

²⁾ B. Alb. M. *De anima* 1. 23. 1. Nos diiudicamus inter sensata secundum idem et diversum . . . Cum enim unus diiudicans sit cognoscere unum diiudicatum, oportet, quod illud iudicium fiat aliqua virtute; et cum sit inter sensata, secundum quod sensata sunt, et non secundum quod imaginata et intellecta, oportet, quod illa vis habeat nomen sensus; et cum non sit ad unum sensatum, sed ad plura, non erit sensus proprius, sed communis. — D. Scotus *De anima* qu. 11. resol. Cum potentia sit principium operationis animae, oportet omnes operationes ad aliquam potentiam reduci; cognoscere differentiam albi et dulcis est operatio animae: hoc autem non reducitur ad potentiam intellectivam, quae tantum habet cognoscere de rebus intelligibilibus et eorum differentiis; differentia autem albi et dulcis cognoscitur ad animam, non tantum ut differunt per suas quidditates, sed etiam ut sensibilia sunt. Quod patet, quia brutum, in quo non est intellectus, cognoscit eorum differentias, ut unum sensibile alteri praeeligat vel praeoccupet.

³⁾ O smyslu povšechném viz Sanseverino *El. ph. chr.* I. Dynam. 2. 6. Mich. de M. Ph. per. sch. II. Anthr. 2. 5. Stäckl *L. d. Ph.* I. pp. 51—54.

§ 54. O obrazivosti.

Obrazivost jest mohutnost, která představy těles smyslné, obrazy smyslné obnovuje, ač nejsou tělesa přítomna, jež by čidla dojímalas. ¹⁾

Pozorujice zvířata znamenáme, že místy známými se pohybují jistě a bezpečně, ke svým doupatům se ubírají, spíce zvuky vydávají.²⁾ Z toho lze souditi, že obnovují představy smyslné, ač nejsou předměty přítomny, jež by čidla dojímalas. Pročež musíme se domnívati, že mají za tou příčinou mohutnost příslušnou, která se nazývá obrazivostí. Musíme ji nezbytně hledati u živočichů, kteří z místa na místo se pohybují, poněvadž k svému živobytí potřebují věci vzdálených, ku kterým se pohybují, ač nejsou přítomny, by čidla dojímalas; musíme ji pokládati za mohutnost, která obrazy předmětů, smysly zevnějšími a smyslem povšechným pocítěných, mohoucne podržuje a skutečně obnovuje.³⁾ Co však jest nutno, jest i skutečno, poněvadž příroda (t. j. původce přírody, Bůh) odepřiti nemůže bytostem toho, čeho mají nevyhnutelně potřebs. Také člověku že přísluší obrazivost, víme z vlastní zkušenosti; ovšem jako smysl zevnější a povšechný nabývají u člověka, jehož duše se těší nejen z mohutností smyslných, ale také nadsmyslných, neústrojných, pomyslných, právě těmito mohutnostmi nadsmyslnými vyšší dokonalosti, tak i obrazivost. Pročež mají tělesa pro člověka trojí cenu, vztahujeme-li je 1. k smyslům

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 2. qu. 15. a. 1. c. Vis imaginativa est apprehensiva similitudinum corporalium, etiam rebus absentibus.

²⁾ Per loca nota sine errore iumenta pergunt, et cubilia sua bestiae repetunt, et canes dominorum suorum corpora recognoscunt, et dormientes plerumque immurmurant, et in latratum aliquando erumpunt, quod nullo modo possent, nisi in eorum memoria visarum, vel certe per corpus utcunque sensarum rerum versarentur imagines. S. August. Cont. Epist. Fund. c. 17.

³⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 78. a. 4. Ad vitam animalia perfecti requirunt, quod non solum apprehendat rem ad praesentiam sensibilis, sed etiam in eius absentia: alioquin cum animalis motus et actio sequantur apprehensionem, non moveretur animal ad inquirendum aliquid absens: cuius contrarium apparet maxime in animalibus perfectis, quae moventur motu progressivo; moventur enim ad aliquid absens apprehensum. Oportet ergo, quod animal per animam sensitivam non solum recipiat species sensibilium, cum praesentialiter immutatur ab eis, sed etiam eas retineat et conservet . . . Ad harum formarum retentionem aut conservationem ordinatur phantasia seu imaginatio, quasi thesaurus quidam formarum per sensus acceptarum.

zevnějším a smyslu povšechnému, 2. k obrazivosti, 3. k pomyslu, jak vykládá sv. Tomáš Akv. těmito slovy¹⁾: Res, quae sunt extra animam, tripliciter se habent ad diversas animae potentias: ad sensus enim exteriores se habent ut agentia sufficientia, quibus patientia non cooperantur, sed recipiunt tantum . . . Sed ad imaginationem res, quae sunt extra animam, comparantur ut agentia sufficientia: actio enim rei sensibilis non sistit in sensu, sed ulterius pertingit usque ad phantasiam, sive imaginationem; tamen imaginatio est patiens, quod cooperatur agenti: ipsa enim imaginatio format sibi aliquarum rerum similitudines, quas nunquam sensu percipit, ex his tamen, quae sensu percipiuntur, componendo ea et dividendo: sicut imaginamur montes aureos, quos nunquam vidimus, ex hoc quod vidimus aurum et montes. Sed ad intellectum possibilem comparantur res sicut agentia insufficientia: actio enim illarum nec in imaginatione sistit.

Zdali obrazivost jest mohutnost smyslná, ústrojná?

Ze zkušenosti víme, že si představujeme, jak bídce tak sníce věci, smyslům přístupné, jako smyslné, když nedojímají smyslů zevnějších; obrazivost naše vytváří nesčíslných obrazů věci smyslných, ač smyslové zevnější nejsou účastni tohoto výkonu, tato činnost obrazivosti odnáší se k pocitům všech smyslů zevnějších, jelikož si často svou obrazivostí představujeme netoliko barvu těles, ale i jejich zvuk, hmatavost, chuť a čich, jako zvířata, jež předmětů vzdálených vyhledávají anebo před nimi prchají pro vlastnosti, ku kterémukoli smyslu se vztahující. Z toho jde na jevo, že obrazivost je smyslem. Je-li však smyslem, musí býti též ústrojná, t. j. na ústroji, duši oživeném, závislá. Zvláště však mozek jest ústrojem obrazivosti; neboť ze zkušenosti víme, že je-li mozek porušen, ruší se i činnost obrazivosti, je-li mozek chorobný, jest i obrazivost chorobná, a je-li obrazivost příliš anebo dlouho činnou, že mozek trpí.

Pročež bloudil Plotin,²⁾ jenž obrazivosti přivlastňuje povahu, která není ani pomyslná ani smyslná, která obnovuje představy i smyslné i pomyslné. Neboť obrazivost obnovuje toliko představy smyslné, a ne také pomyslné, jak souditi lze ze zvířat, jež pomyslných ani nemají, a musí býti proto smyslná;

¹⁾ Quodlib. 8. a. 3.

²⁾ Ennead. 4. lib. 3. c. 29, 31.

mohutnost pak, jež není ani smyslnou ani pomyslnou, přiči se úplně rozumu. Ani nelze přisvědčiti Malebranche-ovi ¹⁾, jenž obrazivost pokládá za mohutnost pomyslnou; neboť smyslné představy předmětů, buď že přítomných, buď že vzdálených, podstatně se liší od představ pomyslných, jež tvoří mohutnost pomyslná. Také rozumu odporuje, kdo s Degerandem ²⁾ a Gallupiem ³⁾ obnovení nejen představ smyslných, ale i činů rozumu a svobodné vůle připisuje obrazivosti; neboť činy smyslné a pomyslné nemohou býti předmětem jedné a téže mohutnosti, a to smyslné. Konečně bloudí Reid (*Essays on the powers of the b. m.*), že prý v obrazivosti jest obsažen ten soud, že obrazu předmět neodpovídá, a Stewart (*Elem. of the philos. of the h. m.*), že prý je-li obraz obnovený příliš jasný, v obrazivosti jest obsažen ten soud, že obrazu předmět odpovídá. Neboť obrazivost nesoudí; soud logický přísluší rozumu, soud pak smyslný, jakási obdoba čili stín soudu logického, smyslu povšechnému, jenž se obrací k předmětu zevně dráždicímu a dojmy tam vztahuje, odkud přišly, a jak uslyšíme, smyslu oceňovacímu čili smyslné soudnosti. Někdy se stává, že obrazivost tak živě obnovuje obrazy, že se domníváme viděti předměty, a sice buď když chorobou předrážděn jest mozek, ústrojí obrazivosti, anebo ve spánku, kdy smyslové zevnější jsou nečinnými; v obou případech působí obrazivost na smysl povšechný, v témže ústrojí, jako obrazivost, sídlící, v mozku, tak že koná, co naň připadá, jako by předcházela činnost smyslu zevnějšího.

Jak si máme mysliti obrazivost, ana obrazy podržuje? Obrazy, jež obrazivost podržuje, nejsou těmi obrazy, jež předmět dojmající ve smyslu zevnějším a povšechném způsobil, poněvadž mizí, když ustane vliv předmětu na smysly a činnost smyslů. Jsou to případy, k duši virtuálně čili habituálně (držebně) čili mohoucně lnoucí, které učiniti skutečnými, t. j. obnoviti, duše jest schopna svou obrazivostí bez předmětu zevnějšího. Egger o nich soudí takto: *Phantasmata (species phantasiae) concipi non debent ut proprie dictae imagines; sed tamquam qualitates vitales et permanens dispositio animae sensitivae, vi cuius si anima opportune excitetur,*

¹⁾ De inquir. verit. lib. 2, c. 1, par. 1, c. 1, § 1. p. 83.

²⁾ Des signes et de l'a. de p. c. 2. vol. 1. p. 31 sq.

³⁾ Lezz. 89. vol. 2. p. 281.

eundem actum reproducere idemque obiectum repraesentare valet. (Propaed. phil. theol. Psych. 2. 1. 2. 4.) Aby je však obrazivost podržela, musí obrazy původní býti dostatečně jasny, uvědoměny a vespolek spojeny. Toto spojení záleží v tom, že se odnášejí obrazy nejen k témuž podmětu pocituujícímu, ale i k témuž předmětu pocítovanému, že jeden obor obrazů jednoho předmětu podle svého způsobu souvisí s jiným oborem obrazů jiného předmětu, jak vyžaduje věcná místní souvislost jednoho předmětu s druhým, že souvisí následností časovou, jakou vznikly a že svědčí o skutečné podobnosti nebo nepodobnosti jednoho předmětu k druhému. Toto spojení obrazů smyslných se nazývá sdružením, associatio idearum, i. e. specierum sensilium; uvědoměno jest smyslem povšechným. A kterak tyto obrazy duše svou obrazivostí skutečně obnovuje? K tomu jest potřebí popudu a sice buď pohybu ústroje, který provázen byl vznikem obrazu původního a který opakuje-li se, má za následek obraz, obrazivostí obnovený, anebo jednoho obrazu, který oním sdružením spojen jest s obrazem jiným a který je-li uvědoměn za následek má sdružený obraz obrazivostí obnovený. (Liberatore Inst. ph. II. Psych. 1. 3. n. 24.)

Úlohu obrazivosti nemůžeme připsati ani smyslu zevnějšímu ani povšechnému, tak že ji pokládati dlužno za zvláštní mohutnost smyslnou; neboť formálně různými předměty liší se mezi sebou obrazivost, smysl zevnější a povšechný. Předmětem obrazivosti jest věc smyslná hlavně a přede vším, pokud jí přísluší ličnost, po případě, pokud ve skutečnosti souvisí s ličností jakostí; předmětem smyslu zevnějšího jest věc smyslná hlavně a přede vším, pokud jí přísluší jakost, po případě, pokud ličnost jest společným smyslovcem smyslů zevnějších; předmětem smyslu povšechného jest věc smyslná hlavně a přede vším, pokud dojala smysl zevnější, jehož pocit pocituje a od jiného rozeznává, po případě věc smyslná sama. Tento rozdíl předmětů formální nutí nás činiti věcný rozdíl mezi mohutnostmi. Kromě toho věcný rozdíl vysvitá též odtud, že smysl zevnější a povšechný představují předměty přítomné, obrazivost však obraz obnovuje o předmětu vzdáleném; smysl zevnější a povšechný obraz přijímají, obrazivost jej podržuje a obnovuje; obrazivost je činna též ve snu, smysl zevnější pravidelně nikoli.

Ačkoli obrazivost věcně se liší od smyslu zevnějšího a povšechného, nicméně předpokládá jejich činnost. Neboť předmětem obrazivosti jest představa předmětu smyslného, v duši

smyslem zevnějším a povšechným utvořená; aniž může obrazivost utvořiti obraz o předmětu, jenž nebyl smyslem zevnějším a povšechným představen. Novým jest jenom po případě obraz obrazivosti, a sice tehdy, když vznikl rozkladem představ, smyslem zevnějším a povšechným utvořených, na části a sestavením těchto částí, skutečnosti neodpovídajícím, novým; tu však se předpokládáji smysl zevnější a povšechný, a na rozkladu a skladu má rozum účastenství.

Není podstatného rozdílu mezi obrazivostí zvířete a obrazivostí člověka, jehož rozum rozkládající a skládající jest činným při činnosti obrazivosti a obrazivost na vyšší stupeň dokonalosti povznáší; rozdíl se týká menší a větší dokonalosti, je tedy stupňový, případný. V podstatě jest obrazivost zvířete a člověka táž, jelikož i ona i tato představy smyslné podržuje a obnovuje.

Uvažujme obrazivost lidskou, pokud ji rozum na vyšší stupeň dokonalosti povznesl. Obrazivost tato je trojí: obnovující, která představu minulou skoro tak vybavuje, jakou byla; měnící a sice buď zevšeobecňující, která z představy minulé některé rysy vypouští a z ní dělá obrys, představu všeobecnou, anebo určující, která představu všeobecnou, neurčitou, mlhavou doplňuje podrobnostmi; výtvarná, sestavující, která představy na části dělí a tyto spojuje jinak, než byly pospolu původně, novým představám dává vzniku. Aby obrazivost výtvarná čili obrazotvornost byla dokonalá, musí býti živá, snadnovznětlá, původní, pravidelná, plodná.

Obrazivost má člověk společnou se zvířaty; než u člověka její činnost předchází nadmyslnému poznání, jelikož její obrazy, smyslné představy obecné, zabavováním znaků různých a sesilováním společných vzniklé, jsou předchůdci pojmů, a je také provázejí. Proto bez obrazivosti nemůže člověk myslící býti žádný; obzvláště jest důležitá v umění, které žádá, aby idea se vtělila a v obraze srostitým na jevo vyšla. Souvisí také jeouc mohutností *smyslnou* s životem pudovým, se *snaživostí smyslnou*, prostředně s vůlí svobodnou.

Aby obrazivost nepřekročila mezi, aby nekazila činnost rozumu a svobodné vůle, opatrně řízena i krocena býti musí; ovšem potlačovati se nesmí.¹⁾

¹⁾ Obrazivost ještě lépe poznati lze ze spisů Sanseverina, Mich. de M. Stückla, často již uvedených.

§ 55. O mohutnosti oceňovací.

Mohutnost oceňovací jest mohutnost ústrojná, kterou znamenají živočichové vlastnosti předmětů smyslných, smyslům zevnějším nepřístupné, smyslně takoruka oceňující a posuzující předměty smyslné, smysly zevnějšími dříve poznané, anebo obrazivostí obnovené, aby poznáním oněch vlastností své jednání řídili.¹⁾

Že zvířata tuto mohutnost mítí musí, poznáme, uvážíce, že by bez ní života svého neuhájila a že od přirozenosti se jim prostředků dostatečných musí dostat, jimiž by života svého uhájila. A že ji také skutečně mají, učí zkušenost. Z nesčíslných příkladů, jež nám podává veškerý život zvířecí, uvádím tyto: Myš, sotva že uvidí aneb uslyší anebo čichem ucítí kočku, pozná ji býti svým nepřítelem a prchá před ní. Pták z jistých, určitých látek dělá hnízdo rozeznáváje látky příhodné od nepříhodných; musí tedy jejich vlastnosti, smyslu zevnějšímu nepřístupné, znáti. Kráva když se pase, vybírá bylinky, které ji slouží k výživě, nevšímajíc si neužitečných anebo škodlivých, pokud žije v poměrech sobě přirozených. Kočka chrání svá mláďata; musí tedy znáti nebezpečí a prostředky proti němu. Pták vyhledává skryší před deštěm, byť i nezkusil deště.²⁾

¹⁾ Sv. Tomáš Akv. vyměřuje tuto mohutnost takto: Ad apprehendendum intentiones, quae per sensum non accipiuntur, ordinatur vis aestimativa. S. Th. 1. 78. a. 4. c. K těmto slovům přidává v poznámce vydavatel Summy toto: Vis aestimativa definiri potest facultas perceptiva et discretiva rationum a sensibus externis non apprehensarum, ut utilitas et inutilitas, amicitia et inimicitia. Id officii ad hanc facultatem pertinet, ut animal quodam iudicio et instinctu res amicas approbet, noxias vero et contrarias reprobet et abhorreat. — Suarez ji vykládá takto: Aestimativa describitur sensus interior potens apprehendere sub ratione convenientis et disconvenientis . . . haec siquidem operatio communis etiam est omnibus animantibus . . . cuius munus est movere appetitum sensitivum, qui nonnisi a ratione convenientis et disconvenientis movetur. Ideo ergo aestimativa dicitur, quia de rebus ipsis aliud aestimat, quam quod exterius apparet. (De anima 1. 3. c. 30. n. 7.) Aestimativa ponitur facultas cognoscens rationem convenientis ac disconvenientis, movensque appetitum, quae comparatur ad appetitum sensitivum, sicut intellectus practicus ad voluntatem (ibid. n. 16.) — Mich. de M. (Phil. per. — schol. II. Anthr. 1. 2. 7.) Aestimativa definiri solet: Facultas organica apprehensiva earum intentionum, quae per sensus exteriores non accipiuntur.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 78. a. 4. c. Si animal moveretur solum propter delectabile et contristabile secundum sensum, non esset necessarium ponere in animali, nisi apprehensionem formarum, quas percipit sensus, in quibus

Že ji také lidé mají, o tom nelze pochybovati. Což vysvitá z dozvědu, a priori. Neboť je-li člověk účasten dokonalosti, zvířeti příslušných, ku př. smyslů zevnějších, smyslu povšechného, obrazivosti, nemůže mu se nedostávati mohutnosti oceňovací, dokonalosti zvířecí tak znamenité; mohutnost tato přináleží člověku jako živočichu. Dále uči tomu zkušenost. Neboť dříve než u člověka se vyvine rozum, který ovšem je vyvinut oceňuje a posuzuje a jednání lidské řídí, musí dítě vésti život, živočichu příslušný, jaký vede zvíře; k čemuž je dítěti potřebi mohutnosti oceňovací, jako zvířeti. Ovšem nejví se u dítěte tato mohutnost tou měrou, jakou u zvířete, poněvadž dítě obcuje mezi lidmi, rozumu již užívajícími. Než i tehdy, když rozum jest vyvinut, pozorujeme zjevy u člověka, jež vysvětliti nemožno bez mohutnosti oceňovací; neboť jsou v životě lidském doby, kdy je potřebi jednati rychle, dříve než rozum uvážil, kdy rozumu se brání uvažovati, kdy člověk jedná ne svobodnou vůlí, které odpovídá rozum, nýbrž pudem, kterému odpovídá mohutnost oceňovací. Konečně jako obrazivost poskytuje povšechné obrazy rozumu, pojmy tvořícímu, tak opět poskytuje mohutnost oceňovací smyslné soudy rozumu, jenž tvoří soudy logické, člověku jako člověku vlastní. Ovšem mohutnost oceňovací, ač jest v podstatě táž u člověka, jako u zvířete, nabývá u člověka vyšší dokonalosti právě proto, že člověk jest živočichem rozumným, kdežto zvíře jest živočichem, rozumu nemajícím; neboť rozum, který náleží téže duši lidské, jako mohutnost oceňovací, nemůže neprokazovati vlivu na mohutnost tuto. Tato vyšší dokonalost mohutnosti oceňovací pohnula sv. Tomáše

delectatur aut horret. Sed necessarium est animali, ut quaserat aliqua vel fugiat, non solum quia sunt convenientia ad sentiendum, sed etiam propter aliquas alias commoditates et utilitates et nocumenta; sicut ovie videns lapum venientem fugit, non propter indecentiam coloris vel figurae, sed quasi inimicum naturae; et similiter avis colligit paleam, non quia delectat sensum, sed quia est utilis ad nidificandum. Necessarium est animali, quod percipiat huiusmodi intentiones, quas non percipit sensus externus. — Že mohutnost oceňovací mítí musí a také skutečně mají zvířata, dokazuje Suarez tímto příkladem: Avis nondum experta pluviam (utpote forte verno tempore nata) ventum sentiens ad tutum locum se recipit: quis autem credat, eam ex cognitione venti elicere speciem repraesentantem pluviam venturam? Per eandem ergo speciem, qua cognovit ventum, naturali instinctu indicat illum esse fugiendum, nec talis fugae rationem quaerit, aut pluviam cognoscit, quam nullam viderat. (De an. l. 3. c. 9. n. 13.)

Akv., že ačkoli činí přesný a podstatný rozdíl mezi smyslem a pomyslem, jako nazývá každý smysl, člověku přináležející, *deficiens quaedam participatio intellectus* (S. Th. I. 77. a. 7. c.), tak opět mohutnost oceňovací, člověku náležející, *aestimativa cogitativa*, quae per collationem quendam intentiones adinvenit, anebo *ratio particularis*, quae confert inter se res particulares, a sensibus perceptas, kdežto mohutnost oceňovací zvířeti náležející jest mu *aestimativa naturalis*, quae intentiones percipit naturali quodam instinctu, a rozum, člověku jako člověku náležející, jest mu *ratio intellectiva*, collativa intentionum universalium. (S. Th. I. 78. a. 4.) Stupňový rozdíl mezi oceňovací mohutností zvířecí a lidskou lze vyjasniti takto ¹⁾: I člověk i zvíře soudí o věcech hmotných a jedinečných, ale jinak onen, než toto. Neboť ovce, která slyšíc anebo vidouc poznává beránka a zroence, nepoznává tohoto jedince, pokud má přirozenost, jiným beránkům a zroencům společnou, nýbrž pokud jest cílem jakési zvláštní činnosti její, pokud má býti od ní mlékem nasycen. Také vlk poznává podle hlasu ovci, ne však ze souvislosti mezi účinkem a příčinou, nýbrž přirozeným pudem, kterým po hlase znamená potravu sobě příhodnou. Avšak člověk mohutností oceňující, která jest v něm spojena s mohutností pomyslnou, poznává člověka jedinečného, pokud jest *homo* člověkem, pokud má přirozenost, jiným lidem společnou, ačkoli tuto přirozenost společnou samu chápe a chápati může toliko mohutností pomyslnou, ne smyslnou.²⁾ A tak jest lidská mohutnost oceňo-

¹⁾ Mich. de M. Phil. per. — schol. II. Anthr. 1. 2. 7.

²⁾ S. Th. Aqu. De Anima I. 2. lect. 13. fine. In animali fit apprehensio intentionis individualis per aestimativam naturalem, secundum quod ovis per auditum vel visum cognoscit filium vel aliquid huiusmodi. Differenter tamen circa hoc se habet cogitativa et aestimativa. Nam cogitativa apprehendit individuum ut existens sub natura communi, quod contingit ei, in quantum unitur intellectivae in eodem subiecto: unde cognoscit hunc hominem, prout est hic homo, et hoc lignum, prout est hoc lignum. Aestimativa autem non apprehendit aliquod individuum, secundum quod est sub natura communi; sed solum secundum quod est terminus aut principium alicuius actionis vel passionis, sicut ovis cognoscit hunc agnum, non in quantum est hic agnus, sed in quantum est ab ea lactabilis, et hanc herbam, in quantum est eius cibus. Unde alia individua, ad quae se non extendit eius actio vel passio, nullo modo apprehendit sua aestimativa naturali. Naturalis enim aestimativa datur animalibus, ut per eam ordinentur in actiones proprias vel passiones prosequendas vel fugiendas.

vací ve středu mezi mohutnostmi smyslnými a pomyslnými, nepřestávají být smyslnou, ústrojnou.

Kterak poznává mohutnost oceňovací?

Jedni se domnívají, že živočichu jsou vrozeny představy, jež se připisují mohutnosti oceňující, jež se taková probudí představami, ve smyslu zevnějším a povšechném anebo v obrazivosti vzniklými. Než názor o představách vrozených nelze přijati, jak uslyšíme, až jednati budeme o vzniku pojmů. Jiní opět činnost, která se připisuje mohutnosti oceňující, vykládají bez představ, pouze soucitem a proticitem k jistým určitým předmětům, jež smysl zevnější a povšechný aneb obrazivost utvořily. Tento názor nestačí, poněvadž poznání, mohutnosti oceňující příslušné, nelze popřiti. Střední cesta záleží v tom, že živočichu jsou vrozeny ústrojné náklonnosti aneb odpory k jistým předmětům smyslným a že představami, ve smyslu zevnějším a povšechném anebo v obrazivosti vzniklými, vzniká soucit nebo proticit s příslušnými představami, jež mají svůj původ v mohutnosti oceňující¹⁾.

Je-li mohutnost oceňující smyslnou, ústrojnou?

Z výkladu, o mohutnosti oceňující učiněného, vysvítá, že její činnost nelze připsati pomyslu, nýbrž smyslu, na ústrojí zavislému. Neboť její předměty jsou jedinečné a srostité, nikoli obecné a odtažité; její soudy jsou taktéž jedinečné a srostité a podstatně se liší od logických, ve kterých rozeznáváme podmět, přísudek a vztah a které sestávají z pojmů obecných a odtažitých. Co platí o soudech logických, neplatí o soudech mohutnosti oceňující. Z rozdílu dvojích soudů, účinků, souditi nutno na rozdíl jejich mohutnosti, příčin.

Konečně činnost oceňovací nelze připsati ani smyslu zevnějšímu a povšechnému ani obrazivosti. Neboť předmět činnosti oceňovací formálně, byť i ne látkově, se různí od předmětu smyslu zevnějšího a povšechného, jakož i od předmětu obrazivosti. Avšak formální rozdíl předmětů jest dostatečným důvodem rozdílu mezi mohutnostmi. Proto klásti musíme zvláštní mohutnost oceňující.

Od mohutnosti oceňující postupuje sv. Tomáš Akv.²⁾ k paměti, kterou se končí řada smyslů vniterných.

¹⁾ Pesch, Die grossen Welträthsel I. p. 766.

²⁾ 8. Th. 1. 78. a 4. Ad apprehendendum intentiones. quae per sensum non accipiuntur, ordinatur vis aestimativa; ad conservandum autem eas vis rememorativa, quae est thesaurus quidam huiusmodi intentionum.

§ 56. O paměti.

Pamět jest mohutnost, kterou živočich smyslné poznatky minulé obnovené poznává svými poznatky minulými^{*)}. Poznává tedy paměti živočich *něco minulého*; neboť něco přítomného poznává smyslem zevnějším a povšechným, něco budoucího očekává. Poznává minulé *jako minulé*; neboť paměti nestačí pouhá představa minulého; musí také býti poznáno, že je to minulé. Může také obrazivost něco minulého tak živě představit, že se to zdá býti přítomným, jak se děje ve snu a chorobě; tu není pamět činnou. Poznává minulé jako minulé *a jako dříve od sebe poznané*; také tím se liší pamět od obrazivosti.

Zvíře když se vrátilo do své skryše, má působením zraku představu skryše; touto představou se obnoví představa, kterou mělo o skryši, dříve než se vrátilo; minulou představu poznává býti minulou a rozeznává onu od této, ale předmět oné totožným shledává s předmětem této. Podobně se děje ve psu, když opět svého pána vidí. Ze zkušenosti možno tedy říci, že zvířatům se dostává paměti. Ze by lidé takové paměti neměli, jakou mají zvířata, nikdo nebude tvrditi, porovná-li život lidský se zvířecím; ovšem připojí, že když se u člověka rozum vyvine, pamět, zvířeti a člověku společná, u člověka vyššího stupně dokonalosti dochází.

Předmětem paměti jest, co minulo, smyslný zjev minulé. Pamětliví však jsme věci minulé ne proto, že minula, nýbrž proto, že jsme ji v minulosti poznali a ji jako dříve poznanou opět poznáváme.

Pamět jest mohutnost smyslná.

Neboť 1. přísluší také zvířeti, jež poznává toliko smyslem, na hmotném ústrojí závislým. 2. Předmětem paměti jest minulé zjev srostitý, smyslu přístupný; je-li minulým, nepřestává býti srostitým, smyslu přístupným. 3. Pamět závisí na vývoji a dokonalosti ústroje, v němž pamět sídlí, mozkou; čím více se vyvíjí mozek, tím lepší jest pamět; stárne-li ústrojí, chabne pamět; choroba mozku škodí paměti. 4. Minulé, pokud jest minulé, není pomyslné, nýbrž smyslné. Neboť minulé, pokud jest

^{*)} Egger Propaed. phil. theol. Psych. 2. 1. 2. 5. Memoria est cognitio praeteriti ut praeteriti et ut antea cogniti.

minulé, jest co do času určité, avšak pomyslné jest obecné a mimo všeliký čas. Paměť tedy má předmět, formálně rozdílný od předmětu, který náleží pomyslu. Avšak formální rozdíl předmětů jest důvodem rozdílu mezi mohutnostmi. Je tedy paměť, majíc předmětem minulé jako minulé, věcně rozdílná od mohutnosti pomyslné, je tedy smyslná. Odnáší se sice také pomysl k minulosti; neboť zpětnou činností vrací se nejen k poznatku, o věci přímo utvořenému, ale také k činnostem, kterými poznává; činnosti pak jsou v čase, a sice zpětná činnost, kterou nyní prokazují, jest v přítomnosti, činnost, kterou jsem dříve prokázal, jest v minulosti. Avšak pomysl se odnáší hlavně a přede vším k bytnostem věcí, co do času neurčitým a obecným, po případě k tomu, co přistupuje k bytnostem, t. j. k minulosti, kdežto paměť hlavně a přede vším ke zjevu minulému se odnáší, pokud jest minulým. Z té příčiny přísluší také pomyslu paměť; ale tato paměť pomyslná, od poměti, (o které mluvíme a která, poněvadž se vztahuje k minulým zjevům smyslným, jako nuliným, jest smyslná) se rozeznávajíc, není zvláštní mohutnosti pomyslnou, která by se věcně lišila od umu, jenž bytnosti věcí, co do času neurčitě a obecně, poznává, poněvadž mohutnost zvláštní předpokládá, co jest hlavně a přede vším předmětem činnosti a poněvadž minulost jest předmětem umu toliko případným; um jest zároveň pomyslnou pamětí svých myšlének, které si sám obnovuje a minulými poznává, poněvadž se těší z činnosti úplně zpětné, a proto se liší od paměti pomyslné toliko virtuálně.

Namítá se, že kdo má paměť, jež se nazývá smyslnou, 1. zná čas, 2. porovnává představu téhož předmětu přítomnou s minulou, 3. zpětnou činností se vrací k činnostem duševním; avšak tyto tři podmínky nelze vyplniti, leč pomyslnou pamětí; proto prý není paměť mohutností smyslnou, nýbrž pomyslnou.

Avšak tato námitka jest lichou. Neboť 1. paměť, která se nazývá smyslnou, nevyžaduje, aby zvíře nebo člověk, jehož rozum není ještě vyvinut, měl pojem času přítomného a minulého, nýbrž toliko, aby měl představu téhož předmětu přítomnou a minulou, představy, ve kterých splývá předmět s časem. 2. Porovnání, jež se děje při paměti, není logické, jež vyžaduje pojmů obecných, ale smyslné, jelikož se porovnávají dva poznatky zjevů smyslných, jedinečných a srostilých. 3. Zpětná činnost, kterou v míře plné se vrací rozum k své činnosti, se nevyskytuje při paměti smyslné, která předmětem svým nemá

činnost duševní, nýbrž předmět minulý jako minulý. Ovšem poznání smyslné neděje se bez jakési zpětnosti, jelikož duše, co poznala jedním smyslem, činí předmětem smyslu druhého; avšak tato zpětnost jest pouze částečná, neúplná, nedokonalá a rozeznává se od činnosti, kterou tentýž rozum se vrací ke své myšlence, přímo o věci utvořené, čině ji předmětem svého poznání zpětného; zpětnost rozumu jest dokonalá, úplná.

Paměť nesmí se zaměnit s obrazivostí. Jest sice předmět obrazivosti co do látky tentýž, jako jest předmět paměti; avšak formálně se liší jeden od druhého. Neboť na obrazivost připadá obraz, pokud jest sám o sobě, na paměť, pokud představuje věc dříve poznanou. Formální však rozdíl předmětů jest dostatečným důvodem rozdílu mezi mohutnostmi.

Má-li paměť úlohu svou konati, t. j. má-li minulé poznati jako minulé a dříve poznané, musí předcházeti činnost smyslu zevnějšího a povšechného, jež obraz věci přijímá, činnost obrazivosti, jež obraz přijatý podržuje a obnovuje, činnost mohutnosti oceňovací, jež obraz obnovený shledává býti obrazem věci dříve poznané; načež následuje činnost paměti, jež poznává obnovený poznatek minulý jako minulý, jež předmět představy obnovené totožným shledává s předmětem představy původní. Tak vysvitá souvislost paměti s ostatními smysly; tím také jest odůvodněn pořádek, ve kterém jsme smysly probrali podle sv. Tomáše Akv.

Podle různé dokonalosti rozeznáváme smyslnou paměť rychlou a váhavou, trvalou a krátkou, obsáhlou a chudou, věrnou a nevěrnou; podle obsahu slovnou, věcnou, jmennou, číselnou, místní, hudební a t. d.

Paměť jest smysl, od přirozenosti nám vštěpený, u jedněch lidí méně dokonalý, u druhých dokonalejší, u třetích výborný; cvikem se zdokonaluje, nedbalostí ochabuje.

Pro činnost pomyslnou jest paměť smyslná velmi důležitá; neboť poskytuje látky, které pomysl potřebuje, aby mohl tvořiti myšlenky.

Protivou paměti jest zapomenutí. Zapomenutí má svou příčinu buď v nedostatečné obrazivosti, která obraz neobnovuje; anebo v nedostatečné mohutnosti oceňovací, která obraz obnovený neshledává býti obrazem minulým; anebo v nedostatečné paměti, která předmět obrazu obnoveného totožným neshledává býti s předmětem obrazu původního.

Že zvířata zapominají, dosvědčuje zkušenost ku př. o psu,

jenž svého pána nepoznává. O lidech není pochybnosti. Zapomenutí zvířat, svobodné vůle postrádajících, jest mimovolné, zapomenutí lidí buď mimovolné buď dobrovolné; dobrovolné se tak nedaří, jako mimovolné, ano stává se, že chci-li na něco zapomenouti, tím více jsem pamětliv. Zapomenutí dobrovolné daří se tehdy, když vyhledávám jiných představ úmyslně, aby z vědomí vytlačily představy, na které chci zapomenouti, a jím plnou pozornost věnuji.

Zapomenutí jest úplné buď naprosto anebo vztažně, a částečné. Naprosto úplné nastává, když člověk trpí blbostí nevyhojitelnou, když ústrojí, ve kterém sídlí paměť, tak jest porušeno, že je vyhojiti nelze. Vztažně úplné nastává, když jest velmi nesnadno pamatovati se na představy minulé; což se stává opilcům, onanistům, těm, kteří z jistých nemoci povstali, čtenářům hltavým a zběžným, čtenářům románů, kteří životu skutečnému nevěnují dosti pozornosti, těm, kteří těkají od jednoho předmětu k druhému, tak že není žádným dostatečně poutána jejich pozornost, starcům, těm, kteří dlouho jistě představy neobnovují, těm, kteří utvořili původní představu velmi nejasnou, málo uvědoměnou, anebo ji nedostatečně spojili s představami jinými, těm, kteří jiných lidí nenávidějí anebo jsou nevďečními. Částečné zapomenutí nastává, když z jistého počtu představ, jež tvoří jeden celek, některé obnovují a jako minulé představy své si představují, jiné nikoli.

Úplnost a částečnost odnáší se též k oboru a rozsahu představ.

Zabývati se budeme oním zapomenutím částečným, dříve zmíněným, jež nás nutí, abychom ostatních představ pamětlivými se stali, abychom se rozpomenuli. Setkám se s jistým člověkem; poznávám, že jsem ho viděl, ale nevím, kdy a kde, nevím, co jsem s ním mluvil, jak se jmenuje; tu se rozpomínám. Rozpomínáním má býti zapuzeno zapomenutí částečné, aby nastalo plné pamatování.

Rozpomínání se jest vyhledávání toho, co z paměti vypadlo. Sv. Tomáš Akv.: *Reminiscencia nil est aliud quam inquisitio alicuius, quod memoria excidit*¹⁾. Egger: *Progressio, qua potentia memorandi ex iis, quae recordatur, venit in cogni-*

¹⁾ De Mem. et Rem. lect. 5.

tionem eius, quod nec memoriae occurrebat, nec a memoria penitus exciderat¹⁾).

Rozpomínání se, jež vychází od nedostatečného pamatování a směřuje k upamatování se a dokonalému pamatování jako k cíli, liší se od paměti 1. tím, že v sobě drží jakýsi úsudek, který poněvadž se obírá představami jedinečnými a srostitými, nelze zaměnit za úsudek logický, pomyslný, a 2. tím, že potřebuje rozumu, jehož pomocí by se od známého přišlo k neznámému, a vůle, která by pobádala ku hledání; z té příčiny rozpominati se může člověk, ne zvíře. Není však rozdílu podstatného mezi pamatováním a rozpomináním se, rozdíl je toliko případný, poněvadž předmět je tentýž, totiž minulé a dříve poznané; rozpominání se jest zvláštním darem, který u člověka, rozumem a svobodnou vůlí obdařeného, paměť zdokonaluje, a jest provázeno činností rozumu a svobodné vůle, nezáležejíc samo sebou v této dvojí činnosti. Čin paměti má se podobně k činu rozpominání se, jako čin pomyslu, chápajícího soudy samozřejmé, k činu pomyslu, chápajícího závěry.

Vybledávajice, co částečně z paměti vypadlo, šetříme jistých pravidel, jež nám podává rozum. Sv. Tomáš Akv. o těchto pravidlech mluví takto²⁾: *Reminiscendo venamur, id est inquirimus id, quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus; puta si quaerit aliquis memorari id, quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic: hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, et sic secundum consequentiam motuum assuetorum pervenit resolvendo in id, quod fecit quarta die. Quandoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memoratur de Socrate, et per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapientia; quandoque vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, et per hoc occurrit ei Achilles: quandoque vero ratione propinquitatis cuiuscunque, sicut cum aliquis memor est patris, et per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacunque alia propinquitate vel societatis vel loci vel temporis; et propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum se invicem consequuntur.* Rozpomínajice se na předměty smyslné užíjeme poměrů místních a časových, podob a nepodoby.

¹⁾ Prop. ph. th. Psych. 2. 1. 2. 5.

²⁾ De Mem. et Rem. lect. 5.

Také paměť pomyslná spojena jest s rozpomináním se, jež vyžaduje, aby představy spojeny byly svazky logickými.

Abychom se snadno rozpomínali, ukládajíce představy na paměť všímáme si svazků, jež je vespolek pojí, anebo jich vyhledáváme sami. Rok, ve kterém Karel Veliký zemřel, si zapamatujeme, představíme-li si 8 jako sypací hodiny, obraz smrti, 1 jako kopi a 4 jako pluh; tedy 814 znamená: zemřel ten, jenž se vyznamenal, veda války a zaváděje orbu. Takové pamatování jest uměním, jež se nazývá mnemonika.

Je tedy patero smyslů zevnějších a čtvero vnitřních; jimi jest podmíněno poznání smyslné. Všechny úzce mezi sebou souvisejí; více jich není, více jich není potřeba.

§ 57. O spolehlivosti smyslů.

1. Uvažujme nejprve smysl zevnější, a sice pokud chápe smyslovec vlastní, společný a případný.

a) Neví-li závady v ústrojí anebo v prostředí, ku př. není-li oko ve stavu nepravidelném, neprochází-li paprsek světla prostředím neobyčejným: klamati se nemůže smysl, chápaje smyslovec vlastní¹⁾. Neboť smysl k tomu přirozeně směřuje, k čemu jest přirozeně ustanoven, aby chápal smyslovec sobě vlastní; avšak přirozené ustanovení nemůže býti klamné, nechceme-li tvrditi, že by původce přirozenosti, Bůh, buď z nevědomosti anebo ze slabosti anebo zlomyslně špatně byl upravil naše smysly zevnější. Závady však ústroje a prostředí může rozum náš znamenati a poznání smyslné opravit.

b) Smyslové zevnější, chápe-li každý o sobě smyslovec společný, ku př. zrak velikost, mohou se klamati; chápou-li pospolu, klam jest nemožný. Nemohou-li smyslové, ku př. zrak a hmat, pospolu chápati, má člověk rozum, který opravit může poznání smyslné.

c) Smysl zevnější, chápe-li smyslovec případný, po případě, ne pravidelně klamati se může; ku př. kdo se dívá do zrcadla, domnívá se viděti předmět za zrcadlem. Tu však může člověk smyslem jiným a rozumem výjimku poznati a poznání smyslné opravit.

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De verit. a 11. Sensus semper apprehendit rem, ut est, nisi sit impedimentum in organo vel in medio.

Proti spolehlivosti smyslů zevnějších se namítá:

1. Smyslové nám dávají o tom zprávu, že v tělesech jest barva, chuť, čich a ostatní vlastnosti, jež se nazývají přídružnými. Avšak tyto vlastnosti jsou pocity, nejsou v tělesech, nýbrž v nás, pocitujících. Proto klamná jest zpráva, kterou dávají smyslové.

Avšak smyslové nám nedávají o tom zprávy, že v tělesech jest, co jest v nás, nýbrž toliko, že jest předmět, který v nás působí pocit. A proti tomu nelze ničeho namítati. Odpírcové mísí pocit podmětu pocitujícího s vlastností předmětu pocítovaného; pocit a vlastnost k sobě sice vespolek se odnášejí, ale také mezi sebou se liší. Na rozum lidský, ne na smysl, připadá z pocitů souditi na vlastnosti tělesa, zkoumati, jaké vlastnosti předmět musí míti, aby v nás pocity způsobil, a na zřeteli míti, že při vzniku pocitu nerozhoduje toliko mechanismus, ale také teleologismus, jak bylo v § 51. vyloženo, že se nemá pocit, děj psychický, ku podráždění, od předmětu vycházejícímu, jako pohyb koule pohnuté k pohybu koule pohybující. Tak-li vše rozumem uvážíme, neshledáme smysly klamnými.

2. Chápajíce smyslovec společný a případný dvěma smysly, opravujeme jeden smysl se klamající druhým. Avšak nevěříme-li prvnímu, nemůžeme věriti ani druhému. Tedy z klamu nevybředneme.

Avšak neopravuje druhý smysl klam prvního, nýbrž rozum, který zprávy a činnosti obou smyslů uvažuje a porovnává a pak o smyslovci společném a případném soudí. Jemu přísluší zkoumati, jakými zákony jest řízena činnost každého smyslu, který smysl jest v určitém případě schopnějším, aby o věci sporné dosvědčil, kterak svědectví jednoho smyslu by se dalo opraviti svědectvím druhého.

Tu však možno namítnouti: Činnost rozumová jest podmíněna činností smyslů; tato však jest sporná; tedy činnost rozumová nemůže rozhodovati o činnosti smyslů.

Na to lze odpověděti takto: Není veškerá činnost smyslů spornou; ku př. hmat dostatečně vycvičený mě o velikosti předmětu může poučiti bezpečně a jistotně, jakož i zdali nějaký předmět jest malovaný či skutečný, zdali hůl ve vodě jest zlomená či nic; taktéž zrak mě poučiti může bezpečně a jistotně, zdali za zrcadlem jest předmět či nic, zdali ručička na hodinách se pohybuje či nic a jak rychle a t. d. Na základě čin-

nosti smyslů bezpečné a jistotné může se vyvinouti činnost rozumová, aby pak souditi mohla o sporné činnosti smyslů.

II. O spolehlivosti smyslu povšechného nelze pochybovati: neboť předmětem má stav vniterný, stav duše, s tělem spojené. O tomto stavu dává smysl povšechný zprávu, která odpovídá tomu stavu; taková jest mu vytčena úloha od přirozenosti, od které se nemůže odchýliti. Nemůže tedy, jak patrně, zprávu dáti o stavu, kterého není, ani zprávu, která by odpovídala jinému stavu. Klam nastati nemůže prostředím, poněvadž není žádného, poněvadž předmět bezprostředně se dotýká smyslu, od kterého jest pocítován. Jenom tehdy klam nastává, když ústroj, sídlo smyslu povšechného, trpí chorobou; avšak výjimka není pravidlem, a my mluvíme o pravidle; výjimka se určitě rozeznává od pravidla, proto také rozeznáváme určitě svědectví smyslu zdravého od svědectví smyslu chorobného.

III. Obrazivost někdy, po případě náchylna jest klamu ve snu a chorobě, kdy obrazy obnovené zdají se býti původními, t. j. od předmětů skutečných ve smyslu zevnějším způsobenými; avšak když bdíme anebo nejsme stíženi chorobou, která ruší pravidelnou činnost ústroje, sídla obrazivosti, koná bezpečně a jistotně obrazivost úlohu, která jí přísluší. Rozeznáváme však určitě bdění od snu, zdraví od choroby, tedy také činnost obrazivosti řádnou od mimořádné, pravidelnou od nepravidelné, chorobné, výmínečné.

IV. Že bezpečně a určitě, že pravdivě a neklamně působí ve zvířeti, pokud jest v poměrech přirozených, smysl oceňovací, poznáváme ze zkušenosti, pozorující ku př. včelu, anamed sbírá, ryby, any o to pečují, aby splodily potomstvo, ptáka, an s jeřábem hadem zápasí, lišku, ana vyhledává potravu a na svou oběť se vrhá. Způsob, jakým zvířata žijí vedena smyslem oceňovacím, rozum náš schvaluje; ano mnohým věcem jsme se naučili od zvířat. Ovšem smysl oceňovací nepůsobí měrou vrchovatou, tak aby ku př. žádná moucha nebyla chycena od pavouka, žádná ovce zadávána od vlka; neboť také pavouk a vlk mají žiti a jsou opatřeni smyslem oceňovacím, kterým jsou vedeni, aby se živili mouchami, ovci; smysl oceňovací má na zřeteli u větší míře druh než jedince. A z toho soudíme: má-li zvíře smysl oceňovací bezpečný a jistotný, tedy spolehlivý, má jej také člověk; tu však nesmíme zapomenouti, že u člověka jest smysl oceňovací modifikován rozumem a umělostí.

V. Konečně jsou-li za jistých podmínek bezpečny a spo-

lehlivy zevnější smysly a ze smyslů vniterných tři, jež jsme probrali, nelze pochybovati ani o paměti, která předpokládá jejich činnost. Ovšem i tu mluvíme o pravidelném stavu, který určitě rozeznáváme od nepravidelného ¹⁾.

Článek druhý.

O pomyslu.

§ 58. Co a zdali jest pomysl? V čem záleží?

Pomysl, slovně vyměřen, jest mohutnost, kterou chápeme, co smyslu jest nepřístupno

Že takovou mohutnost máme, vysvitá ze zkušenosti. Neboť představujeme si zjevy těles, smyslem jedinečně a srostitě představované, také obecně a odtažitě, na př. barvu, zvuk, drsnost, chuť, čich; představujeme si bytnost tělesa, jež smyslu není dostižitelná, jež se skrývá za zjevem; představujeme si poměry těles a hmotných dějů samy o sobě, jež smysl nedovede představovati, ku př. vzdálenost, přítomnost, přiměřenost, vztah, příčinnost; představujeme si předměty ideální, nad smyslnost povznesené, přesahné: pravdu a nepravdu, dobro a zlo, krásu a ohyzdnost; představujeme si předměty skutečné, jichž smyslu nelze uznamenati: údobu nerostu podstatou, prvoč života bylinného, duši zvířecí, duši povahy duchov, pouhého ducha, Boha; představujeme si poměry bytosti hmotných k bytostem nehmotným: vzájemnost mezi tělem a duši, stvoření světa Bohem. Jako pro představy smyslné máme mohutnost smyslnou, tak opět nuti musíme pro představy nadsmyslné mohutnost nadsmyslnou, pomysl, intellectus.

Z uvedené zkušenosti netoliko vysvitá, že máme pomysl, ale také, které jsou předměty poznání pomyslného; z jakosti předmětů souditi můžeme na jakost pomyslu a na rozdíl mezi ním a smyslem.

Pomysl od smyslu se liší druhově a podstatně, ne pouze stupněm a případně; což vysvitá z činnosti onoho, od činnosti tohoto druhově a podstatně rozdílné; neboť kdežto činnost smyslu nutně vyžaduje, aby duše s tělem spojená tvořila jednot-

¹⁾ Spolehlivost smyslů vyšetřuje Liberatore Inst. philos. I. Log. p. alt. c. 2 a. 2.

nou příčinu poznatků smyslných účinnou, prokazuje duše činnost pomyslnou sama bez ústrojí tělového. A že tomu tak jest, soudíme proto, poněvadž duše činnosti pomyslnou chápe předměty obecné a netělesné, kdežto smysl, na ústrojí tělovém závislý, chápe toliko předměty jedinečné a tělesné, poněvadž duše činnosti pomyslnou k sobě samé úplně se vrací, kdežto činnost smyslná, na ústrojí tělovém závislá, to nedokáže, poněvadž čím větší jest nadmyslnost předmětu, tím více jest poznatelný; tím více zaměstnává duši, tím více se rozvíjí a zdokonaluje činnost její, kdežto příliš mocné dojmy smyslu, na ústrojí tělovém závislému, škodí. Pročež nezávisí pomysl na ústrojí tělovém.

Než jelikož tato věta jest velmi důležitá pro psychologii, rozvíjíme širěji její důkaz.

Pomysl jest mohutnost neústrojná, na ústrojí tělovém nezávislá, která náleží duši jediné, která v duši jediné sídlí, nikoli v ústrojí tělovém.

Neboť 1. ona mohutnost jest neústrojná, na ústrojí tělovém nezávislá, jejíž činnost jest duchová, poněvadž jaká činnost, taková musí býti mohutnost, ze které vychází. Avšak činnost pomyslu jest duchová; o čemž se přesvědčíme, uvažujeme-li její předměty. Neboť pomysl poznává předměty nehmotné, jako Boha, pouhého ducha; poznává předměty hmotné a porušitelné nadmyslně, an odmyšlí od hmoty a všeho, co je činí jedinečnými a srostitými, smyslům přístupnými, a uvažuje bytnosti jejich, smyslům nepřístupné; poznává bytnosti odtahité a obecné, jež nejsou předmětem smyslu, na ústrojí tělovém závislého¹⁾; pomyslem vrací se duše lidská k sobě a svým činům zpětností úplnou, která vycházeti nemůže z mohutnosti ústrojné, na ústrojí tělovém závislé, ze smyslu²⁾.

2. Pomysl poznává všechny přirozenosti věcí hmotných. Avšak kdyby byl závislý na ústrojí, nemohl by se zabývatí všemi přirozenostmi věcí hmotných, poněvadž ústrojí, jsouc hmotné a jsouc přiměřeno k přirozenosti jistého rodu věcí hmotných, by pomyslu dovolovalo poznati přirozenosti jistého rodu

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Contr. Gent. 2. 66. Sensus non est cognoscitivus nisi singularium: cognoscit enim omnis sensitiva potentia per species individuales, cum recipiat species rerum in organis corporalibus. Intellectus autem est cognoscitivus universalium. ut per experimentum patet.

²⁾ Ibidem. Nullus sensus se ipsum cognoscit ac suam operationem; visus enim non videt se ipsum nec videt se videre. Intellectus autem cognoscit se ipsum et cognoscit se intelligere.

věcí hmotných a překáželo by poznati všechny. Je tedy nezávislý na ústrojí¹⁾).

3. Všeliká mohutnost ústrojná se ruší přílišným dojmem svého předmětu, zrak přílišným světlem, sluch přílišným zvukem. Avšak mohutnost pomyslná se netoliko neruší, nýbrž spíše zdokonaluje vznešenosti svého předmětu, tak že kdo poznává předmět pomyslný, obsahem bohatší, je schopnějším, aby poznal předmět pomyslný, obsahem chudší. Nezávisí tedy pomysl na ústrojí²⁾).

4. Pomysl lidský je schopen, aby se stal podle své přirozenosti vším, poněvadž se odnáší ke všemu, co jest, pokud jest poznatelné. Avšak mohutnost, která ku své činnosti sobě přivlastňuje největší rozsah a neomezenost, nemůže záviseti na hmotě, prvotí omezenosti. Tedy pomysl nemá při své činnosti ústroj účastníkem.

Nezávislost však pomyslu lidského na hmotě není naprostá, jako u pouhého ducha. Duše lidská, pomyslně poznávající, na

¹⁾ S. Th. Aqu. 8. Th. 1. 75. a. 2. Impossibile est, quod intelligat per organum corporeum, quia natura determinata illius organi corporei prohiberet cognitionem omnium corporum; sicut si aliquis determinatus color sit non solum in pupilla, sed etiam in vase vitreo, liquor infusus eiusdem coloris videtur. Ipsum igitur intellectuale principium, quod dicitur mens vel intellectus, habet operationem per se, cui non communicat corpus. — Id. De Anima lib. 3. lect. 7. Omne, quod est in potentia ad aliquid et receptivum eius, caret eo, ad quod est in potentia et cuius est receptivum, sicut pupilla, quae est in potentia ad colores et est receptiva ipsorum, est carens omni colore. Sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia, quod est in potentia ad ea et susceptivus eorum, sicut sensus sensibilium. Ergo caret omnibus illis rebus, quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles et corporeas, oportet, quod careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore propter hoc, quod est cognoscitivus coloris . . . Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam, illa natura connaturalis sibi prohiberet a cognitione aliarum naturarum.

²⁾ Idem Contr. Gent. 2. 66. Sensus corrumpitur ab excellenti sensibili. Intellectus autem non corrumpitur ab intelligibilis excellentia; quin imo qui intelligit maiora, potest melius postmodum minora intelligere. — Sv. Tomáš vykládá mínění Aristotelovo takto: Dictum est supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra conclusit, quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus et intellectus, subiungit hoc, quod non est similis impassibilitas sensitivi et intellectivi. Sensus enim licet non patiatur a sensibili passione proprie accepta, patitur tamen per accidens, in quantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu huc accidere non potest, cum organo cseat; unde nec per se nec per accidens passibilis est. (De anima 3. 7.)

ústrojí hmotném nezávisí *subjektivně*, t. j. pokud prokazuje činnost pomyslnou; avšak *objektivně* závisí, t. j. pokud poznatkům nadmyslným předcházejí, je provázají poznatky smyslné, jejichž příčinou účinnivou jest smysl, v ústrojí hmotném sídlící. Poznávací mohutnost jest u zvířete úplně závislá na hmotě, u pouhého ducha úplně nezávislá.

Rozdil mezi smyslem, na hmotě závislým, a pomyslem, na hmotě nezávislým, naznačil sv. Bonaventura ¹⁾.

§ 69. O činnosti pomyslné vůbec.

A) Důvod.

Činnost pomyslnou lze proto prokazovati, že podmět myslící, od Boha a podle obrazu téhož Boha stvořený, s předmětem, od téhož Boha a podle myšlének, idejí téhož Boha stvořeným, ideálně se spojuje. Proto svou myšlénkou opakuje člověk myšlénku, ideu Boží, která jest do věci takorčka vložena. Myšlénku v sobě chová věc mohoucně, proto jest z věci vyčerpateľna takorčka, čili poznateľna; člověk má v sobě schopnost, rozumu Božímu podobnou, aby tuto mohoucnost uskutečnil, aby tu myšlénku z věci vyčerpál takorčka, ji poznal.

B) Způsob.

Ve skutečnosti děje se činnost pomyslná 1. *pozorností*, kterou se obrací podmět myslící k předmětu, 2. *přemítáním*,

¹⁾ In 2. Sent. Dist. 25 p. 2. a. 1. qu. 6. Propter ipsam unionem non tantum pendet anima ex corpore, quantum ad actum sentiendi; sed etiam aliquo modo, quantum ad actum intelligendi; sed longe aliter et aliter. Nam quantum ad actum sentiendi sic pendet, ut nullo modo possit eum exercere sine corpore; non autem sic de actu intelligendi: sic etiam poudet, ut illos actus exercent per corpus et per organum corporeum: non sic est de actu intelligendi, et ideo actum sentiendi dicitur communicare anima corpori. Unde non absurde omnino dicitur: oculus videt; non sic dicitur de actu intelligendi. Dicitur autem anima sentire per corpus, et non intelligere per corpus; quia cum duo concurrant ad actum intelligendi et sentiendi, videlicet recipere et iudicare, in sentiendo receptio speciei est a corpore, sed iudicium est a virtute; et in intelligendo utrumque est a virtute intellectiva, videlicet ab intellectu possibili et agente. Et propterea intellectus dicitur vis non alligata materiae, et operationem hanc potest habere, cum est separata a corpore.

jež podmět věnuje předmětu, 3. *odtahováním*, jímž podmět pozornost svou odvrací od předmětu jiného a ji omezuje jistým předmětem, 4. *rozbořem*, jímž předmět na jednotlivé části se dělí, jež, jedna po druhé, se činí předmětem úvahy, 5. *porovnáním* těchto jednotlivých částí a 6. *souborem* jejich v jeden celek, tak že se vracíme k témuž celku, od kterého jsme vyšli. Důkladná budiž tato práce šesterá, má-li činnost pomyslná cíle dojíti.

C) Cíl.

Cílem činnosti pomyslné jest poznání pravdy objektivné, t. j. poznání myšlenky do věci vložené. Naše myšlenka má-li býti pravdivá, musí se shodovati s věcí, t. j. musí vybrati, vyčerpati myšlenku Boží, do věci vloženou, musí odpovídati myšlence, ideji Boží, podle které Bůh věc stvořil, a o které věc dává svědectví. Není tedy naše činnost pomyslná sama sobě cílem; neboť nemyslíme proto, abychom toliko myslili. Poněvadž bezúčelnost nepřipadá na člověka a poněvadž myšlení lidské nemůže býti samo sobě cílem, jelikož ani člověk, bytost podminěná, není sám sobě cílem: musí míti myšlení lidské cíl sobě příslušný, jenž záležeti může toliko v poznání pravdy objektivné. A tento cíl musí býti skutečně dosažitelný, tak jako člověk jest skutečně bytující bytost rozumná, jejížto činnosti druhovou jest činnost pomyslná; neboť nelze si mysliti, že by cíl, člověku jako člověku nutně vytčený, nemohl býti dosažen. Tedy psychologie musí zavrhnouti skeptické domnění těch, kteří pochybují, že by člověk pravdu mohl poznati, že by ji poznal, ano i zdali nějaká pravda jest, a domnění agnostiků čili filosofických nihilistů, kteří tvrdí, že o Bohu, celku světovém, prvotí života, prvních příčinách a posledních účelech nemůže člověk ničeho věděti.

D) Předmět.

Předmětem činnosti pomyslné může býti vše, co jest¹⁾. Avšak naše činnost pomyslná obsáhnouti nemůže ve skuteč-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 82. 4. ad 1. Intellectus est apprehensivus entis et veri universalis. — Ibid. 1. 87. 3. ad 1. Obiectum intellectus est commune quoddam, scilicet ens et verum.

nosti sama sebou vše, co jest, poněvadž jsme bytosti konečné. Nekonečnost našeho poznání jest podle vztažné přirozenosti; naši také pouze vztažná, jelikož nemůžeme udati hranice, kde pomyslná činnost naše končí. Pročež pokud na zemi člověk žije, ani když končí život pozemský, nemůže říci, že všechno poznal, anebo že by si nepřál více věděti; zdali a kterak touha lidská po poznání ukojena bude po smrti, uslyšíme při nesmrtnosti duše lidské.

Avšak rozeznávati dlužno předmět pomyslu lidského prvotní a přidružený. Prvotní jest onen předmět, kterého se chápe pomysl lidský, jakmile poznání smyslné přidu jemu připravilo, jakmile pomysl začne rozvíjeti svou činnost, onen předmět, který na základě poznání smyslného přímo a bezprostředně pomyslu lidskému se naskytuje, který jest přiměřen k přítomnému stavu spojení duše s tělem¹⁾; přidružený jest onen, který následností nevyhnutelnou se přidružuje k předmětu prvotnímu, aby pomyslem tímž byl poznán na základě poznání prvotního, který jest přiměřen duchové povaze duše lidské²⁾.

Předmět prvotní.

Předmětem pomyslu lidského *prvotním* jsou 1. bytnosti 2. věci hmotných, od hmoty, prvotě zjednotlivující, odtážené, 3. obecniny, 4. jež pomysl lidský poznává, an postupuje od obecnějšího k méně obecnému.

1. Že jsou předmětem prvotním *bytnosti*, samozřejmě jest. Neboť pomysl lidský zjednává vědu; věda však jedná o nutném a nezměnitelném; nutnou a nezměnitelnou jest bytnost věcí. Pročež kdo by nepřipustil, že jsou předmětem prvotním bytnosti věcí, zamítal by vědu lidskou a zároveň přirozenost člověka rozumného, která se jeví bažením po vědě.

2. Že jsou předmětem prvotním bytnosti *věcí hmotných, od hmoty, prvotě zjednotlivující, odtážené*, dokázati lze

a) z dozvědu. Neboť předmět prvotní odpovídati musí přirozenosti pomyslu, který jej má poznati, jelikož poznání záleží ve přizpůsobení se poznávajícího k poznanému; avšak

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 85. 8. Id., quod est primo et per se cognitum a virtute cognoscitiva.

²⁾ O předm. prv. a přidr. Mich. de M. Phil. per. — sch. II. Anthropol. 1. 3. a. 2, 3, 4.

pomysl nezávisí sice na hmotě, ale náleží duši, která hmotě udílí údobu. Tedy pomysl se odnáší k údobě věci poznané, která hmotu, prvotě jedinečnosti, čini takovou, jakou právě jest, která udílí hmotě bytnost. Aby však postihl pomysl bytnosti, hmotě náležející, musí ji odloučiti od prvotě zjednotlivující. Tedy předmětem prvotním jsou bytnosti věci hmotných, od hmoty, prvotě zjednotlivující, odtazžené¹⁾.

b) z přezvědu. Zkušenost nás učí, že předměty duchové poznáváme, porovnávajíc je s předměty tělesnými, ku př. ducha se vzduchem; jména jim udělujeme od věci hmotných. Avšak pojmenování se řídí poznáním. Pročež předměty duchové nepoznáváme skrzě obrazy, jim vlastní, ale skrzě cizí, jež jsou předmětům hmotným vlastní. Musíme tedy dříve znáti předměty hmotné, jejich bytnosti, chceme-li postihnouti předmětů duchových.

Kromě toho učí zkušenost, že poznání pomyslné jest podmíněno poznáním smyslným. Musí tedy pomysl, bytnosti poznávající, počítí předměty, jejichž zjevy poznává smysl, t. j. věcmi hmotnými²⁾.

3. Že jsou předmětem prvotním *obecniny*, bytnosti obecné, vysvitá z rozdílu mezi smyslem a pomyslem, který v tom záleží, že kdežto smysl chápe údobu, na hmotě jednotlivé se jevící, a poznává, co v předmětu jest jednotlivého, pomysl chápe údobu, jež bytují ve hmotě jednotlivé, ne však pokud v ní

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 85. a. 1. Obiectum cognoscibile proportionatur virtuti cognoscitivae. Est autem triplex gradus cognoscitivae virtutis. Quaedam autem cognoscitiva virtus est actus organi corporalis, scilicet sensus, et ideo obiectum cuiuslibet sensitivae potentiae est forma, prout in materia corporali existit. Et quia huiusmodi materia est individuationis principium, ideo omnis potentia sensitivae partis est cognoscitiva particularium tantum. Quaedam autem virtus cognoscitiva est, quae neque est actus organi, neque est aliquo modo materiae corporali coniuncta, sicut intellectus angelicus, et huius virtutis cognoscitivae obiectum est forma sine materia subsistens . . . Intellectus autem humanus medio modo se habet: non est actus alicuius organi, sed tamen est quaedam virtus animae, quae est forma corporis. Et ideo proprium eius est, cognoscere formam in materia quidem corporali individualiter existentem, non tamen prout est in tali materia. Cognoscere autem id, quod est in materia individuali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam a materia individuali, quam repraesentant phantasmata.

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 84. 7., kde dokazuje: Impossibile est intellectum nostrum secundum praesentis vitae statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata.

bytuji, nýbrž pokud jsou od ní odtahované. Avšak bytnosti tak odtahované se nazývají obecninami. Tedy předmětem pomyslu prvotním jsou obecniny¹⁾).

4. Předmětem pomyslu lidského jsou obecniny, jež pomysl lidský poznává, *an postuluje od obecnějšího k méně obecnému*.

Neboť pomysl lidský, má-li poznati, musí z mohoucnosti přejíti ve skutečnost; to však se musí dít po stupních, které vedou od nedokonalosti k dokonalosti, od menší dokonalosti k větší. Musí tedy býti první poznání méně dokonalé, méně určité, tedy obecnější, aby následovati mohlo dokonalejší, určitější, tedy méně obecné²⁾.

Předmět přidružený.

Předmětem pomyslu lidského *přidruženým* jsou *a)* hmotné věci jedinečné, *b)* podstatné údoby bytnosti, rozumu nemajících, *c)* duše lidské, *d)* pouhý duch stvořený, *e)* Bůh.

a) Pomysl lidský 1. poznává s jistotou tělesa jedinečná, 2. však nechápe je přímo a obrazem či pojmem, který odpovídá jejich bytnostem jedinečným, nýbrž 3. nepřímou a jakousi zpětností k obrazům fantasmie, z nichž bytnosti obecné jsou odtahovány.

1. Pomysl lidský tvoří o tělesech jedinečných soudy logické a přivlastňuje jim přirozenost obecnou. To by však činili nemohl, kdyby zároveň nepoznával podmět jedinečný a přísudek obecný. Tedy poznává pomysl lidský tělesa jedinečná³⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 12. 4. Anima habet duas virtutes cognoscitivas. Unam, quae est actus alicuius corporei organi, et huic connaturale est cognoscere res, secundum quod sunt in materia individuali; unde sensus non cognoscit nisi singularia. Alia vero virtus cognoscitiva eius est intellectus, qui non est actus alicuius organi corporei. Unde per intellectum connaturale est nobis cognoscere naturas, quae quidem non habent esse, nisi in materia individuali, non tamen secundum quod sunt in materia individuali, sed secundum quod abstrahuntur ab ea per considerationem intellectus. Unde secundum intellectum possumus cognoscere huiusmodi res in universali, quod est supra facultatem sensus.

²⁾ Ibidem 1. S5. 3., kde dokazuje: Magis universalia sunt priora in nostra cognitione intellectuali.

³⁾ S. Th. Aqu. De anima lib. 3. lect. 8. Sicut supra dictum est, quia

2. Pomysl lidský nechápe tělesa jedinečná přímo a obrazem či pojmem, který odpovídá jejich bytnostem jedinečným. Neboť pomyslné poznání přídružné se liší od pomyslného poznání přímého; jestliže tedy toto se děje příslušným pojmem o bytnosti, čili prvotním, nemůže ono taktéž se dít. Kromě toho čím by pojem o jedinečné bytnosti tělesa mohl vzniknouti? Nemůže vzniknouti ani předmětem ani mohutností ani oběma. Konečně jestliže pomysl poznává těleso jedinečné, jak bylo dokázáno, odtud ještě nenásleduje, že se to děje obrazem vlastním; neboť kdo soudí z věci, která se poznává, na způsob, kterým se poznává, chybuje záludou případku. A kdyby tento důvod platil, musili bychom souditi: Poněvadž Boba poznáváme, poznáváme jej obrazem, který bytnosti Boží odpovídá. Což tvrditi nelze.

3. Pomysl lidský chápe tělesa jedinečná nepřimo a jakousi zpětností k obrazům obrazivosti, z nichž bytnosti obecné jsou odtáženy. Neboť poznává-li se těleso jedinečné pomyslně a není-li toto poznání přímé, musí býti nepřímé, prostředně skrze obraz fantasie, který představuje zjev tělesa jedinečného. Když tedy pomysl poznal obecnou bytnost tělesa jedinečného, kterou z obrazu smyslného odtáhl, vrací se jaksi zpět — pravím jaksi, poněvadž pravá zpětnost a dokonalá děje se tehdy, když mohutnost vrací se k svému činu vlastnímu — k činu mohutnosti smyslné, obrazu či představě smyslné, představuje si zjevy tělesa jedinečného, o nichž svědectví dává představa smyslná, v pojmech, představách nadsmyslných a tyto pojmy spojuje s představou o bytnosti obecné. Tímto spojením vzniká pojem o tělese jedinečném jedinečný¹⁾.

b) Že pomysl lidský poznává podstatné údobí bytosti,

non possemus sentire differentiam dulcis et albi, nisi esset una potentia, sensitiva communis, quae cognosceret utrumque: ita etiam non possemus cognoscere comparationem universalis ad particulare, nisi esset una potentia, quae cognosceret utrumque. Intellectus igitur utrumque cognoscit, sed alio et alio modo.

¹⁾ S. Th. Aqu. 4. Sent. Dist. 50. qu. 1. a. 3. Anima quoniam est corpori coniuncta, non cognoscit nisi per formas a rebus acceptas, et ideo per potentiam illam cognoscitivam, in qua formae a rebus omnino immaterialiter recipiuntur, directe singularia non cognoscit, sed solummodo per potentias organicas affixas: sed indirecte et per quandam reflexionem etiam per intellectum, qui organo non utitur, cognoscit singularia; prout igitur ex obiecto redit ad cognoscendum suum actum, ex quo actu redit in speciem, quae est intelligendi principium; et ex ea redit ad considerandum phantasma, a quo species huiusmodi est abstracta; et sic per phantasma singulare cognoscit.

rozumu nemajících, a kterak je poznává, slyšeli jsme v první části této psychologie, kde jsme o tom mluvit musili, abychom se dostali k podstatné údobě člověka. O těchto údobách podstatných jedná kosmologie křesťanské filosofie, ku př. ve zmíněných dílech Michaela de M., Zigliary, Liberatora, Stöckla, Sanseverina, Eggera.

c) Že, proč a kterak duše lidská sebe poznává, slyšeli jsme v úvodu a první části této psychologie. Než poněvadž jednáme o činnosti pomyslné a pomyslu, šíře a zevrubněji vyšetřiti nám jest, kterak duše sebe poznává.

Poznání sebe jest dvěji; jedno se odnáší ke jsoucnosti duše: zdali jest, druhé k bytnosti: jaká jest; ono vyplývá ze sebevědomí, toto z bedlivého vyšetřování; ono jest přirozené a všem společné, toto vědecké a málokterým přístupné; ono jest nepochybné, toto u mnohých filosofů bludné¹⁾. Ačkoli ono jest nepochybné, přece je mnozí filosofové nesprávně vykládají; pročez potřebi jest je prozkoumati bedlivě. Toto jest obsaženo v celé psychologii²⁾.

Stoupenci Cartesiovi se domnívají, že duše o sobě poznává, že jest, bezprostředně a skrze svou bytnost a že z tohoto poznání, jež jest prvním a základem všeho poznání, postupuje duše ku poznání všech ostatních pravd. Druzi tvrdí, že duše sebe nepoznává, leč skrze svůj čin, že však tentýž zpětný čin duše naší postihuje čin přímý zároveň s podstatou duše naší,

¹⁾ S. Th. Aqn. S. Th. 1. 87. 1. Ad primam cognitionem de mente habendam sufficit ipsa mentis praesentia, quae est principium actus, ex quo mens percipit se ipsam; et ideo dicitur se cognoscere per suam praesentiam. Sed ad secundam cognitionem de mente habendam non sufficit eius praesentia; sed requiritur diligens et subtilis inquisitio; unde et multi naturam animae ignorant et multi etiam circa naturam animae erraverunt.

²⁾ S. Th. Aqn. Qq. Dd. De ver. qu. 10. a. 8. Notandum est, quod de anima duplex cognitio haberi potest ab unoquoque. Una quidem, qua unuscuiusque anima se tantum cognoscit, quantum ad id, quod est ei proprium; et alia, qua cognoscitur anima, quantum ad id, quod est omnibus animabus commune. Illa enim cognitio, quae communiter de omni anima habetur, est, qua cognoscitur animae natura: cognitio vero, quam quis habet de anima, quantum ad id, quod est sibi proprium, est cognitio de anima, secundum quod habet esse in tali individuo; unde per hanc cognitionem cognoscitur an est anima, sicut cum aliquis percipit se habere animam; per aliam vero cognitionem scitur, quid est anima, et quae sunt per se accidentia eius.

t. j. duši, činem přímým modifikovanou¹⁾. Avšak Aristoteles, bl. Albert Veliký a sv. Tomáš Akv. učí, že duše lidská nepoznává bezprostředně a přímo jsoucnost svou ani vlastní činy, nýbrž zpět se vracejíc k poznatkům přímým postihuje bezprostředně čin svůj a skrze čin jsoucnost svou. Že toto mínění třetí jest pravdivo, dokážeme.

Duše lidská nepoznává bezprostředně a přímo jsoucnost svou. Neboť poznávati by musila taktéž bytnost svou, musila by ji nazírali. Avšak duše lidská nenazírá svou bytnost; neboť kdyby nazírala, nebylo by žádných bludů o bytnosti její; a že by nazírala, o tom nemáme zkušenosti. Nepoznává-li tedy pomysl jsoucnost duše z její bytnosti, může ji poznávati toliko z její činnosti, z její činů a sice z poznatků pomyslných, z myšlének o předmětech, mimo duši se naskytujících. Těchto poznatků nabývá pomysl činností přímou, která z duše vychází a přímo směřuje k předmětu, cíli našeho poznání; aby tedy pomysl poznal jsoucnost duše, musí se vrátiti zpět od předmětu poznatého k myšlénce, kterou předmět poznává, tedy k případku duše, jelikož myšlénka jest případkem duše, tedy byť i ne bezprostředně k bytnosti a podstatě duše, ze které činnost přímá vyšla, tož aspoň k jejímu případku Zpětná činnost pomyslu úplná, kterou prokazuje tentýž pomysl na svém činu, spočívá v tom, že pomysl jest nezávislý na hmotě, ústroji, že k duši samé lne, nikoli k ústroji, duši oživenému; smysl, poněvadž závisí na ústroji, duši oživeném, činnosti zpětné jest neschopen, a toliko částečnou zpětnost přivlastniti můžeme duši, pokud je s ústrojem, sídlem smyslu, spojena, jelikož čin, od duše jedním smyslem vykonaný, se stává předmětem činnosti, kterou táž duše prokazuje jiným smyslem²⁾. Přímosti

¹⁾ Mich. de M. Phil. per. schol. II. Anthropol. 1. 3. 4. Phil. sent.

²⁾ S. Th. Aqu. De verit. qu. 1. a. 9. Substantiae intellectuales redeunt ad essentiam suam reditioe completa; in hoc enim, quod cognoscunt aliquid extra se positum, quodammodo extra se prodeunt; secundum vero quod cognoscunt se cognoscere, iam ad se redire incipiunt, quia actus cognitionis est medius inter cognitionem et cognitum. Sed reditio ista completur, secundum quod cognoscunt essentias proprias: unde dicitur in lib. de causis (prop. 15.), quod omnis sciens essentiam suam est rediens ad essentiam suam reditioe completa. Sensus autem, qui inter ceteros est propinquior intellectuali substantiae, redire quidem incipit ad essentiam suam, quia non solum cognoscit sensibile, sed etiam cognoscit se sentire; non tamen completur eius reditio, quia sensus non cognoscit suam essentiam. Cuius hanc rationem Avicenna assignat, quia sensus nihil cognoscit

však a zpětnosti, která přísluší duši pomyslně poznávající, rozuměti jest obrazně; neboť duše, pokud pomyslně poznává, ostává sama o sobě a v sobě¹⁾. Avšak myšlenka majíc původ svůj od předmětu a podmětu chová v sobě ráz předmětu a ráz podmětu, jež oba v myšlence sloučeny jsou. Tyto dva rázy pomysl od sebe dělí, jsa zpětně činným a uvažuje každý o sobě; zpětnost ontologická obírá se rázem myšlenky předmětným, psychologická podmětným²⁾. Zpětnost ontologická slouží k tomu, aby pomysl své myšlenky přemítal a je posuzoval, zdali jsou pravdivy látkou a údobou, t. j. zdali jsou platny a správný. Zpětnost psychologická slouží k tomu, aby pomysl poznal jsoucnost duše, aby duše o sobě věděla, aby tedy nastalo sebevědomí. Zpětnosti psychologickou shledává pomysl, čili duše, ku které bezprostředně pomysl lne, sebe bezprostředně jako příčinu myšlenky, nepotřebujíc ani obrazu, ve kterém anebo skrze který by jsoucnost svou poznala, ani úsudku, kterým by teprv usuzovala jsoucnost svou, úsudku Cartesiova: *Cogito, ergo sum*. Sebe, příčinu myšlenky, rozeznává od myšlenky, svého účinku; myšlenku, jako účinek, odnáší k sobě, jako příčině; sebe, myslící, pokládá duše majitelkou myšlenky; konečně totožní duše sebe, jsoucnost svou poznávající v myšlence, s sebou, příčinou myšlenky. Avšak je-li duše sebe vědoma, jako příčiny myšlenky, nepokládá sebe za jedinou příčinu, ale také toho jest si vědoma, že její myšlenka pochází také od předmětu, jako druhé

nisi per organum corporale. Non est autem possibile, ut organum medium cadat inter potentiam sensitivam et se ipsum. Sed potentiae naturales insensibiles nullo modo redeunt super se ipsas, quia non cognoscunt se agere, sicut ignis non cognoscit se calefacere.

¹⁾ Ibidem qu. 2. a. 2 ad 2. Locutio haec, qua dicitur, quod sciens se ad essentiam suam redit, est metaphorica. Non enim est in intelligendo motus, ut probatur in lib. 7. Phys. (com. 20.), unde nec proprie loquendo est ibi recessus aut reditus; sed pro tanto dicitur esse processus vel motus, in quantum ex uno cognoscibili pervenitur ad aliud et in nobis fit per quendam discursum, secundum quem est exitus et reditus in animam nostram, dum cognoscit se ipsam. Primo enim actus ab ipsa exiens terminatur ad obiectum et deinde reflectitur super actum et deinde super potentiam et essentiam . . . Sed tamen sciendum, quod reditio ad essentiam in lib. de causis nihil aliud dicitur nisi subsistentia rei in se ipsa. Formae enim in se non subsistentes sunt super aliud effusae et nullatenus ad se ipsas collectae; sed formae in se subsistentes ita ad res alias effunduntur eas perficiendo vel eis influendo, quod in se ipsis per se manent.

²⁾ Liberatore Inst. phil. II. Psych. cap. 1. art. 8.

příčiny; pročež sebevědomím duše samým jest vyvrácen idealismus, jenž hledá příčinu myšlenky v jediné mysli. Takového sebevědomí skutečného jest schopna každá duše lidská svou vlastní bytností, tak že není nevyhnutelně potřebl účinu jiné duše, již sebevědomé, jako podmínky, bez které by sebevědomí nevzniklo, kterýžto účín pokládati můžeme toliko za prostředek, kterým se usnadňuje vznik sebevědomí; proto, že sebevědomí skutečného jest schopna duše lidská svou vlastní bytností, mluvíme též o sebevědomí habituálním, držebném, mohoucém, jež přejíti může činností zpětnou ve skutečné¹⁾. Konečně poněvadž duše lidská, sebevědomí schopná, spojena jest s tělem ve člověka, jednu podstatu, co do druhu úplnou, přivlastňujeme člověku schopnost sebevědomí a říkáme o něm, že jest osobou²⁾.

Osoba, ve smyslu širším pochopena, jest bytost, která jest o sobě, tedy skutečná podstata jedinečná, ve příčině druhu úplná, která nelze k žádnému podmětu jako případek, která není částí celku ani celistvou (jako ruka) ani druhovou (jako tělo), která náleží sama sobě, nesdílí sebe samu s podstatou jinou (jako duše), která cokoli činí, sama skrze sebe a sobě činí, tak že její činy přivlastňujeme jí samé; osobnost pak znamená ostávání o sobě, poslední a nejvyšší uskutečnění čili dokonalost podstaty, skrze kterou bytost bytuje a působí, nesdílí se s jinou. V tomto smyslu osobou jest každý ostavek, kámen, bylina, zvíře, člověk. Než ve smyslu užším a obecném nazývá se osobou ostavek rozumem obdařený, člověk, jenž o sobě *ví anebo vědětí může, že jest o sobě*. Osobnost lidská nezáleží v sebevědomí samém, nýbrž ve schopnosti sebevědomí. Neboť 1. sebevědomí jest čin, kterým bytost rozumná své činy a sebe poznává; avšak čin každý náleží podstatě ostávající a úplně dokonalé, ostavku, aneb je-li to člověk, osobě; proto sebevědomí předpokládá osobu. 2. Kdyby osoba záležela v sebevědomí, byla by také duše bez těla osobou lidskou, poněvadž, duše nepotřebuje právě k tomu těla, aby měla o sobě vědomí; avšak jediná duše, jsouc podstatou ve příčině druhu neúplnou

¹⁾ O skutečném a mohoucém sebevědomí viz Stöckl Lehrb. d. Philos. I. Dynamik. § 42. n. 7. Klentgen Die Philos. d. Vorzeit. 1. 1. 6. n. 103.

²⁾ O sebevědomí Klentgen: Die Philosophie der Vorzeit 1. 1. 6. Stöckl Lehrb. d. Phil. 1. Psych. Dyn. § 42. Zigliara Summa phil. 2. Psych. 4. 3. 5. Sanseverino El. ph. chr. 1. Dynam. 3. 7.

nemůže být osobou. 3. Kdyby tomu tak bylo, nebyl by člověk narozený osobou, poněvadž se rodí nevěda o sobě; osobou by se teprv časem stal, když by se stal sebe vědomým. Avšak o tom nikdo nepochybuje, že dítě narozené jako jest člověkem, majíc mohutnost pomyslnou, která teprv později se vyvine, tak jest i osobou, jsouc sebevědomí schopno, jež později se stane skutečným ¹⁾).

d) Že pouzí duchové stvoření bytují, jaké jsou přirozenosti a jakou činností projevují, nemůže vědět filosof, poněvadž nejsou předmětem zkušenosti přirozené. Teprv když bohoslovec z nadpřirozeného zjevení, patřičně dokázaného, se přesvědčí, že jsou a jakou činností projevují, pouhé duchy podrobí spekulaci filosofické, jež by ukázala, že mohou bytovati a jakou mají přirozenost.

e) O jsoucnosti a bytnosti Boží jedná theologie přirozená, nauka filosofická, jež v metafysice zvláštní jsoucnost Boží dokazuje a bytnost Jeho určuje na základě zkušenosti zevnější a vnitřní podle zásad rozumových. Ovšem odporučiti lze toliko filosofy aristotelicko-thomistické, ku př. zde uváděné.

E) Nevědomost.

Neznalost bytností, která přirozeně předchází činnosti pomyslné, touto činností mizí; avšak naprosto nezmizí, poněvadž nemůže člověk svými silami všecky věci znáti aniž o věci poznané vše, co se k ní odnáší, poněvadž jeho poznání pravdy, ač jest pravdivým, není vyrovnané, jak to sebou přináší konečnost člověka stvořeného. Avšak kromě přirozené nevědomosti je také zaviněná, jejíž příčinu hledati jest v nedbalosti, rozkošnictví, nespořádaném učení se, v nechuti k odtazitému a proto namahavému myšlení, v nezdařené volbě předmětů, jež poznati chceme. Tyto prameny nevědomosti zaviněné buďtež odstraněny.

F) Bludy.

Činnosti pomyslné překáží blud, jenž v tom záleží, že poznatek je z části pravdiv, z části nepravdiv. Prameny bludů

¹⁾ Osobnost vyšetřuje Sanseverino El. ph. chr. II. Ontol. c. 3 a. 3. Liberratore Inst. ph. I. Ontol. c. 2. a. 2.

jsou: kvapná úvaha, vášeň a náruživost, jež mohutnost poznávací zatemňují, přílišná důvěra ve vlastní soudnost, nešetření logiky. Odstraňme tyto příčiny, aby činnost naše pomyslná nepadala do bludu¹⁾.

G) Stavy duševní.

Činností pomyslnou přichází duše do tří stavů: pochybnosti, věrojatnosti, jistoty²⁾. Pochybujíce o věci uvažované nic netvrdíme ani nezapíráme, mezi tvrzením a zapíráním kolísáme, nevědouce, zdali máme tvrditi či zapírat; záporně pochybujeme, nemáme-li důvodů, ani abychom tvrdili, ani abychom zapírali něco o věci; kladně pochybujeme, máme-li právě tolik důvodů a tak vážných, abychom o věci něco kladli, jako abychom zapírali. Při věrojatnosti, či důvodnosti či pravděpodobnosti toliko se domníváme, opíraje se o důvody, jež nejsou tak mocny, aby v nás vzbudily jistoty; podle síly těchto důvodů jest věrojatnost větší nebo menší; totéž mínění bývá u jednoho pravděpodobnější, u druhého méně podobné; od pochybnosti se liší věrojatnost tím, že o věci něco tvrdíme nebo zapíráme, od jistoty tím, že se obáváme, aby nebyl pravdiv protiklad toho, co tvrdíme nebo zapíráme. S jistotou o věci poznané něco tvrdíme nebo zapíráme, když jsme o tom pevně přesvědčeni, všeliké pochybnosti a obavy jsouce prosti a opíraje se o dostatečný důvod, poskytovaný buď zkušeností anebo zásadou logickou anebo oběma. Jelikož jistotě odpovídati má ze strany předmětu zřejmost či poznatelnost, rozeznáváme jistotu subjektivnou, které neodpovídá zřejmost, od jistoty objektivné, které zřejmost odpovídá. Naskytují-li se člověku důvody, z nichž patrno, že jeho jistota jest subjektivná, má odložit svou jistotu pouze subjektivnou; neučiní-li tak, stává se jeho jistota zarputilou svéhlavostí, zvrhlou jistotou, která ustoupiti nechce důvodům ji vyvracejícím a která pochází ze subectvi, poštilosti a pýchy. Někdy se nazývá nevlastně poznání věci zřejmým, věc poznaná jistou či jistotnou.

H) Údoby činů pomyslných.

Poněvadž mohutnost pomyslná z mohoucnosti přechází v činnost, jest činem jejím dřívějším poznatek začátečný, ne-

¹⁾ O nevědomosti a bludu *Liberatore Inst. ph. I. Log. p. alt. c. 1. a. 5.*

²⁾ *Ibidem a. 2, 3, 4.*

úplný a nedokonalý, pojem, soudu předcházející, pojem, který sice zavinutě pravdiv jest, ale ne rozvinutě, tak že v něm pravda ještě se nepoznává; pojem sám nejprv jest méně určitý, obecnější, než čím více se rozvinuje činnost pomyslná, tím větší určitosti pojem nabývá, tím méně stává se obecným. Načež porovnáním pojmů vzniká soud, který tvoříme buď přímo, bezprostředně anebo nepřímo, prostředně; pročež rozeznáváme soud v užším smyslu a úsudek. Nejprv vzniká onen, později tento.

Týž pomysl tvoří pojmy a sondy, který tvoří úsudky; nazývá se však v prvé příčině umem, v druhé rozumem; rozdíl mezi nimi není věcný, ale toliko virtuální, vztažně pomyslný. Někdy znamená rozum pomyslnou mohutnost poznávací vůbec. Promluvíme o umu a rozumu.

§ 60. O umu pojmy tvořícím.

Um poznává bytnosti věci hmotných činností odtahivou. Dříve než tuto prozkoumáme, tažme se, 1. co jest odtahovati.

Každé poznání znamená odtahování. Neboť podmět poznávající vjímací do sebe předmět poznáný; vjímací jej však nemůže tak, jak jest ve skutečnosti, toliko obraz jeho může si přivlastniti. Tedy obraz musí býti od předmětu odtážen. Odtahovati však musí podmět poznávající sám, jehož přirozenosti musí býti odtahování přiměřeno. Bude tedy odtahování různé podle různé mohutnosti, která odtáhne. A tu rozeznáváme čtvero způsobů odtahovacích, z nichž první tři mezi sebou stupněm se různí odnášeje se ke zjevům jedinečným a liší se druhově od čtvrtého, k obecným bytnostem se vztahujícího. První způsob odtahování se děje, když smyslem zevnějším a povšechným vznikne pocit; druhý, když obrazivost obraz podržený obnovuje; třetí, když smysl oceňovací z předmětu, smyslem poznávaného, odtáhne, co smyslu zevnějšimu a povšechnému jest nepřístupno, co však nepřesahuje obor srostlosti, smyslům vytčený. Obdobně souditi lze, že i um této činnosti odtahivé se podjímá, a sice podle své přirozenosti, která na hmotě jest nezávislá, že tedy, co um odtáhne, jest nehmotné¹⁾.

¹⁾ 3. Th. Aqu. De anima 2. 3. 4. Dicimus igitur. quod omne apprehendere est accipere formam apprehensi non secundum esse, quod habet in eo, quod apprehenditur, sed secundum quod est intentio ipsius et speciei, sub

Poznání však 2. vyžaduje, aby podmět poznávající se stal tím, co poznává, a s tím se spojil. Poněvadž státi se nemůže tím, čím jest předmět ve skutečnosti, musí se státi tím, čím jest obraz, od předmětu odtažený; při tom však nesmí podmět poznávající pozbyti své přirozenosti. Proto se přizpůsobí k obrazu tomu podle své přirozenosti.

Konečně 3. má-li poznání býti poznáním předmětu, jenž mimo podmět se naskytuje, musí podmět obraz jeho, k němuž se přizpůsobil, odnáseti k předmětu.

Tyto tři doby platí o všelikém poznání; shledali jsme je při poznání smyslném; že platí též o poznání pomyslném, předsvědčíme se nyní.

Představou smyslnou, obrazem obrazivosti obnoveným určován jest k činnosti um, jenž s obrazem tím a tak s předmětem v obraze představovaným se spojuje ¹⁾, aby mu obraz při činnosti sloužil za příčinu nástrojnou. Takto připraven prokazuje se um činným, an od toho, co se jeví, obrací se k tomu, co jest, od zjevu k bytnosti, která zjevu odpovídá, od hmoty

qua aliqua sensibilis vel intelligibilis notitia apprehensi habetur. Haec autem apprehensio quatuor habet gradus; quorum primus et infimus est, quod abstrahitur et separatur forma a materia, sed non ab eius praesentia, nec ab eius appendiciis: et hoc facit vis apprehensiva de foris, quae est sensus. Secundus autem gradus est, quod separatur a materia et a praesentia materiae, sed non ab appendiciis materiae, sive conditionibus materiae, et hanc apprehensionem facit imaginativa potentia, quae, etiam singularibus non praesentibus, retinet formas sensilium, sed non denudat eas a materiae appendiciis . . . Tertius autem gradus apprehensionis est, quo accipimus non tantum sensibilia, sed quasdam intentiones, quae non imprimuntur sensibus, sed tamen sine sensibus non innotescunt, sicut est esse sociale, et amicium, et delectabile . . . Quartus autem et ultimus gradus est, qui apprehendit rerum quidditates denudatas ab omnibus appendiciis materiae, nec accipit ipsas cum sensilium intentionibus, sed potius simplices et separatas ab eis, et ista apprehensio solius est intellectus.

¹⁾ S. Aug. De Trin. lib. 9. cap. 12. Liquido tenendum est, quod omnis res, quamcunque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui: Ab utroque enim notitia paritur, a cognoscente et cognito. — S. Th. Aq. De natura verbi int. (Opusc.) Unum constituitur ex intellectu et specie, quae est principium actionis suae, et huius est agere: unde species haec est prima, qua agitur, non autem *ad quam*: non enim intellectus noster inspiciens hanc speciem tamquam exemplar sibi simile aliquid facit quasi verbum eius. Sic enim non fieret unum ex intellectu et specie, cum intellectus non intelligat nisi factus unum aliquid cum specie, sed in ipsa specie formatus agit aliquo sui.

k údobě, od zevnějšku k nitru, od slupky k jádru¹⁾; co jest v předmětu mohoucně pomyslno, činí um skutečně pomyslným, jako světlo činí předmět, jenž může býti ozáren, jenž v sobě chová zárodek ozáření, skutečně ozářeným²⁾. Bůh učinil věc hmotnou podle své myšlenky; bytnost věci, která jest v myšlence, tedy bytnost pomyslnou učinil skutečnou a spojil se hmotou, tak že bytnost skutečná svědectví dává o bytnosti pomyslné, která jí odpovídá a která jest ve věci hmotné mohoucně, zárodečně; člověk má od Boha um, který se podobá umu Božímu a který jest schopen bytnost pomyslnou, ve věci hmotné mohoucně obsaženou, odtáhnouti od hmoty a učiniti skutečně pomyslnou a odhaliti takorba bytnost, kterou věc skutečně má, ne však jako jedinečnou, nýbrž jako obecnou, jiným věcem téhož druhu společnou. Tato první doba činnosti jest označena odtahováním³⁾ a přisluší umu, pokud jest činným.

V druhé době připodobňuje se um, pokud je trpným, k bytnosti předmětu pomyslné, tak že se stává podle své přiroze-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 84. 7. *Potentia cognoscitiva proportionatur cognoscibili . . . Unde intellectus humani, qui est coniunctus corpori, primum obiectum est quidditas. sive natura in materia corporali existens; et per huiusmodi naturas visibilibus rerum etiam in invisibilibus rerum aliqualem cognitionem ascendit.*

²⁾ Idem Contr. Gent. 2. 60. *Phantasmata (species phantasiae) et illuminantur ab intellectu agente et iterum per virtutem intellectus agentia species intelligibiles abstrahuntur. Illuminantur quidem quia sicut pars sensitiva ex coniunctione ad intellectum efficitur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agentis redduntur habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur. Abstrahit autem intellectus agens species intelligibiles a phantasmatibus, in quantum per virtutem intellectus agentis accipere possumus in nostra consideratione naturas specierum sine individualibus conditionibus, secundum quarum similitudinem intellectus possibilis informatur.*

³⁾ *Proprium intellectus est cognoscere formam in materia quidem corporali individualiter existentem, non tamen prout est in tali materia. Cognoscere vero id, quod est in materia individuali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam a materia individuali, quam repraesentant phantasmata. Et ideo necesse est dicere, quod intellectus noster intelligit materialia, abstrahendo a phantasmatibus. Idem S. Th. 1. 85. 1. c. — Ibid. Ea, quae pertinent ad rationem speciei cuiuslibet rei materialis, puta lapidis aut hominis aut equi, possunt considerari sine principiis individualibus, quae non sunt de ratione speciei. Et hoc est abstrahere universale a particulari vel speciem intelligibilem a phantasmatibus, scilicet considerare naturam speciei absque consideratione individualium principiorum, quae per phantasmata repraesentantur.*

nosti touto bytností¹⁾; tato pomyslná údoba umu a prostředně duše, umem opatřená, jest poznávací obraz pomyslný vtištěný.

Ve třetí době utvoří um, pokud je trpným, obraceje se k bytnosti odtážená, skrze vtištěný obraz obraz vytištěný, jenž vtištěnému odpovídá, pojem, jakési slovo vniterné, pomyslné, ve kterém (ne skrze který) bytnost předmětu od duše přímo se poznává, tak že obraz vytištěný není prostředkem, o kterém by duše dříve věděti musila, aby teprv z něho soudila na předmět²⁾. Obraz tento vytištěný jest činem umu, tedy také duše, činem vtomným a poznávacím, jest případkem duše nehmotným³⁾.

¹⁾ Ibid. 1. 14. 2. Ex hoc aliquid in actu intelligimus, quod intellectus noster informatur in actu per speciem intelligibilem. — Idem Metaph. lib. 1. lect. 10. Intellectus etsi intelligat res per hoc, quod similis est eis quantum ad speciem intelligibilem, per quam fit in actu: non tamen oportet, quod modo illo sit species illa in intellectu, quo in re intellecta. Nam omne, quod est in aliquo, est per modum eius, in quo est. Et ideo ex natura intellectus, quae est alia a natura rei intellectae, necessarium est, quod alius sit modus intelligendi, quo intellectus intelligit, et alius sit modus essendi, quo res existit. Licet enim in re esse oporteat, quod intellectus intelligit, non tamen eodem modo. — S. Bonaventura 2. Sent. 18. 2. 1. Quando dicitur, quod ad actum intelligendi requiritur, quod ex intellectu et intelligentia fiat unum, hoc intelligitur quantum ad speciem, quae unitur intellectui, non quantum ad ipsum obiectum extrinsecum: illa autem species, quae unitur intellectui, habet comparisonem ad intellectum, in quo est, et ad obiectum, ad quod est et quod repraesentat. — Aristoteles De Anima I. 3 c. 8. *ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ ὅντα πῶς εἰσι πάντα*. — Maurus Quaest. phil. qu. 4. Apparet mirabilis ac plane divina vis intellectus producendi in se actus et habitus, hoc est vivas imagines omnium rerum, quae sunt in mundo, et etiam aliarum, quae non sunt in mundo. Cognoscendo vero omnia intellectus quodammodo fit omnia et trahit ad se perfectionem omnium rerum.

²⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De ver. 10. 4. ad 1. Obiectum intellectus est ipsa rei essentia, quamvis essentiam rei cognoscat per eius similitudinem, sicut medium cognoscendi, non sicut per obiectum cognitum, in quod primo fertur eius visio. — Idem. S. Th. 1. 85. 2. Eadem sunt, quae intelligimus, et de quibus sunt scientiae. Si igitur ea, quae intelligimus, essent solum species, quae sunt in anima, sequeretur, quod scientiae omnes non essent de rebus, quae sunt extra animam, sed solum de speciebus intelligibilibus, quae sunt in anima. — Idem. Contr. Gent. 4. 11. Intentio intellecta est id, quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta. Quae quidem in nobis neque est substantia intellectus, neque est ipsa res, quae intelligitur, sed est quaedam similitudo concepta in intellectu de re intellecta, quam voces exteriores significant: unde et ipsa intentio verbum interius nominatur.

³⁾ Tyto tři doby určité a jasně líčí Stöckl Lehrb. d. Phil. I. Dynam. § 39. n. 1—7.

Přisvědčiti jest Aristotelovi a sv. Tomáši Akv., kteří vznik pojmů vykládají umem činným (*νοῦς ποιητικός*, intellectus agens) a umem trpným (*νοῦς δυναμικός*, intellectus possibilis), mohutnostmi věcně mezi sebou rozdílnými¹⁾. Neboť 1. obou umů, jak bylo dokázáno, jest nevyhnutelně potřebi, má-li vzniknouti pojem. 2. Rozdíl mezi nimi nemůže býti pouze virtuální, tak že by um činný byl vlastně také trpným anebo trpný činným. Neboť um činný jest pohybujícím, do skutečnosti uvádějícím, trpný pohybovaným, do skutečnosti uváděným; avšak žádná věc nemůže býti v téže příčině, zde ve příčině pomyslného poznání bytností věcí hmotných, zároveň pohybující a pohybovanou. Tak praví bl. Albert Veliký²⁾.

Proti rozdílu věcnému se namítá: Je-li rozdíl věcný, musí býti ve člověku, bytnosti věcí hmotných poznávajícím, dvoji činnost poznávací. Jest však pouze jedna.

¹⁾ Aristoteles de Anima l. 3. c. 5. *Ἐπεὶ δ' ὅσπερ ἐν ἀπάσῃ τῇ φύσει ἐστὶ τι τὸ μὲν ὕλη ἐκείστω γένει (τοῦτο δὲ ὁ πάντα δυνάμει ἔχειν), ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικόν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφορὰς. Καὶ ἐστὶν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς τῷ πάντα γίνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξ τις, οἷον τὸ φῶς.* — S. Th. Aqu. Qq. Dd. De ver. 10. 6. Cum mens nostra comparatur ad res sensibiles, quae sunt extra animam, invenitur se habere ad eas in duplici habitudine. Uno modo ut actus ad potentiam, in quantum scilicet res, quae sunt extra animam, sunt intelligibiles in potentia. Ipsa vero mens est intelligibilis in actu, et secundum hoc ponitur in ea intellectus agens, qui faciat intelligibilia actu. Alio modo ut potentia ad actum; prout scilicet in mente nostra formae rerum determinatae sunt in potentia tantum, quae in rebus extra animam sunt in actu; et secundum hoc ponitur in nostra anima intellectus possibilis, cuius est recipere formas a sensibilibus abstractas, factas intelligibiles actu per lumen intellectus agentis. — Ibidem De spir. creat. a. 9. Quia Aristoteles posuit, universalis non subsistere nisi in sensibilibus, quae non sunt intelligibilia actu, necesse habuit ponere aliquam virtutem, quae faceret intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu, abstrahendo species rerum a materia et a materialibus conditionibus; et haec virtus vocatur intellectus agens. — Idem S. Th. 1. 79. 7. Diversificatur potentia intellectus agentis et intellectus possibilis, quia respectu eiusdem obiecti aliud principium oportet esse potentiam activam, quae facit obiectum esse in actu, et aliud potentiam passivam, quae movetur ab obiecto in actu existente. Et sic potentia activa comparatur ad suum obiectum ut ens in actu ad ens in potentia: potentia autem passiva comparatur ad suum obiectum e converso ut ens in potentia ad ens in actu.

²⁾ Impossibile est idem secundum idem esse movens et motum. Sed anima rationalis secundum intellectum agentem est movens et secundum possibilem est mota. Ergo impossibile est, intellectum agentem et possibilem esse idem. (De homine 1. 53. 4.)

Námítka tato jest lichá. Neboť um činný a trpný, dvě mohutnosti téže duše, jež bytnosti věci hmotných pomyslně poznává, prokazují dvě činnosti sobě vlastní, mezi sebou různé, po sobě následující, a sice um činný činnost *účinnivě* pomyslnou a první, trpný *formálně* pomyslnou a druhou; tyto dvě činnosti směřují k jednomu cíli, k jednomu a jednotnému poznání, jež podmíněno jest obojí činností. Činnosti však různé předpokládají různost prvotí, která nepřekáží jednomu a jednotnému účinku, který záleží v pojmu, nerozdílném a jednoduchém činu duše lidské¹⁾.

Takový jest vznik pojmů, o němž věděti nemůžeme bezprostředně, sebevědomím, poněvadž pojem jest základný prvek veškerého myšlení našeho, nýbrž prostředně, usuzováním příčiny z účinku podle zásad logických.

O pojmu, základném prvku veškerého myšlení našeho, nelze podati věcného výměru vnitřního; věcný pojem jeho může býti toliko zevnější, který se čerpá z příčin a vzniku jeho, z poměru jeho k podmětu poznávajícímu a předmětu poznávanému a z rozdílu, kterým se liší od představy smyslné, od slova ústního a od ideje.

Pojem jest čin — ne toliko stav duševní — způsobený od předmětu poznávaného a podmětu poznávajícího, který na základě poznatku smyslného duchovou činností duše lidské, t. j. odtažením obecné bytnosti předmětu od smyslného zjevu vzniká, ve kterém duše lidská bytnost předmětu podle své přirozenosti do sebe vjímací a přímo poznává, a který vnitřně lne k duši, jsa jejím případkem duchovým, předmětu však obrazem pomyslným a známkou přirozenou, ne případnou, ani libovolnou, ani umluvenou, ale nevyhnutelně vyplývající z přirozenosti předmětu a podmětu.

Pojem jest představa nadmyslná čili nadústrojná, poněvadž duše lidská jej tvoří svou vlastní silou bez ústroje smyslného, kdežto představu smyslnou tvoří spojena jsouc v jednoho činitele s ústrojem smyslným. Pojem jest představa odtažitá, poněvadž vzniká odtažením bytnosti od zjevu a postihováním

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De anima 4. 8. Duorum intellectuum, scilicet possibilis et agentis, sunt duae actiones. Nam actus intellectus possibilis est recipere intelligibilia; actio autem intellectus agentis est abstrahere intelligibilia. Nec tamen sequitur, quod sit duplex intelligere in homine, quia ad unum intelligere oportet, quod utraque istarum operationum concurrat.

oná, kdežto představa smyslná postihuje, co jest srostitého, zevnější zjev tělesný, pokud jest na něčem, a proto srostitou se nazývá. Pojem jest představa nutná, poněvadž jejím předmětem jest, co nějaká věc mítí musí, má-li býti právě takovou, jakou jest, kdežto předmětem představy smyslné jest případek, něco nahodilého, čím věc nemusí býti nepřestávajíc mítí svou bytnost určitou a drahovou. Pojem jest představa obecná, poněvadž postihuje bytnost věci, kterou mítí mohou také jiné věci, kdežto předmětem představy smyslné je zjev jedinečný, který pouze jedinému předmětu určitému v určité době a jistých okolnostech určitých přísluší; ani když obrazivostí zevšeobecňující z více představ smyslných se utvoří obrys, nevychází obrys z oboru jedinečnosti tak, aby se ocitnul v oboru obecnosti, pojmu vlastním, jak jsme slyšeli jednající o smyslném poznání. Pojem náleží člověku, jako člověku, kdežto představu smyslnou má člověk společnou se zvířetem tak, že představa smyslná pojmu předchází a jej provází.

Pozorujeme-li rozdíl mezi pojmem a ideou, jest idea myšlénka, kterou má Bůh od věčnosti, dříve než věc podle ní stvořil, pojem však myšlénka, kterou tvoří člověk o věci, která jest již podle ideje učiněna, a podle věci, aby pokud jemu, tvorů konečnému, možno jest, postihl ideu. Také umělec má o díle ideu, podle které dílo vytváří.

Porovnáme-li pojem se slovem ústním, nazveme pojem vnitřním, pomyslným slovem, poněvadž o věci poznané vypovídá duše lidská sama v sobě, ve své myslí bytnost; tímto slovem pomyslným podmíněno jest slovo zevnější, ústní, ústrojné, hmotné, kterým opět se zdokonaluje a stálosti nabývá slovo vnitřní. Pojem jest přirozené znamení předmětu, ve kterém předmět přímo se poznává, kdežto ústní slovo jest spíše dobrovolné, umluvené, ne nevyhnutelné znamení předmětu, z něhož předmět se poznává nepřímě.

Hlavní známky pojmu jsou: odtážitost, obecnost a pomyslnost. Proti smyslným představám, jež jsou všechny srostité, jsou všechny pojmy odtážité, poněvadž odtážením vznikají. Avšak podle obsahu, t. j. jednotného a spořádaného celku znaků, jež vlastnostem věci samé odpovídají, rozeznáváme pojmy odtážité a srostité; ony označují bytnost bez jejího podmětu, ku př. člověčenství, tyto podmět s bytností, ku př. člověk. Proti smyslným představám, jež jsou všechny jedinečné, jsou všechny pojmy obecné, poněvadž bytnost, jimi postižená, buď celá anebo po

částech jest anebo může býti více věcem společna, tedy z obecnosti se těší, jež má základ ve věci, údobu v myslí. Avšak podle rozsahu, t. j. souhrnu pojmů, kterým přísluší obsah pojmu jim nadřaděného, rozeznáváme pojmy obecné a jedinečné, ku př. člověk a Sokrates; obecné jsou opět obecnější čili méně určité čili vyšší čili nadřaděné, a méně obecné čili určitější čili nižší čili podřaděné, ku př. živočich a člověk. Že máme *pojmy jedinečné* a *kterak* vznikají, slyšeli jsme. Konečně proti smyslným představám, které všechny vznikají smyslem, na ústrojí závislým, jsou všechny pojmy pomyslné, logické, poněvadž je tvoří um, na ústrojí nezávislý. Avšak poněvadž pojem má svůj původ v předmětu a podmětu, můžeme jej odnášeti buď k předmětu anebo k podmětu; v prvním případě máme pojem věcný, ve kterém chápeme předmět, pokud jest sám o sobě a nezávislý na našem myšlení, v druhém logický, ve kterém si předmět představujeme, pokud jest myslí naší představován. Aby se tvořily pojmy ve smyslu užším odtažitě, jedinečné a ve smyslu užším logické, potřebí jest pomyslné činnosti zpětné, o které jsme již mluvili.

Ke tvoření pojmů základných, méně určitých, kterými počínáme mysliti a od nichž přicházíme k pojmům odvozeným, ku př. poměr, srovnalost, jsme od přirozenosti netoliko schopni, ale i náchylni, jistotně a bezpečně určování, jakmile um činnost svou nastupuje, což se stává, když poznání smyslné jistě dokonalosti dostoupilo; ovšem vyučováním se usnadňuje a urychluje tvoření těch pojmů základných a odvozených, které po základných následují. Toto tvoření pojmů se nazývá přímé a rozeznává se od zpětného, kterým uvažujeme pojmy přímo tvořené, činnice je předmětem svého poznání. Tu počíná um od pojmů určitých, odvozených, ku př. člověka a přichází k obecnějším, méně určitým, ku př. k živočichu, živoku, podstatě tělesné, až konečně dostoupí pojmů nejobecnějších, bytosti, bytnosti, jsoucnosti; pak víme o pojmech, kdežto dříve jsme jimi věci myslili, nevědouce o nich. Rozdíl mezi umem přímo a zpětně poznávajícím jest pouze virtuální čili vztažné pomyslný, ne věcný aniž prostě pomyslný.

§ 61. Kterými důvody nelze vysvětliti vznik pojmů.

Vysvětlili a dokázali jsme vznik pojmů podle zásad aristotelických a thomistických; než mnozí filosofové odporují

Aristotelovi a sv. Tomáši Akv. trojím směrem různým se ubírajíce. Bude záhodno jejich názory seznati a vyvrátiti a tak se ještě více utvrditi v názoru aristotelicko-thomistickém, kterého se přidružuje filosofie křesťanská.

§ 62. Pojmy nevznikají jedinou duší.

Plato, Descartes čili Cartesius, Leibnitz a jiní praví, že nám jsou vrozeny ideje věčné, bytnost předmětů věčných obsahem svým mající, jako obrazy vtištěné, jež jako možné tak dlouho skryty jsou, až dojmy smyslnými pohnuti je měníme v obrazy vytištěné, skutečné, v pojmy.

Avšak idejí takových nemáme. Neboť 1. věci tohoto světa nejsou již od svého počátku dokonalé, nýbrž volným vývojem mohutností a sil vrozených nenáhle nabývají dokonalosti sobě příslušné. Tomuto zákonu podrobena jest tělo lidské. Tedy obdobně soudíme, že vědomí duše lidské jest plodem nabytým, nevrozeným, že vrozena jest mohutnost, ale ne idea ani jako obraz vtištěný. 2. Kdyby nám byly ideje vrozeny, musily by nám vrozeny býti ideje všech věcí, nechceme-li říci, že Bůh předvídá, jaké asi bude každý z nás míti dojmy smyslné, kterými by obrazy vtištěné se proměnily ve vytištěné, podle nich vstípl nám obrazy vtištěné. Jsou-li nám vštípeny obrazy všech věcí, můžeme také *skutečně* sami sebou věděti všecko, což zajisté člověk nemůže o sobě říci, anebo nezvíme všecko a velká část idejí vrozených v nás zůstává ladem ležeti, jsou tedy zbytečné. Jsou-li nám vštípeny obrazy jenom některých věcí, musíme k výkladu užiti přímého působení Božího, jež zajisté nemístno jest klásti, možno-li naše vědění vyložiti nepřímým působením Božím, totiž udělením ne idejí vrozených, ale mohutnosti, která by jako příčina nejbližší tvořila pojmy. 3. Jsou-li nám ideje vrozeny, nabýváme snadně vědění skutečného; avšak vi zajisté každý dobře, jakou práci namáhavou vyžaduje tvoření pojmu. 4. Jsou sice dojmy smyslné, jak uslyšíme, potřebny pro naše pojmy, ale ne tak, jak tvrdí zastanci idejí vrozených. Neboť víme ze zkušenosti, že co víme mohoucň, držebně, bez dojmů smyslných toho se stáváme skutečně vědomými. 5. Stačí-li dojem smyslný k probuzení ideje, stačí také k utvoření ideje či spíše pojmu; neboť mysl neprobouzí se mechanicky, ale tím, že se jí představuje předmět.

Může-li tedy smysl představití mysli předmět, může přispěti k utvoření ideje, a ne pouze k probuzení ideje.

Kant klade do duše ideje čisté, pouhé formy bez látky, bez obsahu, které poněvadž jsou opatřeny známkou obecnosti a nutnosti, také předmětům, zkušenosti smyslnou uchopeným, udílají tuto dvojí známku. Pro matematiku máme formy prostoru a času, pro fysiku kategorie ličnosti, jakosti, vztahu a způsoby; pro metafysiku tři ideje Boha, duše a světa.

Avšak zamítnouti nám jest Kantovy čisté formy, před zkušenosti nám vtištěné.

Neboť kladení těchto forem netoliko nevysvětluje původ pojmů, nýbrž také jejich platnost objektivnou ničí a pochyblivosti otvírá celá vrata. Neboť vlastním předmětem pomyslného poznání lidského jsou bytnosti věci. Avšak formy Kantovy nevyjadřují nic věčného, jsou prázdné, subjektivní; a proto jimi nemůžeme vědět o bytnostech věci. Aniz odpor ten Kant odstraní, odvolává se ke zkušenosti smyslné, která prý vjímal předměty věčné a jimi prázdné formy vyplňuje. Neboť pomysl vjímal ideální bytnost věci té, jejíž zjevy představuje smysl, anebo nevjímal. Vjímal-li, zbytečně se kladou ony formy vrozené, jelikož stačí vrozená mohutnost odtahovati bytnost pomyslnou, ideální od předmětů zkušenosti. Pakli nevjímal, ony formy, i když vyplněny jsou zkušeností, prázdnými zůstávají, poněvadž jediná bytnost ideální jest předmětem přiměřeným, jenž by mohl ty formy vyplnit. Kant přijímá druhou část rozluky tvrdě, že bytnost věci sama o sobě nám jest úplně neznáma. Tedy nevíme, co jest Bůh, duše a svět objektivně, o sobě; avšak ony formy nás nutí různým zjevům, jež znaménáme v sobě a mimo sebe, podkládati příčinu nějakou, kterou nazýváme Bohem, duší a světem. To vede věru k čirému subjektivismu a skepticizmu; to nikterak nevysvětluje, co vysvětliti má, vznik pojmů.

Podle idealismu, vidinářství filosofického podmět myslící sám jediný jest původcem idejí, jež jediné bytují, tak že není, co by mimo mysl bytovalo věčně; na vzniku těch idejí nemá svět zevnější účastenství. Idealisté, vidináři, své mínění takto dokazují: 1. Svět zevnější nemůže působiti na pomysl, a proto ideje pomysl sám jediný tvoří; proto ideje nic jiného v sobě nechovají, než co mají od pomyslu; od pomyslu však mají bytnost pomyslnou, ne věcnou. 2. K poznání jest potřebí totožnosti mezi poznávajícím podmětem a poznaným předmětem,

poněvadž předmět poznáný musí býti, má-li býti poznán, v podmětu poznávajícím, v pomyslu však může býti jenom bytnost pomyslná. Jako předmět nemůže přejíti do podmětu, tak ani podmět nemůže sám ze sebe vyjíti, přejíti k předmětu a jej pojmouti, do sebe. 3. Všeliká činnost, tedy také poznání nepředpokládá předmětu, ale jej klade. Pročež cokoli poznáváme, jest plodem a výjevem ideje. Za našich dob dostoupilo vidi-nářství té výše, že tvrdí, že podmět a předmět, rozum a svět, mysliti a býti jsou naprosto totožna. Fichte, Schelling, Hegel at slouží za příklad.

Avšak připouštějice, že těleso nemůže působiti na pouhého ducha, popíráme, že těleso nemůže působiti na duši povahy duchové, s tělem spojenou. A že takové působení jest skutečné, o tom nelze pochybovati ze zkušenosti; a kterak jest možné, ukázalo se v první části psychologie.

Dále nemusí býti podmět poznávající a předmět poznáný totožný; ano tvrzení idealistů jest nerozumné. Neboť 1. jest jím logická zásada o protikladu podvrácena. Mysl naše protikladné věci poznává, ku př. konečnost a nekonečnost, měnitelnost a neměnitelnost, hmotnost a nehmotnost, co jest a co není. Mají-li idealisté pravdu, pak jest mysl naše jednou konečná, ba i konečností, podruhé nekonečná, ba i nekonečností, jednou měnitelná, podruhé neměnitelná, jednou hmotná, podruhé nehmotná, jednou něčím, podruhé ničím. 2. Důvody idealistů jsou liché. Neboť poznání sice vyžaduje spojení podmětu a předmětu, ale ne fysické, nýbrž ideální. Předmět jsa poznáván vchází do podmětu, ne fysicky, spíše ideálně. To stačí k poznání. A podmět se přizpůsobí předmětu podle své vlastní přirozenosti, kteréžto přizpůsobení jest případkem duševní podstaty. Proč tedy máme teprv hledati most, jenž by spojil podmět s předmětem?

Konečně připouštíme sice, že každá činnost něco klade či působí; činnost poznávací pomyslná klade či působí pojem. Avšak poznání také něco předpokládá, předmět. Neboť každé poznání něco vjímá, představuje a známým činí; toto něco musí poznání našemu předcházeti, musí tedy se předpokládati; co nebytuje dříve, nemůže býti vjímáno, představováno, známým učiněno. Pravdy netvoříme, ale nalazáme a poznáváme.

§ 63. Pojmy nevznikají jediným světem.

Idealismus upadá do jedné výstřednosti; do druhé zkušenosti čili empirismus, jenž vykládá původ pojmů přestává na zkušenosti a pomysl buď naprosto zapírá aneb aspoň neuznává podstatného rozdílu mezi pomyslem a mohutností smyslnou. Empirismus se totožní s materialismem, vykládá-li všeliké poznání pohybem hmotným; se sensismem, považuje-li pomyslné poznání za vyšší stupeň poznání smyslného, za přetvořené, zdokonalené poznání smyslné; Locke udělil empirismu třetí způsob, připouští kromě smyslů jinou mohutnost poznávací, kterou nazývá reflexi, zpětností, která však podstatně se neliší od smyslu.

Avšak 1. je-li zkušenost jediným zřídlem pojmů, jsou všechny pojmy, jichž předměty zkušenosti nejsou přístupny, naprosto bez ceny. Avšak tyto pojmy základem jsou řádu náboženského, mravního, společenského, aesthetického. Tedy pojmy tyto jsou bez ceny; život lidský, jenž na těch pojmech spočívá, jest také bez ceny. 2. Věda se zanáší bytnostmi věcí nutnými, věčnými, nezměnitelnými, zkušenost tím, co jest ve věcech nahodilé, miznoucí, měnlivé. Je-li tedy zkušenost jediným zřídlem pojmů, veta jest po vědě. 3. Mohutnosti poznávací odpovídá snaživá, činnosti bytnost a přirozenost. Je-li tedy zkušenost smyslem chápáná jediným zřídlem pojmů, mohutnost snaživá jest u člověka pouze smyslná a rozdílu podstatného není mezi člověkem a zvířetem.

Žádný z těch tří důsledků nelze přijati; proto jest empirismus nepravdiv.

K těmto důkazům nepřímým přistupují přímé.

Poznání nelze vysvětliti pouhým pohybem hmotným. Neboť první zákon mechanického pohybu zní: žádné těleso samo sebou hýbati nemůže. Avšak mysl sebe samu a svou myšlenku myslí, tedy sebou hýbe. Což odporuje onomu zákonu.

Druhý zákon zní: Není pohybu bez pohybujícího. Tedy pojmům ctnosti, duše, Boha, jako pohybům, odpovídati musí předměty pohybující. Tyto předměty však hmotaři zavrhuji; pročťž nemají ony pohyby žádné příčiny.

Třetí zákon zní: Týž bod nemůže zároveň pohybován býti dvěma směry různými. Avšak mysl tvoří zároveň dva pojmy protivné: kočky a psa, když soudí: Žádné zvíře nemůže býti zároveň kočkou a psem. Podle toho zákona by je zároveň ne-

mohla míti. Tedy nepodléhá tvoření pojmu zákonu mechanickému.

Tvoření pojmu nelze vysvětliti pouhou mohutností smyslnou, přeměněním představy smyslné.

Neboť představa smyslná sama sebou se nepřetvoří v pojem, tak že by podmět poznávající při tom si vedl trpně. Musí při tom býti účasten podmět mohutností přiměřenou. Zdaž jest mohutnost smyslná přiměřena? Není, poněvadž pojem jako účinek nemůže vycházeti ze smyslu jako z příčiny účinnivé hlavní, jelikož pojem druhově se liší od představy smyslné, působením smyslu utvořený; tím méně může smysl tvořiti pojmy zpětné, jelikož smyslu, závislému na ústrojí hmotném, nepřísluší činnost zpětná.

Tvoření pojmu nelze vysvětliti Locke-ovou zpětností a odtazivostí.

Neboť zpětnost Locke-ova neliší se od činnosti smyslné tak, aby onou představa smyslná proměnití se mohla v nadsmyslnou. Zpětností jeho vrací se podmět poznávající k tomu, co přímo smyslem bylo představeno; tímto představovaným předmětem jest však těleso a smyslné zjevy jeho; pročez nedosahuje zpětnost jeho, od něho samého vnitřním *smyslem* nazývaná, nikterak stránky nadsmyslné, jež pojmu se nemůže odepřiti. Takový smysl vnitřní, jenž se zabývá představami smyslnými, má též zvíře. Dále zjednáva zpětnost Locke-ova podmětu myslícímu ideje o jeho vnitřních, smyslem způsobených činnostech; tyto činnosti jsou však jednotlivé a podmíněné, kdežto pojmy na sobě mají ráz obecnosti a nutnosti. Nelze tedy si vyložiti, kterak ideje o činnostech jednotlivých a podmíněných se stávají obecnými a nutnými. Konečně odtazivostí Locke-ovou vzniká toliko povšechná představa smyslná, která není ještě pojmem; povšechné představy tyto, obrysy mají svůj původ ve smyslu vnitřním, který přísluší též zvířeti, v obrazivosti smyslné, a sice zevšeobecnující. Ačkoli způsobem, který se podobá Locke-ově odtazivosti, vzniká z druhových pojmu již hotových pojem rodový, přece nedají se první pojmy vyložiti odtazivosti Locke-ovou. Neboť tato jest nemožná bez myšlení, toto myšlení však předpokládá pojmy, poněvadž odtazivost Locke-ova se děje soudem: toto jest společné, toto jest zvláštní, soudy však se skládají z pojmu.

Herbart způsobem podobným, jako Locke, vykládá tvoření pojmu. Ustálením obsahu, ze znaků sestávajícího, jež přísluší

obecné představě smyslné, obrysu činnosti odtaživou z podobných představ srostitých utvořenému, ustálením, jež se děje soudem, vzniká podle Herbarta pojem. Proti Herbartovi tvrdíme, že se liší představa nadsmyslná, pojem, od obecné představy smyslné, také zvířatům příslušící, od obrysu specificky, ne stupněm, že odtahování Locke-ovo, jež činí v logice pojmy méně obecné obecnějšími, nečiní představu smyslnou pojmem, představou nadsmyslnou, a že rozeznávati sluší pojmy, soudům předcházející, o jejichž původu nyní jednáme, od pojmů, jež jsou výsledkem soudů a úsudků.

§ 64. Pojmy nevznikají jediným Bohem.

Mnozí se domnívají, že poznání samo, netoliko mohutnost poznávací, Bohem vzniká a sice buď tak, že Bůh na počátku lidem pojmy zjevil a zjevití musil naprosto a že toto zjevení skrze řeč dále tradicí se sdělovalo jednotlivcům, anebo tak, že první pojem povstal bezprostředným nazíráním Boha a ostatní pojmy zplodil. Ono mínění mají tradicionalisté, ku př. Bonald Bonnety, Ventura, toto ontologisté, ku př. Malebranche, Gioberti, Ubaghs; ontologismu příbuzný jest Krause-ův a Baderův theosophismus.

Podle tradicionalistů jest um mohutnost prostě trpná, jež pojmů vytvořiti nedovede, nýbrž je odjinud přijati musí; posledním zřídlem jejich jest Bůh, jenž je zároveň s řečí a pomocí řeči prvnímu člověku na počátku udělil, nejbližším jest učitel, prostředkem pak slovo; ve slovu spočívá moc vytvořiti pojmy v mysli poslouchajících.

Proti tomu odpovídáme. Jest sice um mohutnost trpná; neboť poznávaje ze zárodečnosti přechází do skutečnosti a nabývá dokonalosti, které dříve neměl; ano každý um stvořený jest ve příčině té trpný. Avšak není tak trpný, jako by svou vlastní silou nemohl přejíti do skutečnosti aniž je-li předmět přítomen, utvořiti pojem, jakoby zevně mysli naší byly pojmy od učitele skrze slova vtisknuty, jako pečeť vosku. To tvrditi nemůžeme, nechceme-li přilnouti k sensismu a materialismu.

Nadpřirozené zjevení Boží není aniž býti může zřídlem všech pojmů. Bůh sice prvním rodičům udělil bezprostředně vědomosti, jak víme z nejstarších zpráv; avšak prvním a jediným zřídlem veškerého poznání našeho nemůže býti zjevení Boží nadpřirozené, jež by ovšem pro nás musilo býti prostředné.

Neboť víra, kterou přijímáme nadpřirozené zjevení Boží, spočívá na vážnosti svědkově; avšak bylo by nerozumné věřit, nevím-li, že svědek bytuje a pravdu říci chce a může. Pročež víře předcházení musí vědomost o jsoucnosti a bytnosti Boha, nadpřirozeně se zjevujícího.

Slouží sice řeč ku vzdělání; avšak není jediným prostředkem aniž působí v nás pojmy první. Neboť slovo samo, jsouc pouhým zvukem hmotným, v naší mysli nemůže zploditi pojem, jsouc známkou věci předpokládá známost věci, kterou znamená. Tím ovšem není zamítnuta důležitost řeči, která nás pobádá pojmy řečí vyjádřené a nám již známé spojití a jejich nové vztahy vyzkoumati; zamítá se pouze přílišnost a výstřednost tvrzení tradicionalistů.

Podle ontologistů jest Bůh prvním a bezprostředním předmětem našeho poznání, poněvadž naše pojmy obecné, formálně bytující ve věcech, jsou věčny, nutny a nestvořeny, kromě Boha však nic není věčného, nutného a nestvořeného. Předmětem tohoto nazírání jest Bůh jako bytost naprostá, jako vzor bytosti stvořené, ne jako Bůh trojjediný. Nazírání Boha přímé jest duši vrozeno, avšak o něm nemáme vědomí; rozeznává se od zpětného poznání Boha, pozorováním tvorů vznikajícího.

Ontologistům odpovídáme takto: Připouštíme, že pojmy nejsou pouhé stavy duše, že předměty skutečné vyznamenávají, že předmětem pojmu jest něco obecného, putného a věčného. Avšak z toho nenásleduje, že předmětem pojmů bezprostředním jest Bůh. Neboť má-li být naše poznání pravdivo, není potřeby, aby věc formálně takovou byla, jak od nás se myslí, jenom když základ se nalézá v předmětu. Není věru potřeby, aby předmět pojmů našich formálně a sám v sobě byl nutný, věčný, nezměnitelný; dostačí, nalézá-li se ve věcech základ nutnosti, věčnosti, nezměnitelnosti. Tímto základem jest bytnost ideální, která má základ svůj poslední v Bohu, tak že kdo chce důkladně poznati věci, musí k Bohu přijíti, jako poslední příčině. Je tedy Bůh posledním základem, ale ne prvním a bezprostředním předmětem našich pojmů. Že Bůh od nás není nazírán, víme ze zkušenosti, sebevědomí; aniž máme pro nazírání Boha dostatečné, přiměřené mohutnosti. Kdybychom konečně Boha nazírali, neměli by lidé o Bohu známost nedokonalou, temnou, nepravdivou, nemusili bychom známosti o Bohu nabývatí pracně a zvolna. Konečně jest zpětné poznání

Boha, jež ontologisté kladou vedle přímého, zbytečno; arci ontologisté je klásti musí, poněvadž skutečně poznáváme Boha ze tvorů. Pravdivost však tohoto poznání zpětného spočívá v onom přímém nazírání Boha, o němž říkají ontologisté, že jest duši vrozeno a že o něm nemáme vědomí. Kterak o takovém nazírání vědí ontologisté, když o něm nemáme vědomí? Kterak může v něm spočívat pravdivost zpětného poznání?¹⁾

Zamítajíce tedy tyto tři názory, v §§ 62, 63, 64. vylíčené a vyvrácené, tvrdíme, že naše pojmy vznikají duši, světem a Bohem. Bůh od věčnosti má ideje o bytnostech věcí; podle idejí věci stvořil tak, že věci vydávají svědectví o ideách, že jejich bytnosti jsou poznatelný; konečně udělil nám poznávací mohutnost nadsmyslnou, kterou Jemu se podobáme, abychom poznatelnost věcí proměnili v sobě ve skutečné poznání.

§ 65. O umu soudy tvořícím.

Herbart vznik soudu vykládá splynutím dvou představ, jež se děje ne bez překážky, jež nějakou okolností jest znesnadněno a omeškáno, tak že se dostatečně rozeznává začátek, střed a konec²⁾. Tento výklad jest mechanický a nepřihlíží k činiteli a podmětu soudu aniž k věci, předmětu soudu. Mechanismus nevládne životem pomyslným; soud není pouhým stavem dvou představ, nýbrž činem, jehož vzdálenou příčinou jest duše, pokud pomyslně poznává, blízkou duševní mohutnost pomyslně poznávací, um. Konečně zkušenost obecná potvrzuje, že soudem o věci samé něco na mysli vypovídáme. Nelze tedy schváliti výklad Herbartův.

Činnost umu soudy tvořícího jest tato:

Dva pojmy, z nichž jeden jest věcný, druhý logický, máme na mysli, mezi sebou je porovnáváme obsahem a rozsahem, jejich vztah samozřejmý bezprostředně, přímo, bez prostřednictví třetího pojmu znamenáme anebo neznamenáme; v prvé příčině ten vztah na mysli vyjádřující tvoříme soud o věci, ve kterém jest pojem věcný podmětem, logický přísudkem, vztah pak naznačen sponou, v druhé příčině soudu se zdržu-

¹⁾ Tyto tři různé směry, v §§ 62, 63, 64 vylíčené, vyvrací Egger, Michael de M., Kleutgen, Stöckl, Liberatori, Zigliara v dílech již uvedených.

²⁾ Drbal, Empirische Psychologie p. 195.

jeme. Soud je tedy onen čin duše umem poznávající, ve kterém přímo a bezprostředně se určuje samozřejmý vztah dvou pojmů a o věci něco se vypovídá na mysl. Pojem, kterým věc pomyslně se představuje, za látku slouží soudu, kterým na mysl o věci něco se vypovídá. Jakási zavinutá známost jeho znaků, z nichž se skládá obsah, jakož i rozsahu, t. j. souhrnu předmětů, ku kterým se odnáší pojem svou obecností, musí soudu předcházeti; ovšem rozvinutá, důkladná, úplná, přesná známost obsahu, výměrem vyjádřeného, a rozsahu, rozdělením vyjádřeného, vyplývá ze soudů a úsudků. Soudu se zdržujeme, není-li nám, porovnávajícím, onen vztah jasný; tato zdrženlivost jest nám protivná, poněvadž bažíme zcela přirozeně po účinku činnosti, a proto blíže zkoumáme obsah a rozsah obou pojmů. Činíce soudy říditi se musíme zákony zákonům ontologickým odpovídajícími, umu vštěpenými a v logice formálně pojednanými, chceme-li mysliti správně.

Vztah pojmů jest dvojitý: buď se srovnávají anebo se nesrovnávají. V prvé příčině souhlasíce s nalezenou srovnalostí objektivnou vypovídáme pojem logický o věcném, klademe pojem věcný do rozsahu pojmu logického, spojujeme oba shledávající totožnost mezi bytností věci ideálníou či logickou a věcnou či skutečnou; čímž tvoříme soud kladný. V druhé příčině děje se opak; výsledkem pak jest soud záporný. Kladný soud nás uspokojuje, záporný nikoli; záporný nás vede ke kladnému.

Soud jest dokonalé poznání pravdy, poněvadž jím jest vyjádřena shoda mezi pojmem věcným, bytností skutečnou představujícím, a pojmem logickým, bytností ideálníou představujícím. Někdy však odporuje pravdě, když spojuje, co skutečně jest odloučeno, anebo odlučuje, co skutečně jest spojeno; kterýž odpor původem má buď nedostatečné pojmání bytnosti anebo nedostatečné porovnání.

Soud jest činem umu, nikoli vůle, jako příčiny přímo účinné, jak tvrdil Cartesius ¹⁾ Přisvědčiti k pravdě nalezené, pravdu objektivnou si osvojiti připadá na mohutnost poznávací, um; rozhodnouti se pro dobro náleží vůli. Ovšem vůle rozkazovati může umu, aby poznával to neb ono, tak neb onak, tak jako mohutnost poznávací opět vůli předkládá dobra; než prisvědčiti nebo nepřisvědčiti jest dilem umu.

Tolik o vzniku soudu samozřejmého, t. j. soudu nedokáza-

¹⁾ Stöckl, Lehrb. d. Philos. 1. Dynamil. § 40. pozn. 1.

telného a důkazu nepotřebujícího vůbec. Soud vniterně samozřejmý, jemuž přísluší nutnost a obecnost, vzniká pouhým uvažováním logickým, pouhým porovnáváním přísudku s podmětem, jež vyžaduje rozebrání, analýsi obou pojmů. Soud zevně samozřejmý, jemuž přísluší podmíněnost a jedinečnost, vzniká vlastní zkušeností zevnější nebo vnitřní, na dojmech smyslných a sebevědomí založenou, která má za následek složení, synthesi obou pojmů, jež nutně spojeny nejsou. *Ony* soudy, vniterně samozřejmé, jsou apriorické (dozvědenné) čili analytické (rozborné) čili absolutné čili čistě umové čili metafysické: čtvero zásad ontologických a čtvero logických ontologickým odpovídajících, jakož i pravdy přímo z těchto zásad vyplývající, ku př. dvě veličiny třetí se rovnající mezi sebou se rovnají; dvě a dvě jsou čtyři; čára přímá jest nejkratší ze všech, jež mezi dvěma body danými mohou se vésti; změnami tělesnými nemenší se množství hmoty; kruh jest kulatý; co nutno, jest skutečno; co dobré, není zlé. *Tyto* soudy, zevně samozřejmé, jsou aposteriorické (přezvědenné) čili synthetické (souborné čili podmíněné čili zkušené čili fysické: Jsem; myslím; raduji se; vidím slunce svítící; dotýkám se tělesa; žízním. Nepravdivé tedy jest Kantovo rozdělení soudů na analytické a synthetické a synthetických na apriorické a aposteriorické. V pravdě se dělí soudy ve smyslu širším na samozřejmé čili soudy ve smyslu užším, a nesamozřejmé čili úsudky; soudy pak ve smyslu užším na analytické, čili apriorické a synthetické čili aposteriorické.

Doposud byla řeč o vzniku soudu kategorického, rozhodného, jenž jsa dokonalý naprosto určuje, že jest vztah, a určitě jeden pojem přísudkem podmětu činí. Základem a cílem našeho poznání jest soud kategorický, kterým jsou podmíněny soudy nedokonalé a ku kterému tyto směřují; má-li býti stavba našeho poznání pevná, musí předcházeti pevný základ, soud kategorický, musí ji tentýž korunovati. Není tedy možno, jak to činí Herbartovec Drobisch¹⁾, vykládati soud kategorický, soud dokonalý, soudem hypotetickým, soudem nedokonalým; neznamená tedy soud: *Bůh jest spravedlivý* tolik co: Je-li Bůh, jest spravedlivý; aniž soud: *Bůh jest* tolik co: Je-li vůbec něco, jest Bůh. Takový výklad všeliké poznání dokonalé a pravé činí nemožným, vede k pochyblivosti všeobecné a skutečnému

¹⁾ Logik 3. Aufl. 1863. § 41. Podobně Dastich a Janděčka ve své logice § 29, 30.

životu odporuje, ve kterém lidé vůbec kategorické soudy bytostné a existenční nečiní ve smyslu soudů hypothetických. Také soud: *Jupiter byl od Římanů ctěn* není skrytě hypothetický; Jupiter se klade myticky bytující. Kromě toho má soud hypothetický formu dvou soudů kategorických; proto je předpokládá. Posléze mysliti nelze, že v soudu existenčním ku př. *Bůh jest* jsoucnost něčeho určitého a skutečného závislým by byla na jsoucnosti něčeho neurčitého a možného; právě naopak možnost podmíněna jest skutečností.

Poněvadž soud kategorický dokonalý jest ve dvou příčinách, mohou býti tři soudy nedokonalé, z nichž první postrádá dokonalosti první, druhé druhé, třetí obou.

První soud nedokonalý, hypothetický, pomínečně určuje, že jest vztah, a určité jeden pojem přísudkem podmětu činí: Je-li H (hypothesis, podmínka), jest T (thesis, položka). Není správnou tato forma: Je-li S, jest P, které užívají Herbartovci Drobisch, Dastich a Jandečka ve svých logikách, poněvadž mísejí soud kategorický s hypothetickým. Podmínka a položka formu mají soudů kategorických buď bytostných buď existenčních, ačkoli soud hypothetický není sloučení dvou soudů kategorických, ku př.: Je-li voda kalná, nevidíme dna; je-li vína, jest i trest. Soud hypothetický podstatně se liší od soudu kategorického a úsudku hypothetického: Buráci-li víchr, duby kácí; víchr, který burácí, duby kácí; víchr když burácí, duby kácí; poněvadž víchr burácí, duby kácí. Druhý a třetí soud jest kategorický; v druhém soudu podmět jest burácením omezen, v třetím přísudek; v prvním, hypothetickém soudu jest burácení víchru podmínkou, důvodem myšleným, v soudu čtvrtém, úsudku příčinou, důvodem skutečným. V soudu tedy hypothetickém jest mezi podmínkou a položkou poměr důvodu myšleného, pomyslnou jsoucnost majícího, k následku myšlenému, kdežto v úsudku jest poměr důvodu skutečně bytujícího k následku skutečně bytujícímu. Podmínkou soudu hypothetického jest buď myšlenka, které ve skutečnosti odpovídá příčina: Buráci-li víchr, duby kácí (soud hypothetický apriorický); anebo myšlenka, které ve skutečnosti odpovídá účinek: Nese-li strom ovoce, kvetl (soud hypothetický aposteriorický). Ovšem mezi soudy ve smyslu užším se počítají jenom ty soudy hypothetické, jejichž položka bezprostředně vyplývá z podmínky, ku př. ochlazuje-li se voda, někdy tuhne; soudy hypothetické, jejichž položka prostředně vyplývá z podmínky,

jsou závěry úsudků, ku př.: Jsou-li rodičové k chybám svých dětí příliš shovívaví, neřídí nikdy lásku k nim rozumem. Soud hypotetický vede k poznání dokonalému, k poznání skutečnosti jako hořejší návěšt úsudku hypotetického: Nese-li strom ovoce, kvetl; tento strom nese ovoce; tedy kvetl. Dolejší návěšt se závěrem lze vyjádřiti takto: Poněvadž tento strom nese ovoce, kvetl. V závěru tohoto úsudku jest soud kategorický, na kterém poznání naše přestává; proto soud hypotetický směřuje k soudu kategorickému.

Druhý soud nedokonalý, rozlučovací čili disjunktivný, na-prosto, t. j. bez podmínky, určuje, že jest vztah, ale neurčitě z více pojmů protivných jeden přísudkem podmětu činí; vime sice, že podmět jest v rozsahu pojmu rodového, ale nevíme, který z pojmů protivných tomuto rodu podřaděných jest známkem podmětu. Jsme tedy na rozpacích. Z těchto rozpaků vy-bředneme bedlivým zkoumáním podmětu a tvořením úsudku rozlučovaciho, jehož závěr jest soud kategorický, jenž nás uspokojuje a k němuž soud rozlučovací směřuje. Ku př.: Tento požár vznikl buď z neopatrnosti, buď ze zlomyslnosti, buď ude-řením blesku; avšak nevznikl ani z neopatrnosti ani ze zlo-myslnosti; tedy udeřením blesku vznikl.

Třetí soud nedokonalý, hypoteticko-disjunktivný podmí-nečně určuje, že jest vztah podmětu k přísudku, a neurčitě ze dvou nebo více pojmů jeden vypovídá o podmětu. Této dvojí nedokonalosti hledíme sprostiti své poznání úsudkem hypothe-ticko-disjunktivným, abychom dospěli soudn kategorického. Ku př.: Práv-li Schiller, že samovražda jest vznešená, nerozumí buď vznešenosti buď samovraždě, buď ani vznešenosti ani samo-vraždě¹⁾.

Mocně dojati jsouce činíme soudy neúplné; kdo jim chce rozuměti, musí k našemu dojmu a stavu přihlížeti jakož i ke způsobu, jakým se vyjadřují, ku př. hoří. Mnohé výpustky a zkráceniny jsou běžné a tedy srozumitelné, ku př.: Mně dnes, tobě zítra.

Pojem jest sice podmínkou soudu; ale soud, jakož i úsudek slouží pojmu ke zdokonalení, tak že bývá někdy pojem doko-nalý výsledkem dlouhého souzení.

¹⁾ Tento názor o soudu rozhodném, podmiňovacím, rozlučovacím a pod-mínečně-rozlučovacím vykládá H. J. Loewe ve své logice.

Umím poznáváme v soudu 1. zásady theoretické a praktické a pravdy z nich bezprostředně vyplývající, 2. vlastní zkušenost theoretickou a praktickou.

§ 66. O rozumu úsudky tvořícím.

Vztah dvou pojmů nebývá vždy samozřejmý; zřejmým se stává prostřednictvím pojmu třetího, který se vztahuje k oběma a z jehož dvojího vztahu následuje vztah jejich. Podmínkou tedy úsudku, činu pomyslného takto vznikajícího a ze tří aspoň soudů sestávajícího, jsou soudy, a to posléze soudy samozřejmé. Úsudek vzniká dvojím způsobem: buď hledáme pro pravdu nějakého soudu již napřed položeného a proto položkou nazývaného důvody, návěsti, t. j. vztahy k pojmu sprostředkujícímu, anebo důvody známé sestavujeme a z nich odvozujeme pravdu posud neznámou, závěr. Při tom šetřiti jest zákonů logických, které stanoví logika formálná. Myšlení úsudkové se nazývá diskursivné, rozbíhavé, poněvadž usuzující od S a P se rozbíhá po středním členu M.

Také úsudky činí duše, jelikož nemohou soudy samy se spojovati, splývati v úsudky způsobem od Herbarta do psychologie zavedeným; duše pak je činí mohutností, od umu virtuálně rozdílnou, rozumem, poněvadž soud ve smyslu užším se liší od úsudku, ale ne tak, jako poznatek od snahy anebo poznatek smyslný od pomyslného. Rozum theoretický se zabývá pravdami, jež jsou pouze předmětem poznání, praktický pravdami, jež se odnášejí také k jednání; rozdíl mezi oním a tímto jest pouze virtuální. Rozum praktický, pokud zákon mravní odnáší k případu zvláštnímu, aby poznal, zdali v tom případě podle toho zákona jednati se má, anebo k mravnému činu již hotovému, aby poznal, zdali čin zákonu odpovídá, nazývá se svědomí. Podobně činí úsudky v oboru krásy rozum praktický a nazývá se vkus. Rozum vyšší pátrá ve filosofii po příčinách vzdálenějších, po příčině poslední, Bohu; nižší po bližších ve vědách zkušebných. I zde jest rozdíl virtuální, ne věcný.

V obecném životě užívá se úsudků zkrácených, zámlkami zvaných, ku př. duše lidská jest rozumná; tedy jest nesmrtelná. Abychom se uvarovali omylu a klamu, jenž zkrácením úsudků snadno může povstati, jest záhodno úsudek doplniti podle forem logikou stanovených.

Úsudek poskytuje formu důkazům, kterým nás učí logika

formálná. Větší množství poznatků k jednomu předmětu se odnášejících jistým návodem, methodou se pořádá a tvoří celek jednotný, vědu. Vědy pak se řadí vedle sebe a pod sebe, aby tvořili celek souladný. O tomto díle rozumu, methodě, vědě a celku věd mluví obšírně logika.

Um jest rozumu podmínkou a cílem. Neboť pravdy samozřejmé, na nichž rozum staví úsudky, poskytuje um; zároveň však rozum důvody hledá, aby umu jimi učinil pravdy zřejmými, aby jemu poznání pravd, jež um sám nepoznává, zprostředkoval. Proto rozumu nepřísluší přednost před umem, ale spíše rozum jest umu podržzen; rozum se má k umu, jako pohyb ke klidu ¹⁾).

§ 67. O paměti pomyslné.

Jako smysl tvoří poznatky, které by dále trvaly, poněvadž to vyžaduje život jeho živočišný, tak i pomysl si vede, poněvadž přítomnost lidského života pomyslného založena jest na minulosti a k budoucnosti směřuje. Proto jest paměť nezbytným požadavkem života pomyslného. A také ze zkušenosti víme, že máme paměť pomyslnou, která myšlenky podržuje, obnovuje, minulými uznává a se na ně rozpomíná.

Co konají při pamatování smyslném tři mohutnosti, věčně od sebe rozdílné, poněvadž jejich předmět, látkově tentýž, formálně jest různý, a sice obrazivost, která představu smyslnou, smyslem zevnějším a povšechným utvořenou, podržuje a obnovuje, mohutnost oceňovací, která představu obnovenou oceňujíc poznává ji býti minulou, a paměť, která předmět představy obnovené totožným shledává s předmětem představy minulé: to vše koná paměť pomyslná, poněvadž předmět pamatování pomyslného jest v těchto třech příčinách formálně tentýž, bytnost obecná, trvalá, neměnitelná, tak že není potřeby klásti tři mohutnosti, věčně od sebe rozdílné ²⁾).

¹⁾ Stöckl Lehrb. d. Philos. I. Dynamik § 44.

²⁾ Mich. de M. Phil. per-schol. 2. Anthropol. 1. 5. 5. Memoria intellectiva est quaedam virtus in parte intellectiva animae, qua species prius habitas retinemus, reproducimus et recognoscimus. Vel brevius cum s. Thoma: Vis, qua mens nostra retinere potest species intelligibiles post actnalem considerationem. (Qq. Dd. De ver. 10. 2.) Quare ad eius actionem quatuor pertinent, nimirum retentio, reproductio, recognitio et distinctio diversi temporis. Si memoria ope rationis exercetur, peculiari nomine vocatur reminiscencia. (Cf. opusc. Aristotelis De memoria et reminiscencia.)

Paměť pomyslná myšlenky obnovené uznává minulými, pokud minulost platí pouze o činnosti, poněvadž obsah myšlének, t. j. bytnosti, jest nezávislý na čase, tak že o nich platí jenom přítomnost; liší se tedy i v této příčině od paměti smyslné, při které jest nejen činnost, kterou se tvoří představa, ale také obsah představy minulý¹⁾. Avšak od umu trpného neliší se věcně, poněvadž jak tvoření tak pamatování má tentýž předmět, bytnost obecnou, trvalou, neměnitelnou, nezávislou na čase a místě²⁾. - A může také um trpný konati úlohu paměti, poněvadž jest mohutnost na hmotě nezávislá, která k svému vlastnímu činu se vrací zpětnou činností úplnou³⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 79. 6. ad 2. Praeteritio potest ad duo referri, scilicet ad obiectum, quod cognoscitur, et ad cognitionis actum; quae quidem duo simul coniunguntur in parte sensitiva, quae est apprehensiva alicuius per hoc, quod immutatur a praesenti sensibili. Unde simul animal memoratur se prius sensisse in praeterito et se sensisse quoddam praeteritum sensibile. Sed quantum ad partem intellectivam pertinet, praeteritio accidit et non per se convenit ex parte obiecti intellectus. Intelligit enim intellectus hominem, in quantum est homo. Homini autem, in quantum est homo, accidit vel in praesenti vel in praeterito vel in futuro esse. Ex parte vero actus praeteritio per se accipit potest etiam in intellectu sicut in sensu, quia intelligere animae nostrae est quidam particularis actus in hoc vel illo tempore existens, secundum quod homo dicitur intelligere nunc vel heri vel cras . . . Sic igitur salvatur ratio memoriae quantum ad hoc, quod est praeteritum in intellectu, secundum quod intelligit se prius intellexisse, non autem secundum quod intelligit praeteritum, prout est hic et nunc.

²⁾ Ibidem a. 7. Potentiae animae distinguuntur secundum diversas rationes obiectorum, eo quod ratio cuiuslibet potentiae consistit in ordine ad id, ad quod dicitur, quod est eius obiectum. Dictum est etiam supra . . . quod si aliqua potentia secundum propriam rationem ordinetur ad aliquod obiectum secundum communem rationem obiecti, non diversificabitur illa potentia secundum diversitates particularium differentiarum, sicut potentia visiva, quae respicit suum obiectum secundum rationem colorati, non diversificatur secundum rationem albi et nigri. Intellectus autem respicit suum obiectum secundum communem rationem entis, eo quod intellectus possibilis est quo est omnia fieri. Unde secundum nullam differentiam entium diversificatur potentia intellectus possibilis. Ovšem rozdíl věcný uznává sv. Tomáš mezi umem činným (int. agens) a trpným (possibilis), jak dále píše: Diversificatur tamen etc.

³⁾ Sanseverino EL. phil. chr. I. Dynamil. c. 3. a. 10. n. 315: Neque dicas cum Avicenna, cui inter recentes Lockins adhaesit, intellectui, quippe qui nullo organo corporeo alligatur, retentionem specierum intelligibilium repugnare. Etenim s. Thomas iam observaverat retentionem specierum intelligibilium non modo non repugnare, sed etiam magis quam sensui convenire, quia cum intellectus possibilis sit stabilioris naturae quam sensus, oportet, quod species in eo receptae stabilius recipiatur; unde magis in eo possunt servari species, quam in parte sensitiva.

Jako paměť smyslná, tak i pomyslná zakládá se na sdružování poznatků; avšak liší se mezi sebou tím, že při smyslných poznatcích se přihlíží k času a místu, jakož i k zevnější podobě a nepodobě, kdežto při poznatcích pomyslných, jejichž předměty jsou bytnosti nezávislé na čase a místě a nespočívají na zevnější podobě a nepodobě, řídí se sdružování logickými poměry mezi podstatou a případkem, bytností odtážitou a jejím podmětem, celkem a částmi, rodem a druhem, důvodem a důsledkem, příčinou a účinkem. Jako čas jest pomůckou paměti smyslné pro děj, děj předcházející pro následující, místo pro předmět, jeden předmět na jednom místě pro druhý předmět na druhém místě, jeden předmět zevně podobný pro druhý předmět zevně podobný, jeden podobný pro druhý nepodobný, anebo naopak: tak jest opět podstata pomůckou paměti pomyslné pro případek, bytost odtážitá pro podmět příslušný, celek pro část, rod pro druh, důvod pro důsledek, příčina pro účinek, anebo naopak. Zaměňování jedné části těchto dvojic za druhou jest základem obrátů řeči, tropů; metafora spočívá na podobnosti, metonymie na čase, ději, místě, předmětu, důvodu, důsledku, příčině, účinku, synekdocha na ostatních poměrech logických.

Jakkoli se liší druhově paměť smyslná od pomyslné, nicméně jejich činnosti souvisejí, poněvadž jako vznik myšlenky, tak i její pamatování závisí na poznání smyslném; jaký počátek, takové i další trvání. Proto se stává, že ochabne-li paměť smyslná, ochabne i pomyslná¹⁾.

O rozpominání se platí obdobně, co řečeno při paměti smyslné.

§ 68. Souvislost poznání pomyslného s poznáním smyslným a se snažením.

Poznání smyslné úzce se spojuje s pomyslným a činí celek souladný, jelikož obojí pochází od téže duše; jedno předchází druhému, jedno jest podmínkou druhého, jedno jest přiměřeno druhému. Tak tomu chce jednotná přirozenost lidská. Všeliká tedy nesrovnalost, která se mezi nimi vyskytuje, jest pouze případná a může se odstraniti patřičným užíváním smyslů a

¹⁾ O paměti pomyslné jednají Michael de M., Stücll, Sanseverino v dílech již zmíněných.

rozumnou úvahou. Smyslné poznání se zdokonaluje a rozšiřuje pomyslným, jak dosvědčuje patrná i bohatá zkušenost.

Činnost poznávací děje se buď bezděky, přirozeným vývojem mohutnosti poznávací samé, anebo popudem snaživosti. Poznání sice předchází snaživosti v čase a ji podmiňuje, avšak snažení také jemu dává podnět, jak brzy uslyšíme.

Pročež jsme oprávněni od mohutnosti poznávací přejíti ke snaživé.

Hlava třetí.

● *mohutnosti snaživé.*

§ 69. O snaživosti vůbec.

A) Co jest snaživost?

Snažití znamená směřovati k věci sobě příhodné, dobré. Tato věc jest cílem, snaze vytknutým, a dobrem podmětu snažícího; dosažení tohoto cíle slouží podmětu snažícímu k dokonalosti, která jako případek přistoupení má k úplné bytnosti snažícího, a ku které snažící jest určen. Cíl jest předmět, k vůli kterému podmět se snaží a ve kterém dosaženém odpočívá; a poněvadž děj, který se děje k vůli cíli, nazývá se účelným, přísluší snaze účelnost, která v tom záleží, že podmět snahy je tak upraven, aby k cíli mířil a jej dosáhl, že skutečně k němu přirozeně směřuje a jej pravidelně dosahuje. Je tedy snaživost mohutnost, kterou podmět směřuje k dosažení předmětu sobě příhodného¹⁾.

B) Zdali je snaživost obecná?

Účelnost vládne celou přírodou vedle mechanismu, kterým ve hmotě síly působí takovou důsledností, že z příčiny předchozí nutně vyplývá účinek následující, a vládne tak, že ji za prostředek slouží mechanismus. Že tomu tak jest, učí obecná zkušenost zřejmá²⁾; této zkušenosti odpírá jenom ten, kdo nechce o Bohu nic věděti, původci účelnosti, kdo úmyslně oči zavírá. Bez účelnosti jest mechanismus nespořádanou směsicí příčin a

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De ver. 25. 1. Appetitus est inclinatio rei et ordo ad aliquam rem sibi convenientem.

²⁾ O účelnosti v. Pesch Die grossen Welträthsel 1. Th.

účinků, anebo spíše jenom zjeví předchozích a následujících, poněvadž účel jest příčina příčin¹⁾ a na účelnosti všeliký pořádek záleží; s účelností souvisí také zákon, t. j. cesta, kterou bytost cíle dochází; bez účelnosti jest zákon cestou, která nikam nevede, cestou žádnou, zákonem žádným. Avšak s účelností nevyhnutelně souvisí snaživost. Tedy poněvadž jest účelnost obecná, je také snaživost obecná²⁾.

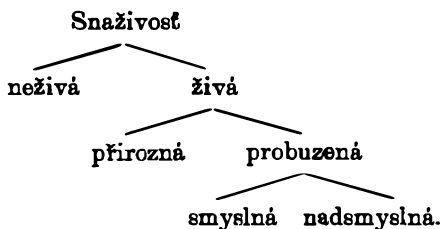
C) Kolikerá jest snaživost?

Podle různé údoby podstatné, kterou se liší nerost od živoka a kterou jest určována snaživost, s přirozeností úzce souvislá, rozeznává se snaživost neživá od živé. Snaživost neživá záleží v tom, že nerostové se snaží zachovati sebe a působiti vespolek na sebe, jakož i na živoky; k tomu cíli směřují nerosty trpně, toliko výkonně, nepoznávajíce, nestanovíce ho; pohybem zevnějším k němu jsou vedeni, nutnosti naprosté podrobeni jsouce; snaživost jejich není zvláštní mohutností, splývající s podstatou jejich a silami fysickými, jim příslušnými. Snaživost *živá* se dělí na přirozenou, bylinám zvláštní, a na probuzenou, živočichům příslušnou. Živá snaživost *přirozená* záleží v tom, že k cíli, nerostům zvláštnímu, přistupuje cíl, bylinám zvláštní, zdokonalovati a rozplozovati sebe; k tomu cíli dvojímu a souladně tak spojenému, že cíl nerostů jest prostředkem cíle bylin, směřují byliny trpně, toliko výkonně, nepoznávajíce, nestanovíce ho; pohybem vnitřním k němu jsou vedeny, nutnosti naprosté jsouce podrobeny; ani u bylin není snaživost zvláštní mohutností. Snaživost *probuzená* dělí se na smyslnou, zvířeti druhově náležející, a nadsmyslnou, člověka druhově označující. Smyslná snaživost, kterou probuzuje smyslné poznání, záleží v tom, že k cíli bylin přistupuje cíl zvířatům zvláštní, smyslný požitek, na smyslném poznání založený; k tomu cíli trojímu (máme-li na zřeteli, že v cíli bylin jest

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 5. 2. ad 1. Finis est causa causarum.

²⁾ Mich. de M. Phil. per-schol. II. Anthrop. 1. 6. initio. Dens sapientissimus rerum omnium Artifex cuncta, quae molitus est, ad aliquem finem direxit universisque rebus inclinationem quandam erga proprium cuiusque finem impertit, quae inclinatio dici solet appetitus seu tendentia in finem, cum sine ea res minime posset dici intrinsece ordinata ad finem. — S. Th. Aqu. S. Th. 1. 80. 1. Quamlibet formam sequitur aliqua inclinatio.

obsažen cíl nerostů) a souladně tak spojenému, že cíl bylin jest prostředkem cíle zvířat, směřují zvířata činně bažice po něm nutně, když jej byla smyslně poznala, ale ne tak, že by o něm věděla jako o cíli; pohybem vnitřním a zevnějším k němu svou přirozeností jsou vedena, podléhající nutnosti vztažné; zvířata mají mohutnost jak poznávací, tak i snaživou. Nadsmyslná snaživost, kterou probuzuje nadsmyslné poznání, záleží v tom, že k cíli zvířat přistupuje cíl, člověku zvláštní, nadsmyslný požitek, a sice v Bohu, nevyhnutelně podmíněný moudrostí a ctností a nevyhnutelně z této dvojí dokonalosti vyplývající; k tomuto cíli čtverému a souladně tak spojenému, že cíl zvířat jest prostředkem cíle člověka, směřuje člověk činně, baže po něm svobodně, když jej byl nadsmyslně poznal, jej svým cílem býti shledal a jej sobě svobodně přivlastnil, a prostředky, k němu vedoucí, svobodně vole; pohybem vnitřním a zevnějším, zvláště však vnitřním sám sebe k němu vede, těše se ze svobody, která u něho, tvora konečného, nemůže nebyti vztažnou, podmíněnou; člověk má nejsmyslnou mohutnost jak poznávací, tak i snaživou.

D) Rozdíl mezi mohutností poznávací a snaživostí.

Při snaživosti probuzené bylo řečeno, že snažení jest podmíněno poznáním, že tedy mezi poznáním a snažením jest rozdíl věcný, jaký jest mezi podmínkou a věcí podmíněnou; jsou-li činnosti věcně rozdílné, musí taktéž býti rozdílnými mohutnostmi. Avšak Herbart nazývá snažení živočichů uvědoměním odporu jedné představy, zpod prahu vědomí se vynořující, proti druhé představě, ji zatlačující¹⁾. K mylnému náhledu Herbartovu o představě, v druhé hlavě této knihy vyvrácenému, přistupuje tento jeho náhled o snaživosti, jenž nejen proto jest mylný, že celý jeho názor o představě pravdě odporuje, ale

¹⁾ Psychologie Herbartovce dra. Jos. Durdíka § 141.

i proto, že se nečiní přesný rozdíl mezi snažením samým a mezi představováním předmětu snaživosti, jež snaživosti předchází a po dosažení předmětu snaživosti následuje, jakož i mezi snažením a zpětným představováním snažení, jímž snažení provázeno jest.

A věru zdá se, jakoby poznání samo sebou bylo snažením. Neboť předmětem poznání jest pravda, k dosažení pravdy poznání směřuje, na pravdě dosažené mohutnost poznávací přestává.

Avšak 1. nutno jest rozeznávati snaživost přirozenou od probuzené. Ovšem každá mohutnost spojena jest se snažením býti činnou a v činnosti, jako cíli dosaženém odpočívati, se snažením přirozeným, my však jednati chceme o snaživosti probuzené. 2. Formálním předmětem poznání, na němž podstata poznání spočívá, tak že bez něho poznání nelze si mysliti, jest pravda; formálním předmětem snaživosti probuzené jest dobro, na uěmž její podstata spočívá, tak že bez něho nelze si ji mysliti. Mohutnost poznávací snaživosti přirozenou hlavně a především směřuje k dosažení pravdy; při tom pouze mimotně a takorba dodatečně směřuje k dobru, pokud věci pravdivé, předměty její formálné, jsou přirozenosti poznávací přiměřeny, tedy pokud jsou dobré. Dobrota tedy předměti jest pro mohutnost poznávací předmětem spíše látkovým, kdežto pro snaživost probuzenou jest naopak dobrota věci předmětem formálním, pravda látkovým. 3. Podle výměru směřuje probuzené snažení k poznanému předmětu. Směřuje-li však poznávací mohutnost svou vlastní přirozeností k předmětu sobě přiměřenému, jehož ještě se nezmocnila poznáním, nesměruje k němu, jako předmětu již poznanému; není to tedy snažení probuzené. 4. Kdyby konečně snažení přirozené bylo při mohutnosti poznávací zároveň probuzeným, musil by rozum chtiti, smysl, ku př. zrakový bažiti. Ale není tomu tak¹⁾.

¹⁾ Gutberlet Die Psychologie. 1. 2. 2. § 1. — S. Th. Aqu. S. Th. 1. 59.
2 Voluntas non potest esse idem quod intellectus . . . hominis. Nam cognitio fit per hoc, quod cognitum est in cognoscente. Unde ea ratione se extendit eius intellectus in id, quod est extra se, secundum quod illud, quod extra ipsum est per essentiam, natum est aliquo modo in eo esse. Voluntas vero se extendit in id, quod extra est, secundum quod quadam inclinatione quodammodo tendit in rem exteriorem. Alterius autem virtutis est, quod aliquid habeat in se, quod est extra se, et quod ipsum tendat in rem exteriorem. Et ideo oportet, quod in qualibet creatura sit aliud intellectus et voluntas.

Ba také nutným požadavkem poznání jest probuzené snažení od poznání věcně rozdílné. Neboť 1. jestliže poznáním, jímž podmět poznávající do sebe přijímá předmět poznáný, se uskutečňuje spojení podmětu se zevnějškem z jedné strany, musí nastati spojení také z druhé strany, tak aby podmět se blížil k předmětu, což se děje snažením probuzeným; kteréžto druhé spojení také proto jest nevyhnutelné, aby fysické spojení podmětu se zevnějškem, jež se děje zevnějším pohybem, nastati mohlo. Spojení, poznáním uskutečněné, jest odstředivé; spojení, snažením uskutečněné, jest odstředivé. Spojení dostředivé lze porovnat s přitažlivostí, odstředivé s roztažlivostí. Jako každá vzájemnost, musí také vzájemnost života živočišného se zakládati na dostředivosti a odstředivosti, na přitažlivosti a roztažlivosti. Kromě toho kdyby bytost poznávací neměla probuzené snaživosti, nemohla by se netoliko pohybovati k poznanému předmětu, na němž závisí její zdokonalení a vyvinutí, ale nemohla by ani se varovati vlivů, jež sobě škodnými zcela jistě poznala. 2. Poznáním uděluje podmět předmětu dokonalost své bytnosti; snažením nabývá podmět pro sebe dokonalosti¹⁾.

E) Předmět snaživosti.

Předmětem snaživosti formálním jest dobro i tehdy, když zlu snaživost odporuje; neboť odvrácení zla jest dobrem. Co tedy jest dobré a co zlé?

Dobré jest, po čem bytost všeliká baží²⁾. Věc dobrá musí býti taková, aby po ní bytost bažila, t. j. musí v sobě chovati důvod, pro který by byla předmětem bažení³⁾; a v tom spočívá dobro, základně pochopené. Formálně dobrou jest věc, když skutečně se odnáší k bytosti bažící, která chovati musí v sobě důvod, kterým by ona zárodečnost předmětu se stala skutečností, t. j. snaživost. Avšak nic neodpovídá snaživosti, leč co přispívá k dokonalosti bažící bytosti; přispívati však nemůže věc k této dokonalosti leč svou dokonalostí. Pročež

¹⁾ Gutberlet. Tamtéž. O poměru mobutnosti snaživé k poznávací sv. Tom. Akv. 3. Th. 1. 80. a. 1. et 2. —

²⁾ Aristot. Ethic. lib. 1. cap. 1.

³⁾ S. Th. Aqu. 3. Th. 1. 5. 1. Ratio boni in hoc consistit, quod aliquid sit appetibile.

dobro předpokládá ve věci dokonalost, pro kterou věc předmětem jest bažení, a působí dokonalost, která v bažícím podmětu vzniká ¹⁾).

Mezi tím, co jest dobré, a tím, co jest něco, není rozdíl věcného ²⁾); rozdíl jest vztažně pomyslný čili virtuální. Také mezi dobrým a pravdivým jest pouze rozdíl virtuální.

Protivou dobra je zlo. Zlem jest, co není předmětem bažení, co není přiměřeno snaživosti, co k dokonalosti bažícího nepřispívá, co zbaveno jest své dokonalosti. Poněvadž zlé jest nedokonalé a nedokonalé je to, co není, není věcného rozdílu mezi zlým a tím, co není. Proto zlé není samo o sobě, nýbrž lne k dobrému; zlé nemůže býti leč od dobrého, avšak jenom po případě. Také mezi zlým a nepravdivým jest rozdíl toliko vztažně pomyslný.

Tolik o dobru a zlu vůbec. Přihlížíme-li ke snaživosti probuzené, záleží dobro v životě, dokonalosti a blaženosti a ve všem, na čem závisí život, dokonalost a blaženost; zlo v nedostatku života, dokonalosti a blaženosti a ve všem, co životu, dokonalosti a blaženosti překáží ³⁾. Konečně přihlížíme-li ke snaživosti nadsmyslné, dobro záleží v mravnosti, zlo v nemravnosti.

K dobru sice se obracíme a od zla se odvracíme. Avšak poněvadž naše snaživost podmíněna jest poznáním, a my poznávajíc klamati se můžeme, bývá klamem dobrovolným a tedy zaviněným, poněvadž klam v této příčině vychází z převrácenosti mravní a tedy z viny, za dobro považováno, co právě zlem jest, a za zlo, co dobrem jest. Klam o dobru a zlu bývá někdy nedobrovolný a nezaviněný, někdy dobrovolný a zaviněný; než první klam vyšel z převrácenosti mravní, tak že každý klam, i theoretický, jest zaviněný buď přímo nebo nepřímo ⁴⁾.

¹⁾ Idem. Contr. Gent. 1. 37. Ex hoc unumquodque bonum est, quod perfectum est, et inde est, quod unumquodque propriam perfectionem appetit, sicut proprium bonum.

²⁾ Idem. S. Th. 1. 5. 1. Bonum et ens sunt idem secundum rem; sed differunt secundum rationem tantum . . .; bonum dicit rationem appetibilis, quam non dicit ens.

³⁾ Stöckl Lebrb. d. Philos. I. Dynamik. § 50.

⁴⁾ S. August. De vera relig. c. 35. Peccata animas fallunt, cum verum quaerunt relicta et neglecta veritate. — Suarez. Metaphys. Disput. 9. 2. Semper ergo falsitas actualis seu exercita per actuale iudicium habet proximam originem in humana voluntate. — Fichte, Die Bestimmung d. Menschen.

Tak se stává, že směřujeme k dobrou zdánlivému a od-
píráme zlu zdánlivému¹⁾.

Pro sebe k dobru se obracetí a od zla se odvracetí musí-
me; pro jiného však můžeme se ke zlu obracetí a od dobra
se odvracetí, což pochází ze zaviněného bludu o vlastním dobru
a zlu a z převrácenosti mravní. Neboť lidé tvoří přirozeným
řádem společnost, bez které jednotlivec sobě nezjedná dobra
aniž pro sebe uvaruje se zla; kromě toho zní zákon přirozený:
similis simili gaudet, který nám velí po dobrém bažiti a zlého
se varovati nejen pro sebe, ale i pro toho, jenž nám jest
roven.

Dobra jsou mnohá i rozmanitá; proto musí býti obsahem
uspořádána. Poněvadž jedna jsou nadřaděna, druhá podřaděna,
a to stupněm rozličným, nebažíme stejným způsobem po nich,
ale jedno máme cílem, druhé prostředkem (zdraví tělesné, po-
krm), jedno cílem vyšším, druhé nižším (mravnost, moudrost),
jedno pak ze všech cílem nejvyšším (Bůh), jemuž ostatní všechna
podřadujeme.

F) Snažení a dosažení.

Snažení probuzené rozeznáváti sluší od dosažení; neboť
oním spojuje se podmět s předmětem pouze v představě, tímto
skutečně; ono neuspokojuje, v tomto podmět odpočívá.

Minoucí snaživost neživou, neústrojnou, o které mluví
Pesch ve svém díle: „Die grossen Welträthsel,“ vyšetřovati

Sämmtl. W. 2. p. 253. Unser Denksystem ist oft nur die Geschichte unseres
Herzens. — Alle meine Überzeugung kommt aus der Gesinnung, nicht aus
dem Verstande; und die Verbesserung des Herzens führt zur wahren Weis-
heit. — Göthe Sprüche in Prosa 3. p. 238. Eigentlich kommt alles auf die
Gesinnungen an. Wo diese sind, treten auch die Gedanken hervor, und je
nachdem sie sind, sind auch die Gedanken. — Ulrici Grundprincip der Philos.
1. p. 253. Aller Irrthum beruht auf der Sünde. — Döllinger: Irrthum, Zwei-
fel, Wahrheit p. 21: In dem Willen, der Selbstsucht, dem Stolze, der Eitel-
keit, der Sinnlichkeit und der Trägheit sind die meisten Verstandesirrtümer
zu suchen.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 2. 8. 1. Sicut id, in quo tendit appetitus natu-
ralls. est bonum existens in re, ita id, in quod tendit appetitus animajis vel
voluntariis, est bonum apprehensum. Ad hoc igitur, quod voluntas in aliquid
tendat, non requiritur, quod sit bonum in rei veritate, sed quod apprehen-
datur in ratione boni; et propter hoc . . . finis est bonum vel apparens bo-
num. —

budeme snaživost živou, v psychologii velmi důležitou, a sice nejprve přirozenou, jelikož ji předpokládá snaživost probuzená.

§ 70. O snaživosti přirozené.

Životu každého živoka vytčen jest určitý cíl, k němuž směřovati mají přirozeným během veškeré činnosti jeho, aby ten cíl dosažen byl. Tato snaživost se nazývá přirozená, společná jsouc bylině, zvířeti a člověku. Také u člověka brátí se mají veškeré činnosti životní přirozeným během, v jistém pořádku, aby dosažen byl cíl určitý; proto jim vládne snaživost přirozená, která činnosti jeho uvádí na jistou dráhu, cíli vytčenému příslušnou, a jim ustanovuje jistou míru. Přirozená snaživost živoků, která předpokládá snaživost neživou, neústrojnou a se zakládá, jak uslyšíme, na pudech a instinktu, není zvláštní mohutnosti, splývající s přirozeností samou.

Přirozenost sama, řídící činnosti bytosti živé, jeví se býti jejich popudem, pudem. Pud jest dán v přirozenosti a s přirozeností živé bytosti samon, aniž předpokládá poznání toho, k čemu činnost směřuje, a proto slepým nazván býti může. Pud rozmanitým směrem působí podle mohutnosti, která přejíti má do činnosti, a podle okolnosti, ve kterých bytost živá se nalezá; proto mluvíti můžeme o zvláštních pudech, pouze vztažně, ne věčně od sebe rozličných.

Jak učí zkušenost, také ve člověku pudy se prokazují. Neboť pokud ve člověku není mohutnost poznávací a snaživost probuzená vyvinuta, přirozeným během dějí se v něm činnosti v určitém pořádku a řádu; a i když dospěl člověk k poznání a snažení probuzenému, jsou mnohé činnosti v něm, jež nejsou přímým předmětem jeho poznání a snažení probuzeného, ku př. okysličení krve; ba i činnosti, jež jsou podrobeny jeho poznání a snažení probuzenému, někdy se odehrávají bez jeho vědomí a snaživosti probuzené, ku př. pohyb oka. Ba i činnost jeho poznávací a snaživá směřují samy sebou přirozeným během k určitému cíli, k poznání a snažení. Tedy nemůžeme člověku odepřiti pudů.

U člověka jsou tyto pudy hlavní: 1. Pud sebezachovací, kterým člověk o trvání a zdokonalení svého vlastního a jedinečného života fysického se stará, jej před nebezpečím chrání a z nebezpečí vyvádí. Sem náleží pud potravní, obranný a ničivý. 2. Pud pohlavní, kterým člověk o zachování pokolení

lidského se stará. 3. Pud společenský, kterým člověk vyhledává sobě rovné, netoliko aby zachoval přispěním jejich a zdokonalil svůj vlastní život fysický a psychický, ale také aby jim přispěl sám. Sem náleží také pud napodobení, sdílnosti. 4. Pud dokonalosti, kterým člověk na zřeteli má vývoj života psychického, právě lidského, vývoj poznání a snažení, vývoj rozumu a svobodné vůle. Sem náleží také pud zvědavosti, mravnosti, umělosti, krasocitu. 5. Pud blaženosti, kterým člověk nevyhnutelně se stará o plné uspokojení svých žádostí a tužeb, aby požíval pravé rozkoše měrou nejvyšší.

Absolutné nutnosti neukládá žádný pud. Středem a cílem jest sice pud čtvrtý; ale aby ukojen byl, brániti může blbost anebo jiná choroba podobná. Pud první, druhý a třetí ustoupiti mohou zájmům vyšším; zvláště druhý má býti řízen předpisy mravními a o něm nesmíme zapomenouti, že slouží k zachování pokolení lidského, ne jednotlivce, tak že nemusí býti ukojen nevyhnutelně od každého jedince. K blaženosti má býti člověk puzen, pokud vyplývá z dokonalosti.

Směr, kterým by v živoku pudy k jistému cíli přirozeně se braly, a míru, kterou by přirozeně se ukájely, určuje instinkt, který v přirozenosti jest založen, ba i přirozeností samou jest a bez poznání působí. Z části ustupuje instinkt u člověka rozumu, jenž poznává zákony mravnosti a jehož předpisům může a má svobodná vůle pudy podrobiti; ale stává se, že buď rozum zaviněným bludem nepoznává pravého směru a pravé míry pudům lidským, ku př. pudu potrávu anebo poplavnímu, vytčené anebo vůle nešetří předpisů rozumem poznanych, což znamená převrácenost a uvaluje vinu; pak klesá člověk pod stupeň, na kterém stojí zvíře. Příčinu této nesrovnalosti a způsob, jakým by se dala odstraniti, vykládá učení křesťanské.

V mnohé příčině vládne instinkt u člověka, jehož rozum a vůle jsou vyvinuty; ku př. matka s dítětem stojí u stolu, za kterým sedí otec, jemuž podnik, od dohazovače nabízený, se líbí, a bojí se, ač si není důvodu vědoma, takoruka instinktem. Ba i někdy plné vlády nabývá, když přerušena jest činnost rozumu a vůle, ku př. u blázna. Konečně i proti rozumu a vůli působí, ku př. při tonutí samovražděném¹⁾.

¹⁾ O pudu a instinktu. Stöckl, Lehrb. d. Philos. I. Dynamil. § 49.

§ 71. O snaživosti probuzené.

Těši-li se nerosty a byliny ze snaživosti, nelze ji odepřít ani živočichům, poněvadž bytosti nevyhnutelně náleží a přirozenosti samou jest vyžadována. Musíme však přivlastniti živočichům snaživost zvláštní, poněvadž snaživost se řídí podle přirozenosti. Než poznávací mohutnosti jest označena přirozenost živočicha. Pročež jako má živočich pro poznání zvláštní mohutnost, má ji také pro snažení; tato mohutnost snaživá musí v živočichu, jenž tvoří celek jednotný a souladný, souviseti s mohutností poznávací a sice tak, že tato onu k činnosti probuzuje, aby po věci poznané bažila.

Než není u všech živočichů jedna a táž snaživost, jako není jedna a táž mohutnost poznávací. Jako jsme rozdělili mohutnost poznávací formálním čili údobným rozdílem předmětů, tak opět rozdělíme mohutnost snaživou; toto rozdělení odpovídati musí onomu, poněvadž poznání a snažení úzce mezi sebou souvisí tak, že snaživost probuzená předmětem má věc poznanou.

Rozdělení snaživosti probuzené státi se musí podle dober, předmětů snaživosti formálních a podle poznání, jež snaživosti nezbytně předchází.

Zkušenost nás učí, že jsou dobra dvojího druhu: dobra smyslná, hmotná, jež se odnášejí k životu smyslnému, tělesnému, jež nám připravují rozkoš smyslnou, tělesnou, ku př. chléb, a dobra nadsmyslná, duchová, jež se odnášejí k životu duchovému, nadsmyslnému, jež nám připravují rozkoš nadsmyslnou, duchovou, ku př. věda. Ku poznání dober smyslných, pokud sama o sobě jsou cílem a sama k vůli sobě jsou předmětem snaživosti, slouží smysl, který však nepoznává dobro býti dobrem, cíl cílem, prostředek prostředkem, který poznává cíl již vytyčený, ale sám nevytýká cíle; ku poznání dober nadsmyslných a dober smyslných, pokud jsou prostředkem k dosažení dober nadsmyslných, slouží rozum, jenž poznává dobro dobrem, cíl cílem, prostředek prostředkem, jenž netoliko cíl již vytyčený poznává, nýbrž také cíle vytýká. Jako k poznání těchto dvojích dober potřebny jsou dvě mohutnosti, tak jsou potřebny též dvě snaživosti. Jako poznání dober smyslných předchází a poznání dober nadsmyslných a dober smyslných ze stránky nadsmyslné následuje, tak předchází snažení smyslné, následuje nadsmyslné; jako poznání nadsmyslné provázeno bývá smysl-

ným, tak opět snažení nadsmyslné smyslným. Poznání tedy smyslnému odpovídá snažení smyslné, poznání rozumovému snažení nadsmyslné. Snažení smyslné předpokládá snaživost smyslnou, snažení nadsmyslné snaživost nadsmyslnou, vůli; neboť činnost bytosti konečné podmíněna jest mohutností, od ní věčně rozdílnou.

Rozdil mezi snaživostí smyslnou a nadsmyslnou jest specifický. Neboť specifický jest rozdil mezi dobry smyslnými a nadsmyslnými, jako mezi poznáním smyslným a nadsmyslným. Jako smyslná mohutnost poznávací jest organická, rozumová nadorganická, tak i snaživost smyslná jest úplně, i subjektivně i objektivně závislá na ústroji a sice hlavně na nervstvu uzliném, k zachování života tělesného nejvýše potřebném, snaživost nadsmyslná však na ústroji subjektivně nezávislá, jakkoli u člověka objektivně jest na ústroji závislá, podobně, jako pomysl.

O tomto rozdílu snaživosti smyslné a nadsmyslné specifickém svědectví dává boj jedné s druhou v témže člověku, který z jedné strany se cítí vábena k smyslnému dobru, z druhé strany však cítí odpor proti němu, jako něčemu nemravnému. Tento boj by nebyl možný, kdyby mezi oběma snaživostmi nebyl rozdil specifický ¹⁾.

¹⁾ O dvoji snaživosti probuzené a rozdíln druhovém praví sv. Tomáš Akv. toto: *Quaedam inclinantur ad bonum cum aliqua cognitione; non quidem sic quod cognoscant ipsam rationem boni, sed cognoscunt aliquod bonum particulare, sicut sensus, qui cognoscit dulce et album. Inclinatio haec dicitur appetitus sensitivus. Quaedam vero inclinantur ad bonum cum cognitione, qua cognoscunt ipsam rationem boni, quod est proprium intellectus; et haec perfectissime inclinantur in bonum, non ab alio directa, sicut quae cognitione carent, neque in bonum particulariter tantum, sicut ea, quibus est sola cognitio sensitiva, sed in ipsum bonum universale; et haec inclinatio dicitur voluntas. S. Th. 1. 59. 1. — Idem S. Th. 1. 80. 2. Necesse est dicere. appetitum intellectivum esse aliam potentiam a sensitivo. Potentia enim appetitiva est potentia passiva, quae nata est moveri ab apprehenso: unde appetibile apprehensum est movens non motum, appetitus autem movens motum . . . Passiva autem et mobilia distinguuntur secundum distinctionem activorum et motivorum, quia oportet motivum esse proportionatum mobili et activum passivo; et ipsa potentia passiva propriam rationem habet ex ordine ad suum activum. Quia igitur est alterius generis apprehensum per intellectum et apprehensum per sensum, consequens est, quod intellectivus appetitus est alia potentia a sensitivo.*

§ 72. O snaživosti smyslné.

Snaživost smyslná směřuje k smyslnému dobru jedinečnému, srostitému, nikoli k dobru obecnému, odtažitému; neboť smyslem, jenž na tělesném ústrojí jedinečném, srostitém, úplně jest závislý, poznává duše dobro jedinečné, srostité, a poněvadž smyslné snažení podmíněno jest smyslným poznáním, nemůže býti předmětem snažení smyslného jiné dobro leč smyslné, t. j. jedinečné a srostité. Avšak smyslná snaživost jest sama o sobě k smyslným dobrům jedinečným lhostejná, poněvadž buď po tom neb onom bažiti může, poněvadž z dozvědu k nějakému určitému směřovati nemusí, poněvadž tím neb oním určena býti může, ne jako mohutnost bylinná, která a priori k jedné činnosti určena jest. Tato lhostejnost jest u snaživosti smyslné trpná; neboť když smysl nějaké dobro představil smyslné snaživosti, tato neurčuje se sama k snažnosti, nýbrž jest k ní s nutností určována právě tím představováním dobra, právě tím dobrem představeným. Není tedy u smyslné snaživosti ani volby ani svobody.

Snaživost smyslná se dělí na dva druhy, věcně od sebe rozdílné, jimiž oběma živočich, také člověk, opatřen jest, jak již Plato¹⁾ a Aristoteles²⁾ a po nich přátelé filosofie aristotelicko-thomistické vyšetřili, a sice na žádostivou (*concupiscibilis*, *ἐπιθυμητικός*) a roznícenou (*irascibilis*, *θυμοειδές*, *θυμικός*). Žádostivou si žádá duše dober, jež smyslem chápe, a od zel se odvrací, jež oněm odporují. Roznícenou duše se rozněcuje, aby dober nesnadno dostižitelných dosáhla, jakož i odstranila překážek, jimiž se zabraňuje anebo ruší dosažení anebo držení dober³⁾. Důvodem rozdělení jest porušitelnost, které bytosti

¹⁾ De Republ. lib. IV. et IX.

²⁾ De anima lib. III. et passim.

³⁾ S. Th. Aqu. 8. Th. 1. 81, 2. Per nam anima simpliciter inclinatur ad prosequendum ea, quae sunt convenientia secundum sensum. et ad refugiendum nociva; et haec dicitur concupiscibilis. Per aliam animal resistit impugnantis, quae convenientia impugnant et nocumenta inferunt; et haec vis vocatur irascibilis; unde dicitur, quod eius obiectum est arduum. quia scilicet tendit ad hoc, quod superet contraria et superemineat eis. — Ibidem ad 1. Vis concupiscibilis est et convenientis et inconvenientis; sed irascibilis est ad resistendum inconvenienti, quod impugnat. — Idem S. Th. 1. 82. 6. Concupiscibilis respicit propriam rationem boni, inquantum est delectabile secundum sensum et conveniens naturae. Irascibilis autem respicit rationem

přirozené, živočichové, odporují, a smyslné poznání, jež se děje netoliko smyslem zevnějším a povšečným, ale také smyslem oceňovacím¹⁾.

Věcný rozdíl snaživosti žádostivé a roznícené vyplývá z údobného rozdílu jejich předmětů. Předmětem snaživosti žádostivé jest netoliko, co živočich poznává sobě býti příhodným a smyslu příjemným, ale také, co poznává sobě býti nepřihodným a smyslu nepříjemným; po onom baží, od tohoto se odvrací²⁾. Než při dobru a zlu třeba též uvážiti překážky, jež nám někdy brání dosíci dobrého a uvarovati se zlého; proti nim stavi se snaživost roznícená, na kterou připadá po nějakém dobru bažiti proto, že překážky ony odklízí³⁾. Abych uvedl příklad, člověk, nenalézaje překážek, baží snaživosti žádostivou po pokrmu a od jedu se odvrací; snaživostí roznícenou baží po prostředku, kterým by odporoval těm, kteří mu brání pokrm si přivlastniti, anebo kteří mu podávají jedu. Předměty snaživosti oné se liší věcně od předmětů snaživosti této. Neboť 1. roznécujeme snaživost někdy tak velice, že nedbáme při-

boni, secundum quod est repulsivum et impugnativum eius, quod infert nocumtum.

¹⁾ Idem. S. Th. 1. 81. 2. In rebus naturalibus corruptibilibus oportet esse non solum inclinationem ad consequendum convenientia et refugiendum nociva, sed etiam ad resistendum corrumpentibus et contrariis, quae convenientibus impedimentum praebent et ingerunt nocumenta. — Ibidem ad 2. Sicut in apprehensivis virtutibus in parte sensitiva est aliqua vis aestimativa, scilicet quae est perceptiva eorum, quae sensum non immutant . . ., ita etiam in appetitu sensitivo est aliqua vis appetens aliquid, quod non est conveniens secundum delectationem sensus, sed secundum quod est utile animali ad suam defensionem: et haec est vis irascibilis.

²⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De verit. 25. a. 2. ad 2. Tam conveniens delectabile quam nocivum tristabile ad concupiscibilem pertinet, secundum quod unum est fugiendum, alterum prosequendum.

³⁾ Ibidem. Habere quandam altitudinem super utrumque (i. e. nocivum fugiendum et delectabile prosequendum), ut scilicet nocivum possit superari et delectabile cum securitate quadam possideri, ad irascibilem pertinet. — Idem S. Th. 1. 81. 2. Appetitus irascibilis obiectum est arduum, quia scilicet tendit ad hoc, quod superet contraria et superemineat eis. — S. Augustinus Ep. ad Nebrid. 9. n. 4. Si in animo existat aliqua difficultas agendi atque implendi, quod cupit, assidue irascitur. Ira est autem, quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quae facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo eumque collidimus et frangimus, et aleatores tesseras et pictores penicillo et cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur.

jemnosti, předmětu snaživosti žádostivé, a podjímáme se obtíží a nepříjemností¹⁾; 2. baží-li duše po dobru, pokud jest příjemno, jest od něho a k němu bez překážek vábena; baží-li však odkliditi překážek, obtíže přemáhá²⁾. Je tedy rozdíel mezi snaživostí žádostivou a roznícenou věcný³⁾.

Úzce však obě snaživosti mezi sebou souvisí. Neboť bažíme-li po něčem příjemném snaživostí žádostivou, setkáváme se s překážkami; proti nim se staví roznícená snaživost, aby je odklidila; když úlohu svou vykonala, snaživost žádostivá jde svou cestou⁴⁾.

K poznávací mohutnosti smyslné jest, jak dříve řečeno, smyslná snaživost v úzkém poměru příčinné nutnosti. V jakém však poměru jest k rozumu?

Že jest v poměru, nelze pochybovati, poněvadž táž duše má i rozum i smyslnou snaživost. Anž lze pochybovati, že vliv rozumu záleží 1. v důkladnějším poznání dobra smyslného ze smyslné stránky, 2. v představování dobra smyslného ze stránky nadsmyslné, t. j. pokud dobro smyslné souvisí s dobrem nadsmyslným, pokud jest prostředkem k dosažení dobra nadsmyslného, 3. v uvažování míry, v jaké dobro smyslné má býti předmětem snaživosti smyslné, a okolností, ve kterých má tak

¹⁾ Idem Qq. Dd. De ver. 25. 2. Aliam rationem appetibilitatis habet aliquid ex hoc, quod est arduum, cum quandoque illud, quod est arduum, a delectatione separet et rebus circumstantibus immisceat, sicut cum animal, relicta voluptate, cui vacabat, aggreditur pugnam nec retrahitur propter dolores, quos sustinet. — Idem S. Th. 1. 81. 2. Hae duae inclinationes non reducuntur in unum principium, quia interdum anima tristibus se ingerit contra inclinationem concupiscibilis, ut secundum inclinationem irascibilis impugnet contraria.

²⁾ Idem Qq. Dd. De ver. 25. 2. Una eorum, scilicet concupiscibilis, videtur ordinata ad recipiendum, altera vero, scilicet irascibilis, est ordinata ad agendum, quia per actionem aliquam superat id, quod est contrarium, vel nocivum, ponens se in quadam altitudine victoriae super ipsum. Hoc autem communiter in potentiis animae invenitur, quod recipere et agere ad diversas potentias pertinent, sicut patet de intellectu agente et possibili.

³⁾ O snaživosti smyslné, žádostivé a roznícené jedná Sanseverino Elem. ph. chr. I. Dynamil. 4. 2. Stöckl Lehrb. d. Phil. 1. Dynamil. §§ 52, 53, 54.

⁴⁾ S. Th. Aqn. S. Th. 1. 81. 2. Irascibilis est quasi propugnatrix concupiscibilis, dum insurgit contra ea, quae impediunt convenientia, quae concupiscibilis appetit, et ingerunt nociva, quae concupiscibilis refugit. Et propter hoc omnes passionem irascibiles incipiunt a passionibus concupiscibilibus, et in eas terminantur; sicut ira nascitur ex illata tristitia, et inferens vindictam in laetitiam terminatur.

býti. Než jak se děje vliv ten? Dítí se nemůže bezprostředně, poněvadž rozum nesouvisí se snaživostí smyslnou bezprostředně, nýbrž prostředně skrze smyslnou mohutnost poznávací a skrze nadsmyslnou snaživost, s kterými souvisí, a sice skrze onu jako poznávací, skrze tuto jako nadsmyslnou.

Rozum totiž poznává smyslné dobro dokonaleji než smysl; proto na něm znamená stránky, kterých neznámá smysl, stránky, pro které buď kladně nebo záporně předmětem býti může snaživosti smyslné; ku př. lék, smyslu odporný pokládá rozum za užitečný, některé víno sladké, smyslu příjemné za škodlivé. Představy těchto stránek rozumové jsou provázeny představami smyslnými, které buď kladně nebo záporně působí na snaživost smyslnou. Jindy opět pro nějaké dobro nadsmyslné uznává rozum dobro smyslné příhodným prostředkem anebo nepříhodným, ku př. peníze prostředkem vzdělávacím; načež vůle po prostředku tom podle předpisu rozumového baží anebo jemu odporuje a působí, buď prikazujíc anebo zakazujíc představování smyslné, na smyslnou mohutnost poznávací, která opět ve smyslné snaživosti probudí přiměřenou snažnost. Než také přímo působí snaživost nadsmyslná, k činnosti přivedena poznáním rozumovým jako podmínkou, na snaživost smyslnou, jelikož jako mezi poznáním smyslným a nadsmyslným, tak i mezi snažením smyslným a nadsmyslným panuje vzájemnost; snažnosti nadsmyslné odpovídá pak přiměřená snažnost smyslná. Jindy opět když smyslná snažnost se uskutečnila vnitřně a má býti provázena činem zevnějším, rozum snažnost tuto schvaluje anebo zavrhuje; načež vůle buď připouští anebo zabraňuje zevnější čin snažnosti smyslné odpovídající.

Nacpak snažnost smyslná stává se předmětem zpětné činnosti rozumové, tak že ji rozum poznává, když se uskutečnila, a podle míry, okolností a přiměřenosti k dosažení dobra nadsmyslného posuzuje, zření máje k zákonům mravním.

Mezi snaživostí smyslnou a rozumem má býti taková shoda, aby rozum patřičně dobro smyslné jako předmět snaživosti smyslné poznal, na snaživost smyslnou s patřičným výsledkem působil, anebo snažnost smyslnou již uskutečněnou patřičně posoudil. Avšak shoda tato může býti porušena buď nedostatečnou činností rozumovou anebo převráceným, nemravným směrem snaživosti nadsmyslné, vůle, vzájemnost mezi snaživostí smyslnou a rozumem sprostředkující. Neboť vůle 1. snažnost smyslnou někdy provází přiměřenou snažností nadsmysl-

nou, ačkoli ona zákonům mravním odporuje buď svou mirou anebo okolnostmi anebo nepřiměřeností k dosažení dobra nadmyslného, 2. na rozum škodlivě působí, aby onu snažnost smyslnou, kterou sám o sobě zavrhuje, schválil, a tak rozum zatemňuje. Ona nedostatečná činnost rozumu nahodilá, toto zatemnění rozumu ten následek může mít, že rozum na snaživost smyslnou působí nepatříčně, tak že tato baží po smyslném dobru škodlivém, anebo že snažnost smyslnou nepatříčně posuzuje.

Již nyní mluvili jsme o vůli předpokládající ji ze zřejmosti zevnější, ze všeobecného přesvědčení, ač teprv ve stati následující ji potvrdíme ze zřejmosti vnitřní¹⁾.

§ 73. O vůli.

Zdali a jaká jest vůle lidská?

Zkušenost nás učí, že člověk baží po věcech smyslu nepřístupných, že chce. Chtění má sice svůj základ poslední v duši, avšak nejbližší v mohutnosti, poněvadž u člověka není bytnost táže s činností. Tímto základem chtění nejbližším není rozum, poznávací mohutnost nadmyslná, poněvadž mysliti a chtíti jsou dvě činnosti rodem rozdílné a poněvadž myšlénka jest podmínkou chtění nezbytnou, ovšem ne tak, že by musilo po každé myšlénce následovati chtění; aniž základem jest smyslná snaživost, poněvadž smyslně bažiti a chtíti jsou dvě činnosti specificky rozdílné svými předměty formálně různými a poněvadž smyslná snaživost jest udělena člověku, pokud jest smysly opatřen. Musí tedy býti zvláštní mohutnost pro chtění, vůle, kterou člověk baží po dobrech nadmyslných, rozumem poznaných²⁾. Rozdíl mezi vůlí a smyslnou snaživostí řídí se

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 81. 3. kde dokazuje: *Irascibilis et concupiscibilis obediunt rationi et voluntati, sed non eadem ratione.*

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 80. 2. ad 2. *Appetitus intellectivus etsi feratur in re, quae sunt extra animam singulares, fertur tamen in eas secundum aliquam rationem universalem, sicut cum appetit aliquid, quia est bonum. Unde Philosophus dicit . . . , quod odium potest esse de aliquo universali, puta cum odio habemus omne latronum genus. Similiter etiam per intellectivum appetitum appetere possumus immaterialia bona, quae sensus non apprehendit, sicut scientiam, virtutes et alia huiusmodi. — Ibidem. 1. 2. 19. 3. Bonitas voluntatis proprie ex obiecto dependet. Obiectum autem vo-*

podle rozdílu mezi dobrem nadsmyslným a smyslným, jakož i podle rozdílu mezi rozumem a smyslem. Obojí tento rozdíl jest specifický, specifický musí býti také rozdíl mezi vůlí a smyslnou snaživostí. A skutečně shledáváme ve zkušenosti, že má člověk ve své moci bažiti anebo nebažiti, že dvou protivných dober jedno chtíti a druhé nechťiti, a že člověk mohl chtíti opak toho, co skutečně v jistém případě chtěl, kdežto zvíře po dobru poznaném nemůže nebažiti. Tak jako rozum není vázán ústrojem, není vůle závislá na ústroji, kdežto smyslná snaživost má své sídlo v ústroji. Z toho následuje, že vůle jest mohutnost snaživá, která sebe sama k činnosti určuje; určovati sebe samu jest specifickou a nezbytnou známkou vůle. Jenom bytosť rozumová jest schopna takové mohutnosti, poznávajíc cíl cílem a prostředek prostředkem; a ona musí také ji míti, poněvadž vůle jest známkou z rozumu, známky soustavné, nutně vyplývající. Rozumu odpovídati musí vůle; tato jest nezbytným požadavkem onoho ¹⁾).

luntatis proponitur ei per rationem; nam bonum intellectus est obiectum voluntatis proportionatum ei. Bonum autem sensibile vel imaginarium non est proportionatum voluntati, sed appetitui sensitivo: quia voluntas potest tendere in bonum universale, quod ratio apprehendit; appetitus autem sensitivus non tendit nisi in bonum particulare, quod apprehendit vis sensitiva. Et ideo bonitas voluntatis dependet a ratione eo modo, quo dependet ab obiecto. — Ibidem. 2. 2. 24. 1. Cum duplex sit appetitus, sensitivus scilicet et intellectivus, qui dicitur voluntas . . . , utriusque obiectum est bonum, sed diversimode: nam obiectum appetitus sensitivi est bonum per sensum apprehensum, obiectum vero appetitus intellectivi vel voluntatis est bonum sub communi ratione boni, prout est apprehensibile ab intellectu.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 19. 1. Voluntas intellectum consequitur. Sicut enim res naturalis habet esse in actu per suam formam, ita intellectus est intelligens actu per suam formam intelligibilem. Quaelibet autem res ad suam formam naturalem hanc habet habitudinem, ut quando non habet ipsam, tendat in eam, et quando habet eam, quiescat in ea. Et idem est de qualibet perfectione naturali, quod est bonum naturae. Et haec habitudo ad bonum in rebus carentibus cognitione vocatur appetitus naturalis. Unde et natura intellectualis ad bonum apprehensum per formam intelligibilem similem habitudinem habet, ut scilicet cum habet ipsum, quiescat in illo, cum vero non habet, quaerat ipsum. Et utrumque pertinet ad voluntatem. Unde in quolibet habente intellectum est voluntas, sicut in quolibet habente sensum est appetitus animalis. — Ibidem 1. 59. 1. Cum omnia procedant ex voluntate divina, omnia suo modo per appetitum inclinantur in bonum, sed diversimode. Quaedam enim inclinantur in bonum per solam naturalem habitudinem, absque cognitione, sicut plantae et corpora inanimata: et talis inclinatio in bonum vocatur appetitus naturalis. Quaedam vero ad bonum inclinantur cum aliqua

Klademe-li pro chtění takovou mohutnost, rozumíme stupnici, ve které tvorové Bohu, svému tvůrci, jsou více nebo méně podobní. Čím jest tvor Bohu bližší, tím jest mu podobnější, tím více mu přísluší ona vlastnost, kterou Bůh vše pohybuje, nejsa sám ničím pohybován. Tvorové nepoznávající pohybování jsou k cíli, nemajíce v sobě, co by je pohybovalo, nýbrž toliko, čím by pohybování byli; ve tvorech smyslných vyskytuje se něco v nich, co je pohybuje, totiž poznání dobra, ale pohyb sám není v jejich moci, jest určován; tvorové rozumní mají pohyb ve své moci, tak že k poznanému dobru mohou sebe sami pohybovati nebo nepohybovati ¹⁾).

cognitione, non quidem sic, quod cognoscant rationem boni, sed cognoscunt aliquod bonum particulare; sicut sensus cognoscit dulce et album et aliquid huiusmodi. Inclinatio autem hanc cognitionem sequens dicitur appetitus sensitivus. Quaedam vero inclinatur ad bonum cum cognitione, qua cognoscunt ipsam boni rationem, quod est proprium intellectus. Et haec perfectissime inclinatur in bonum non quidem quasi ab alio solummodo directa in bonum, sicut ea, quae cognitione carent, neque in bonum particulare tantum sicut ea, in quibus est sola sensitiva cognitio, sed quasi inclinata in ipsum universale bonum; et haec inclinatio dicitur voluntas.

¹⁾ Michael de M. odvolává se k sv. Tom. Akv. (Qq. Dd. De ver. 22. 4.) Fka (Philos. per-schol. II. Anthropol. 1. 6. 1.): Cum ad infinitam Dei gloriosi perfectionem pertineat, ut omnia moveat, inclinet et dirigat, cum ipse a nullo motus, inclinatus et directus sit, quanto aliqua natura Deo propinquior est, tanto minus ab eo inclinatur et magis nata est seipsam inclinare, cum expressiorem divinae bonitatis similitudinem gerat. Iam vero natura insensibilis, quae a Deo maxime remota est, ita inclinatur in finem, ut in ipsa sit inclinationis principium, non autem aliquid ipsam inclinans. Natura sensitiva, quae praestantior est Deoque propinquior, in se habet aliquod inclinans, nempe appetibile apprehensum; verum eius inclinatio non est in potestate animalis, quod inclinatur, sed ipsa aliunde determinatur; ideoque animal ad cognitionem delectabilis non potest illud non concupiscere, cum non habeat dominium suae inclinationis. Demum natura rationalis, quae ad divinam perfectionem maxime accedit, non solum in se complectitur inclinationem in aliquid et movens inclinationem ab alio determinatam, sed ulterius habet in sua potestate ipsam inclinationem, ut ipsi non sit necessarium inclinari ad appetibile apprehensum, cum possit inclinari vel non inclinari, ideoque ipsa inclinatio non determinatur ei ab alio et sic recedit a natura mobilis et accedit ad naturam moventis et agentis. Quoniam vero determinare sibi inclinationem in finem competere nequeat nisi cognoscentibus finem et habitudinem mediorum ad finem, quod unius rationis proprium est, patet appetitum non determinatum necessario ex aliquo alio sequi apprehensionem rationis, et consequenter appetitum rationalem esse aliam potentiam ab appetitu sensitivo.

Kdežto smyslná snaživost se dělí na dva druhy, věcně mezi sebou rozdílné, jest vůle jenom jedna, specificky táž, buď že se jeví žádostivou anebo roznícenou, poněvadž směřuje k dobru, obecně pojatému; táž vůle, následuje téhož rozumu, buď že jsouc žádostivou baží po dobru a od zla se odvrací, buď že jsouc roznícenou odklízuje překážky, které brání bažiti po dobru a odvrátiti se od zla¹⁾.

§ 74. Jak se prokazuje vůle skutečnou?

Chceme-li vyzkoumati, zdali, pokud a kterak podrobena jest vůle, když ve skutečnost přechází, nutnosti a pokud nepodléhá, musíme vyšetřiti nutnost samu a jednotlivé doby, ve kterých vůle sebe sama určuje k činnosti.

Nutnost se dělí na vnitřní a zevnější. Vnitřní čili naprostá čili přirozená spočívá v prvotí údobné anebo látkové, která bytosti jest vetkvělá; ku př. vnitřní nutností jest kruh kulatý, anebo co jest fysicky složeno, jest porušitelné. Zevnější nutnost má svou prvot mimo věc nucenou a jest buď nutnost podmíněná čili cílová anebo nutnost nucenosti. Nutnost podmíněná záleží v tom, že nemůže býti cíle dosaženo bez prostředku, ku př. aby kdo hlad zapudil, musí jisti; nutnost nucenosti záleží v tom, že příčina účinnivá věci, někam směřující, brání tam směřovati, ku př. někdo chce vyjíti ze světnice a jiný před ním zavře.

Nutnosti nucenosti musí býti vůle prosta, poněvadž nucenu býti k něčemu, oč se nesnažím, a snažiti se jsou pojmy, jež mezi sebou se vylučují. Kdo chce vyjíti ze světnice a musí tam zůstat, nemůže zároveň v téže době chtíti tam zůstat²⁾. Avšak nutnosti podmíněné jest vůle podrobena. Neboť baží-li vůle po cíli určitém skutečně, musí nezbytně také prostředek chtíti. Je-li prostředků více, není ovšem nutno ten neb onen chtíti, musí však přece býti nějaký prostředek předmětem vůle;

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 82. 5. c. *Voluntas respicit bonum sub communi ratione boni; et ideo non diversificantur in ipsa, quae est appetitus intellectivus, aliquae potentiae appetitivae, ut sit in appetitu intellectivo alia potentia irascibilis et alia concupiscibilis, sicut etiam ex parte intellectus non multiplicatur vires apprehensivae, licet multiplicentur ex parte sensus.*

²⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 82. 1. *Necessitas coactionis omnino repugnat voluntati.*

pakli prostředek jenom jeden, musí býti tento nezbytně předmětem vůle¹⁾.

Zbývá nám ještě nutnost vnitřní: Zdaž jest jí podrobena vůle, jde-li o snažení po dobru obecném?

a) Každá mohutnost podléhá přirozenému pudu, kterým jest nutně vedena k činnosti; podobně i vůle k tomu přirozenou nutností se nese, aby činnost sobě vlastní prokazovala. Této nutnosti vnitřní podléhá vůle, pokud jest mohutností vůbec. Činnost však prokazovati může jediné na předmětu sobě příslušném; tímto předmětem jest dobro, a sice dobro rozumem poznané; avšak dobro rozumem poznané jest obecné. Pročež vůle směřuje nutností vnitřní k dobru obecnému, jež jako dobro poznáno jest rozumem. A tento směr obecný, nutný, základem jest každé činnosti jednotlivé. b) Chce-li člověk určitou věc *A*, shledává zkoumajе svůj stav vnitřní, že dříve již něco jiného *B* chtěl, co slouží za cíl, jehož tou věcí *A* lze dosíci. Zkoumá-li chtění tohoto cíle *B*, shledává opět, že dříve již něco jiného *C* chtěl, co slouží za cíl, jehož tou věcí *B*, která byla dříve cílem, lze dosíci. A tak dále. Avšak má-li nějaké chtění býti skutečné, nemůže býti řada cílů nekonečnou, musí býti kladen poslední cíl, jehož má býti dosaženo jemu k vůli. Tímto cílem posledním jest, jak patrné a zřejmé, souhrn všeho dobrého, konečná dokonalost, ve kterém bytosti pranic neschází, úplná blaženost. Bažení po blaženosti děje se přirozenou nutností, jakmile člověk počíná něco určitého chtíti. c) Konečně přirozenou či vnitřní nutností obrácena jest vůle, pokud jde o snažení obecné, k tomu, co celému podmětu chticímu přísluší; neboť není vůle sama pro sebe a k vůli sobě činna, nýbrž k vůli celé bytosti, která vůli má, tak že nechce člověk přirozenou nutností ve předmětu vůle toliko, co vůli uspokojuje, nýbrž také co mohutnostem ostatním a celé jeho přirozenosti jest přiměřeno, tedy poznání pravdy, jsoucnost, život atd.²⁾.

¹⁾ Ibidem. *Necessitas finis non repugnat voluntati, quando ad finem non potest perveniri nisi uno modo*

²⁾ S. Th. Aqu. S. Tb. 1. 2. qu. 10. a. 1. *Principium motuum voluntarium oportet esse aliquid naturaliter volitum. Hoc autem est bonum in communi, in quod voluntas naturaliter tendit, sicut etiam quaelibet potentia in suum obiectum, et etiam ipse finis ultimus, qui hoc modo se habet in appetibilibus, sicut prima principia demonstrationum in intelligibilibus, et universaliter omnia illa, quae conveniunt volenti secundum suam naturam. Non enim per voluntatem appetimus solum ea, quae pertinent ad potentiam vo-*

Než tato přirozená nutnost není v těchto třech příčinách stejnou. V první příčině jest dobro obecné naprostou nutností předmětem vůle. V druhé baží po blaženosti člověk nutností nevyhnutelnou, jestliže něco určitého chce. V třetí směřuje k poznání pravdy, jsoucnosti a životu takovou nutností, že nikdy nemůže chtítí opak toho, ač může chtítí něco, s čím ten neb onen předmět jmenovaný se nesrovnává, a že je-li nějaká věc uznána nevyhnutelnou podmínkou k dosažení blaženosti, jest nevyhnutelným předmětem snažení, jako blaženost sama.

Co však řekneme o vůli, jde-li o určité dobro, po němž vůle baží, pokud jest určité, tedy ne více jako mohutnost vůbec, ale jako mohutnost právě taková, jakou jest, jako mohutnost druhově se lišící od ostatních? Zdali tu jest nutnosti podrobena?

Býti činným a zůstatí nečinným liší se mezi sebou, jakož i bažiti po předmětu jednom a bažiti po druhém. Vůli přísluší schopnost rozhodnouti se pro jednu ze dvou částí, jež se vyskytují v těchto dvou dvojicích; kteroužto schopnost ona sama ve skutečnost musí přivéstí. Podmínkou nezbytnou, ale jenom podmínkou, ne příčinou účinnou, jest rozumové poznání. Jest sice také poznání účinkem chtění; než kdežto není chtění bez předchozí podmínky, která záleží v poznání dobroty nějaké věci, jsou poznatky také mimovolné, přirozeně rozumem způsobené; ano v řadě činů poznání a činů chtění, jež vespolek se odnášejí k sobě, klásti musíme na počátek čin rozumu, jenž není od vůle rozkázán¹⁾. Představováním určitého dobra vábena jest sice vůle k činnosti, která jí, jako mohutnosti druhově určité a od jiných mohutností druhově se lišící, přináleží (ad exercitium actus), a ke směru této činnosti (ad specificationem actus), ale nucena není²⁾; sebe sama určuje vůle k čin-

luntatis, sed etiam ea, quae pertinent ad singulas potentias et ad totum hominem. Unde naturaliter homo vult non solum obiectum voluntatis, sed etiam alia, quae conveniunt aliis potentiis, ut cognitionem veri, quae convenit intellectui, et esse et vivere et huiusmodi alia, quae respiciunt consistentiam naturalem; quae omnia comprehenduntur sub obiecto voluntatis.

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. I. 82. 4. ad 3. Non oportet procedere in infinitum, sed statim in intellectu sicut in primo. Omnem enim voluntatis motum necesse est, quod praecedat apprehensio; sed non omnem apprehensionem praecedit motus voluntatis.

²⁾ Idem S. Th. I. 2. 10. 2. Voluntas movetur dupliciter: uno modo quantum ad exercitium actus, alio modo quantum ad specificationem actus,

nosti nebo nečinnosti, k bažení po tom nebo onom předmětu. V této příčině jest vůle svobodná; tato její svoboda se nazývá svoboda rozhodnutí (*libertas arbitrii, liberum arbitrium*).

Svoboda rozhodnutí znamená moc volební ¹⁾. Voliti znamená mezi dvěma nebo více věcmi chtítí jednu, kterou by člověk také mohl nechtítí, anebo nechtítí jednu anebo více věcí, kterou anebo ze kterých jednu by mohl také chtítí. Tato svoboda vylučuje nutnost nucenosti a nutnost přirozenou či vnitřní ²⁾, a pokud vylučuje nutnost přirozenou, nazývá se svobodou lhostejnosti (*libertas indifferentiae*); lhostejnost vůle k jednotlivým dobrům jest činna, jelikož vůle sama sebe určuje k bažení po jednotlivém dobru, od rozumu poznaném, kdežto lhostejnost smyslné snaživosti k jednotlivým dobrům jest trpná, jelikož smyslná snaživost poznáním dobra jednotlivého jest

quae est ex obiecto. Primo ergo modo voluntas a nullo obiecto ex necessitate movetur; potest enim aliquis de quocunque obiecto non cogitare. et per consequens neque actu velle illud. Sed quantum ad secundum motionis modum, voluntas ab aliquo obiecto ex necessitate movetur, ab aliquo autem non. In motu enim cuiuslibet potentiae a suo obiecto consideranda est ratio, per quam obiectum movet potentiam ... Unde si proponatur aliquod obiectum voluntati, quod sit universaliter bonum et secundum omnem considerationem, ex necessitate voluntas in illud tendit, si aliquid velit ...; si autem proponatur ei aliquod obiectum, quod non secundum quamlibet considerationem sit bonum, non ex necessitate voluntas fertur in illud. Et quia defectus cuiuscunque boni habet rationem non boni, ideo illud solum bonum, quod est perfectum, et cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia autem quaelibet particularia bona, inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona; et secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari a voluntate, quae potest in idem ferri secundum diversas considerationes. ad 1. Sufficiens motivum alicuius potentiae non est nisi obiectum, quod totaliter habet rationem motivi; si autem in aliquo deficiat, non ex necessitate movebit. ad 3. Finis ultimus ex necessitate movet voluntatem, quia est bonum perfectum; et similiter illa, quae ordinantur ad hunc finem, sine quibus finis haberi non potest, sicut esse et vivere et huiusmodi. Alia vero, sino quibus finis haberi potest, non ex necessitate vult, qui vult finem. —

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 83. 3. Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato, quod est eligere. Ibid. a. 4. Liberum arbitrium nihil aliud est quam vis electiva.

²⁾ Id. Contr. Gent. 1. 58. Dominium, quod habet voluntas supra suos actus, per quod in eius potestate est velle et non velle, excludit et determinationem virtutis ad unum (*libertas a necessitate naturali*) et violentiam causae agentis (*libertas a coactione*).

určována k bažení po něm. Svoboda rozhodnutí čili přirozenosti se rozeznává od svobody milosti, která pro nadpřirozený život pozemský platí a záleží v nevinuosti a spravedlnosti, od Boha milostivě udělené, a od svobody slávy, která pro nadpřirozený život nebeský platí a záleží v požívání největší blaženosti, již Bůh člověku může udělit z pouhé milosti a lásky. O druhé a třetí svobodě mluvíti nepřipadá na psychologii.

Svoboda rozhodnutí se dělí podle trojího způsobu, kterým se může prokazovati, na tři druhy¹⁾. Jest 1. svoboda výkonu, *libertas exercitii*, poněvadž může vůle buď vykonati čin snázivosti anebo nevykonati, čili svoboda protikladu, *libertas contradictionis*, poněvadž chtít a nechtít mají se k sobě poměrem protikladu. 2. Svoboda rozduženosti, *libertas specificationis*, kterou člověk ze dvou předmětů, jež samy o sobě jsou lhostejny, jeden nebo druhý volí, kterážto volba od předmětu nabývá rázu druhového, ku př. čtení a psaní. 3. Svoboda protivnosti, *libertas contrarietatis*, kterou člověk volí buď čin mravný, k patřičnému a povinnému cíli vedoucí, anebo nemravný, od cíle toho odvádějící, ku př. pravdu říci a lháti. Svoboda protivnosti není naprostým požadavkem svobody, ale toliko případným, jelikož jest dána pouze pro život pozemský, aby člověk, moha voliti mezi dobrým a zlým, se připravil k životu záhrobnímu, ve kterém přestane svoboda protivnosti a zbude svoboda protikladu a rozduženosti²⁾. Užívá-li kdo svobody

¹⁾ S. Th. Aqu. Qq. Dd. De ver. 22. 6. Cum voluntas dicatur libera. in quantum necessitatem non habet, libertas voluntatis in tribus consideratur; scilicet quantum ad actum, in quantum potest velle vel non velle; et quantum ad obiectum, in quantum potest velle hoc vel illud et eius oppositum; et quantum ad ordinem finis, in quantum potest velle bonum vel malum. Sed quantum ad primum horum inest libertas voluntati in quolibet statu naturae respectu cuiuslibet obiecti (etiam ultimi finis). Secundum vero horum est respectu quorundam obiectorum, scilicet eorum, quae sunt ad finem, et non ipsius finis, et etiam secundum quemlibet statum naturae. Tertium vero non est respectu omnium obiectorum, sed quorundam eorum, scilicet quae sunt ad finem, nec respectu cuiuslibet status naturae, sed illius tantum, in quo natura deficere potest. Nam ubi non est defectus in apprehendendo et conferendo, non potest esse voluntas mali in his, quae sunt ad finem . . . Et pro tanto dicitur, quod velle malum nec est libertas nec pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum.

²⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 4. 92. Naturaliter creatura rationalis appetit esse beatam; potest tamen deflecti per voluntatem ab eo, in quo vera beatitudo consistit: quod est voluntatem esse perversam. Et hoc quidem contingit, quia

protivnosti k jednání zlému, prokazuje se spíše otrokem než svobodným.

Svoboda rozhodnutí jest mohutnost. jež od vůle věčně se neliší. Neboť vůle a svoboda rozhodnutí mají se k sobě, jako um a rozum; avšak um a rozum mezi sebou věčně se neliší. Proto poněvadž mohutnosti snaživé posuzovati dlužno podle mohutnosti poznávacích, ku kterým se nutně odnášejí, nemůže býti věčného rozdílu ani mezi vůlí a svobodou rozhodnutí¹⁾. Rozdíl jest vztažně pomyslný, virtuální.

Dokonalá volba vyžaduje dva činy: čin rozumu a čin vůle. Neboť musí dříve rozum usouditi, čemu by se dāti měla přednost; načež vůle přijímá, co rozum posledním soudem praktickým uznává. Tento soud jest svobodný, vůlí svobodnou rozkázáný. Aby svobodná vůle poslední soud praktický rozkázala, má k tomu potřebi opět soudu praktického předchozího; tento jest podmíněn opět soudem praktickým atd. Zdá se býti tato řada nekonečná; ale pak jest poslední soud praktický nemožný. Pročež říci nám jest, že poslednímu soudu praktickému před-

id, in quo vera beatitudo consistit, non apprehenditur sub ratione beatitudinis, sed aliquid aliud, in quod voluntas inordinate deflectitur sicut in finem . . . Sed illi, qui iam beati sunt, apprehendunt id, in quo vera beatitudo est, sub ratione beatitudinis et ultimi finis; alias in hoc non quiesceret appetitus. Quicunque igitur beati sunt, voluntatem deflectere non possunt ab eo, in quo est vera beatitudo.

¹⁾ S. Th. Aq. S. Th. 1. 83. 4. Potentias appetitivas oportet esse proportionatas potentiis apprehensivis . . . Sicut autem ex parte apprehensionis intellectivae se habent intellectus et ratio, ita ex parte appetitus intellectivi se habent voluntas et liberum arbitrium . . . Et hoc patet ex habitudine et obiectorum et actuum. Nam intelligere importat simplicem acceptionem alicuius rei; unde intelligi dicuntur proprie principia, quae sine collatione per se ipsa cognoscuntur. Ratiocinari autem proprie est devenire ex uno in cognitionem alterius. Unde proprie de conclusionibus ratiocinamur, quae ex principiis innotescunt. Similiter ex parte appetitus velle importat simplicem appetitum alicuius rei; unde voluntas dicitur esse de fine, qui propter se appetitur. Eligere autem est appetere aliquid propter alterum consequendum; unde proprie est eorum, quae sunt ad finem. Sicut autem se habet in cognitivis principia ad conclusionem, cui propter principia assentimus, ita in appetitivis se habet finis ad ea, quae sunt ad finem, quae propter finem appetuntur. Unde manifestum est, quod sicut se habet intellectus ad rationem, ita se habet voluntas ad vim electivam . . . Ostensum est autem . . . quod eiusdem potentiae est intelligere et ratiocinari, sicut eiusdem virtutis est quiescere et moveri: unde etiam eiusdem potentiae est velle et eligere. Et propter hoc voluntas et liberum arbitrium non sunt duae potentiae, sed una.

cházi jako dostatečný důvod soud tbeoretický, jediným rozumem učiněný. Soudem theoretickým, jenž jest pouze podmínkou činnosti vůle, ne příčinou určující, probudí se vůle k činnosti pouze snaživě; načež následuje její činnost svobodně rozhodující, která působí při posledním soudu praktickém, aby končila, přijímajíc to, co rozum posledním soudem praktickým uznává. Tak jest odstraněna nekonečná řada soudů praktických, a svoboda volby uhájena.

Tak daleka jest vůle, aby byla rozumem určována, že ona sama všechny ostatní mohutnosti kromě vegetativné k činnosti (*actus imperati*, činy rozkázané) určuje, ač mohou přejíti a také přecházejí přirozenosti svou vlastní v činnost *actus eliciti*, činy probuzené). Neboť kde mohutnosti jsou ve spojení vzájemném, pohybuje ta, která jde za cílem obecným, ostatními, jež jdou za zvláštními cíli, v obecném cíli obsaženými. Než vůle má za cíl, co jest přiměřeno celé přirozenosti lidské, kdežto všechny ostatní jednotlivé mohutnosti mají každá svůj zvláštní obor, jenž se vztahuje k jisté jednotlivé stránce přirozenosti lidské. Jestliže tedy vůle určuje ostatní mohutnosti k činnosti, jak toho vyžaduje povolání její ¹⁾ a jak víme ze zkušenosti, že tomu tak jest, nemůže býti ona sama určována jimi k činnosti, ale ona sama sebe určovati musí k činnosti a v tomto určování sebe záleží její specifická známka. Tu teprv na světlo vychází rozdíl mezi smyslnou snaživostí a vůlí, rozdíl, který musí býti, poněvadž jest rozdíl mezi smyslnou mohutností poznávací a rozumem; u smyslné snaživosti se vyskytuje lhostejnost trpná, u vůle činná.

Vůle činnost svobodnou sobě specificky příslušnou rozví-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 82. 4. Aliquid dicitur movere dupliciter. Uno modo per modum finis, sicut dicitur, quod finis movet efficientem; et hoc modo intellectus movet voluntatem, quia bonum intellectum est obiectum voluntatis et movet ipsam ut finis. Alio modo dicitur aliquid movere per modum agentis . . . et hoc modo voluntas movet intellectum et omnes animae vires . . . Cuius ratio est, quia in omnibus potentiis activis ordinatis illa potentia, quae recipit finem universalem, movet potentias, quae respiciunt fines particulares . . . Obiectum autem voluntatis est bonum et finis in communi. Qualibet autem potentia comparatur ad aliquod bonum proprium sibi conveniens, sicut visus ad perceptionem coloris et intellectus ad cognitionem veri. Et ideo voluntas per modum agentis movet omnes animae potentias ad suos actus praeter vires naturales vegetativae partis, quae nostro arbitrio non subduntur. —

nujíc chce nejprve určité dobro prostě jako dobro určité; pak vedena jsouc úmyslem směřuje k němu jako k cíli; na to přivoluje k prostředku, jenž k cíli vede a buď je-li prostředek jediný, jej přijímá, buď je-li jich více, po úvaze rozumové volí z nich jeden, ovšem svobodně, poněvadž volba nesvobodná není volbou; potom užívá prostředku, určujíc jiné mohutnosti k činnostem, kterých jest potřeby; načež dosahuje cíle a v něm odpočívá, majíc požitek.

Že Bůh jsa stvořitelem, zachovávatelem a ředitelem člověka, účastenství má při výkonech vůle, a sice takové, jež neruší svobody, která jí přísluší a které jsme si úplně vědomi, o tom nelze pochybovati. Bůh zajisté nemůže rušiti svobody, kterou vůli lidské udělil. Aniž lze zapřít, že vůle jednoho člověka působí na vůli druhého radou a rozkazem, slibem a hrozbou, poučováním a přemlouváním, odměnou a trestem. To se děje prostřednictvím rozumu, který následkem těch vlivů představuje dobro méně nebo více vábivým, a to jasností menší nebo větší; avšak vůle, jak jsme si toho dobře vědomi, nikterak není nucena, tak že i při těch vlivech zůstává vůle svobodnou. Konečně ani vlivy fysické, působíce na člověka, nemohou jej zbaviti vůle svobodné, jak napsal Horác: *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae*.

Tedy charakteristickou známkou vůle jest svobodné určování sebe a volba; hlavní ovšem a základní známkou jest svobodné určování sebe, jež nemusí vždy spojeno býti s volbou, následnou známkou volba, jež nutně předpokládá svobodu, svobodné určování sebe. Svoboda znamená doslovně, že člověk jest svým, an sám sebe určuje; volba, že má na vůli to nebo ono přijati ¹⁾.

§ 75. Svobodná vůle lidská dokázána.

Mnozí zamítají vůli lidskou sebe určující, majíce za to, že vůle lidská jest určována buď od Boha aneb od rozumu téhož člověka, jemuž vůle náleží, aneb od hmoty. Je tedy determinismus theologický, psychologický, materialistický.

Determinismus theologický se vyskytuje l. u Manicheů, kteří učili, že člověk jest určován k dobrému od svrchované

¹⁾ O celé této stati viz „Theorie des Strebens“ von Neumayer, Bozen 1890, jakož i Stöckla, Michaela, Sanseverino Eggera.

mocnosti dobré a k zlému od svrchované mocnosti zlé; 2. u kacířů od viry katolické odpadlých, jako u nepravých reformátorů 16. století, z nichž Luther praví (de servo arbitrio c. 150.): Deus in nobis operatur bona et mala, nosque mera necessitate passiva subijcitur Deo operanti, a Melanchthon ve svém komentáru o listu k Řím. z r. 1525: a Deo fiunt omnia tam bona quam mala — et non solum permittit Deus creaturæ, ut operentur, sed ipse omnia proprie agit; ut sicut fatentur proprium Dei opus fuisse Pauli vocationem, ita fateantur opera Dei propria esse, sive quæ media vocantur, ut comedere, sive quæ mala sunt, ut Davidis adulterium; constat enim Deum omnia facere, non permissive, sed potenter, i. e. ut sit eius proprium opus Judæ proditio, sicut Pauli vocatio; 3. ve fatalismu Mohamedánů, pohanů, Stoiků, jenž podrobuje člověka vládě osudu od Seneky takto vyměřeného Nat. Quaest. I. 3. c. 36.: Necessitas omnium rerum actionumque, quam nulla vis rumpit; 4. v pantheismu, jenž lidskou činnost stotožňuje s božskou, kterou božství se vyvinuje nutně ve člověku, tak že, jak praví pantheista Spinoza, voluntas non potest vocari libera, sed necessaria. Ethic. p. 1. prop. 32. Všecky tyto směry determinismu theologického zdravému rozumu odporují.

Determinismus psychologický hlásá Leibnitz, Theodicea n. 45.: Nunquam voluntas ad agendum perducitur nisi representatione boni representationibus contrariis praevalente. Kant píše Kritik der reinen Vernunft 5. Aufl. p. 577.: Alle Handlungen des Menschen sind in der Erscheinung aus seinem empirischen Charakter und den mitwirkenden anderen Ursachen nach der Ordnung der Natur bestimmt, und wenn wir alle Erscheinungen seiner Willkür bis auf den Grund erforschen könnten, (na jiném místě: wenn es uns möglich wäre in eines Menschen Denkungsart so tiefe Einsicht zu haben, dass jede, auch die mindeste Triebfeder dazu uns bekannt würde), so würde es keine einzige menschliche Handlung geben, die wir nicht mit Gewissheit vorhersagen und aus ihren vorhergehenden Bedingungen als nothwendig erkennen könnten. Herbart se domnívá, že představa když z vědomí vymizela, pod prah jeho klesnuvši a citem se stala, opět se snaží vystoupiti nad prah a dostati se do vědomí, že desáhne-li tato snaha vyššího stupně, cit se mění v žádost, která prý druží-li se k ní naděje, že vybredne nad prah vědomí, přechází ve vůli; dále má za to, že klamně sebe pokládáme svobodnými, jako bychom stáli, jednajíce mezi

rozumem a žádostí, jako bychom se rozhodnouti mohli mezi rozumem a žádostí, že svobodná vůle spíše záleží na společném působení rozumu a žádostí. Drbal Herbartovec píše (Empirische Psychologie) p. 275: Begehren ist das Bewusstwerden des Ausstrebens einer Vorstellung oder Vorstellungsmasse gegen ihre widerstrebenden Gegensätze; p. 304 das Wollen ist das bewusste, mit der Voraussetzung der Erreichung des Begehrten verbundene Begehren; p. 302. es ist ein dauerndes, von mehreren anderen Vorstellungen unterstütztes Begehren und setzt die Erreichbarkeit des Begehrten unbedingt voraus. Podobně Herbartovec Zimmermann Philos. Propädeutik Psychol. p. 89, 90, 91. Schopenhauer (Grundprobleme der Ethik II. Über das Fundament der Ethik p. 177): Der Mensch hat seinen unveränderlichen Character, der jedoch ganz individuell und bei Jedem ein anderer ist. — Seine sämtlichen Handlungen, ihrer äusseren Beschaffenheit nach durch die Motive bestimmt, können nie anders, als diesem unveränderlichen Character gemäss ausfallen: wie Einer ist, so muss er handeln. Daher ist dem gegebenen Individuum in jedem gegebenen einzelnen Falle schlechterdings nur eine Handlung möglich. (Determinismus psychologický z nepravdy jest usvědčován klamným pochopením zkušenosti, nepravdivými názory o psychologii zvláště a o filosofii vůbec a determinismem buď pantheistickým aneb materialistickým, ku kterému vede a jenž jest jeho nutným důsledkem. Je-li vůle určována rozumem, nemůže působiti na rozum; pak není žádné poznání svobodné, všeliké poznání naše podléhá nutnosti buď od Boha anebo přírody vycházející.)

Determinismus materialistický hlásají hmotáři, ku př. Büchner (Kraft und Stoff): Was der Mensch will, beruht auf eben solchen Naturnothwendigkeiten, wie der ganze Bau der Welt. Ein freier Wille... besteht nicht. Vogt (Bilder aus dem Thierleben p. 419): Der freie Wille existiert nicht. Der Organismus kann sich nicht selbst beherrschen; ihn beherrscht das Gesetz seiner eigenen Zusammensetzung. Moleschott: Die Handlungen sind eine Nothwendigkeit, bedingt durch den Umsatz des Stoffes. Podobně v. Hartmann (Philosophie des Unbewussten 6. Aufl. 232.) Podle nich jest jenom hmota, zákony fysickými řízená; není principu životního, není duše, bytosti nehmotné, není duše, která by měla povahu duchovou; není tedy ani vůle, kterou může a musí mít duše povahy duchové. My jsme však dokázali, že jest duše, že člověk má duši po-

vahy duchové, a že povaha duše duchová vyžaduje nutně vůli, a to svobodnou. Věru hrobem rozumu jest hmotařství.

Abychom svobody vůle lidské proti deterministům uhájili, která pro člověka má důležitost velikou, a ji porozuměli ještě důkladněji, podati chceme důkazy, a sice:

§ 76. Ze jsoucnosti pojmu svobody.

Všichni lidé mají pojem svobody své vůle, aniž kdo svobodu vůle lidské zamítá, řici může, že postrádá toho pojmu. Avšak poznání naše závisí svou povahou a přirozeností na předmětu, z něhož bychom je nabyli, jelikož ku poznání lidskému nezbytně jest potřebí dvou příčin účinkujících, podmětu poznávajícího a předmětu poznaného. Odkud tedy mají všichni lidé pojem svobody své vůle? Ze zkušenosti zevnější jej čerpati nemůžeme, jelikož nám poskytuje se ji známost věcí a zjevů, jimiž vládne nutný zákon přírodní. Tedy zkušenost vnitřní, t. j. sebevědomí pramenem jest, ze kterého čerpáme onen pojem. Pročež musí svoboda vůle jako předmět našeho poznání býti v nás; neboť kdyby vůle naše nebyla skutečně svobodná, nemohla by ani zkušenost vnitřní pramenem býti pojmu svobody vůle, jako není zkušenost zevnější.

§ 77. Z rozumnosti lidské.

Člověk jest rozumem svým schopen rozeznávati mezi rozličnými dobry, uvažovati, zdali jednomu dobru přednost dáti sluší před druhým či opak, jaký prospěch či neprospěch přináší rozličná dobra, v jakém poměru jsou k naší blaženosti. S tou schopností jest nezbytně spojena schopnost voliti mezi jednotlivými dobry; neboť kdyby nebyla, byl by člověk v každém případě jednotlivém určován k bažení po určitém dobru; pak by ono rozeznávání mezi rozličnými dobry bylo bezúčelné; nemohlo by se ani vysvětliti, proč rozum k onomu rozeznávání jest schopen.

Ve příčině vůbec praktické, zvláště ethické připadá na rozum předkládati vůli pravidlo, podle kterého by se řídila, čiunosti se oddávajíc aneb ji pomíjejíc. Kdežto zvíře vedeno jest instinktem, má člověk veden býti rozumem. Čehož nutným výsledkem jest vůle svobodná. Neboť kdyby vůle podléhala nutnosti, není potřebí, aby vedena byla rozumem, poněvadž

by rozum byl úplně zbytečným a pouhý instinkt by člověku dostačil, jenž vládne snaživostí podle zákona nutnosti. A přece jest rozum podstatnou, specifickou známkou člověka. Pročež nutně a nezbytně vyplývá svoboda vůle lidské z rozumu pravidla jednání vůli předkládajícího.

§ 78. Ze sebevědomí a sice a) o svobodné vůli samé.

Kdykoli nějaký čin na nás jako na lidi připadající konáme, víme o sobě, že my sehe sami určujeme, že vykonání činu závisí na našem rozhodnutí, že cokoli pohnutek nám se naskytuje, abychom se odhodlali k činu, nedošlo by k činu, kdybychom sami jej neuskutečnili svým rozhodnutím vlastním. Jak bychom toho býti mohli vědomi, kdyby vůle naše skutečně nebyla svobodna?

Kdykoli nějaký čin na nás jako na lidi připadající konáme, víme o sobě, že jej máme úplně ve své moci, že bychom tento čin mohli opomenouti anebo jiný místo něho vykonati, že nás moc žádná k tomu činu nemůže přinutiti, kdybychom sami na něm se neustanovili. Toto sebevědomí možno by nebylo, kdyby vůle naše skutečně nebyla svobodna.

Kdykoli k činu nemravnému se rozhodujeme, dobře víme o pohnutkách, jež nás od činu mají odvrátiti, a pokládáme je za silnější než pohnutky, jež nás k zlému pobádají; a přece ten čin podnikáme. Podobně kdykoli k činu mravnému se rozhodujeme, dobře víme o pohnutkách, jež nás od činu odvracejí a mocněji na nás dorážejí než pohnutky k dobrému; a přece ten čin podnikáme. Tím sebevědomí naše dokazuje, že úplně na rozhodnutí vůle naší záleží v prvním případě čin nemravný, v druhém čin mravný podniknouti, že vůle naše svobodně jedná.

§ 79. Ze sebevědomí a sice b) o dějích, jež svobodné rozhodnutí vůle buď předcházejí anebo provázejí.

Dříve než jednáme, uvažujeme. Byť i sebe mocněji pohnutky dorážely na vůli, od skutečného jednání můžeme se zdržeti a úvahy užiti. Taková úvaha byla by nemožná, kdyby vůle své činy ve své neměla moci, kdyby nevolila. Neboť kdyby vůle k činu byla určována silnějšími pohnutkami: musila by jim podlehnouti, jakmile na ni dorazí, musila by čin pod-

niknouti, nemohla by jej odložití, nemohla by úvaze popráti místa.

Když jsme čin vykonali, cítíme někdy spokojenost, někdy nespokojenost, t. j. litujeme činu, vytýkáme si vinu a přejeme si, abychom nebyli spáchali, co jsme učinili. Kdyby nebyl býval čin, jehož litujeme, v moci naší, kdybychom byli k němu nutně určeni, nebyla by lítost možná; neboť litovati nemůžeme toho, co nebylo v moci svobodné vůle.

Činíme pro budoucnost úmysly, že čin vykonáme aneb opomeneme, a je, byť ne vždycky, přece často provádíme. To jest možno jenom tehdy, jsou-li naše činy v moci svobodné vůle. Nemohli bychom si něco umíniti a úmysly vykonati, kdybychom vždy a v každém případě jednotlivém byli nutně určováni k činu mocnějšími pohnutkami.

§ 80. Z výsledků, jež nutně předpokládají svobodu vůle lidské za svůj důvod.

U všech národů všech časů vykytují se pojmy zákona, práva a povinnosti. O nich netoliko vědí národové, ale také podle nich se řídí. Zákon, jenž ve formě rozkazu se ukládá člověku, jemu práva uděluje a povinnosti právům odpovídající předpisuje, jest možný jen tehdy, je-li člověk sto, aby jej vyplnil. Avšak vyplniti jej může jen tehdy, má-li vůle čin ve své moci; neboť jenom co má vůle ve své moci, může uspořádati podle zákona. Zvířeti jsou také dány zákony, ale jenom nutně, nikoli právní; zvíře však o nich ničeho neví a podle nich žije nutně. Ale člověk ví o zákonech, činí rozdíl mezi zákony fysickými, nutnými a právními, svobodu předpokládajícími; oněm podléhá nutně, těchto jest bedliv anebo není podle své vůle. Rozdíl tedy mezi oněmi a těmito skutečný předpokládá nezbytně rozdíl mezi nutností a svobodnou vůlí taktéž skutečný. Ba i zákony právní dává si člověk podle své vůle svobodné.

U všech národů všech časů vyskytují se theoreticky a prakticky pojmy mravního dobra a mravního zla, mezi nimiž činí lidé rozdíl podstatný a specifický, byť i se neshodovali ve všem, co jest mravno a co nemravno. Než mravnost a nemravnost předpokládá svobodnou vůli, tak že kde této není, jako u zvířat, jež podléhají ve všem nutnosti, není také ani mravnosti ani nemravnosti. Člověk jedná-li jako člověk, jedná

buď mravně nebo nemravně; zvíře však nejedná ani mravně ani nemravně; tento rozdíl spočívá na rozdílu principu, z něhož vychází jednání lidské a jednání zvířecí; princip onoho jest svobodná vůle, princip tohoto smyslná snaživost nutnosti podléhající.

U vědomí a v životě všech národů všech časů vyskytují se pojmy přičetnosti, zásluhy a viny, odměny a trestu. Tyto pojmy, podle kterých lidé žijí, předpokládají svobodu vůle lidské za svůj princip, bez něhož je vysvětliti nelze. Zvířata nejsou přičetná, nenabývají ani zásluhy ani viny, nedocházejí ani odměny se zásluhou spojené ani trestu s vinou spojeného, poněvadž jejich snaživost není svobodná.

Taktéž rozkaz otcovský a poslušnost synovská vyskytují se pouze u lidí a předpokládají nutně vůli svobodnou, kdežto u zvířat svobodné snaživosti nemajících buď ani není rozkazu a poslušnosti anebo jest rozkaz otrocký a poslušnost otrocká. Taktéž slib a smlouva vyskytují se pouze u lidí a nejsou možny bez svobodné vůle.

§ 81. Z následků zapírání svobodné vůle.

Odpůrcové svobodné vůle vycházejíce z nepravdivého hlediště filosofického a špatně zkušenost pochopující a posuzující o jednání právě lidském podávají špatný názor, který se neshoduje s obecnými názory lidstva; ničí svobodu lidskou vůbec a podkopávají mravnost, základ společenosti lidské; theoreticky čili výzkumně zamítají svobodnou vůli, ale prakticky čili výkonně podle svobodné vůle se spravují. Determinismus theologický nás vede k pantheismu, fysický k materialismu; psychologický má za následek, že není žádného poznání svobodného, že všeliké poznání spočívá na nutnosti, kterou nám ukládá buď Bůh anebo příroda, což vede buď k pantheismu anebo k materialismu¹⁾.

§ 82. Z nepravdy námitek.

1. Deterministé namítají: Indeterminismus, t. j. názor o vůli lidské sebe určující, jednání vůle lidské zůstává náhodě, nechává je bez důvodu, pokládá je za příčinu sebe samého, *causam sui*.

¹⁾ Důkazy o svobodné vůli podávají spisovatelé na konci § 74. uvedení

Avšak mini-li se náhodou okolnost, ve které se člověk ocitne bez přičinění svého a která jednání vůle jeho sebe určující modifikuje, nic proti takové náhodě nelze namítnouti, ovšem s tou podmínkou, podrobujeme-li náhodu vyššímu řízení prozřetelnosti Boží a považujeme-li ji za okolnost modifikující, ale ne za příčinu na vůli lidskou nutně účinkující. Avšak deterministé vytýkají indeterminismu náhodu jako libovůli, bezdůvodnost. Avšak indeterminismus nepovažuje libovůli, slepou choutku vůle lidské, která se jeví těmito slovy: „Sic volo, sic jubeo, stet pro ratione voluntas,“ za patřičné užívání svobody, nýbrž spíše za nezřízené, zvrhlé; nicméně také toto zlé užívání svědčí o svobodě. Patřičné užívání svobody záleží v rozumné volbě mezi činností a nečinností, mezi dvěma dobry, z nichž jedno jest vyšší, druhé nižší anebo jež obě jsou stejné hodnoty, mezi dobrem a zlem, ve volbě, které předchází rozumné poznání, rozumná úvaha pouze jako podmínka, ovšem nezbytná. Vůle lidská nejsou tím poznáním, tou úvahou nucena může se sama rozhodnouti svobodně v prvním případě k činnosti nebo nečinnosti buď podle pohnutky silnější nebo méně silné, v druhém k jednomu ze dvou dober buď podle pohnutky silnější nebo slabší, podle jedné ze dvou pohybů stejně silných, ve třetím buď k dobru anebo zlu. Není-li předmět, k němuž se vůle určuje podle pohnutky méně silné, mravně zlým, není volba nerozumná, jest méně rozumná a připravuje pouze menší zásluhu; pakli mravně zlým, jest volba nerozumná a uvaluje mravní vinu. Rozhodne-li se vůle podle pohnutky slabší anebo podle jedné ze dvou pohybů stejně silných, rozkazuje rozumu sesílit pohnutku a její volbu odůvodniti, poněvadž panovati má shoda mezi rozumem a vůlí; pakli se rozhodne pro mravní zlo, rozkazuje rozumu jinak souditi a pokládati mravní zlo za mravní dobro. Takto nejedná svobodná vůle lidská nikdy bez rozumu, bez důvodu rozumem podáváného; ovšem důvod rozumový vůli lidskou neurčuje, ona sebe sama určuje.

Než je-li toto určování sebe možné?

Deterministé uznati musí za nelogické tvrditi, že *všecko* jest určováno *jiným*; neboť je-li jedna věc určována druhou, druhá třetí, třetí čtvrtou a t. d., nemůžeme pokračovati v této řadě bez konce, musíme přijíti k bytosti, která sama sebe určuje absolutně, t. j. k Bohu. Avšak člověk jest tvor Boží, jenž napodobuje dokonalosti svého Stvořitele neko-

nečné měrou konečnou, jehož dokonalosti od Stvořitele udělené jsou relativné. Proč by tedy člověk od Boha sebe určujícího absolutně nemohl mítí vůli, které přísluší určování sebe, ne absolutně, ale relativně? A indeterminismus nikdy netvrdí, že by vůle lidská sebe určovala absolutně. (Příčinou sebe samého absolutnou jest svobodná vůle Boží, relativnou svobodná vůle lidská).

2. Z objektivné možnosti různých činů při jistých okolnostech, kterou z těch okolností uzavíráme, pozorujíce toho, jenž má při nich jednati, tvoříme neprávem subjektivnou svobodu volební a ji připisujeme neprávem tomu, jenž má jednati.

Avšak činíme přesný rozdíl mezi onou možností a touto svobodou aniž tuto z oné odvozujeme; jsme si této svobody bezprostředně svědomí a můžeme svobodně jednati jinak, než by očekávali se dalo z pohnutek.

3. Ze svědectví, jež nám podává sebevědomí, nelze dokazovati vůli svobodnou. Neboť jsme-li si vědomí, že svobodně jednáme, jsme na omylu, jenž vzniká, poněvadž neznáme příčin, jimiž v jistém případě určování jsme k jednání. Kdybychom je znali, přestali bychom si vědomí býti svobody, a kdo by znal naše nitro, naši povahu, s určitostí by řekl, jak budeme jednati v jistém případě, a odepřel by nám svobody. Podobáme se kamenu, jenž s kopce se valí. Kdyby vale se nabyt sebevědomí, dosvědčovalo by mu toto, že se valí svobodně, poněvadž by neznal příčiny, která jej pohnula s kopce.

Avšak bojují-li deterministé proti indeterminismu, kryjíce se štítem nevědomosti, užívají zbraně nevědecké, která nedokazuje ničeho. Že k jednání sami sebe určujeme a že máme své jednání ve své moci, sebevědomím jest samozřejmo a všeliké pochybnosti prázdno. Toto svědectví samozřejmé nevyvrátí, kdo se odvolává na to, čeho neznáme a co proto, že jest neznámé, nelze dokázati. Kdo vyhledává asyl v nevědomosti, aby se v ní ukryl, s tím nelze vědecky mluvit. Porovnávati pak člověka s kamenem jest velmi nejpné. Neboť onen kámen by jenom tehdy o sobě se domníval, že svobodně se valí s kopce, kdyby toho si byl vědom, že může svůj pohyb, jak mu líbo, zastaviti. Tohoto vědomí však by nabyti nemohl, poněvadž sám od sebe není schopen svůj pohyb zastaviti. Zcela jinak se věc má s člověkem; porovnání ono silně kulhá.

4. Zdání subjektivné svobody vzniká u indeterministů neznámostí všech pohnutek a subjektivních podmínek charakteru.

Avšak mé vědomí o mé svobodě nespočívá na neznámosti mého charakteru, nýbrž na mé nejjasnější bezprostřední zjevnosti toho, co jest ve mně, v mém nitru. Sám o sobě a sám v sobě co nejjasněji znamenám, že přes všechny pohnutky, jež mě k jednání toliko vábí, ne nutí, mohu tak aneb jinak jednati. Co jest nad slunce jasnější, kterak lze prohlásiti temným? Vždyť co jest bílé, není černé.

5. Naše volba není svobodná, nýbrž určována charakterem.

Avšak dejme tomu, co není pravda, že bychom vždy jednali podle charakteru. Odkud máme charakter? Nabyli jsme ho svobodně či nutně? Svobodně-li, musí podle deterministů, když se utvořil náš charakter, který ostatně ve skutečnosti se utváří více nebo méně po celý život pozemský, svoboda v nás přestatí a nastatí nutnost, kterou nás charakter určuje k jednání. Kterak se to státi může? Pakli nutně, veta po odpovědnosti a ostatních následcích svobody, jež v lidském životě nesmírnou mají důležitost. A pak tohoto charakteru že jsouce neznali jednáme, jako bychom byli svobodni! Zda to pak není ukrutnost člověka činiti odpovědným? Konečně jsme-li k jednání právě lidskému nuceni nejen důvody známými, ale také neznámými, vládne životem právě lidským slepý osud, kterému nikdo neujde. A tu jsme hůře postaveni než zvířata; tu jsme ve smutných koncích, za něž poděkovati se nemůžeme deterministům.

6. Statistika svateb, sebevražd, zločinů dokazuje, že počet jejich zůstává při stejných okolnostech týž; odporuje tedy indeterminismu.

Avšak svoboda vůle lidské nevylučuje v nějaké společnosti pravidelné opakování svobodných činů. Neboť i když jednotlivec za každých okolností může se rozhodnouti svobodně jest vždy dobro normou jeho rozhodnutí se; pravidelně to zvolí, co jemu jest lepším, výhodnějším, méně obtížným, co jeho náklonnostem stálým odpovídá stále a nejvíce; ve společnosti pak, jejíž jedinci jsou svobodni, zůstává počet jistých činů přibližně stejný při stejných okolnostech podle jisté stálé náklonnosti, což svobodnému rozhodnutí jednotlivců nebrání. Než statistika nedokazuje, že tentýž počet činů týchž stále a pravidelně při týchž okolnostech tak se opakuje, jak toho vyžaduje úsudek návodný čili indukční; neboť vyskytují se značné

výjimky, jež pravidelnost ruší. A kdybychom i chtěli na základě tak nejistém methodou návodnou souditi na všeobecný zákon, nebyl by to ještě zákon přírodní. Neboť kdyby to byl zákon přírodní, musil by každý člověk, jenž se ocitne ve stejných okolnostech, v jakých je ten, jenž se žení, sám sebe vraždí, zločinu se dopouští, odvážit se téhož činu, jako tito, poněvadž zákon přírodní netrpí výjimky. Avšak zkušenost učí jinak. Nezbyvá tedy deterministům nic leč se odvolati na příčiny neznámé, jež působí, že jistý člověk, jenž by podle toho zákona v jistém případě vykonati měl jistý skutek, jej nekoná. Tu však jsou deterministé ve skryši nevědomostí, do které věda je nebudě následovati, poněvadž jejich ukryvání se jest nevědecké¹⁾.

Z těchto důkazů vyplývá, že jest svobodná vůle lidská, že se sama k činnosti určuje. Z té příčiny jest vůle nadorganická, na hmotě nezávislá, poněvadž hmota sama na sebe působiti nemůže, jako působí vůle. Tato nezávislost vyplývá též z nezávislosti rozumu na hmotě, jelikož rozumu odpovídá vůle; než poněvadž jest činnost rozumu jiná než činnost vůle, jest i důvod nezávislosti rozumu jiný než důvod nezávislosti vůle.

§ 83. O předmětu svobodné vůle.

Předmětem svobodné vůle jest 1. činnost a nečinnost, dvě dobra, dobro a zlo; 2. cíl a prostředek.

O druhém předmětu promluvíme, jelikož první byl již vyšetřen.

a) Nejvyšším cílem všeho chtění a jednání lidského jest blaženost, pokud nezbytně vyplývá z dokonalosti, které nabývá bytnost lidská. Po nejvyšším cíli bažení musí vůle lidská, pro něj sama sebe určití musí, nepozbývajíce ani tu svého rázu určování sebe; neboť není dáno člověku na vůli, chce-li býti blaženým čili nic. Také kdo sebe vraždí, baží po blaženosti, které že nabude, mylně se domnívá, zbaví-li se života pozemského; neboť nebýti není naprostým předmětem snaživosti, nýbrž toliko případným, jak dokládá sv. Tomáš Akv. S. Th. 1. 5. 2. ad 3¹⁾.

¹⁾ Námítky vyvracejí Gutberlet (Die Psychologie Münster 1881) a Stöckl.

²⁾ Non esse non est secundum se appetibile, sed per accidens; in quantum scilicet ablatio alicuius mali est appetibilis, quod quidem malum aufer-

b) Volba svobodné vůle má za předmět podmínky a prostředky blaženosti. Ale tu jest nám činiti rozdíl. Jsou-li podmínky a prostředky blaženosti nutny, tak že bez nich nelze blaženosti dosíci, nezbytně a nutně je vůle chtítí musí tak, jako chtítí musí blaženost, ovšem i tu sebe sama určujíc. Pakli nejsou nutny, může vůle svobodnou volbou je buď chtítí anebo nechítí. Ovšem jest potřebí, aby rozum dokonale poznal nutnou souvislost oněch podmínek a prostředků s blažeností; není-li tato souvislost dokonale poznána, jsou i nutné podmínky a prostředky předmětem svobodné volby. Tohoto poznání dokonalého člověku se nedostává, pokud na zemi žije; proto se od naší svobodná volba jeho vůle ke všem podmínkám a prostředkům blaženosti jak nutným tak nenutným po čas života pozemského.

Základní a nutnou podmínkou blaženosti lidské jest Bůh, dobro nekonečné, jak dokazuje ethika filosofická. Kdyby tedy měl v životě pozemském člověk o Bohu dokonalé poznání, musil by nutně po Bohu bažiti svou vůlí, která by i tehdy nepostrádala svobody, jelikož by sebe sama určila pro Boha. Avšak takového poznání postrádá; pročež jest bažení po Bohu předmětem volby svobodné jeho vůle. Teprv po smrti poznává duše lidská Boha dokonale, jak učí náboženství křesťanské a jak blíže vysvětluje ethika, jednajíc o cíli člověka; teprv po smrti dokonale poznává člověk nutnou souvislost mezi Bohem a svou blažeností; teprv po smrti baží člověk nutně po Bohu¹⁾, nemoha více voliti mezi dobrem nekonečným a konečným, vůlí, která sebe sama určuje.

Předmětem svobodné vůle lidské jsou c) činy její a činy ostatních mohutností, vyjmem-li mohutnost vegetativnou, která jenom nepřímou podléhá determinaci svobodné vůle. O této de-

tur per non esse; ablatio vero mali non est appetibilia, nisi in quantum privatur per malum quodam esse. Illud igitur, quod per se est appetibile, est esse; non esse vero per accidens tantum, in quantum scilicet quoddam esse appetitur, quo homo non sustinet privari, et sic etiam per accidens non esse dicitur bonum.

¹⁾ S. Th. Aq. S. Th. 1. 82. 2. Sunt quaedam habentia necessariam connexionem ad beatitudinem, quibus scilicet homo Deo inhaeret, in quo solo vera beatitudo consistit. Sed tamen, antequam per certitudinem visionis divinae necessitas huiusmodi connexionis demonstretur, voluntas non ex necessitate Deo inhaeret nec his, quae Dei sunt. Sed voluntas videntis Deum per essentiam de necessitate inhaeret Deo, sicut nunc ex necessitate volumus esse beati.

terminaci, kterou prokazuje vůle lidská, byla již řeč. Činy, na kterých má účastenství svobodná vůle, nazývají se lidskými (*actus humani*), proti činům člověka (*actus hominis*), o kterém rozdílu jedná ethika.

Hlava čtvrtá.

O dojmech snaživosti.

§. 84. Co jest dojem?

Když některá mohutnost duše lidské podle své přirozené snaživosti přejde v činnost, ozývá se v podmětu mohutnosti ukojení snaživosti dojemem podle činnosti se řídícím. Je-li činnost přiměřena povaze mohutnosti, jest dojem libý; pakli nepřiměřena, nelibý. Libost a nelibost má podle činnosti rozličnou jakost a rozličný stupeň. Tento dojem jest nutný následek činnosti a má ten účel, aby podmět mohutnosti měl, podle čeho by spravoval činnost její, aby činnost povaze mohutnosti odpovídala. Dojmy tyto jsou obsaženy v činnosti mohutnosti tak, že netřeba předpokládati nějaký jiný princip kromě činných mohutností samých.

Než pominěme těchto dojmů a obrátme se k dojmům, které provázejí snaživost probuzenou buď smyslnou nebo nadsmyslnou, pokud jest specificky rozdílná od mohutnosti ostatních a pokud dojmy právě ji náležejí.

Představováním dobra nebo zla pohne se k dobru nebo proti zlu mocněji a živěji snaživost probuzená, buď že podmět snažící dobra ještě nedošel a jeho jest účasten toliko ideálně, buď že již došel a jeho jest účasten také věcně; v tom pohnutí záleží dojem čili affekt. Provázena je tedy činnost snaživá pohnutím snaživosti, dojemem; důvodem dojmu jest činná snaživost sama; v dojmu, t. j. v pohnutí záleží její činnost. Jelikož pohnutí vzniká představováním předmětu ve snaživosti podmětu, musí dojem svědectví dávat jak o předmětu, tak o podmětu, a proto dojem se také nazývá citem, pokud přihlížíme k podmětu snaživosti, tedy ke stavu subjektivnímu, náladě, a ne k předmětu, k němuž snaživost jest pohnuta; proto mezi dojemem a citem není rozdíl věcný, ale pouze virtuální, tak že dojem a cit lze za sebe zaměnit.

Tomuto názoru o dojmu a citu obecně platnému a běžnému,

ze zkušenosti utvořenému odporují někteří filosofové ¹⁾. Locke a stoupenci jeho, empirikové, pokládají cit za smyslné poznání; Leibnitz za temný vjem. Plattner za uvědomění vlastního stavu přítomného; Tetens za průjev duše základní, kterým všechny nové změny v sobě chápe (Grundäusserung der Seele, durch welche sie alle neuen Veränderungen in sich begreift); Flemming za dojem vnitřního smyslu fantasmii (Einbildungskraft) způsobený; Jacobi za smysl pro nadsmyslné, za rozum sám, kdežto umu (Verstand) přísluší do formy ideje vpraviti „das im Gefühl Gewiesene“; Fichte za pouhý bezprostředný vztah objektivné stránky úsobi (des Ich) k subjektivné, za ohnisko, kde se stýká objektivnost se subjektivností; Carus za rovnováhu smyslu a pudu; Hegelovi jest cit das dumpfe Weben des Geistes in sich, worin er sich stoffartig weiss und den ganzen Stoff seines Wissens hat; Herbartovi představa zatlačená, na prahu vědomí čekající aneb aspoň v temnu působící; Volkmarovi uvědomění napjatosti, kterou představování se hledí udržeti činným proti překážce, která je zabavuje a které představování nemůže odolati; Lotze pokládá cit za neuvědoměné posuzování činnosti volné anebo rušené. Tetens a po něm Kant vynalezli pro city zvláštní mohutnost, citivost; jako prý pro pravdu máme mohutnost poznávací a pro dobro snaživou, tak opět pro krásu citivou.

Příčinou těchto klamných, temných a mezi sebou se neshodujících výměrů citu jest, že citu se užívá v řeči rozličným způsobem; proto jest záhodno přesně vytknouti významy citu, jež se liší od významu od nás při dojmech snaživosti položeného. Cit znamená kromě dojmů snaživosti probuzené: 1. smysl pocitu anebo pocit sám; 2. instinkt, který nás soudící aneb jednající často dobře vede, tak že nejsme vědomí důvodů, proč tak jest dobře souditi anebo jednati; 3. schopnost naší přirozenosti zásady náboženské, aesthetické, mravní a právní poznati a podle nich v životě se spravovati.

Druhou příčinou jest zaměňování citu s uvědoměním citu.

Třetí příčina jest kladení mohutnosti pro city zvláštní. Jedni nazývají mohutností citovou schopnost ocitnouti se ve vnitřních náladách, city zvaných, tedy v dojmech snaživosti probuzené, jak jsme je nazvali, a rozeznávají onu schopnost od

¹⁾ Viz Gutberlet Die Psychologie p. 200.

této snaživosti. Avšak 1. zbytečno jest klásti zvláštní mohutnost pro city, když city se neliší věcně od dojmů snaživosti. 2. Kdo klade zvláštní mohutnost citivou, považuje city za stavy trpné, kdežto prý poznatky a snahy jsou činné, tak že jsou-li mohutnosti pro poznatky a snahy, musí býti zvláštní mohutnost pro city. Avšak dojmy, s kterými jsou city totožny, jsou živá pohnutí snaživosti, tedy výjery činnosti, ne čiré trpnosti. A kterak rozuměti trpnosti citů? Záleží-li jejich trpnost v tom, že jest jejich mohutnost závislá na předmětu, musíme trpnými nazvati také poznatky a snahy, poněvadž i těchto mohutností jsou závislé na předmětech, jež jejich činnosti dávají podnět. Mní-li se však, že duše citic jest úplně nečinná, prostě trpná, odporuje taková trpnost přirozenosti duševní; neboť duše jest prvot života, tedy neschopna čiré trpnosti, ve které by nikterak nebyla činna. Druzi nazývají mohutností citovou schopnost stavy trpné, náklady našeho úsobí bezprostředně si uvědomiti. Avšak bezprostředně si uvědomiti znamená poznati sebevědomím, a stavy trpné jsou city; mluví se zde o poznání citů, stavů trpných, kdežto city nejsou prostě trpný, ale také výsledkem činnosti. jejížto důvod má býti naznačen. Jiní konečně kladou zvláštní mohutnost citivou, kterou prý máme zalíbení na krásě, jež není ani poznáním ani snažením. Avšak city aesthetické jsou jenom druhem celého rodu citů; hledáme důvod ne druhu, nýbrž rodu. Dále pro krásu nepotřebujeme zvláštní mohutnosti; neboť pravdivo jest, čeho *poznání* ukáží mohutnost *poznávací*, dobro, čehož *dosažení* ukáží mohutnost *snaživou*, krásno, čehož *poznání*, ovšem rozumové, ukáží mohutnost *snaživou*, ovšem nadsmyslnou¹⁾.

Ubáživše výměru, který jsme podali o dojmech snaživosti, a zamítнувše zvláštní mohutnost pro ně tažme se po rodech dojmů. Podle poznání smyslného a nadsmyslného a snažení taktéž smyslného a nadsmyslného rozeznáváme dojmy snaživosti smyslné, jimž předchází smyslné poznání dobra smyslného, a dojmy snaživosti nadsmyslné čili vůle, jimž předchází nadsmyslné poznání dobra nadsmyslného. Tyto se nazývají pohnutí mysli, dojmy ve smyslu užším, dojmy nadsmyslné a nemají orgánu, jakož ho nemá snaživost nadsmyslná; ony se nazývají dojmy smyslné, vášně ve smyslu širším, považujeme-li

¹⁾ Filosofie aristotelicko-thomistická nezná mohutnosti citivé. Že žádná není, dokazuje Jungmann (Das Gemüth und das Gefühlsvermögen) a Štöckl.

nezřízené dojmy snaživosti smyslné za vášně ve smyslu užším, a mají v nervstvu vegetativním, zvláště v srdci, své sídlo, jako je má snaživost smyslná. Dojmy nadsmyslné má člověk jako člověk, dojmy smyslné má člověk společny se zvířaty. Jelikož jedna duše lidská jest principem dojmů i smyslných i nadsmyslných, jelikož poznání smyslné a nadsmyslné, snažení smyslné a nadsmyslné ve člověku vespolek se provázejí, provázejí se také dojmy. Dojem nadsmyslný jest provázen analogickým dojmem smyslným a dojem smyslný analogickým dojmem nadsmyslným. Jeden není bez druhého, jeden odpovídá druhému; pročež metonymicky jest srdce sídlem také dojmů nadsmyslných.

Jelikož dojmy úzce souvisí se snaživostí, mají nesmírnou důležitost pro veškeré snažení a jednání lidské. Proto potlačovati dojmy znamená potlačovati přirozenost, potlačovati snažení a jednání; neprávem tedy žádali stoikové, aby mudrci dojmy potlačovali. Mají-li však dojmy člověku prospívati, musí býti řízeny zákony mravnými, jež rozum předkládá, jichž vůle šetří. O tom byla již řeč při snaživosti.

§ 85. Které jsou hlavní druhy dojmů?

Udati všechny druhy dojmů není možno, poněvadž jest veliké množství rozmanitých dojmů nejen v lidech různých, ale i v jednom člověku, dojmů, jež se tají a skrývají před bádavým zrakem jak toho, jenž je má, tak jiného. Nicméně hlavní dojmy lze vybrati z tohoto množství a vyzkoumati dojmy základní; při tom přihlížeti třeba k dobru a zlu, jakož i k poznání dobra nebo zla a ke snažení k dobru nebo proti zlu.

Základní dojmy jsou *láska*, zalíbení na dobru, a *nenávisť*, ošklivost čili odpor ke zlu. Snažení po dobru ještě nenabytém, jehož dosažení není spojeno s překážkami, jest *touha*; odpor ke zlu ještě nenastalému, jehož odvrácení není spojeno s překážkami, jest *štitlivost*. Je-li dosažení dobra neb odvrácení zla spojeno s překážkami, o kterých se domníváme, že je odstraniti lze, přistupuje k touze nebo štitlivosti *naděje*; pakli se nedomníváme, že je odstraniti lze, přistupuje *malomyslnost*. Snažení proti překážkám jeví se *udatností*; nedostatek snažení *bázlivostí*. Ukojení snahy po dobru, ukojení odporu ke zlu jeví se *radostí*, nenukojení *žalostí*. Snaha nakloněná působiteli dobra jest *vděčnost*; snaha odporující působí-

teli *zla hněv*. Tyto dojmy shledáváme také u zvířete, pokud jsou povahy smyslné. Ke snaživosti žádostivé se odnáší láska a nenávisť, touha a štitlivost, radost a žalost; ostatní ke snaživosti roznicené¹⁾).

Kromě těchto dojmů jednoduchých máme dojmy smíšené, ze kterých připomínáme jako hlavní *úctu a podivení, stud a lítost, hrdost a pokoru*. Těchto dojmů postrádáme u zvířete.

Podle pravdivého nebo nepravdivého poznání a cenění dobra nebo zla řídí se *zřízenost* nebo *nezřízenost* dojmů, jež poznání předchozímu odpovídají.

§ 86. O dojmech jednotlivých.

Láska, zalíbení na dobru²⁾), jest dvoji. Uvažuje-li se dobro o sobě, je-li cílem, jest láska *dobrotivá*; pakli se vztahuje k jinému dobru, je-li prostředkem, jest láska *žádostivá*. Lásku žádostivou máme k penězům, užíváme-li jich k nabytí moudrosti; lásku dobrotivou k moudrosti. Lásku žádostivou máme k moudrosti, užíváme-li ji k nabytí ctnosti; lásku dobrotivou k ctnosti. Každé dobro předmětem býti může lásky dobrotivé nebo žádostivé, jelikož mnozí peníze si předkládají za cíl a moudrost nebo ctnost za prostředek; kdo však prostředek činí cílem a cíl prostředkem, miluje nezřízeně, nerozumně. Obě lásky jsou oprávněny; ale musí mezi nimi panovati pořádek v morálce filosofické stanovený.

Láska dobrotivá jest opět dvoji. Člověk, bytost osobní, miluje přímo jinou bytost osobní, nepřímou bytost neosobní prostřednictvím bytosti osobní, ku které bytost neosobní se odnáší. Ona láska jest *přímá*, tato *nepřímá*. Zvíře milují, poněvadž jest mu podobno, jest od Boha stvořeno, stopy dokonalosti Boží na sobě jeví. Nezřízeně a nerozumně jedná, kdo bytost neosobní tak miluje jako osobní. Oprávněná je tedy dobrotivá láska nepřímá k pozůstatkům, jež máme po drahých osobách, k nimž máme lásku dobrotivou přímou, jestliže a pokud odnášíme pozůstatky k osobám, ku př. hrob, kosti, vlasy, plášť, hůl, klobouk.

Dobrotivá láska přímá jest opět dvoji. Člověk miluje sám sebe a svého bližního; ale nemůže na této lásce přestat, jelikož

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 2. qu. 23. 4. De ver. qu. 26. a. 4.

²⁾ Id. S. Th. 1. 2. qu. 26. 2.

člověk není bytostí nejvyšší, nemá ani bytnost ani jsoucnost sám od sebe. Tato láska k sobě a bližnímu jest *vztažná*. Láska však k Bohu jest *prostá*, poněvadž Bůh jest bytostí nejvyšší, od níž máme i bytnost i jsoucnost, poněvadž Bůh jest naším cílem nejvyšším, na kterém přestati máme. Má-li tedy láska vztažná býti rozumná, dokonalá, pravá, musí býti podřízena lásce k Bohu. Nezřízeně tedy a nerozumně jedná, kdo z lásky vztažné činí prostou. Že láska prostá jest základem, měřítkem a cílem nejen lásky vztažné, ale i lásky vůbec, učí ethika filosofická. Bez lásky prosté není pořádku ani v lásce vztažné ani v lásce vůbec.

Kdo miluje spořádaně, rozumně, jest dokonalý a blažený. Jako bez lásky není života, tak bez lásky pravé není života pravého. Pravé však lásce učí rozum; láska tedy, jež není řízena rozumem, jest falešná, špatná. Klamně tedy soudí, kdo praví, že kde mluví láska, tam rozum mlčí, anebo kde rozum mluví, tam láska mlčí. Rozum, který vylučuje lásky, podobá se ledu, kterým všecken život hyje; láska, která vylučuje rozum, jest smyslná, tělesná, člověka nedůstojná.

Láska záleží v dobrovolném konání povinnosti, kterým učí ethika filosofická. Je tedy z lásky vyloučena všeliká nucenost a planost. Konání však povinnosti musí býti uspořádáno, aby panoval mezi činy lásky soulad; také tomuto souladu učí ethika filosofická. Podle různých poměrů, v jakých bývá člověk, a podle různých povinností, jež z nich vycházejí, nabývá láska různých tvarů; tak mluvíme o lásce představeného k poddaným a poddaných k představenému, o lásce přátelské, pohlavní, o lásce rodinné, vlastenecké, všelidské, o lásce opěťované a neopěťované a t. d.

Náboženství křesťanské dalo lásce pravý smysl a pravou cenu a nejen učí lásce, v čem záleží, nýbrž také podává prostředky, abychom skutečně lásku prokazovali. Výborně vypisuje sv. Pavel lásku v 1. l. ke Kor. 13. 1—7.

Jako láska má zalíbení na dobro, tak opět nenávisť odpirá zlu. Zlem však pravým, duše se týkajícím jest blud pro rozum a hřích pro svobodnou vůli; proti nim má člověk bojovati. Zla, jež se týká těla, může a také má člověk odvracet; než někdy není to v moci jeho a někdy zla tělesná jsou duši užitečná. Ale netoliko pro sebe má člověk zlo nenáviděti, nýbrž také pro jiného. Jestliže nenávisť mífí proti zlu, nemá mífíti proti osobě, ani proti nepříteli; nepřátelství jest nerozumné,

nemravné a škodlivé. Jako láska, tak i nenávisť má býti řízena etikou filosofickou.

Také zvíře miluje, jelikož má zalíbení na dobro, a nenávidí, jelikož odpírá zlu. Ale láska a nenávisť zvířete jest pouhá analogie lásky a nenávisti člověka; rozdíl oné od této jest právě tak veliký, jako mezi zvířetem, jež po dobru smyslném, tělesném, smysly poznaném baží smyslnou snaživostí jako po cíli, a člověkem, jenž baží po dobrech tělesných jako po prostředcích a po dobrech duševních jako po cíli, oboje poznav rozumem, a to snaživostí nadsmyslnou, které podřízena jest snaživostí smyslná. Láska se sice u člověka také jeví smyslným dojmem; ale tento předchází dojmu nadsmyslnému anebo jej provází a má jemu býti podřízen jako prostředek cíli. Tento rozdíl jeví se také u ostatních dojmů.

V lásce a nenávisti se zakládají všechny ostatní dojmy¹⁾.

Touhou milujeme dobro budoucí, štitlivostí zlo budoucí nenávidíme. Touha jest přání buď splnitelné buď nesplicitelné; toužice domníváme se, že dobra dojíti buď můžeme anebo nemůžeme. Od přání nesplicitelného jest nám ustoupiti, a činíce přání splnitelné musíme dobře uvažovati, zdali jest splnitelné, jelikož přáti si, co jest nesplicitelné, tak jako by to bylo splnitelným, jest nerozumné a zbytečnou plodí žalost. Dosti věru je toho, co po úvaze rozumné pokládáme za splnitelné a co přece se nesplní. Čím dále trvá touba, tím více roste, až dojde tam, kde buď poruší zdraví tělesné, ba i život duševní, buď se promění ve lhostejnost k vyplnění. Toužice představujeme

¹⁾ Bossnet (De la connaissance de Dieu et de soi même p.37): Et même nous pouvons dire, si nous considérons ce qui se passe en nous, que nos autres passions se rapportent au seul amour, qu'on a pour un autre. Je ne hais la maladie, que parce que j'aime la santé. Je n'ai d'aversion, que parce qu'il m'est un obstacle à posséder ce que j'aime. Le désir n'est qu'un amour, qui s'étend au bien, qu'il n'a pas, comme la joie est un amour, qui s'attache au bien, qu'il a. La fuite et la tristesse sont un amour, qui s'éloigne du mal, par lequel il est privé de son bien, qui s'en afflige. L'audace est un amour, qui entreprend, pour posséder l'objet aimé; ce qu'il y a de plus difficile: la crainte est un amour, qui, se voyant menacé, de perdre ce qu'il recherche, est troublé de ce péril. L'espérance est un amour, qui se flatte, qu'il posséderá l'objet aimé; et le désespoir est un amour désolé de ce qu'il s'en voit privé à jamais, ce qui cause un abattement, dont on ne peut se relever. La colère est un amour irrité de ce qu'on lui vient ôter son bien, qui s'efforce de le défendre. Enfin, ôtez l'amour, il n'y a plus de passions; et posez l'amour, vous les faites naître toutes. — Vyřato ze Stöckla.

si svou fantasií již napřed splnění touhy a kocháme se v předpojaté radosti, mnohdy onu rozkoš převyšující, která skutečně vyplněním touhy nastává; proto nás někdy vyplnění touhy dosti neuspokojuje. Analogicky platí, co se vztahuje k touze, o protivě touhy, štitlivosti, kterou se štitíme čili vzdalujeme zla budoucího.

S touhou a štitlivostí bývá spojena naděje, t. j. očekávání, že přes všechny překážky dobra dojdeme, zla se uvarujeme. Vyšší stupeň naděje jest důvěra. Je-li zapotřebí, aby touha a štitlivost byla řízena rozumem, má také naděje býti rozumná, tak abychom nepřeceňovali nebo nepodceňovali překážky; neboť čím větší naděje, tím větší žalost, nesplní-li se předmět naděje. Lépe jest mít naději menší než větší; zkušenost uvádí naděje na menší miru, ovšem někdy na příliš malou, která škodí. Naději v nás probouzí vědomí naší síly vlastní, od jiných podporované a prozřetelností Boha o nás pečujícího vedené. Jako láska, tak i naděje zná Boha; bez náboženství není naděje pevnou oporou v životě lidském. Naděje nám oslazuje veškerý život, ba i v hrobě nás neopouští, jelikož doufáme v nesmrtelnost duše a ustavičnou odměnu a blaženost. Nedostatek naděje jest malomyslnost proti překážkám, která rostouc končí zoufalstvím. Malomyslnost jest nerozumná, působí člověku trýzeň a nedovoluje dosáhnouti dobra; nemáme se jí oddávati. Buď nebažme po dobru, jehož dosažení spojeno jest s překážkami zcela nepřekonatelnými; anebo není-li spojeno s takovými překážkami a my toho dobra potřebujeme, zpružme své síly a opatřme si pomoci u jiných, zvláště u Boha, jenž nedá zahynouti těm, kdož v něj doufají a jehož pomoc jest nám vždy potřebná, mají-li naše tužby dojíti patřičného cíle, blaženosti. Obzvláště jest zoufalství, jež posléze vede k samovraždě, nerozumné, svědčíc o nedůvěře ve své síly, v pomoc lidskou a v pomoc Boha o nás otcovsky se starajícího, někdy také o zbabělosti, která zasloužených následků života nešlechtného snášení anebo zkoušky od Boha dopuštěné podrobiti se nechce. Jako naděje posléze spočívá v Bohu, tak opět malomyslnost, zvláště zoufalství Boha se vzdaluje.

Překážky, jež dosažení dobra neb odvrácení zla obtěžují, přemáhá mysl udatná; před nimi ustupuje mysl bázlivá. Udatnost vychází z naděje, bázlivost z malomyslnosti. Bázeň nás jímá, jsme-li sami na sebe odkázáni, konající dílo, jež přesahuje síly naše a jež podstoupiti jest potřebí; tehdy jest oprávněná,

rozumná. Než tato bázeň nás opouští, nalezáme-li opory v lásce jiných a v náboženství, a na její místo nastupuje udatnost, která se nebojí překážek a je také skutečně odvrací. Směšná jest udatnost, která se jeví pouze slovy. Varovati se nám jest zbytečné, neoprávněné, přílišné bázlivosti, ale také nerozváživé, opovázlivé, přílišné udatnosti, udatnosti, která se nezakládá v rozumné úvaze a ji nemožnou činí. Slyšíce hlasu rozumu nebudíme příliš úzkostlivi, abychom pro samé uvažování se nedostali ku prokázání mysli udatné; i tu se držíme cesty střední.

Snaha naše k dobru nebo proti zlu se nesoucí došla cíle; tu nám radost nastává, jež má příčinou a zároveň předmětem buď dosažení dobra aneb odvrácení zla. Snaha naše nedošla cíle; dobro není dosaženo, zlo není odvráceno; tu nastává žalost, jejížto velikost mírniti může rozum toliko podle zásad náboženství křesťanského, slzy nejlépe vysušujícího. Podle dobra smyslného nebo duchového rozeznáváme radost smyslnou od duchové. Radost smyslná nutně a přirozeně vyplývá z dosažení dobra smyslného; a proto ji přijati můžeme, ba i musíme jako strážkyni zdraví tělesného. Avšak radost smyslnou si vytknouti za cíl: *žijme, abychom jedli a pili a ještě jiných rozkoší smyslných požívali*, nazývá se rozkošnictvím, hedonismem, člověka nedůstojným, kterého šlechtí radost duchová, jeho povaze duchové odpovídající. Radosti smyslné mírně užíváme, aby se neuškodilo zdraví tělesnému anebo životu duchovému, ku poznání pravdy a konání mravnosti obrácenému; ale také přílišná radost duchová překáží tělesné stránce člověka a klidnému rozumování. Radost působí práce sama sebou, šlechtitou pohnutkou, důstojným cílem, nenuceností a umírněností; tato žádá, aby práce se střídala s radostí jinou, kterou plodí zábava mírná, šlechtitná a za cíl mající zotavení a zpružení sil k nové práci.

Přirozeno jest, abychom sdíleli s jiným radost nebo žalost, abychom měli souslast nebo soustrast; neboť milujeme nejen sebe, ale také sobě rovného, bližního. Také sami si přejeme, aby jini s námi sdíleli radost nebo žalost; neboť sdílností stává se radost dvojnásobnou, žalost poloviční. Pročež nepřirozena, nerozumna, nemravna jest závist, kterou želí člověk dobra jiným dosaženého, a škodolibost, kterou se raduje člověk z neštěstí jinému se přihodilého. Škodolibost jest sama sebou horší než závist, poněvadž snáze jest míti soustrast než souslast; než svými následky jest horší závist, poněvadž vede k horším

činům, ke zbavení dobra. Závist a škodolibost souvisí s nepřátelstvím, poněvadž pocházejí buď z nepřátelství anebo ze sobectví hnusného, jež mysl nepřátelskou plodí. Nejohybnější jest závist a škodolibost, má-li ona za předmět ctnost bližního, tato lůch, poněvadž ve ctnosti záleží pravá dokonalost lidská, pravé štěstí a ve hříchu pravá nedokonalost, pravé neštěstí a poněvadž Bůh má na ctnosti největší zalíbení a hřích v největší ošklivosti.

Od závisti rozeznávati jest pouhé přání dovolené, aby se také nám dostalo téhož dobra, kterého bližní náš dosáhl, jakož i řevnivost, kterou jsme pobádáni domáhati se téhož dobra, jež má bližní náš. Tato je-li v patřičných mezích, tak aby nejevila se v nepravostech, aby nevedla k nepřátelství, závisti a škodolibosti, jest šlechetná, poněvadž podněcuje k dobrým činům. Máme jeden druhému dávati dobrý příklad; dobrého pak příkladu máme následovati.

Ale milujeme nejen dobro dosažené, nýbrž také působile jeho, jsme jemu vděčni. Vděčnost slouží vděčnému ke cti, svědectví dávajíc o jeho spravedlivém uznání dobrodini sobě prokázaného. Jeví se také skutkem, splácením dobrého. Nevděčnost jest sama sebou nerozumná a nemravná; její hnusnost roste, uvážíme-li, že pochází ze sobectví a nešlechetného posuzování činů dobrodincových; také působí zlo tím, že nevděčný chtěje se před sebou ospravedlniti vyhledává anebo vymýšlí na svém dobrodinci chyby, pro které pak jej má v nenávisti, zlo dobrodinci působící, tak že nevděčný máje spláceti dobrým, splácí zlým.

Hněv jest snaha čelící proti působiteli zla, buď skutečného, buď domnělého. Je-li prost všeliké nenávisti k osobě a je-li zlo skutečné a pravé, má hněvajíc se na zřeteli, aby působitel zla se napravil, aby přestal zlo působiti buď sobě anebo také jinému. Tenkrát jest hněv mravný a dobrým prostředkem vychovávacím tvoře podstatu přisnosti s láskou spojené; takový hněv spíše nazvati můžeme rozhorleností, která však nesmí rozumné úvaze překážeti, která nesmí viděti mrvu v oku jiného, v oku svém klády nevidouc, která nesmí se starati o věci nepatřičné, která nesmí porušiti povinnosti jiných, ku př. dítěte k rodičům. Nedostatek takového hněvu jest nerozumný a nemravný; neboť nemá vychovateli býti lhostejno, je-li vychovavec dobrý či ne; z jeho chyby mravní má mít žalost, která působí rozhorlenost. Avšak hněv bývá spojen s nenávistí k osobě; a

pak jest nerozumný, nemravný nejen sám sebou, ale i následky zlými; neboť v takovém hněvu dopouští se člověk činů nerozumných, nemravných, kterých později lituje. Zloba takového hněvu roste, má-li příčinou zlo domnělé. Proto jej máme potlačovati přemáhajíce se a vzbuzující v sobě lásku k osobě patřičnou, která dovede zlé dobrým spláceti a na hlavu nešlechtníkovu sypati ublí řeřavé. O takovém hněvu stojí psáno, že nemá trvati do západu slunce. Hněv jeví se rozličným způsobem: buď trvá krátce nebo dlouho, dá se usmířiti aneb nedá, vychází na jevo anebo se tají zákeřnický a pokrytecký, popouzí ke skutkům nešlechtným anebo nepopouzí, vzplane bez rozvahy anebo s rozvahou zlomyslnou. Podle toho posuzuje se stupeň jeho nemravnosti.

Po dojmech jednoduchých zkoumejme některé hlavní dojmy smíšené, vycházejíce od lásky.

Láska k osobám nabývá rozmanitých tvarů podle osob, jež milujeme. Vynikají-li nad nás auktoritou rodinou nebo kněžskou nebo učitelskou nebo jinak úřední, převyšují-li nás osobní dokonalostí rozumu a svobodné vůle, mění se láska k nim v úctu, která se zakládá na vědomí naší podřízenosti, naší dokonalosti menší, nás ponížujícím, na ochotném uznání oné auktority, dokonalosti, na bázní synovské, jež auktority nechce uraziti neposlušností — ne na bázní otrocké, jež bojí se trestu, — konečně na radosti odtud vznikající, že osoby dokonalejší a auktority požívající jsou našimi bližními, ony že nám slouží za vzor, podle něhož můžeme a máme se zdokonalovati, tyto že jsou nám vůdci, abychom dokonalosti došli. Tato úcta k auktoritě lidské má svůj základ v auktoritě Boží; než kdo požívá auktority lidské, jest mravně ve svém svědomí zavázán k ní připojiti také osobní dokonalost a sice ne toliko dokonalost rozumu, ale i dokonalost svobodné vůle, která jest oné ovocem; kdo však auktoritě lidské jest podroben, ve všem, co neodporuje zákonu Božímu, ji uznáváje, neučiní svou podřízenost závislou na osobní dokonalosti představeného. Dále máme také sami sebe v účtě, t. j. s radostí a bázní uznáváme svou důstojnost, ve které jsme postaveni, jsouce lidmi, křesťany, majíce nějaké povolání zvláštní. Konečně míti v účtě znamená vůbec ctíti. Čest jinému prokazovati jsme povinni podle zásad mravních; máme právo žádati od jiných, aby nás ctíli, ale také jsme povinni se přičiniti, abychom si cti zasloužili. Také účastní jsme cti, které požívají členové spolku, k němuž náležíme; proto se činí rozdíl mezi

cti subjektivnou a objektivnou; proto jsme povinni starati se o čest celého spolku. Pravé však cti uděluje moudrost, mravnost a zbožnost. Nepravé mínění o cti a pohrdání zákonem jenž káže odpouštětí a pečovati patřičným způsobem, je-li potřebí, o navrácení cti, vede k soubojům, který také proto jest nemravný, že do nebezpečí vrhá dva životy. Sláva se liší od cti intensivně a extensivně. Cti však a slávy požívati nebudiž nejvyšším cílem, ale toliko prostředkem, kterého jest potřebí, aby společnost lidská trvala a se zdokonalovala, také aby láska nesevšedněla; nejvyšším cílem budiž čest a sláva Boží, jak v ethice vyžaduje rozum.

S úctou bývá někdy spojen obdiv, který nás dojmá, nemůžeme-li pochopiti, která osoba nad námi vyniká důstojností nebo dokonalostí; takový obdiv provází zvláště naši úctu k Bohu. Divíme se však vůbec, nemůžeme-li poznati příčiny, stalo-li se něco kromě očekávání. Budiž mírné naše divení a pobádejž nás k tomu, abychom pátrali po příčině. Diviti se všemu znamením jest hlouposti a nediviti se ničemu znamením nadutosti, která se domnívá, že všemu rozumí. Také se divíme, patříme-li na dílo, jež abychom vykonali, tolik nemáme síly; toto divení se nás pobízí pokusiti se o dílo podobné, pokud možno. Obdiv nás pokořuje, ale také povznáší.

Úcta k sobě hrdost vylučuje a pokoru vyžaduje.

Hrdost nás jímá, když nad jiné se povznášíme, jimi pohrdajíce, buď proto že máme bohatství, anebo že jsme postaveni v nějaké důstojnosti, anebo že jsme učenějšími nebo cnostnějšími než jiní. Tato hrdost jest nemravná; čím kdo moudřejší, tím také skromnější. Předmětem hrdosti jest buď domnělá výbornost anebo skutečná; ona není žádnou příčinou vypínání se, tato vypínáním se pozbývá své ceny. Hrdost velkou jest nepřítelkyní lásky, kterou míti máme k jiným, a vede k nepravostem. Pravdivá jsou příslovi: Pýcha a hloupost na jednom stromě rostou, pýcha předchází pád. Odpor budí u všech, lásky sebe zbavuje, společnosti a sobě velice škodí hrdopýšek. Směšná jest hrdost, která ješitnosti se nazývajíce má za předmět ku př. zevnější postavu, oblek, vlasy, obličej, vazbu kněh a pod. Jenom jedna hrdost jest mravná, kterou jsme jímání, považujeme-li, jak důstojno jest býti člověkem, křesťanem, členem nějaké společnosti, jak vznešený jest nám cíl vytčen, jak velice bychom sebe snížili a zahodili, kdybychom jednali proti důstojnosti lidské, křesťanské, proti svému povolání, kdybychom porušili

cti přináležející nějaké společnosti jako její členové. Tato hrdost není nadutostí, není pýchou; ale jest mocným prostředkem, abychom se udrželi na cestě ctnosti. Pokory jako ctnosti neznali pohané a nechtěli znáti novověcí pohané, pokládajíc ji za podlost, za povrhování sebe. Křesťanství ji zavedlo a připojilo k povaze lidské jako krásnou a nezbytnou okrasu všeliké ctnosti, zároveň varujíc před škraboškou pýchy, karikaturou pokory, falešnou pokorou, která zatemňuje a snižuje výbornosti své nepravdivě za tím účelem, aby byla chválena. Právě pokorný pravdy jsa miloven své výbornosti skutečně připisuje Bohu, od něhož pochází vše, co dobré, a sobě připisuje své nedostatky skutečné; nad jiné se nevypíná, u jiných výbornosti uznává, jiné pokládá lepšími než on sám jest, nečiní ovšem z nešlechtnosti šlechtnost; v pomoc Boží doufá, aby na cestě ctnosti se udržel a pokračoval; slávy své nevyhledává, jiným slouží mile rád, pohrdání snáší ochotně. Jak krásný pohled na duchového velikána pokorného! Jelikož pokora zdravému rozumu lidskému se zamlouvá a zalíbení budí ve šlechtných, psychologie a etika ji řadí mezi dojmy nejušlechtlejší; vždyť pokora potlačuje pýchu nad bližního a Boha se vypínající a proto mravnosti nad míru škodlivou.

Úcta k sobě probouzí stud.¹⁾ Stydíme se sami před sebou, chce-li nás někdo ctnosti zbaviti, kterou máme; bojíme se, abychom ji nebyli zbaveni, a bráníme ji proti škůdci. Stydíme se sami před sebou také tehdy, když jsme jednali proti ctnosti, hříšně, uznávajíc a zavrhuje nevhodnost svého jednání. Stydíme se před jinými, na jejichž dobrém smýšlení nám záleží, když nás dopadli něco nešlechtného činící, jelikož sami jsme se u nich zbavili cti. Stydíme se konečně před Bohem vše-vědoucím a nejsvětějším, jenž patří na naši nepravost a ji spravedlivě odsuzuje. Stud jest mocný prostředek, který nás buď ve ctnosti udržuje anebo ke ctnosti nazpět přivádí; daleko v nešlechtnosti pokročil, kdo studu nemá, kdo si neváží u jiného studu a jej studu zbavuje. Se studem souvisí lítost, t. j. bolest nad spáchanou nepravostí, obviňování sebe, přání, aby se nepravost nebyla stala, aby vina byla odpuštěna, naděje v odpuštění, snaha nepravost odčiniti. Není sice špatnou pohnutkou

¹⁾ Stud se vyskytuje u všech lidí, u zvířat nikoli. Schurtz praví (*Grundzüge der Philosophie der Tracht*): „Das Schamgefühl fehlt nirgends gänzlich und dem entsprechend auch wenigstens eine nothdürftige Schamhülle.“

litoŝti ŝkoda, kterou jsme si sami připravili nemravným jednáním; ale nesmí býti vyloučena ŝlechetnější pohnutka, kterou jeŝt ŝkoda a urážka od nás učiněná bližnímu, porušení zákona a urážka Boha, nejvyššího zákonodárce. Litoŝt vede k napravení a sluŝží člověku ke cti; kdo litoŝti nemá a svou nepravostí se honosí, jeŝt hnusný zarytec a zbavuje se cti u jiných, jeŝt podlý.

§ 87. O citech.

Poněvadž není rozdílu věcného mezi dojmy a city, kolikero jeŝt dojmů, tolikero jeŝt citů. Citům přísluší rozdělení na libé, nelibé a smíšené, pokud znamenají náladu myslí, s pohnutím jejím, dojmem, nutně spojenou. Také dělíme city podle předmětů, k nimž se odnášejí, na náboženské, aesthetické a mravní; tyto city mezi sebou se nevylučují, mohouce se provázeti vespolek. O nich mluví přirozená theologie, aesthetika a etika z hlediŝtě filosofického. Kromě nich máme také city intelektuální, poznávající pravdu, jeŝ s oněmi v přátelském jsou svazku. Vŝech těchto čtvero citů, z nichž náboženské jsou středem, musí člověk míti, chce-li býti člověkem. Ve příčině dříve označené jsou tyto city též dojmy.

Hlava pátá.

O mohutnosti pohybné.¹⁾

§ 88. Jaké jsou pohyby u člověka?

ŝledáváme u člověka pohyby, jeŝ se dějí také ve hmotě neživé, ku př. pád k zemi nutný a zcela fyzický pozbytím rovnováhy způsobený; fyzika o nich jedná, kdežto psychologie se zabývá pohyby životními. Aniž pohybu rozumíme ve smyslu změny, kterou přechází mohutnoŝt ve skutečnoŝt, ku př. ve skutečné poznání; pohyb uvažujeme, pokud jeŝt místní.

Pohyby jsou buď samoděčné buď bezděčné; samoděčné se dělí na vědomé a pudové či instinktivné, bezděčné pak na odrazové či reflektorické, a samopůvodné či automatické. Samo-

¹⁾ Gutberlet, Sanseverino, Stöckl jednají o mohutnosti pohybné ve spisech často již uvedených.

děčné vycházejí od pohybných nervů živočišných, v mozku a míše soustředěných, mohutností snaživou popuzených; ku př. člověk vidí pokrm a k němu se pohybuje. Odrazové nepodléhají snaživosti, nevycházejí z ústředních ústrojí mozku a miehy, ale vznikají tím, že popud přechází odrazem z jednoho nervu na jiný; ku př. kdo vidí kyselé jablko, tomu vstupují sliny do úst. Jenom nepřímou snaživost působiti může na pohyb odrazový, když popud, jenž předchází a působí popud v jiném nervu, snaživost sama způsobí nebo překazí, zesílí aneb oslabí. Snaha mocná dovede některý popud, jenž následuje, potlačit, tak že člověk při veliké bolesti nezavzdychne. Přechod ze samoděčného pohybu k bezděčnému záleží v pohybech pudových či instinktivních, jež z počátku podléhají snažnosti a jsou předmětem vědomí, než znenáhla dějí se bez činnosti snaživé a bez vědomí tak jistě, jako pohyby odrazové; sem náleží ku př. chůze. Od samoděčných pohybů jsou pohyby samopůvodové či automatické ještě více vzdáleny než odrazové; neboť se dějí v některé ústřední části nervstva, nepodléhajíce snaživosti, ku př. vydychování vzduchu. Samopůvodnost pohybů těchto předpokládá změny krve, jež popuzují pohyb.

Také se rozdělují pohyby na bezúčelné a účelné. Bezúčelné dějí se bez rozvahy, bez cíle, jenž od nich jest rozdílný; samy sobě jsou cílem, aby se vyvinulo ústrojí a schopnějším se stalo výkonů sobě uložených. Účelné slouží potřebám ústrojí a života veškerého, také a obzvláště pomyslného anebo vyjadřují stavy vnitřní. Z nich pozoruhodny jsou zvláště řeč a posuňky. Onu zvláště rozebereme; o těchto se zmíníme při řeči a později při vzájemnosti.

§ 89. Je-li mohutnost pohybné?

Hmotaři, zamítající duši, za prvot pohybu považují tělo, rozpoložení částí tělesných anebo sílu tělesnou. Filosofové, kteří tvrdí, že kromě těla člověk má také duši, jinou přirozenost mající, než jakou má tělo, nejsou o prvoti pohybu mínění stejného, jelikož nesterjně vykládají, která duše spojena je s tělem. Filosofie aristotelicko-thomistická, jež člověka pokládá za jednu podstatu úplnou, pokud sestává z těla a duše, odvozuje pohyby živočišné od duše, s tělem spojené. Kdo zamítá, že mezi duší a tělem jest spojení podstatné, přivlastňuje pohyby buď duši, jako Plato, anebo vůli, příčině příležitostné, která nepůsobí

leč moci vůle Boží, jako Malebranche, anebo tělu, jako Cartesius a Leibnitz.

Pohyby člověka místní nelze připsati jedinému tělu. Neboť živočich není určen k jednomu pohybu, nýbrž právě tak k jednomu jako k jinému a od pohybu začatého může také ustati. Avšak pohyby takové přísluší toliko bytostem, jež sebe samy pohybují, ne těm, jež od jiných jsou pohybovány. Tedy při pohybu místním živočich sám sebe pohybuje. Tu však musí mít prvot svého pohybu v sobě. Činnost však, jež se děje prvotí, která jest v podmětu činném, jest životní. Živou tedy musí býti prvot, ze které pohyb místní vychází. Avšak tělo samo sebou, pokud jest pouze hmotou, není prvotí živou. Tedy nemohou se pohyby člověka místní přivlastniti jedinému tělu. Což také odtud vysvitá, že člověk, jako každý živočich, pohybem mění místo, aby dosáhl, po čem baží, anebo se vystřehl toho, od čeho se odvrací, a že nemůže po ničem bažiti aneb od něčeho se odvrátiti, leč poznal-li to. Avšak tělo samo sebou, pokud jest pouze hmotou, nemůže poznávati. Tedy není prvotí pohybů místních, o kterých mluvíme, tělo jediné.

Není-li tělo prvotí těchto pohybů, musí ji býti duše, poněvadž duše jest prvotí života¹⁾. A poněvadž duše jest příčinou života účinnou, jest účinnou příčinou také pohybů místních, nikoli příležitosti.

Avšak není duše sama skrze sebe prvotí pohybů místních, ale pokud je spojena s tělem. Neboť duše tělem hýbe skrze svou mohutnost, poněvadž pohybování toto jest činnost a veškerá činnost duševní děje se mohutností²⁾, poněvadž tělem hýbati nemůže skrze svou bytnost samu³⁾ a poněvadž má-li tělem hýbati, musí se ho dotýkati dotykem působivým⁴⁾. Avšak

¹⁾ S. Th. in lib. 1. de An. lect. 1. Ipsa anima est fons et principium omnis motus in rebus animatis. — Ibid. lect. 3. Animata differre videntur ab inanimatis maxime motu, ut scilicet moveant se ipsa, etsensuseu cognitione.

²⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 2. 71. Anima omnes operationes suas efficit per suam potentias, unde, mediante potentia, movet corpus.

³⁾ Id. S. Th. 1. 76. 4. ad 2. Anima non movet corpus per esse suum, secundum quod unitur corpori ut forma, sed per potentiam motivam, cuius actus praesupponit iam corpus effectum in actu per animam, ut sic anima secundum vim motivam sit pars movens, et corpus animatum sit pars mota.

⁴⁾ Ibid. 1. 75. 1. ad 3. Est duplex contactus: quantitatis et virtutis. Primo modo corpus non tangitur, nisi a corpore, secundo modo corpus potest tangi a re incorporea, quae movet corpus.

mohutnost tato musí býti ústrojná, poněvadž duše tělem hýbajíc působí na věci tělesné, jež jsou mimo ni, což duši, s tělem spojené, jest možno jedině skrze tělo její, s kterým ony věci tělesné přirozeně souvisí.

Tato hybná mohutnost ústrojná nemůže býti totožnou ani 1. s mohutností bylinnou, poněvadž bylina neprokáže pohybů místních, jaké se vyskytují u živočicha; ani 2. se smyslem poznávacím, poněvadž smyslně poznávati a tělem hýbati podstatně mezi sebou se rozeznávají; ani 3. se smyslnou snaživostí, poněvadž se dějí často pohyby místní v těle, na kterých nemá snaživost účastenství, a poněvadž snaživosti přísluší směřovati k dobru činem vniterným, kdežto pohyb, kterým duše dosahuje zevnějšího, tělesného předmětu svého snažení smyslného, jest čin zevnější; ani 4. s vůlí, poněvadž vůle jest mohutnost neústrojná, mohutnost však hybná jest ústrojná, poněvadž chtítí pohyb tělesný a tělem pohnouti jsou dva činy od sebe oddělené a mezi sebou rozdílné.

Ústrojím mohutnosti pohybné jsou svaly, ve kterých ústí pohybné nervy, spojené s mozkiem a míchou, středem života živočišného.

Hume duši lidské upírá mohutnosti pohybné (*Enqu. conc. hum. und. Ess. VII.*), poněvadž sebevědomím neznáme způsobu, kterým se dějí v těle pohyby, poněvadž nelze prý pochopiti, proč nemůže duše pohybovati ústroji všemi, a poněvadž prý někdy nám se zdá, jako bychom mohli pohybovati ústroji tělesnými, ač ve skutečnosti nemůžeme, jak patrně v první době u těch, jež mrtvice zranila. Avšak má-li se státi pohyb tělesný, není třeba sebevědomí o způsobu, jakým se stává; dostačí, aby duše pohyb rozkázala a o něm věděla, když byl její mohutností od ústroje vykonán. Aniž třeba jest, aby duše všechny ústroje jednotlivé do pohybu místního přiváděla; k věcem však zbytečným neuděluje přirozenost schopnosti. Konečně na počátku zdá se tomu, jehož mrtvice zranila, že údy pohybovati může, poněvadž ještě neví, že údy, kterými pohyb státi se může, jsou nedostatečné.

§ 90. Kterak mohutnost pohybná se projevuje činnou.

Ačkoli mohutnost pohybná se liší od mohutnosti poznávací a snaživé, přece bez nich nemůže býti činnou. Neboť pohyb místní vyžaduje, aby dříve snaživosti duše buď bažila po před-

mětu, ku kterému se má tělo blížit, aneb od předmětu se odvracela, od něhož se má tělo vzdáliti; snažení však, buď že jest kladné nebo záporné, spočívá na předchozím poznání předmětu.

Rozum a obrazivost čili spíše smysl oceňovací u člověka, obrazivost čili spíše smysl oceňovací u zvířete¹⁾ pohybují mohutností pohybnou prostředně skrze snaživost²⁾. Obrazivostí se vlastně míní smysl oceňovací, skrze kterou se poznávají jednotlivé předměty snaživostí, kterých skutečně dosahuje živočichů mohutností pohybnou; rozum míní se zde praktický, od theoretického virtuálně toliko, čili vztažně pomyslně rozdílný, který na základě jedinečného, smyslného soudu mohutnosti oceňovací tvoří, užívaje všeobecné zásady, úsudek praktický o činu jedinečném³⁾. Další prvotí pohybu místního jest snaživost, u člověka také snaživost nadmyslná, vůle, avšak prostředně skrze snaživost smyslnou, poněvadž pohyb místní se odnáší k tělesným věcem jedinečným⁴⁾. Konečně mohutnosti poznávací a snaživé pobádají mohutnost pohybnou k činnosti, nejsouce prvotí, skrze kterou mohutnost pohybná činy své vykonává, jelikož jimi pohyb místní je toliko rozkazován⁵⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. In 1. 3. De An. l. 15. In aliis animalibus manifestum est, quod nunquam intellectus est neque ratio, quae movere possit, sed phantasia. In hominibus vero est phantasia et intellectus.

²⁾ Ibid. Cum phantasia movet, non movet sine appetitu. Non enim movet nisi in quantum repraesentat appetibile; sicut nec intellectus.

³⁾ Ibid. Operationes et motus in particularibus sunt; unde oportet ad hoc, quod motus sequatur, quod opinio universalis ad singularia applicetur.

⁴⁾ Id. S. Th. 1. 20. l. ad 1. Vis cognitiva non movet nisi mediante appetitiva, et sicut in nobis ratio universalis movet mediante ratione particulari (i. e. potentia aestimativa) . . . ita appetitus intellectivus, qui dicitur voluntas, movet in nobis mediante appetitu sensitivo, unde proximum motum corporis in nobis est appetitus sensitivus. — Ibid. 1. 18. 3. Virtus intellectiva movet potentias sensitivas, et potentiae sensitivae per suum imperium movent organa, quae exequentur motum.

⁵⁾ Ibid. 1. 75. 3. ad 3. Vis motiva est duplex: una, quae imperat motum, scilicet appetitiva . . . Alia vis motiva est exequens motum, per quam membra redduntur habilia ad oboediendum appetitui, cuius actus non est movere, sed moveri. — Ibid. 1. 78. 1. ad 4. Haec vis motiva non solum est in appetitu, ut imperante motus, sed etiam est in ipsis partibus corporis, ut sint habiles ad oboediendum appetitui animae moventis, cuius signum est, quod quando membra removeantur a sua dispositione naturali, non oboediunt appetitui ad motum.

§ 91. O řeči lidské¹⁾.

I. O ústrojí řeči.

Nástrojem řeči jest chrťán, plíce, průdušnice, hrdlo, ústa a nos; měchu podobají se plíce, vzdušné rouře průdušnice, jazýčku chrťán, násadě otvor hrdelní, ústní a nosový. Hlavním ústrojím jsou ve chrťánu dva dolní svazy štítokonvicovité, jež upevněny jsou na dvou chruplavlkách konvicovitých a na chruplavce štítové nad průdušnicí tvoří jakousi šterbinu, hlasivku; jsouce nad míru pružné mnohými svaly napjaty býti mohou rozličně a tak vzduch průdušnicí vhnatý přivádějíce do pohybu vlnivého způsobují rozmanité zvuky hluboké a vysoké, prsní a hrdelní. Chrťán má podobu okrouhlou, skládá se z chruplavky kruhové, prstenu se podobající, pečetní stranou na zad obrácenému; v předu této chruplavky jest připevněna chruplavka štítová, která uprostřed prohloubena jest, pravý úhel tvoří; vzadu jest připevněno dvě chruplavec konvicovitých, jež mají podobu trojhranných jehlců; k těmto dvěma a ke chruplavce štítové jsou připevněny ony dva svazy. Kromě dvou dolních svazů štítokonvicovitých jsou též dva horní svazy; mezi horními a dolními jest dutina, Morgaňova nazývaná; horní se pohybující, když dolní se chvějí, zvuk toliko zesilují, k čemuž také slouží dutina Morgaňova a chruplavky resonancí.

Zvuk hlavně spočívá na dolních svazech, na jejich pružnosti, vlhkosti a napjatosti. Svazy horní tvoří též hlasivku, ale lichou, nepravou, kdežto hlasivka dolních svazů se nazývá pravou; ona jest širší této. Hlasivka pravá jest dvojitá: zvučná kratší a dýchací delší; zvučná jest u mužů delší než u žen a chlapců. Hlasy prsní vznikají, chvějí-li se celé svazy, hrdelní, chvějí-li se toliko vnitřní jejich konce jemné; břišní hlasy z týchž svazů vycházejí, otevřeš-li ústa málo, pohrudnici dolů stlačíš, chrťán vyzdvihneš, jazyk do zadu stáhneš, otvor nosní zavřeš, pysky nepatrně pohybujíš a vzduch co nejméně vydychuješ. Samohláska jest čistě pronesený článkovitý zvuk řeči lidské, při kterém otvor mluvidel od hlasivky až k pyskům jest sice volný, ale rozmanitě se zúžuje a rozšiřuje; čímž vznikají rozličné samohlásky, od sebe se lišící svrchními tony, jež

¹⁾ Viz Guttherleta (Psychologie), Hagemanna (Psychologie), Stöckla (Lehrb. d. Philos., Dynamilogie).

tón základní zabarvují. Souhlásky jsou článkovité hlásky, při kterých zvuk z hlasivky vycházející ostatními mluvidly: rtoma, jazykem, zuby a podlehim se zdržuje, přerývá a zastavuje a otvory hrdelní, ústní a nosový rozmanitě se zavírají, otevírají a svírají. Tyto hlásky se nazývají proto článkovité, poněvadž slova, z nichž sestává řeč právě lidská, lze určitě a přesně rozdělit na části, články, jimiž jsou ony hlásky, kdežto zvuky zvířat samých tak nelze rozčláňkovati.

II. O řeči posuňkové, zvukové a slovní.

Řeči se nazývá také někdy vyjevování vnitřních stavů, jež se děje buď posuňky, pohyby tělesnými anebo zvuky rozličně utvářenými, jako kvilením, sténáním, houkáním, výskáním, jásáním. Toť první řeč dětská, kterou děti označují své smyslné stavy a dojmy; lidé dospělí tímto způsobem obojím na jevo dávají bezděky své dojmy, kterými vůle nevládne; lidé hluchoněmi řeči posuňkové a zvukové užívají, vědouce a chtěje. Obě tyto řeči také u zvířat shledáváme. U mnohých sice zvířat jazykové ústrojí dosti jest dokonalé, zvláště u papoušků, špačků a kavek; avšak řeči článkovité čili slovní čili pojmové nemají; příčinou jejich zvuků jsou pudy, zvláště pohlavní a potravní, smyslné dojmy. Zvuky zvířata vydávají, puzena jsouce nutností přírodní; jim se neučí, jich nemění, jich nezapomínají. Někteří ptáci řeči lidské článkovité se učí, avšak jí nerozumějí, bez výrazu a mechanicky naše slova toliko napodobují, tak že mezi jejich napodobováním a lidskou řečí samou jest veliký rozdíl. Ssavci schopni nejsou, aby lidskou řeč článkovitou, slovní, pojmovou napodobili, ani opice. Zvíře podle zákona vybavování mechanického člověka slyší a poslouchá, podle slov lidských mechanicky jedná.

Pravá řeč lidská jest článkovitá, čili slovní čili pojmová; pojmy se vyjadřují zvuky článkovitými, slovy, kterých jediný člověk mocen jest. Kdežto člověk pudem užívá řeči posuňkové a zvukové, řeči slovní naučiti se musí, ji zdokonaluje, ji kazí, jí zapomíná. Řeč slovní se zakládá na myšlení, fantasii, paměti a svobodné vůli; myšlením vzniká její obsah, fantasie pro myšlenky vyhledává smyslovou známku, paměť spojení mezi myšlenkou a slovem podržuje, vůle počátkem, vývojem, zdokonalením a pokažením jejím, jakož i učením se jí vládne.

III. Řeč slovní a myšlení.

Řeč slovní nezbytně vyplývá z přirozenosti lidské. Neboť skládající se z těla a duše jsme s to a zároveň potřebí máme, abychom myšlenky vyjadřovali smyslovými známkami, řečí. Řeč lidská není nepodstatným dílem činnosti naší, i když nepřihlížíme k společnému životu lidskému, nýbrž jako tělo a duše pospolu tvoří jednu osobu, tak porovnati můžeme myšlenku s duší, slovo s tělem; myšlenku porovnati můžeme, jako duši, s paní, slovo, jako tělo, se služebníkem. Jakkoli mysliti bez slova není nemožno, ba i mysliti bez slova musíme dříve než mluvit začneme, poněvadž slovo jest výrazem myšlenky dříve učiněné: přece určitě a dokonale mysliti nemůžeme, nemáme-li známek pro své myšlenky; slovem aneb jinou známkou udělujeme stálosti a určitosti myšlenky, která bez známky smyslové téká a v mysli naší utkvěti nemůže, slovem určitě rozeznáváme myšlenku jednu od druhé, slovem spojujeme více myšlének v jeden celek. Z toho jde, že řeč vyplývá z podstaty lidské, že úzce souvisí s myšlením, že nemůže býti člověka určitě a jasně myslícího bez slova anebo jiných známek. Ovšem máme-li častěji na mysli pojmy jistého druhu, tak rychle myslíme, že slova přebíháme a pomijíme, že slova, která spojena byla s pojmy, když tyto vznikly anebo když v první době jimi jsme mysli, nestáváme se vědomi; avšak na naši vůli záleží slovem vyjádřiti pojem. A pak nemusí slova býti hlasitě vyjádřena; dostačí ve fantasmii si je představovati. Jest proto nerozumno říkati: „Tu věc znám a myslím, ale nemohu ji vyjádřiti slovy.“ Neboť tenkrát věc není známa důkladně a dokonale. Myslíme-li pomalu, takorůzka bezděky dostavují se slova k myšlenkám.

Z toho jde, že mluvíme, když a poněvadž myslíme a že zvíře proto nemluví, poněvadž nemyslí, poněvadž nemá, co by nám řeklo. Z hojnosti slov, kterých kdo užívá, souditi se může na hojnost myšlének, ačkoli zakrývá někdy člověk nedostatek myšlének planým užíváním hojných slov, žvástem; z vývoje grammatiky, kterou jest pořádáno užívání slov, souditi se může na přesnost a určitost myšlének; z jemnosti řeči souditi se může na morální vzdělanost, ačkoli někdy pod drsnými slovy se skrývá smýšlení šlechetné a pod uhlazenými slovy smýšlení nepěkné; z významu slov souditi můžeme na obsah myšlének,

ačkoli se stává někdy, že člověk slov zle užívá je jinak mluví než myslí.

Tak se věc má, přibližíme-li toliko k jednomu člověku. Avšak člověk přirozeností svou jest tvorem společenským; toliko ve společnosti může se státi člověk tím, čeho jest schopen a čím se státi má. Za tou příčinou musí užívati známek pro myšlenky, kterými jeden na druhého působí. Nejdokonaletší však známky jsou slova; proto duševní život hluchoněmých pravidelně té výše nemůže dostoupiti, jaké život mluvících. Řeč tedy slovní nejlepším jest prostředkem obcovacím, vyučovací, vychovávacím, vzdělávacím; avšak nutně předpokládá u toho, k němuž se mluví, myšlení, nemá-li býti pouhým trychtýřem, nemá-li vésti ke zvířecí dressuře.

Ačkoli myšlenka a slovo úzce mezi sebou souvisí, přece nekryje se slovo s myšlenkou; neboť slovo není totéž co myšlenka, nýbrž toliko její známkou, která vychází ze svobodné vůle, rozumem řízené. Z toho vysvětliti lze, proč užívají rozmanitých řečí lidé, kteří mají tytéž pojmy, proč slova stejnojmenná znamenají jeden pojem, proč jedno slovo má více výnamů do sebe, proč slovo se mění, ačkoli pojem trvá beze změny, proč slovo se nemění, ačkoli pojem se stává jiným. Taktéž forma řeči, kterou se naznačuje vespólný poměr částek větových, není jedna aniž se řídí toliko zákony přísně logickými; mnohé zjevy grammatické a slohové vysvětliti dlužno zákony psychologickými.

IV. O původu řeči.

Nyní se učí člověk řeči od jiných, od matky a svých soudruhů, od učitelů a z knihy, vlastním bádáním; vždy se předpokládá řeč již bytující a myšlení, bez něhož není učení. Než kterak první člověk nabyt řeči?

A. O řeči jednoslabičné, slučovací a ohýbací.

Původní řeč byla *snad* jednoslabičná, ze samých kořenů jednoslabičných sestávající, jakou ještě posud větším dílem jest čínská. Ale pravím: snad; neboť věda jazykozpytná předpokládá sice musí jednu řeč původní, ale říci nemůže s plnou jistotou, jakou měla formu; neboť nevyvinuly se nynější formy řeči zcela normálně, pravidelně z původní. Z jednoslabičné snad se vyvinula slučovací, agglutinuující, ve které kořeny se jeví

jako koncovky k jiným kořenům nezměněným přistupující a s nimi jeden celek tvořící, ale tak že možno koncovku snadno rozeznati od kořene. Ze slučovací se vyvinula snad ohýbací, ve které slovo se tvoří, mění, sklání a časuje vnitřními změnami kořenů, tak že jest méně snadno neznalcí jmenovati základní kořen a rozeznati kmen od koncovky. Druhý tvar řeči vyskytá se u národů turanských, afrických, amerických, třetí u indoevropských a semitských. Než tyto tři tvary nejsou osamoceny; shledáváme přechody z prvního k druhému a z druhého k třetímu.

Jedná se tedy o vznik původních kořenů.

B) Dva názory výstředné vyvráceny.

Hmotaři popírajíce podstatného rozdílu mezi zvířetem a člověkem, představující si první lidi surovými, divokými a zvířeti podobnými a pokládající řeč lidskou za vyšší stupeň řeči zvířecí tvrdí, že kořeny své řeči si utvořil člověk napodobením hlasů přírodních anebo pouhým přetvářením svých hlasů interjekcionálních (theorie onomatopojetická čili vau-vau-theorie, theorie interjekcionálná čili pfuj-theorie). Avšak psychologie dokazuje, že jest rozdíl podstatný a specifický mezi zvířetem a člověkem, že řeč lidská úzce souvisí s přirozeností lidskou a s myšlením, kterým se člověk specificky liší od zvířete; pročež možno schopnost řeči právě lidské pokládati za následný specifický rozdíl mezi člověkem a zvířetem. Aniž mythologie národů, jež nám dávají zprávu o dávnověké minulosti, svědčí o původní zvířeckosti lidské. A také rozum náš chápe, že jako první tvorové byli od Boha stvořeni dokonale, jak toho žádala jejich bytnost specifická, tak opět první člověk stvořen byl dokonale jako člověk, dokonalost však lidská se nesrovnává se surovostí, divokostí a podobností ke zvířeti. Aniž pravda jest, že člověk se vyvinul ze zvířete; přírodopytci mnozí a filosofové mnozí toto mínění Darwinské vyvrátili. Konečně není řeč lidská toliko vyšším stupněm řeči zvířecí. Neboť 1. theorie onomatopojetická nestačí, byť i se vyskytovala slova, kterými se napodobují zvuky od předmětů neživých, nerozumných, anebo zvuky lidské interjekcionálné: syčeti, krákorati, bučeti, křičeti, výskati, founěti, nestačí, pravím, aby se vysvětlil původ řeči celé, velmi bohaté, a to vývojem řeči zvířecí anebo vykřiků, ve kterých se člověk nejeví pravým člověkem. Maji-li

zvířata svou řeč zvukovou, jakou vyžaduje jejich přirozenost, proč by neměl mít člověk svou vlastní řeč, která jemu, jako člověku, živočichu rozumnému a svobodnému přísluší? A tato řeč lidská se má teprv vyvinouti ze zvířecí? Toť přece jest proti rozumu. 2. Neshledáváme u zvířat stopy řeči lidské; lidská pak řeč, byť i sebe méně byla dokonalá, článkovitostí se liší podstatně od řeči zvířecí, přihlížíme-li pouze k formě. 3. Nečlánkovitá řeč zvířecí vyjadřuje stavy smyslné, jest u jednotlivých zvířat svým obsahem velmi omezena, nemění, nezdokonaluje, nehorší, nezapomíná se; pravý opak toho shledáváme u řeči lidské. 4. Člověk dovede napodobiti zvuky zvířecí zcela přirozeně, tak že není znamenati rozdílů a zvířata sama jsou klamána; ale vyjadřuje zvuky zvířecí také slovy článkovitými: mňau, kykryky, mňoukati, kokrhati, která od zvuků zvířecích se liší rozdílem specifickým, ne stupňovým.

Aniž pravda jest, že první člověk od Boha řeči se naučil, jako se jí učí dítě od rodičů, že se jí naučiti mohl jenom od Boha, že sám řeč prvotní nemohl vytvořiti. Neboť tento náhled tradicionalistů zakládá se na nepravém mínění o poměru mezi myšlenkou a slovem, jako by ona předpokládala toto při svém vzniku prvním; nemá dokladu v dějinách a odporuje zkušenosti, která nás učí, že může člověk řeč netoliko zdokonaliti, ale také naléztí.

C) Střední názor pravdiv.

Proti hmotařům a tradicionalistům soudíme o vzniku řeči lidské takto:

1. První člověk byl na těle a duši, když byl stvořen, dokonalý, jak se sluší na Boha stvořitele, kterého neklademe-li, nemáme, kterou bytost bychom nazvali původem jeho; nebyl nevyvinutý, jako dítě, a měl vrozenou schopnost ke tvoření řeči článkovité, z jeho podstaty nutně vyplývající, kterou podstatně se lišil od zvířete.

2. První člověk byv stvořen, o předmětech smyslných myslil, chápaje bytnost jejich, známky jejich charakteristické, kterými je pořádal a rozeznával.

3. Byl puzen svou přirozeností vyjadřovati své myšlenky slovy.

4. Vyučování, kterým nyní dítě přijímá od svých rodičů

řeč, bylo tím nahrazeno, že byl první člověk dokonalý na těle a duši.

5. Dojmy, jež v něm zevnější předměty skrze smysly vzbuzovaly, byly živé, jemné, mezi sebou dosti rozličné a mocný vliv měly na něj, a to u větší míře u něho než později u potomků, když ony známky charakteristické svými hlasy podle těch dojmů vyjádřoval; ale vůli jeho svobodnou, která při utváření řeči má účastenství, nerušily. Proto sledujeme souvislost mezi věcí a slovem úzkou ve starých řečích; ku př. v řeči hebrejské znamená dabar slovo a věc, quara slouti a býti, šem jméno a bytnost.

6. Když takovým způsobem vzniklo jisté množství kořenů, všelijak bylo jimi nakládáno rozumně a svobodně, čímž nové kořeny se utvořily.

7. Slova, jež původně znamenala předměty smyslné, přenesla se na předměty nadsmyslné způsobem analogickým rozumně a svobodně.

Dva tedy jsou činitelé řeči lidské: 1. předmět, jenž má býti pojmenován, 2. člověk myslící a svobodně chtící. Není zajisté řeč dilem toliko fysickým, ale také dilem lidským, na kterém účastenství má rozum a svobodná vůle lidská, jimiž se liší člověk podstatně od zvířete. Svědectví tedy dává řeč lidská o vlivu předmětu a působnosti člověka rozumného a svobodného

K porozumění řeči lidské ještě lepšímu slouží náboženství křesťanské prvotním hříchem, který řeč lidskou pokazil, a stavěním věže babylonské, jež bylo překaženo násilným rozštěpením jedné řeči na více. Jest velmi zajímavé psychologicky vyšetřovati ve příčině řeči lidské působení hříchu prvotního a přerušené stavby oné věže.

V. Čím jest řeč provázena? O písmě.

Slovo řeči lidské vyjádřuje tomu, kdo je slyší, myšlenku a skrze myšlenku věc samu. Živosti však, názornosti a působnosti na cit nabývá řeč lidská tím, co ji provází: posuňky a pohyby tělesnými, přízvukem, modulací, hlasitostí, rychlostí, zpěvností.

Stálosti nabývá písmem, jímž jest provázena. Jako člověk své myšlenky spojuje se slovy, tak opět vyznačuje slova písmem; písmo se odnáší k řeči, řeč k myšlénkám, myšlenky k věcem.

Myšlenky jsou přirozené známky věcí; řeč a písmo sestávají ze známek svobodnou vůlí od rozumu řízenou utvořených, jež ovšem nejsou beze vztahů k věcem.

Jsou dva druhy písma. Znamky jednoho jsou téměř úplný anebo jen symbolický obraz předmětů; známky druhého jsou jen pro jednotlivé části, ze kterých celé slovo se skládá. Písmo ono jest ideografické, toto fonografické. Písmo ideografické jest buď obrazové čili kyriologické, buď symbolické; sem náleží písmo Aztékův, staré písmo čínské a poněkud hieroglyfy; zvláštním druhem obrazového jest písmo slovní, nové písmo čínské. Přejchod od písma ideografického k fonografickému tvoří egyptské hieroglyfy. Fonografické se dělí na slabikové (japonské a aethiopské) a abecední čili hláskové. Abecední jest nejdokonalejší; abeceda naše jest původu semitského a dostala se od Feničanů k národům evropským.

Máme však také písmo číselné, hudební, telegrafické; mnohá věda své výrazy technické písmem naznačuje sobě zvláštním, ku př. lučba. Jelikož mnohdy času nám se nedostává, bychom užívali obyčejného písma abecedního, chtěje je nahraditi kratších známek vyhledáváme, které nevyžadují tolik času; tak vznikl rychlopis a těsnopis. Mnozí učenci v úmyslu měli vyzkoumati ~~pasigrafii~~ ^{pasigrafii}, která by sloužila národům různých jazyků, ale marně o to se pokoušeli. Podobně se nedaří vynalézti a rozšířiti řeč světovou; ale latina mohla by býti řečí vzdělanců všech jazyků lidských, tak aby vedle jazyků národních pěstovali latinu jako prostředek, jímž by se vespolek dorozuměli a vespolek obcovali; také by užívání latiny zmírnilo nenávisť, kterou mají národové vespolek. Ovšem vyžaduje řeč latinská své písmo, latinku; a tak bychom měli společné písmo, jehož by vzdělanci všech jazyků píšíce latinsky užívali. Řevnivost národů vespolná nedovoluje, aby jedna z nynějších řečí byla učiněna pro vzdělance světovou.

Jako když myslíme, přebíháme slova, tak že se zdá, jako by naše myšlenky postrádaly slov, poněvadž nemáme ani času jich se státi vědomými: podobně přebíháme čtouce nebo píšíce slova, tak že se zdá, jako by písmo s myšlenkami spojeno bylo přímo. Jako mnohý člověk, který váhavě myslí, doprovází své myšlenky slovy hlasitými nebo šeptanými: tak nezvyklý pisat nebo čtenář přenáší nejprve písmo ke slovům a slova k myšlenkám.

Písmo naši činnost duševní velice podporuje a nesmírně

jest důležitosti; neboť co mluvím, písmem nabývá stálosti a dlouhého trvání, tak že myšlenky napsané šířiti se mohou do dalekých krajů a do daleké budoucnosti. Mimo to písmo klade překážky změnám ustavičným, kterým jest podrobena řeč. Konečně bez písma nebylo by literatury, nutného požadavku vzdělanosti.

Avšak písmem řeč nahraditi nelze; neboť slovo jest živé, city mocně probouzí a vůli pobádá, písmo jest proti němu jako mrtvé. Písmo jest sice pomůckou paměti; avšak přílišným spoleháním se na písmo paměť slábne.

Oddělení druhé.

O vzájemnosti:

§ 92. a) mezi světem zevnějším a mohutnostmi duše lidské.

Svět zevnější poskytuje člověku pokrm, nápoj a vzduch, aby mohl prokazovati činnost vegetativnou a své tělo zachovati; mohutnost pak vegetativná onu trojí potravu podle potřeby přijímá, řízena jsouc pudem přirozeným a později podporována mohutností poznávací a snaživou. Avšak svět zevnější podává také předměty mohutnosti poznávací a snaživé, mohutnost pak snaživá podporována jsouc poznávací působí na svět zevnější, od něhož zaopatřuje sebe, mohutnost poznávací a vegetativnou patřičnými předměty. Zvláště pokud má člověk rozum a vůli, obírá se světem zevnějším, do jeho působnosti mocně zasahuje a po jistou míru jej sobě podrobuje. Z počátku splývá člověk se světem zevnějším. Ale brzy sebe poznává rozdílným od něho a jakkoli po čas života pozemského na něm závisí, přece ho užívá jako prostředku a nad něj se povznáší; to se děje rozumem a vůlí.

§ 93. b) Mezi mohutnostmi duše lidské ¹⁾.

Mezi mohutnostmi duše lidské panuje určitý pořádek, o kterém již dříve zmínka jest učiněna. Jakmile člověk vznikne, v tom okamžiku jest mohutnost vegetativná v činnosti; mo-

¹⁾ Stöckl Lehrb. d. Philos. II. Th. Psych. II. Abschnitt.

hnutostem jiným připravuje ústrojí tělesné, ve kterém a s kterým pospolu by prokazovaly činnosti. Pročež mohutnosti smyslné, živočišné počínají teprv, když ústrojí dostatečně jest vyvinuto. Mohutnosti však smyslné pracující pro nadsmyslné půdu jim připravují. Mohou tedy nadsmyslné začítí svou činností, když smyslné do jisté doby a po jistou míru úlohu tuto vykonaly. Mohutnost pohybná nastupuje činností svou s mohutnostmi smyslnými; jest i ona na ústrojí závislá. Mohutnost poznávací před snaživou mohutností činností svou počíná, poněvadž činnost snaživá předpokládá poznávací. Když mohutnosti všecky jsou v činnosti, působí snaživá na poznávací, nadsmyslná na smyslnou, obojí pak na vegetativnou; taktéž slouží pohybná ostatním a působí na ně. Ovšem nepozbývají touto vzájemností mohutnosti své povahy.

Důvodem této vzájemnosti jest duše, která jsouc jedna všech mohutností jest podmětem a jimi vládne.

Z této vzájemnosti vyplývá, že způsob života vegetativního má vliv na způsob života psychického a také na opak. Je-li život onen v pořádku, prospívá i tento; pakli však ústrojí tělesné porušeno, trpí také život psychický; je-li život vegetativný příliš bujný, duše jsouc jím příliš zaměstnána rozvíňovati nemůže patřičnou měrou činnost ostatních mohutností: *sus inimica Minervae, plenus venter non studet libenter*. Dojmy smyslné spojeny jsou se životem vegetativným; neboť je-li tento sporádán, bývají ony veselé, jasné, libé; pakli tělo nezdrávo, býváme ve snaživosti smyslné rozladěni, sklíčeni, naraziti, zarmouceni, netrpěliví. Tu může ovšem vůle takovým dojmům klásti meze podle předpisů rozumových, tak aby nepřekážely zájmům nadsmyslným. Opáčně dojmy snaživosti se odehrávají v životě vegetativném a v mohutnosti pohybné. Mírná radost jeví se na tváři a v očích, urychluje oběh krve, nutí ke smíchu a pohybum tělesným; podobně působí stud, hněv, bázeň atd. Pláč doprovází mnohé dojmy; rozmanité jsou stavy života vegetativního, posuňky obličejové a jiné pohyby ku př. rukou, vnitřními dojmy způsobené, z nichž jako ze známek, účinků souditi lze na dojmy označené, příčiny. Takto soudice musíme býti opatrní, poněvadž jedna známka označovati může více dojmů; čím více známek, tím jistější a určitější poznání dojmu.

Avšak netoliko jednotlivé dojmy, nýbrž také individuálnost celého nitra lidského na jevo vychází v individuálnosti zevnějšku lidského. Ku př. tahy nadaného anebo šlechtetného jsou vý-

znamné, zrak jasný, duchaplný; čím více ve vzdělanosti člověk pokračuje, tím více se zdokonaluje zevnějšek; opáčně jeví se nevzdělanost a surovost mravní. Ano i jisté výbornosti duševní anebo slabosti, ctnosti nebo nepravosti skryté prozrazují se zevnějším tvarem těla lidského. Avšak tento poměr zevnějšku k životu duševnímu není tak pravidelný, abychom s jistotou souditi mohli ze zevnějšku na nitro; pročez fysiognomika Lavaterova nemá platnosti všeobecné. Jest sice duše formou těla, tak že své zvláštnosti jemu vtiskuje; než úplnou shodu mezi nimi hledati nemůžeme, poněvadž hmota není úplně podajná, závisí také na vlivech zevnějších a poněvadž vegetativná činnost duševní, ústroje tvořící, není úplně podrobena rozumu a vůli.

Mnohý dojem, ku př. nenadálý a brozný strach, hluboký a trvalý zármutek, náhlá radost a přílišná hubí život vegetativný buď náhle anebo zvolna. Také duchová činnost přílišná zdraví tělesnému škodivá, zvláště trvá-li dlouho a nepopřeje-li se tělu odpočinku; často následují nemoce chronické, jež zdraví tělesné pomalu podkopávají, nejčastěji nervové, jež končívají někdy v bláznici.

Zvláště pozoruhodna jest vzájemnost mezi mohutností smýslně poznávací a nadsmýslně poznávací. Ona tvoří pro tuto představy smýslné; tato pak tvoří na jejich základě představy nadsmýslné prováděna jest činností mohutnosti smýslně poznávací. Z té příčiny jakkoli mohutnost nadsmýslná působí bez ústroje tělového, přece souvisí nepřímo, skrze mohutnost smýslnou s mozkem, ústředním orgánem mohutnosti smýslné; stavům mozku odpovídají stavy mohutnosti nadsmýslné, ovšem po jistou míru, poněvadž tato neužívá ústroje jako příčiny nástrojné, ku prokazování své činnosti. Tato souvislost dala podnět frenologii Gallově, která z lebky soudí na útvar mozku a z tohoto na vlohy a vlastnosti jednotlivých lidí a která proto se nazývá též kranioskopie. Avšak frenologie se neosvědčila, poněvadž výzkumy její zkušenosti odporují, poněvadž tvar lebky neodpovídá tvaru mozku; aniž osvědčiti se může, jelikož mohutnost nadsmýslná činnost podniká bez ústroje tělového. Důsledkem frenologie jsou hmotařské názory o duši lidské; nehmotnost a duchovost duše lidské mizí.

Oddělení třetí.

§ 94. O modifikacích života lidského.

Posud jsme vykládali lidský život obecný. Avšak činnost vegetativná působí v něm modifikace; jiné modifikace příčinou mají přírodu, dějiny, zaměstnání, vychování, vzdělanost, mravnost, náboženství, obcování jedněch s druhými; změna těchto činitelů má v zápětí za sebou změnu modifikace. Modifikace jsou pravidelné a nepravidelné. Ony se vyskytují buď u všech jednotlivých lidí, jako bdění a spánek, různost věku anebo u jednotlivých tříd jako různost pohlaví, letory, plemene, národa, rodiny, stavu. Nepravidelné jsou somnambulismus, visionářství, choroba duševní. Z modifikací jedny jsou vrozeny (pohlaví), jiné zděděny (zvláštnost rodinná, plemenní), jiné nabyty buď nezbytně (věk mužný) buď podmíněčně (stav, choroba duševní). Při jedněch není účastna svobodná vůle (věk), při jiných není vyloučena (letora), při jiných jest hlavně činna (stav).

§ 95. O spánku.¹⁾

Když člověk bdí, slouží ústrojí činnosti vegetativnou tvořené a zachovávané přímo životu smyslnému, nepřímou nadsmyslnému. Tato služba síly napínající a jich využitkující unavuje ústroje tělesné; proto jest jim potřebí v dobách pravidelně se opakujících klidu, aby obnoveny byly opět jejich síly. A to se děje spánkem, který jest sice přirozeně podporován noci, ale jí není nezbytně podmíněn. Tento klid působí, že život sensitivný ustává a s ním prostředně také život nadsmyslný, jemuž onen jako podmínka předchází a jenž oním jest provázen, že činnost vegetativná v plné míře se prokazující obnovuje ústroje, jejichž síly v čas bdění jsou spotřebovány a že se dějí pohyby pouze odrazové a samopůvodné. Zvláště o mozku jest nám tvrditi, že ve spánku odpočívá; neboť tlak na mozek činěný zvláště u dětí a zvířat okamžitý přivádí spánek, a prostředky uspávací, únava, teplo, zima, obtíže žaludkové přímo nebo nepřímo na mozek tlačí a spánek působí. Nutně se spánkem souvisí přerušení vědomí a sebevědomí, tak že nás uspává, co tuto

¹⁾ O spánku Gutberlet, Hagemann, Stöckl, Durdík (Psychologie), Drbal. Empirische Psychologie).

činnost přerušuje, ku př. dlouhá chvíle, jednotvárnost představ, únava. Při spání pravidelném pozorovati lze určité doby: ospalost, dřimotu, spání lehké, hluboké, snivé, polospánek, procitnutí.

Kdežto smyslové ve spánku hlubokém odpočívají, činným může býti ve spánku méně hlubokém smysl vnitřní: fantasie a paměť, jakož i některé smysly zevnější, ku př. sluch, čich, hmat; odtud pocházejí snové. Snové podmínění jsou popudy zevnějšími, ku př. zvukem, dále oběhem a návaem krve, obtížným dýcháním, chorobným stavem ústrojů, polohou těla, představami a dojmy, jež jsme měli bdíce nebo usínajíce, předměty, jež nás ve dne bavily, veselou nebo smutnou náladou myslí, kterou jsme měli bdíce. Jestliže snové patřičně neodpovídají příčinám svým, jestliže sestávají z představ a dojmů smyslných prapodičně spojených a berou na sebe ráz objektivnosti; příčinu hledati jest v tom, že utuchlo sebevědomí a že smyslové zevnější nejsou dokonale činnými; proto nelze sny pořádati a spojovati podle obsahu představ, aniž lze ve spánku poznati, že jsou to subjektivné obrazy fantasie; teprv když se probudíme, jestliže jsme na sny nezapomněli, soudíme o nich, o jejich obsahu a subjektivnosti. Snové nešetří řádu prostorového, vynikají mnohdy živostí a jasností, které nemají představy tytéž, když bdíme, a jsou-li příliš živi, stává se, že bývají provázáni pohybem, řečí. Povaha jejich mnohdy se shoduje se stavem tělesným a duševním, v němž se nalézá člověk, tak že bývají zrcadlem toho stavu; někdy však při unavenosti tělesné a rozladěnosti duševní dostavují se snové příjemní. Rozumnost snů našich spočívá na nahodilém obnovování a spojování představ za bdění spojených anebo na lehkém spánku, v němž poněkud činným jest mozek, orgán mohutnosti smyslné a následkem toho i mohutnost nadmyslná a který také působí, že sny si někdy pamatujeme. Ve spánku odpovídá činnosti poznávací žádné anebo skrovné činnosti snaživá žádná anebo skrovná; o svobodě vůle lidské nelze ve spánku mluvit, proto není přičetnosti za to, co ve spánku se učiní, buď žádné anebo ne úplné.

§ 96. O hypnose¹⁾.

Jakýmsi spánkem nepravidelným, chorobným jest hypnosa, stav lidský, nedosti posud vysvětlený.

¹⁾ Viz Die Lehre vom Hypnotismus von Prof. Dr. Obersteiner 1893. Hypnotismus ve světle mravouky katolické od prof. dra. Vřešťala 1893.

Spánek hypnotický vzniká tím, že zevnějšími čidly se působí na nervstvo ústřední a že tento účín fyzický provázen jest účinem psychickým; ku př. pozornost hypnotisovaného se soustředí v jednotvárných popudech smyslných, pravidelně se opakujících, načež se mu od hypnotisujícího udělí rozkaz určitý a rozhodný, aby spal a t. d. Aby kdo hypnotisoval, není mu potřebí zvláštních vlastností anebo nástrojů; musí však k mediu, t. j. k osobě, která má býti hypnotisována, se chovati auktoritativně, rozhodně a jistotně. Jedna třetina lidí je prý nepřístupna hypnose, druhá přístupna měrou nepatrnou, třetí měrou značnou. Kdo má nervy snadno vznětlé, upadá spíše do hypnosy; což platí o ženách a dítkách, zvláště o ženách hysterických. Právě blázni jsou hypnosy téměř neschopni. Mnohý dovede sám sebe hypnotisovati. Z hypnosy se probouzí hypnotisovaný buď sám anebo pouhým rozkazem hypnotisujícího a t. d.

Ve spánku hypnotickém dějí se 1. pohyby tělesné na rozkaz hypnotisujícího anebo po jeho příkladě; údy se smršťují, ba i tuhnou, natírá-li je hypnotisující. 2. působí hypnosa na činnost smyslů tak, že trpí buď hyperalgesii aneb analgesii; příznaky se vyskytují v oboru všech smyslů. Po třetí v oboru bylinném znamenati lze změny, jež nejsou ještě dostatečně prozkoumány. Po čtvrté hypnotisovaný není pánem své vůle, ale jest podroben vůli hypnotisujícího; sebevědomí má dvojí, jedno pro dobu svého života pravidelného, jiné pro doby hypnosy. Po páté suggestcemi, jimž nejsou přístupni všichni hypnotisováni a jež se neprokazují účinnými ve všech dobách hypnosy, hypnotisující něco namluví hypnotisovanému, jenž podle toho myslí a jedná; ku př. hypnotisující dá hypnotisovanému tužku, jako by to byl doutník, a poručí mu, aby kouřil; a hypnotisovaný kouří a t. d.

Hypnosa se podobá spánku, suggestce snům; je to nervová nemoc, uměle způsobená a krátce trvající, nepravidelný stav duševní, ve kterém pozornost jest velmi mocně obrácena k jistému předmětu, vůle slába, hypnotisujícímu podrobena, ve kterém hypnotisovaný zbaven jest svého sebevědomí pravidelného. V životě obecném děje se něco podobného. Kdo velmi mocně svou pozornost obrátí k jednomu předmětu, zapomíná na vše ostatní, vykonává, jako by neměl své vůle, co se mu namluví, a přichází konečně k sobě, jako by se probudil ze

sna. V obecném životě má mnohý slabou vůli a podrobuje ji jinému, jenž jím vládne.

Psychologie, paedagogika, morálka chovají se k hypnose s nedůvěrou; člověku v těchto třech příčinách škoda může vzejíti, jakož i ve příčině zdraví tělesného. Důstojnosti lidské hypnosou se neprospívá.

Zdali a kterak může hypnosa v nemoci tělesné prospěti, mohou lékaři posouditi; zdali a pokud jest mravně dovoleno hypnotisovati, náleží morálce rozhodnouti.

Záhodno jest opatrně přijímati zprávy o hypnose.

§ 97. O různosti věků.

Se zvláštnostmi života bylinného, jež přísluší věkům rozličným, spojeny jsou zvláštnosti života psychického, jež po jistou míru předmětem jsou svobodné vůle:

1. V dětském věku klade se základ pozdějšího zdraví tělesného a duševního. Je to doba, ve které převládá stránka života psychického, k vegetativnému přistoupivšího, smyslná nad nadsmyslnou, ve které se cvičí smyslové, řeč, pohyby, ve které si vede život psychický více vnímavě, receptivně. Pudu napodobování jest opatrně užívati k výchově dítěte. Hravě, bez velké námahy a pomalu přichází dítě k činnosti nadsmyslné.

2. Věk chlapecký, počínající asi osmým rokem, jest doba, kdy volně se vyvinuje život psychický, nadsmyslný. U chlapce se vyvinuje samovolnost, spontaneita života psychického, která musí býti řízena ve příčině didaktické a paedagogické. Známkou toho věku jest nestálost, těkavost, lehkomyšlnost, nepečlivost, nerozvážlivost; bezčetny jsou jeho chyby, pročež potřebuje opatrného, bedlivého, laskavého a přísného vůdce. Hravost převládá; ale začíná práce vážná, namahavá, která musí býti oslazována, aby se nezhnusila. Paměť převládá; úsudek počíná se tvořiti.

3. Ve věku jinošském, jenž rokem asi šestnáctým počíná, zvolna se dovršuje vývoj těla i duše. Život psychický směřuje k určitému povolání, jež mladíku před očima tane v ideální záři; ideálnost bývá někdy fantastická, odporuje rozumu a zkušenosti. Vnimavost a samovolnost rovné váhy nabývají, lehkomyšlnost a nestálost chlapecká zvolna mizí, činnost nadsmyslná rozsahem a obsahem se dokonali, ideálnost převládá.

Ale i nezřízená se probouzí snaha; jinoch do výstřednosti upadá, střední cestu hledá. Přechodem k věku mužnému jest někdy neurvalost, hulvátství, jež neděje se ze zlé vůle, nýbrž z touhy po samostatnosti, v něm se probouzející. Rozkošnictví jest pro jinocha úskalím nebezpečným.

4. Věk mužný, rokem asi dvacátým čtvrtým počínající, jest doba srovnalosti a rovnováhy mezi životem vegetativním a psychickým, doba uzrávání, kdy osobnost a činnost s povoláním spojená jednotného rázu nabývá. Ideálnost fantastická mizí, zdravý rozum a pevná vůle vládnou. Muž prokazuje sílu mohutnou, pružnou a vytrvalou. Neustupnost bývá někdy vadou jeho, jakož i směr ideálů málo dbající, nezřízeně a sobecky prospěchu hmotného vyhledávající.

5. Věk stařecký, rokem asi šedesátým počínající, jest doba, kdy život vegetativný ochabuje, činnost sensitivná slábne, činnost nadmyslná lehkosti a hbitosti pozbývá. Život duchový světa zevnějšího méně dbaje nitrem se zanáší, tak že stařec z pokladu svých zkušeností a vědomostí dříve nabytých čerpá náhledy zdravé; proto známkou stáří jest moudrost. Ve starci hyne člověk pozemský, aby po smrti tělesné nastoupil život nadzemský; stařec na pomíjitelnost časnou zapomínáje myslí na věčnost. Mrzutost bývá někdy vadou jeho, která jej činí ve společnosti nesnášenlivým a příliš přísným; nemůže se vždy vpraviti do pokroku, kterým překonává mladší pokolení minulost starcovu; aniž jej vždy chrání před pošetilostí stáří.

Řídké jsou výjimky této posloupnosti: Giov. Pico della Mirandola, nar. r. 1463., zemř. r. 1494., filosof a theolog, znatel latiny, řečtiny, hebrejštiny, chaldejštiny, arabštiny, fysiky, matematiky, přírodní magie a kabaly. Baratier J. F., nar. 1721, zemř. 1740, paměti hoden předčasnou rozumu svého vyspělostí, kterou máje 4 leta již francouzsky a německy, v 5. roce latinsky čísti a psáti uměl a ve 13. roce „Cestopis Benj. z Tudely“ vydal. Kulmannova Alžběta, básnička ruská, nar. 1808, zemř. 1834. Takový vývoj předčasný záhy smrtí končí.

§ 98. O různosti pohlaví.

Není duševní vlohy ani činu duševního, který by výhradně náležel muži anebo ženě, tak že žena právě tak jest člověkem jako muž; ale zvláštnosti, jimiž vyniká muž anebo žena, jsou

toliko modifikace obecné povahy lidské, jež souvisí se zvláštěnostími života vegetativního.

Hlavním rysem muže jest převládající samovolnost, ženy převládající vnímavost; oborem muže jest u větší míře život veřejný, jehož se účastní činností tvůrčí, ženy život rodinný, jehož jest hlavní podporou. U muže převládá logické myšlení zvolna pokračující a do hloubky vnikající, kdežto žena více citem jest vedena, soudíc rychle a povrchně. Žena vnímajíc rychle vnější dojmy snáze sice chápe než muž; avšak paměť její není tak věrna jako mužova, za to však jest její obrazotvornost větší. Instinkt, který u ženy více vládne než u muže, vede často ženu bezpečněji na pravou cestu než muže rozum. Muž silnějších dojmů potřebuje, aby mysl jeho byla pohnuta, žena bývá slabšími dojmy již dosti značně pohnuta, snadno se podávajíc dojmům vnějším; muž působí proti dojmům vnějším účinněji, tak že se odhodlává rychleji k činu, kdežto u ženy účinek vnějších dojmů bez činu rychleji mizí. Snaživost mužova jest mohutnější, vůle pevnější a vytrvalejší, s větší srdatostí spojena než u ženy; povaha mužova jest stálější, naproti tomu ženina trpělivější, k zoufalství méně nakloněna; muž bývá více nakloněn k sobectví, ctižádosti a hrdosti než žena, která v sobě dovede vzbuditi i největší sebezapření. Pravá mužnost jeví se opatrnou rozvážlivostí, setrváním na pojatém úmyslu, jednáním neochabujícím; pravé však ženskosti známkou jest vroucnost, tichost, trpělivost a shovívavost. Vysokého stupně docházejí u ženy soucit, láska, cit slušnosti, cudnosti, krásy, jakož i city mravní a náboženské; okras těchto hradbou jest stydlivost, která u ženy jest větší než u muže.

Neptirozeno jest, aby muž přijal povahu ženskou a se stal ženkylem (Ludvík XV.), anebo žena přijala povahu mužskou a se stala mužatkou (Alžběta, královna anglická). Muž a žena se doplňují a tvoří dvojici souladnou. Cti hodni jsou oba, konají-li své povolání, dosahují-li cíle sobě vytknutého i společného i zvláštního. Emancipaci ženského pohlaví musí rozumná psychologie zavrhnouti.

§ 99. O různosti letor.

Letora, temperament, znamená miru, v jaké pohnuta býti může mysl, zda snadno či nesnadno, zda hluboce či povrchně. Má svůj základ hlavní v přirozené povaze duše samé, vedlejší

v přirozenosti nervů, svalů a krve a v celé konstituci tělesné; tvoří se též svobodnou vůlí, vychováním, přírodou, okolnostmi, pohlavím, věkem, stavem.

Rozeznáváme čtvero letor: Při cholerické letoře mysl se pohne snadno a hluboko, při sanguinické snadno a povrchně, při melancholické nesnadno a hluboko, při flegmatické nesnadno a povrchně.

Nevyskytují se letory u lidí čisté a ryzé; odstínů a přechodů jest mnoho. U téhož člověka bývá letora rozličná v rozličných dobách a v rozličných oborech činnosti. Každá letora schopna jest ctnosti a nepravosti. I muž i žena mohou mít letoru kteroukoli; ale jinak si vede muž cholerický a jinak žena cholerická a t. d., jak toho vyžaduje různost pohlaví, a rozhodněji se vyskytuje u mužů letora cholerická a flegmatická, u žen sanguinická a melancholická. Věk modifikuje letoru, tak že chlapec se kloní k letoře sanguinické, jinoch k cholerické, muž k melancholické, stařec k flegmatické. Také národové vynikají letorou: francouzský sanguinickou, německý flegmatickou, italský cholerickou, slovanský melancholickou; to platí o národu celém, ne o jednotlivcích. Letory bývají též dědičné v rodinách.

§ 100. O různosti plemeu ¹⁾.

Podle pleti, vousů, vlasů, obličeje, úst, čela, dutin a štěrbin očních, lícních kostí, oblouků jářmových, čelistí, nosu, zubů, brady, lebky a pánve, obzvláště podle pleti, vlasů a lebky rozeznáváme patero tříd pokolení lidského: kavkazskou, mongolskou, americkou, malajskou a ethiopskou.

Všecky tyto rozdělovací členy pokolení lidského jsou odrodky (varietates) jednoho druhu (speciei) ustálené, jež senazývají plemena (fr. races), nikoli druhy jednoho rodu ve smyslu vlastním či fysickém pochopené. Plemena pokolení lidského přirovnati lze k odrodkům domácího psa: chrtu, psu ovčáckému, řeznickému, loveckému, ale ne ke druhům, rodu pořaděným: psu, kočce, kuně, medvědu.

Tato věta vyplývá z následujících dvou důvodů:

¹⁾ Viz pojednání, jež ve „Vlasti“ r. 1894. spisovatel této psychologie napsal: „Zda pochází veškeré pokolení lidské od jedné prarodičů?“ Použito spisu Hettingerova: Apologie des Christenthums. 2. 1. 5.

1. Dva jedinci, kteří přirozeným řádem pohlavně se mísí a splozují potomky plodné, náležejí ke dvěma odrodkům jednoho druhu, jako kůň arabský a kůň tatarský, druhu koně podřadí; dva jedinci, kteří ani přirozeným řádem, ani umělým se nemísí pohlavně, nebo jsou-li uměle od člověka k tomu přinuceni, aby se misili pohlavně, buď nesplozují potomků plodných, anebo splozují potomky, jejichž plodnost ve třetím nebo čtvrtém pokolení zaniká, náležejí ke dvěma různým druhům, jako kůň a býk, vzdálenějšímu rodu paznehních ssavců podřadí, kůň a osel, nejbližšímu rodu jednokopytníků podřadí. Toto pravidlo stanovili o druzích a odrodcích podle Aristotela J. Müller ¹⁾, Leunis ²⁾, Cuvier, Flourens, Buffon, Jussieu ³⁾, de Candolle, J. Geoffroy Saint-Hilaire, Chevreuil atd., a tak mocně o nich rozhoduje, že kdyby se ukázalo, že dva jedinci, kteří posud byli počítáni ke dvěma druhům, splozují potomky plodné, musili by nazváni býti dvěma odrody jednoho druhu.

2. Avšak dva lidé, kteří náležejí k různým plemenům, buďtež plemena jakákoli, mezi sebou se mísí pohlavně a splozují potomky bez konce plodné; smíšenci pak nejsou horší než ro-

¹⁾ Physiologie des Menschen 1840. II. B. S. 769.: Die Art ist eine durch die Individuen zunächst repraesentirte Lebensform, welche mit gewissen unveräusserlichen Characteren in der Generation wiederkehrt und durch die Generation ähnlicher Individuen constant wieder erzeugt wird. Der letzte Umstand unterscheidet die Art von den Bastarden. — Die Bastarde, deren Erzeugung schon durch die Abneigung der Individuen verschiedener Art erschwert wird, sind nicht mehr fähig sich durch Vermischung mit Ihregleichen in ihren Characteren zu erhalten. Die Abarten oder Varietäten sind innerhalb des Begriffes der Art vorkommende und durch Individuen repraesentirte Lebensformen, welche sich auch fruchtbar unter sich und mit anderen Varietäten vermischen können. Die Varietät, wenn sie prägnirend wird, ist Race.

²⁾ Synopsis der drei Naturreiche: Alle Einzelwesen, welche von gleichen Eltern abstammen, sich fruchtbar fortpflanzen können und im Verlaufe ihrer Entwicklung selbst oder durch ihre Nachkommen den Stammeltern wieder ähnlich werden, bilden eine Art. — Wenn sich bei Individuen derselben Art durch äussere Einflüsse entstandene unwesentliche Verschiedenheiten in Grösse, Farbe u. s. f. durch Zeugung oder Samen fortpflanzen, entsteht eine Abart, Race. —

³⁾ Revue de deux Mondes 1860. T. 31. p. 160. L'espèce est la collection constante de tous les individus, qui se ressemblent entre eux plus qu'ils ne ressemblent à d'autres, qui peuvent, par une fécondité réciproque, produire des individus fertiles et qui se reproduisent par la génération de telle sorte, qu'on peut par analogie les supposer tous sortis originairement d'un seul individu.

dičové ani tělesně ani duševně, ano někdy i lepší. Tak dokazují J. Müller, A. v. Humboldt, Blumenbach, Rud. a Ondř. Wagnerové, Burdach, Wilbrand, Waitz, Prichard, Buffon, Cuvier atd. Dva evropští, velmi mocní národové jsou smíšenci; v Angličanech koluje krev Keltů, Anglosasů, Římanů a Normanů; ve Francouzích krev Keltů, Římanů a Franků. Smíšenci Arabů a Francouzů nejsou ani tělesně ani duševně horší než jejich rodičové. Černoši, Indiáni, Austrálové, Evropané s výsledkem trvalým mezi sebou se mísí bez konce, tak že vznikají kmenové noví, na těle a duchu velice prospívající. O běloších a Hotentotech, Irčanech a Číňanech, Malajcích a Holanďanech totéž možno říci. Mnohonásobně se křížují plemena stará i nová; vždy se rodi potomci plodní, a to někdy krásnější a četnější. Výjimky, které proti této plodnosti se namítají, buď jsou právě jenom výjimkami, aneb objevily se nepravdivými, anebo příčinu mají v nepravostech a neřestech

Z těchto dvou vět následuje, že všechna plemena pokolení lidského jsou odrodky jednoho druhu.

Tuto druhovou jednotu pokolení lidského zastávají kromě jmenovaných učenců také: Owen, Arm. de Quatrefages, Steffens, Schubert, Schaafhausen, v. Baer, H. v. Meyer, Virchow, Hugh Miller, Sir John Herschel, Lyell, Huxley. J. Müller píše: „Plemena lidská jsou tvary jednoho druhu, nejsou druhy jednoho rodu, poněvadž se mezi sebou mísí a rozplozují.“ Owen: „Nabyl jsem toho přesvědčení, že člověk tvoří jeden druh, a že rozdíl plemenům zvláštní svědčí o odrodcích.“ Virchow: „Mám velikou náklonnost snadšením přijati viru v jednotu pokolení lidského, aniž rozdíl mezi plemy shledávám tak značných, že bych je mohl určit.“

Z toho, že plemena pokolení lidského jsou odrodky jednoho druhu, následuje, že snad povstala z jedněch prarodičů. Neboť zkušenost o zvířatech učí, že potomkové jedněch rodičů zvířat, zamezíme-li pohlavní jejich mísení s jiným odrodkem a uvedeme-li je do rozmanitých okolností, přijímají rozmanité tvary a tvoří nové odrodky. Tato rozmanitost bývá u zvířat mnohem větší než u lidí, ač u lidí se vyskytují mimo účiny fysické také účiny duševní, oněch mocnější. Tedy dle analogie souditi lze o lidech, že povstali z jedněch prarodičů. Než, tento závěr analogický jest pouze pravdě podobný; neboť možno si mysliti, že Bůh stvořil více prarodičů a tak je upravil, aby jejich potomkové se mezi sebou s trvalým výsledkem pohlavně mísili

a jeden druh tvořili, jak to lze tvrditi o zvířatech. Přece však jisto jest, že přírodní vědy společný původ všech lidí z jedněch prarodičů nemohou prohlásiti nemožným.

Jistoty nabudeme, *tážeme-li se*, proč asi plemena pokolení lidského mezi sebou se mísí s trvalým výsledkem. Odpověď zní: poněvadž mají stejnou přirozenost druhovou. Tato stejnost jest přes všechny rozmanitosti tak veliká, že se nemůže nezákládati v stejném původu z jedněch prarodičů; pročez řídice se zásadou, která nám dovoluje z dalšího průběhu trvání souditi na počátek, uzavíráme, že všechna plemena pokolení lidského povstala z jedněch prarodičů. Uvažujme tedy, zdali takovou měrou přirozenost lidská jest u všech plemen v dalším průběhu trvání svého podstatně a specificky stejná. Avšak přirozenost lidská má dvoji stránku; jedna jest závislá na těle, druhá jest rázu duchového. Tedy mluviti budeme o stejnosti tělesné a duchové.

Stejnost duchová, poněvadž povaha duše lidské duchová, myšlením a svobodnou vůlí sejevící, jest specifická známka člověka, kterou především se liší člověk od zvířete, vyšetřujícímu společný původ z jedněch prarodičů poskytne jistotu, kdežto stejnost tělesná pouze pravděpodobnost působí. A jinak býti nemůže. Neboť úplné známosti přirozenosti lidské nabyti lze poznáním toho, proč člověk takovým jest, jakým jest, t. j. poznáním duše lidské povahu duchovou mající; částečná známost, která působiti může jenom pravděpodobnost, vyplývá z poznání těla. Stejnost těla ozvěnou jest stejnosti duchové. Obojí však stejnost se musí vyšetřiti, poněvadž i tělo i duše jsou podstatné části člověka, jež činí jednu úplnou podstatu.

Mluvme dříve o stejnosti tělesné, našemu poznání bližší, poněvadž do smyslů bije.

Všechna plemena pokolení lidského mají 1. stejnou anatomickou soustavu těla. 2. Jednotlivé kosti jsou u všech v témže počtu a mají stejnou formu a stejné složení; totéž platí o svalch. 3. Ruce a nohy u všech opatřeny jsou silnými svaly, u všech lidí a jenom u lidí jsou lýtka, u všech jsou zadnice široké a okrouhlé. 4. U všech jsou vlasy na hlavě, vousy na obličejí; vousy nejsou sice u všech plemen stejně silny, ale není kmeny, jemuž by úplně scházely. 5. U všech plemen složená jest hrudní kost v dětském věku z 8 částí, v mladém ze 3, jež později zcela srůstají. 6. Stejná jest poloha velké díry záhlavní a dvou výběžků kloubních na kosti záhlavní. 7. Přímá

jest u všech postava, v ústrojí nohy, pánve a páteře založená. 8. Kůže, ač různé barvy, přece svým výkonem žádného rozdílu neprokazuje. 9. Všechna plemena mají stejný počet zubů stejně dlouhých v nepřetržitě řadě, jež v stejné době vyrůstají. 10. U všech je stejný objem dutiny lebkové. 11. U všech je stejný mozek, tak že hmotou mozek černocho se neliší od mozku Evropana, a závitky všech mozků lidských projevují týž základní typus. 12. U všech je stejná délka života, stejná náchylnost k nemocím, stejná teplota těla, stejný tlukot tepen, stejná doba těhotenství, stejné období katamenii, vývoj pěti smyslů stejně souměrný. 13. Průběh dýchací, zažívací a vylučovací jest u všech stejný. 14. Všeliké potravě a všelikému podnebí zvykají; všichni znají a dělají si oheň, jehož dovedou užívat, připravující pokrmy a konající práce řemeslné; také náradí a zbraně se pořizují u všech. Všichni nakloněni jsou k látkám narkotickým, líhovým, aromatickým.

Z á v ě r. Takovou stejnost, která se nevyskytuje v říši zvířat u žádných odrodků jednoho druhu, nelze ničím tak dostatečně vyložití jako společným původem z jedné prarodič. Než pokládati lze tento závěr toliko za pravdě podobný, jelikož ona stejnost týká se těla. Zkoumejme stejnost duševní.

Byť i stupeň vzdělanosti rozumové a mravní nebyl u všech plemen stejný, shledáváme u všech tytéž mohutnosti duševní: rozum a svobodnou vůli. Rozum jeví se u všech tvořením pojmů, soudů a úsudků; u všech jeví se myšlenky řeči článkovitými, které nejsou bez grammatiky a předpokládají jednu řeč původní, kterou předkové všech plemen mluvili, jsouce ještě pospolu. Svobodné vůle se užívá u všech k činům mravným nebo nemravným, přičetným, odměny nebo trestu hodným; u všech se působí na svobodnou vůli rozkazem, napomináním, přimlouváním, hrozbou, slibem, strachem, odměnou, trestem. Základní pravidla zákona přirozeného jsou táž. Tytéž základní city u všech se vyskytují: láska i nenávisť, radost i žalost, doufání a zoufání, bázeň a srdnatost, zlost. Ozdob se užívá u všech, v jistých dobách jest veselo, slavnosti se pořádají a tance provozují u všech. Láskou nakloněni jsou k rodičům, rodišti a rodákům; všichni jeví stud a k starcům úctu. Hlavní vášně, náruživosti a nepravosti jsou u všech tytéž. City dávají se na jevo u všech smíchem, pláčem, posuňky a zpěvem, s řeči spojeným. Všichni jsou schopni ve vzdělanosti rozumové a mravní pokračovati nebo klesati; žádný národ se nevyvinul bez účinu,

kterým působil jeden ve druhý, nebo jedno plémě ve druhé. Všichni jeví schopnost k vědám, uměním a řemeslům; všichni znají obchod. Společenský život vede se u všech v rodině a obci. U všech se shledává náboženství a hohoslužba; mytologie svědectví dávají o původní tradici, která byla společna lidem pospolu žijícím, a kterou, když se rozešli, podrželi, ovšem ne všichni stejně a pravdivě. Vzájemně působí na sebe tímto duševním životem všechna plemena buď prospěšně nebo záhubně. Do společného proudu dějin lidských vstupují plemena dříve neznámá a vně dějin se nalézající; dějiny lidské jsou v pravdě všeobecný. Vzdělanější kmen sdílí s kmenem méně vzdělaným, buďtež plemena kterákoli, svou vzdělanost: také vzdělanosti křesťanské, ačkoli jest nejvyšší, přístupna jsou plemena všechna.

Závěr: Tedy životem duševním jednotu tvoří všechna plemena úzkou, ku přirozenosti právě lidské se odnášející, nezbytnou. Tato jednotu předpokládá společné obcování duševní prvních lidí v původní rodině jedné a jediné, kterým jediným ji lze vysvětliti. Tato jednotu duševní, skutečná a nezbytná, předpokládá skutečnou a nezbytnou jednotu tělesnou, poněvadž duše s tělem úzce souvisí. A tuto jednotu tělesnou, skutečnou a nezbytnou způsobiti může toliko společný tělesný původ z jedněch prarodičů, který je tedy přirozeností lidskou nutně vyžadován.

Než, ožívají se všeliké námitky proti tomuto důkazu. Vyvrátíme je, čímž také stejnost tělesná a duševní ještě více se objasní, a náš závěr ještě větší platnosti a váhy nabude.

Mezi odpůrci společného původu z jedněch prarodičů vyskytují se také mnozí Darwinovci. Obhájcové toho původu, kteří transmutaci druhu v odrocích přijímají, ale descendenci živoka z nerostu, jednoho druhu živoka z jiného, člověka ze zvířete zavrhnou, ač Darwinovcům vším právem odporují a nemohou si je přáti za své spojence, přece nediviti se nemohou, že mnozí Darwinovci o společném původu všech plemen lidských z jedněch prarodičů nechtějí ničeho slyšeti. Vždyť mluví Darwin o 4 nebo 5 pravelech, anebo jak sám praví: chce-li kdo, o 1 praveku, z něhož descendenci vyvinula se celá květena a zvířena; proč by tedy Darwinovci nemohli chtítí mluvíti o jedněch prarodičích, ze kterých veškeré pokolení lidské se vyvinulo? Nechtějí-li o jedněch prarodičích mluvíti, jsou nedůslední. Ovšem kdyby křesťanství nemluvílo o jedněch prarodičích a se nezakládalo na společném původu, pak by snad chtěli mluvíti o

jedněch prarodičích. Ostatně obhájcové společného původu všech lidí z jedněch prarodičů spojití se nemohou s Darwinovci, kteří pro veškeré pokolení lidské kladou 1 prarodku, poněvadž za tento prarodku pokládají jakousi opici; neboť somatologie a psychologie dokazují rozhodně a jistotně, že člověk nepochází z opice.

Které se činí námítky od protivníků kterýchkoli a jak je vyvrátíme?

1. Společný původ z jedněch prarodičů nutně vyžaduje, aby bratři a sestry mezi sebou se ženili a vdávali; avšak přírozený zákon takovému sňatku brání.

Než sňatek bratra se sestrou neodporuje naprosto zákonu přirozenému, poněvadž z takového manželství vzejí mohou děti plodné. Takové misení pohlavní není u zvířat neobyčejno. Avšak vztažně odporuje, přihlížíme-li k tomu, že kdyby takové misení pokračovalo, potomkové by trpěli na zdraví, a že v rodině má panovati mravopoctnost, čistota, která by velice trpěla, kdyby manželství mezi bratry a sestrami bylo dovoleno. Na počátku v první rodině mohl Bůh při prvních bratrech a sestrách připustiti výjimku od zákona, jenž nemá platnosti naproste, absolutně, když se tu jednalo o dosažení vyššího cíle, k němuž vésti mohl společný původ z jedněch prarodičů.

2. Th. Waitz sice se domnívá, že společný původ všech plemen z jedněch prarodičů jest možný; avšak nepodobá prý se pravdě, že by skutečně z jedněch prarodičů pocházela, poněvadž prý celé pokolení lidské by bylo viselo na slabé nitce.

Jestliže však první rodiče pokolení lidského byli stvořeni od Boha, — a věru nelze si mysliti jiný původ jejich, — mohl zajisté Bůh všemohoucí a velemoudrý první rodiče tak stvořiti, aby měli děti plodné.

Podobně lze odpověditi J. Grimmovi, jenž proti společnému původu pokolení lidského z jedněch prarodičů namítá, že prý první rodiče mohli míti buď samé syny nebo samé dcery. Podivno jest, že takovou námítku činí učenec, jenž o Bohu věděti může, že chtěl-li, aby z prvních prarodičů vzešlo celé pokolení lidské, že moci do sebe měl, aby tak skutečně se stalo. Vždyť snad přece nepovstali první rodiče slepou náhodou.

3. Surovosť dělí divochy od vzdělaných kmenů tak, že na společný původ vzdělanců a divochů nelze ani pomysleti.

Avšak surovosť divochů není úplný nedostatek vzdělanosti lidské, nýbrž nízký stav vzdělanosti, do něhož divoši sklesli

s vyššího stavu. Jako národ u vzdělanosti pokračuje, tak opět může klesati. Tomu učí dějiny vzdělanosti. Beduinové jsou nyní surovi; než jejich předkové ve středním věku byli lidé vzděláni. Také v národě vzdělaném vyskytují se různé stupně vzdělanosti; ba jsou v mnohých zemích vzdělaných kraje, jež vynikají surovostí černochů Sudanských. Zkušenost také dokazuje, že mnozí náležející ke kmenu surovému se vzdělali znamenitě, jako státník černoch Toussaint-l'Ouverture, herec mulat Ira Aldridge, řečník kafr Tyo Soga, astronom černoch Bannacker, jistý indián z kmene Cheroků, ač vyššího vzdělání neměl, přece vymyslel abecedu podivu hodnou a užitečnou; ditky černochů náležející se ve škole bělochů nejen nejsou horší bělochů, ale také někdy je překonávají. Ovšem záleží na tom, jak vzdělanci s divochy zacházejí. Mnozí Evropané s nimi tak zacházeli a zacházejí, že je ještě více kazí; také Arabové, kteří černochy otroky svými činí a prodávají, jsou největšími jejich škůdci a přivádějí je ve stav ještě horší. Než uvažme misionáře katolické, jak povznesli a povznášejí divochy, vzdělávající je; tyto misionáři stěžují si do vzdělaných Evropanů, že ruší jejich dílo vzdělávací. A věru kdo déle, důvěrně a přátelsky obcuje s divochy, shledá u nich zbytky vzdělanosti, na kterých se může dále stavěti. Blumenbach a Tiedemann učinili seznamy černochů vzdělaných, ba i učených. Francouzský generál Faidherbe, jenž dlouho žil na řece Senegalu, pravil k cestovateli G. Roblřsovi, že mnozí kmenové černochů jsou vzdělanosti schopnější než Arabové, a že on pokládá surovost černochů za skleslost. A. v. Humboldt praví (Kosmos I. p. 386): „Indem wir die Einheit des Menschengeschlechtes behaupten, widerstreben wir auch jeder unerfreulichen Annahme von höheren und niederen Menschenracen. Es gibt bildsamere, höher gebildete, durch die Cultur veredelte, aber keine edleren Stämme.“ Týž Humboldt píše v listu Burmeisterovi r. 1853. zaslaném: „Dass der schwarze Mensch sich nie über die dienende Stellung erheben werde, ja der alte symbolische Ausdruck von der Annäherung zur Affennatur sind Stellen, die mich sehr gekränkt haben. Ich habe sechs Jahre lang viele tausend Neger beobachten können, auch viele in meinen Diensten gehabt, und mein „Essai politique sur l'île de Cuba“ zeugt von der Lebhaftigkeit, mit der mich dieser Gegenstand mein ganzes Leben lang beschäftigt hat.“ Týž Humboldt (Aequinoctialreise III. p. 441.): „Man beredet sich gern, es seien diese Landeseingeborenen . . . keineswegs

der Urstamm unseres Geschlechtes, sondern vielmehr ein entarteter Stamm und die schwachen Reste von Völkerschaften, die durch langen und zerstreuten Aufenthalt in Wäldern in Barbarei zurückgesunken sind.“ Podobně soudí cestovatelé Forster, Rohlfs, Barth von der Decken, Magyar, Man, Robina. Předkové nynějších indiánů v Peruánsku a Mexiku stáli na vysokém stupni vzdělanosti; nyní ovšem jsou temnější indiáni zpustlí, což zavinili Evropané. A nyní by chtěli Evropané, jejichž předkové sami byli kdysi málo vzděláni, házet po divoších kamením a od nich se odlučovati a zamítati společný původ!

4. Přírodopysci Imotaři, Vogt, Burmeister, Büchner a j., a zastancové amerického otroctví, Knox, Morton a j. vyvracejí náš společný původ theorii o autochthonech, řkouce, že pro jednotlivá plemena vznikli prarodičové v těch zemích, kde jsou plemena panujícími, že jednotlivá plemena jsou plodem těchto svých zemí a odvolávají se ku starým národům, kteří sebe pokládali za zroence svých vlastí, autochthony.

Proč však přebývají různá plemena v zemích, kde jsou podobné poměry tellurické, jako Novo-Hollandané, Novo-Quinejští a ostrované jižního moře? Proč přebývají kmenové indoevropští vedle malajských, aethiopských a mongolských? Čínská zeď je nedělí; sousední kmenové plemen různých bydlí v témž podnebí a splývají jeden s druhým. Proč jest americké plémě ve všech pásmech? A je-li více prarodičů tohoto plémene podle pásem, jak se stalo, že prarodičové tito a jejich potomkové náležejí k témuž plemenu? Dále určití nelze, kolikero prarodičů jest nám klásti pro každé jednotlivé plémě, kteráž neurčitost a nejistota roste, povážíme-li, že počet plemen od anthropologů vyšetřených jest neurčitý, od 2 do 63. Odpůrcové společného původu tedy ve tmách vězí. Konečně názor starých národů o autochthonech jest pohanský, na nepřátelství mezi usazenými a přistěhoválými založený; tedy nemravný, s přirozeností lidskou, která mravnosti vyžaduje, se nesrovnávací. Aniž autochthony mohou se národové staří nazývati naprosto, ale toliko vztažně, máme-li na zřeteli stěhování dřívější a pozdější. Stěhování pozdější způsobilo, že kmenové, kteří byli od přistěhovalců v zemi shledáni, se nazývali autochthony proti přistěhovalcům pozdějším; stěhování však dřívější těm autochthonům nevymizelo z paměti, jelikož mnozí národové ve svých tradicích ukazují ke střední Asii, společnému východišti; také

starověda, dějepis a jazykozpyt o tomto společném východišti svědectví dávají.

5. Přejdou-li lidé z pásma studeného do teplého nebo naopak, nedaří se jim; akklimatisace jest nemožná; tedy nemohou všechna plemena pocházeti z jedněch prarodičů.

Avšak děje-li se přechod zvolna, a užívá-li se prostředků, jest akklimatisace možná; děje-li se náhle, neužívá-li se prostředků, jest nemožná. Tomu učí zkušenost. Ani tomu věru nemůže býti jinak, poněvadž zvláštnosti plemenné jsou ustálené a co ustáleno, nedovoluje náhlé změny; vždyť nemůže člověk, ani když obydlí nezmění, bez nebezpečí náhle přejíti od života obvyklého k jinému, tomuto protivnému. A tak mohou Evropané bydleti a bydlí skutečně, opatrně žijíce, bez nebezpečí v zemi Kafrů; aniž jest všem kmenům stejně nesnadno snášeti podnebí méně příznivé a jemu zvyknouti. Obyvatelé Cejlonští trpí více zimnicí než černoši k nim přistěhovali; ztrávil-li černoši nějaký čas v Evropě, odporují zimnici na Cejloně více než černoši, kteří tam přímo z Afriky přišli. Černoši vojáci přibývši z Egypta do Mexika r. 1864. trpěli mohem více zimnicí než voje francouzské. A kde všude nežije Evropan a se neakklimatisuje! Tedy nezvyklost a náhlá změna činí akklimatisaci nesnadnou, nikoli různost plemenná. Nelze tedy souditi, že by lidé pocházející z jedněch prarodičů nemohli žiti v podnebíh rozmanitých. Lidé mohli se rozejíti z krajiny ani příliš studené ani příliš horké, kde žili nějakou dobu pospolu, do krajín různého podnebí, jen když přechod se děl zvolna.

6. Jedno plémě nepřátelsky si vede k druhému. Čehož by nebylo, kdyby pocházela všechna z jedněch prarodičů.

První věta námítky této jest pradiiva. Než nenásleduje z ní, že proto nejsou prarodičové všech plemen jedni. Neboť nepřátelství dvou členů téže rodiny, dvou rodin téže národnosti, dvou národů téhož plemene má svou příčinu v nemravnosti, převrácené a pokažené přirozenosti lidské. Podobnou příčinu má nepřátelství dvou plemen, jež nás neoprávnňuje zapíratí společný původ z jedněch prarodičů.

7. Setká-li se surové plémě se vzdělaným, hyne. Nemohou tedy ohě plemena pocházeti z jedněch prarodičů.

Avšak hynouti nemusí a nemá. Plémě vzdělané má spíše vzdělanosti své užiti k tomu, aby surové bylo zachováno, povzneseno, aby vzdělanosti a prospěchů z ní vyplývajících se stalo účastným. Misionáři katoličtí jednají, jak jim káže mravný

zákon, a velmi prospěšně na divochy působí. Ovšem když Evropané obcujíce s divochy mrzkým sobectvím jsou vedeni, když úmyslně kazí divochy na těle a duši, když je o majetek jejich okrádají, není divu, že divochové hynou na těle a duši a že vymírají.

8. Dejme tomu, že všechna plemena pocházejí z jedněch prarodičů. Nelze si vysvětliti, kterak za prvních dob, kdy nebyly prostředky dopravní dosti dokonalé, lidé se rozšířili z jedné krajiny po všech dílech světa.

Z Asie snadno lze přejíti do Afriky a Evropy. Zbývá toliko Amerika a Austrálie. Máme-li na zřeteli nynější polohu jejich, nedomníváme-li se, že spojeny byly s Asií těsněji, možno tam z Asie se dostat i po lodi; loď byla vynalezena velmi záhy. V prvních dobách mohla loď, byť i nebyla dokonalá, převézt lidi z Asie do Ameriky; neboť úžina Behringova jest pouze 10 mil široká, ostrovy pak kromě toho spojují oba díly světa. Dále větrem mohla býti také tehdy loď zahnána z Asie do Ameriky, jako Japonci často větrem byli zahnáni směrem k Americe až k řece Kolumbii a směrem k Australii až k ostrovům Sandwich-ským. A že divochové, kteří užívají lodí jednoduchých, daleko zahnáni byli a šťastně do krajů velmi vzdálených přibylí, o tom máme dosti zpráv. Přejíti z Asie na ostrovy Austrálské a z jedněch ostrovů těchto na jiné, není snadno lodím jednoduše zařízeným. Ani z Evropy nebylo nemožno přejíti do Ameriky; neboť v 9. století po Kr., jak zprávy dějepisné vypravují, přišli Evropané do Islandu, v 10. do Gronska, Nového Šotlandu, Nového Fundlandu; Irčané prý v 8. století přišli do jižní Ameriky. Sv. Brendanus prý se zdržoval v Americe od r. 562—572.

A uvažujeme-li geografické rozložení národů, snadno přisvědčíme, že lidé se rozšířili ze střední Asie po všech dílech světa. Střed zaujímá plémě kavkazské v západní části Asie, po celé Evropě a v severní Africe. Východně a severně od tohoto středu bydlí plémě mongolské, jižně aethiopské. Plémě mongolské se šíří polárními krajinami, dále přes úžinu Behringovu, Aleuty a ostrovy oceanu jižního až do Ameriky, kde sousedí s plemenem americkým. Z Indie, kde se stýká plémě kavkazské s mongolským, vybočuje poloostrovem Malakou do Sumatry, Javy, Bornea, Celebesů, Nové Quineje, Nového Hollandu, Nového Seelandu plémě malajské, jež se řadí svými vlastnostmi dílem k plemenu mongolskému a kavkazskému,

dílem k aethiopskému. A že v Americe nejsou lidé tak dlouho jako v Asii, vysvitá odtud, že, jak Short a Lubock dokazují, nejsou tam déle než 3000 let. Příčinou jejich kratšího pobytu v Americe jest, že tam přišli z Asie.

9. Odpůrcové společného původu neshledávají příčin, ze kterých by potomci jedné prarodičů utvořiti mohli různá plemena.

Avšak obhájcové uvádějí tyto příčiny: 1. podnebí, teplo, vzduch, půdu, květenu a zvířenu; 2. potravu, nápoj, šat, zaměstnání; 3. náboženství, mravnost, vzdělanost rozumovou, život pospolitý neb osamělý. První a druhou třídu příčin nepodceňujeme na třetí třídu kladou mnozí váhu největší, poněvadž příčinami třetí třídy se utváří život duchový, právě lidský, a poněvadž duše lidská, která tento život vede, působí na tělo.

A že tyto příčiny trojí tělo mění, lze takto doložiti: Barva černochoa bledne v severní krajině, a bílá barva Evropana v krajině tropické se stává tmavší; obyvatelé rovin mají lebkky spíše ploché, obyvatelé hor spíše klenuté. Podnebí a způsob života působí v Alpách postavu kretínskou. Irčané před dvěma sty lety ze svých sídel vypuzeni byvše a na břehu mořském bídně žijíce nabyli tahů jiných, odporých; postavy byli menší, břicho bylo nabubřelé, nohy zakřiveny, čelisti vyčnívaly, ústa byla otevřena, obličej znetvořen. Tataři rolníci liší se lebkou a jinými zvláštnostmi od Tatarů kočovných. Buffon tvrdí, že potrava surová, nezdravá činí lid ohyzdným. Stephens pokládá život osamocený za příčinu, která tělu neslouží k dobrému. Také Evropan zdivočí, žije-li mezi černochy delší čas, nejse spojen nikterak se svou vlastí. Takovi nalezeni byli na ostrovech Fidžijských a Novém Seelandě. Víme také ze zkušenosti, že nevzdělanost rozumu, surovost mravů, odvrácení se od Boha, nepřátelské poměry pospolitě provázeny jsou změnami tělesnými.

Kterak podnebí a ostatní účiny fysické na tělo působí, viděti lze u zvířat. Hovězí dobytek pozbyl rohů na Islandě, Orkadských ostrovech, v severním Dánsku a Švédsku, a ústrojí lebkky se změnilo potravou, které poskytovaly sušené ryby; v Paraguii stalo se totéž z jiné příčiny. Jednopaznehtní jsou vepři v Uhrách a Švédsku; odrodkové či plemenné rozdily mezi ovci rohatými a nerohatými vznikly snad z příčin podobných. U domácí kočky se prodloužil jícen požíváním smíšené potravy, kdežto divoká kočka toliko masem se živíci

má jícen kratší. Naše kočka domácí se stala v Paragvaji o čtvrtinu menší a útlejší, nohy její jsou tenčí, chlupy kratší a jemnější, více se lesknou a těsněji přiléhají. Vepří na ostrově Kubě nabyli dvojnásobné velikosti, uši mají vzpřímené a jsou černí. Ve Guineji nabyly ovce chlupů světlohnědých a černých a podobají se více psům než ovčím. Kolem Angory mají skoro všechna zvířata dlouhou, hedvábnou srst, kolem Kašmiru naroste psům a koňům z Indie přibylým brzy vlna, jakou má tamější koza. Tou měrou ovšem nepůsobí podnebí a ostatní vlivy fyzické na tělo lidské, a to proto, že duše lidská jsouc povahy duchové dovede více jim odolati než duše zvířecí, která jest do hmoty ponořena a úzce s přírodou spojena. Jsou však vlivy duše samé, jež příznivě nebo nepříznivě na tělo působí a je mění; a tyto záležitosti v rozmanitých stavech dokonalosti nebo nedokonalosti právě lidské, v moudrosti nebo nemoudrosti, v mravnosti nebo nemravnosti, ve zbožnosti nebo bezbožnosti, v obcování s jinými nebo v osamělosti, v pospolitosti patričné nebo nepatričné. Tyto stavy přerozmanité nemohou se neodrážeti v těle, jelikož úzce souvisí tělo s duší, nabývají od duše své formy; ovšem dokonale a plnou měrou odrážeti se nemohou, jelikož nemá duše lidská hmotu těla také s přírodou souvislého úplně ve své moci. Toto působení duše lidské na tělo musilo býti v prvních dobách pokolení lidského mocnější, kdy tělo lidské bylo ještě podajnější, než nyní, kdy stav těla jest více ustálen. Pročež tvrditi lze, že vlivy fyzické, spojené s duševními, dovedly v prvních dobách utvořiti plemena.

10. Burmeister praví: „Jako nyní se nestane Žid v Německu žijící Němcem, a Evropan do Afriky nebo Ameriky přistěhovalý černochem nebo Karaibem, tak nemohli potomkové Adamovi se státi černochy a Karaiby.“

Žid nestane se Němcem, ne proto, že by Němec a Žid náleželi k různým plemenům, — vždyť náležejí oba k témuž plemenu, kavkazskému, — ale proto, že půda není jedinou příčinou zvláštnosti obyvatelů, jelikož mocný vliv prokazuje duševní vzdělání, a jelikož utvořené zvláštnosti zachovávány jsou vespolným odlučováním se Židů a Němců a nemísením se pohlavním. Podobně nestane se pravý Francouz pravým Němcem, a přece oba náležejí k témuž plemenu. A přece Židé se přizpůsobují k těm zemím, ve kterých jsou usazeni; neboť rozdíl jest mezi Židem ruským a španělským. První tedy důvod Burmeisterův jest nepravdiv. Ani druhý důvod nedokazuje, co do-

kázati má. Neboť nestal se ještě takový pokus, aby černoši nebo Karaibové žili několik století v Evropě, nemísíce se s Evropany. A byť i pravda bylo, co Burmeister v druhém důvodu uvádí, mohli bychom toliko říci, že jest jenom jeden činitel zvláštnosti plemenných stejný: podnebí, ale nikoli druzi činitelé, kteří v prvních dobách způsobili plémě kavkazské a aethiopeké nebo karaibské. Co těmito druhými činiteli bylo způsobeno již v prvních dobách, kdy vlivy zevnější a vnitřní mocněji působily na utvoření plemen, a co ve více tisících let se ustálilo, to se nedá v krátké době změnit. Věru musil by černoch nebo Karaib veškeren život i tělesný i duševní změnit, který oboji působí zvláštnosti plemenné; a tu po dlouhé době bylo by lze očekávati, že černoch nebo Karaib pozbude svých zvláštností plemenných. Něco podobného říci možno o Evropanu do země černochů nebo Karaibů přistěhovalém.

11. Mnozí ukazující k rozdílu pleti, vlasů, lebky a páne říkají: „Kdo se podívá na vyobrazení 5 plemen lidských vedle sebe položená, nemůže nikterak tvrditi, že by plemena pocházela z jedné prarodičů.“

Jsou to jenom obrazy fantazie, která smesla do každého obrazu vše, co v celém množství plemen jednotlivých po různu zvláštního nalezla. Ve skutečnosti shledáváme nesčíslné přechody od jednoho obrazu k druhému, tvary, ve kterých zvláštnost jednoho plemene se zvláštností druhého spojena jest. Anatom Aebly píše (Die Schädelformen p. 57): „Von grösster Bedeutung ist die Erfahrung, dass in der Reihe der Normalformen nirgends eine Unterbrechung auftritt, indem die Endglieder durch zahlreiche Mittelglieder vereinigt werden, und dass ferner jede Normalform nur der ideale Sammelpunkt einer Reihe individueller Bildungen ist, die häufig der Hauptreihe an Ausdehnung fast gleichkommt . . . Diese Continuität aller Schädelformen ist um so bemerkenswerther, als sie mit allen übrigen Verhältnissen des Menschen im Einklang steht. Reissen wir die Endglieder aus ihrem organischen Zusammenhange, so sind sie allerdings scharf geschieden, und wer, wie dieses genugsam geschieht, den Neger nur dem Europäer gegenüberstellt, dem ist es ein leichtes die schönsten Schulbilder für die verschiedenen Menschenrassen in klaren Zügen zu entwerfen. Aber es sind eben Schulbilder, deren Umrisse von der Wirklichkeit schonungslos verwischt werden.“ Herder (Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit VII. 2.): „Es gibt weder vier

noch fünf Rassen, noch überhaupt ausschliessende Varietäten auf der Erde. Die Farben verlieren sich ineinander, und im ganzen wird zuletzt alles eine Schattierung eines und desselben grossen Gemäldes, das sich durch alle Räume der Erde verbreitet.“ Waitz (*Anthropologie* I. p. 239): „In der Allgemeinheit, in welcher die Festigkeit des Negertypus behauptet zu werden pflegt, beruht sie fast ganz in der Einbildung; denn dieser Typus beschränkt sich in seiner Reinheit auf verhältnissmässig wenige Völker und neben ihm kommt eine sehr grosse Anzahl von andern Typen vor, die sich zum Theil als Übergänge zu der europäischen Form betrachten lassen, zum Theil auch nur Abweichungen von den Negereigenthümlichkeiten und Milderungen derselben darstellen.“ Winterbottom (*Account of the native Africans* I. p. 198) piše podobně. C. E. von Baer praví taktéž, že žádný kmen aethiopský nepředstavuje čistý ráz aethiopský.

Rozdělení plemen lidských jsou přecetná, přerozmanitá, jelikož rozdělovacích členů jest od 2 do 63, ze kterých jest nejobecnější Blumenbachovo na patero plemen podle vlasů, pleti a lebky. Plemena není možno v žádném rozdělení přísně od sebe oddělit, jelikož v jednom plemeni se nalézají podobné rozdíly, jaké jsou mezi dvěma plemeny; jedno rozdělení nelze spojit s druhým, jelikož mezi sebou si odporují. J. Müller (*Physiologie* II. 774.): Eine scharfe Eintheilung der Menschenrassen ist unmöglich. Die gegebenen Formen sind ungleich an typischer Schärfe und Eigenthümlichkeit, und ein sicheres, wissenschaftliches, inneres Princip der Abgrenzung liegt nicht vor, wie beiden Arten. Es würde unstreitig weit zweckmässiger sein die fünf Rassen Blumenbachs als constante und extreme Formen der Variation entgegenszustellen, als alle Völker in diese Rassen vertheilen zu wollen. Der Versuch dazu führt unvermeidlich zum willkürlichen Resultate. Die tatarischen und finnischen Völker werden immer eine unbekannte Stellung in Beziehung zu der mongolischen und kaukasischen Rasse behaupten; nicht ohne Willkür, zieht man sie zu der einen von beiden herüber. Ebenso ist es mit Papuas und Alfuros im Verhältniss zu den Maleien und Negern.“ Humboldt (*Kosmos* I. 379.): „Mag man die alte Classification Blumenbachs nach fünf Rassen befolgen oder mit Prichard sieben Rassen annehmen: immer ist keine typische Schärfe, kein durchgeführtes natürliches Princip der Eintheilung in solchen Gruppierungen

zu erkennen. Man sondert ab, was gleichsam die Extreme der Gestaltung und Farbe bildet, unbekümmert um die Völkerstämme, welche nicht in jene Classen einzuschalten sind.“ V těch rozděleních jsou kmenové přerozmanitě rozděleni, tak že podle dvou rozdělení náleží kmen ke dvěma plemenům zcela různým. Blumenbach počítá Novo-Hollandany k plemenu aethiopskému, Burmeister je má za zvláštní plémě; Burmeister počítá Malajce k plemenu kavkazskému, jiní k mongolskému, Blumenbach je má za zvláštní plémě. Mnozí kmenové, ač nejsou smíšenci, mohou se počítati ke 2, i 3 různým plemenům: Eskymáci k mongolskému a americkému, černoši Fullahové ke kavkazskému a aethiopskému, Hottentoti k aethiopskému a mongolskému, Kafrové ke kavkazskému, aethiopskému a mongolskému. Jižní kmenové pleмена kavkazského jsou tak tmavohnědi, že se rovnají černochoům; barva vlasů a zřetelnice připomíná plémě aethiopské. Takovou příbuznost k plemenu aethiopskému jeví Berberové v Nubii, Nubové v Kordofanu a Beduinové mezi Nilem a Rudým mořem, ač se počítají k plemenu kavkazskému. Ani rozdělení podle těla a podle řeči se nesrovnávají. Habešinci jsou podle těla Aethiopové, podle řeči Semité, kteří náležejí ke Kavkazanům; taktéž Suakinové, Arabové, Uhři, Finnové, Lappové a Esthové náležejí podle řeči k plemenu mongolskému, ale Finnové, Permjáci a Ostjakové mají modré oči, rusé vlasy a jiné kavkazské zvláštnosti. Tataři a Mongolové náležejí podle řeči a dějin k jednomu kmenu, ale Tataři patří podle těla k plemenu kavkazskému, Mongolové k mongolskému. Obyvatelé asiatské Indie jsou podle řeči a dějin rázu indoevropského, podle barvy aethiopského. Novo-Seelandčan jest jazykem příbuzný s Dravidy přední Indie, ale tělem od nich se liší.

Tažme se, mohou-li býti pleмена lidská podle pleti, vlasů, lebky a páne rozdělena tak, aby nás nepamatovala na společný původ z jednéh prarodičů.

Odpověď zní:

a) Vlasy, pleť, lebka a pánev nejsou dědidla spolehlivá, jak patrnó z toho, co jsme slyšeli. O tom se přesvědčíme ještě více.

b) Vlasy nejsou charakterickou známkou plemen. Neboť vlasy rusé vyskytují se právě tak u černochoů, jako u nás černé vlnité. Někteří Kavkazané mají měkké, velkokadeřavé, husté vlasy obyvatelů polynézských, temné, táhlé a prořídilé vlasy Mongolů a Američanů. Mnozí kmenové aethiopští mají vlasy prosté, mnozí kmenové američtí mají vlasy aethiopské. Na ostrově

Timoru se vyskytují všechny druhy vlasů. Obyvatelé Nového Hollandu mají vlasy dílem prosté, dílem vlnité, dílem velkokadeřavé, dílem krátkokadeřavé. Rodičové s vlasy černými mají děti s vlasy rusými a naopak. Mezi sibiřskými kmeny, Finny, Permjáky, Ostjáky převládají vlasy rusé, u Lappů, ač k těmž plemenu náležejí, černé.

c) Táž lebka shledává se u kmenů k různým plemenům náležejících. U černochů viděti lze dobře vyvinuté lebky ovální, u Kavkazanů lebky mongolské a aethiopské; Indiáni severní Ameriky, Algonkinové, mají lebku se středním úhlem lícím 77°, ale také 86°; u mongolských Krováků nalezl se úhel lící 90°. Na východním pobřeží africkém jsou mnozí černoši bez nosu splešklého, bez čelisti vyčnívající, beze rtů vydulých, od pravých černochů se nelišice ani řečí ani mravy. Bachmann tvrdí, že mnohé lebky aethiopské a evropské jsou si podobny tak, že nesehnadno je rozeznati. Mezi Ašanty viděti lze řecký tvar lebky. Barth diví se krásnému tvaru obličeje u Marghů, černochů ve střední Africe bydlících. U Číňanů a Japonců jsou mnohé lebky evropské. Malajcové na ostrovech Sundajských podobají se mongolským Číňanům, Malajci na ostrovech Markeských Kavkazanům. Dumont d'Urville nalezl mezi Novo-Selandčany lebky tvaru řeckého. Lebka americká kloní se k mongolské a malajské; v Americe jsou mnohé lebky evropské, ba i židovské. Tschudi nalezl u Peruanů zcela rozdílné tři tvary lebek; Retzius u plemene amerického vůbec lebky dlouhé a krátké, Zeune vysoké, široké a dlouhé.

Blumenbachovo rozdělení podle lebky, jež nazval Aebý nespolehlivým, nesrovnává se s rozdělením dle pleti. Neboť lebku oválnou má Kavkazan, sferickou nebo kubickou Mongol, eliptickou Aethiop; Američan a Malajec lebku, která jest mezi kavkazskou a mezi mongolskou nebo aethiopskou. S Blumenbachem se nesrovnává Retzius, podle něhož mají lidé *A.* dlouholebeční lebku oválnou anebo eliptickou, lidé *B.* krátkolebeční kubickou, a jenž obě třídy rozdělil *a.* na orthognathické s chrupem kolmým, a *b.* na prognathické s chrupem nakloněným. K plemenu *Aa.* náležejí Keltové, Germané, národové románští, Indové; k *Ba.* Slované, Lappové, Peršané, Turci, obyvatelé jižního okeanu; k *Ab.* Novoholandčané, Číňané, Japonci, černoši, Gronci, východní Američané; k *Bb.* Tataři, Mongolové, Malajci, západní Američané. Podle Blumenbacha náležejí Germani a Slované k jednomu plemenu, podle Retzia ke dvěma různým :

podle Blumenbacha patří černoši, Novo-Hollandžané a Gronci k plemenům různým, dle Retzia k témuž. Aebý, jemuž se nelíbí ani Blumenbach, ani Retzius, rozděluje na širokolebečné a úzkolebečné.

Konečně shledáváme u lebek přechody. Finnové jsou mezi plemenem kavkazským a mongolským; Indové mezi kavkazským a malajským; Čukčové v Sibiři a Korjakové, Eskimáci a někteří kmenové severní Ameriky, jejichž lebka se podobá mongolské, mezi Asiaty a Američany; Eskymáci, kteří na moři Atlantickém se rozeznávají od Indiánů, jsou jim podobní na Tichém oceanu

d. Rozdělení podle pleti se nesrovnává s rozdělením podle vlasů. Pleť rozeznává Blumenbach: bílou, žlutou, hnědou, rudou a černou; vlasy však nalézá dlouhé prosté nebo velkokadeřavé, barvy rozmanité u Evropanů, Malajců a Američanů, malokadeřavé, vlnité a černé u černochů.

Pleť jest u téhož člověka na různých místech těla různá; u téhož člověka mění se pleť na témže místě podle zevnějšího působení, podle obrany; též člověk má v studenějším a teplejším podnebí pleť různou. Různí kmenové téhož plemene mají různou pleť; též kmen na různých místech má pleť různou; pleť jednomu plemenu zvláštní vyskytuje se také u jiného. Pleť černocha stává se v několikáté generaci v Evropě světlejší, pleť bělocha v zemi tropické temnější.

Jsou nenáhlé přechody barev od čistě bílé kůže severního Evropana až ke žluté mongolské, od žluté k hnědé malajské, posléze k černé aethiopské a rudé indiánské.

e) Pánev se rozeznává: oválná, kulatá, čtyřhranná, klínovitá. Než, tento rozdíl není důležitý, poněvadž není rozhodným ani stálým. Pánev nemůže býti dělidlím společným, poněvadž, jak podotýká Humboldt (Kosmos I. 379.), anatomové Vrolik a Weber kontrasty, jež mnozí v pánvích shledávali, odstranili.

Z toho následuje, že rozdělení pokolení lidského na plemena nepřekáží společnému původu z jedné prarodič.

12. Různost přechetných jazyků odporuje společnému původu z jedné prarodič.

V té příčině tážeme se jazykozpytců. Balbi shledal v Asii 153 různé řeči; Klaproth je sestavil ve 23 skupinách. M. Müller mluví pouze o 4 kmenech jazykových, kterým podřadil i řeči asiatské, i 53 řeči evropské, i 117 řeči australských od Balbiho uvedených. Řeči americké, kterých prý jest 340 anebo 423,

jsou mezi sebou příbuzny, příbuzny též s řečmi turanskými. Indoevropský čili arický kmen jazykový záleží z 8 rodin, jež předpokládají jednu řeč základní, jež mezi sebou příbuzny jsou i lexikálně i grammatikálně: z indické, eranské, keltické, řecké, italské, litevské, slovanské, německé. Tři semitské jazyky syrsko-chaldejský, hebrejský a arabsko-aethiopský jsou spolu příbuzny. Malajský kmen jazykový zahrnuje několik rodin příbuzných. Uralsko-altajský kmen zahrnuje řeči tatarské a dravidické či dekanské; i zde panuje příbuznost. V Africe nelze neznámenati příbuznosti jazyků. Lepsius dokázal, že hebrejšтина a sanskrit mezi sebou souvisí; z totožnosti řeči koptické a staroegyptské soudil o příbuznosti indoevropských a semitských jazyků. M. Müller a Hitzig přihlížejíce k formě alátce jazykové, spojili uralsko-altajský kmen se semitským a indoevropským. Bopp shledává příbuznost mezi kmenem malajským a indoevropským. Konečně se dělí všechny řeči na jednoslabičné, agglutinuující a ohybaci; mezi nimi jsou četné přechody; panuje mezi nimi úzká souvislost, z čehož se soudí, že byla v prvních dobách jedna řeč. Klaproth praví: „Die allgemeine Sprachverwandschaft scheint nicht anders erklärbar, als dadurch, dass sich noch Überbleibsel einer Ursprache in allen Mundarten der alten und neuen Welt finden.“ (Asia polyglotta, Vorrede p. IX.) Max Müller: „Die grösste Mannigfaltigkeit in den materiellen oder formalen Elementen der Sprache ist mit der Annahme eines gemeinsamen Urquells nicht unvereinbar. Die Sprachwissenschaft führt uns zu jenem Gipfelpunkt empor, von dem wir in das erste Frühroth des Menschenlebens auf Erden niederblicken, und wo die Worte, welche wir so oft seit den Tagen unserer Kindheit gehört haben: „Es hatte aber alle Welt einerlei Zunge und Sprache“ eine natürlichere, verständlichere, überzeugendere Bedeutung annehmen, als sie je zuvor besaßen.“ (Vorlesungen I. p. 377.) Pott: „Die Sprachforschung stellt sich dem einpaarigen Ursprunge aller Menschen und Völker nicht entgegen.“ (Die Ungleichheit der menschl. R. p. 272.)

Všecky tedy námitky objevily se nepravdivými. Pravdiva tedy jsou slova, jež pronesl Schaafhausen (Tagblatt der Versammlung deutscher Naturforscher 1867. p. 42): „Die Möglichkeit der Abstammung aller Menschen von einem Paare muss zugegeben werden.“

§ 101. O různosti národů a rodin.

Jednotliví národové mají zvláštnosti, kterými od sebe se různí, a které čím více národové mezi sebou obcují, tím více mizí a jež proto národové zachovati se snaží, aby nepozbyli své národní jsoucnosti. Příčiny těchto zvláštností jsou velmi četny; připomínám podnebí, život vegetativný, minulost, osudy, obcování se sousedy, řeč, činnost vědeckou, uměleckou, mravnost, náboženství, činnost zemědělskou, řemeslnickou, průmyslovou, obchodní, poměry rodinné a státní, život soukromý a veřejný, názory právní a filosofické. Zvláštnosti všemi těmito příčinami způsobené, jež národu celému přináleží, ne všem jednotlivcům, jedním se ubírají směrem, mají ráz jednotný. Za příklad uvádím rozdíl mezi orientály a occidentály, mezi starými Římany a Řeky, mezi Francouzi a Angličany, mezi Čechy a Poláky. Kdo chce národu řádně rozuměti, musí bedlivě veškeren jeho život zkoumati a pokud jen možno, nestranně posuzovati.

Nechá-li se ku př. Němec unést slepou láskou k národu svému, nenáviděti bude Francouze a smýšleti o nich nespravedlivě. Ovšem každý národ má své přednosti a nedostatky; oboje nutno spravedlivě uznati. Ráz národní změnám podrobují ony příčiny, měníce se.

Podobně se tvoří zvláštní ráz jednotlivých rodin, poněvadž vloh z jedněch členů dědičně přecházejí na potomní členy a poněvadž členové rodiny úžeji jedni s druhými obcují než s lidmi ostatními. Také tyto zvláštnosti přináleží rodině vůbec, ne všem jednotlivcům, a jsou změnám podrobeny. Čím užší svazek pojí členy rodiny vespolek, tím více se vyvinuje jednotný její ráz. Tak vynikala římská rodina Scipionů státnickým věhlasem a válečnictvím, česká rodina Bendů uměním hudebním.

§ 102. O různosti stavů.

Společné zaměstnání působí, že u lidí se vytvoří zvláštnosti, kterými se liší od lidí jiné zaměstnání majících. Tak se rozeznávají šlechtici od nešlechticů, učenci od umělců, měšťané od vesničanů, průmyslníci od obchodníků, rolníci od řemeslníků, jedni řemeslníci od druhých, usedlí od tékavých. Abych uvedl jeden příklad, cikáni tékaví takořka beze všech svazků občanských a církevních tvoří pro sebe zvláštní společnost, je-

nom na oko se řídíce obyčejí lidu, mezi kterým žijí a jehož jazyk sobě též osvojují z potřeby. Na svých potulkách živi se více krádeží než poctivou prací, které se pro lenost štítí. Nejsou však bez schopností, zvláště k mechanickým pracím. Zvláště u nich pozoruhodna jest náklonnost ne tak k hudebnictví, jako k dobrému šumařství. Velmi záhy vstupují v manželství, ale ruší tento svazek velmi snadno. Nečistota hyzdi jejich těla mnohdy sličná.

Zde také uvádím psychologický rozdíl mezi katolíkem, protestantem, židem, mohamedánem, pohanem, atheistou; názory náboženské mohutně působí na vývoj povahy lidské. Rozhodný atheista ku př. mine se úplně s cílem, k němuž směřovati má; jest buď pantheistou anebo materialistou, jest ve svém nitru rozerván, pochybnostmi štván, sám sebou nespokojen, svým vlastním a společnosti lidské nepřítelem; výsledkem, k němuž dospěti musí, je-li důsledným, jest čirý nihilismus vědecký a ethický; na štěstí jest atheista velmi nedůsledným. Atheista úmyslně sám sebe a jiné klame ve věcech nejdůležitějších; je tedy lhářem a podvodníkem největším, jenž sobě a jiným strojí záhubu největší. Vzorem atheisty jest Voltaire. Tot povaha atheisty.

§ 103. O modifikacích nepravidelných¹⁾.

Modifikace života lidského nepravidelné jsou buď pomíjitelné: náměsícnictví, vidění, anebo trvalé: choroby duševní.

§ 104. O náměsícnictví.

Somnambulismus, jenž podléháje poněkud vlivu měsíční náměsíčnosti, lunatismus, se nazývá, znamená putování ve spánku, t. j. obcování spícího se světem okolním, na chorobném stavu nervstva založené. Osoby, na nichž náměsíčnost se pozoruje, jsou osoby značné pohyblivosti a dráždivosti soustavy nervové, přede vším útlé dívky. Má se za to, že kdežto činnost zevnějších smyslů, snad kromě hmatu, jest úplně utlumena, vnitřní smyslové nad obyčej činnými se prokazují, že nervstvo vegetativně zastupuje místo mozku a pocitnost kůže takového dochází stupně, že náměsíčníci tak si vedou, jakoby smysly ze-

¹⁾ V. Psychologie von Hagemann.

vnější byly otevřeny, a že konečně jejich činnost řízena jest instinktem, který zastupuje místo rozumu. Pohyby svalů svobodné vůlí za bdění podléhajících ve spánku hlubokém vykonávají se pravidelně jako za úplného bdění, ale bez vědomí; výkony náměsíčnickovy k předmětům zevnějším se odnášející, jimiž obyčejně se obírá, jsou na pohled tytéž, jako za doby bdění, kdežto k předmětům jiným se má jako člověk spící; po přerušení spánku nepamatuje se člověk na to, co činil. Jako slepý na strmé výši neb nad sráznou propastí pokojně stojí neznaje nebezpečí, chodí po úzkých římsách, po okraji střechy, nemaje závratě; někdy čte a píše. Nelze náměsícnictví řádně pochopiti.

§ 105. O vidění.

Vidění čili visionářství mnohem jest tajemnější a nepochopitelnější než náměsícnictví; nesnadno jest rozeznati, co tu pravdivo a co klamno, poněvadž s tímto výjevem spojeno bývá mnoho sebeklamů a podvodů. Visionář vidí prý do dálky a budoucnosti, o sobě poznává, co neví, je-li ve stavu přirozeném a zdravém, a uhodne myšlenky jiné osoby. Visionářství děje prý se za bdění u obyvatelů některých krajín jednotvárných, údolí horských, osamělých ostrovů; takové osoby jsou nervosné, fantasie čilé, bydlí na místech osamělých a fantasii rozčilujících, jsou k pověře nakloněny anebo svědomím trápeny anebo náležejí k sektě blouznivé; mají vidění za soumraku anebo v tiché noci, na hřbitovech, bojištích, na místech vraždy nebo poprav a t. d.; zjevy jsou neurčité zvuky nebo vjemy zrakové, jež fantasie individualisuje; subjektivně domněnky činí klamy objektivními.

Jsou tedy při tom přeludy, illuse anebo přízraky, hallucinace. Je-li při tom kromě toho ještě jiná příčina ze zkušenosti neznámá, na psychologii nepřipadá odpovídati; že to zjev tajemný, spojený se sebeklamem a podvodem, nelze zapříti.

Dále visionářství děje se prý také somnambulismem umělým, vyvozováním živočišného magnetismu; nauka o živočišném či animálním magnetismu nazývá se podle lékaře vynálezce mesmerismem. Není-li to samý sebeklam a podvod, nelze udati příčiny; neboť báječné výjevy magnetismu živočišného nelze vysvětliti domnělou silicí, essencí nervovou, která prý magnetisováním přichází do proudu jaksi elektrického, ani jakonsi silou v celém světě rozšířenou, již nazývají odem, a kterou prý pocítují lidé nervů chorobných, velice dráždivých, ani částečným od-

loučením se duše od těla a její činností nad míru obyčejnou samostatnější. S větší jistotou lze tvrditi, že nervstvo vegetativné svou činností převládá, jako při neumělém somnambulismu; ale nicméně výjevy jsou tajemny, pokud nejsou spojeny se sebeklamem a podvodem. Děje pak se toto magnetisování buď natíráním anebo pohledem anebo vzkládáním rukou anebo vdechnutím; také užívají desk železných nebo skleněných, magnetické vody, magnetických baterií, hudby, elektriky, zrcadla a t. d. Podléhají tomuto magnetisování osoby spíše mladé, ženské, nervů chorobných. Načež upadne magnetisovaný do spánku magnetického, jenž tak snadno přerušiti nelze; pak nastane vidění, ve kterém smyslové činnost prokazuje skrze nervstvo vegetativné, ve kterém visionář zvláštním způsobem obcuje s magnetisujícím jsa na jeho myšlení a vůli závislým; prohlédá své tělo, udává svou nemoc a prostředky, poznává stav magnetisujícího a jeho myšlenky, má prý též vědomost věcí dalekých a minulých. Při tomto magnetisování páše se také pověra a nemravnost.

Angličan Braid dokázal, že magnetismus tento, pokud není provázen podvodem a sebeklamem, jest vlastně hypnotismus a že všeliké přístroje jsou zbytečné. O hypnotismu jsme slyšeli v § 96.

§ 106. O chorobách duševních.

Choroby duševní jsouce trvalými stavy různí se od miznoucích mdlob, epileptických záchvatů a vášnivých návalů a záleží ve stálem odchýlení se od pravidelné činnosti vědomého života duševního. Toto přerušení nepřipadá na duši, pokud jest sama o sobě, nýbrž pokud jest spojena s tělem, pokud k životu nadmyslnému potřebí jest mozku, ústředního ústroje smyslů, t. j. smyslných představ a smyslných snažností, které duše tvoří spojena jsouc s tělem, zvláště s mozkem v jednoho činitele. Je-li činnost sensitivná chorobou mozku porušena, poruší se i činnost nadmyslná, které předchází činnost sensitivná a kterou také provádí činnost sensitivná. V takovém porušení záleží choroba duševní.

Nejbližší tedy příčina choroby duševní jest choroba mozku, buď jeho chudokrevnost, anaemie, anebo překrvení, hyperaemie, obměk anebo stvrdnutí, předužnění anebo misání a t. d.

Ale poměr mezi chorobou mozku a jednotlivými chorobami

duševními dokonale není znám. Někdy však značné porušení mozku nepůsobí porušení činnosti duševní, a opět při chorobě duševní není znamenati změny mozku. Vzdálenější příčiny choroby duševní, jež působí chorobu mozku buď přímo nebo skrze jiné ústrojí nepřímou, jsou: 1. psychické: přílišné namáhání duševní, vědecké, prudké vášně a náruživosti, hrůza, hněv, zármutek, neukojená pýcha, uražená ctižádost, žárlivost, nešťastná láska, přepjatost politická nebo náboženská, život nemravný, ztráta jmění, atd. 2. somatické: poranění hlavy, nemoce nervové, hysterie, zimnice, blednička atd. 3. smíšené: opilství, onanie, život spustlý. Tyto příčiny více nebo méně působí podle náklonnosti, která pocházeti může děděním, vychováním pochybeným, slabou konstitucí, jistými zvláštnostmi letory, pohlaví, věku, národu, stavu.

Postup choroby duševní jest v celku asi tento: Neobjevuje-li se choroba duševní náhle následkem značného porušení nervstva, počíná melancholickou myslí náladou, rozmarností, úzkostí. Fantasie působí hallucinace buď zrakové neb sluchové, jež této náladě odpovídají. Tato tíseň často se mění v zuřivost, která se jeví zběsilou žádostí ničivou. Druhá doba jest bláznění, ve kterém jest člověk nálady veselé; tu se tvoří trvalé vidy utkvělé, *ideae fixae*, jež vládnuou činností pomyslnou důsledně. Ve třetí době život citový stává se co den povrchnějším, dojmů prázdnějším, činnost myslivá slabší, nesouvislejší, pomatenější, zapomětlivost větší. Poněvadž není souvislosti mezi dřívějším stavem a nynějším, pozbývá nemocný pravého sebevědomí a sám sobě se stává jinou osobou; není více řízen jedním videm utkvělým, ale vyskytují se vždy nové, nesouvislé, tak že nastává všeobecná pomatenost, až konečně se dostaví apathická blbost.

Je-li mozku již z počátku značně poškozeno, nelze očekávati snadné pozdravení; pakli ne, může býti nemocný vyhojen v první neb druhé době choroby; třetí doba naděje neposkytuje žádné. Nejprve jest léčiti nemoc tělesnou; při tom budiž nemocný ošetřován pečlivě, vážně, důsledně a laskavě; někdy přisnosti jest užiti; dále budiž odstraněno, cokoliv chorobě pomáhá; fantasie budiž obrácena k jiným představám, nemocnému budiž ukládáno přiměřené zaměstnání, tělesné namáhání, místo budiž změněno atd. S lékařem někdy také duchovní at přistoupí k nemocnému.

Choroby duševní dělí se na citové a rozumové. Choroby

citové jsou dílem chabé (melancholie), dílem jaré (manie). Melancholie, trudnomyslnost, následek bolesti tělesných, zármutku, žárlivosti atd. jeví se hlubokou rozladěností mysli, která jest spojena s myšlenkami smutnými buď více nebo méně určitými. Nej slabší druh melancholie jest hypochondrie, sklíčenost pocházející z choroby tělesné, ku které hypochondr stále mysl svou obrací, až konečně nové nemoce vymýšlí a je v sobě mylně nalézá. Pravá melancholie ve člověku budí odpor ke všemu, podezřívání a špatný rozmar, vyluzuje příznaky smyslové smutného obsahu, ano i utkvělé vidy, ku př. že jest zavržen od Boha, že se dopustil těžkého hříchu, že jest ďáblem posedlý, že vidí strašidla, že jest pronásledován, že jej chtějí otrávit atd. Často se dostaví úplná ochablost vůle a tupost, jindy žádost po zničení sebe, jiných lidí, zvířat, neživých věcí (pyromanie). Choroba jará jest manie, šílenost, která se vyskytuje buď jako zuřivost anebo jako bláznění. Zuřivost jeví se snaživostí nevázanou, jednáním neústupným, jež nezná mezí, všeho se odvažuje a slepě překážkám odporuje. V zuřivosti rozličné pudy nabývají síly ohromné a nesmírné, pud pohlavní v nymfomanii, pud majetku v kleptomanii, pud pokrmu ve žravosti, pud ničení ve vraždivosti, zapalování. Kdežto v zuřivosti snažení řízeno jest pudem a nahodilými příznaky smyslými, jest při bláznění chorobné snažení spojeno s chorobným myšlením. Blázen ustavičně se přeceňuje, má vidy utkvělé, představy fantastické a přemrštěné, záměry výstředné, touží po slávě. Tak se považuje blázen za božskou osobu, krále, vojevůdce, nesmírného boháče, chce moře překlenouti mostem; bláznivá myslí, že jest matkou boží, milenkou královou. Mnozí blázni rozumně mluví, pokud není řeč o věcech, jež se týkají vidu utkvělého; v oboru vidu utkvělého myslí blázen logicky, ba i bystře.

Choroby rozumové vynikají přerušením a zeslabením činnosti rozumové; pocházejí z melancholie nebo manie; někdy jsou od narození, jindy jsou následkem nemoce věku dětského, anebo značného a náhlého porušení mozku. Zvláštní druhy jsou pomatenost částečná nebo všeobecná, blbost, idiotismus. V pomatenosti částečné jeden vid utkvělý vládne celým životem psychickým a nepřipouští myšlenky správné; vid utkvělý nerozrůcňuje mocně snaživost jako při bláznovství; velká zapomětlivost působí, že jim jest cizí jejich vlastní osoba, tak že mluví o sobě ve třetí osobě; podivné žádosti vznikají, které někdy souvisí, někdy nesouvisí s utkvělým videm; chtějí se

hadrami okrášliti, nechtějí mluvíti tvrdošijně, ustavičně mluví nebo zpívají. V pomatenosti všeobecné není jeden vid utkvělý, chorobný přeskakuje z jednoho k druhému; život citový otupěl, paměť se ztratila; zcela nesouvislé mají představy, a nemoha v jednom oboru myšlének setrvati nemůže pomatenec více logicky mysliti v žádném oboru. Hallucinace jsou časté a nesouvislé. Blbec také řeči pozbývá, nemá mnoho představ, podržuje málo které, tak že vše považuje za totéž, ku př. za sklo, koně atd. Od této blbosti rozeznává se idiotismus, blbost, která počíná s narozením jako následek buď ustavičného ženění se příbuzných anebo pijáctví rodičů atd., anebo vzniká nedbalým ošetřováním, nemocemi mozkovými, vzduchem zkaženým atd. Idiotismus polovičný jest apathická pitomost, při které někdy jeví se instinktivně jednostranné vlohy ku př. ke kreslení, počítání. Idiotismus úplný jest tupost spojená s úplnou apathií a nemluvností. Zvláštní druh idiotismu jest kretinismus, který se jeví také v těle zmrzačeném; ženění se osob jedné osady vzájemné a ustavičné jest asi hlavní příčinou, ku které se poji nedostatek jodu ve vodě, vlhkost půdy a vzduchu, bída, pití kořalky, nevzdělanost, lenost, nečistota, zima.

Oddělení čtvrté.

§ 107. O drřebnostech duše lidské ¹⁾.

Duše lidská často užívajíc mohutnosti, zárodečnost přivádějí často ve skutečnost nabývá drřebností.

Drřebnost, habitus, znamená mimo jiné vlastnost stálou, skrze kterou duše lidská snadno působí. Drřebnost přistupuje k mohutnosti jako její dokonalost, trvá v duši lidské, byť i se nekonal čin příslušný, tak že nesnadno jest ji pozbyti, a uděluje možnost vykonati čin snadno, týmž způsobem, jakým dříve byl vykonán, dokonale a se zalíbením. Drřebnosti podmětem jest posleze a základně duše přímo, nepřímou tělo, pokud jest ústrojem, jehož duše užívá jako nástroje. Nejblíže však a ve svých zjevech drřebnosti odnášeji se k mohutnostem duše lidské, a sice vlastně k rozumu a svobodné vůli, k mohutnostem

¹⁾ O drřebnostech mluví obecně Egger (Prop. ph. th. Psychol. 2. 2. 2.) a Sanseverino (El. ph. chr. Dynam. c. 6).

smyslným jenom potud, pokud jsou určovány vůlí podle předpisů rozumových. Mimo jiné máme držebnosti zjednané, kterých nabýváme opakovanými činy, udělujícími mohutnosti jakousi náchylnost a snadnost ke konání týchž činů; o těchto držebnostech toliko mluvíme. Držebnosti se vzcházejí cvikem a sice obsažně, intenzivně, pokud se stávají samy v sobě dokonalejšími, a rozsazně, extenzivně, pokud se odnášejí k více předmětům. Avšak držebnosti jako vznikají, tak také ustávají, slábnou, mizí a sice častějším konáním činů protivných anebo opomíjením činů jim odpovídajících, někdy také a v jistém smyslu porušením ústrojí.

Od přirozenosti jest člověk více nebo méně schopen nabytí jistých držebností v jistých oborech; a tu říkáme o něm, že má vlohy ku př. ku kreslení, k hudbě, k hlubšímu pátrání. Vlohy bývají někdy dědičné. Ovšem vlohy nejsou ještě držebnostmi; tyto na základě oněch cvikem rozumným a svobodným musí teprv se vyvinouti. Jest tedy důležité poznati, k čemu máme vlohy, a jich, jak se říká, nezakopávati, nezanedbávati.

Které držebnosti se vyskytují, rozebereme-li veškerý život lidský?

Člověk může cvikem smysly zevnější zdokonaliti a na vysoký stupeň povznésti: ku př. malíř zrak, hudebník sluch, slepec hmat, lékárník čich, labužník chuť. Dále značný jest rozdíl mezi dvěma těly své a jeho stavy pociťujícími, z nichž jeden zdravotědu studoval, druhý jí zkušen není; onen dokonaleji užívá vnitřního smyslu povšechného, tento méně dokonale. Jednujíce o paměti a fantasii slyšeli jsme, jak veliké dokonalosti schopny jsou. Na sobě samých zvědět nemůžeme o smyslné soudnosti, k jaké dokonalosti dospěti může, poněvadž rozum na její místo nastupuje; ale pozorujeme zvířata, jejichž smyslnou soudnost rozumem a vůlí svou člověk zdokonaluje.

Že přímé poznávání rozumové může býti na rozmanitých stupních dokonalosti, nelze pochybovati; záleží na cviku, jakého se dostává přirozeným vlohám při nabývání zkušenosti a potřebování logických zákonů. Zvláště však podotknouti sluší, že zpětné poznání, jak ontologické tak psychologické, vyžaduje nezbytně cviku, který činnosti zpětné pomáhá k dokonalosti. Jeden posuzuje své myšlenky a snahy zpětností méně bedlivou a důkladnou, druhý bedlivější a důkladnější; sebevědomí jest u jednoho více, u druhého méně vyvinuto, u jednoho děje se snadno, u druhého nesnadno; taktéž svědomí se vyskytuje více

nebo méně dokonalé, pročez svědomitost pokládá se za dokonalost. Učenost receptivná, která vědu přijímá, a produktivná, která ji tvoří, taktéž umělost receptivná, která díla krásná posuzuje, a produktivná, která je tvoří, u různých lidí těši se z různých dokonalostí a různými obory se zaměstnávají.

Zvláštní druhy dokonalosti rozumové jsou vtip, soudnost a důmysl, pak talent a genius, dále učenost a moudrost, konečně opatrnost a umělost.

Vtip ¹⁾ ve smyslu širším znamená duševní nadání, v užším znamená spojení dvou pojmů, na kterých se vytkne nějaký styk posud se skrývajících, tak že rázem se objeví a jako blesk překvapuje netušená jejich souvislost. Tim jest zdařilejší, čím dále od sebestojící pojmy, čím názorněji vytknut jest jejich styk, čím hlouběji se skrýval. Působí cit libý a slouží k zábavě, méně k poučení a vychování. Styk pojmů vtipem spojených jest nahodilý a povrchní a záleží v podobnosti zevnější; proto přibuzen jest vtip s metaforou a tvořen jest více fantasií než logickou úvahou. Vtip nesmí býti příliš hledaný, častý, ethice odporný. Jeví se v hádankách, epigramech, slovech perutých atd. Jednotlivé druhy vtipu jsou: humor slovný nebo věcný, ironie, sarkasmus, satyra, parodie, travestie. Soudnost rozpojuje, co po všedním náhledu spolu se naskytuje, ničí souvislost zdánlivou, ruší bájené vztahy a povrchní podobnost, připouštějíc spojení pojmů podle obsahu podstatného. Důmysl nepřestává na tom, aby zjednal jakousi povrchní spojitost anebo danou spojitost domnělou zničil, nýbrž přihlíží k podstatě věci a domáhá se spojení podstatného, jež se skrývá před pozorovatelem povrchním; jest hloubavý. Vtip prozrazuje vlohu básnickou, soudnost kritickou, důmysl vědeckou, bádavou.

Genius ²⁾, veleduch, znamená nadání tak mohutné, že se vztahuje až k svézákonné obrazotvornosti, tvoří díla ze sebe nová a původní. Odtáhnou-li se z děl veleduchých nová pravidla, může člověk i méně nadaný pedle nich podobná díla tvořiti; daří-li se mu při tom výborně, nazýváme jej talentem. Rozdíl mezi geniem a talentem jest tento: 1. Genius vyniká původností, talent napodobením. 2. Genius ve svých dílech tvoří nová pravidla, nejsa jich jasně vědom, talent je vybírá z oněch děl a podle nich, jsa jich úplně vědom, díla tvoří. 3. Genius tvoří bezprostředně, talent prostředně. 4. Díla geniova jsou z části

¹⁾ V. Durdíkovu psychologii. ²⁾ Tamtéž.

nedohledná, nejsou hned pochopitelná, vždy něco nového poskytují, a čím dále tím více se líbí; talent pracuje zcela pochopitelně. 5. Genius pracuje nejen pro své vrstevníky, ale také a to hlavně pro věky budoucí, nejen pro své soukmenovce, ale také pro lidstvo vůbec; talent pracuje pro svou dobu, pro své krajany. 6. Genius svému dílu vtiskuje ráz více objektivný, talent více subjektivný. 7. Talent ihned se líbí a také brzy bývá zapomenut; u genia shledáváme opak. Genius a talent se vyskytuje v různých oborech jak vědy, tak umění; genius nevyniká jenom v jednom oboru, talent jest obmezen. Genius neodolatelně nastupuje nové cesty a přemáhá překážky; někdy zaniká, nenalézáje podpory. Genius mívá někdy všeliké výstřednosti a neobyčejnosti, které jiný napodobuje, aby se zdál býti geniem; bývá v životě nepraktickým. Geniálnosti strojí záhubu nedbalost a nemravnost.

Učenost hledá důvody věci stvořených bližší; moudrost přiblíží k poslednímu důvodu jejich, Bohu. Tak jest učeným znatelem dějin, kdo je poznal a je vykládati umí příčinami z přírody a nitra lidského čerpanými, moudrým, kdo v dějinách znamená působení prozřetelnosti Boží. Moudrost theoretická odnáší se k tomu, co jest potřebí pouze věděti, praktická k tomu, co jest předmětem svobodné vůle; tato k oně přistupuje jako ovoce ku květu. Zvláště filosofu přísluší býti moudrým. Učeným nemusí býti každý člověk, ač se musí pěstovati učenost, ale každý má býti moudrým a může také, jelikož Bůh se jeví člověku ve věcech stvořených zřejmě a patrně; jsou však učenci, kteří svou vinou postrádají moudrosti, považující klamem zavineným nemoudrost za moudrost a zahanbování jsou od méně učených.

Opatrnost řídí mravní jednání uvažováním příčiny, cíle a okolnosti a šetřením zákonů; umělost odnáší se k dílům aesthetickým, jež člověk hotoví podle zákonů aesthetických. Opatrnost šlechtití má každého; umělost nemusí každý si osvojiti.

Držebnosti k svobodné vůli se odnášející jsou dvě: ctnost a náruživost, jež uvažovati budeme ze stránky psychologické, kterak vznikají a v čem záleží.

Čin od člověka, jako člověka, tvora rozumem a svobodnou vůlí opatřeného, vykonaný činem lidským se nazývá a liší se od činu, při kterém nejsou rozum a svobodná vůle patřičně účastny, a který se nazývá činem člověka. Čin lidský jest buď mravně dobrý, odpovídající řádu mravnímu, od Boha ustano-

venému, anebo mravně zlý, odporující tomuto řádu mravnímu. Člověk řád mravní poznává, jakož i povinnost a možnost podle něho jednání spravovati, a buď svobodnou vůlí se snaží tak jednati a to s tím úmyslem, aby se srovnával jeho čin s mravním řádem, anebo svobodnou vůlí se snaží proti němu, ne snad proto, že jeho snaha odporuje mravnímu řádu, ale proto, že se omylem zaviněným domnívá, jako by jeho snaha buď neodporovala mravnímu řádu anebo se s ním srovnávala. Srovnává-li se předmět snahy řádně poznáný s mravním řádem, má-li člověk se snažící buď skutečně aneb aspoň virtuálně ten úmysl, aby mravnímu řádu, od Boha ustanovenému, vyhověl, šetří-li patřičně, pokud na něm jest, okolností, jak toho žádá mravní řád: koná čin uspořádaný, zřízený, náležitý, čin mravně dobrý a záslužný, čin, který jej šlechtí a blaží. Poruší-li se jenom jedna podmínka činu mravně dobrého, koná se čin neuspořádaný, nezřízený, nenáležitý, čin mravně zlý, vinu a trest na pachatele uvalující, čin, který pachatele hanobí a nešťastným činí, hřích. Podle stupně šetření podmínek jest čin mravně dobrý buď více nebo méně dokonalý, zásluha větší nebo menší; podle stupně porušení jejich jest hřích buď těžký nebo lehký, vina větší nebo menší.

Častým, vědomým a svobodným opakováním mravně dobrého činu téhož anebo do téže kategorie činů náležejícího vzniká ctnost, držebnost svobodné vůle, kterou člověk může snadno a správně takový čin konati, kterou také jej koná, které užívání nemůže zle, t. j. ke konání zlého. Tato držebnost slouží člověku nejvíce ke cti, proto se nazývá ctností; ona hlavně přispívá člověku k dosažení dokonalosti a blaženosti; ona nejvíce člověka činí Bohu podobným; ona jediná člověka činí v pravdě svobodným; ona jediná člověku pravého uděluje rázu, charakteru, činíc jej tím, čím býti má. Kolikero druhů činů mravně dobrých, tolikero také ctností. V majetku všech ctností člověku potřebných, jednotný a uspořádaný celek tvořících záleží charakter člověka mravní, nejkrásnější dílo lidské, na kterém každý člověk pracovati má. Pracuje však člověk na charakteru přidruženě sice pomocí jiných, ale hlavně a obzvlášť svým vlastním přičiněním, t. j. vzděláváním rozumu pravdou a užíváním svobodné vůle k dobrému, přemáháním žádosti nezřízených někdy odporným a těžkým, varováním se před podvojnými výstřednostmi, hledáním a zachováváním střední cesty. Práce tato trvá celý život až do smrti a s bojem jest spo-

jena, jelikož vlivy charakteru nepříznivě potřebí jest překonávati udatností nejslechetnější. V pravém smyslu jest charakter jenom dobrý, poněvadž znamená ráz, povahu, jakou člověk má býti opatřen. Ve smyslu širším nazýváme charakterem určité, jednomyslné a stálé užívání svobodné vůle. *Člověk má charakter* znamená: soudě a jednaješetří ustavičně a jednomyslně jistých, určitých zásad, aniž jim se stává nevěrným, byť i jej odvracely okolnosti od nich; podle zásad dobrých nebo zlých rozeznáváme charakter dobrý nebo zlý. Charakteru odporuje bezcharakternost v tom záležející, že člověk zásady, jimiž se řídí, ustavičně mění podle okolností, nešetře důslednosti, a svéhlavost, umíněnost v tom záležející, že člověk na svých zásadách neustupně stojí, byť i jemu se dokázalo, že jsou špatny.

Pravý charakter zjednati si možno pouze podle ethiky filosofie křesťanské a podle náboženství křesťanského¹⁾.

Naproti tomu častým, vědomým a svobodným opakováním činu mravně zlého buď téhož aneb do téže kategorie činů náležejícího vzniká trvalá nepravost, nezřízenost, neslechetnost, nenáležitost, nespořádanost svobodné vůle, kterážto držebnost v psychologii se nazývá náruživost, t. j. trvalá, nezřízená, mocná náklonnost k jistému dobru nebo činnosti k tomu dobru se odnášející, náklonnost, která veškeré snaživosti určuje jistý směr předpisům rozumovým a mravnímu řádu odporující. Poněvadž náklonností jest náruživost rozumem a svobodnou vůlí způsobenou, nemá ji zvíře, ale člověk, a to ne od narození. Od narození má člověk větší nebo menší zárodek náruživosti, který se vyvine anebo nevyvine podle vůle lidské rozumem řízené a rozumu buď neposlušné anebo poslušné. Mravně jest každá náruživost zlá buď v míře větší nebo menší, poněvadž nešetří rozumu a snaživost svobodně odvrací k zlému. Ku př. tak horlivě učenec po pravdě bádá, že zanedbává jiných povinností, které má k Bohu, sobě a bližnímu; bádání po pravdě jest samo sebou dobré, ale takové bádání, jaké tento učenec projevuje, jest nezřízené, jest náruživostí, která provázena jest neblahými následky, nemůže tedy býti nazývána slechetnou. Proto na vůli svobodnou připadá nedávati vzniku náruživosti anebo náruži-

¹⁾ Spisovatel této psychologie odvolává svůj článek, v moravském učitelském časopise „Komenský“ asi r. 1874. psaný, ve kterém doporučoval český spis „Karakter“ podle zásad Kantových, filosofie křesťanské a náboženství křesťanskému odporujících, napsaný.

vošť špatným vychováním, špatným příkladem, mrzkou závislostí na dobrech pomíjejících, nevěrou vzniklou krotiti podle zákona rozumem předpisovaného. Tu jest člověku bojovati, sebe zapíratí, potlačovati nezřízené žádosti po dobrech smyslných, předpisu rozumového dbáti, rady zkušených následovati, ze zkušenosti na jiných doznané těžiti, své důstojnosti pamětlivým býti, fantasii na úzdu bráti, ale hlavně a především uvažovati mravní řád, od Boha ustanovený, pohnutky náboženské v sobě probouzeti a pomoc hledati v náboženství. Zvláště vychovatel má jak slovem tak dobrým příkladem hleděti k tomu, aby u vychovanců nenalezla náruživost půdy. Vznikne-li náruživost, člověk činů se dopouští nešlechetných velmi snadno; čím více jí hoví, čím častěji a vroucněji jí ukájí, tím více náruživost se vzdmáhá, tím hlouběji vůle klesá do stavu otrockého, tím více zlu se oddává, tak že posléze veškeré jednání jeho směrem od náruživosti vytčeným se ubírá. Ke zkáze duševní přistupuje často zkáza tělesná.

Náruživost čtyřmi jest zohavena známkami: 1. jest slepá, poněvadž nedbá toho, co by žádosti mohlo vytknouti směr jiný; ale bystrého jest zraku, vyhledávajíc předmětů, jež by žádost ukojily, a prostředků, jimiž by cíle svého dosáhla a překážky odklidila. 2. Jest sofistkou, zle užívajíc rozumu a jej svádějíc, aby dobré nazval zlým a zlé dobrým. 3. Jest nejhorší tyrankou, která člověku jeho ukládá otrocké a pravé svobody zbavuje. 4. Jest hnusně sobecká.

Ctnosti odpovídají náruživosti po dvou, poněvadž střední cestu zachovává ctnost, náruživost však se drží výstřednosti buď nedostatku anebo přebytku. Ku př. nedostatkem pokory jest pýcha, přebytkem nezřízené zahazování sebe.

Nejčastější náruživosti jsou: 1. nezřízená chtivost ctí a slávy, pánovitost; 2. skrblictví, lakota, hýřivost; 3. pijáctví, karban, smilství.

Konečně připomenouti sluší držebnost, kterou vůle lidská, rozumem řízená, vládne údů pohybu samoděčného schopnými. Cvikem nabývá člověk pohyblivosti podivu hodné, mnohonásobné, působné, rychlé, umělecké; cvik od svobodné vůle podle rozumu konaný činí pohyby samoděčné bezděčnými, ta že potřebuje vůle podle rozumu dáti podnět prvním pohybům samoděčným, aby pak následovaly pohyby bezděčné.

Část třetí.

§ 108. O původu člověka.

Vyšetřiti nejprve jest, jaký má původ pokolení lidské a potom jaký člověk jednotlivý. Až poznáme původ pokolení lidského, tázati se budeme, zdali první stav jeho byl surový, divoký, barbarský. Že pokolení lidské tvoří jeden druh a od jedněch prarodičů pochází, slyšeli jsme v § 99. V druhé části zkoumati budeme, odkud má jednotlivý člověk tělo, odkud duši, kterak tělo s duší spojeno.

§ 109. O původu pokolení lidského.

Darwinisté tvrdí, že pokolení lidské pochází od zvířat, zvláště od opic volným vývojem, že člověk jest nejdokonalější zvíře a nic více, že ve člověku zvíře dostoupilo nejvyššího stupně vývoje. Naproti tomu lze dokázati, 1. že celá theorie Darwinova přírodovědecká, na které ono tvrzení o člověku spočívá, jest nepravdivá, 2. že kdyby i pravdivá byla o bylinách a zvířatech, neplatila by o těle lidském, 3. že kdyby i platila o těle lidském, nemohla by se odnášeti na člověka, pokud má duši povahy duchové.

§ 110. O nepravdě celé soustavy Darwinovy přírodovědecké¹⁾.

Zoologové, botanikové, palaeontologové nejznamenitější a klidně uvažující tvrdí, že jednotlivé druhy bylin a zvířat již od svého počátku mezi sebou se různí; a to tvrdí proto, že nevíme ze zkušenosti, že by jeden druh vznikl z druhého, ku př. kočka ze psa, dále z té příčiny, že nelze docíliti smíšenců ze

¹⁾ V. Das Christenthum von Vosen u. Rheinstädter. Freiburg Herder 1881. —

dvou druhů, ku př. z krávy a hřebce anebo naopak umělým chovem sebe pečlivějším, že vychovají-li se uměle smíšenci, ku př. mezci z koně a osla, sami mezi sebou se nespojují a nerozplemeňují. Přes všelikou tuto zkušenost pokoušejí se někteří učenci zničití rozdíly druhů a dokazují, že jeden druh vznikl z druhého a že všichni druhové pocházejí z jednoho prarodku nebo aspoň z několika. Před Darwinem vyskytl se v předešlém století Lamarck, jenž vykládá, že z mrtvé hmoty na počátku povstaly dva živé tvary zvířecí: nálevník a červ, že pak přizpůsobením se k novým poměrům místním a cvikem, který odpovídal potřebám a choutkám, jednotlivé ústroje se silily a vyvíjely a že takto celá zvířena bohatá od jepice až ke lvu vznikla. Sám Karel Vogt, jenž o Bohu stvořiteli nic nechce vědět, pokládá toto tvrzení za nerozumné, říká, že na též dvoře, kde jest kalužina, kuře nenabývá blan plovacích a kachna jich nepozbývá, že pták, jenž v bahně žije, nikdy nejví choutky bydletí v lese, ježto ústrojí k tomu jej vede, aby se brodil v bahně, že žádné zvíře nemůže mít choutek ani potřeb, jež by neodpovídaly jeho ústrojí již nabytému. Neznámý Angličan, jenž napsal „přírodní dějepis tvorstva“, od K. Vogta přeložený, doznává, že přizpůsobení Lamarckovo nestačí, že třeba klásti pud, který mají všechny bytosti živé, kterým by se přetvářely a nabývaly nových forem dokonalejších. Tento Angličan nevšímá si toho, že nebylo dosud pozorováno, že by některý druh se přetvořil a změnil v nový druh; jemu dostačí, že se vyskytují odrůdy, variety, o kterých se domnívá, že během časů nesmírných jejich rozdíly se staly tak velikými a stálými, že se z nich nové druhy utvořily. Ani té okolnosti si nevšímá onen Angličan, že jeden druh se neliší od druhého zevnějšími rozdíly, jakými se liší odrůdy, ale že jejich rozdíl spočívá hlavně v nemožnosti pohlavního smísení a trvalého rozplemeňování smíšenců.

O podobnou theorii se pokusili Geoffroy St. Hilaire, Hudson Tuttle, A. Russel Wallace, kdežto Buffon? se domnívá, že nové druhy vznikly pokažením a zvrhnutím. Konečně Büchner předkládá „učenímu“ čtenářstvu moudrost onoho Angličana, chtěje učiniti Boha a duši zbytečnými.

Také Ch. Darwin vysvětliti chce původ bytostí živých z několika málo prarodků, ba i z jednoho. Ve svém díle „o původu druhů přírodním chovem a výběrem“ podotýká, že prarodky musil Bůh sám stvořiti a jim uděliti zárodek života. Než

později jeví se Darwin strženým k materialismu od svých přívrženců, kteří kladou prvotní plození různorodé, *generatio aequivoca*, a člověka odvozují od opice. Pokud Darwinismus neklade prvotní plození různorodé a původ člověka ze zvířete, proti němu ničeho nenamítá zpráva Mojžíšova o původu bytosti živých ani náhoženství křesťanské; než důsledně provedená Darwinova theorie descendenční či transmutační vede k prvoplození a k původu člověka z opice. Obojím se dává výhost Bohu a duši.

Promluvme nyní o prvoplození. Zkušenost, na které přírodopysce stavěti musí nezbytně, nedokazuje, že by nějaký živok sám od sebe povstal, anebo že by z neživé hmoty vznikla bytost živá. Pasteur učinil množství pokusů, zda z neživé hmoty může vzniknouti bytost živá; ale tyto ukázaly, že to nemožno bez zárodku živého. Mimo to vyskytují se jiné záhady proti prvoplození. Odkud počala neživá hmota sama? její vývoj časový? její pohyb prostorný? může-li býti bez počátku řada časových vývojů a prostorných pohybů? a jestliže musí býti počátek vývojů a pohybů, jaký musí býti? Toť jsou otázky, o kterých přírodopysce nemůže jako přírodopysce ničeho věděti, a jejichž rozluštění ponechati musí filosofii. Pustí-li se do jejich rozluštění, musí býti filosoficky důkladně vzdělán a musí užívati metody právě filosofické, přesně vědecké, jaké šetří střízlivá filosofie aristotelicko-thomistická, touhu po vědě dostatečně a uspokojivě naplňující; pak přijde ku poznání Boha a duše. Pakli přírodopysce není důkladně vzdělán filosoficky a užívá metody nepravé, nevědecké, rozumu odporující, tu ovšem hude hlouzniti a dodělá se o Bohu a duši výsledku negativního.

Ale netoliko nepravdiv jest základ Darwinovy theorie descendenční, t. j. prvotní plození různorodé, ale také pojem, který mají Darwinovci o druhu. Abychom dovedli oceniti nepravdu Darwinismu, je třeba dříve stanoviti, v čem záleží pojem druhu v oboru přírodním; neboť Darwin jedná ve své theorii o vzniku druhů. Kdežto přírodopysci se nesrovnávají mezi sebou rozděluje byliny a zvířata na třídy, řády, rody, plemena, odrůdy, poněvadž při těchto rozděleních rozhoduje rozličné hledisko: nuti nás příroda sama svým zařízením přijati pojem druhu jako něco stálého. Ústrojenci, kteří zevně často se jeví velmi rozdílnými, mezi sebou pohlavně se mísí, na př. dva psi různých plemen; jiní však ústrojenci, kteří zevně někdy

jeví se méně různými, na př. vlk a pes, buď uikterak se nemísí pohlavně anebo plodí potomky neplodné, bastardy. Zde stanoví příroda sama hranice, kterých nelze překročiti. Tento tedy pojem druhu objektivně přírodou stanovený u Darwina platnosti nemá; proto také jest jeho theorie nepravdiva.

Než přikročíme k jeho theorii samé. Co jest jeho cílem a jakých prostředků užil, aby toho cíle dosáhl?

Za cíl vytknul si Darwin veškerou floru a faunu přivést na čtyři nebo pět pratvarů, anebo chce-li kdo, na jeden. Již tento přídavek: chce-li kdo, dokazuje, na jaké libovůli theorie Darwinova spočívá. Buď jeden pratvor stačí, aneb tolik třeba, co jest pravých druhů; buď se dokáže, že smíšením všech možných drubů vznikají smíšenci, kteří opět mohou se plemeniti, pak ovšem stačí jeden pratvor; aneb se nepodaří to dokázati, a pak podržíme tolik druhů, jež nemají mezi sebou společného původu, co se jich jeví neschopnými k pohlavnímu mísení a dalšímu rozplemeňování, a pak musíme klásti právě tolik pratvorů. Ovšem určujice jednotlivé druhy buďtež přírodozpytci opatrní, aby se nepovažovaly odrůdy za druhy; Darwin tu zásluhu má, že jsou přírodozpytci nuceni býti opatrnými.

Ale netoliko cíl Darwinův nezamlouvá se rozumu, ale ani prostředky, kterých užívá, by došel cíle. Těchto sedmero prostředků volil Darwin:

1. Člověku rozumnému jest možno umělým chovem bylin a zvířat šlechtiti a měniti nynější rozdily bylin a zvířat a vytvořiti rozdily nové. Podmínky však těchto výsledků jsou také v přírodě, pročež může i příroda sama jako člověk přírodním chovem vytvořiti rozdily.

2. Jednotlivé byliny a jednotlivá zvířata, sama o sobě mezi sebou různá, žijí v různých poměrech a přizpůsobují se více nebo méně k poměrům klimatickým a potravným. Z této pak rozmanité schopnosti při způsobení vznikly také rozmanitosti tvarů.

3. První ústrojenci rozšířili se velmi rychle na zemi; avšak každý ústrojenec bojovati musí od svého počátku s velkým počtem vlivů nepřátelských, se zvířaty, a to dravci, cizopásníky a jinými, s teperaturem, počasím jakož i s ústrojenci sobě podobnými, stejnorodými; musí tedy podstatou ústrojenec boj životní, aby se zachoval, aby si zjednal prostředků k výživě, protože příroda sama nestačí, aby uživila všechny jedince. V tomto boji zvítězili ústrojenci, kteří měli větších výhod,

kteří byli způsobilější a silnější. Ostatní buď zahynuli nebo zahynou, a tak se udržují ústrojenci silnější.

4. Žádný ústrojenec zplozený nerovná se úplně ústrojenci plodícímu; zplozený pak přenáší na své potomky nejen vlastnosti, jichž sám zdědil, ale i své vlastní vlastnosti, kterých sám nabyl. V tom záleží zákon dědičnosti.

5. Rozdíly a výhody zděděné rostou a mohutní přirozeným výběrem, kterým příroda sama takřka vybírá jedince dokonalejší, aby se spojili a dokonalejší potomky plodili, jakož i po hlavním výběrem, kterým samička přednost dává krásnějšímu a silnějšímu, aneb samec samičce.

6. Pro vzájemnost všech částí ústrojných nemůže se jedna část změnit, aby nedoznaly změny také ostatní části ústrojné.

7. Neužíváním anebo nedostatečným cvičením nějakého ústroje, jež má příčinou různé poměry zevnější, ústroj slábne a mizí, kdežto ústroje ostatní ustavičným cvikem se silí, vyvíjejí a přetvářejí.

Tyto prostředky jsou nedostatečné, aby jimi Darwin došel svého cíle:

1. Z umělého chovu nelze souditi na přirozený chov nové druhy podle Darwina působící. Neboť chov umělý vytváří jen odrůdy, nikoli však nové druby, jež by se nemohly pohlavně mísiti aniž potomky plodné zplozovati. Ba spíše umělý chov svědčí proti Darwinovi; neboť z něho vysvítá, jak nepřekonatelný jsou meze, které druh dělí od druhu, ježto člověku rozumnému nelze docílit všelikým možným šlechtěním a spojováním ničeho jiného než odrůdy, a příroda nemá onoho rozumu, kterým vyniká člověk nad přírodu. Nepodaří-li se to tedy člověku, tím méně podaří se to přírodě rozumu nemající.

2. Rozmanitost, kterou jeden jedinec liší se od druhého, tak zvaná variabilita, a schopnost ústrojenců přizpůsobiti se zevnějším vlivům jest vždy omezena ústrojností druhovou, již trvající; dále tytéž druhy shledávají se všude na zemi při poměrech nejrozmanitějších, kdežto naopak rozmanité druhy se vyskytují při týchž poměrech, z čehož jde na jevo, že zevnější poměry nejsou dostatečným důvodem ku tvoření druhů.

3. Není pravda, že boj životní dál se a děje se tak, jak jej Darwinovi líčí. Jeden druh slouží k zachování druhého, a příroda tak jest zařízena, aby *při poměrech pravidelných* jeden druh nezahynul druhým. Není to pravý boj, nýbrž vespolečné zachovávání života. A kdyby to byl boj pravý a sice takový,

jaký Darwinovci kladou, musili by jedinci dokonalejší a silnější přečkati méně dokonalé a slabší; než vlku podléhají mnohdy ovce nejlepší a slabé zbývají. Je-li boj mezi jedinci téhož druhu, musili by zvítěziti jedinci dokonalejší a silnější; než nebývá ušetřeno ani dokonalejších a silnějších. Konečně klademe-li vespolný boj všech druhů, musili by podle Darwina hynouti co den více nejméně dokonalí ústrojenci; avšak těch právě jest nejvíce, kdežto druh dokonalejší řídne a vymírá.

4. Zákon dědičnosti odporuje přirozenému zákonu, jenž má tu platnost, že ráz druhový stále se dědí, kdežto jedincové vlastnosti osobní anebo zděděné, vlastnosti odrůd a plemen mizí, když volnému mísení ustupuje umělý chov.

5. Darwinův výběr s přírodním chovem spojený, jakož i výběr pohlavní pokládáti za příčinu, která znamenitější změny hromadí a posilňuje, čtvernásobným jest omylem. a) Výběr pohlavní, kterým prý jeden jedinec vyhledává druhého jedince krásnějšího, neshoduje se s výběrem přirozeného chovu, kterým prý vyhledává jeden jedinec druhého jedince silnějšího; neboť krásnější není vždy silnějším. b) U zvířat, která pospolu žijí ve stádech, bylo shledáno, že není pravidlem, aby se pářili dva jedinci nejsilnější anebo dva jedinci nejkrásnější. c) Z obojí volby, kterou Darwin shledává při tak zvaném chovu přírodním a při pohlavním obcování, v přírodě se nevyskytuje nic, leč křížování a mísení volné oproti umělému od člověka rozumem a svobodnou vůlí řízenému. V tomto křížování volném mizí změny a rozmanitosti, jež vznikají uměle anebo zvláštními poměry přírodními, tak že se vrací opět stará forma, od níž ony změny se odchylují. d) Není pravda, že obě tyto volby Darwinovy, podle Darwina přátelsky se vespolek podporující, se srovnávají s výsledkem, který plyne z Darwinova boje životního. Neboť následkem obou těchto voleb musily by změny ústrojů životnímu boji užitečné stáleji se učit, změny pak pro ten boj lhostejné snáze vymírat. Avšak ve zkušenosti shledáváme opak.

6. a 7. Vzájemnost ústrojů rostoucích anebo miznoucích, užívání anebo neužívání jednotlivých ústrojů, přímý účinek zevnějších vlivů na toto užívání a na ústrojí vůbec nemůže Darwin klásti za podporu svého přírodního chovu a za doplněk mezer jeho; neboť to vše bývá někdy prospěšno, někdy škodливо, někdy působí vývoj, někdy zakrnění; a proto nesrovnává

se to vždy s přírodním chovem, jenž prý vždy šetří prospěchu a má cílem zdokonalení ústrojenců.

Oněch tedy sedmero prostředků nevede k cíli. Häckel chtěje oporu zjednatí Darwinismu domnívá se, že na počátku jsou všechna embrya čili zárodky mezi sebou stejná, že panuje parallelismus mezi vývojem zárodků a druhů, že jako zárodky, tak i druhy na počátku byly zcela stejny a během času teprv se staly rozdílnými. Připustme tuto Häckelovu stejnost zárodků, kterou nazývá Darwin původní stejností druhů; můžeme ji užiti proti darwinismu. Neboť vyjdou-li ze zárodků stejných bytosti zcela rozdílné, jež pohlavně se nemohou mísiti, souditi musíme na druhový ráz v zárodcích skrytý, který neodvratně působí vylíhnutí bytostí zcela rozdílných, nesmisitelných. Avšak ona stejnost zárodků není pravdiva ani mezi jednotlivými druhy pateřnatců ani mezi pateřnatci a ostatními zvířaty. Věda na pozorování důkladném založená tuto stejnost zavrhlá. Kromě toho z nepoctivosti a vědeckého podvodu byl usvědčen Häckel, jenž užil obrazů buď zfalšovaných buď vymyšlených, aby onu stejnost dokázal.

Nic tedy platno; oněch sedmero prostředků nestačí. Nyní nemohou vytvořiti nový druh, poněvadž po všecy doby, ve kterých lidé o bylinách a zvířatech vědí, jak je líčil Aristoteles, takovými jsou posud, ač od Aristotela uplynulo více než 2000 let; kterak mohli vytvořiti dříve, když zákony přirozené stále stejně působí?¹⁾

Ježto Darwinovcům nedaří se oněmi prostředky dokázati Darwinovu theorii descendenční, utíkají se k pouhé možnosti mlhavé, kterou nelze kontrolovati a za kterou lze se skrýti velmi pohodlně, tvrdíce, že naše zkušenost jest příliš nepatrná, a doba, ve které pokolení lidské žije, příliš krátká, aby mohla býti theorie Darwinova zavržena. Proto mluví Darwinovci o milionech a miliardech let, kterých jest potřeby, aby nenáhlým vývojem vznikli druhové. V této době nekonečné a nezměrné mohlo prý se státi, co v době historické, jak nás učí zkušenost, se nestalo.

Avšak geologové a palaeontologové, kteří zkoumají vrstvy naší země a ústrojence v nich zkamenělé, odpovídají Darwinovcům záporně. Neboť 1. nikde se nevyskytují prarvary Dar-

¹⁾ Totéž vysvítá z prastarých památek v Egyptě objevených.

winovy, jež by neměly žádného rázu druhového, aniž nějaké tvary, jež by pratvarům jeho se blížily. 2. Rozmanitosti, jež se vyskytují u jednotlivců téhož druhu, nenalézáme ve zkamenělinách po sobě jako výsledek nenáhlého vývoje, nýbrž pospolu vedle sebe. 3. Podle Darwina musili by ve vrstvách mladších druhové dokonalejší býti četnější; avšak shledává se někdy opak. 4. Nevyskytují se nové tvary dokonalejší v přechodech nenáhlých a připravených, nýbrž náhle, skokem; tedy objevení se nových druhů vyšších nezávisí na nenáhlém vývoji a descendenci Darwinově, nýbrž na zcela nových poměrech naší země fysikálních, jimž odpovídají nové druhy a tvary rostlin a zvířat tehdy se vyskytující náhle, když nastaly na zemi fysikální poměry oněm tvorům příhodné.

Objevila se tedy theorie Darwinova i v této příčině lichou.

Shrneme-li vše, co řečeno proti darwinismu, řekneme, že odporuje zákonu protikladu, tvrdě, že z neživé hmoty vznikl živok, že odporuje zákonu příčinnosti, zamítá cíl a směřování k cíli, ponechává vše náhodě slepé, kterou nic nelze vysvětliti, tvrdě, co nemá v předešlém dostatečného důvodu, že odporuje zkušenosti, kterou odpůrcové Darwinovi pravdivě a bedlivě prozkoumali.

§ 111. Má-li theorie Darwinova platnosť o těle lidském ¹⁾?

Byť i theorie Darwinova pravdiva byla o bylinách a zvířatech, nemohlo by se jí užiti, když se jedná o původ člověka. Chceme-li otázku tuto patřičně rozebrati, jest nám nejprve věděti, jaký jest v somatologii obecně uznaný rozdíl mezi člověkem a opicí. Dále jest vyšetřiti, zdali tento rozdíl tak jest veliký, že původ člověka z opice ve příčině těla jest nemožný. Pak i kdyby tento rozdíl skutečně nasvědčoval theorii Darwinově, budeme se tázati, jsou-li nyní tvary přechodné ze člověka k opici a naopak, a jsou-li také nalezeny tvary bytostí dříve žijících, jež přechod čini mezi opicí a člověkem.

V somatologii jest rozdíl mezi člověkem a opicí obecně uznán. Burmeister praví takto: „Člověk od opice se rozeznává

¹⁾ Obsah § 111. a 112. vykládá Wieser (Mensch u. Thier, Freiburg, Herder) a Reusch (Bibel und Natur.)

dle svého těla větším vývojem mozku, soustavou kostí, jež člověka činí schopným přímé chůze, mocnějším vývojem pánve a nápadným typickým rozdílem, jenž se jeví v obojích konečtinách.“ Huxley: „Rozdíly mezi lebkou člověka a lebkou opice gorilly jsou v pravdě nesmírné. Rozdíly mezi člověkem a opicí i nejdokonalejší jsou veliké a znamenité; každá jednotlivá kost gorilly má na sobě známky, jimiž ji lze velmi snadno rozeznati od příslušné kosti člověka.“ Waitz: „Vlasy, poloha vlasů, podnebí, potrava, trvání života tvoří značné rozdíly mezi opicí a člověkem. Zdlouhavý vzrůst, dlouhé dětství, pozdější dospělost, nedostatek určité doby k pohlavnímu mísení a rozsáhlých instinktů, menstruační, velká řada nemocí, schopnost řeči, smích a pláče jsou fyziologické známky člověka, které právě tak určitě jej dělí od opice, jak hluboko zasahují do veškerého vývoje života.“ Kromě toho přivádím na paměť, co jsem pravil o těle lidském v části první této knihy.

A přes všechny tyto rozdíly tvrdí Darwinovci, že tělem svým pochází člověk od opice. Tuto slepou umíněnost spojují s fantasií tak živou a dětinskou, že vypisují, kterak v jednotlivých dobách se vyvinul člověk z opice a jaký život při tom vedl, jako by tento vývoj se dál před nimi. Ovšem se nesrovnávají mezi sebou. Také jmenují země, ve kterých se to stalo, každý jinou. Příbuzným opice nazývají člověka; ovšem se nesrovnávají, jedni majíce opici za tetičku, druzí za sestřenicí člověka a t. d. Praopici, ze které člověk se vyvinul, nemohou Darwinovci nám ukázati; vyhynula prý spolu s přechodními tvary mezi člověkem a opicí. Když dítě nenapiše úlohu, vymlouvá se učiteli, že ji ztratilo.

Než slyšme raději, co učenci střízliví, Aeby a Th. Bischoff o lebce a mozku tvrdí. Aeby své zkoušky četné a důkladné končí těmito slovy (Die Schädelformen 77, 82): „Ze všeho jde na jevo, že povšechný rozdíl mezi člověkem a opicí jest značnější než rozdíl mezi jednotlivými druhy opic; proto se nerozpakujeme tvrditi, že lidský tvar lebky co nejurčitěji se liší od opičího a že obzvláště opice člověku nejpodobnější, tak zvané anthropomorphy, v každé příčině mnohem těsněji lnou ke svým příbuzným opicím, ba i k ssavcům nižším než ke člověku... I nejméně dokonalé lebky lidské vzdalují se v každé příčině od nejdokonalejších lebek opičích a lnou tak úzce k dokonalším lebkám lidským, že již z příčin morphologických by neměl učenec mluvíti o podobnosti s opicí.“ Th. Bischoff vý-

sledky svého bádání takto zavírá (Die Großhirnwindungen S. 102): „Porovnáme-li mozek lidský s orangovým, orangový se šimpansovým, šimpansový s gorilliným, gorilliný s atelesovým a t. d., nikde neshledáváme takový rozdíl ve vývoji závitků mozkových, jaký mezi mozkiem lidským a orangovým nebo šimpansovým. Mezera mezi vývojem závitků většího mozku lidského a vývojem závitků mozku orangova nebo šimpansova nedá se vyplnit, poukazuješ-li na mezeru mezi orangem nebo šimpansem a lemurem. Tato mezera jest vyplněna od druhů opic mezi orangem a lemurem se nalézajících; ona vyplněna není.“

Snad pochází člověk svým tělem od některé z opic nynějších? Nikoli. Neboť mezi opicemi člověku podobnými není žádná člověku nejbližší ve všech příčinách, nýbrž každá ve příčině jiné. Tak praví sám Häckel, rozhodný Darwinovec (Nat. Schöpfungsgesch. 498): „Orang člověku jest nejbližší útvarom mozku, šimpans důležitými zvláštnostmi útvaru lebky, gorilla útvarom nohou a rukou, gibbon útvarom hrudi.“ Že by podobnost již svědčila o původu, neosměluji se přírodopytci střízliví tvrditi; neboť pak by musil člověk pocházeti z oranga, šimpanse, gorilly a gibbona, pak by musil člověk pocházeti z byliny, která také tak přímo stojí jako člověk, z ptáka, s kterým člověk sdílí zpěv a t. d. Proto říkají Darwinovci, že ona opice, ze které prý člověk pochází, vyhynula.

Než připuštěme původ opičí. Kde jsou prostřední tvary mezi člověkem a opicí, jež nyní bytuji? K. Vogt se klame, chtěje prázdnotou mezeru, která dělí opici od černocho, vyplnit mikrokefaly. Neboť on sám praví, že tito blbeci všeci pošli z rodičů zdravých a měli též bratry nebo sestry zdravé; jsou to tedy tvary nepravidelné, ve kterých člověk se nevrací k opici, od které pošel, jak se domnívá Vogt. Když na jabloni se znetvoří jablko, tak že se podobá švestce, zajisté neřekneme, že z té příčiny jablko pochází od švestky. Aebý zavrhuje důsledky, jež Vogt z mikrokefalie činí (str. 87): „Co nejrozhodněji zamítáme, že by mezi nynějšími tvory bylo někde *pravidelných* tvarů, jež by sloužiti mohly za přechod z opice ke člověku. Ovšem zdá se, že mikrokefalové v mnohé příčině spojují lidský tvar se zvířecím. Avšak není dovoleno pravidelné řady tvarů doplňovati pathologickými,“ t. j. chorobnými, nepravidelnými. Pročež z mikrokefalie nelze souditi na původ z opice. Aniž

u opic nalézáme pravidelných tvarů, jež by vyplniti mohly mezeru mezi člověkem a opicí ¹⁾).

A jako nemáme nyní prostředních tvarů mezi člověkem a opicí, tak ani ze starších dob nenalézáme památky o vymřelých tvarech takových. Sám Huxley, ač jest Darwinovcem rozhodným a původ člověka v opici nalézá, přiznává, že není jich, a těší se tou nadějí, že ve vrstvách posud neprozkoumaných naleznou palaeontologové, snad ještě nenarození, zkamenělé kosti opice, která jest člověku podobnější, anebo člověka, který jest opici podobnější, než shledáváme na kostech posud známých. Věru laciná to útěcha! A že není ještě takové zkameněliny, jest jisto. Neboť o lebce v Engisu nalezenejší praví též Huxley, že jest to dobrá lebka prostřední, kterou mohl míti člověk filosof anebo člověk divoch, která mohla náležeti člověku Evropanu anebo člověku austrálskému. Lyell, rozhodný Darwinovec, z lebky Neanderthalské souditi nemůže na lidský původ z opice, jak sám vyznává; Huxley ji nepovažuje za tvar mezi člověkem a opicí prostřední; Aeby ji považuje za tvar pathologický, chorobný, nepravidelný; podobně se vyjádřil anatom Hyrtl. Z čehož patrno, že theorie Darwinova o těle lidském platnosti nemá.

§ 112. Má-li theorie Darwinova platnosti o duši lidské?

Rozhodný Darwinovec připustiti nemůže životní princip, kterým se specificky liší nerost od živoka; my jsme se však přesvědčili v první části této psychologie, že živok musí míti ten životní princip. Pročež z této příčiny odmitáme, že by theorie Darwinova platnosti měla o duši lidské, životním prin-

¹⁾ Joh. Ranke praví (Der Mensch II. B. Leipzig 1887): Es existieren in der Gegenwart in der gesamten bekannten Menschheit weder Rassen, Völker, Stämme oder Familien, noch einzelne Individuen, welche zoologisch als Mittelstufen zwischen Mensch und Affe bezeichnet werden könnten. Podobně Virchow při schůzi přírodopyské ve Wiesbadenu 1887: Die diluvialen Menschen hatten keinen unvollkommneren Organismus als die jetzigen Wilden. Nachdem wir in den letzten Jahren Eskimos und Buschmänner, Araukaner und Kirgisen in Europa gesehen haben, nachdem von allen den als niedrigste bezeichneten Rassen wenigstens Schädel zu uns gekommen sind, kann keine Rede mehr davon sein, dass irgend ein Stamm jetziger Wilden wie ein Zwischenglied zwischen dem Menschen und irgend einem Thier angesehen werden dürfte.

cipu člověka. Ale netoliko mezi podstatnou formou nerostu a životním principem živoka činili jsme specifický rozdíl v této knize z důvodů pravdivých, nýbrž také mezi životním principem byliny a mezi životním principem živočicha, jakož i mezi životním principem zvířete, duší zvířecí a mezi životním principem člověka, duší duchovou. Zvláště k rozdílu poslednímu vždy bylo poukazováno a dokazováno, že nestojí duše lidská toliko na vyšším stupni než duše zvířecí, nýbrž že má povahu duchovou. A to bylo dokázáno přísně vědecky. Z té příčiny by i darwinismus připouštěl duši a platnost měl o zvířatech a těle lidském, nikterak by se nemohl vztahovati k duši lidské, která není duší zvířecí více vyvinutou. Nyní teprv když jsme úplně přesvědčeni ze života lidského o duši lidské a povaze její duchové, tak že ji nikterak nemůžeme pokládati za vyšší vývoj duše zvířecí, musíme se vši rozhodností tvrditi, že co do duše nemůže člověk pocházeti od opice, a že ani tělem nemůže od ní pocházeti, poněvadž duše a tělo jako dvě části podstatné tvoří jednu bytost a přirozenost.

Nemůže tedy nikterak psychologie se srovnávati s darwinismem.

Konečně kterak vysvětlí darwinismus bez duše duchové a původem opičím poměr člověka k přírodě, jeho umění, vědu, řeč, náboženství, mravnost, společnost a zdokonalitelnost, jakož i uslechtilou a krásnou postavu, kterýmižto přednostmi vyniká člověk specificky nad zvířata a ze kterých jenom některé se vyskytují jenom u některých zvířat jako pouhé analogie? Zdaž nehubí darwinismus lidskou vzdělanost, společnost, mravnost a náboženství? Konec darwinismu jest nihilismus.

§ 113. Zda-li první stav pokolení lidského byl surový?¹⁾

Hmotáři se dmnívají, že první stav pokolení lidského byl surový, divoký, barbarský, zvířecí. K nim se řadí také Rousseau.

Mínění toto předpokládá, že prarodiče pokolení lidského se vyvinuli ze zvířat vývojem Darwinovým. Avšak slyšeli jsme, že tento názor jest nepravdiv.

Než zkomnejme blíže první stav.

První dva lidé, muž a žena, nemohli tak povstati, jako se nyní dítě rodí; neboť pták nepředpokládá vejce, ale vejce ptáka,

¹⁾ Hettinger: Apologie des Christenthums 2. 1. 6.

což platí také o otci a dítěti. Dospělého býti musil těla, měl-li se zachovati; než s dospělostí tělesnou souvisí přirozeně dospělost duševní. Sv. Tomáš Akv. píše (S. Th. 1. 94. 3): „Přirozenost vyžaduje, aby dokonalé předcházelo nedokonalému, jako předchází kon mohoucnosti; neboť co jest v mohoucnosti, není přiváděno v kon, leč skrze bytosť, která jest v konu. A poněvadž bytosti na počátku byly od Boha stvořeny a upraveny, nejen aby samy v sobě bytovaly, ale také aby prvotními byly jiných, proto nabyly takové dokonalosti, aby mohly býti prvotními jiných. Ale člověk může býti prvoti jiného člověka, nejen pokud jej tělesně plodí, ale také pokud jej vyučuje a řídí. A proto jako byl první člověk stvořen dokonalým tělesně, aby mohl ploditi, tak opět byl stvořen dokonalým duševně, aby mohl jiné vyučovati a řídit. Avšak nemůže vyučovati, nemá-li vědomost. A proto první člověk od Boha tak byl stvořen, že měl vědomost toho, čeho bylo mu jako člověku potřeba.“ Barthélemy Saint-Hilaire (*Journal des Savants* 1862. p. 608): „Buď počal člověk bytovat jako dítě anebo jako dospělý. Já sám tvrditi neváhám, že člověk jako dospělý světlo denní spatřil, jsa dokonalým podle možnosti. Příčina jest patrna. Člověk dospělý mohl se zachovati, kdežto jsa dítětem byl by zahynul. Nepravím, že stvoření dospělého snáze možno pochopiti, než stvoření dítěte; avšak jsa dospělým mohl se zachovati a rozplozovati, jsa dítětem a sobě zůstaven musil zahynouti.“ Podobně soudí M. Müller (*Die Wissenschaft der Sprache* S. 296). Hettinger (*Apologie des Christenthums* 2. 1. p. 316) píše: „V jakém stavu si můžeme, musíme mysliti člověka v prvním stavu? Patrně jest, že počal jsa dospělý, jsa schopen, aby plodil, vyučoval, vzdělával. Byť i první ryby, ohojživelníci a hmyz povstati mohli z vajec, nelze tak říci o ptáku, ssavci a člověku, poněvadž potřebují, aby ošetřováni byli od matky. Jako Minerva, která z hlavy Jupiterovy ozbrojena vyskočila, tak podobně spatřil první člověk světlo denní.“ Tvrditi tedy musíme, že první člověk vznikl, jsa tělesně a duševně dospělý. A věru povážíme-li, že jenom od Boha mohl býti stvořen, nehudeme pochybovati, že jej Bůh dospělým stvořiti mohl, jsa mocný, moudrý a dobrotivý a že jej takovým stvořil, aby odpovídal ideji, kterou o člověku měl.

Z toho následuje, že také společnost lidská byla podle potřeby dospělá, aby život její byl tělesně a duševně lidský, aby potřebám tělesným a duševním bylo vyhověno. Ovšem nebu-

deme očekávat, že první lidé již malovali jako Praxiteles a stavěli telegrafy elektrické a železnice, že parním pluhem orali, že učené knihy psali; vzdělanost první společnosti záležela v tom, že myslili, tělu poskytovali, čeho zdraví tělesné žádalo, Boha znali a ctili, zákonů mravnosti šetřili; další vývoj zůsta- ven byl příčinlivosti lidské.

A čemu nás učí zkušenost? 1. Z tradic pohanských, jak dokazuje Lügen (Die Uroffenbarung oder die Traditionen des Menschengeschlechtes) a Fischer (Heidenthum und Offenbarung), známo jest, že první člověk povstal jako člověk úplný a dospělý, že stav prvního věku pokolení lidského byl zlatý, t. j. dokonalý ve příčině náboženské a mravní, kdežto stav následující byl méně dokonalý. 2. Dějiny vypravují, že surovost, t. j. náboženská a mravní pokaženost, následovala po vzdělanosti náboženské a mravní, které se lidé odcizili vlastní vinou a svedením. 3. Ethnologie dokazuje, že někteří národové, ač tak dlouho již trvají, pohříženi jsou ve stavu, který nazývají chtějí mnozí přirozeným, a o nich tedy že nemá platnosti domněnka o vývoji pokolení lidského ze stavu surovosti, že není nalezen národ, který by zcela byl surovým od přirozenosti a postrádal všeliké vzdělanosti, že surovost lidská není stavem přirozeným a vzniká, jestliže se odchýlí člověk od přirozenosti. Uvarov (Snr les mystères d'Eleusis p. 30) píše: „L'état naturel de l'homme n'est ni l'état sauvage, ni l'état de corruption; c'est un état simple, meilleur, plus rapproché de la divinité; l'homme sauvage et l'homme corrompu en sont également éloignés.“ A dejme tomu, že by pokolením lidským vládl zákon o vývoji ze zvířecí divokosti a surovosti. Pak by nemohl národ, jenž vzdělanosti se domohl, klesnouti nazpět do surovosti; avšak dějepis nás učí, že mnohý národ vzdělaný stal se surovým.

Všim tedy právem píše Hettinger (Apol. d. Chr. 2. 1. p. 321): „Übrigens ist noch nie und nirgends der Mensch im eigentlichen Naturzustande gefunden worden, und jene Reisenden, welche ihn im vorigen Jahrhunderte gesucht, hatten Menschenfresser gefunden. Überall finden wir ihn vielfach entartet und verderbt und darum auch ohne und vor dem Verkehr mit Europäern in Folge seiner Lebensweise, *unnatürlicher* Laster, Trunk, Sorglosigkeit, nicht nur vielen Krankheiten ausgesetzt, sondern auch in abnehmender Bevölkerung. Der ideale Naturmensch Rousseau's sowohl wie der Urmensch im Sinne mancher Neueren, die in ihm nur den Übergang vom Affen zum

Menschen sehen, existirt nirgends und hat nicht existirt und ist nichts als eine Fiction, die sich ein Jeder nach seiner vor-gefassten Meinung vom Ursprunge des Menschengeschlechtes beliebig ausmalt.“

§ 114. O původu těla jednotlivého člověka.

Tělo prvního člověka utvořeno býti mohlo, jak jsme se přesvědčili, vyvracejíce názor darwinský, jedině od Boba. Učiněno však jest, ne z ničeho, poněvadž hmota, ze které se skládá, byla již před člověkem, nýbrž ze hmoty neživé již hotové, ze země, ve které jsou prvky, ze kterých se skládá tělo lidské a která člověka živiti může buď sama sebou anebo skrze byliny a zvířata; není učiněno z těla zvířecího, poněvadž nad zvířata povznesen jest celý člověk veškerou svou podstatou, hlavně a soustavně svou duší, přidruženě a nezbytnou následností svým tělem. Také tělo první ženy jinak vzniknouti nemohlo než činnosti Boží; neboť činnost přírody jest nedostatečná, činnost mužova není rodičská, rozdělení obojpohlavního člověka v muže a ženu jest holý výmysl a nesmysl. Tělo však první ženy nemusilo býti vzato ze hmoty neživé, poněvadž již bylo tělo prvního muže; ba i záhodno bylo z těla mužova vzíti zárodek těla ženina, aby vysvitlo, že muž a žena jsou sice jako lidé sobě rovni, ale v postavení společenském onen výše stojí než tato, aby význam svazku manželského, kterým jsou dvě osoby různého pohlaví úzce spojeny, byl naznačen již v původu prvních manželů.

Těla potomků prvních rodičů vznikají plozením rodičů, o němž jedná fysiologie a přírodní filosofie.

§ 115. O původu duše jednotlivého člověka.

Ve filosofii Herbartově marně hledáme otázku, odkud jest duše lidská; ano spíše podle Herbartu bez původu jest duše lidská, sama jest svým původem, poněvadž prý každý bytec, reál, jest absolutně položen: Der Begriff des Seins ist der Begriff der absoluten Position, das Reale ist das unbedingt Gesetzte, ohne Negation, Beziehung und Beschränkung¹⁾. Tato absolutnost, tedy bezpůvodnost z jiné bytosti platí Herbartovi

¹⁾ Herbartovec Hartenstein (Probleme und Grundlehren der allgem. Metaphysik p. 167, 168.).

o všech reálech, i o těch, které nazýváme hmotnými, i o těch, které nazýváme dušemi. Tato definice Herbartova o reálu, která jest základem celé jeho filosofie, která z každého reálu činí boha, pravého pak Boha činí zbytečným, která zkušenosti samozřejmě odporuje, vznikla identifikováním bytosti nejabstraktnější s bytostí absolutnou, všeobecným pochybováním, předpojatou a falešnou úvahou o zkušenosti, která prý skrz na skrz jest odporů plná, a neoprávněným skokem z oboru logického do skutečného. Tak z nepravdy usvědčuje Herbart filosofie aristotelicko-thomistická v metafysice. Proto zamítáme, že duše lidská jest bez původu, že jest sama sobě původem.

Původcem duši jak prvních rodičů, tak i potomků jejich jest Bůh, jenž každou duši jednotlivou z ničeho tvoří. Tuto větu dokážeme nejprve negativně, vyvrátíce nepravdu pantheismu, traducianismu hrubého a jemného a generatianismu.

§ 116. Je-li mínění pantheistické pravdivo?

Všebožectví neuznávajíc Boha osobního, nýbrž jej považujíc za totožného se světem praví, že duše lidská vzniká ze samé podstaty Boží buď výronem nebo vývojem. Takového mínění byli Pythagoras, Eleaté, Stoikové, Novoplatonikové, Scotus Erigena, filosofové arabští, mezi nimi Avicenna, dále Giordano Bruno, Spinoza, Schelling, Hegel.

Vyvrátiti všebožectví připadá na metafysiku obecnou a na přirozenou theologii, část metafysiky zvláštní. V psychologii stačí postavití pravý pojem Boha vedle pravého pojmu duše, aby nepravda mínění všebožeckého vysvitla, aby se ukázalo, že duše lidská není bytností Boží.

1. Bůh jest absolutný, nutný a nekonečný; duše lidská relativná, podmíněná a omezená. 2. Bůh jest věčný, duše lidská není od věčnosti. 3. Bůh žádné věci formou býti nemůže podstatnou; duše lidská jest formou těla podstatnou. 4. Bůh jest čirý kon; duše lidská má mohutnosti a případy, jež od její podstaty věčně se liší. 5. Bůh jest naprosto nedělitelný, tak že se nemůže ani výronem rozdělit ani vývojem rozlišiti; duše lidská není, jak dokazuje samozřejmě zkušenost vnitřní, částí Boha vzniklou buď výronem anebo vývojem. 6. Bůh jest absolutně jedinečný, tak že se nemůže rozmnožiti v duších lidských; každá duše lidská také jest jedinečná, ale relativně, poněvadž se odnáší k ideální bytnosti obecné, k ideji, která

v jednotlivých duších skutečných se rozmnožuje; nic však méně jest jedinečná, tak že duše lidské pospolu nesplývají v jednu bytost, bytost Boží, která by tímto splynutím teprv se stala skutečnou. 7. Bůh jest podstata absolutná; duše lidská jest také podstata, ovšem relativná, podstatou však by nebyla, kdyby všebožectví bylo pravdivé¹⁾).

§ 117. Je-li traducianismus pravdivý?

Traducianismus učí, že člověk celého zplozuje člověka. Podle traducianismu hrubého není duše lidská podstatně rozličná od duše zvířecí, protože s touto stejný původ sdílí, ze semene tělesného. Tak tvrdí hmotáři všech časů, kteří nerozeznávají ani duši lidskou, na hmotě nezávislou, od duše zvířecí, do hmoty ponořené a na ní úplně závislé, ani duši vůbec od těla. Také Tertullian traducianismu přejí²⁾.

Miněni toto se přiči duchové povaze duše lidské již dříve v první části dokázané. Neboť se připisuje vznik celého člověka, i duše i těla, semenu jako příčině účinné. Pročež si mě jest podmětem buď duše anebo síly, která duši vzniku dává. Avšak připustíme-li buď to buď ono, duše lidská svou jsoucností na semenu hmotném závisí; než jaká jsoucnost, taková i bytnost a působnost; tedy duše lidská závisí také svou bytností a působností plnou měrou na hmotě. Což vede k hmotářství a duchovost duše lidské hubí.

Od tohoto traducianismu hrubého liší se traducianismus jemný tím, že onen pokládá si mě lidské podmětem a příčinou účinnou duše lidské, jako na př. zrno obilní, tento praví býti si mě lidské nástrojem, kterým duše plodícího vlévá do plozeného duši, tak že tělo vzniká z těla, duše z duše. Jest prý také v duši si mě, ovšem netělesné, jež buď tajnou jakousi cestou a neviditelnou z otce přechází anebo v semenu tělesném se skrývá. Toto mínění pouhou jest domněnkou, která nedá se dokázati, ba i vede k hmotářství, odporujíc jednoduchosti a duchovosti duše.

Traducianismu mírnější vykládá Vlach Rosmini v našem

¹⁾ Názor všebožecký o původu duše lidské vyvrací S. Th. Aqu. S. Th. 1. 90. a. 1. Contr. Gent. 2. 85.

²⁾ Stöckl Lehrb. d. Gesch. d. Phil. I. § 97, 14.

století, jenž tvrdí, že člověk plodí s tělem duši sensitivnou, Bůh však ji činí rozumnou, duchovou. To však býti nemůže. Neboť jedna jest bytnost duše, poněvadž jest jednoduchá; proto pochází-li duše sensitivná od rodičů, musí býti zároveň rozumnou. Dále co Bůh podle Rosminiho přičinuje, jest buď něco samostatného anebo něco případného; v první příčině jsou dvě duše v těle lidském, v druhé příčině případně se liší člověk od zvířete.

Jest tedy tento traducianismus troji nepravdivý¹⁾.

§ 118. Je-li generacionismus pravdivý?

Nedostatek traducianismu, z duše ploditelovy původ duše plozencovy vykládajícího, ale způsob tohoto děje neznajícího, chce doplniti Frohschammer, an tvrdí, že duše lidská činností rodičů vzniká stvořitelskou, od Boha jím udělenou. V tom záleží generacionismus.

To však nemožno. Neboť činnost stvořitelská, kterou z něčeho něco povstává, přísluší Bohu jedinému, jenž jest nezávislý jak svým bytváním, tak svým působením. Proto nemůže ta činnost náležeti tvoru. Musili by tedy rodičové býti obdařeni všemohoucností Boží, aby duši svého dítěte z ničeho stvořili. Aniž Bůh uděliti může moci stvořitelské, všemohoucnosti rodičům; metafysicky jest nemožno, aby tvor prokazoval činnost stvořitelskou, která bytosti neobmezené přísluší, aby tvor se stal stvořitelem, byť i v jediném tvoření duše; tot odporuje prvnému zákonu logickému o protikladu. A co jest metafysicky nemožno, není možno ani Bohu (tvoru uděliti moci tvořitelské,) poněvadž by sám sobě odporoval, sám svou bytnost ničil. Kromě toho činnost stvořitelská onomu působiteli přísluší, jehož moc účinnivá souvisí s vůlí rozumnou; avšak rodičové nevědí nic o té moci stvořitelské, kterou prý mají podle generacionismu, ani nepřemýšlejí, jakou by duši stvořili, ani nemají úmyslu stvořiti duši.

Z čehož vyplývá, že mínění Frohschammerovo jest nepravdivo²⁾.

¹⁾ O traducianismu Zigliara (Summa philos. II. Psych. 1. 4. 2.) — Názor traduciánský vyvrací sv. Tom. Akv. S. Th. 1. 118, a. 2. důkazem, ve kterém za důvod slouží nehmotnost duše lidské, t. j. její nezávislost na hmotě; také Contr. Gent. 2. 86.

²⁾ Stöckl, Lehrb. d. Philos. II. § 156. 5.

§ 119. Proč jest creatianismus pravdiv?

Creatianismus tvrdí, že duše prvních rodičů ze stvořitelské činnosti Boží vyšly a že taktéž jednotlivé duše všechny od Boha jsou tvořeny z ničeho.

O duších prvních rodičů není třeba to dokázati, poněvadž jsme se již přesvědčili, že z přírody povstati nemohl člověk ani co do těla ani co do duše. Ale též jednotlivé duše potomků jsou od Boha tvořeny z ničeho. Tato pravda vysvítá 1. nepřímo. Proti Herbartovi dokázáno bylo, že duše lidská není bez původu, že není sama sobě původem; proti pantheismu, že nevychází ze samé podstaty Boží; proti traducianismu, že nepřechází z rodičů ani semenem tělesným ani netělesným. Co tedy jiného zbývá než aby z ničeho tvořena byla? 2. přímo. Vznik nějaké věci jest počátek jejího bytování. Týmž tedy způsobem přísluší nějakému podmětu vzniknouti, jakým bytovati. O té však věci praví se, že vlastně bytuje, která sama v sobě ostává, ne v jiné věci, poněvadž co v jiné věci ostává, přináleží více této věci než sobě. Z čehož jde, že jediné podstaty, poněvadž samy ostávají, vlastně bytují. Pročež formy o sobě neostávající čili nesubsistující nevznikají o sobě, nýbrž o sobě vzniká podstata složená o sobě ostávající, ve které ta forma ostává; ale formám o sobě ostávajícím přísluší o sobě vzniknouti. Duše však lidská majíc povahu duchovou jest forma o sobě ostávající. Proto jí přísluší o sobě vzniknouti. O sobě však vzniká, co nevzniká z něčeho jako z nějaké látky buď hmotné buď nehmotné, t. j. co jest z ničeho uděláno, z ničeho stvořeno. Pročež jednotlivé duše lidské jsou z ničeho tvořeny.

Tvořeny však jsou z ničeho od Boha, jak vysvítá z důkazu proti Frohschammerovi vedeného. Jedinému Bohu přísluší tvořiti z ničeho, ne však bytosti omezené.

Kromě toho původ přiměřen býti musí k cíli, k němuž věc přirozenosti svou míří. Avšak cíl duše lidské v tom záleží, aby poznáním a láskou obzvláště a především k Bohu samému mířila, ne toliko k věcem omezeným. Pročež i v Bohu samém hledati musíme pravý původ duše lidské. Pocházeti však nemůže ani z Boha výronem pantheistickým nebo vývojem aui od Boha způsobem hmotným; tedy pouze stvořením z ničeho¹⁾.

¹⁾ Zigliara 1. c. art. 3., Stöckl 1. c. 157. Michaele de M. Phil. per. sch. Anthropol. 2. 1. 6. proposit. 2. Sanseverino El. ph. chr. III. Anthr. 7. 2. Že Bůh

Namítá se proti creatianismu :

1. Duše lidská sensitivná téhož jest rodu jako duše zvířecí, jelikož i člověk i zvíře jsou živočichové. Co však jest rodu téhož, má též způsob vzniku. Pročež jako duše zvířat vzniká plozením, tak i duše lidská sensitivná. Ale lidská duše sensitivná svou podstatou neliší se od duše rozumné. Duše tedy lidská rozumná od rodičů pochází plozením.

Námítka tato jest liché. Neboť jakkoli lidská duše, pokud jest sensitivná, se zvířecí se shoduje ve příčině rodu, liší se ve příčině druhu tím, že jest rozumná; rozumnost vlastností duše lidské jest bytnou a soustavnou a činí duši lidskou tím, čím jest; rozumností však duše lidská povznesena jest nad tělesnost i ve svém bytování i v činnosti; proto plozením těla duše lidská se neplodí.

2. Výsledek dvou činů, jež od dvou činitelů pocházejí, nemůže býti jeden. Ale člověk jest v pravdě bytostí jedna. Proto pocházeti může toliko z jednoho činu a jednoho činitele nejbližšího; nemůže tedy míti původ svůj zároveň v Bohu svou duší a v rodičích svým tělem.

Avšak rozdílných činitelů činy v jednom účinku nekončí, jsou-li činitelé nespořádáni; pakli jsou spořádáni, musí býti výsledek jeden. Tak zajisté se děje v přírodě vůbec; svorně působí dva činitelé, z nichž jeden jest prvním, druhý pak druhým. Proč by nemohlo býti taktéž u Boha a člověka? Tělo vzniká semenem ploditele člověka, prvního činitele, jakož i Boha, činitele druhého, kdežto činnost Boha, činitele prvního a jediného, tvoří duši, které člověk splozením těla připravil jakousi půdu. Proč by činnost Boží a lidská nemohly svorně působiti k jednomu účinku? Vždyť činnost člověka ploditi chtějícího řízena jest zákony od Boha danými.

3. Kdyby rodiče neplodili duši, neplodili by člověka, jenž záleží nejen z těla, nýbrž i z duše.

To by ovšem pravdivo bylo, kdyby rodiče svou činností tělo nesplodili takové, aby duše s ním mohla býti spojena. Ale působení rodičů ve příčině těla možno pokládati za dostatečné, aby přispívalo v pravdě k utvoření celku složeného. Rodiče pak se nazývají rodiči celého člověka, poněvadž tělo od nich splozené jest lidským, ovšem prostředně skrze duši, a poněvadž

sám duše lidské tvoří z ničeho, dokazuje S. Th. Aqu. 8. Th. 1. 90. a. 2 et 3. Contr. Gent. 2. 87, 88, 89.

je-li tělo lidské poraněno, říkáme, že člověk jest poraněn, ačkoli duše není poraněna sama.

4. Kdyby Bůh tvořil jednotlivé duše, často by pomáhal člověku smilstvím aneb cizoložstvím hřešícímu. Avšak nemůže Bůh pomáhati k hříchu. Tedy netvoří duše jednotlivé.

Avšak ve skutku smilném, cizoložném co jest podle přírody, dobré jest, a k tomu Bůh člověku pomáhá, jsa činitelem při tvoření těla druhým, při tvoření duše prvním; zlá však jest v tom skutku žádost a rozkoš nezřízená, ku které Bůh člověku nepomáhá. Aniž lze vinit, aby ch užil příkladu, přírody anebo přívodce jejího, jestliže jejími silami vzroste obilí, rukou zlodějskou zaseté.

§ 120. Kterak duše s tělem spojena?

Od rodičů tělo jest plozeno, duše však od Boha z ničeho tvořena. Chceme-li věděti, od koho a kdy se děje spojení duše s tělem, musíme dříve vyšetřiti, kdy jest duše od Boha tvořena.

Mnozí kladou praeexistenci duší, domnívajíce se, že duše již dříve bytují, než těla vzniknou; neboť Plato se svými stoupenci pravi, že duše lidské jsou věčné; Origenes, že na počátku světa všechny duše byly již napřed stvořeny; Pythagorovci, přívrženci židovské filosofie kabalické a novověcí spiritisté, že se stěhují duše z jedněch těl do druhých (metempsychose).

Metempsychose již vyvrácena jest v první části této knihy.

Praeexistence duší pravdiva není z těchto důvodů: 1. Spočívá na bludném domnění, že duše lidská, ač jest bytností omezené, má bytování neomezené, věčné, že jest pouhý duch, že spojení duše s tělem není přirozeno, ale násilno, za trest uloženo. 2. Duše lidská podstatnou jest formou těla; v žádné však bytnosti z látky a formy podstatné sestávající nemůže býti forma před látkou. 3. Přirozený postup života lidského žádá, by nejprve se vedl život vegetativný, pak sensitivný, pak nadsmyslný. Jakou tedy činnost prokazovala duše před činností vegetativnou? Žádnou. To však býti nemůže, poněvadž bytnost zároveň jest přirozeností, ze které vychází nezbytně činnost. 4. Dejme tomu, že by duše byla činna před spojením, ovšem jako pouhý duch, jinak ne. Avšak o duši lidské nelze tvrditi, že by byla pouhým duchem, poněvadž ona jest duší, která má povahu duchovou; aniž jsme vědomi toho, že by naše duše prokazovala před spo-

jením činnost, která ovšem by mohla být toliko nadsmyslná, o které bychom musili vědět¹⁾.

Dlužno tedy tvrditi, že jednotlivá duše lidská od Boha tvořena z něčeho, když má být od téhož Boha spojena s tělem od rodičů splozeným. Ale jest se tázati, *kdy* je tvořena a zároveň spojena s tělem, zdali jakmile zárodek v lůně mateřském počíná činnost životní či tehdy, když tamtéž tělo jisté ústrojnosti nabylo. Druhé mínění jest pravdě podobnější.

Neboť 1. není důvodu *a)* dozvědného (*a priori*), z něhož bychom musili souditi, že duše *rozumná* se spojuje s tělem, jakmile zárodek počíná činnost životní. Neboť nelze dokázati, že tělo lidské nemůže být na počátku opatřeno životní údobou méně dokonalou a tak se státi způsobilým, aby přijalo údobu dokonalou, duši rozumnou. Spíše lze dokázati, že přirozený běh vyžaduje, aby ze skutečnosti nedokonalé se postupovalo k dokonalé. *b)* Není důvodu přezvědného (*a posteriori*). Neboť fyziologové mohou toliko určit, kdy zárodek počíná činnost životní; avšak říci nemohou, zda-li tato činnost vychází z duše bylinné, která později ustupuje duši živočišné, či z údoby dokonalé, duše rozumné.

2. Přirozený řád spíše vyžaduje, aby zárodek nejprve byl oživen prvotí bylinnou, od rodičů plozením obdrženu, pak po jistém vývoji tato aby zanikla a ustoupila prvotí živočišné, která by činnost prokazovala i bylinnou i živočišnou, konečně aby tato po jistém vývoji zanikla a ustoupila duši rozumné. Neboť *a)* hmota, sama sebou neurčitá, čirá moloucnost. směřuje k údobě, jež by ji určila, a sice ku kterékoli z oněch tří, ale podle řádu přirozeného, který žádá, aby dospěla k údobě dokonalejší, když by připravena k tomu byla údobou méně dokonalou, poněvadž příroda ničeho nečiní skokem, ale v jistém pořádku. Avšak údoba rozumná jest nejdokonalejší. Proto musí hmota být připravena údobami méně dokonalými, a sice nejméně dokonalou, bylinnou, pak dokonalejší, živočišnou. Když tedy nastoupí živočišná, nemůže ve hmotě zůstat bylinná, poněvadž v žádném živoku jednom a jednotném nemohou být dvě prvotě života. Musí tedy bylinná zaniknouti a živočišná musí přibrati ke své činnosti druhové, živočišné, činnost bylinnou. Konečně když prvotě živočišná hmotu byla řádně připravila ku přijetí rozumné, musí zaniknouti a ustoupiti rozumné,

¹⁾ Praeexistenci duše lidské vyvrací sv. Tomáš Akv. S. Th. 1. 90. 4.

kteřá by také projevovala činnost bylinnou a živočišnou a po jisté době se podjala činnosti sobě vlastní, pomyslně poznávací a pomyslně snaživé ¹⁾. Tento názor aristotelicko-thomistický naprosto se liší od nepravdivého názoru darwinistického aniž vyžaduje, aby člověk byl nejprve bylinou, pak zvířetem, posléze člověkem, jelikož ve člověku jest údoba bylinná a živočišná toliko přechodnou, průchodnou, přípravnou a úplně zaniká, když nastupuje dokonalejší; tím méně z toho názoru vyplývá, že první člověk tak vznikl, jak vznikají jeho potomci, poněvadž jsme se přesvědčili, že vznikl dokonalý, tělem a duchem dospělý. b) Každá údoba má svůj podmět, jenž jest jí přiměřen. Avšak duše rozumná jest údoba nejvýbornější. Proto nemůže býti řádně spojena s jakýmkoli tělem, nýbrž s takovým, které dospělo patřičné a příslušné ústrojnosti, jež odpovídá výbornosti údoby ²⁾.

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 3. 22. n. 7. In actibus formarum gradus quidam inveniuntur. Nam materia prima est in potentia primum ad formam elementis; sub forma vero elementi existens, est in potentia ad formam mixti, propter quod elementa sunt materia mixti; sub forma autem mixti considerata, est in potentia ad animam vegetabilem, nam talis corporis anima actus est. Itemque anima vegetabilis est in potentia ad sensitivam, sensitiva vero ad intellectivam; quod processus generationis ostendit; primo enim in generatione est foetus vivens vita plantae, postmodum vero vita animalis, demum vero vita hominis. Post hanc autem formam non invenitur in generabilibus et corruptibilibus posterior forma et dignior. Ultimus igitur generationis totius gradus est anima humana, et in hanc tendit materia sicut in ultimam formam. Sunt ergo elementa propter corpora mixta, haec vero propter viventia, in quibus plantae sunt propter animalia, animalia propter hominem, homo enim est finis totius generationis. — Ibid. 2. 89. Non est inconveniens, si aliquid intermedium generetur, et statim postmodum corrumpitur, quia intermedia non habent speciem completam, sed sunt ut via ad speciem; et ideo non generatur, ut permaneat, sed ut per ea ad ultimum generatum perveniatur. . . . Quanto ergo aliqua forma est nobilior et magis distans a forma elementi, tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad ultimam formam veniatur, et per consequens plures generationes medias; et ideo in generatione animalis et hominis, in quibus est forma perfectissima, sunt plurimae formae et generationes intermediae. Anima igitur vegetabilis quae primo inest, cum embryo vivit vita plantae, corrumpitur et succedit anima perfectior, quae est nutritiva et sensitiva simul, et tunc embryo vivit vita animalis; hac autem corrupta succedit anima rationalis ab extrinseco immissa.

²⁾ Viz o době, kdy se tvoří duše rozumná a s tělem se spojuje: Michale de M. Philos. per-schol. II. Anthr. 2. 2. 7.

Část čtvrtá.

§ 121. O cíli člověka.

Když člověk t. j. tělo lidské zemře, zdakonce došel veškerý život lidský, zda také zemře duše lidská? Odpovídáme, že nezemře, jelikož jest nesmrtelná.

§ 122. O nesmrtelnosti duše lidské.

Osudy nesmrtelnosti v dějinách filosofie.

V dějinách filosofie doznala nesmrtelnost duše rozličných osudů, jako každá pravda, která se dokázati nemůže mathematically, která do očí nebije samozřejmě.

Někteří filosofové ji zavrhnou, jiní ji špatně rozumějí, jiní ji považují za nedůkaznou, jiní ji špatně dokazují. Hmotaři zavrhnou duši lidskou zavrhnou též nesmrtelnost její a hmotu tvrdí býti nejen nesmrtelnou, nýbrž také věčnou. Podle nich člověk zahyne tak jako zvíře. — Místo nesmrtelnosti shledáváme u Pythagory, židovské filosofie kabalické metempsychosi; k metempsychosi připojil Plato praexistenci. Podle Herbarta jest duše věčná: als Wesen besteht der Träger der Vorstellungen, die Seele, fort frei von jeder Bedingung der Zeitdauer; die Negation aber der Zeit ist die Ewigkeit als unendliche Dauer und somit Aufhebung aller Zeit (Volkmann's Psychologie I. S. 73); u Herbarta jsou všechny reály, bytce, věčné, nejen ty, které pokládá za podměty představ, duše, ale i tak zvané hmotné. Podle Leibnitze duše lidské jsou nesmrtelné, nejsou však po tělesné smrti bez těla, poněvadž duše úplně od těla oddělené zákonům přirozeným odporují. Ulrici se domnívá, že po smrti jest duše zbavena sebevědomí až po tu dobu, kdy opět s tělem bude spojena. Averroes, arabský filosof, učil, že obecný rozum, jenž ve všech lidech jeden jest, ve své jednotě

objektivně jest nesmrtelný. Filosofie monická nčí nesmrtelnosti splynulé, o které bude řeč. — O Aristotelovi jest aspoň pochybno, zdali učil *osobní* nesmrtelnosti duše. Filosofové stoičtí o nesmrtelnosti se nesrovnávali. Duns Scotus toliko *věřil* v nesmrtelnost. Locke má za to, že nesmrtelnost nemožno dokázati. Kantovi jest nesmrtelnost pouze *požadavkem* rozumu *praktického*. — Plato nesmrtelnost dokazuje tím, že duše jest principem všeho pohybu, sebe pohybujícím, že život duše zničen býti nemůže mravní zkažeností, jež jest pro duši pravým zlem, že Bůh podle své dobroty nemůže duši zničiti, že mudrc touže po pravdě přeje si býti bez těla, že podle světového zákona jako živí stávají se mrtvými, tak opět mrtví musí se státi živými, že jako duše bytovaly před spojením s těly, tak opět bytovati musí po tom spojení, že duše jsou příbuzny s ideami neviditelnými, jednoduchými a neznicitelnými, že nemohou zhynouti jako těla, poněvadž vládnou těly a jsou podstatami o sobě bytujícími, že duše má účastenství na vidu života, jež nepřipouští, aby duše byla mrtva. Šlechtnou snahu jeví Plato, která zvláštní chvály zasluhuje proti filosofům nesmrtelnost zavrhujícím, a mnohé myšlenky pravdivé povídá, jež ochotně přijímáme; než říci nelze, že by uspokojil docela. Cartesius nesmrtelnost dokazuje z jednoduchosti duše; což nestačí, poněvadž i duše zvířecí jest jednoduchá. Reidovi jest důvodem vniterný pud, či obecný smysl. Jacobimu cit ve víře se jevíci, tradicionalistům obecné přesvědčení pokolení lidského, Herbartovcům, ku př. Durdikovi jest *děs*, jenž nás obchází při jednoduché myšlence o možném zničení osobnosti naší, psychologickým zdrojem a nejzávažnějším důvodem *víry* v nesmrtelnost — důkazy ne zcela nepravdivé, ale vědecky nedostatečné. Opravy potřebuje Ehrlich, jenž ve své metafysice nesmrtelnost považuje z důvodů filosofických za možnou, z důvodů ethických za nutnou, z důvodů theologických za skutečnou; jsou to důkazy dobré, ale všechny filosofické. první vedené z bytnosti duše, druhé z mravnosti, třetí z vlastnosti Božích.

Slyšme, kterak rozumí filosofie aristotelicko-thomistická nesmrtelnosti a kterak ji dokazuje.

§ 123. Jak máme rozuměti nesmrtelnosti duše lidské?

Nesmrtelnost duše lidské záleží v tom, že duše lidská smrti těla nepozbývá svého života specificky sobě příslušného, že

tedy netoliko dále ustavičně trvá, nýbrž i činnost nadmyslnou, která se jeví sebevědomím, myšlením a svobodným chtěním, vykonávati nepřestává, tak že život její po smrti těla pokračováním jest života před smrtí. Pročež nesmrtelnost duše lidské, o kterou nám jde, není ideální, které člověk u potomstva nabývá svými skutky, jež v paměti se udržují, aniž splynulá či monistická či pantheistická, podle které duše individuální po smrti těla přestává býti osobou, aby se spojila s duchem všelidským. Pravá tedy nesmrtelnost duše lidské, jež v této části psychologie toliko nesmrtelností se bude nazývati, jest skutečná, ne ideální, jest individuální, osobní, ne splynulá.

§ 124. Jak lze dokázati nesmrtelnost?

Důležitosti, jaké požívá nesmrtelnost, odpovídá hojnost důkazů pádných. Jedny jsou čerpány z duše lidské, jsou tedy vniterně evidentní; jiný vyplývá ze všeobecného svědectví pokolení lidského, jest tedy zevně evidentní. Vniterně evidentní jsou dílem přímé, dílem nepřímé. Přímé důkazy vycházejí z bytnosti duše lidské, z poměru jejího k tělu a k Bohu. Tyto tři důkazy přímé úzce mezi sebou souvisí a tvoří jeden celek. Nepřímé důkazy nám dávají na rozum, co by následovalo, kdyby nebyla duše lidská nesmrtelná; proti následkům těmto vzpírá se rozum lidský, z čehož souditi jest na nesmrtelnost. Důkazy těmito vniterně evidentními vysvitne, že duše lidská *musí* býti nesmrtelná. Pak pokročíme k důkazu zevně evidentnímu zkoumajíce, jakého jest mínění celé pokolení lidské; načež posoudíme platnost a váhu tohoto mínění. Tu poznáme, že duše lidská *jest* nesmrtelná. Nabudeme-li takto jistoty apodiktické a assertorické o nesmrtelnosti, nastává otázka, jaký život vede duše lidská po smrti; tu se dovíme, že nesmrtelnost jest i *možná*. Posléze připojíme námitky, jež se činí proti nesmrtelnosti, a vyvrátíme je¹⁾.

Mluví zde, jakož i na jiných místech psychologie, o Bohu nesvědčí o dogmatismu ani filosofickém ani theologickém. Neboť mluví o Bohu není toliko nevědecké, nýbrž nutný požadavek vědy nejvyšší, filosofie; jsoucnost a bytnost Boha, nejvyšší by-

¹⁾ Kleutgen Philosophie der Vorzeit 2. 8. 3. Stöckl, L. d. Ph. II. Mich. de M. II. Sanseverino III. Zigliara II. Egger. Liberatore II. Gutberlet: Psychologie 2. 3. 2

tosti osobní, jest nám zaručena přirozenou, filosofickou theologií, částí metafysiky zvláštní.

§ 125. Vniterně evidentní přímý důkaz z bytosti duše čerpaný.

Že duše lidská zaniknouti nemůže tak, jako zaniká podstata tělesná, vyplývá z jednoduchosti, která duši lidské přislouží, poněvadž jest principem jak života vůbec, tak obzvlášť a specificky života nadsmyslného, a která v tom záleží, že duše lidská nesestává aui z částí celistvých, v prostoru tak rozložených, jak rozložena jsou tělesa, kvantitativně, jelikož tělesnost vyloučena jest naprosto z její bytnosti, ani z bytných částí fysických, to jest z látky a formy podstatné, jako každý nerost, každá bylina, každý živočich, jelikož jest čirou formou člověka podstatnou.

O prvé jednoduchosti duše lidské netřeba šířiti slov. Podotýkám pouze toto: Rozdrobí-li se ku př. cihla na kusy, přestává býti cihlou, zaniká tedy jako cihla. Což by se také o duši lidské říci musilo, kdyby z částí celistvých tak sestávala, jako cihla. Avšak duše lidská nesestává z částí celistvých, proto nemůže zaniknouti jako cihla, jejíž částí v prostoru rozloženy jsou kvantitativně, ličně.

Z druhé jednoduchosti duše lidské vyplývá její nesmrtelnost takto:

1. Kdykoli v přírodě nějaká podstata, věc samostatná zaniká, nezničí se, nýbrž přestává býti tím, čím posud byla a začíná zároveň býti tím, čím nebyla. Hoří-li dřevo, nezničí se naprosto, ale přestávajíc býti dřevem mění se v popel a kouř. Poněvadž tedy v přírodě všeliké vznikání a zanikání znamená proměnu, musí ve věcech vznikajících a zanikajících něco býti, co trvá, co podléhá proměně, co může býti určeno, co přijímá podstatnou formu se měnící; musí tedy v každé věci podstatné, jež zaniká, se lišiti to, co může býti určeno, od toho, co určuje, to jest prvotní hmota od formy podstatné, kteréžto dvě části soustavně tvoří hmotu výslednou, hmotné těleso, jaké jest předmětem naší zkušenosti. Avšak duše lidská nesestává z hmoty a formy, jsouc čirou formou podstatnou; pročež nemůže zaniknouti.

2. Přestává-li v přírodě věc tak, že zaniká, zbývá z ní, co k ní se má tak, jako věcná možnost ke skutečnosti. Zani-

káním nějaké věci tělesné přestává její skutečnost, trvá však její věčná možnost, prvotní hmota. Ale v duši lidské, jež jest čirou formou podstatnou, nic jiného nemůže býti její věcnou možností než její bytnost, skutečností pak její nic než její jsoucnost. Kdyby tedy duše lidská tak zanikla, jako zaniká tělesná věc v přírodě, musila by její možnost věčná, bytnost věčná pozbyvši jsoucnosti dále trvati, jako trvá hmota prvotní; což se přičí rozumu.

3. Bytost v přírodě tehdy zaniká, když její podstata se zkazí. Strom ku př. listí a kůry může býti zbaven aniž zaniká; zaniká však, když podstata, která listí a kůru plodí, se zkazí. Ale i tu síla přírody ničící jest omezena, aby neobracela v nivec; co nemůže zničití, to jí sloužití musí za podklad k novým výtvorům, poněvadž z ničeho nemůže příroda tvořití. Je-li však v bytosti podstata sama jediným podkladem, nemůže tento přirozeným postupem zaniknouti. Tak se věc má s duší lidskou. Neboť kdyby v ní bylo podkladu, jenž by nebyl její bytností, musil by se onen k této míti jako podmět hmotný; což se přičí rozumu.

4. Aniž v duši lidské forma jest součástí bytnosti, nýbrž bytností samou. Neboť v tom záleží povaha každé formy, že byt i nebyla bytností věci samou, přece bytnost jest od ní neodlučitelná, ne snad proto, že by nemohla přestatí, ale proto, že nemůže jako hmota bytnosti pozbyti a jiné nabyti. Neboť jelikož forma určuje bytnost, tak že každá věc tím, čím jest, skrze formu jest, odporuje povaze formy, aby něčím jiným se stala. Spíše stává se věc proto jinou, že formy posavadní pozbývá a jiné nabývá. Proto bytost, která ničím není leč formou čirou, nemůže zbavena býti své jsoucnosti, leč kdyby docela zničena byla. Neboť má-li bytost taková pozbytím své formy přestatí, musila by sebe samé pozbyti; což se přičí rozumu¹⁾.

§ 126. Vniterně evidentní přímý důkaz, z poměru duše lidské k tělu čerpaný.

Avšak důkaz předešlý nestačí: vysvítá z něho pouze nepomijitelnost duše lidské samé o sobě. Spojena jsouc s tělem v jednu bytost a přirozenost způsobem podstatným a bezprostředným mohla by zrušením těla také ona porušení vzítí, za-

¹⁾ S. Th. Aqu. S. Th. 1. 75. 6. Contr. Gent. 2. 1. 55.

niknouti. Tak zajisté se stává formám bylin a zvířat podstatným. Než tak se děje proto, že podstatné formy bylin a zvířat závisí úplně na hmotě. Ale duše lidská, podstatná forma člověka, jakkoli objektivně není nezávislá na těle, poněvadž smyslná činnost, tělem duši oživeným a s duší v jeden celek spojeným jako jednou příčinou účinnivou podmíněná, činnosti nadsmyslné předchází a ji provází a jako příčina nástrojná činnosti nadsmyslné poskytuje látky: přece prokazujíc nadsmyslnou činnost specificky sobě příslušnou sama svou vlastní silou tak, že nepotřebuje, aby s ní tělo spolu účinkovalo, na těle jest subjektivně nezávislá co do své činnosti nadsmyslné, specificky sobě příslušné, a proto i co do své bytnosti specifické, poněvadž bytnost odpovídá činnosti — duše lidská jest povahy duchové.

Z této povahy duchové následuje nesmrtelnost:

1. Forma byliny a zvířete při smrti tělesné zaniká, poněvadž její jsoucnost úplně závisí na jisté vlastnosti těla, která podléhá odpornému vlivu sil hmotných. Tato závislost znamená obmezenost, která v duši lidské se nevyskytuje. Vyžaduje sice duše lidská určitou vlastnost těla, aby v něm prokazovati mohla svou činnost vegetativnou a sensitivnou, tak že je-li tato vlastnost zkažena, duše s tělem nemůže zůstatí spojena; kdyby však odloučení od těla provázeno bylo zahynutím duše lidské, musila by tato celou svou bytností záviseti na oné vlastnosti a na silách hmotných, jež vlastnost tu mění. Ale v její nadsmyslné činnosti specificky ji příslušné neshledáváme takové omezenosti; neboť duši lidské předmětem poznání není ta neb ona pravda, nýbrž všeliká pravda, předmětem vůle není to neb ono dobro, nýbrž všeliké dobro. Mohutnostem však odpovídá bytnost, ve které jsou založeny; proto z rozsahu a povýšenosti nadsmyslné činnosti, duši specificky přináležející, nutně soudíme, že také bytnost duše vyššímu řádu přináleží než bytnost tělesné věci a že nezávisí na vlastnosti těla, která vlivy hmotnými může býti zrušena.

2. Kdežto smysl přílišnými dojmy od tělesa pocházejícími se otupuje anebo i zcela ruší, prospívá rozum tím více, čím vyšší pravdy jemu se objevují. Z čehož souditi lze na jakousi nezníčitelnost základu nadsmyslného. Závěr tento nabude ještě větší váhy, uvážíme-li, že pocit po jistou míru stoupati může, kterou přestoupiti nesmí, nemá-li škoditi principu svému, kdežto rozum, ač počíná nadsmyslnými věcmi předmětů smyslných, ač věci duchové a božské zcela nemůže prozkoumati, povznáší se

k předmětům nadsmyslným, ba i nejvyšším, božským, a čím výše stoupá, tím dokonalejším se stává, tím více prospívá svému principu, duši. Tato vlastnost rozumu dokazuje, že i bytost, již rozum přináleží, totiž duše lidská nade všechno tělesné jest povznesena.

3. Ve všech bytostech, jež plozením vznikají a smrtí zanikají, síly zvolna se vyvíjejí po jistou míru; je-li této dosaženo, zvolna jich opět ubývá. Také člověk této změně podléhá ve svém životě vegetativním a sensitivním, ale nikoli v životě nadsmyslném. Vyvíjí se též nadsmyslný život zvolna; není mu však vytčen cíl ani doba určena, aby odtud počínaje ve svých činnostech ochaboval; pravým opakem i když v těle stářím nebo chorobou oslabeném síl ubývá vegetativních a sensitivních, může a má život duchový stále se vyvíjeti, aby člověk co den prospíval moudrostí a ctností. Stává se sice častěji, že činnost duchová slabostí nebo nemocí tělesnou škodu bere; z toho však pouze následuje, že síly smyslné, kterých duše ve příčině shora podotknuté pro činnost nadsmyslnou potřebuje, pokud jest v těle, slábnou, ne však zároveň mohutnost nadsmyslná. Také jest někdy příčinou škody, kterou činnost duchová v pozdějším věku bere, zaviněný špatný směr rozumový a mravný, někdy nepravostmi podryté zdraví tělesné. Obě však tyto příčiny poslední svědčí o nepravidelnosti, výmince, kterou nelze posuzovati pravidelnost; z nich možno uzavírat nepravidelnou nesmrtelnost, která s nimi se shoduje. Avšak příčiny tyto dvě nejsou takové, že by nemohla nastati před smrtí v životě duchovém opět pravidelnost.

4. Každá síla smyslná svou jsoucností a svou působností na těle závisí, tak že se slabostí anebo porušením ústrojí spojená jest slabost anebo porušení síly smyslné, jakož i opáčně posílněním aneb obnovením ústrojí vrací se síla smyslná, poněvadž v duši trvá mohutnost k obnovení této síly; proto duše, ve které není jiné mohutnosti, než aby síly smyslné udělovala tělu, zničí-li se ústrojí, bytovati již více nemůže. Avšak v duši lidské spočívají síly, jejichž činnost nezávisí na těle, jejichž podmětem není duše s ústrojím spojená, nýbrž duše povahy duchové; proto hynou-li smyslové, trvá v ní netoliko mohutnost k vyvinování těch sil nadsmyslných, nýbrž trvají také tyto síly vyvinuté, a jejich činnost roste. Co však platí o činnosti duše lidské, platí též o její bytnosti.

5. Nadsmyslné činnosti duše lidské odnášejí se k předmě-

tům nehynoucím a jimi se zdokonalují; tyto předměty jsou: pravda, ctnost, krása, Bůh sám. Avšak věc každá tím se zdokonaluje a z toho se těší, co jest jí podobno. Tedy i duše lidská, z níž činnosti ony vycházejí, jest nehynoucí, jako ony předměty.

6. Činnosti nadsmyslné nad hmotu se povznášejí, na hmotě jsou nezávislé. Neboť poznání nadsmyslné děje se abstrahováním od hmoty, aniž jaká síla stvořená rozum přinutiti může, aby přisvědčil, anebo vůli, aby něco chtěla nebo nechtěla. Avšak poněvadž souditi můžeme z činnosti na bytnost, musí také bytnost duše lidské povznesena býti nad hmotu a nad sílu stvořenou, musí býti nezávislá na hmotě a síle stvořené¹⁾.

§ 127. Vniterně evidentní přímý důkaz, z poměru duše lidské k Bohu čerpaný.

Podstatné formy bylin a zvířat delší trvání nemohou mít než tělesa, poněvadž celá bylina, celé zvíře oběma částmi soustavnými: hmotou a formou podstatnou vznikají plozením; jaký jest počátek obou, takový jest i konec. Zanikne-li tělo byliny nebo zvířete, zanikne také její forma podstatná; není ani potřebí, aby tato déle trvala, poněvadž říše bylin a zvířat cíle svého dochází v době, kdy tělo jest spojeno s formou podstatnou. Avšak o duši lidské něco takového říci nelze. Neboť plozením vzniká člověk pouze svou částí tělesnou; duše jeho vzniká stvořitelskou mocí Boží, jež při vzniku těla z něho tvoří každou duši jednotlivou a ji zároveň s tělem spojuje. Proto nemůže u člověka býti konec těla koncem duše. Jako Bůh duši lidskou z něho tvoří, tak opět jediný Bůh ji může zničit. Proto chtíce dokázat nesmrtelnost musíme vyložit, že Bůh ji po smrti tělesné není. Tak se pojí tento důkaz třetí úzce a těsně k dvěma předešlým.

Ačkoli Bůh zničit může duši lidskou právě tak, jako ji z něho stvořil, přece tak neučiní, poněvadž tomu brání 1. moudrost, 2. dobrotivost, 3. spravedlnost Boží.

1. Moudrý původce dílo své zachovává tak dlouho, pokud samo svou bytnost, které od něho nabylo, podržuje, pokud schopným zůstává k dosažení cíle, k němuž podle vůle původ-

¹⁾ S. Th. Aqu. Contr. Gent. 2. 79, 80, 81.

covy má mířiti, a pokud cíl ten jest vytčen. Avšak duše lidská od Boha nabyta bytnosti, která sama sebou jest jednoduchá, nepomíjitelná, která na těle nezávisí, jsouc povahy duchové; i po smrti jest schopna duše lidská oslavovati Boha činnostmi nadsmyslnými, jež na těle jsou nezávislé aniž smrti tělesnou zanikají; nelze si mysliti, ani že by Bůh vytkl duši lidské cíl jenom pro život, ve kterém jest spojena s tělem, když i po smrti jest schopna oslavovati Boha, ba i schopnější, ani že by Bůh mohl zrušiti cíl, jenž záleží v oslavování jeho a jest přiměřen bytnosti Boží a bytnosti duše lidské. Proto Bůh podle své moudrosti nezničí duši lidskou po smrti tělesné, ač mluvime-li absolutně, ji může zničiti¹⁾.

2. Dobrotivě lásky by Bůh byl prázdnen, kdyby dopustil, aby člověk, bytosť ze všech tvorů viditelných nejvzácnější, upadl do bídý největší a nevyhnutelné. A tak by zajisté se stalo, kdyby Bůh duši lidskou po smrti tělesné zničil. Neboť lidé přirozeným pudem, snahou zcela rozumnou baží po blaženosti dokonalé, která vyplývá z poznání a milování Boha, náplně pravdy a dobra, po blaženosti všelikého nedostatku a zla prosté. Této blaženosti nelze dosíci v životě, ve kterém duše spojena jest s tělem; musí tedy duše po smrti tělesné dále žiti. Proto nebyl by Bůh dobrotiv, kdyby ji zničil. Kromě toho není-li duše nesmrtelná, čím kdo Boha více poznává a miluje, tím více musí se báti, že Boha pozbude, bude-li od Boha zničen: a čím více kdo se odvrací od Boha k dobrům pozemským nemírně lna, tím jest moudřejším a šťastnějším, poněvadž nelze k Bohu, kterého ztrácí ten, jenž v životě pozemském k němu lne, je-li po smrti od Boha zničen. Ba zvířata jsou šťastnější než člověk, poněvadž baží pouze po dobrech smyslných a snadně jich nabývají. Překáží tedy Bohu dobrotivost o dobro člověka laskavě pečující zničení duši lidskou.

3. Kdyby Bůh duši lidskou po smrti tělesné zničil, odporoval by své vlastní spravedlnosti, která s jeho bytností úzce jest spojena, ba i jeho bytností samou jest. Neboť nespravedlivě by jednal, kdyby člověka pobádaje k plnění povinností jemu slíboval dobra, jež buď dáti nechťe anebo nemoha duši jeho by po smrti tělesné zničil a kterých po čas života pozemského dosíci nelze; nespravedlivě by jednal, kdyby žádal nemožných věcí, kdyby přikazoval ctnosti si vážiti více

¹⁾ Id. Qq. Dd. De pot. 5. 4.

než statků smyslných a povinnost klásti nad život, ve kterém duše spojena jest s tělem, poněvadž tato vážnost a přednost nemá smyslu, není-li duše lidská nesmrtelnou. Avšak především spravedlnost žádá, aby dobrému, jenž plní zákon Boží, dostalo se od Boha zákonodárce patřičné odměny, zlému, jenž toho zákona nešetří, od téhož zákonodárce patřičného trestu. To však se neděje v životě, ve kterém duše s tělem spojena jest, *dostatečně*: pročť nemůže Bůh podle své spravedlnosti svrchované zničit duši lidskou. Tedy podle spravedlnosti Boží dlužno pokládati život pozemský za přípravu života, který nastává po smrti, který jest pokračováním pozemského, který se řídí podle stavu, v jakém při smrti od těla se vzdaluje duše. V tomto životě záhrobním odpočívá duše lidská v cíli, po kterém po celý život pozemský bažila, anebo trvá cíle vzdálena, od něhož se vzdalovala po celý život pozemský, až konečně při smrti od něho se vzdálila na dobro. Tento život záhrobní nemá konce, poněvadž cílem člověka jest Bůh věčný, nemá tedy konce odměna spravedlivého, trest nespravedlivého. Jako nesmrtelnost duše, tak i ustavičnost odměny nebo trestu po smrti, kterou, jak dokazuje Fischer „Heidenthum und Offenbarung“, znají tradice národů, srovnává se se spravedlností Boží.

Tento třetí důkaz čerpaný z poměru duše lidské k Bohu dovršuje důkazy vniterně evidentní přímé a tak jest pádný, že kdyby nebyla duše lidská nesmrtelná, Bůh by tím přestal býti, co náleží k jeho bytnosti, co jest jeho bytností, t. j. Boha by ani nebylo. Avšak nade vši pochybnost postavena a rozumovými důvody přesvědčivými a přesně vědeckými, ze zkušenosti čerpanými dokázána jest pravda, že jest Bůh; proto nelze pochybovati ani o nesmrtelnosti duše lidské.

Tyto tři důkazy čerpané z bytnosti duše, z jejího poměru k tělu a k Bohu jsou základní a nejdůležitější; ostatní je předpokládají a provádějí.

§ 128. Vniterně evidentní důkaz o nesmrtelnosti nepřímý.

1. Člověk pudem přirozeným baží po nesmrtelnosti skutečné a osobní, tak že jej strach jímá, pomyslí-li, že by po smrti tělesné celý zahynul. Kdyby nebylo nesmrtelnosti, proč by tím pudem člověk byl opatřen? zdaž by přirozenost naše, s kterou

ten pud úzce souvisí, nebyla špatná? zdaž by nesvědčila o nemoudrosti, neschopnosti a zlobě stvořitelově¹⁾?

2. Člověk baží po poznání pravdy nadsmyslné, po dosažení dobra nadsmyslného, po požívání krásy nadsmyslné, čímž podstatně a specificky se liší od zvířete; touha tato udílí jemu pravé důstojnosti, pravé ceny. Avšak ačkoli smyslná stránka jeho bytnosti jako příčina nástrojná mu pomáhá, aby této troji touze vyhověl, přece nelze zapřít, že mu také překážky kladle. Proto jest člověk nespokojen. Nesmí se sice sám těla zbaviti, poněvadž není svým pánem neobmezeným, poněvadž dobra smyslná mu za prostředek slouží k dosažení cílů vyšších; nic však méně přáti si může a také si přeje, aby těch překážek nebylo. A toto přání, jež se vztahuje k volnému, ničím nerušenému poznání, dosažení a požívání, jež jest tak uslechtilé a jež by se mohlo splniti, když způsobem přirozeným duše se odloučí od těla, marným a ješitným by bylo, kdyby duše lidská nebyla nesmrtelnou, kdyby nepřišla do takového stavu, v němž by těch překážek nebylo.

Což ovšem platí o těch, kteří se snaží státí se takovými, jakými mají býti. Ti však, kteří tímto způsobem se nesnaží po tu dobu, kdy jejich duše spojeny jsou s tělem, kteří v této nedbalosti umírají, trestu zasluhují; a tu jaký by trest mohl je zastihnouti, kdyby duše lidská nebyla nesmrtelnou? Po celý čas života, kdy duše spojena jest s tělem, trvá možnost obrátiti se k pravdě, dobru a kráse až po tu dobu, kdy tělo zaniká; proto nemůže onen trest nastati, pokud duše s tělem spojena jest. Není-li tedy duše lidská nesmrtelnou, jak bude člověk za to potrestán, že se pohřížil do statků smyslných, jich užíval nezřízeně, t. j. ne jako prostředků, ale jako nejvyšších cílů, zanedbávaje statků nadsmyslných, jež jsou mu vytčeny jako cíl?

3. Člověku není možno, pokud duše spojena jest s tělem, dojíti plné pravdy, plného dobra, plné krásy. Člověk jest si toho vědom a přece touží po plné pravdě, plném dobru a plné kráse. Není-li tedy duše nesmrtelnou, touha tato jest zbytečnou a marnou, člověku připravuje trápení.

4. Pravda, dobro a krása nadsmyslná jsou věčné, jelikož trvání jejich na čase nezávisí a jelikož věčnost sdílejí s Bohem, jenž jest jejich pramenem. Ale člověk se stává účastníkem, tedy majitelem této pravdy, tohoto dobra, této krásy. Musí tedy

¹⁾ Id. S. Th. 1. 75. 6.

člověk, byť i nebyl věčným, jako majitel nehynoucího majetku býti nehynoucím co do duše, která se zmocňuje majetku nehynoucího¹⁾. Není-li však duše nesmrtelnou, kterak bude dosti učiněno tomuto požadavku? Tu opět ve člověku shledáváme nesrovnalost nepochopitelnou, která z člověka, tvora ze všech tvorů viditelných nejdokonalejšího, činí bytost bídnou, jaká se nevyskytuje v celé přírodě.

5. Člověk umíraje těžce se loučí s těmi, jež miluje. Není-li tedy duše nesmrtelnou, lásku šlechetnou proto člověk pojal k jiným osobám, aby mu loučení strpčilo smrt. Zdaž to neodporuje rozumu?

6. Lze konečně znamenati, že kdyby duše lidská nebyla nesmrtelnou, člověk by v té míře a tím směrem sil svých neužíval, jak může a má; pročez hrob, který kopou nesmrtelnosti duše lidské někteří filosofové, možno-li je nazvati filosoфы, by byl hrobem vyššího vzletu a důstojnosti lidské, hrobem obětavosti a ideálnosti, hrobem společnosti lidské. Sobectví hrubé a snahy smyslné by životem lidským vládly; pak by člověk hlouběji klesl než zvíře, jelikož by rozum a svobodnou vůli odvracel od cílů nadsmyslných sobě vytčených k smyslným a nadsmyslných mohutností svých by zle užíval v oboru smyslnosti.

§ 129. Zevně evidentní důkaz nesmrtelnosti čerpaný ze všeobecného mínění pokolení lidského²⁾.

Všichni národové všech časů, i nejstarší, i nejvzdělanější mají za to, že duše lidská jest nesmrtelná, a sice:

1. *Babylóňané a Assyřané.* V starobabylonském eposu čteme, že bohyně Istar hrdinu Izdubara si přeje za manžela, než když on její žádost zamítl, že se rozhněvala a do podsvětí sestoupila. V podsvětí poletují duchové jako ptáci; zde meškají mocnáři, knížata, bardové; oheň podílem jest manželů a manželek nevěrných, podílem mládeže nepočetné. Duch soudruha Izdubarova prosí, aby se dostal z podsvětí do sídla blažených. — S Babylóňany sdílí totéž mínění Assyřané. — Před Babylóňany a Assyřany žil v akkadických zemích národ turanský, od něhož písmo klinové pochází. Mezi zbytky jeho vzdělanosti nalézá se modlitba za zemřelého, aby jeho duše přišla do sídla blažených.

¹⁾ Id. S. Th. 1. 50. 5.

²⁾ Gutberlet Lehrb. d. Apologetik 1. § 10.

2. *Egyptané*. Na rakvi faraona Menkery v britickém museu se nalézající čteme slovo *anch t' etu* (život věčný) a ve hrobním nápise faraona Uny z 5. dynastie nazývá se rakev skříní bytosti živé. Balsamování mrtvol všeobecně vysvětliti se dá pouze vírou Egyptanů v nesmrtelnost. Duše zemřelého se nazývá u nich Ka (duch); ji měly prospěti oběti a modlitby. Ve mnohých nápisech hrobních se vyzývá, kdo jde mimo, aby za zemřelého se modlil, aby tento přišel do sídla blaženosti. V egyptské „knize zemřelých“ čteme, že duše, když tělo jest pochováno, do podsvětí „Armenthi“, což znamená místo uschovávající, přichází, aby byla souzena.

3. *Indové* domnívajíce se, že duše zemřelých se stěhují a odměny nebo trestu docházejí, věří v jejich nesmrtelnost individuální. Splynulá, pantheistická nesmrtelnost nevyšla z lidu, ale byla výmyslem učenců pantheistických nepravdivým. V posvátné knize indické, Rig-Vedě, obcuje Jama, praotec, jako král svých dětí a blažených na onom světě s bohem Varunou. Nirvana buddhistická, jež má ráz nihilistický, nastává jako úplné zničení po nesmírně dlouhé odměně nebo trestu a proto nemůže býti uváděna za důkaz smrtelnosti duše lidské; a kromě toho lid si nemyslí nirvanu jako zničení, ale jako ráj.

4. U *Persanů* podle náboženství Zoroastrova jest duše nesmrtelná, na onom světě dochází odměny nebo trestu a při z mrtvých vstání s tělem se spojuje. U nich slavil se svátek duší.

5. O *Židech* nelze pochybovati, že duši lidskou považovali za nesmrtelnou¹⁾.

6. *Syřané* hrdiny zbožňovali.

7. Kmenové *kananejsí* volali mrtvé a jich se tázali.

8. U *Feničanů* nazývá se bůh podsvětí Muth, t. j. smrt. Zemřelým hrdinům a dobrodincům lidu se prokazovala úcta božská. O zemřelém se myslo, že se přidružil k davu těch, kteří bydlí ve světě. Movers, výtečný znatel starožitností fenických, má za to, že víra v nesmrtelnost jest základem spalování dětí u Feničanů obvyklého.

9. Odysea a Aeneida ličí nám názory *Řeků* a *Římanů* o onom světě, podsvětí, stínech, odměnách, trestech a t. d. A byly to názory nejen lidu sprostého, ale i vzdělanců a filosofů. V mysteriích, úctě mánů a lárů jeví se víra v nesmrtelnost.

¹⁾ Viz Vigoureux La bible t. III. 1. 2. ch. 1.

10. Staří *Maďarové* se domnívali, že na onom světě přemožení sloužit musí vítězi.

11. *Skýtové* krále svého pochovávalice usmrcovali jeho ženy a služebníky, kteří by jej provázeli do světa záhrobního.

12. *Gelové* měli za to, že po smrti se dostanou k bohu Zamolxovi; každého roku pátého byl určen losem, jenž by byl zabit, aby Zamolxovi přednesl přání lidu. Jini *Thrakové*, *Transové*, s radostí pochovávali mrtvé, poněvadž prý tito jsou šťastni. Jini kmenové zabíjeli na hrobě choť zemřelému nejmilejší, aby jej provázela.

13. *Ítruskové* na stěnách hrobů a na rakvích ličili nebe a peklo. Charon provází duše zemřelých a je trápí.

14. *Čínané*, přívrženci jak náboženství *Laotse-ova*, tak učení *Confutse-ova*, cti své předky obětmi a pokrmy; po smrti se koná zvláštním spolkem hudebním koncert, jenž prý zemřelému zjednáva milosti.

12. U *Japonců* starší sintoismus uznává nesmrtelnost; k největším svátkům počítá se svátek „návratu duší.“

16. *Víra Slovanů* v nesmrtelnost vyplývá z jejich bohů rodinných, jimiž byli duchové jejich předků. Kromě toho se vrhaly ženy slovanské po smrti manželů svých do ohně, aby s nimi vešly do ráje. Rusové strachovali se za živa přijíti do zajetí, majíce za to, že i po smrti otrok zůstane otrokem svého pána. Místo „zemřítí“ říkali Čechové „odejiti k otcům“ a příbytek zemřelých na onom světě nazýval se „nav.“ Do navi šla prý duše po stříbrném mostě: v navi pak byl příbytek lidí dobrých rozdílný od příbytku zlých.

17. *Germanští* vojinové smrti pohrdající na onom světě očekávali odměny. Podsvětí jest sídlem jak zavržených, tak blažených.

18. Také vojinové *Keltští* udatně bojovali a smrt bez bázně podstupovali, poněvadž doufali v lepší život po smrti. Upalovali se se zemřelými otrokové, chráněnci a drazí přátelé, aby oněm sloužili za průvodce; listy zemřelých kladly se na hranice; dlužní úpisy se vystavovaly a přijímaly znějící na život záhrobní.

19. Víru v nesmrtelnost shledáváme skoro bez výjimky u praobyvatelů *amerických*, u obyvatelů *Pohynésie* a *Australie*, u *Papuánů*, u všech *Hamitů* v severní Africe od Nilu až k ostrovům kanárským. Jako Egypťané kladli k mrtvolám zrna pšeničná a Babyloňané jádra datlová, tak opět obyvatelé zá-

livu *karaiibického* mrtvé opatřují zrny kukuřicovými; čímž projevují naději ve vzkříšení, tedy také viru v nesmrtnost. Touž viru na jevo dávají v *Dahomé* a na ostrovech *Fidži*-ových, obětující lidi na hrobech knížat. Také v *Africe* opatřují obyvatelé mrtvolu pokrmem, nápoji a nástroji na cestu a pro život na onom světě; předkové se cti, mrtvým oběti se přinášejí; duše prý se stěhují a živým osobám se zjevují; ličí se cesta na onen svět, práce a radosti blažených, jakož i tresty zavržených.

Z toho následuje, že všichni národové všech časů duši lidskou pokládají za nesmrtnou, ač nikdy nescházeli jednotlivci, kteří nesmrtnost popírali. Tak hluboce jest nesmrtnost zakořeněna v srdci lidském, tak úzce souvisí s přirozeností lidskou.

Tato víra nedá se vyložiti klamem smyslů, poněvadž smyslové nás poučují o smrti tělesné, ani nočním klamem, poněvadž tento předpokládá viru v nesmrtnost, ani sněním, poněvadž rozeznává člověk i méně vzdělaný sen od skutečnosti a poněvadž sny obnovují představy již dříve učiněné a souditi ze snů na věc jako skutečnou podmíněno jest představou té věci dříve nabytou, ani přáním, poněvadž také zlí v nesmrtnost věří, kterým jest se báti trestu po smrti, ani podvodem, poněvadž by podvod nezpůsobil souhlas pokolení lidského stálý a všeobecný, míněním jednotlivců duši za smrtelnou pokládajících nerušený. Důvodem tohoto souhlasu jediným jest přirozenost lidská, jež spočívá na pravdě. Proto přijati můžeme také zevně evidentní důkaz o nesmrtnosti, čerpaný ze všeobecného mínění pokolení lidského.

§ 130. Jaký život vede duše lidská po smrti a kterak to možno?

Ačkoli duše lidská po smrti nepozbývá mohutnosti vegetativné a sensitivné, přece život vegetativný a sensitivný nevede, poněvadž k prokazování těch mohutností, v němž obojí ten život záleží, potřebí jest těla. Zbývá tedy život nadsmyslný, poznávání intelektuální a snaživost svobodné vůle. A tento život po smrti jest možný, poněvadž rozum a svobodná vůle jsou mohutnosti, jež subjektivně jsou nezávislé na hmotě, tak že jimi žiti může duše, spojena nejsou s tělem. Že duše nemusí všechny tři mohutnosti, jež se liší věcně jak od duše tak i mezi sebou, prokazovati, že může také jednou, a sice mo-

hnutosti nadsmyslnou, býti činnou, vysvětluje analogie. Nejprve člověk toliko mohutnost vegetativnou rozvíjí; ostatní mohutnosti takorba drímají. Později připojuje k činnosti vegetativné činnost sensitivnou, poznání smyslné a snaživost smyslnou; když pak činnost smyslná dostatečného vývoje dospěla, nastává činnost poznání rozumového a pak chtění svobodné vůle. A tak opáčně může jenom mohutnost nadsmyslná se uskutečňovati, když ostatní trvají ve stavu zárodečnosti. Tak souditi lze podle analogie.

A proč by duše nemohla i po smrti mysliti a chtíti, když smrti tělesnou nepobude mohutností, jejichž činnost subjektivně jest nezávislá na těle, když si nastrádala po celý čas, kdy spojena byla s tělem, myšlének a tužeb? Myšlénky může i po smrti obnovovati. spojovati a nové tvořiti na základě dřívějších; s činností pak poznávací souvisí činnost svobodné vůle.

Ovšem život duše lidské po smrti podmíněn jest zachováním Božím. Jako bez Boha nemohl by člověk vzniknouti, tak by bez Boha nemohl trvati. Jeho život před smrtí nutně vyžaduje, aby zachováván byl od Boha, poněvadž jaký počátek, takové i další trvání; toto zachovávání dále trvá i po smrti, poněvadž nechce-li Bůh duši lidskou zničiti, také pečuje o to, aby žila i po smrti. Toto zachování řídí se podle stavu, v jakém se nalézá duše lidská. A že Bohu možno duši lidskou zachovati po smrti, zajisté uzná rozum lidský.

Také duše těch lidí, kteří dříve zemřeli, než jejich rozum se vyvinul, zachovává Bůh, jenž jim podle své všemohoucnosti, moudrosti a dobrotivosti vštípiť může přiměřené myšlénky, jako je vštípil prvnímu člověku. A tak i těmto duším přičknouti můžeme za hrobem nesmrtelný život právě lidský.

Že kromě zdroje přirozeného jest ještě jiný zdroj nadpřirozený, z něhož plyne po smrti život spravedlivého, vykládá víra křesťanská; spravedlivý totiž po smrti z milosti na Boha patří a v něm všecko poznává, kdežto nespravedlivý tohoto patření postrádá pyká za své nepravosti. O tom mluviti nepřipadá na psychologii, nýbrž na teologii křesťanskou, která pojednává zjevení Boží nadpřirozené a ukazuje, že ono patření nepřičí se rozumu. Zde o tom nadpřirozeném zdroji života záhrobního učiněna toliko zmínka.

Avšak duše lidská po smrti zapomenouti nemůže na své tělo, s kterým tvořila jednu bytost specifickou; ona po něm toužiti musí. Touha tato, kterou duše spravedlivého baží po

opětném spojení s tělem, nemá nic trapného do sebe, poněvadž duše spojení toto očekává s plnou jistotou, důvěrou a odevzdaností do vůle Boží a poněvadž ví, že spojení toto ji sloužiti bude k radosti; avšak u nespravedlivého tato touha spojena jest s bázní velikou. a proto duši nespravedlivého působí hrozná muka. Má tedy vzkříšení těl svůj důvod psychologický. Ale i ze stránky ethické jest vyžadováno; neboť jako tělo účastenství má na ethickém životě pozemském, od duše vedeném, tak se sluší, aby účastenství mělo také tělo na odměně nebo trestu. K tomuto důvodu přidává třetí důvod aesthetika, která žádá, aby byla shoda mezi krásou nebo ohyzdností duševní a tělesnou; tato však shoda za života pozemského se nevyskutečuje, proto musí nastati po smrti, kdy duše opět s tělem se spojí. Konečně tradice národů mluví o vzkříšení; zvláště podotýkám Indy a Peršany, Babyloňany a Assyřany, Egyptany a poukazují na Fischera, jenž to blíže vykládá ve své knize „Heidenthum und Offenbarung“, jakož i na Lükena (Die Traditionen des Menschengeschlechtes), jenž to dokazuje také o jiných národech. Neuvádím zde vzkříšení těl jako článek víry, poněvadž psychologie nevykládá viru; toliko uvádím rozumové důvody, ze kterých na jevo vychází, že jest záhodno, aby bylo vzkříšení těl. Odmitám tedy od sebe výtku dogmatismu, který ovšem ve filosofii není na svém místě.

§ 131. Vyvrácení námitek.

1. Kant namítá, že duše lidská není sice veličinou extensivnou (rozsáznou), ale přece intensivnou (obsáznou), poněvadž jest opatřena mohutnostmi rozličnými, jež se vyskytují na rozmanitých stupních a jež mohou znenáhla chábnouti, ba i zaniknouti; z té příčiny jest jí prý upříti jednoduchosti a nesmrtnosti.

Nechci zde opakovati, že Kant o jeoucnosti duše ve své filosofii nefilosoficky, nepravdivě mluví, jak jsem dokázal v části první; tvrdím toliko, že námitka jeho shora uvedená jest lichou. Neboť duše lidská sama sebou, jako podstata, jest fysicky jednoduchá; není ovšem metafysicky jednoduchá jako Bůh, bytost nejdokonalejší, nekonečná, absolutná. Mohutnosti pak nejsou její podstatou, ale případy její podstaty; proto z nich nevyplývá intenzivná složenost duševní podstaty. Konečně činnost

některé mohutnosti může chabnouti, ba i přestat; avšak mohutnost sama trvá.

2. Duše lidská co do života vegetativného a sensitivného závisí na těle a obojího života pozbývá smrtí tělesnou. Život však vegetativný a sensitivný náleží k podstatnosti člověka. Proto, jelikož má člověk pouze jednu podstatnost, musí zaniknutím obojího života zaniknouti podstatnost, tedy i duše.

Avšak rozeznávati dlužno původ života vegetativného a sensitivného nejbližší od posledního. Nejbližším jest duše spojená s tělem; proto zanikne-li tělo, musí zaniknouti obojí onen život. Posledním však jest duše sama, která žije kromě obojího života onoho také život nadsmyslný; proto nemusí zaniknutím života vegetativného a sensitivného zaniknouti veškeren život duševní. Dále podstatnost člověka spočívá sice v obou částech, ze kterých se skládá člověk, v těle a duši; avšak duše má daleko větší důležitost než tělo, netoliko že duše lidská jest podstatnou formou těla, nýbrž i proto, že duše sama bez těla prokazuje činnost nadsmyslnou, člověku zvláštní, specifický příslušnou. Život pak není podstatností člověka samou, nýbrž nutně z ní vyplývá, tak že by duše nemohla trvati, kdyby neprokazovala nějaký život; tento život, bez něhož duše býti nemůže, nemusí býti právě vegetativný anebo sensitivný, jelikož život vegetativný a sensitivný slouží za prostředek života nadsmyslného, kterýžto přináležejí jako nezbytný a specifický případek k podstatnosti člověka úplně vyvinutého také po smrti jest možný, jak jsme se přesvědčili.

3. Myšlénkám, jež duše tvoří sama svou vlastní mohutností, subjektivně nezávisí na těle, organismu, předcházejí představy smyslné, jež vznikají duši s tělem spojenou, a ony jsou těmito provázeny; proto se praví, že duše myslící závisí objektivně na těle. Smrtí však tělesnou zaniká s činností vegetativnou také činnost smyslů. Tedy jest veškeré myšlení po smrti nemožné. Nemůže-li však duše prokazovati ani činnost smyslnou ani nadsmyslnou, přestává také býti. Není tedy duše lidská nesmrtelná.

Myšlení, představami smyslnými podmíněné a provázené, jest činností duše po tu dobu, kdy spojena jest s tělem. Oddělena však jsouc od těla myslí tak, že nepotřebuje představ smyslných. Neboť činna může býti svou vlastní silou bez orgánů, což vyplývá z její duchovosti; zaniknouti nemůže, což jsme soudili z vlastností Božích; jako jest zachovávána, pokud

jest spojena s tělem, od Boha, svého stvořitele, tak jest od téhož Boha všemocného zachovávána i po smrti, jenž na tom záleží, aby po smrti dále trvala; kteréžto zachování druhé zajiště není Bohu nemožné, jako není nemožné první. Toto zachování druhé jest přiměřeno stavu, v jakém se nalézá duše po smrti, jakož i činnosti nadsmyslné, kterou duše po smrti může a musí prokazovati.

4. Kdo tvrdí, že duše lidská jsouc podstatnou formou těla s ním tvoří jednu podstatu a že jest nesmrtelná, ten si odporuje.

Avšak tu není odporu. Neboť jestliže ve člověku spojena jest duše s tělem, tvoříc jednu podstatu, skládá se tato jedna podstata ze dvou podstatných základů. Také tělo jest částí podstatnou, avšak neúplnou, poněvadž své určitosti, své skutečnosti nabývá dnu. Avšak duše lidská konajíc v těle lidském podobnou úlohu, jakou v těle zvířecím duše zvířecí, nemusí se mít k tělu lidskému právě tak, jako duše zvířecí k tělu zvířecímu. Neboť potřebuje-li tělo zvířecí ku své jsoucnosti duše, jako principu, jenž by je určoval, potřebuje duše zvířecí ku své subsistenci, k svému ostávání těla jako předmětu, který by ona určovala; pročť musí u zvířete tělo a duše, hmota a forma, býti pospolu, tak že není činnosti, kterou by duše zvířecí bez těla prokazovala. Avšak duše lidská potřebuje sice těla k takové jsoucnosti, ve které by mohla *všecky* činnosti prokazovati, ale nepotřebuje těla k prokazování činnosti sobě zvláštní, kterou se liší od duše zvířecí; v této příčině jest na těle nezávislá. Ve člověku není sice činnosti, na které by duše jako princip neměla účastenství; ale u něho se vyskutuje činnost, na které nemá tělo žádného účastenství subjektivního. Duše tedy lidská není s tělem tak spojena, že by bez něho nic nedokázala, že by do něho byla takorůzka ponořena. Kdo tedy duši lidskou pokládá za podstatnou formu těla a za nesmrtelnou, ten si odporuje.

5. Cílem duše lidské jest býti podstatnou formou těla. Zanikne-li však tělo, zaniká též cíl, jenž duši lidské jest vytčen. Proto kdyby po smrti dále trvala, byla by bez cíle a nalézala by se ve stavu násilném, její přirozené náklonnosti odporném.

Avšak hlavním cílem duše lidské jest poznávati a milovati Boha, jakož i požívati blaženosti odtud vyplývající. Tak učí filosofická ethika. Prostředkem k tomu cíli vedoucím jest spo-

jeni duše s tělem. Pročež oddělí-li se duše od těla a trvá dále, není bez cíle aniž nalézá se ve stavu násilném. Neboť stav násilný odporuje přirozené náklonnosti; avšak přirozená náklonnost duše lidské má za hlavní předmět dobro, jehož dokonale dosici nelze v době, kdy duše spojena jest s tělem; musí tedy býti život po smrti. Ovšem nelze zapřít, že duše lidská má touhu po těle, s nímž spojena byla; tato však touha, jak bylo vyloženo, nemá nic trapného do sebe a nasvědčuje tomu, že vzkříšení těla rozumu se zamlouvá.

6. Z předmětu poznání nadmyslného, jenž jest nehynoucí a nutný, nelze souditi na nesmrtnost duše lidské. Neboť musila by duše poznávajíc Boha býti Bohem, musila by poznávajíc věci abstraktné býti též abstraktnou.

Tato námítka vychází ze zásady, že stejné stejným se poznává; kterou chceme-li řádně chápati a caniti, potřebí jest blíže vyložití a platnost její řádně omeziti. Tato zásada platí v plném znění o bezprostředném poznání, jež v tom záleží, že věc poznává se od poznávajícího ne skrze věc jinou, nýbrž skrze sebe samu, a proto tak, jak jest o sobě. Avšak žádné bytosti stvořené není od přirozenosti dáno, aby poznávala Boha bezprostředně, jak jest o sobě. Bezprostředním a nazíravým nemusí býti poznání pravé a pravdivé. Dále ona zásada jest nepravdiva, znamená-li, že jest potřebí, aby mezi předmětem poznáním a podmětem poznávajícím byla stejnost co do bytnosti. Jestliže smysl chápe zjevy, nenásleduje z toho, že podmět smyslně poznávající by byl zjevem, ale že v podmětu poznávajícím, jenž jest podstatou, se vyskytuje, co zjevu přináleží, nestálost a případnost; podobně jestliže duše lidská v předmětu smyslném poznává abstraktné věci nadmyslné, neřekneme o ní, že jest abstraktní, nýbrž že jako věci nadmyslné abstraktně poznané jsou nehynoucí, tak i duše jest nehynoucí.

7. Duše lidská s tělem se rodí, prospívá, stárne. Proto jest záhodno, aby také zahynula s tělem.

Avšak duše lidská s tělem sice vzniká v téže době, ale jiným způsobem; neboť duše vzniká tvůrčí mocí Boží, kdežto tělo se rodí plozením. Dále tělo vzrůstá přibíráním nových částek hmotných, kdežto duše prospívá nabýváním myšlének, jež jsou opakováním myšlének Božích, od bytnosti Boží věčně ze nelišících. Dále tělo chřadne pokažením látek hmotných a nesouladem částí, z nichž sestává; duše však churaví bludem a nepravostí, nepozbývajíc ničeho ze své podstaty. Kromě toho

jako bujností těla často slábnou duševní činnost, tak opět neduživost tělesná provázena nebývá neduživostí duševní, ba někdy v těle neduživém jest duše mocnější než byla v těle zdravém. Je-li tělo nuceno, nepodléhá vždy duše; co tělu prospívá, někdy škodí duši; co duši prospívá, někdy škodí tělu. Není tedy parallelismus mezi tělem a duší, jaký se předpokládá v námitce. Že někdy změny tělesné provázeny jsou příslušnými změnami duševními, nevyplývá z podobnosti přirozenosti duševní k přirozenosti tělesné, která se předpokládá v námitce, nýbrž z úzkého spojení duše s tělem. Neboť duše, pokud jest spojena s tělem, těla užívá jako nástroje. To však neruší povahy duše lidské.

8. Kdyby duše lidská byla nesmrtelnou, smrt by nás nemourčila, ba i příjemnou by byla. Avšak lidé obyčejně smrti se bojí. Proto není duše lidská nesmrtelnou.

Avšak strach před blízkou smrtí spíše potvrzuje nesmrtelnost. Neboť u těch se vyskytuje, kteří se dopouštějí viny mravní a proto zasluhují trestu, jenž jim hrozí po smrti. Spravedliví smrti se nebojí. A jestliže někdy také spravedliví jsou bázní jati, přirozený odpor cití k smrti, která duši a tělo odděluje, dvě části jednu bytost podstatnou tvořící, a jsou v pochybnostech, jaký osud je po smrti očekává, poněvadž nikdo přirozeným způsobem nemůže věděti s úplnou jistotou, je-li hoden odměny. Také vzniká strach před smrtí pečlivostí umírajícího o milé osoby, jež na zemi zůstávají.

9. Důkaz vedený z vlastností Božích potvrzuje sice, že duše lidská po smrti nezanikne, ale nepotvrzuje, že jest nesmrtelnou, nedokáže-li se, že odměny a tresty po smrti ustavičně trvají; avšak rozum nelze trvání toto ustavičné dokázati.

Avšak jakmile jest patrné, co námitka připouští, že duše lidská po smrti nezaniká, musí se také souditi dále, že jest nesmrtelnou. Neboť nezaniká-li duše lidská po smrti, musí žiti, a to život sobě příslušný, který odpovídá, jak bylo ukázáno, její specifické přirozenosti, jejímu poměru k tělu a k Bohu. A že odměna nebo trest po smrti ustavičně trvá, rozum lidský ochotně uzná, uváží-li, že Bůh má býti, jak dokazuje filosofická ethika, předmětem našeho poznání a snažení, že jest, jak učí zkušenost, že musí býti, chceme-li se státi dokonalými a blaženými, že však míti nebo nemíti Boha musí pro nás trvati věčně, poněvadž Bůh jest věčný a poněvadž srovnalost musí býti mezi majetkem a předmětem majetku. A také svědectví

dávají o ustavičném trvání odměny nebo trestu tradice národů.

10. Ctnost sama člověku poskytuje odměnu v životě vzdějším, nepravost pak trest. Není tedy potřebí života zábrobního; nemusí tedy býti duše lidská nesmrtelnou.

Avšak ctnost sama člověku poskytuje v životě vezdejším odměnu nedostatečnou, jakož i nepravost sama třece člověka nedostatečně. Dostatečné odměny anebo dostatečného trestu od Boha zákonodárce dostatí se může člověku teprv po smrti, kdy ukončena doba života pozemského, doba přípravy. Svědomí, jež odměňuje nebo třece, poukazuje k soudu Božím, jenž nastati může teprv tehdy, když ukončen život vezdejší, doba zkoušky a přípravy. Ctnost není pravou ctností, neznamená-li: míti Boha; nepravost není pravou nepravostí, neznamená-li: nemíti Boha; míti však Boha věčného nebo nemíti jest pravou odměnou nebo pravým trestem a musí trvati, jak jsme viděli, věčně.

11. Po mnohých věcech baží člověk rozumně a přirozeně, a přece nedocházejí jeho tužby splnění. Tedy tužba člověka po nesmrtelnosti nemusí také býti splněna. Důkaz tedy z tužby této vedený není dostatečným.

Avšak Bůh by své dobrotivé lásce odporoval, kdyby vytkl člověku poslední cíl nemožný anebo kdyby jemu neposkytl prostředků k dosažení tohoto cíle nevyhnutelně potřebných; což bychom řici museli, kdyby duše lidská nebyla nesmrtelnou. Dobrotivé však své lásce Bůh neodporuje, vede-li člověka tak, aby nedosáhl prostředků k dosažení posledního cíle *ne* nevyhnutelně nutných, aby se jich dobrovolně zřekl, aby zastižen byl zdánlivým zlem, jež jej neodvrací od posledního cíle, ano i jemu pomáhá k dosažení tohoto cíle, aby dobrovolně tomu zlu se podrobil a tak zásluh si získal.

Z uvedených důvodů a vyvrácení námitek vysvítá s jistotou, že duše lidská jest v pravdě nesmrtelná.

Tolik o bytnosti, činnosti, původu a cíli člověka, pokud připadá na psychologii, vědu filosofickou.

Některé významy české latinskými vyloženy.

B. Bylinný vegetativus. Bytec reale (u Herbarta). Bytnost essentia. Bytný essentialia. Bytost ens. Bytovati existere.	H. Hlavně primario. Hledisté ratio. Hmota materia.
C. Čelistvý integrans. Čil finis. Čin actus, Čirý parns.	K. Klad positio. Kon actus. Konečnost limitatio. Konečný finitus.
D. Daný positivus. Dělidlo principium divisionis. Dojem impressio, affectus. Dojímati afficere. Domnění opinio. Dostředivý centripetalis. Dozvěd: z dozvědu a priori. Druh species. Druhový specificus. Držebnost habitus. Důvod ratio.	L. Látka materia. Ličnost quantitas. Lnouti inhaerere.
J. Jakost qualitas. Jedinečný individualis. Jednotlivý individualis. Jsoucnost existentia.	M. Mez limes. Mohoucnost } potentia Možnost } Mohutnost facultas.
	N. Nadpřirozený supernaturalis. Nadsmyslný inorganicus, intellectualis. Náchylen dispositus, proclivis. Naprosto absolute, prorsus. Následnost consecutio. Návod methodus. Název terminus. Nazírati intneri.

Názor intuitio, sententia, theoria.
 Nukonečnost infinitas, illimitatio.
 Nepodmíněný summus.
 Norozlišnost indifferentia
 Nenkončiteľný indefinitus.
 (Neúsobá das Nicht-Ich).
 Neústrojný inorganicus.

O.

Obdoba analogia.
 Obdobný analogus.
 Obecna universale.
 Obnoviti reproducere.
 Obor genus.
 Obraz imago, species.
 Obrazivost phantasia.
 Obsah comprehensio, argumentum.
 Obvod periphēria.
 Oceňovací mohutnost vis aestimandi.
 Odmýšletí abstrahere.
 Odstředivý centrifugalis.
 Odtahovati abstrahere.
 Odtahitý abstractus.
 Ostávatí subsistere.
 Ostavek subsistens.

P.

Platnost valor.
 Pochybovač scepticus.
 Pojem conceptus, ratio.
 Pojímání concipere.
 Pomyšl intellectus.
 Pomyšlný intellectualis; vztažně pom.
 virtualis; prostě pom. pure mentalis.
 Poslušenský oboedientialis.
 Pouhý purus.
 Povšechný communis, universalis.
 Požadavek postulatū.
 Pravitelský regulativus.
 Přetělesná jsoucnost praexistencia.
 Přelud illusio.
 Přesahovati transcendere.
 Přezvěd: z př. a posteriori.
 Přídružný secundarius.
 Případ: po př. per accidens.
 Případek accidens.
 Případný accidentalis.

Přivtlétí corpori inserere.
 Přívzatek lemma.
 Přízrak halucinatio.
 Promítati projicere.
 Prostě simpliciter.
 Prostornost extensio.
 Protiklad contrapositio, contradictio.
 Prvek elementum.
 Prvok protista.
 Prvot principium.

R.

Rod genus.
 Rozbor analysis.
 Rozdružený specificus.
 Rozlišovati se discedere.
 Rozum ratio.
 Rozvinutě explicite.
 Různorodý heterogeneous, disparatus.

S.

Samozřejmý per se evidens.
 Skutečný actualis.
 Smíšený impurus.
 Smyslovec sensibile.
 Soubor synthēsis.
 Souřadný coordinatus.
 Sonstavek constitutivum.
 Souvtažek correlatum.
 Správný rectus.
 Srostitý concretus.
 Stupňový quantitativus (rozdíl).

U.

Účel intentio.
 Účin influxus.
 Účinnivý efficiens.
 Údoba forma.
 Údobiti informare.
 Údobný formalia.
 Ukončiteľný definitus.
 Ťm intellectus.
 Ťmysl consilium.
 (Ťsobá das Ich).
 Ťstředí medium.
 Ťstroj organum.
 Ťzřejmětí evidens fieri.

V.

Věcný realis.
Věrojatný veri similis, probabilia.
Vetkvělý immanens.
Vidina idea.
Vjem perceptio, apprehensio.
Vjímati recipere, apprehendere, percipere.
Vjímavý receptivus.
Všebožec pautheista.
Vtištěný impressus.
Vtomný immanens.
Vybaviti expellere.
Výkon functio.
Výkonný practicus, operativus.
Výměr definitio.
Výron emanatio.
Výslednice resultans.
Vytištěný expressus.

Výtorný plasticus.
Výzkumný theoreticus.
Vzorný exemplaris.

Z.

Zabaviti impedire.
Zabada problema.
Záluda sophisma.
Zárodečnost potentia.
Zavinutě implicate.
Zjednotliviti individualement reddere.
Živočich animal.
Živel elementum.
Živok vivum.
Zkušenec empirista.
Zkušenství empirismus.
Zpětný reflexivus.
Zřejmý evidens.
Zvíře brutum, bestia.

Ukazovatel učenců ve psychologii uvedených.

(Číslo znamená stránku.)

Aeby 32, 33, 307, 310, 311,
334—336.	Brücke 157.
Albert Veliký, bl., 62, 139,
165, 202.	Buffon 295, 296, 305, 327.
Anselm, sv., 136, 139.	Burdach 296.
Aristoteles 27, 76, 136, 139,
201, 202, 206, 226, 233, 350.	Burmaister 49, 301, 302, 306,
307, 309, 333.
Augustin, sv., 27, 37, 66, 107,
133, 139, 165, 166, 199, 227,
234.	Büchner 69, 76, 89, 249, 302,
327.
Averroës 349.	Candolle, de, 295.
Avicenna 341.	Cartesius (Descartes) 26, 65,
80, 93, 194, 206, 214, 274,
350.
Baco 26.	Carns 260.
Baader 211.	Cicero 76.
Baer, v., 296, 308.	Comte 2, 16, 21, 36, 37, 76.
Bachmann 310.	Condillac 26.
Balbi 311.	Conc. Constant. IV. 109.
Barth von der Decken 302.	Cousin 22.
Barthelemy Saint-Hilaire 338.	Cuvier 50, 295, 296.
Barthez 26, 57.	Damascen, sv. 62, 63, 139.
Basil, sv., 109.	Darwin 48, 51, 65, 293, 326-337.
Beneke 4, 138.	Dastich a Jandečka 215.
Berkeley 26, 28.	David z Din. 40.
Bernard Claude 48, 51.	Degerando 168.
Berzelius 48.	Descartes viz Cartesius.
Bichat 57, 65.	Dionys Areopag. 139.
Bischoff Th. 34, 50, 334.	Diderot 76.
Blumenbach 296, 301, 308—311.	Döllinger 228.
Bonald 31, 211.	Drbal 213, 249, 288.
Bonaventura, sv., 79, 92, 96,
105, 139, 154, 164, 201.	Drobisch 215.
Bonnetty 211.	Dumont d'Urville 310.
Bopp 312.	Durdik 147, 151, 159, 224, 288,
293, 321, 350.
Bossuet 265.	Egger 1, 24, 31, 109, 110, 118,
121, 132, 133, 139, 152, 168,
175, 178, 179, 213, 247, 253,
319, 351.
Braid 316.	Ehrlich 350.
Bronn 51.	
Bruno, Giordano, 40, 341.	

- Ehrenberg 51.
 Empedokles 65.
 Erdmann 21.
 Erigena, Scotus, 40, 341.
 Faidherbe 301.
 Fechner 26, 28.
 Fichte 18, 28, 40, 208, 227, 260.
 Fischer 339, 365.
 Flemming 260.
 Flourens 51, 295.
 Forster 302.
 Franceschi 57.
 Frohschammer 343, 344.
 Gall 287.
 Galuppi 168.
 Gassendi 26.
 Geoffroy Saint-Hilaire 295, 327.
 Gioberti 211.
 Goethe 228.
 Gonsalez 139.
 Gorup-Besanez 51.
 Grimm J. 300.
 Gruber 16.
 Gutberlet 139, 152, 156—158, 225, 226, 257, 260, 272, 277, 288, 351, 360.
 Günther 30.
 Häckel 21, 51, 66, 332, 333.
 Hagemann 277, 288, 314.
 Hanstein 52.
 Harper 139.
 Hartenstein 38, 76, 340.
 Hartmann, v., 249.
 Hayek 66.
 Hegel 19, 25, 28, 40, 208, 260, 341.
 Helmholtz 157.
 Helvetius 69, 76.
 Herbart 8, 14, 20, 27, 29, 31, 36, 41, 76, 77, 83, 93, 138, 157, 210, 248, 260, 340, 341, 344, 349.
 Herder 307.
 Hering 157.
 Herschel, Sir John, 296.
 Hettinger 294, 337—339.
 Hitzig 312.
 Hobbes 76.
 Hoffmann H. 51.
 Holbach 76.
 Humboldt, A. v., 296, 301, 308, 311.
 Hume 275.
 Huxley 296, 334, 336.
 Hyrtl 52, 336.
 Chevreuil 295.
 Jacobi 260, 350.
 Jouffroy 26.
 Jungmann 261.
 Jussieu 57, 295.
 Kant 1, 8, 26, 35, 36, 77, 157, 207, 248, 260, 350, 365.
 Klaproth 311, 312.
 Kleutgen 94, 139, 195, 213, 351.
 Knox 302.
 Krause 211.
 Lahousse 139.
 Lamarck 327.
 Lavater 287.
 Leibnitz 65, 127, 206, 248, 260, 274, 349.
 Lepsius 312.
 Leukart 51.
 Leunis 295.
 Liberatore 29, 39, 57—59, 65, 78, 82—84, 108, 117, 118, 128, 139, 152, 169, 183, 192, 194, 196, 197, 213.
 Liebig 51, 52.
 Lichtenfels 22.
 Liverani 57.
 Locke 41, 106, 209, 210, 260, 350.
 Loewe 217.
 Lotze 44, 48, 53, 84, 128, 157.
 Lubock 305.
 Luther 248.
 Lücken 339, 365.
 Lyell 296, 336.
 Malebranche 126, 168, 211, 274.
 Magyar 302.
 Man 302.
 Martini 57.
 Maurus Silv. 139, 201.
 Melanchthon 248.
 Mesmer 315.

- Mettrie, J.-, 76.
 Meyer, H. v., 296.
 Michaële de Maria 76, 85, 88,
 91—93, 105, 114, 117, 126,
 132, 138, 139, 165, 170, 171,
 173, 188, 192, 193, 213, 219,
 221, 223, 239, 247, 253, 344,
 348, 351.
 Miller, Hugh, 296.
 Milne Edwards 51, 57.
 Moleschott 21, 76.
 Morton 302.
 Müller J. 51, 55, 157, 295, 296,
 308.
 Müller M. 311, 312, 338.
 Neumayer 247, 253.
 Obersteiner 289.
 z Okkamu Vil. 27, 138.
 Origenes 346.
 Owen 296.
 Pasteur 51, 328.
 Panum 157.
 Pavel sv. ap., 264.
 Pesch 35, 157, 158, 162, 174,
 222, 228.
 Plato 27, 31, 65, 120, 206, 233,
 273, 346, 349, 350.
 Plattner 260.
 Plotin 40, 120, 167.
 Polignac 106.
 Pott 312.
 Prichard 296.
 Pythagoras 341, 349.
 Quatrefages 51, 57, 296.
 Ranke 336.
 Reid 168, 350.
 Retzius 310, 311.
 Renzi 57.
 Reusch 33, 34, 333.
 Riegerův Naučný Slovník 147,
 151.
 Robinet 65.
 Robins 302.
 Rohlf's 301, 302.
 Rosmini 22, 128, 342.
 Rousseau 337.
 Řehoř Naz., sv., 139.
 Řehoř Nyss., sv., 107.
 Sanseverino 19, 21—23, 26,
 79, 88, 103, 110—113, 120,
 132, 136, 138, 139, 146, 157,
 165, 170, 192, 195, 196, 220,
 221, 235, 247, 253, 272, 319,
 344, 351.
 Santi 57.
 Saturnin 40.
 Short 305.
 Schaafhausen 296, 312.
 Schelling 18, 25, 23, 40, 208,
 341.
 Schleiden 44, 51.
 Schmidt K. 65.
 Scmidt Osc. 51.
 Schopenhauer 35, 249.
 Schubert 296.
 Schurtz 271.
 Skotus, Duns, 26, 138, 165,
 350.
 Seneca 248.
 Snell 56.
 Sokrates 27.
 Spinoza 26, 40, 248, 341.
 Stahl 57.
 Stewart 168.
 Steffens 296.
 Storchenau 128.
 Stöckl 2, 4, 14, 16—19, 22,
 26, 27, 29—31, 35, 36, 38—41,
 59, 65, 69, 84, 115, 128, 138,
 139, 152, 165, 170, 192, 195,
 201, 213, 219, 221, 227, 230,
 235, 247, 253, 257, 261, 265,
 272, 277, 285, 288, 342—344.
 Suarez 54, 101, 139, 154, 227.
 Taruffi 57.
 Tertullian 342.
 Tetens 260.
 Tomáš Akv., sv., 27, 38, 39,
 42, 43, 58—64, 67—76, 78,
 79, 81, 85—88, 91, 95, 100—105,
 107, 109—115, 117, 119, 120,
 122—125, 131, 132, 135, 137,
 139, 141—145, 154, 155,
 157, 163, 164, 166, 167, 171,
 173, 174, 178—180, 184—194,
 198—202, 203, 206, 220, 222,
 223, 225—228, 232—235, 237,
 238, 240—246, 257, 258, 263,

- 274, 276, 338, 342, 343, 345,
 347, 348, 353, 356, 357, 359.
 Tiedemann 301.
 Toletus 139.
 Tommasi 57.
 Trendelenburg 84.
 Tschudi 310.
 Tyndall 76.
 Ubaghs 211.
 Überweg 14, 26, 35, 36.
 Ulrici 228, 349.
 Unger 51.
 Uvarov 339.
 Vasquez 139.
 Ventura 211.
 Vigouroux 361.
 Virchow 44, 51, 296, 336.
 Vogt K. 21, 249, 302, 327, 335.
 Volkmann 77, 81, 93, 94, 139,
 349.
 Volkmar 260.
 Vosen 326.
 Vrolik 311.
 Vřestál 289.
 Wagner Ondř. 296.
 Wagner R. 51, 296.
 Waitz 296, 300, 308, 334.
 Weber 311.
 Wiener 93.
 Wieser 333.
 Wigand 66.
 Wilbrand 296.
 Winterbottom 308.
 Wolf 22.
 Wundt 157.
 Zigliara 1, 2, 66, 79, 82, 84,
 86—90, 114, 115, 117, 132,
 139, 192, 195, 213, 343, 344.
 Zimmermann 249.
-

Ukazovatel látky v psychologii vyšetřené.

(Čísla znamenají stránky.)

Agnosticismus 8, 187.

Akklímatisace 303.

Athei a 314.

Atomismus 58.

Autochthon v 302.

Bludy 196, 197.

By nost člověka určena ze zkušenosti 25. Filosoficky vyložena a dokázána 25—133.

Bytnost duše lidské. O b. d. l. odmítnuty názory všebožců, spiritualisty Cartesia, sensistů a hmotářů 40, 41.

Cikáni 313, 314.

Cíl člověka 348—370.

Cit. Viz *dojmy* snaživosti. Rozdělení citům zvláštní 272.

Citlivá mohutn st 206, 261.

Clnost 322—324.

Část. O částech člověka fys ckých odmítají se: monismus hmotářů a idealistů 25, nesprávná dichotomie 26, trichotomie 26, tetrachotomie 27 a polytomie 27. Náзор filosofie aristotelicko-thomistické 27, 28. Kromě těla a duše rozumné není ve člověku jiné části podstatné. Kdo tomu učí? 108, 109. Dokazuje se možnost té položky 109. Nutnost její vyplývá ze 7 důkazů 109—113. Neprávem se namítá, že kromě těla má člověk ještě dvě části, duši smyslnou a duši pomyslnou, poněvadž člověk a zvíře v tom se shodují, že jsou živočichové 113, poněvadž ve výměru člověka, živočicha rozumného, jest duše rozumná rozdílem druhovým, údobou, duše smyslná rodem, látkou 113, 114, poněvadž činy často mezi sebou odporne, činy snaživosti smyslné a činy snaživosti rozumné, nemohou býti pospolu v téže duši 114.

Čest 269, 270.

Čin lidský a č. člověka 259, 322, č. mravný 14, 322, 323, č. rozkázaný 246, 259.

Činno t lidská. Poměr č—i l—é k bytnosti 134. Kterou činnost zkoumá psychologie? 134. Odkud ji odvozuje? 134, 135. Při činnostech shledáváme vzájemnost, modifikace a drže buosti 135. Základ č—i l—é nejbližší a vzdálený 135.

Člověk. Výměr č—a věcný se vysvětluje a odůvodňuje 132, 133.

Darwin. Darwinova soustava přírodovědecká celá pravdě se přiči 328—333; platnosti nemá o těle lidském 333—336, ani o duši lidské 336, 337. Viz 66, 67, 299, 300.

Determinismus 247—250, 253—257.

Dobro 11, 12, 226—228, 261.

Dojmy snaživosti. Výměr 259. Dojem a cit 259. Náznaky o dojmů a citů protivné 259, 260. Příčiny těchto názorů protivných 260, 261. Není zvláštní mohutnosti citové 261. Rozdělení dojmů podle snaživosti smyslné a nadsmyslné; poměr mezi nimi 261, 262. Vášně 261, 262. Důležitost dojmů 262. Hlavní druhy dojmů 262, 263. Lásky a nenávisť 263—265. Touha a štitlivost 265, 266. Naděje a malomyslnost 266. Udatnost a bázlivost 266, 267. Radost a žalost 267. Soustředění a soustředění, závisť a škodolibost, přání dovolené a revnivost 267, 268. Vděčnost a hněv 268, 269. Úcta a obdiv 269, 270. Hrdost a pokora 270, 271. Stud a lítost 271, 272.

Domnění 197.

Držebnosti duše lidské. Výměr a bližší vysvětlení 319, 320. Vlohy 320. Držebnosti odnášející se k poznání smyslnému 320, k poznání rozumovému 320—322, k svobodné vůli 322—325, k pohyblivosti 325.

Důmysl 321.

Duchovost (povaha duchová) duše lidské. *D. d. l.* vyložena 92, 93. Hmoty jí zavahuje 93. Cartesius jí míjí s jednoduchostí 93. Podle Herbartovce Volkmana není věčného rozdílu mezi duchovostí a duševností, duchovost není známkou duchovosti, již duše lidská vyniká nad duši zvířecí 93, 94. *D. d. l.* se dokazuje z činnosti poznávací a sice ze sebevědomí 94—97, z pomyslného poznání věcí smyslných, mimo duši lidskou bytostných 97—100, z pomyslného poznání věcí nadsmyslných 100, 101, z vůle 101, 102, z předmětů vůle lidské 102—104, ze svobody vůle naší 104—106. Neprávem namítá Locke proti *d. d. l.*, že Bůh všemohoucí může bytosti ústrojně, na hmotě závislé, udělit sílu myslivou 106—108; Voltaire neprávem namítá, že poněvadž mnohé vlastnosti jednoduché jsou ve hmotě, může být také síla myslivá ve hmotě 108; není pravdivý úsudek: Poněvadž duše lidská závisí na těle, není povahy duchové 108. — O duchovosti je řeč při nesmrtnosti 354.

Duše lidská. Slovně vyměřena 34. Jest předmětem vědy metafysické 35. Po Ka toví vymizelo učení o *d. l.* z německé filosofie protikřesťanské 35. Neprávem učí Kant, že o *d. l.* nic nelze vědět theoreticky 36. Neprávem učí Comte, že na filosofii nepřipadá pátrati po *d. l.* 37, 38. Po *d. l.* pátrati jsme filosoficky oprávněni a sebevědomím spolehlivým k tomu schopni, jakož i poznáním sebe 37—39. Kterou cestou vyšetřuje filosofie aristotelicko-thomistická *d. l.* prvot života lidského? 41.

Duše zvířecí. Neprávem upřel Cartesius zvířatům duši 65,

66. *D. z. rozduženě rozdílá od prvotě byliny* 66. Jaké činnosti smyslové prokazuje d. z.? Může-li život živočišný pocházeti z hmoty samé? 67, 68. Smyslná mohutnost zvířat náleží *d—i z—i*, s tělem v jednu příčinu účinnivou spojené 68, 69. Vychází-li z d. z. činnost pomyslná? 69, 70. Zvíře má jednu duši, prvot života bylinného a živočišného 70, 71. Jaké přirozenosti jest d. z.? 71, 72.

Dynamismus 58.

Emancipace žen 293.

Formy Kantovy 207.

Frenologie 287.

Fysiognomika 287.

Generacionismus 343.

Genius (veleduch), talent 321.

Hněv 268, 269.

Hrdost, pýcha, ješitnost 270, 271.

Hypnosa 289—291.

Charakter 323, 324.

Choroby duševní 316—319.

Idea 204.

Ideje vrozené 206.

Idiosyncrasie 165.

Instinkt 230.

Jedinečnost. Výměr její 116. Důvodem *j—i* těles, z hmoty a údoby sestávajících, jest hmota, ličností označená 116. Totéž platí o člověku 116, 117. Podstatnou *j. člověka* ničí všebožci 117. Rosmini uvádí důvod *j—i* člověka nepravdivý 117. *J—i* člověka odporuje metempsychosis nepravdivá 117, 118.

Jednoduchost duše lidské. Nepravdivé mínění Herbartovce Volkmanna o *j. d. l.* a pravdivé filosofů aristotelicko-thomistických 81—84. Duše lidská bytně jednoduchá, z bytných částí fysických se neskládající 84—88. D. l. nesestává z fysických částí celistvých 88. Neprávem se namítá od hmotářů, že *j. d. l.* nemůže býti pochopena 88, 89, že d. l. není jednoduchá, poněvadž zaujímá celé tělo lidské, částmi svými rozložené 89, 90, že jest d. l. svými částmi rozložena, poněvadž v těle rozloženém bytující jeho se dotýká 90, že není jednoduchá, poněvadž jest podmětem případk 90, 91, že sestává z údoby a látky, poněvadž o ní nutno vypovídati činnost a trpnost 91, že není jednoduchá, poněvadž trpí ve smysle vlastním věcmi smyslnými, jež ji dojmají 91, že není jednoduchá, poněvadž je tímž změnám podrobena, jakým těleso 91, 92.

Jednoduchost logická, fysická, metafysická 83, 84, 141, 145.

Jednotlivá duše rozumná v každém člověku jednotlivém jemu vlastní. Tato pravda, od arabského filosofa Averroa a všebožců nového věku popíraná, se dokazuje ve filosofii aristotelicko-thomistické čtvrtým důkazem 114, 115.

Jistota 197.

Jasoucnost a bytnost Boží 196.

Jsoucnost a bytnost pouhého ducha 196.

Jsoucnost duše lidské. Jest ve člověku duše, t. j. prvot života lidského, a sice skutečná, vtomná, od údobné prvotě nerostů, bylin a zvířat rozduženě rozdílná, jako prvot podstatná, jako součástka člověka 72, 73. Duše lidská bytuje nejsou ani podstatou tělesnou ani případkem tělesným 73—76.

Jsoucnost duše lidské předtělesná viz *Předtělesnost*.

Krása 12, 261.

Kreacianismus 344—346.

Láska a nenávisť 263—265.

Lhostejnost 233, 243, 246.

Lítost 252, 271, 272.

Magnetismus živočišný 315.

Melempsychosis viz *Stěhování duší*.

Modifikace života lidského 288—319.

Mohutnost, obecně uvažovaná, čili mohoucnost 9.

Mohutnost duše lidské. Výměr její 135, 136. Že *m—i* d. l. jsou skutečny, že jsou případy d. l. a že se mezi sebou různí jakož i od duše věčné, dokazuje se 136—138. Dva náhledy o *m—i* d. l. protivné, výstředné a nepravdivé; střední cesta ve filosofii aristotelicko-thomistické 138, 139. Námitky Herbartovce Volkmanna proti této střední cestě uvedeny a vyvráceny 139—141. Čím a kterak se rozděluje *m—i* druhově? 141—144. Zdali a kterak souvisejí *m—i* s bytností duše? 144—146. Kterak přecházejí k činnosti? 146. *Mohutnost* d. l. bylinná 146—148. *M.* d. l. poznávací 148. *M.* snaživá viz *snaživost*. *M.* pohybná viz *pohybná*.

Mohutnost poslušensk 144.

Morfologismus 58.

Moudrost 322.

Mužatka 293.

Naděje a malomyslnost, důvěra a zoufalost 266, 267.

Nadpřirozené zjevení Boží 16, 17, 211, 212.

Náměsícnictví 314, 315.

Náruživost 324, 325.

Nativismus a empirismus 157, 158.

Nazírání ontologů 211—213.

Nepráteleství 264, 268.

Nervstvo *N.* vůbec a *n.* bylinné 146, 147. *N.* živočišné, čidla, d. aždidla 149—151.

Nesmrtelnost d. l. 348—370. Osudy její v dějinách filosofie 349—350. Výměr její 350, 351. Jak lze *n.* dokázati? 351, 352. Vnitřně evidentní důkaz přímý, z bytnosti duše čerpaný 352, 353. V. e. d. p., z poměru d. k tělu č. 353—356. V. e. d. p., z p. d. k Bohu č. 356—358. V. e. d. nepřímý 358—360. Zevně e. d., ze všeobecného mínění pokolení lidského č. 360—363. Jaký život vede d. l. po smrti a kterak to možno? 363—365. Vyvrácení námitek 365—370.

Nevědomost 196.

Nihilismus filosof. 8, 187, 314, 337.

Nirvana 361.

Nutnost 240—243.

Obecnost pojmu 8, 189, 190.

Obraty řeči 221.

Obraz vtištěný a vytištěný 153—155, 161, 199—201.

Obrazivost. Výměr její 166. Má ji zvíře a člověk 166, 167. Jest mohutností ústrojnou 167. Plotin, Malebranche, Degerando, Galuppi, Reid a Stewart o ní bloudí 167, 168. V čem záleží činnost *o—i*? 168, 169. Úlohu *o—i* nekonečného ani smysl zevnější ani povšechný 169. *O.* předpokládá činnost smyslu zevnějšího a povšechného 169, 170. Stupňový rozdíl mezi *o—i* zvířete a *o—i* člověka 170. *O.* obnovovací, všeobecněující i, určující, výtvarná 170. *O.* souvisí u člověka s nadmyslným poznáním a snaživostí 170. *O.* dlužno říci a krotiti, ne potlačovati 170.

Obdiv 270.

Oceňovací mohutnost. Výměr její 171. Zvíře ji má 171. Člověk ji má 172—174. V čem záleží činnost její? 174. Jest ústrojná 174. Úlohu její nekonečného ani smysl zevnější ani povšechný ani obrazivost 174.

Odlahování 187, 198—200, 210, 211.

Opatrnost 322.

Osoba 120, 195, 196.

Pacit 154.

Paměť. Výměr její 175. Má ji zvíře a člověk 175. Její předmět 175. Jest mohutnost smyslná; námitka se uvádí a vyvrací 175—177. Poměr *p—i* k smyslu zevnějšímu, povšechnému, obrazivosti, mohutnosti oceňovací a činnosti pomyslné 177. Kolikrát jest? 177. Zapomenutí protivou *p—i* 177. Příčiny zapomenutí 177. Zapomenutí u zvířat a lidí 177, 178. Kolikrát jest? 178. Rozpomínání se 178, 179. Rozpomínání se a paměť 179. Pravidla rozpomínání se 179. Paměť pomyslná 180. Mnemonika 180.

Paměť pomyslná. Výměr a nutnost její 219. Činnost její 219. Rozeznává se od *p—i* smyslné 219, 220. Věcně neliší se od umu trpného 220. Sdružování poznatků při *p—i* sm. a *p—i* pomyslné 221. Obraty řeči 221. *P. p.* souvisí se smyslnou 221.

Pocit. O vzniku *p—u*. Názory hmotářů a vid nářů (idealistů) a názor filosofie aristotelicko-thomistické 151—154. Smysl zevnější pocituje v čem? 154, 155, co z předmětu? 155—157, kdy dokonale? 157, 158. Obsah *p—u* 158, 159. Pocit a představa 158, 159. Síla pocitů 159.

Podstatnost duše i dské. D. l. není podstatou, jakou míní Herbart 76—78. Výměr podstaty a případku podle filosofie aristotelicko-thomistické 78. V tom smyslu jest d. l. podstatou 78—80. V čem záleží podstatnost d. l.? 80. Neprávem hledá Cartesius podstatnost d. l. v myšlence 80, 81.

Pohybná mohutnost. Pohyby fyzické a životní 272; samoděčné a bezděčné, vědomé a pudové, odrazové a samopůvodové,

bezúčelné a účelné 272, 273. Jest *p. m.* a sice ústrojná 273 až 275. Kterak *m. p.* se projevuje činnou? 275, 276.

Pohyblivost držebná 325.

Pochybování 197.

Pochy ovačstv 8, 187, 207.

Pojem. Vznik pojmu 199—203. Výměr *p-u*; *p.* se liší od představy smyslné, ideje a slova ústního 203, 204. Hlavní známky *p-u* 204, 205. Pojmy základné a odvozené, tvoření pojmů přímé a zpětné 205. Pojmy nevznikají jedinou duší (ideami vrozenými, čistými formami apriorickými), jak tvrdí vidináři 206—208. Nevznikají jediným světem, jak tvrdí zkušenci; materialismus, sensismus, odtaživost Lockeova a Herbartova nevysvětlí vznik *p-u* 209—211. Nevznikají jediným Bohem, jak tvrdí tradicionalisté a ontologisté 211—213. Pravý názor o vzniku *p-u* 213. Viz *Um.*

Pokora 271.

Pomysl. Výměr jeho 183. Člověk *p.* má 183. Předmět *p-u* 183. Rozeznává se *p.* od smyslu 183, 184. *P.* jest mohutnost neústrojná 184, 185. Nezávislým jest *p.* na hmotě subjektivně 185, 186.

Pomyslná činnost vůbec. Důvod její 186. Způsob její 186, 187. Cíl její 187. Předmět její 187, 188. Předmět prvotní 188—190. Předmět přidružený 190—196. Nevědomost 196. Bludy 196. Stavy duševní, činnosti pomyslnou způsobené 197. Údoby činů pomyslných 197.

Pozná í přímé a zpětné 8, 9, 176, 177, 190, 191, 193, 194, 205, 320.

Poznání pomyslné souvisí s *p.* smyslným a se snažením 221, 222.

Poznání se e 38, 39, 192.

Praeexistence viz *Předtělesnost*.

Pravda 10, 11, 187, 198, 214, 261.

První stav pokolení lidského nebyl surový 337—340.

Prvof. Dokazuje se, že byliny mají prvot životní, jako údobu podstatnou 61, 62. Z *p-ě* bylinné vycházejí tři činnosti; jak se prokazují, jak se mají k sobě; jak vzniká *p.* byliny, jak trvá, jak hyne 62—64. Z *p.* bylinné nevychází činnost smyslná 65. O *p-i* života zvířecího údobné viz *Duše zvířecí*; o *p-i* života lidského údobné viz *Duše lidská*.

Předtělesnost duše lidské 346, 347, 350.

Přeludy (illuze) 161, 316.

Příčetnost 253.

Přivtělování a promítání pocitů 157, 158.

Přizraky (hallucinace) 315, 317.

Psychologie. Výměr *p-e* slovný, proti Kantovi a Comte-ovi uhájený, počátkem a východem, jakož i obsahem jejím 1, 2. *P.* jest částí metafysiky zvláštní, souvislou se všemi ostatními částmi filosofie 2—4. Poměr *p-e* k filosofii, od Beneke-a stanovený, odmítá se 4. Přívzatky *p-e* z logiky formálné 5, 6, z lo-

giky kritické 6—8, z metafysiky obecné 8—13, z kosmologie 13, z theologie přirozené 13, 14, z morálky 14. *P.* spočívá na vědách zkušebných a je zdokonaluje nejsouc vědou prostě zkušebnou 14—16. *P.* pravou a přirozenou jest vědou filosofickou přibližující s prospěchem k pravdivé a nadpřirozené vědě theologické 16, 17. Nepravdiv jest návod *p-e* i apriorický 17—21, i aposteriorický 21; nepravdivo jest rozdělení *p-e* na *p-e* dvě, od sebe odloučené, apriorickou a aposteriorickou 22; spojení se musí oba návody v jeden, analyticko-synthetický, a sice, jak vyžaduje povaha poznání lidského 22, 23. Obsah *p-e*: bytnost, činnost, původ a cíl člověka 24.

Pud 229, 230.

Působivost smyslu výhradná 156.

Původ člověk 326—343. *P.* pokolení lidského 326—340. *P.* těla jednotlivého člověka 340. *P.* duše jednotlivého člověka; mínění pantheistů nepravdivo; traducianismus a generacionismus nepravdivy; kreacionismus pravdiv 340—346. Kterak duše s tělem spojena? 346—348.

Radost a žalost 267.

Rozum úsudky tvořící. Vznik úsudku 218. Rozum theoretický a praktický, vyšší a nižší 218. Zámky 218. Důkaz, návod, věda, celek věd 218, 219. Um *r-u* podmínkou a cílem 219.

Různost letor 293, 294; národů a rodin 313, plemen, jež všechna pocházejí z jedné prarodičů 294—312, pohlaví 292, 293, stavů 313, věků 291, 292.

Řeč lidská. Ústrojí *ř-i* l. 277, 278. *Ř.* posunková, zvuková, slovní 278. *Ř.* slovní a myšlení 279, 280. Původ *ř-i*. O *ř-i* jednoslabičné, slučovací a ohybné 280, 281. Dva názory o původu řeči se vytrácejí 281, 282. Střední názor pravdiv 282, 283. Čím jest *ř.* provázena? O písmě 283—285.

Revnivost 268.

Sdružování představ 169, 179, 180, 221.

Sebevědomí 23, 37—39, 94—97, 192—195, 320.

Slovo ústní 204, 211, 212, 311, 312. Viz také *řeč*.

Smysl. Výměr 148. O *s-u* zevnějším a vnitřním 148. O *s-ech* zevnějších přehledně a stručně pověděno 148, 149. O ceně poznatků smyslových 159—162. O bludech *s-ových* 161. O *s-ech* vnitřních. Nutnost a rozdělení jejich 162, 163. O *s.* povšechném. Dokazuje se, že jej člověk má 163; *s. p.* jest mohutnost jedna, ústrojná, trpná, jest živým středem a společným základem všech *s-u* 164. Úlohu *s-u p-ého* nekoná ani mohutnost bylinná ani mohutnost nadsmyslná 164, 165. Rosmini se mýlí o *s-u p-ém* 165. Idiosynkrasie 165. Viz Obrazivost, Oceňovací mohutnost, Pamět.

Smyslovec troji 149, 180, 181.

Snaživost. Výměr 222. Je-li *sn.* obecná? 222. Kolikrát? 223, 224. Rozdíl mezi mohutností poznávací a *sn-i* 224—226. Předmět *sn-i* 226—228. Snažení a dosažení 228. *Sn.* přirozená, pud, instinkt 229, 230. *Sn.* probuzená přísluší nutně živoči-

chům 231. Rozděluje se rozdruženě na smyslnou a nadsmyslnou 231, 232. *Sn.* smyslná v čem záleží? 233. Rozděluje se rozdílem věcným na žádostivou a roznícenou 233, 234. Úzce souvisí 235. Poměr *sn-i* smyslné k poznání smyslnému, rozumu a snaživosti nadsmyslné 235—237. *Sn.* nadsmyslná viz Vůle.

Soud theoretický a praktický 245, 246. Ostatně viz *Um.* *Soudnost* 321.

Spánek 288, 289.

Spojení těla s duší. Jakým návodem jest jednati o něm? 118. Účinkem jeho jest jedna bytost skutečná, jedna přirozenost, jedna podstata úplná, jedna osoba 119, 120. Jaké jest *sp. t. s d.*, špatně vykládají Plato, Plotinus, Cartesius, filosofové nové doby protikřesťanští 120. Filosofie aristotelicko-thomistická dokazuje, že *sp. t. s d.* jest podstatné a bezprostředné 120, 121. Poměr, na němž spočívá *sp. t. s d.*, jest sice přirozený, ale ne přírodní, fysický, spíše nadpřírodní, metafysický 121, 122. Vykládá se, co jest látka a co údoba 122. Že duše rozumná spojuje se ve člověku s tělem, jako údoba podstatná s látkou prvou, že duše rozumná jest sama sebou údobou těla pravou, podstatnou a bezprostřední, dokazuje se čtyřmi důkazy 122—125. Duše rozumná spojuje se s tělem jako s látkou *prvou* 125. Názory protivné mají stoikové, Avicenna, Jindřich z Gentu, Duns Scotus, Cartesiovci 126. Duše rozumná, údoba podstatná, spojuje se s tělem, látkou, jenom tehdy, bydlí-li duše v těle a účinkují-li duše a tělo vespolek na sebe podstatnou závislostí vzájemnou. Tak učí filosofie aristotelicko-thomistická 126. Že duše toliko bydlí v těle aniž obě části člověka na sebe vespolek působí, vykládají Malebranche, Leibnitz, Herbart, Lotze. Jejich názory se odmítají 126—128. Že *d. a t.* pouze fysicky účinkují, vzájemně a podstatně na sobě nezávisíce, učí Plato, Euler, Storchenau, Rosmini. Jejich názory se odmítají 128. Dokazuje se ve filosofii aristotelicko-thomistické, že oboje tato mínění odpůrců podstatné údoby a prvé látky jsou mylná 129, 130. *D.* tak bydlí v *t.*, že jest celá svou podstatou v celém těle, jehož celého jest údobou, celá svou podstatou v každé jeho části živé, ale není ve všech jeho částech celou působností svou. Názor protivný se vyvrací 130, 131. *T. a d.* účinkují na sebe vespolek, závisíce na sobě vespolek a vzájemně. Vysvětluje se, jak se to děje 131, 132.

Spolehlivost smyslů zevnějších 180, 181, sm. povšechného 182, obrazivosti 182, sm. oceňovacího 182, paměti 182, 183.

Stěhování duší (metempsychosis) 117, 118, 346.

Stud 271.

Stupnice pocitů dvojí 158. *St.* tvorů 239.

Svědění 218, 320.

Svědění 321.

Tělo lidské, od duše se lišící rozdruženě, hmotné, skutečné, jest jednotným celkem, ne souborem monád či bytců 28—30.

Jest podstatou a sice jednou, neúplnou 30, 31. Jest částí člověka bytnou, podstatnou 31. Prokazuje vlastnosti hmoty neústrojené a dokonalosti života bylinného a živočišného 31. Liší se od zvířecího postavou, chůzí, končetinami, lebkou, mozkem 32—34. Vyniká krásou a dokonalostí 34.

Touha a štitlivost 265, 266.

Traducianismus 342, 343.

Úcla 269, 270.

Účelnost 59, 222, 223.

Účenost 321, 322.

Udatnost a bázeň 266, 267.

Udoba, vůbec uvažována 9, 122.

Um, pojmy tvořící 198. Odtahování čtveré 198. Ve třech dobách *u*. tvoří pojmy 198—201. Věcně se liší *u*. činný od *u-u* trpného 202, 203. *Um*, soudy tvořící. Herbart nesprávně vykládá vznik soudu 213. Náзор filosofie aristotelicko-thomistické o vzniku soudu 213, 214. *S-em* poznáváme pravdu dokonale 214. *S.* jest činem *u-u*, ne vůle 214. Vznik *s-u* vniterné a zevně samozřejmého 214, 215. Vznik *s-u* kategorického, hypotetického, souvětí časového, příčinného, *s-u* disjunktivního a hypoteticko-disjunktivního, *s-u* neúplného 215—217. Pojem podmínkou *s-u*, pojem výsledkem soudu 217. Předměty *u-u* soud tvořícího 218.

Svoboda viz *Vůle*.

Umělost 321, 322.

Úmysl 247, 252.

Úsudek viz *Rozum*.

Vášeň 261, 262.

Vděčnost 268.

Věrojatnost viz *Domněn.*

Vidění (visionářství) 315.

Vkus 218.

Volba 245—247, 258.

Vtíp 321.

Vývoj věku předčasný 292.

Vůle. Zdali a jaká jest *v.* lidská? 237—240. Jak se prokazuje *v.* skutečnou? O nutnosti 240—242. O svobodě 242, 243. Svoboda a volba 243. *Sv.* rozhodnutí liší se od *sv-y* milosti a *sv-y* slávy a je trojí 244, 245. *Sv.* rozhodnutí a vůle 245. Volba vyžaduje čin rozumu a čin vůle 245, 246. Vůle nejen sebe určuje, ale i jiné mohutnosti 246. Postup činnosti *sv. v.* 246, 247. Jak se má k *sv. v.* lidské Bůh, člověk druhý a příroda? 247. *Sv-ou v-i* zahrnuje determinismus theologický, psychologický a hmotářský 247—250. *Sv. v.* dokázána ze jsoucnosti pojmu svobody 250, z rozumnosti lidské 250, ze sebevědomí o svobodné vůli samé 251, o dějích, jež svobodné rozhodnutí buď předchází anebo provází 251, 252, z výsledků, jež nutně předpokládají *sv-ou v-i* za svůj důvod 252, z následků zapírání *sv-é v-e* 253, z nepravdy námitek 253—257. Předměty

sv-ě v-e 257.—259. Se zřejmostí zevnější mluvíse o vůli lidské 101—106.

Vzkříšení těl 364, 365.

Vzájemnost mezi světem zevnějším a mohutnostmi duše lidské 285. *Vz.* mezi mohutnostmi. Fysiognomika, frenologie 285—287.

Závist a škodolibost 267, 268.

Zřejmost 7, 134, 197, 214, 215, 218.

Ženkyj 293.

Život. Podle zkušenosti *ž.* vyměřen 41, 42. Význam *ž—a* trojí 42. Vtomnost prvotě *ž—ní* a vtomuost činnosti *ž—ní* 43. Že prvoti *ž—a* není hmota sama sebou, dokazuje se ze zkušenosti proti hmotařům 43, 44. Nehmotnost prvotě *ž—ní* dokázána z povahy života 45, z výzkumů přírodopysných 45—48, z výroků přírodopysců 48—57. Rozdíl mezi tělesem živým a neživým 57. Jakými silami děje se *ž.*? Sily *ž—ní* lnou k prvoti *ž—ní* 57. Rozdíl mezi prvoti nerostu a prvoti živoka 57. V každém živoku *jedna* prvot *ž—ní* 57. Prvot *ž—ní* jest údobou živoka podstatnou 58. Názor o údobě podstatné morfologický je střední cestou mezi dynamismem a atomismem 58, 59. Bytosti živé se rozděluji podle údoby a účele 59. Rozdíl mezi životem byliny, zvířete a člověka, a vztah jednoho k druhému 59—61. Naznačen život pouhého ducha a život Boží 61.

Život lidský *záhrobní* 363—365.

Matrika

Dědictví sv. Prokopa.

Od počátku (r. 1861.) až do října 1894.

Pořad : Protektor.

Údové z nejdůst. episkopatu

Výbor.

Zakladatelové.

Údové řádní.

Údové neumírající.

Učastníci.

Dobrodinci.

Protektor:

Jeho Eminence nejdůstojnější pán,
František hrabě Schönborn,
kardinál, kníže-arcibiskup Pražský,
č. dipl. 1314. Přistoupil roku 1882.

Údové z nejdůstojnějšího episkopátu:

- 2 **Frant. Bauer**, *biskup Brněnský*, č. dipl. 749. Přistoupil r. 1863.
- 3 **Eduard Jan Brynych**, *biskup Králové-Hradecký*, čís. dipl. 992. Přistoupil r. 1869.
- † **Josef Jan Hais**, *biskup Králové-Hradecký*, č. dipl. 448. Přistoupil r. 1864. († 27. října 1892.)
- † **Karel** svob. pán **Hanl z Kirchtreu**, *biskup Králové-Hradecký*. Zakladatel.
- † **Jan Valerián Jirsík**, *biskup Budějovický*. Zaklada el.
- 4 **Ferdinand Jan Kalous**, *biskup Gratianopolský in part.*, světící biskup Pražský, probošt ve St. Boleslavi, čís. dipl. 602. Přistoupil r. 1864.
- 5 **Theodor Kohn**, *kníže-arcibiskup Olomoucký*, č. dipl. 1070. Přistoupil r. 1870.
- † **Petr Krejčí**, *biskup v Oropé in part.*, kap. děkan u sv. Víta, gen. vikář v Praze. Zakladatel.
- 6 **Martin Josef Říha**, *biskup Budějovický*, č. dipl. 771. Přistoupil r. 1865.
- † **Karel Průcha**, *biskup Joppenský in part.*, světící biskup v Praze, čís. dipl. 11. Přistoupil r. 1861. († 28. října 1883.)
- 7 **Emanuel Jan Schöbl**, *biskup Litoměřický*, č. dipl. 1268. Přistoupil r. 1879.
- † **Karel Schwarz**, *biskup Anastasiopolský in part.*, světící biskup v Praze, č. dipl. 1425. Přistoupil roku 1884. († 21. dubna 1892.)

- † *Kardinál Bedřich kníže Schwarzenberg, kníže-arcibiskup Pražský* . (Zakladatel.)
- 8 *Jiří Strossmayer, biskup Đakovský* v Chorvatsku, č. dipl. 768. Přistoupil r. 1865.
- † *Ladislav Záborský, biskup Spišský* (na Slovensku), č. dipl. 769. Přistoupil r. 1866.

Starosta :

- 9 *Borov Klement*, dr. bohosl., praelát scholastik u sv. Víta v Praze, č. dipl. 249. Přistoupil r. 1863.

Starostův náměstek :

- 10 Monsign. *Hrádek Frant.*, dr. bohosl., praelát arcijáhen u sv. Víta, gener. vikář v Praze, č. dipl. 500. Přistoupil r. 1864.

Jednatel :

- 11 *Krásel František*, dr. boh., metrop. kanovník v Praze č. dipl. 1023. Přistoupil r. 1869.

Pokladník :

- 12 *Doubrava Josef*, dr. bohosl., konsistorní rada, řídící kníž. arcib. semináře v Praze, čís. dipl. 1316. Přist. r. 1882.

Zapisovatel :

- 13 *Ekert Frant.*, farář u Panny Marie Sněžné v Praze, č. dipl. 1112. Přistoupil r. 1871.

Výborové :

- 14 *Brusák František*, metropolitní kanovník v Praze, č. dipl. 1507. Přistoupil r. 1888.
- 15 *Drozd Jan Ev.*, kníž. arcib. notář, gymn. profesor v Praze, č. dipl. 531. Přistoupil r. 1864.
- 16 *P. Filipp Hippolyt*, O. S. F., provinciál Františkánů v Praze, (vide: Provincie O. S. F. Františkánů v Praze.)
- 17 *Havlů Jan*, kanovník, hlavní farář u sv. Mikuláše v Praze, č. dipl. 87. Přistoupil r. 1861.
- 18 Monsign. *Hora Ant.*, děkan metrop. kapitoly v Praze, č. dipl. 629. Přistoupil r. 1864.
- 19 *Horák Václav*, velmistr řádu křižovnického v Praze, č. dipl. 1066. Přist. r. 1870.

- 20 *P. Kadeřávek Eugen*, O. Praem., dr. fil., univerzitní profesor v Praze, č. dipl. 105. Přist. r. 1861.
- 21 *Knobloch Eduard*, dr. bohosl., hl. farář u P. Marie před Týnem v Praze, č. dipl. 510. Přist. r. 1864.
- 22 *Kryštofek Frant. X.*, dr. a prof. bohosl. v Praze, č. dipl. 1104. Přist. r. 1871.
- 23 Monsign. *Lehner Ferd.*, farář na Král. Vinohradech, č. dipl. 499. Přist. r. 1864.
- 24 *Sittler Eduard*, provisor kníž.-arcib. semináře v Praze, č. dipl. 1680. Přist. r. 1889.
- 25 *Švehla Vincenc*, kanovník Vyšehradský, farář na Smíchově, č. dipl. 73. Přist. r. 1861.
- 26 Monsign. *Tersch Eduard*, dr. bohosl., probošt metrop. kapitoly v Praze, č. dipl. 24. Přist. r. 1861.
- 27 *Vondruška Karel*, dr. bohosl., kaplan u sv. Havla v Praze, č. dipl. 1352. Přist. r. 1882.
- 28 *P. Wagner Ivan*, O. Praem. bibliothekář na Strahově v Praze, č. dipl. 955. Přist. r. 1868.

Zakladatelové:

- 29 *Alumni semináře Olomúckého a Brněnského z roku 1865*, č. dipl. 777. Složili 550 zl.
- † *Bradač Vincenc*, kanovník u sv. Víta v Praze, č. dipl. 13. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. (Praha.) † 9. února 1874
- † *Cermák Filip*, farář v Liběchově, č. dipl. 825. Přist. r. 1866. Zapl. 100 zl. (Lit.) † 24. června 1877.
- † *Felix František*, děkan v Bechyni, č. dipl. 3. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. (Bud.) † 6. června 1866.
- † *Hanl Karel*, svob. pán z Kirchtreu, biskup Král.-Hradecký, č. dipl. 760. Přist. r. 1864. Zapl. 100 zl. † 7. října 1874.
- † *Jirsík Jan Valer.*, biskup v Budějovicích, č. d. 2. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. † 23. února 1883.
- † *Kačerovský Antonín*, děkan v Podčepicích, č. dipl. 12. Přist. r. 1861. (Praha.) † 21. května 1864.
- † *Klínský J. s.*, farář v Strašicích, č. dipl. 1068. Přist. r. 1870. Zapl. 450 zl. (Praha.) † 1870.
- † *Krejčí Petr Frant.*, biskup v Oropé in part., kapit. děkan u sv. Víta, gen. vikář v Praze, č. dipl. 1132. Přist. r. 1872. Zapl. 100 zl. † 4. července 1870.
- † *Küffer Albert*, rytíř z *Asmansvilly*, děkan metrop. kapitoly v Praze, č. dipl. 9. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. † 23. srpna 1891.
- † *Loberšiner Frant.*, dr. bohosl., praelát a arciděkan v Krumlově, č. dipl. 5. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. (Bud.)

- † *Mařan Jan*, dr. bohosl., praelát scholastik u sv. Víta v Praze, č. dipl. 7. Přist. 1861. Zapl. 100 zl. † 1866.
- † *Plaucar Frant.*, dr. bohosl., metropolitní kanovník v Praze, č. dipl. 8. Zapl. 100 zl. † 3. března 1869.
- † *P. Rotter Jan*, O. S. B., dr. bohosl., opat v Břevnově u Prahy, č. dipl. 537. Přist. r. 1864. Zapl. 100 zl. (Praha) † 4. května 1886
- † Kardinál *Bedřich* kníže *Schwarzenberg*, kníže-arcibiskup v Praze. č. dipl. 1. Přist. r. 1861. Zapl. 200 zl. † 27. března 1885.
- 30 *Monsign. Skočdopole Ant.*, dr. a profesor bohosloví, čestný kanovník v Budějovicích, č. dipl. 135. Přist. r. 1862. Zapl. 90 zl. (Bud.)
- † *Sušil Frant.*, dr. a profesor bohosl. v Brně, č. dipl. 4. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. (Brno.) † 31. května 1868.
- 31 *Sauer Josef z Augentburku*, profesor c. k. paedagogia v Praze, č. dipl. 1500. Přist. r. 1888. Zapl. 80 zl. (Praha.)
- † *Štulc Václav*, probošt kapitoly na Vyšehradě, č. dipl. 10. Přist. 1861. Zapl. 100 zl. (Praha.) † 9. srpna 1887.
- † *Václavíček Václ. Vít*, probošt metropolit. kapitoly v Praze, č. dipl. 6. Přist. r. 1861. Zapl. 100 zl. (Praha.) † 18. září 1862.

Údové řádní.

(§ 7. stanov. Jména v závorkách uvedená značí diecési. Hvězdička * přidána tam, kde nebylo lze bližšího udání se dopátrati. Taková p. t. údové jsou uvedeni podle původního zápisu.)

- * *Adamcová Marie* v Uh. Hradišti, č. dipl. 1121. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 32 *Adamec Antonín*, kons. rada, vicesuperior semináře v Brně, č. dipl. 1245. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 33 *Adamec Dominik*, kaplan v Nákle, č. dipl. 1489. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 34 *Adamec František*, kněz diec. Brněnské, č. dipl. 1585. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 35 *Albert Alois*, děkan v Robčí u Č. Dubu, č. dipl. 647. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 36 *Albrecht Pavel*, kaplan v Čisté, č. dipl. 1538. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Ambros Kar.*, farář ve Vel. Petřvaldech u Příbora, č. dipl. 34. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olomouc.) † 14. dubna r. 1883.
- 37 *Arnošt Jan*, fundatista v Sedlci, č. dipl. 1429. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- 38 *Audrlický* Ferdinand, kaplan v Bilém Újezdě u Dobrušky, č. dipl. 1411. Přist. r. 1884. (Kr. Hradec.) Zapl. 40 zl.
- 39 *Baar* Jos., farář v Putími, č. dipl. 428. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 40 *Bábek* Ant., farář v Křetině, č. dipl. 1137. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 41 *Badura* Josef, farář v Kurovicích u Holešova, č. dipl. 171. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 42 *Baloušek* František, kaplan v Lažišti u Prachatic, č. dipl. 1428. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- * *Balzar* Josef, farář v Pohoří, vik. Mirovic, č. dipl. 733. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 43 *Barta* Jan, farář v Ječovicích u Roudnice, č. dipl. 1355. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Barták* Josef, zámecký kaplan v Cholticích, č. dipl. 544. Přist. r. 1864. Zapl. 50 zl. † 20. dubna 1878. (Praha.)
- 44 *Bartoš* Frant., b. vikář a farář v Jilemnici, č. dipl. 22. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 45 *Bartoš* Jakub, duch. správce u choromyslných v Komárově, č. dipl. 1038. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 46 *Bartoš* Václav, rolník ve Stříhově, fara Kr. Městec, č. dipl. 1398. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 47 *Bařta* Matěj, kaplan u sv. Štěpána v Praze, č. dipl. 1102. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 48 *P. Baudyš* Prokop, O. S. B. v Ěmauzích v Praze, č. dipl. 1032. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 49 *Bauer* Jan, rolník v Syrovicích, č. dipl. 1259. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 50 *Bauernöpl* Václav, kaplan v Hořtce, č. dipl. 1387. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 51 *Bečák* Ignát, farář ve Frenštátě, č. dipl. 1013. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 52 *Bejvl* Šimon, vik. tajemník, farář ve Vínově, č. dipl. 996. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 53 *Bena* Jos., kons. rada, vicerektor chlapeckého sem. v Kroměříži, č. dipl. 944. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Benda* Frant., farář u sv. Haštala v Praze, č. dipl. 422. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 10. října 1889. (Praha.)
- 54 *Benda* Josef, děkan v Litultovicích (Leitersdorf), č. dipl. 2*5. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 55 *Benda* Stanislav, kooperátor v Pohorelicích, č. dipl. 1626. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 56 *Beneš* Jan, kaplan v Lošanech u Kolína, č. dipl. 1540. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- 56 *Benýšek* Antonín, kooperátor v Kladkách u Jevíčka, č. dipl. 1663. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 57 *Beránek* Frant., farář ve Štikovicích u Brna, č. dipl. 799. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 58 *Beránek* Kar., dr. bohosl. č. kanovník, děkan v Oujezdě u Hustopeče, č. dipl. 763. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 59 *Berger* Jos, vikář kurát v Kroměříži, č. dipl. 1093. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 60 *Berchtold* hrabě Josef, novic Tovaryšstva Ježíšova ve Sv. Ondřeji, č. dipl. 1738. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl.
† *Berkovec* Jan, kapit. děkan na Vyšehradě, č. dipl. 111. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 27. května 1888. (Praha.)
- 61 *Bernát* Josef, farář v Bohuslavicích, č. dipl. 1850. Přist. 1891. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 62 *Bezděk* Václ., farář v Obiřtově u Ždaru, č. dipl. 976. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.)
† *Bezděka* Václ., farář v Dobří u Volyně, č. dipl. 445. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 27. pros. 1892. (Bud.)
† *Bezloja* Frant., farář v Domaželicích u Převora, č. dipl. 209. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. † 5. května 1882 (Olom.)
- 63 *Bičíště* Jan, děkan v Popovicích u Jičína, č. dipl. 129. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
† *Bier* Jiří, děkan v Manetině, č. d. 43. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 5. dubna 1877. (Praha.)
- 64 *Bílčík* Karel, farář v Roketnici u Přerova, č. dipl. 396. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 65 *Bílek* Ign., b. vikář a farář v Bartošovicích u Rokytne, č. dipl. 179. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
† *Bílý* Jan, dr. bohosl., farář v Dolní Loučce, č. dipl. 31. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 29. března 1888. (Olom.)
- 66 *Bílý* Jan, farář v Sulkovci u Boskovic, č. dipl. 1307. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Brno.)
* *P. Bittner* Kanut, profesor gymn. z řádu piaristů v Praze, č. dipl. 202. Přist. 1862. Zapl. 40 zl. †
* *Blažek* Frant., kněz diec. Litoměřické v Praze, č. dipl. 354. Přist. r. 1863. (Litom.) Zapl. 40 zl.
- 67 *Blažek* Jan Nep., bisk. notář, děkan v Kostelci u Chrástí, č. dipl. 486. Přist. r. 1864. (Kr. Hrad.) Zapl. 40 zl.
- 68 *Blažek* Tomáš, vik. tajemník a farář v Libici n. Cidl., č. dipl. 244. Přist. 1863. (Kr. Hrad.) Zapl. 40 zl.
† *Blažek* Václ., farář v Rakvici u Hustopeče, č. dipl. 687. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 21. září 1883. (Brno.)

- 69 Monsign. *Blažek Vil*, kanovník v Kroměříži, č. dipl. 1074. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 70 *Blažko Frant.*, vik. tajemník, farář v Noutonicích, č. dipl. 496. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 71 *Blecha Ferd.*, farář v Solnici, č. d. 730. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 72 *Blecha Ign.*, O. S. A., bratr laik ve Lnářích, č. dipl. 55. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 73 *Bobrovský Karel*, farář v Heřmanově u Vel. Meziříče, č. dipl. 683. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 74 *P. Bradáč Klement O. S. F.*, kazatel u OO. kapucínů v Praze, č. dipl. 1568. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha)
- † *P. Braungarten Mik.*, O Cist. farář v Dlouhém Újezdě u Mostu, č. dipl. 682. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 20. září 1889. (Lit.)
- 75 *Brázda Dominik*, farář v Drahoňově Újezdě, č. dipl. 1431. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha)
- 76 *Brázdil Jan*, farář v Kamenné Horece u Svitavy, č. dipl. 941. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Brázdil Ondřej*, farář v Hradšovicích u U. Brodu, č. dipl. 807. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. † 30. května 1872. (Olom.)
- 77 *Brdlák Jan*, děkan v Počátkách, č. dipl. 292. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *P. Brém Egon*, O. Praem. dr. bohosl., probošt na Sv. Kopečku u Olom., č. dipl. 281. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 25 pros. 1891.
- 78 *Brenza Lukáš*, exposita v Telči, č. dipl. 686. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 79 *Brichla Jan*, kn. a. vikář, děkan v Manetíně, č. dipl. 490. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 80 *Broul Alois*, farář v Budenicích, č. d pl. 1321. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 81 *Brož Jan*, farář v Praskolesích, č. dipl. 503. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 82 *Brychla Ant.*, Dr. bohosl., kanovník v Kr. Hradci. č. dipl. 526. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 83 *Brzobohatý Augustin*, farář v Lukách, č. dipl. 1230. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 84 *Buček František*, kons. rada, děkan v Pustoměři u Vyškova, č. dipl. 881. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 85 *Budina Ign.*, farář ve Sv. Poli u Dobříše, č. d pl. 138. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 86 *Buřka Jak.*, farář ve Št. Kestřanech u Písku, č. dipl. 459. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 87 *Buchlovsk Eduard*, farář v Horkách u Olomouce, č. dipl. 273. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- 88 *Buchta* Antonín, farář v Řitonicích, č. dipl. 1681. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Litom.)
 † *Buchtel* Ant., b. vikář, děkan v Kyšperku u Oustí nad Orlicí, č. dipl. 745. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 1. března 1882.
- 89 *Buchtele* Jan, farář v Těchnici u Vorlíka, č. dipl. 1202. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 90 *Bukovský* Josef farář v Brodci u Ml. Boleslavi, č. dipl. 1118. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Litom.)
 † *Burda* Frant., děkan v Sedlčanech, č. dipl. 342. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 18. led. 1868.
- 91 *Msg. Buřinský* Alois, kanovník v Kroměříži, č. dipl. 429. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
 † *Bušek* Josef, farář v Tuhani u Dubé, č. dipl. 256. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 30. led. 1889.
- 92 *Frà Dyček* Tomáš, b. notář, děkan ve Strakoniciích, č. dipl. 203. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 93 *Rysřícký* František, katecheta na reálce v Telči, č. dipl. 1252. Přist. r. 1878. Zapl. 50 zl. (Brno.)
- 94 *Cetkovský* Ant., kaplan v Uher. Hradišti, č. dipl. 1171. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 95 *Cikánek* František, kaplan v Hořeliciích, č. dipl. 1519. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Čisár* Karel, arcikněz, b. vikář a děkan v Protivíně, č. dipl. 104. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 27. dubna 1893. (Bud.)
- 96 *Coufal* Tomáš, farář ve Veltrusích, č. dipl. 1296. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Čabrádek* Václav, kněz novic Tovar. Ježíšova na Velehradě, č. dipl. 1867. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 27. června 1894.
- 97 *Čáčka* Ant., farář v Pivíně u Kojetína, č. dipl. 902. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
 * *Čech* Václav, studující v Bohosudově, č. d. 280. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 98 *Čejka* Václav, farář ve Strašicích, č. dipl. 313. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 99 *Čermák* František, kons. rada, děkan v Nebuzelích u Mělníka, č. dipl. 956. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 100 *Čermák* František, zámecký kaplan ve Valči, č. dipl. 1504. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 101 *Čermák* Karel, kaplan v Nových Benátkách, č. dipl. 1036. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 102 *Čermák* Vojtěch, zám. kaplan v Kostelci nad Čern. Lesy, č. dipl. 1240. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Černohouz* Frant., jubilar, děkan, kons. rada, v Do-

- brovici, č. dipl. 89. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 8. listopadu 1891.
- 103 *Cernohouz Jan*, farář v Hostivaři, č. dipl. 304. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 104 *Černovický Ant.*, farář v Kři ci u Poděbrad, č. dipl. 417. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Černý Ant.*, kons. rada, okr. děkan etc. ve Z ojmě, č. dipl. 678. Přist. r. 1864. Zapl. 46 zl. (Brno.) † 6. 1894.
- 105 *Černý František*, farář v Lukové, č. dipl. 1305. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 106 *Černý Jan*, farář v Pačejově u Strakonice, č. dipl. 299. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Černý Jan*, katecheta a řiditel školy v Humpolci, č. dipl. 435. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 11. dubna 1884.
- 107 *Černý Jan*, farář v Budislavicích u Blatné, č. dipl. 1244. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 108 *Černý Jiří*, kooperátor ve Val. Meziříčí, č. dipl. 1693. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 109 *Černý Václav*, pec ář v Praze, č. dipl. 157. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 110 *Cíhař František*, farář ve Vranově u Benešova, č. dipl. 1404. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 111 *P. Čížek Josef O. Praem*, farní adm. v Mnichu (Einsiedel) u Mar. Lázní, č. dipl. 1689. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 112 *Čoka Vilém*, gener. vikář v Chicago v Americe, č. dipl. 849. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl.
- 113 *Čuban Jan*, kons. rada, bisk. vikář a farář ve Mce-lic , č. dipl. 734. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 114 *Čvančar Emanuel*, kaplan v Budyni nad Ohří, č. dipl. 1485. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Damašek Josef*, děkan v Lysé, vik. Nymburský, č. dipl. 252. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 12. květ a 1871.
- 115 *Daněk Ant.*, farář v Bilčicích u Dvorců, č. dipl. 942. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 116 *Daschofský Ant.*, kons. rada, farář v Dalešicích, č. dipl. 358. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 117 *Dědek Josef*, katecheta na Smíchově, č. dipl. 1675. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Dědek Frant.*, farář v Příbyslavi, č. dipl. 561. Přist. r. 1864. Zapl. 50 zl. (Kr. Hrad.) † 30. srpna 1874.
- 118 *Dědek Vincent*, kooperátor v Olešnici, č. dipl. 1586. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *P. Desolda Jan N., O. Praem.*, řiditel gymn. v Plzni, č. dipl. 725. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 1885.

- 119 *Deutsch* Daniel, kons. rada, farář v Kokorách u Olomouce, č. dipl. 1288. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 120 *Deutsch* Florian, děkan na odpočinku ve Slavkově, č. dipl. 320. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Msg. Dlask* Ant. Lad., č. kanovník, děkan v Kouřimi, č. dipl. 894. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 31. května 1894
- † *Dohnal* Moric, farář v Starém Rousínově, č. dipl. 569. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 9. listopadu 1890.
- 121 *Dokoupil* Frant., kooperátor ve Hluce u Ostroha, č. dipl. 1420. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 122 *Doležal* Jan, deficient v Židlochovicích, č. dipl. 597. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 123 *Doležal* Jan, farář v Jezernici u Hranic, č. dipl. 208. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 124 *Doležal* Jos, farář v Chropyni u Kroměříže, č. dipl. 945. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 125 *Doležal* Šimon, kaplan v Holešově, č. dipl. 1372. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Dolína* Jan, kons. rada, okr. děkan, farář v Předmostu u Přerova, č. dipl. 810. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 23. září 1887.
- * *Dorotka* Jan, kaplan v Třeboni, č. dipl. 916. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Dorovin* Jan, gymn. prof. v Praze, č. dipl. 897. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 21. února 1888.
- 126 *Dostál* Alois, farář na Velizi u Žebráka, č. dipl. 1353. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 127 *Dostal* Frant., farář v Mor. Budějovicích, č. dipl. 1035. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 128 *Dostal* Josef, farář v Kopřivnici u Příbora, č. dipl. 274. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Dostálek* Jan, farář v Libštátě, č. dipl. 130. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.) † 22. dubna 1893.
- 129 *Došlik* Ondřej, kooperátor v Postřelmově u Zábřeha, č. dipl. 1517. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Doubrava* Josef, farář v Nové Vsi u Jičína, č. dipl. 194. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 1884.
- * *Dreml* Jan, farář ve Sloupnici, č. dipl. 232. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.)
- 130 *Droběna* Josef, kanovník v Kroměříži, č. d. pl. 308. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 131 *Duben* Jan Lad., os. děkan Nezamyslký na odpoč. v Horázdovicích, č. dipl. 32. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Bud.)

- * *Dubnický* Josef kaplan v Starých Horách (v Uhrách),
č. dipl. 243. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl.
- † *Duda* Florian, kons. rada, okr. děkan, farář v Liten-
čici u Vyškova, č. dipl. 809. Přist. r. 1866. Zapl.
40 zl. (Olom.) † 8. března 1882.
- † *Duda* Frant., farář v Rájci, č. dipl. 1028. Přist. r.
1869. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 26. dubna 1874.
- 132 *P. Ducháček* Bohuslav, O. Praem., kaplan na Sv.
Kopečku u Olomouce, č. dipl. 1328. Přist. r. 1882.
Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Duchek* Jan, dr. bohosl., farář u M. B. Sněžné v Praze,
č. dipl. 62. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) †
10. listop. 1891.
- 133 *Dunda* Kašpar, farář v Moravci u Vel. Meziříče, č.
dipl. 1383. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Dunder* Jos. Max., skriptor při musejní knihovně
v Praze, č. dipl. 109. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl.
(Praha.) † r. 1873.
- 134 *Dušek* Matěj, vik. tajemník farář v Charvátci, č. dipl.
515. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 135 *Dvořák* Ant., vik. sekretář, farář v Nebovidech, č.
dipl. 1360. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 136 *Dvořák* Frant., farář v Rejšvicích u Ml. Boleslavi,
č. dipl. 385. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 137 *P. Dvořák* Gerlak Ant., O. Praem., sekretář na Štra-
hově v Praze, č. dipl. 923. Přist. r. 1868. Zapl.
40 zl. (Praha.)
- † *Dvořák* Josef, farář v Kestřanech, č. dipl. 213. Přist.
r. 1862. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 22. února 1889.
- 138 *Dvořák* Josef, farář na odpoč. v Dušejově u Hum-
polce, č. dipl. 491. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr.
Hrad.)
- † *Dvořák* Josef, farář v Buchovicích u Hradiště Ub.,
č. dipl. 617. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 7.
května r. 1885.
- † *Dvořák* Karel, farář v Rudicích u Uh. Brodu, č.
dipl. 397. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 7.
října 1886.
- * *P. Dvořák* Meinrád, O. s. B. kaplan v Martinkovicích,
č. dipl. 727. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 139 *Dvořák* Štěpán, farář v Richmburce, č. dipl. 1446.
Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *P. Dvořský* Prokop, rektor u Piaristů v Praze, č. dipl.
217. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 17. čer-
vence 1890.
- 140 *Dyškan* Jos., farář ve Vyšerovicích u Č. Brodu,
č. dipl. 351. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 141 *Effler* Prant, kaplan v Libošovicích u Sobotky, č.
dipl. 1936. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Litom.)

- † *Ehrenberger* Jos., kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 494. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 8. února 1882.
- 142 *Eichler* Flor., kons. rada, děkan etc. v Rosicích, č. dipl. 661. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 143 *Eichler* Ign., kons. rada etc. ve Vře ovicích u Prostějova, č. dipl. 216. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 144 *Eliáš* Jakub, profesor na paedagogiu v Brně, č. dipl. 1007. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 145 *Entler* Ign., kněz deficient v Kravsku u Znojma, č. dipl. 432. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 146 *Ereniáš* Jakub, b. notář, farář v Protivíně, č. dipl. 453. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 147 *P. Etů* Hubert, O. s. Fr., provincial u OO. Kapucínů v Praze, č. dipl. 1178. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 148 *Eybl* Jan, k. a. vikář, farář v Křečhoři, č. dipl. 496. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 149 *P. Fabera* Felix, kněz ř. kapucinského v Roudnici, č. dipl. 1694. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 150 *Fabrová* Františka, hospod. na faře v Heřmanově u Vel. Meziříče, č. dipl. 700. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 151 *Fabián* Josef, farář v Ča trově u Počátek, č. dipl. 247. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 152 *Fabian* Tomáš, farář v Březnici, č. dipl. 1145. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Fachnrich* Ant., děkan v Rynarci u Pelhřimova, č. dipl. 241. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 2. června 1892.
- 153 *Farka* Jak, farář u sv. Anny (Heilbrunn), č. dipl. 1187. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 154 *Farský* Josef, spiritual k. a. semináře v Praze, č. dipl. 1580. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Felger* Ant., děkan v Rychnově na odpoč., č. dipl. 92. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 8. září 1886.
- † *Felizna* Jan, koop. v Lysé nad Labem, č. dipl. 251. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) *
- 155 *Msg. Fiala* Frant., kanovník senior v Král. Hradci, č. dipl. 722. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 156 *Fiala* Josef, kaplan v Kněževsi u Rakovníka, č. dipl. 1472. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 157 *Fischmeister* Matěj, bisk. notář, děkan v Chejnově, č. dipl. 193. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 158 *Fišara* Jos., farář v Suchdole, č. dipl. 928. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 159 *Flesar* Ant., vik. tajemník etc., děkan v Dobrušce, č. dipl. 163. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.)

- 160 *Florian* Ant., farář ve Ždánicích, č. dipl. 403. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 161 *Florian* Frant., kons. rada a farář v Tasově u Vel. Meziříče, č. dipl. 407. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 162 *Florian* Karel, kooperátor v Kdousově, č. dipl. 1604. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 163 *Fortner* Václ., farář v Doupově, č. dipl. 1035. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 164 *Foytík* Viktorín, b. notář, děkan v Malšicích u Tábora, č. dipl. 736. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- + *Frank* Mikuláš, obchodník v Zábrdovicích u Brna, č. dipl. 691. Přist. r. 1864. Zapl. 49 zl. (Brno.) † 28. října 1890.
- 165 *P. Frejka* Vojtěch, O. Praem, kooperátor na Sv. Kopečku, č. dipl. 1313. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- + *Frencl* Innoc., dr. bohosl., rektor u sv. Jiří v Praze, č. dipl. 767. Přist. r. 1864. Zapl. 50 zl. (Praha.) † 25. dubna 1862.
- + *P. Frey* Pavel, O. Praem, děkan v Litici u Plzně, č. dipl. 200. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 23. ledna 1877.
- + *Friedrich* Vil. Ant., farář v Chržíně u Velvar, č. dipl. 739. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 4. ledna 1892.
- + *Frodl* Ant, dr. bohosl., kanovník, rektor semináře, v Hr. Král., č. dipl. 1082. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.) † 14. dubna 1890.
- 166 *Frolík* František, farář, č. dipl. 1253. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 167 *Froom* Karel, kaplan v Třeboni, č. dipl. 1515. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 168 *Froyda* Raimund, farář v Myšenci, č. dipl. 1572. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 169 *Frydek* Alois, dr. bohosl., kanovník v Král. Hradci, č. d. 235. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 170 *Fuchsík* Jos., farář v Rybí u N. Jičína, č. dipl. 998. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- + *Fuksa* Frant., farář ve Střebeticích u Holešova, č. dipl. 907. Přist. r. 1867. Zapl. 40. (Olom.) † 4. června 1893.
- 171 *Fischer* Vil., farář v Přiměticích u Znojma, č. dipl. 557. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 172 *Gába* Frant., farář ve Skrbni u Olomouce, č. dipl. 360. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 173 *Gela* Jan, farář ve Stěbořicích u Opavy, č. dipl. 349. Přist. r. 1863. Zapl. 0 zl. (Olom.)

- 174 *Götschner* Jan, kaplan v Cerekvicích u Vys. Myta, č. dipl. 1333. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 175 *Frà Gótz* Antonín, O. Mel., farář v Pičíně, č. d pl. 1235. Př st. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Praha.)
† *Gottwald* Antonín, farář v Druovicích, č. dipl. 667. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno) † 19. května 1884.
- 176 *Gottwald* Dominik, konsist. rada etc., farář v Lanžhotě, č. dipl. 987. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 177 *Grimm* Josef, konsistorní sekretář v Praze, č. dipl. 1227. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 178 *Grmela* Josef, farář v Krumsině u Prostějova, č. dipl. 929. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
† *P. Grotz* Leander, k. a. notář, guardian PP. Františkanů v Praze, č. dipl. 45. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 24. ledna 1881.
- 179 *Gruda* Ant., dr. práv, farář v Mokřých Lazcích ve Slezsku, č. dipl. 905. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
* *Gruss* Jan, farář v Ostrově, č. dipl. 424. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl.
† *Gruss* Severin, farář ve Spitinově u Hradiště, č. dipl. 286. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom. † 2. srpna 1890.
- 180 *Grydíl* František, kaplan v Brušperku u Mistku, č. dipl. 1377. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 181 *P. Griunucký* Arnošt, O. s. Ben., kons. rada, prof. theol. v Brně, č. dipl. 607. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 182 *Haas* Ondřej, farář v Drásově u Tišnova, č. dipl. 681. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 183 *Habiger* Josef, farář v Troubkách u Tovačova, č. dipl. 1107. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.)
† *Hájek* Antonín, farář v Ronově, č. dipl. 27. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 22. května 1863.
* *Hájek* Antonín, bohoslovec v Budějovicích, č. dipl. 1327. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 184 *Hájek* František, děkan v Rozsochách u Bystřice, č. dipl. 1493. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Brno.)
† *Hájek* Karel, arcikněz a vikář v Domažlicích, č. d. 735. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 1. června 1889.
- 185 *Hájek* Tomáš, farář v Nezamyslicích u Přerova, č. dipl. 127. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
† *Hajný* Václ. Ant., hutní úředník v Lánech, č. dipl. 56. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 1883 2. února.
- 186 *Hajzler* František, děkan v Přelouči, č. 623. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)

- † *Hák* Rafael, koop. v Doubravici, č. dipl. 874. Přist. r. 1867. Zapl. 45 zl. (Brno.) † 10. ledna 1891.
- 187 *Hakl* Bohumil, kons. rada, vikář etc. v Hořicích, č. dipl. 528. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 188 *Halabala* Method, O. s. B. v Rajhradě, č. dipl. 606. Přist. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 189 *Frà Hammeršmid* Josef O. M., kaplan u P. M. Vítězné v Praze, č. dipl. 1274. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Hamrůk* Frant., rolník v Opatovicích, č. dipl. 703. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 12. března 1886.
- 190 *Hanák* Karel, farář v Bernarticích u N. Jičína, č. dipl. 1010. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Hánek* Josef, bohoslovec v Litoměřicích, č. dipl. 387. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- * *Hanuš* Jan, gymnasta v Kr. Hradci, rodem z Jilemnice, č. dipl. 781. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl.
- 191 *Harna* Ferd., farář ve Chvalkovcích u Olomouce, č. dipl. 908. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 192 *Harlmann* František, děkan v Dobrovicích u Ml. Boleslavi č. dipl. 1318. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- * *P. Hašek* Jordán, kněz řádu cisterc. ve Vyšším Brodu, č. dipl. 643. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 193 *Hašek* Václav, farář v Hluboké u Budějovic, č. dipl. 1122. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Havěka* Jan Ev., farář v Jesenici u Č. Skalce, č. dipl. 28. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 20. března 1875. (Kr. Hrad.)
- 194 *Havák* Vilém, kaplan ve Smečně, č. dipl. 1408. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Havlík* Tomáš, farář ve Višnové u Mor. Krumlova, č. dipl. 1206. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *P. Havránek* Fr., křížovník, farář v Unhošti, č. dipl. 53. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 19. listopadu 1867.
- 195 *Havránek* František, kooperátor v Bořtově, č. dipl. 1777. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Havránek* Jan, farář a děkan v Jimramově, č. dipl. 560. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 28. září 1890.
- 196 *Havránek* Jos., kníž.-arcib. notář a gymn. professor v Praze, č. dipl. 1120. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 197 *Hedvík* Václ., farář v Chržíně u Velvar, č. dipl. 1058. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Heideveich* Frant., č. kanovník, vikář kurát v Olomouci, č. dipl. 353. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. † 13. června 1874. (Olom.)

- 198 *Heider* Frant., farář v Renotách u Unčova, č. dipl. 909. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Heinrich* Matěj, kanovník, děkan Karlštejnský, č. dipl. 103. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 25. ledna 1892.
- 199 *P. Hejhal* Berthold, O. s. A., převor ve Vrchlabí, č. dipl. 1134. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 200 *Hejma* Josef, bisk. notář, farář v Drahově, č. dipl. 925. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 201 *Hejlmánek* Jan, b. vikář v Něm. Bělé u Poličky, č. dipl. 418. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Helebrand* Petr, farář v Bučovicích, č. dipl. 755. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 29. března 1889.
- 202 *P. Hendl* Godfried, admin. fary ve Staňkovicích u Žatce, č. dipl. 1218. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 203 *Hermann* Ant., farář v Bohnicích u Prahy, č. dipl. 521. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 204 *Hezog* Frant., kaplan v Plzni, č. dipl. 443. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 205 *Hesoun* Josef, farář ve Sv. Ludvíku v Americe, č. dipl. 109. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl.
- 206 *Himmer* Josef, farář v Tuřanech u Slaného, č. dipl. 1460. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 207 *Hladík* Frant., farář v Březině u Mnich. Hradiště, č. dipl. 1220. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 208 *Hladík* Jos f, farář v Dolanech u Klatov, č. dipl. 1062. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Hladil* Frant., rolník v Bejkovicích, fara Dlouhá Lhota u Boskovic, č. dipl. 718. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 26. října 1876.
- 209 *Hlasivec* Jan, farář v Lišanech u Rakovníka, č. dipl. 1134. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 210 *Hlavatý* Václ., dr. fil., gymn. profesor v Praze, č. dipl. 1152. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 211 *Hlavsa* František, farář v Pořejově u Tachova, č. dipl. 1523. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 212 *Hlína* Stanislav, administrátor ve Chvalkovicích u Jaroměře, č. dipl. 1481. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 213 *Hlinka* Vojt., kons. rada a bisk. notář na Hrádku u Sušice, č. dipl. 196. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Hložek* Kar., farář v Kozmicích u Benešova, č. dipl. 912. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 24. dubna 1877.
- 214 *Hodr* Jakub, dr. a prof. bohosl., konsist. rada v Brně, č. dipl. 1167. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 215 *Hoffmann* Fabian, farář na odpoč. v Podštátě, č. dipl. 731. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- 216 *Hoffmann* Josef, dr. bohosl., probošt v Jindř. Hradci, č. dipl. 245. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 217 *Hoch* Frant., farář v Horním Újezdě u M. Budějovic, č. dipl. 214. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Holý* Vojt., děkan v Pelhřimově, č. dipl. 539. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 6. května 1888.
- † *Homolka* Ant., farář v Dřevčicích u Brandýsa n. L. č. dipl. 148. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 27. května 1887.
- 218 *Honejšek* Václ., farář u sv. Haštala v Praze, č. dipl. 516. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 219 *Honěk* Vendelin, farář v Uhlířských Janovicích, č. dipl. 1229. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 220 *Hons* Ant., farář v Lovčicích u Kyjova, č. dipl. 1044. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 221 *P. Hoppe* Frant., křížovník, admin. fary ve Vrbně n. Vltavou, č. dipl. 501. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Hora* Ant. farář v Hostivaři, č. dipl. 356. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 23. ledna 1890.
- * *Horáček* Frant. X., kaplan v Týnci nad L., č. dipl. 830. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 222 *P. Horáček* Norbert, O. Praem. exposita na Andělcu u Prahy, č. dipl. 1109. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 223 *Horák* Ant., farář ve Vlkoši u Kyjova. č. dipl. 820. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 224 *Horák* Josef, farář ve Starém Přerově p. Mochov, č. dipl. 887. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Horák* Václav, farář na Hrubé Skále, č. dipl. 160. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.) †
- 225 *Horký* Ign., farář v Týništi n. Orlicí, č. dipl. 637. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 226 *Horský* Rudolf, dr. theol., kaplan v Ouněticích, č. dipl. 1436. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 227 *Hosnedl* Jakub, farář v Lutové u Třeboně, č. dipl. 461. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 228 *Hošek* Frant., dr. a profesor bohosl. na odp. v Brně, č. dipl. 238. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Hradil* Frant., zám. kaplan v Lipniku, č. dipl. 958. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 21. října 1886.
- * *Hradil* Ign., kooperátor ve Starém Těkově, p. Léva v Uhrách, č. dipl. 98. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl.
- 229 *Hradkovská* Karolina, v Boskovicích, č. dipl. 664. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 230 *Hrachovec* František, farář v Nelahozevsi, č. dipl. 1396. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 231 *Hrbáček* Frant., kons. rada, praefekt pach. semináře

- v Kroměříži, č. dipl. 1014. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 232 *Hrdina* Karel, farář v Netvořicích u Neveklova, č. dipl. 883. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 233 *Hrdlička* Rudolf, farář v Dobroměřicích u Prostějova, č. dipl. 1016. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 234 *Hrobský* Josef, kaplan v Chocebusi, č. dipl. 1437. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Hron* Vojtěch, dr. boh. kanovník a děkan na Karlově Týně, č. dipl. 17. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 26. října 1872.
- † *Hronek* Václav, dr. boh. a filos., děkan v Chotětově, č. dipl. 78. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 11. října 1891.
- 235 *Hroneš* František, farář v Bohuslavicích u Opočna, č. dipl. 1279. Přist. r. 1830. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Hrubý* Ant., kons. rada, b. vikář, děkan v Pecce u Nové Paky, č. dipl. 176. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 12. ledna 1892.
- 236 *Hrubý* Frant., farář v Žiželicích u Nového Bydžova, č. dipl. 974. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Hrubý* Josef, kněz arcidiec. Olomúcké v Drahaněch u Prostějova, č. dipl. 1072. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 14. února 1885.
- 237 *Hrubý* Josef, kooperátor na Všetíně, č. dipl. 1595. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 238 *Hrubý* Vendelín, farář v Mollenburce, č. dipl. 1345. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 239 *Hrudička* Alois, kons. rada, děkan v Telči, č. dipl. 1043. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Hruška* Ant., b. vikář, děkan v Žumberce, č. dipl. 659. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 25. prosince 1892. (Kr. Hrad.)
- † *Hruška* Kajetán, duchovní správce v Rychnově u Nových Hradů, č. dipl. 222. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. † (Bud.)
- 240 *Hůlka* Josef, kancléř konsistorní v Budějovicích, č. dipl. 1224. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- * *Humplík* Vinc., kněz diec. Vratislavské, č. dipl. 275. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl.
- 241 *Husička* Jan, dr. bohosloví, farář ve Všechnovicích u Hranic, č. dipl. 838. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Hušek* Karel, děkan ve Star. Kolíně, č. dipl. 147. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. † 10. května 1890. (Praha.)
- 242 *Hübl* Josef, farář v Kladrubech, č. dipl. 646. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 26. ledna 1892. (Praha.)
- † *Hyna* Karel, kapitolní děkan ve Staré Boleslavi,

- č. dipl. 201. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 3. dubna 1881.
- 243 *Hynek František*, děkan v Drahotuších u Hranic, č. dipl. 263. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 244 *Chaloupecký Frant.*, farář ve Starém Kolině, č. dipl. 123. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 245 *Charvát Josef*, farář v Popovicích, č. dipl. 1503. Při t. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 246 *Chlupáč Jan*, farář v Sánech u Poděbrad, č. dipl. 1203. Při t. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Chmelíček Jan*, katecheta v Brně, č. dipl. 505. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 20. listop. 1891.
- 247 *Chrástek Mich.*, děkan a farář v Těkově na Slovensku, č. dipl. 61. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Uhry.)
- 248 *Chudáček František*, farář ve Velkém Ořechovém u Uh. Brodu, č. dipl. 1116. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 249 *Chudoba František*, farář v Cetechovicích, č. dipl. 113. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 250 *Churý Jan*, duchovní správce v Dobřanech, č. dipl. 1476. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Chvála Jan*, kaplan v Potěchách u Čáslavi, č. dipl. 523. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † (Kr. Hrad.)
- 251 *Chváta Jan*, farář v Babicích n. Mor. Budějovic, č. dipl. 410. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 252 *Frš Ibl Frant.*, podpřevor řádu Maltánského v Praze, č. dipl. 1215. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 253 *Ibl Kašpar*, kaplan v Radnicích, č. dipl. 1271. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 254 *Indra Ferd.*, farář v Žeraticích u Slavkova, č. dipl. 1048. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Italy Josef*, farář v Brtnici u Jihlavy, č. dipl. 563. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † (Brno.)
- 255 *Janák Ignát*, kooperátor v Hulíně, č. dipl. 1367. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 256 *Janda Jakub*, gymn. profesor v Domažlicích, č. dipl. 173. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 257 *Janda Josef* v Hlavně Kostelním, č. dipl. 1030. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Janeček Engelbert*, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 856. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl.
- 258 *Janek Petr*, farář v Myslošovicích u Holešova, č. dipl. 610. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 259 *Janský František*, kanovník v* Č. Budějovicích, č. dipl. 40. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Janský Josef* farář v Čisté u Královic, č. dipl. 519. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 25. června 1888.
- 260 *Janota Václav*, katecheta v Holešovicích, č. dipl. 1498. Při t. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- † *Janoušek* Jan, jubilár, děkan v Bučovicích, č. dipl. 326. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. † 9. srpna 1886. (Brno.)
- † *Janoušek* Ign., farář v Uherčicích u Hustopeče, č. dipl. 601. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 1. března 1894.
- 261 *Javůrek* Josef, děkan Klapský na odpoč. v Teplicích, č. dipl. 71. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Javůrek* Josef, kaplan v Tachlovicích, č. dipl. 325. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. † 9. listop. 1869. (Praha.)
- † *Ječmínek* Ant., kons. rada, kněz deficient v Olomouci, č. dipl. 389. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 17. května 1879.
- † *Ječmínek* František, farář v Plesné u Bílovce, č. dipl. 347. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. † 10. března 1891. (Olom.)
- 262 *Jelínek* František, kaplan ve Strážově u Klatov, č. dipl. 1571. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 263 *Jelínek* Ign., děkan v Doksech, č. dipl. 437. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 264 *Jelínek* Jan, farář v Mezříči u Opočna, č. dipl. 233. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 265 *Jelínek* Josef, professor bohosloví v Budějovicích, č. dipl. 1700. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 266 *Jeřábek* František, kooperátor v Pouchově u Hradce Králové, č. dipl. 1302. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Ješina* Jan, děkan v Lomnici u Jičína, č. dipl. 90. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 22. dubna 1886. (Litom.)
- 267 *Ježek* Jan, profesor nábož. na reálce v Praze, č. dipl. 1201. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 268 *Jína* Fr. Josef, farář ve Vlastibořicích u Č. Dubu, č. dipl. 1125. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Jireček* Josef, c. k. ministr m. službu v Praze, č. dipl. 34. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 25. května 1888. (Praha.)
- * *Jirák* Julius, kaplan v Slavkově, č. dipl. 855. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.) †
- † *Jiroš* Ant., farář v Příchovicích u Tannwaldu, č. dipl. 857. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Litoměřice). † 7. září 1892
- 269 *Jiroušek* Ant., kaplan v Ledcích, č. dipl. 1772. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 270 *Juřena* Pavel, kons. rada, farář ve Cvrčovicích u Hustopeče, č. dipl. 603. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Jünger* Václav, farář v Tuklatech u Č. Brodu, č. dipl. 327. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 6. března 1887.

- 271 *Kabeš* Jan, farář v Nové Vsi u Přimdy, č. dipl. 1524. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha).
- 272 *Kabeš* Josef, rolník v Čisté, fara Bělá pod Bezdězem, č. dipl. 1291. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Kacerovský* Ant., kanovník ve St. Boleslavi, č. dipl. 167. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 13. března 1894.
- * *Kačer* Jan, farář v Tisovniku Hořejším, u Gacse v Uhrách, č. dipl. 199. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Diec. Rožnavská.)
- 273 *Kačer* Jan, duchovní správce na Karlově v Praze, č. dipl. 1261. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Praha).
- 274 *Káčer* Theodor, farář v Ostružné u Šumberka, č. dipl. 1262. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 275 *Kadláček* Jan, kons. rada, farář v Moravičanech u Mohelnice, č. dipl. 898. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 276 *Kadlíček* Josef, kaplan v Konici u Prostějova, č. dipl. 1861. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 277 *Kachník* Josef, dr. a prof. bohosloví, vicesuperior k. a. semináře v Olomouci, č. dipl. 1390. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Kaiser* Karel, farář v Středoklukách, č. dipl. 543. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 20. září 1883.
- 278 *Kalina* Ant., farář v Morašicích u Heř. Městce, č. dipl. 419. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *P. Kalivoda* Günther, prelát v Rajhradě, č. dipl. 549. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 6. dubna 1883.
- † *Kamarýt* Frant., děkan v Kaplici, č. dipl. 221. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Budějovice.) † 30. dubna 1876.
- † *Kamarýt* Jan, vik. tajemník, farář v Miletině, č. dipl. 884. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 17. dubna 1891.
- 279 *Kameš* Vojtěch, farář v Chřenovicích u Ledče, č. dipl. 1389. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 280 *Kanuller* Jos., k. a. vikář, děkan etc. ve Slaném, č. dipl. 724. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 281 *P. Kaněra* Cyril, O. S. B., farář v Podčáplech u Tere-zina, č. dipl. 536. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 282 *Kaplan* Josef, farář v Cuslavi u Brandýsa n. Orli., č. dipl. 977. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 283 *P. Kaplan* Christian Josef, koop. na Sv. Kopečku, č. dipl. 864. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 284 *Karlach* Mikuláš, dr. filos., kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 170. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 285 *Karlík* Eduard, kapit. děkan etc. v Mikulově, č. dipl. 151. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)

- * *Kašer* Ant., kapl. ve Vyškově na Mor., č. dipl. 743. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 286 *Káš* Josef, měšťan a pekař v Příbrami, č. dipl. 1003. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 287 *Kaška* Antonín, farář v Chluněch u Kostelce n. Orli., č. dipl. 1379. Přist. r. 1893. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Kašpar* Josef, farář v Libčanech u Král. Hradce, č. dipl. 547. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † 21. září 1866.
- 288 *Kašpar* Josef, farář v Rosicích u Pardubic, č. dipl. 1128. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 289 *Kašpárek* Alois, farář v Oloví u Falknova, č. dipl. 1241. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 290 *Kašůk* Frant., farář ve Slavoňově u N. Města n. Met., č. dipl. 1400. Přist. r. 1893. Zapl. 40 zl. (Král. Hrad.)
- † *Kašýl* Ant., farář v Nezdenicích, č. dipl. 100. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † 30. ledna 1886.
- 291 *Msg. Kašýl* Karel, okr. děkan, farář ve Veselí u Ostroha, č. dipl. 101. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 292 *Kebrle* Ant., k. a. notář, vikář senior při metrop. chrámu sv. Vít, protokolista k. a. konsistoře v Praze, č. dipl. 321. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Kecma* Frant., duch. správce ve všeob. nemocnici v Praze, č. dipl. 175. Přist. r. 1862. (Praha.)
- † 12. července 1876.
- * *Kecík* Josef, kaplan v Lomnici na Mor., č. dipl. 949. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl.
- † *Kellner* Frant., farář v Třebotově, č. dipl. 139. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † 23. června 1870.
- 293 *Kladenská* Terezie, manželka rolníka v Kosticích, fara Tvrdonice, u Lanžhota, č. dipl. 1154. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 294 *Msg. Klein* Jan, arcikněz v Činěvsi u Poděbrad, č. dipl. 226. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Klein* Josef, děkan na odpoč. v Oboře, č. dipl. 723. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † 26. dubna 1892.
- 295 *Kleprlík* Vinc., b. vikář, děkan v Rychnově n. Kn., č. dipl. 164. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 296 *Kleveta* Aug., farář v Pratici u Slavkova, č. dipl. 415. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Klimecký* Matěj, farář v Hovoranech u Hodonína, č. dipl. 160. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † 6. března 1892
- † *Klimenč* Petr, kons. rada, farář v Kamenici u Jihlavy, č. dipl. 671. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † 19. dubna 1892.

- * *Klimesák* Josef, biskupský archivář ve Spíši na Slovensku v Uhrách, č. dipl. 775. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl.
- 297 *Klinkáč* Frant., kons. rada, farář v Telnici u Brna, č. dipl. 593. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 298 *Kloboučník* Ant., vik. tajemník, děkan v Pacově, č. dipl. 476. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 299 *Kmoch* Karel, kanovník, ředitel ústavu hluchoněmých v Praze, č. dipl. 1292. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 300 *Knajbl* František, kaplan ve Starém Rousínově, č. dipl. 1634. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Knap* Ignát, kaplan ve Velíši u Jičína, č. dipl. 1332. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 8. února 1890.
- 301 *Knopp* Leonard, č. kanovník etc., farář v Šatavě u Znojma, č. dipl. 921. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *P. Koblasa* Justin O. Praem., podpřevor v Praze, č. dipl. 110. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 4. září 1891.
- 302 *Kobliha* Jan, farář v Louče u Val. Meziríčí, č. dipl. 399. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Kobza* Michael, kons. rada, farář v Střelci u Brna, č. dipl. 840. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 16. února 1892.
- 303 *Kocábek* Jak., farář v Brlohu u Krumlova, č. dipl. 454. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 304 *Kočer* Frant., farář v Čakově u Budějovic, č. dipl. 994. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 305 *Kočí* František, kapit. děkan na Vyšehradě, č. dipl. 1298. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 306 *Kohout* Jak., kaplan ve Slavoníně u Olomouce, č. dipl. 1190. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 307 *Kohout* Václav, farář v Němčovicích u Jičína, č. dipl. 1211. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 308 *Kolář* Antonín, farář na odp. ve Vepřku u Veltrus, č. dipl. 529. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *P. Kolář* Ervín, O. Praem., kaplan v Sepekově u Mílevska, č. dipl. 1027. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 25. února 1892.
- † *Kolář* Josef, farář ve Slavětíně, č. dipl. 829. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 17. ledna 1871.
- 309 *Kolčava* Jan, farář v Postřelmově u Zábřeha, č. dipl. 265. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 310 *Kotěsek* Frant., dr. bohosl., vikář při domě v Brně, č. dipl. 1512. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Komárek* Frant., admin. v Opatově, č. dipl. 679. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 311 *Konáš* Filip, děkan v Mnichovicích u Říčan, č. dipl. 922. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- 312 *Kondelík* Frant., b. vikář a děkan ve Mšeně u Mělníka, č. dipl. 826. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 313 *Konečný* Jan, kaplan v Benešově, č. dipl. 1355. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 314 *Konrád* Karel, bisk. notář, gymn. profesor v Praze, č. dipl. 462. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 315 *Kopecký* Ferdinand, b. vikář, farář ve Veliši u Jičína, č. dipl. 1270. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 316 *Kopecký* Jos., kons. rada a farář v Getkovicích u Jevíčka, č. dipl. 426. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Kopečný* Jan Ev., kaplan ve Svinčanech u Heřm. Městce, č. dipl. 740. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 317 *Kopka* Jan, konsist. rada, děkan ve Slavonicích u Dačic, č. dipl. 316. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Kořínek* Jan, kaplan v Osenicích u Jičína, č. dipl. 279. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Lit.) † 2. února 1873.
- 318 *Kosán* Stanislav, katecheta měšť. škol v Poličce, č. dipl. 1482. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 319 *Kosmák* Václ., kons. rada, děkan v Prostoměřicích u Znojma, č. dipl. 1046. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *P. Kostelecký* Jan. O. Cruc., farář v Unhošti, č. dipl. 488. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 3. listopadu 1892.
- 320 *Košatka* Jos., k. a. notář, děkan na odp. v Gorici (Přimorí), č. dipl. 520. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Koštiatík* Štěpán, biskupský ceremonář ve Spiši na Slovensku v Uhrách, č. dipl. 774. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl.
- † *Košťáko* Václ., ředitel ústavu hluchoněmých v Praze, č. dipl. 259. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. † 29. října 1876. (Praha.)
- 321 *P. Kotek* Jan, křížovník, kaplan na Chlumu Marianském, č. dipl. 1456. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 322 *Kotouček* Frant., farář v Dol. Dunajovicích u Mikulova, č. dipl. 704. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 323 *Kotrbalet* Karel, farář v Babicích u N. Bydžova, č. 1123. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 324 *P. Kott* Řehoř O. a F., quardian v Opočně, č. dipl. 2024. Přist. r. 1894. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- * *Kouba* Tomáš, katecheta v Blatné, č. dipl. 1221. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 325 *Kouba* Vojtěch, farář v Souticích, č. dipl. 54. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)

- 326 *Koudela* Jan, farář v Jamnici u Dačic, č. dipl. 996. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 327 *Koukl* Václav, děkan ve Spál. Poříčí, č. dipl. 497. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 328 *Kouřil* Tomáš, dr. fil., c. k. školní inspektor v Nov. Městě n. M., č. dipl. 950. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Kouřilek* Frant., farář v Hnátníkách u Ústí n. Orl., č. dipl. 227. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † 22. dubna 1893.
- † *Koutník* Frant., farář v Bučicích u Čáslavi, č. dipl. 506. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † 8. prosince 1890.
- 329 *Kovář* František, farář v Rájci u Blánska, č. dipl. 1382. Přist. r. 1853. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 330 *Kovář* Josef, farář v Řečkovcích u Brna, č. dipl. 1078. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 331 *Krdčmar* Karel, farář v Ženklově u Nov. Jičína, č. dipl. 930. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Krajczy* Bedřich, farář v Orlovicích, č. dipl. 573. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 6. pros. 1888. (Olom.)
- † *Krajčůček* Florian, farář v Kostelci u Prostějova, č. dipl. 449. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 20. června 1892. (Olom.)
- 332 *Král* Jakub, zám. kaplan na Hrádku u Nechanic, č. dipl. 1330. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Král* Josef, k. a. vikář a farář v Lužci, č. dipl. 75. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 20. července 1881. (Praha.)
- 333 *Msg. Králík* Vilém, kapit. probošt v Budějovicích, č. dipl. 149. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Krása* Frant., farář v Obříství u Mělníka, č. dipl. 195. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † 17. ledna 1892.
- 334 *P. Krátký* Augustin, O. s. A., kons. rada, podpřevor v Brně, č. dipl. 587. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 335 *Krátký* Josef, farář v Moravicích u Opavy, č. d pl. 882. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 336 *Kraus* Frant., farář v Heřmanově Městci, č. d pl. 1127. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 337 *Krčmář* Augustin, farář v Nových Hamrech, č. dipl. 1484. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 338 *Krejčí* Alois, katecheta ve Vel. Meziříčí, č. 1690. Přist. 1890. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 339 *Krejčí* Frant., farář v Tiché u Frenštátu, č. dipl. 309. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Krejčířik* Fabián, farář v Březníku u Náměstě, č. dipl. 439. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. † 16. prosince 1892.

- 340 *Kreisinger* Frant., farář v Hradcích u Stodů, č. dipl. 181. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 341 *Krek* Jan, dr. a profesor bohosloví, v Lublani, č. dipl. 1550. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl.
- 342 *Kriehl* Frant., bisk. vikář, děkan v Dolní Dobrouči u Oustí n. Orli., č. dipl. 168. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *P. Křišpín* Mořic, O. S. A. převor u sv. Tomáše, č. dipl. 48. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 14. srpna r. 1862.
- 343 *Krotký* Matěj, farář v Třebotově, č. dipl. 80. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 344 *Kroulík* Frant., farář ve Vyškově, č. dipl. 1189. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Krška* Josef, farář v Heřm. Městci, č. dipl. 738. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 1885.
- * *Krupa* Pavel, klerik v Báňské Bystřici v Uhrách, č. dipl. 860. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl.
- † *Krupička* Frant., farář v Rychnově u Jablonce, č. dipl. 91. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Lit.) † 9. srpna 1883.
- 345 *Krupka* Frant., farář v Suchdole u Třeboně, č. dipl. 518. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 346 *P. Křídlo* Mořic O. S. A., kaplan u sv. Tomáše v Praze, č. dipl. 1560. Přist. r. 1888. (Praha.)
- 347 *Křivohlávek* Jan, farář v Jablonném, č. dipl. 371. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 348 *Kříž* Jan, farář v Miroticích, č. dipl. 248. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 349 *Křížánek* Eduard, farář v Ostravicích u Frýdlantu č. dipl. 961. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Křoumal* Jan, rolník v Rychtářovicích u Vyškova, č. dipl. 707. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Kubasta* Ignác, farář v Bechlině, č. dipl. 790. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 350 *Kubernat* Jakub, kons. rada, b. vikář v Nýřsku, č. dipl. 242. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 351 *Kubiček* Antonín, farář v Popelíně u Telče, č. dipl. 1331. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 352 *Kubiček* Antonín, dr. bohosl, učitel na paedagogiu v Opavě, č. dipl. 1479. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 353 *Kubiček* Jan, farář ve Vítějovicích u Netolic, č. dipl. 464. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 354 *Kubiček* Jan, dr. a prof. bohosloví v Olomúci, č. dipl. 1325. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 355 *Msg. Kubiček* Josef, kons. rada, farář ve Slavkově u Opavy, č. dipl. 1324. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- † *Kubínek Šebast an*, sběratel údů na Moravě, č. dipl. 618. Přist. r. 1864. Zapl. 45 zl.
- 356 *Kubka Jakub*, rolník v Kardašově Řečici, č. dipl. 1509. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 357 *P. Kubr Václav*, O. Cruc., farář v Unhošti, č. dipl. 1323. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha).
- 358 *Kučera František*, farář v Malé Moravě u St. Města, č. dipl. 1315. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 359 *Kučera Josef*, farář v Horním Stěpanově u Jevíčka, č. d pl. 1114. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 360 *Kučera Václ.*, farář na odp. ve Žďárech, č. dipl. 63. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Kuděj Václav*, farář v Ratajích, č. d pl. 332. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 27. května 1886.
- 361 *Kuhn Frant.*, kaplan v Kopidlně, č. dipl. 1483. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 362 *Kuchynka Josef*, síd. kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 454. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha).
- 363 *Kulda Beneš Method*, síd. kanovník na Vyšehradě, č. d pl. 36. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha).
- 364 *Kur Matěj*, vik. tajemník, děkan ve Škrámníkách u Č. Brodu, č. dipl. 174. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 365 *Kurz Josef*, farář ve Zlonicích u Slaného, č. dipl. 658. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Kuřil Václav*, farář v Radimi, č. dipl. 177. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 3. března 1888.
- † *Kust Josef*, farář v Popovicích, č. dipl. 330. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 24. ledna 1886.
- 366 *Kvapil Frant.*, farář ve Vlčovicích u Frenštátu na Mor., č. d pl. 903. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 367 *Kvasnička Frant.*, farář v Nové Vsi u Ostroha, č. dipl. 310. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 368 *Kvítek František*, gymn. profesor v Třebíči, č. dipl. 1222. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 369 *Kyselák Frant.*, farář v Orlovicích u Vyškova, č. dipl. 112. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 370 *Kyselka Josef*, kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 1447. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 371 *P. Laffar Ondřej*, kněz ř. sv. Augustina ve Vrchlabí, 1133. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- * *Lang Karel*, duch. správce v Nevojcích, č. dipl. 580. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 372 *Láska Jan*, kons. rada, vicerektor semináře v Kroměříži, č. dipl. 951. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 373 *Láska Jůří*, dr. bohosl., farář v Penčicích u Iřerova, č. dipl. 957. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 374 *Laštovka Emanuel*, vik. tajemník, farář v Bystřici

- u Benešova, č. dipl. 770. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl (Praha.)
- 375 *Látal* Ondřej, farář v Krásensku u Vyškova, č. dipl. 1001. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 376 Monsign. *Laurin* Frant., dr. a prof. bohosl., dvorní rada, c. k. dvorní kaplan ve Vídni, č. dipl. 187. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 377 *Lavička* Jan, kons. rada. okr. děkan v Krhově u Hrotovic, č. dipl. 153. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 378 *Lazar* Jan, farář v Pohořelicích u Židlochovic, č. dipl. 1040. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Laznovský* Frant., farář v Břestu u Hulína, č. dipl. 137. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Ledvinka* Frant. medik v Praze, č. dipl. 1020. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl.
- 379 *Lejčar* Josef, zám. kaplan ve Varvažově u Vorlíka, č. dipl. 1422. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- * *Lekavý* Josef, rolník v Dol. Bojanovicích, č. dipl. 1233. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Lelek* Cyprián, lokalista ve Vodce (v Pr. Slezsku), č. dipl. 188. Přist. r. 1862. (Olom.) † 28. dubna 1883.
- † *Lemberger* Frant., vik. tajemník, farář v Kydlinech u Klatov, č. dipl. 184. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 25. srpna 1884.
- 380 *Lenz* Ant., dr. bohosl., probošt na Vyšehradě, č. dipl. 303. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Lešenář* Matouš, kaplan v Penčicích, č. dipl. 393. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) 28. února 1876.
- † *Lešetický* Jan, farář v Němčicích u Netolic, č. dipl. 373. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 24. listop. 1883.
- 381 *Lev* Josef, kaplan v Uhřetěvsi u Prahy, č. dipl. 1486. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 382 *Lhotský* Josef, farář v Jirčanech, č. dipl. 1300. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 383 *Liebner* Frant., farář ve Velkých Prosenicích u Lipniku, č. dipl. 757. Přist. r. 1864. Zaplatil 40 zl. (Olom.)
- † *Lindner* Jan, č. kanovník, děkan v Kolíně, č. dipl. 1110. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 23. července 1877.
- 384 *Liška* Ferdinand, farář Kladenský na odpoč. na Smichově, č. dipl. 657. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Liška* Jakub, farář v Poříčanech u Č. Brodu, č. dipl. 94. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 6. pros. 1884.
- 385 *Lór* Ant., ředitel k. a. konviktu v Příbrami, č. dipl. 1081. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- 386 *Lorbeer* Josef, farář v Hostině u Velvar, č. dipl. 341. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Lív* Antonín, farář Zavlekovský na odp. v Rábí, č. dipl. 125. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. † 7. ledna 1873. (Bud.)
- 387 *Ludvík* Jakub, farář v Ouněticích u Prahy, č. dipl. 77. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Luduš* Josef, farář v Předměřicích, č. dipl. 198. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. † 16. března 1876. (Praha.)
- 388 *Luváček* Tomáš, farář v Bílé Lhotě u Litovle, č. dipl. 611. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 389 *Luska* Mořic, kaplan v Hradisku u Kroměříže, č. dipl. 1514. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 390 *Lužný* Jos., farář v Prusinovicích u Bystřice, č. dipl. 1015. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
 * *Lžíčář* Josef, syn rolníka v Bilsku, fara Cholín u Litovle, č. dipl. 816. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 391 *Macek* Václav, farář v Doudlebech, č. dipl. 1269. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 392 *Maděra* Ant., farář na Březových Horách u Příbrami, č. dipl. 1083. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 393 *Mac* Jan, mistr tkalcovský v Brně, č. dipl. 689, Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 † *P. Macháček* Jos., O. Cruc., býv. farář u sv. Františka v Praze, č. dipl. 569. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 23. října 1885.
- 394 *Majer* Václav, farář v Lažišti u Prachatic, č. dipl. 538. Přist. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
 † *Makač* Jan, kněz na odpočinku na Smečně, č. dipl. 1056. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 13. listop. 1888.
- 395 *Malec* Ant., k. a. notář, farář v Bubenči u Prahy, č. dipl. 119. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Málek* Petr, kaplan v Miletině u Hořic, č. dipl. 1562, Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 27. břez. 1890.
 * *Malík* Josef, farář v Jaseni u Vyzovic, č. dipl. 845. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 396 *Malota* Frant., farář v Bílovicích u Uh. Hradiště, č. dipl. 97. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 397 *P. Marat* Frant., sekretář řádu křižovníků v Praze, č. dipl. 1433. Přist. r. 1835. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 398 *Mardetschlüger* Emanuel, b. notář, konsist. kancelista v Budějovicích, č. dipl. 822. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Bud.)
 † *Marek* Jan, dr. bohosl., kanovník v Kr. Hradci, č. dipl. 525. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 19. prosince 1876.

- 399 *Marek Jan*, dr. bohosl., metrop. kanovník v Praze, č. dipl. 1146. Přist. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Marek Matyáš*, kancelista kn. a. konsistoře v Praze, č. dipl. 622. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 400 *Marek Tomáš*, farář v Soběnově u Kaplice č. dipl. 465. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 401 *Marek Václav*, kaplan senior v Litomyšli, č. dipl. 1410. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 402 *Markrab Klement*, děkan na Smečně, č. dipl. 1034. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 403 *Maršovský Frant.*, kanovník, farář u Sv. Máří Magd. v Brně, č. dipl. 35. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 404 *Martílek Frant.*, farář v Hluce u M. Ostroha, č. dipl. 267. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 405 *Maryška Josef*, kons. rada, farář Kovanický na odp., č. dipl. 206. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 406 *Mařík Josef*, děkan v Netolicích, č. dipl. 729. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 407 *Masař Innocent*, administrátor ve Fryštáku u Holešova, č. dipl. 1369. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
 † *Mašek Frant.*, kaplan u sv. Havla v Praze, č. dipl. 69. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 14. března 1883.
- 408 *Mašek Frant.*, k. a. notář, farář v Nové Vsi u Kolína, č. dipl. 888. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Mařák Petr*, k. a. notář, farář v Břístvi u Č. Brodu, č. dipl. 93. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 14. srpna 1890.
- 409 *P. Matějček Gabriel*, O. S. F., guardian kap. kláštera v Roudnici, č. dipl. 1303. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 † *Matějka Karel*, farář v Těchonících u Stříb. Hor, č. dipl. 1225. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 30. dubna 1881.
 † *Matějovic Jos.*, farář v Tochovicích u Písku, č. dipl. 427. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.) †
 * *Matějovský Jos. Al.*, privátní učitel v Pešti, č. dipl. 224. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl.
- 410 *Materna Jan Václav*, arcikněz ve Slavkově, č. dipl. 583. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 † *P. Mathon Placidus*, benediktin v Rajhradě na M., č. dipl. 1041. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 411 *Matouš Karel*, farář v Trnové u Zbraslavi, č. dipl. 1084. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 412 *Matoušek Fabian*, kaplan v Jamnicích, č. dipl. 1638. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 413 *Matoušek Josef*, kaplan v Brandýse n. L., č. dipl. 1525. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- † *Matoušovský* Alois, b. vikář, kons. rada, farář v Do-
lanech u Klatov, č. dipl. 182. Přist. r. 1862. Zapl.
40 zl. (Bud.) † 3 ledna r. 1890.
- 414 *Maurer* Frant., v Haberspirku u Falknova, č. dipl.
1158. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 415 *Mazour* František, farář v Hartikovicích u Náměšti,
č. dipl. 1155. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 416 *Menzl* Josef, farář Bohnický na odpoč. v Praze, č.
dipl. 823. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Micka* Frant., kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 205.
Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 27. pros. 1892.
- 417 *Michal* Jan, farář v Dol. Lukavici u Přeštic, č. dipl.
778. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Michálek* Jan, farář v Kájově, č. dipl. 455. Přist. r.
1864. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 9. února 1889.
- † *Mikáška* Josef, farář na odpoč. v Dol. Branné, č.
dipl. 178. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
† 28. července 1890.
- 418 *Mikšánek* Frant., farář v Némčicích u Hustopeče,
č. dipl. 890. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Mikuláš* František, kaplan v Klatovech, č. dipl. 466.
Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 419 *Mikulka* Jan, farář v Komně u Uh. Brodu, č. dipl.
1264. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 420 *Mlčoch* Frant., člen konsistoře, okr. děkan v Kuřimi,
č. dipl. 376. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 421 *Mlčoch* Melichar, kons. rada, dr. a prof. bohosl.
v Olomouci, č. dipl. 1135. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl.
(Olom.)
- † *Mleynek* Jiří, farář na odpoč. v Jenešově, č. dipl.
599. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 6. října
1890.
- 422 *Moc* Josef, kons. rada, okr. děkan v Malešovicích
u Hustopeče, č. dipl. 1067. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl.
(Brno.)
- † *Mokříž* Frant., farář v Morašicích, č. dipl. 234. Přist.
r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 3. pros. 1881.
- 423 *Molitor* Josef, farář v Americe, č. dipl. 400. Přist. r.
1864. Zapl. 40 zl.
- † *Molitor* Karel, kons. rada, okr. děkan, farář v Bru-
mově, č. dipl. 581. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
† 9. února 1874.
- 424 *Moravčík* Vincenc, farář v Rudici u Uh. Brodu, č.
dipl. 1421. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Mostecký* Václav, kons. rada, děkan ve Vodňanech,
č. dipl. 20. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 29.
června 1885.
- † *Motl* Šimon, farář ve Světcí u Bíliny, č. dipl. 185.
Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 14. března 1877.

- † *Motl* Vincenc, kanovník na Vyšebrodě v Praze, č. dipl. 1399. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 13. října 1892.
- 425 *Mráček* Karel, superior Školských sester v Horažďovicích, č. dipl. 1765. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 426 *Mrštík* Josef, dr. a prof. bohosloví v Kr. Hradci, č. dipl. 1275. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 427 *Müller* Josef Ant., děkan v Dubenci u Jaroměře, č. dipl. 329. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 428 *Müllr* Karel, děkan v Kamenném Újezdě u Budějovic, č. dipl. 64. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Můra* František, farář v Ostožské Lhotě u Ostroha na Moravě, č. dipl. 270. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 1. ledna 1892.
- 429 *Musil* Jan, farář v Ledči, č. dipl. 1086. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Kr. Hradec.)
- † *Mušík* Ant., gymn. profesor v Praze, č. dipl. 866. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.) † r. 1877.
- 430 *Načeradský* Josef, farář v Radostíně u Vel. Meziříče, č. dipl. 747. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Náhlavský* Vincenc, dr. boh., probošt kapit. u Všech Svatých v Praze, č. dipl. 23. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 10. prosince 1891.
- * *P. Napp* Cyril, O. S. A., opat u sv. Tomáše na Starém Brně, č. dipl. 652. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 431 *Nápravník* Vinc., farář v Kování u Bělé, č. dipl. 345. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Navrátil* Karel, farář u sv. Jindřicha v Praze, č. dipl. 218. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 14. září 1887.
- 432 *Nedoma* Jan, kons. rada, farář v Osově Bytešce u Vel. Meziříče, č. dipl. 570. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 433 *Msg. Němeček* Josef, kons. rada, b. vikář etc., děkan v Loukově u Mnich. Hradiště, č. dipl. 122. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 434 *Nepil* Jan, farář v Strmilově u Jindř. Hrad., č. dipl. 333. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 435 *Neumann* Bedřich, farář v Hroznětíně, č. dipl. 1287. Přist. r. 1860. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *P. Neumann* Vojtěch, O. Cruc. profesor akad. gymn. v Praze, č. dipl. 430. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 26. listopadu 1880.
- * *Neužil* Jakub, rolník v Tuřanech u Brna, č. dipl. 750. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Nídl* Ferd., majitel domu v Olomouci, č. dipl. 1022. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- 436 *Niklas* Osvald, kons. rada, farář v Zárošicích u Kyjova, č. dipl. 803. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Nohel* Tomáš, rolník v Blažejovicích, fara Tvarožná u Brna, č. dipl. 969. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Nováček* Josef, správce panství v Nových Hvězdicích, u Bučovic, č. dipl. 818. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Novák* Antonín, arcikněz, děkan ve Veliši, č. dipl. 41. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 5. února 1891.
- † *Novák* Josef, farář v Kněžicích u Král. Městce, č. dipl. 728. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Král.) † 25. května 1892.
- 437 *Novák* Josef, katecheta v Lokti, č. dipl. 1317. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 438 *Novák* Pelhřim, č. kanovník, děkan b. vikář etc. v Novém Městě nad Metují, č. dipl. 156. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Král.)
- † *Novák* Tomáš, farář v Libšici u Prahy, č. dipl. 88. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha) † 1. srpna 1876.
- 439 *Novák* Václav, vik. tajemník, děkan v Jiníně u Strakonice, č. dipl. 734. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 440 *Novák* Václav, vik. tajemník, farář ve Veselí n. Lužnici, č. dipl. 737. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- * *Novotný* Jakub, domácí kaplan kn. Schwarzenberga v Třeboni, č. dipl. 246. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl.
- † *Novotný* Jan, redemptorista v Litvli, č. dipl. 219. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 21. pros. 1892.
- 441 *Novotný* Jan, farář Sokolnický na odpoč. v Brně, č. dipl. 605. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Novotný* Jan, farář, redaktor „Hlasu“, č. dipl. 789. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Novotný* Josef, bisk. vik. tajemník, děkan v Olš. Jeníkově, č. dipl. 548. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 442 *Novotný* Josef, kooperátor v Cetvinách u Kaplice, č. dipl. 1575. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Novotný* Martin, k. a. rada, děkan etc., farář u sv. Martina ve Strážnici, č. dipl. 365. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 11. února 1893.
- 443 *Novotný* Vinc., kons. rada, b. vikář v Dolní Krupě u Něm. Brodu, č. dipl. 834. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Nožička* Jan Al., děkan v Čáslavi, č. dipl. 508. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Nožička* Josef, farář v Křinci u Nymburka, č. dipl. 440. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 4. dubna 1870.

- 444 *Nykles* Václ., konsist. rada etc. farář u sv. Štěpána v Praze, č. dipl. 442. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 445 P. *Nývelt* Method, O. Praem. b. notář, převor v Želivě, č. dipl. 817. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 446 *Obdržálek* Innocent, kooperátor ve Frenštátě č. dipl. 1577. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Očadlík* Jindřich, kooperátor v Mostkovicích u Prostějova, č. dipl. 1106. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 21. prosince 1882.
- 447 *Ohárek* Václav, kons. rada, okr. děkan etc., farář v Dol. Dubňanech u Hodonína, č. dipl. 1042. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Okáč* Michael, farář ve Chválkovicích u Vyškova, č. dipl. 378. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † r. 1872.
- 448 *Omasta* Karel, č. kanovník, okr. děkan etc., farář ve Vel. Újezdě, č. dipl. 289. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 449 *Opatrný* Frant., emer. farář Senomatský v Horních Bečkovcích, č. dipl. 1065. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 450 *Opřl* Bohumil Václav, farář v Modlanech u Bohusdova, č. dipl. 1021. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 451 *Ošťádal* František katecheta v Lítovli, č. dipl. 1265. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 452 *Otahal* Ondřej, farář v Karlovci u Dvorce, č. dipl. 1024. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 453 *Oli* Jan, farář v Tršicích u Lipniku, č. dipl. 1002. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 454 *Oehm* Vinc., dr. boh., gymn. profesor v Příbrami, č. dipl. 1156. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Osoba* Josef, kaplan v Hosině, č. dipl. 362. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 455 *Pablásko* Prokop, farář v Hořepniku, č. dipl. 298. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 456 *Padalík* Frant., kons. rada, okr. děkan etc., farář v Opatově u Třebíče, č. dipl. 631. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 457 P. *Pacholík* Gabriel, kněz řádu sv. Benedikta v Solnohradě, č. dipl. 1272. Přist. r. 1879. Zapl. 50 zl.
- † *Pachta* Bartol., farář v Rynarci, č. dipl. 30. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Palánek* Jan, děkan v Sobotce, č. dipl. 255. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 10. října 1832.
- † *Paleček* Frant., farář v Studnicích u Vyškova, č. dipl. 574. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † r. 1871.
- † *Palíšek* Frant., kaplan ve Znojmě, č. dipl. 984. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 14. května 1880.

- 458 *Palla* Frant., farář v Otr kovicích u Napajedel, č. dipl. 1105. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 469 *Pandula* Václav, farář ve Valtrovicích u Znojma, č. dipl. 368. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Panz* Matěj, farář v Košetících, č. dipl. 220. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 460 *Papoušek* Karel, kons. rada, okr. děkan etc., farář u sv. Martina v Třebíči, č. dipl. 411. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 461 *Páral* Ant., kons. rada, farář v Ořechovém u Brna, č. dipl. 575. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 462 *Paral* Frant., farář na odpoč. v Dol. Bojanovicích u Hodonína, č. dipl. 223. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 463 *Páral* Sebastian, administrátor ve Slavkově, č. dipl. 1574. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 464 *Parobek* Jan, viceděkan etc., farář v Uh. Brodě, č. dipl. 953. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 465 *Paták* Frant., farář v Uhřetěvsi, č. dipl. 68. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 466 *Paták* Ign., vik. tajemník, děkan v Miroticích, č. dipl. 142. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Pátek* Bernard, jubilar, kons. rada, farář v Křtinách u Brna, č. dipl. 585. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 6. května 1892.
- * *Pavel* Michael, klerik cisterc. ve Vyšším Brodě, č. dipl. 644. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 467 *Pavelka* Pavel, farář na odpoč. v Lišni u Brna, č. dipl. 927. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Pavla* Jan, farář ve Vetlí u Roudnice, č. dipl. 773. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 27. července 1886.
- 468 *Pavlíček* Frant., farář v Petrovicích u Osoblavy, č. dipl. 1165. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Pazderka* Josef, farář v Kateřinkách u Opavy, č. dipl. 276. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 3. dubna 1892.
- 469 *Pazdírek* Frant., farář ve Studené Loučce u Mohelnice, č. dipl. 1011. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 470 *Pecina* Ignát, kons. rada, okr. děkan v Boskovicích, č. dipl. 1115. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 471 *Pešek* Jan, okr. děkan farář ve St. Jičíně, č. dipl. 401. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Pečenka* Josef, děkan v Dolním Újezdě u Litomyšle, č. dipl. 632. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 24. ledna 1890.
- † *Pecháček* Frant., jubilar, děkan Meziříčský na odpoč. v Dobrušce, č. dipl. 37. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 31. března 1885.

- 472 P. *Pejšoch* Ludolf, O. Praem., administrátor fary ve Vojslavicích u Humpolce, č. dipl. 824. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 473 *Pejša* Karel, katecheta v Sedlčanech, č. dipl. 1778. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 474 *Pek* Frant., farář v Luštěnicích u Ml. Boleslavi, č. dipl. 865. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 475 *Pekář* František, dr. bohosl., vychovatel ve Vosově u Hořovic, č. dipl. 1946. Přist. r. 1893. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 576 *Pelikán* Frant., vik. tajemník a farář v Louňovicích pod Blaníkem, č. dipl. 346. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * P. *Pelíkovský* Pavel, kněz z řádu Františkánů v Hájků, č. dipl. 46. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 477 *Penc* Antonín, katecheta na Kladně, č. d. 1528. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Perůtka* Vojt., gymn. katecheta v Uherském Hradišti, č. dipl. 290. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 478 *Peter* Florian, farář ve Sklenné u Svitavy, č. dipl. 827. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 479 *Peterka* Jakub, kons. rada, děkan v Ševětíně u Třeboně, č. dipl. 192. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 480 *Petr* Lubomír, kaplan v Sedlci u Karlových Varů, č. dipl. 1529. Přist. r. 1858. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 481 *Petr* Probus O. S. F. bratr laik v Jindř. Hradci, č. dipl. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 482 *Petráš* Antonín, spirituál bisk. semináře v Král. Hradci, č. dipl. 1780. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 483 *Petráš* Frant., farář v Bylavsku u Bystřice pod Hostýnem, č. dipl. 262. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Petržel* Frant., farář v Ohrozimi u Pílmova, č. dipl. 619. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 1. června 1879.
- 484 *Petržilka* Josef, farář v Kounově u Žatce, č. dipl. 1322. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Petrík* Josef, farář v Zaboří u Blatné, č. dipl. 189. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 18. září 1885.
- † *Peuker* František, děkan v Pelhřimově, č. dipl. 467. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 21. ledna 1892.
- † *Pevný* Václ., farář ve Starém Sedle u Vorlíka, č. dipl. 361. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 18. května 1893.
- 485 *Pfaußer* Tomáš, farář v Kramži u Krumlova, č. dipl. 1131. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Picka* Alois, tovární úředník v Dolních Kounicích, č. dipl. 968. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 27 srpna 1884.

- 486 *Picka* Jan, kaplan v Budyni, č. dipl. 1416. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 487 *Pinkava* Frant., profesor učit. ústavu v Olomouci, č. dipl. 933. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 488 *Pinkoševský* František, katecheta na Smichově, č. dipl. 1674. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 489 *Pírek* Jan, farář v Nové Lhotě u Hodonína, č. dipl. 1009. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 490 *Pixa* Jos., farář ve Vejvanovicích, u Hrochova Týnce, č. dipl. 498. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- * *Plaček* Václav, farář v Mitrovicích, č. dipl. 96. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 491 *Plachý* Ferd., b. notář, děkan v Žebráce, č. dipl. 197. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 492 *Plažil* Jos., farář v Pozdni u Slaného, č. dipl. 640. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Plevka* Jan, arciděkan v Plzni, č. dipl. 420. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 12. června 1889.
- † *P. Plch* Cornelius, kněz Tov. Ježíšova v Travníku v Bosně, č. dipl. 1100. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. † 1889.
- * *Plotěný* Matouš, rolník v Jiřkovcích, fara Šlapanice u Brna, č. dipl. 1049. Přist. r. 1869. Zaplatil 40 zl. (Brno.)
- * *Podobský* Vojtěch, kaplan v Lysé, č. dipl. 762. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Pohořelý* Josef, děkan v Nové vsi u Kolína, č. dipl. 761. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 27. března 1887.
- 493 *Pohunek* František, kaplan u sv. Štěpána v Praze, č. dipl. 1242. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 494 *Pochyba* Jos., č. kanovník, b. vikář, děkan v Nových Hradech u Vys. Mýta, č. dipl. 297. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 495 *Podlaha* Antonín, dr. boh., adjunkt bohosl. fakulty v Praze, č. dipl. 1434. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 496 *P. Podlaha* Antonín, kněz ř. kapucín. v Olomouci, č. dipl. 1578. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 497 *Podlaha* Jan, kaplan ve Volyni, č. dipl. 1685. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 498 *Poimon* František, jubilár, kons. rada, děkan Dešenský na odpoč. v Polné, č. dipl. 21. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Pokorný* Ferd., kons. rada, b. vikář, farář v Křakově u Horš. Týna, č. dipl. 132. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 1. května 1891.
- 499 *Pokorný* Jan, kaplan v Luhačovicích, č. dipl. 1470. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- * *Poláček* Jan, obuvník v Nové Vsi v Doln. Rak., č. dipl. 715. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Sv. Hyppolit.)
- † *Polách* Josef, kons. rada a děkan ve Zvoli, č. dipl. 434. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 28. listop. 1887.
- 500 *Polách* Tomáš, viceděkan, farář v Drahanovicích u Olomouce, č. dipl. 1033. Přist. r. 1869. Zapl. 45 zl. (Olom.)
- 501 *Polanecký* Vojtěch, kn. arcib. notář, farář v Poříčanech u Č. Brodu, č. dipl. 513. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Pomajzl* Frant., děkan ve Vetlé u Roudnice, č. dipl. 336. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 14. října 1893.
- 502 *Pomrhnec* Josef, farář ve Strážišti u Plzně, č. d. 1464. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Ponč* Ignát, bohosl. v Olomouci, č. dipl. 1374. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 503 *Pop* Josef, farář ve Zlatnících u Jilovéhoho, č. dipl. 479. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 504 *Porazil* Frant., kaplan v Piňovicích u Šternberka, č. dipl. 1166. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 505 *Pospěch* Josef, farář ve Chvalkovcích u Vyškova, č. dipl. 591. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 506 *Pospíšil* František, kaplan v Jesenici u Č. Skalice, č. dipl. 1448. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 507 *P. Pospíšil* Gerard, administrátor fary v Orlově ve Slezsku, č. dipl. 924. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Vratislav.)
- 508 *Msg. Pospíšil* Jan, dr. bohosloví, kons. rada, okr. děkan a arcikněz ve Bzenci, č. dipl. 114. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 509 *Pospíšil* Josef, farář v Lužci n. Cidl., č. dipl. 1845. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 510 *P. Pospíšil* Kamil, kněz řádu kapucinského v Olomouci, č. dipl. 2021. Přist. r. 1894. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 511 *Postřihač* Antonín, kaplan u sv. Mikuláše v Praze, č. dipl. 1570. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 512 *Poléhník* Alois, farář v Častolovicích u Kostelce n. Orl., č. dipl. 493. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 513 *Polůček* Josef, kons. rada, farář v Hulině, č. dipl. 263. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 514 *Msg. Potting* hrabě Eman., probošt kapitoly v Olomouci, č. dipl. 551. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Praysler* Michael, farář v Tatobytch u Turnova, č. dipl. 161. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 25. prosince 1876.

- 515 *Pražák* Frant., vik. tajemník a děkan v Červ. Řečici, č. dipl. 540. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 516 *Preininger* Karel, farář v Obráství u Mělníka, č. d. 1768. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 517 *Prieher* Jan, katecheta ve Vodňanech, č. dipl. 1223. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 518 *P. Procházka* Gilbert, O. S. F. guardian ve Slaném, č. dipl. 1306. Přist. r. 18-1. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Procházka* Jakub, kons. rada, řídítel u Voršilek v Brně, č. dipl. 152. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 22. září 1893.
- 519 *Procházka* Jakub, kaplan ve Křtinách u Brna, č. d. 1644. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 520 *P. Procházka* Konstantin, cona. rada, převor dominikánův ve Znojmě, č. dipl. 658. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Msg. Procházka* Matěj, dr. bohosl., kanovník, gym. profesor v Brně, č. dipl. 29. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 26. listopadu 1889.
- 521 *Procházka* Matěj, kons. rada, gymn. profesor na odp. v Budějovicích, č. dipl. 1212. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Procházka* Vinc., bisk. vikář a děkan v Kosmonosích, č. dipl. 76. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 20. února 1874.
- † *Prokeš* Ant., duch. správce na odpoč. ve Vosečanech u Sedlčan, č. dipl. 344. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 11. května 1878.
- 522 *Prskavec* Josef, farář v Oužicích u Uhl. Janovic, č. dipl. 1293. Přist. r. 1860. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 523 *Prucek* Josef, farář ve Štáblovicích u Opavy, č. dipl. 230. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 524 *Prusík* Tomáš, farář Oužický na odpoč. v Břežanech, č. dipl. 1177. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 525 *Pruša* Anton., farář ve Vrbně nad Lesy, č. d. 210. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Přehnil* Frant., deficient v Hranicích na Mor., č. dipl. 997. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 29. pros. 1876.
- 526 *Převrátíl* Frant., vik. tajemník a farář v Tachlovicích, č. dipl. 183. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 527 *Příkop* Frant., profesor paedagogia v Jičíně, č. dipl. 1129. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 528 *Přivřel* Jak., farář v Želči u Vyskova, č. dipl. 1017, Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 529 *Pšenčík* Josef, kaplan v Dubuu Olomouce, č. dipl. 918. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 530 *Pláček* Jan, farář v Metylovicích u Místku, č. dipl. 1204. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- 531 *Plóček* Josef, farář ve Všeradících u Hořovic, č. d. 1440. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 532 *Pláček* Josef, beneficiát v Brandýse n. L., č. dipl. 1494. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 533 *Plátník* Vojt., farář v Horní Volmavě u Domažlic, č. dipl. 468. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 534 *P. Fuchta* Jos. Ord. Cruc., farář v Klučenicích u Vorlíka, č. dipl. 1119. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 535 *P. Pytlík* Kosmas, kněz ř. Praem. v Želivě, č. dipl. 1687. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 536 *Radimský* Josef, kněz diecése Král.-Hradecké v Oubislavicích u N. Paky, č. dipl. 1234. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl.
- † *Rádlo* Frant., jubilár, farář v Postupicích, č. dipl. 322. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha) † 19. července 1883.
- † *Raiman* Fr., b. notář, vik. tajemník, farář v Uhelné Příbrami pp. Golč.-Jeníkov, č. dipl. 369. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 14 února 1880.
- † *Rajský* Ant., farář Slatiňanský na odpoč. v Jičíně, č. d. 311. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 28. července 1893.
- † *Rajský* Jan, děkan Svojšický na odpoč., č. dipl. 81. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 22. února 1890.
- 537 *Raška* Jan, profesor bohoslovi v Budějovicích, č. d. 300. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 538 *Frá Rathouský* Jos., farní administrátor ve Walkensteině, č. dipl. 639. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Sv. Hyppolit.)
- 539 *P. Rathouský* Rafael, O. Praem., profesor na paedagogiu v Chebu, č. dipl. 68. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Regner* Bern., farář v Bystřici, č. dipl. 572. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl.
- 540 *Rejšek* Tomáš, ředitel pachol. semináře v Budějovicích, č. dipl. 1442. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 541 *Rendl* Leonard, voj. kaplan v Roveredo v Tyrolsku, č. dipl. 1669. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl.
- 542 *Rezek* Anton., dr. filoz., universitní profesor v Praze, č. dipl. 1267. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 543 *Richter* Augustin, farář v Chroustovicích u Vys. Mýta, č. dipl. 741. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 544 *Ritter* Ferdinand, osob. děkan v Hosině, č. dipl. 39. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Rivola* Kar., vikář při domě v Brně, č. dipl. 906. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 23. března 1880.
- 545 *Msg. Rodler* Adolf, kanovník v Budějovicích, č. dipl. 1702. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Buděj.)

- 546 *Roháček* Fabian, kons. rada, okr. děkan a farář ve Fryšavě u Znojma, č. d. 1168. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Rojek* Karel, kons. rada, děkan v Budyni, č. dipl. 15. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praba.) † 11. srpna 1877.
- 547 *Rojko* Ondřej, farář v Antafalvě v Uhrách, č. dipl. 446. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl.
- 548 *Rosecký* Václav, kaplan v Dubenci, č. dipl. 1449, Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 549 *Rošický* Frant., probošt v Roudnici, č. d. 128. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 550 *Roškol* Jan, k. a. vikář, děkan v Počepicích u Sedlčan, č. dipl. 377. Přist. r. 1864. Zapl. 40zl. (Praha.)
- † *Rošlapil* Josef, děkan na odp. v Dobrušce, č. dipl. 16. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. † 10. října 1888. (Kr. Hrad.)
- 551 *P. Rožat* Václav, O. Cruc., kaplan ve St. Kníně u Dobříše, č. dipl. 1450. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 552 *Ruprecht* Frant., kons. rada, profesor na paedag. v Brně, č. dipl. 319. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Rusek* Aug., soukeník ve Vyškově, č. dipl. 756, Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 553 *Rutka* Jan, děkan v Sobotce, č. dipl. 372. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Růžicka* Josef, farář v Kuněticích, č. dipl. 596. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 9. února 1890.
- 554 *Frà Ryčan* Václav, farní administrátor v Podsrpu u Strakonice, č. dipl. 1216. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 555 *Ryduan* Josef, dr. bohosl., farář v Kostomlatech u Nymburka, č. dipl. 1080. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Rys* Frant., farář v Černíkovcích u Rychnova nad Kn., č. dipl. 743. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 6. března 1891.
- 556 *P. Ryšánek* Jan, kněz Tovar. Ježíšova v Praze, č. dipl. 954. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 557 *Rěhák* Karel, dr. bohosl., farář u sv. Ducha v Praze, č. dipl. 863. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Režec* Frant., farář v Litni u Berouna, č. dipl. 65. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 25. ledna 1880.
- 558 *Rěha* Frant., farář v Levině u N. Paky, č. dipl. 911. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Kr. Hradec.)
- † *Rěhánek* Jan, jubilár, b. notář, děkan v Malém Boru,

- č. dipl. 143. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 19. července 1885.
- 559 *Ríhánek* Jan, praefekt k. a. konvinktu v Příbrami, č. dipl. 1341. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 560 *Sál* Václav, farář v Lánech u Pardubic, č. dipl. 1280. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Salát* Ign., dr. boh., farář v Kování u Bělé, č. dipl. 444. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. Litom.) † 10. září 1891.
- 561 *Samek* Matěj, kaplan na Proseku, č. dipl. 1779. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Sankot* Josef Jan, farář v Radkově u Telče na Moravě, č. dipl. 225. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl.
- 562 *Sasínek* Frant. V., kněz spisovatel v Turč. sv. Martině v Uhrách, č. dipl. 821. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl.
- * *Salora* Frant., farář v Horních Bojanovicích u Hustopeče, č. dipl. 614. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 563 *Sauer* Alfons, gymn. profesor v Uh. Hradišti, č. d. 1310. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 564 *P. Sauer* Bruno, O. Praem., kaplan v Jihlavě, č. dipl. 1391. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 565 *Sauer* Ign., farář v Napajedlech, č. dipl. 615. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 566 *Sedláček* Jan Cyr., farář v Únanově u Znojma, č. dipl. 312. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 567 *Sedláček* Jan, farář ve Špičkách u Hranic, č. dipl. 402. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 568 *Sedláček* Jan, dr. filos., profesor na reálce v Trutnově, č. dipl. 1430. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 569 *Sedláček* Jaroslav, dr. boh., supl. profesor na universitě v Praze, č. dipl. 1581. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 570 *Sedláček* Tomáš, kons. rada, farář v Pačlavicích u Kojetína, č. dipl. 835. Přist. r. 1866. Zapl. 45 zl. (Olom.)
- 571 *Sedlák* Jan, dr. boh., kancléř kn. a. konsistoře, metrop. kanovník v Praze, č. dipl. 1184. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 572 *Sedlák* Jan, kaplan v Třeboníně u Čáslavi, č. dipl. 1662. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Segel* Jan, duch. správce v Jezernici, č. dipl. 688. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 29. října 1889.
- † *P. Sekera* Jindřich, piarista, gymnasiální profesor v Praze, č. dipl. 1466. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 13. pros. 1893.
- 573 *Seyvaller* Frantůšek, farář v Černisku u Březnice, č. dipl. 1290. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- † *Sika* Jan, spiritual b. semináře v Budějovicích, č. dipl. 134. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 1871.

- † *Šimenec* František, farář na odpočinku, adm. na Skalce v Praze, č. dipl. 102. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 15. října 1886.
- 574 *Skácel* Jan, voj. kurat v Bosně, č. dipl. 962. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Skála* Gracian, bohoslovec v Praze, č. dipl. 504. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl.
- 575 *Skalický* Jan, b. vikář, farář v Újezdě u Chocně, č. dipl. 485. Přist. r. 1864. Zapl. 50 zl. (Kr. Hrad.)
- * *Skočovský* Josef, farář ve Velkých Němčicích u Židlochovic, č. dipl. 576. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 576 *Skokan* Antonín, kons. rada, děkan v Zásnukách, č. dipl. 660. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Skopalík* Karel, farář ve Vlčnově u Uh. Brodu, č. dipl. 542. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 28. října 1893.
- 577 *Skorosal* Josef, rolník v Lišni na Moravě, č. dipl. 1257. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 578 *Skřivánek* Jiří, farář v Kosové Hoře, č. dipl. 337. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Slaviček* Antonín, probošt kapituly ve St. Boleslavi, č. dipl. 1488. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 3. července 1893.
- 579 *Slavík* Jakub, farář v Malenovicích u Zlína, č. dipl. 1004. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 580 *Slavík* Karel, suppl. profesor bohosloví v Budějovicích, č. dipl. 1308. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 581 *Slavík* Václav, k. a. vikář, děkan v Berouně, č. dipl. 74. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Smaženková* Terezie, hospodyně na faře ve Veselí u Hradiště, č. dipl. 843. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 6. ledna 1886.
- 582 *Smělý* Josef, farář v Ratenicích u Poděbrad, č. dipl. 1228. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Smolík* Rupert, O. S. B., dr. bohosl., opat v Břevnově, č. dipl. 133. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 22. srpna 1887.
- 583 *Smrč* Frant., farář ve Vel. Lohovicích u Zbirova, č. dipl. 1462. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 584 *Smutný* Jan, soused v Nemojanech, fara Luč u Vyškova, č. dipl. 240. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 585 *Snopek* Frant., farář v Blazicích u Bystřice, č. dipl. 1151. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 486 *Sohn* Christ., farář v Čebíně na odpoč. ve Vídni, č. dipl. 67. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Sojka* Frant., kaplan ve Zlonicích, č. dipl. 1161. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 16. října 1882.

- 587 *Soldát* Alois, dr. bohosl., vicerektor k. a. semináře v Praze, č. dipl. 2015. Přist. r. 1893. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 588 *Solfrouk* Ant., duchovní správce v Řepích u Prahy, č. dipl. 1340. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Soukop* Jan, farář v Doubravici u Blánska. č. dipl. 425. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 26. března 1892.
- 589 *Soukup* Jan, farář v Husinci, č. dipl. 1255. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 590 *Soukup* Jan, dr. a profesor bohoslovi v Hradci Králové, č. dipl. 1459. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 591 *Sova* Frant., kooperátor v Dřevohosticích u Bystřice, č. dipl. 1417. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 592 *Spáčil* Josef, kons. rada, okr. děkan, farář ve Trtěnicích u Mor. Krumlova, č. dipl. 677. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 593 *Spáčil* Josef, kooperátor ve Val. Meziříčí, č. dipl. 1312. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 594 *Sponar* Jakub, spiritual b. semin. v Budějovicích, č. dipl. 1185. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 595 *Srdínko* Fr nt., kanovník ve Št. Boleslavi, č. dipl. 25. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 596 *Staneček* Dominik, zám. kaplan na Hukvaldech, č. dipl. 1172. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Msg. Stárek* Jan, dr. a profesor bohoslovi, č. kanovník, č. dipl. 19. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 11. listopadu 1883.
- 597 *Starosta* Karel, k. a. notář, farář ve Štolmíři u Č. Brodu, č. dipl. 288. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 598 *Stejskal* Václav, kaplan u sv. Mikoláše v Praze, č. dipl. 1339. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 599 *Slojan* Ant., kons. rada, farář v Dražovicích u Vyškova, č. dipl. 1195. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 600 *Strak* Jan, farář ve Staré Vsi u Šternberka, č. dipl. 403. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 601 *Straka* Adolf, zám. kaplan, ve Větrném Jeníkově u Humpolce, č. dipl. 759. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 602 *Straka* František, farář v Nedvědicích u Tišnova, č. dipl. 751. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 603 *Straka* Vojtěch, farář ve Velkých Pečicích u Příbrami, č. dipl. 1159. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 604 *Strouhal* Ignác, viceděkan, farář v Dolanech u Olomouce, č. dipl. 250. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 605 *Střelec* Innocenc, farář na Strání u Uherského Brodu, č. dipl. 854. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- † *Stříbrnský* Ignác, farář v Malých Němčicích u Hustopeče, č. dipl. 579. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 26. května 1885.
- 606 *Studený* Frant., administrátor ve Studnicích u Vyškova, č. dipl. 904. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Stuchlý* Eduard, jubilár, kons. rada, děkan v Podivíně, č. dipl. 186. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 14. května 1892.
- 607 *Suchánek* Antonín, kons. rada etc., řídítel semináře v Král. Hradci, č. dipl. 374. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 608 *Suchánek* Marcelin, fundatista v Březové u Svitavy, č. dipl. 277. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 609 *Suchoradský* Antonín, katecheta v Libni, č. dipl. 1661. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 610 *Surma* Moric, kaplan v Moravičanech u Mohelnice, č. dipl. 1205. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Sušický* Frant., jubilár, farář na odpoč. v Konešíně u Brna, č. dipl. 603. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 25. dubna 1890.
- 611 *Švátek* Josef, kaplan v Mutovicích u Rakovníka, č. dipl. 1530. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Svoboda* Eduard, katecheta v Dol. Meidlingu u Vídně, č. dipl. 764. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 8. srpna 1893.
- 612 *Svoboda* Frant., kaplan v Kuřimi, č. dipl. 604. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) (*)
- 613 *Svoboda* Frant., farář v Klášteře Hradisku u Olomouce, č. dipl. 1162. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 614 *Svoboda* Josef, b. notář, děkan v Turnově, č. dipl. 146. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 615 *Svoboda* Josef, farář v Čihošti u Ledče, č. dipl. 893. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 616 *Svoboda* Josef, kaplan na Slivici u Příbrami, č. dipl. 1679. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 617 *Sychra* Josef, farář ve Sloupě u Blánska, č. dipl. 1348. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 618 *Sýkora* Jan Lad., dr. a profesor bohosloví v Praze, č. dipl. 1200. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 619 *Sýkora* Josef, farář v Ovčárech u Kolína, č. dipl. 1144. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Sylva-Taroucca* hrabě Bedřich, č. kanovník Vyšehradský, kons. rada arcid. Olomoucké, č. dipl. 641. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 23. červ. a 1881.
- 620 *Msg. Symerský* Antonín, dr. bohosl., farář v Oseku u Lipníka, č. dipl. 935. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- † *Šafránek* Josef, jubilar, b. notář, děkan v Chlumci n. Cidl., č. dipl. 663. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 16. května 1880.
- 621 *Šamánek* Frant., emer. farář, fundatista v Opavě, č. dipl. 806. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 622 *P. Sandera* Klement, O. Praem., vik. tajemník etc., děkan v Humpolci, č. dipl. 512. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 623 *Šebe a* Eduard, farář v Kájově u Krumlova, č. dipl. 1214. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 624 *Sebesták* Jan, farář v Černotíně u Hranic, č. dipl. 1018. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 625 *Šeferna* Frant., farář ve Skalici u Ondřejova, č. dipl. 533. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Šeps* Ant., katecheta v Heřmanově Městci, č. dipl. 780. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 626 *P. Šelka* Salesius, O. Praem., kaplan v Milevsku, č. dipl. 1384. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 627 *Sildberger* Josef, farář v Břeclavi, č. dipl. 414. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 628 *Šilený* Václav, kaplan v Netolicích, č. dipl. 1319. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 629 *Šimáček* Vojtěch, katecheta v Plzni, č. dipl. 1531. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 630 *Šimánko* Václav, dr. a profesor bohosloví v Budějovicích, č. dipl. 1703. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Šimbera* Tomáš, farář v Myslibořicích, č. dipl. 556. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † r. 1885.
- * *Šimbera* Matouš, farář v Červené Lhotě, u Třebíče, č. dipl. 571. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 631 *Šimek* Ant., farář v Osvětimanech, č. dipl. 899. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Šimek* Frant., kaplan v Dubanech u Králic, č. dipl. 1309. Přist. r. 1881. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 10. července 1886.
- 632 *P. Šimon* Josef, Ord. Cruc., kaplan u sv. Petra v Praze, č. dipl. 1480. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 633 *Šindel* Jan, farář v Hoštýně u Zábřeha, č. dipl. 1176. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 634 *Schindler* Frant., gymn. profesor v Kroměříži, č. dipl. 1150. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *P. Schindler* Laetus, O. S. Fr. guardian v Tachově, č. dipl. 1443. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 4. března 1894.
- † *P. Šírek* Arnošt, O. Praem., opat v Nové Říši, č. dipl. 212. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 14. listop. 1868.
- † *Škampa* Alois, farář v Kojeticích u Prahy, č. dipl.

158. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 31. července 1879.
- 635 P. *Škarda* Stanisl., O. Praem., dr. bohosl., děkan v Mariánských Lázních, na odpoč. v Teplé, č. dipl. 532. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 636 *Škoda* Karel, konsist. protokolista v Král. Hradci, č. dipl. 1406. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
† *Škorpík* Frant., dr. filos., okr. děkan, farář v Kučerově u Vyškova, č. dipl. 253. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 18. ledna 1890.
- 637 *Slégr* Jan, farář ve Slušticích u Č. Brodu, č. dipl. 1179. Přist. r. 1874. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 638 *Schlögel* Adolf, děkan v Bohdánči u Pardubic, č. dipl. 257. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
† *Šmat* Frant., spiritual škol. sester v Horažďovicích, č. dipl. 364. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 1. července 1889.
- * *Schmelzer* Filip, učitel ve Zvoli, fara Vrané u Zbraslavi, č. dipl. 651. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
† *Schmid* Václav, vychovatel u knížete Windischgratzze v Brně, č. dipl. 166. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 1. října 1883.
- † *Šmídek* Karel, gymn. profesor v Brně, č. dipl. 116. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 1. října 1878.
- 639 *Schmidt* Ferdinand, kaplan ve Stráži u Boru, č. dipl. 1692. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 640 P. *Schmidt* Lohel, O. Praem., inspektor panství v Hradisku u Davle, č. dipl. 960. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Praha.)
† *Šmigmator* Jan, koop. v Mutěnicích u Hodonína, č. dipl. 447. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † r. 1867.
- 641 Fr. *Šmika* Jan, ●. Mel., kaplan v Horažďovicích, č. dipl. 1273. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 642 *Šnajdar* Ant., farář v Albrechticích u Příboru, č. dipl. 1149. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Olom.)
* *Šnajdr* Václav, rolník ve Skoronicích, fara Milotice u Kyjova, č. dipl. 716. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 643 *Šnedarova* Tekla, manželka rolníka v Němčicích, fara Ivančice, č. dipl. 986. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 644 P. *Schneedorfer* Lev, O. Cist. dr. bohosl., universitní profesor v Praze, č. dipl. 645. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 645 *Schneider* Karel, farář v Břiství u Č. Brodu, č. dipl. 1320. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Praha.)
* *Šnep* Josef, jubilár, farář Zlichovský na odpočinku

- v Praze, č. dipl. 642. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Šneyder* Jakub, kaplan v Domášově u Ivančic, č. dipl. 689. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 - † *Šnoubelt* Vinc., farář v Rosici, č. dipl. 677. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (?) † 7. dubna 1880.
 - † *Šolc* Jan, děkan v Turnově, č. dipl. 144. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.) † r. 1874.
 - † *Scholz* Libor, kněz v Pohořelicích u Hustopeče, č. dipl. 115. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 24. května 1883.
 - † *Scholz* Rudolf, kaplan u sv. Jakuba v Brně, č. dipl. 381. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 15. září 1885.
- 646 *Šorejs* Václav, farář v Bystřici u Libáně, č. dipl. 416. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- * *Sourek* Antonín, c. k. soudní adjunkt v Plzni, č. dipl. 96. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl.
- 647 *Sourek* Jaroslav, kaplan v Červ. Kostelci, č. dipl. 1925. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Špaček* Adam, farář ve Studené u Telče, č. dipl. 215. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 25. května 1884.
- 648 *Špaček* Frant., farář v Doubravici u Blánska, č. dipl. 878. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 649 *Špalek* Frant., k. a. vikář děkan v Městečku u Křivoklátu, č. dipl. 450. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 650 *Špelina* Petr, dr. bohosl., kapit. děkan v Budějovicích, č. dipl. 141. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 651 *Špička* Ferd., kons. rada, okr. děkan, arcikněz v Lomnici u Tišnova, č. dipl. 914. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 652 *P. Špička* Petr, křížovník, kaplan v Dobřichovicích u Zbraslavi, č. dipl. 1338. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Špidla* Frant., farář v Hor. Štěpánově u Jevíčka, č. dipl. 653. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 653 *Šplíchal* Frant., kons. rada, okr. děkan, farář v Petrovicích u Blánska, č. dipl. 1347. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Schreft* Jos., spiritual b. semináře v Brně, č. dipl. 688. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 654 *P. Schreiber* Matěj, kněz řádu kapucinského v Opavě, č. dipl. 1648. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 655 *Srůtek* Josef, kanovník arcijáhen v Kr. Hradci, č. dipl. 18. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 656 *Šťastný* Štěpán, farář v Loučeni u Nymburka, č. dipl. 1126. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Litom.)

- 657 *Šastný* Vladimír, kons. rada, profesor náboženství v Brně, č. dipl. 1380. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 658 *Šedrý* Frant., farář ve Slavětíně u Loun, č. dipl. 1147. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 659 *Štella* Karel, kaplan v Benešově, č. dipl. 1547. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 660 *Štěpánek* Ant., občan v Blažejovicích, fara Tvarožná u Slavkova, č. dipl. 876. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno)
- † *Štěpnička* Ant., č. kanovník, býv. k. a. vikář Budýšský, administrátor na Skalce v Praze, č. dipl. 837. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 31. července 1881.
- † *Štětka* Jaroslav, farář v Předměřicích, č. dipl. 742, Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 10. ledna 1893.
- † *Štifter* Jan, děkan v Horičkách u Č. Skalce, č. d. 131. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 18. března 1893.
- 661 *Štifter* Jos, děkan v Ostružně u Jičína, č. dipl. 656. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 662 *Stolz* Frant., farář v Brozanech u Libochovic, č. d. 1025. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Strof* Ant., deficient v Náchodě, č. dipl. 630. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 23. ledna 1888.
- 663 *Stürzenhofer* Jindřich, farář v Kateřinkách u Opavy, č. dipl. 269. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Šubr* Ant., farář v Lulči u Vyškova, č. dipl. 66. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 1888.
- † *Šula* Václ., farář Šitbořický na odp. v Brně, č. dipl. 802. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 9. ledna 1886
- † *Šulc* Frant., b. vikář, farář v Křivsoudově, č. dipl. 989. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 22. července 1886.
- 664 *Schuster* Karel, katecheta v Příbrami, č. dipl. 1471. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 665 *Švec* Jan Lad., farář v Bohutíně u Příbrami, č. dipl. 1673. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 666 *Švéda* Jan, bisk. vikář, děkan v Prachaticích, č. dipl. 190. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 667 *Švéda* Jan, farář v Určicích u Prostějova, č. dipl. 404. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Švehla* Jakub, farář v Roztokách, č. dipl. 328. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 16. února 1888.
- 668 *Švestka* Karel, farář v Trnávce u Příbora, č. dipl. 1019. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 669 *Šurdlík* Florian, duchovní správce na Mírově na

- Moravě, č. dipl. 1371. Přist. r. 1853. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 670 *Taufser* Frant., kons. rada, okr. děkan v Luhačovicích, č. dipl. 811. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 671 *Tejkl* Václ., farář v Kyšerku, č. dipl. 859. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 672 *Tesař* František, farář v Jedovnicích u Blanska, č. dipl. 1349. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *P. Tesař* Gotthard, kněz ř. kapuc. v Sušici, č. dipl. 858. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 28. dubna 1880.
- 673 *Tesař* Petr, farář v Tlumačově u Hradistě, č. dipl. 936. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 674 *Tesař* Vinc, kons. rada, okr. děkan, farář ve Zvoli u Vyškova č. dipl. 684. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 675 *Tesářík* Frant, kons. rada, okr. děkan, farář v Židlochovicích, č. dipl. 379. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Thomas* Vilím, farář v Kožlanech, č. dipl. 106. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 13. pros. 1874.
- 676 *Thun* Jos. Václ., farář v Ousově u Mohelnice, č. dipl. 260. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 677 *Tichovský* Josef, kaplan v Novém Strašeci, č. dipl. 1469. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 678 *Tichý* Josef, oficiál c. k. místodržitelství na odpoč. v Praze, č. d. 60. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 679 *Tippmann* Karel, univ. docent, profesor na paedagogiu v Praze, č. dipl. 2025. Přist. r. 1894. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 680 *Tobolka* Josef, kooperátor v Dačicích, č. dipl. 1722. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 681 *P. Toman* Karel, křížovník, kaplan v Tachově, č. d. 1457. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 682 *Tomeček* František, novic Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě, č. dipl. 1516. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 683 *Tomíček* Bohumir, kooperátor v Roztokách u Jilemnice, č. dipl. 1686. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.)
- 684 *Trapp* Josef, farář v Dejšině u Plzně, č. dipl. 118. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Trkal* Frant., farář v Rosicích, č. dipl. 121. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.) † 28. října 1885.
- 685 *Trnka* Kar., arcijáhen v Horšově Týně, č. dipl. 481. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- * *Tříška* Václ., koop. v Rychmburku, č. dipl. 492. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Hr. Král.)

- 686 *Tuček* Arnošt, studijní praefekt v chlapeckém semináři v Kroměříži, č. dipl. 1744. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 687 *Tumpach* Josef, dr. bohosloví, docent universitní v Praze, č. d. 1474. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- * *Turner* Jan, dr. a prof. bohosl. v Budějovicích, č. dipl. 284. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 688 *Tyl* Frant., os. farář, archivář na Vorlíce, č. dipl. 636. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 689 *Tyrichler* Jan, vik. tajemník, farář v Přepěřích u Turnova, č. dipl. 324. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- † *Učík* Ant., farář v Markvarticích u Sobotky, č. d. 254. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 25. září 1871.
- † *P. Uher* Isfrid, O. Praem., kaplan v Žatci, č. dipl. 1342. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 26. března 1890.
- 690 *Uhl* Frant., kons. rada, děkan v Lišově u Třeboně, č. dipl. 305. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 691 *Uhliř* Frant., kaplan v Tvarožné, č. dipl. 1153. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 692 *Uhliř* Václav, farář v Jesenici u České Skalice, č. dipl. 1219. Přist. r. 1876. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 693 *Ulč* Josef ve Švýcařích, č. dipl. 1079. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl.
- * *Unzeilig* Ignác, farář v Čenkovcích u Landškrouna, č. dipl. 1181. Přist. r. 1875. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 694 *Urban* Jan, biskupský notář, děkan v Čelákovcích u Brandýsa n. L., č. dipl. 261. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 695 *Urbášek* Frant., farář v Citově u Přerova, č. dipl. 421. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 696 *Vacarda* Jos., katecheta na Smíchově, č. dipl. 1672. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 697 *Vacek* Frant., bisk. vikář, farář v Jeleni u Vysokého Mýta, č. dipl. 375. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hradec.)
- * *Vacek* Jan, kaplan ve Velharticích u Sušice, č. dipl. 458. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- † *Vackář* Josef, děkan v Soběslavi, č. dipl. 191. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 27. srpna 1888.
- 698 *Vaculík* Frant., kons. rada, okr. děkan, farář v Hustopečích u Hranic, č. dipl. 306. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 699 *P. Wagner* Adolf, O. Praem., farní administrátor v Ouhonicích u Unhoště, č. dipl. 630. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- 700 *Wagner* Theodor, koop. v Mor. Ostravě, č. dipl. 1370. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 701 *Vais* Josef, kaplan v Hostivari, č. dipl. 1769. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 702 *Vála* Josef, kons. rada, farář v Diváčích u Hustopeče, č. dipl. 317. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 703 *Vála* Václav, farář v Děpoltovicích u Hroznětína, č. dipl. 1533. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 704 *Valášek* Josef, kaplan v Jilovém, č. dipl. 1487. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 705 *Valenta* Alois, kaplan v Divišově u Vlašimi, č. dipl. 1534. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Váňa* Tomáš, kněz na odpoč., č. dipl. 870. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 17. dubna 1874.
- 706 *P. Vaněček* Fr. Jos., O. S. Fr. Min. kaplan u sv. Jakuba v Praze, č. dipl. 1490. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 707 *Vaněček* Jan, farář ve Višňově u Příbrami, č. dipl. 1465. Přist. r. 1886. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Vaněček* Vinc., exposita v Košřich, č. dipl. 1026. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 2. března 1890.
- 708 *Vaněk* Václav, kons. rada, bisk. vikář, děkan v Zábři u Kolína, č. dipl. 207. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 709 *Vašíček* Václav, rolník v Skoronicích, fara Milotice, u Kyjova, č. dipl. 1054. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 710 *Vavrouš* Jan, farář v Lobkovicích u Brandýsa n. L., č. dipl. 383. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 711 *Wavřínek* Matouš, kaplan v Kornicích u Jevička, č. dipl. 1656. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 712 *Weber* Frant., farář v Miloticích u Kyjova, č. dipl. 204. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 713 *Večeřa* Ant., kooper. v Mostu n. Lit. v Dol. Rakousích, č. dipl. 283. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl.
- 714 *Večeřák* Vinc., kněz diecése Olomoucké v Boskovicích, č. dipl. 406. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- * *Weinbrenner* Emil, kaplan při dómě v Brně, č. dipl. 985. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 715 *Weinlich* Ant., kons. rada, farář ve Vranově u Brna, č. dipl. 621. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 716 *Weiss* Ignát, farář v Chotči u N. Paky, č. dipl. 1407. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Velhartický* Jan, dr. a prof. bobosl. v Praze, č. dipl. 885. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Praha.) † v listop. 1872
- 717 *Velický* Martin, farář v Řičanech, č. dipl. 50. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)

- † *Wenzel* Jakub, farář v Sedlici, č. dipl. 436. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 18 července 1882.
- 718 *Vepřek* Jan, kooperátor v Kokorách u Přerova, č. d. 1297. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 719 *Frá Werner* Ferdinand, kaplan u P. M. Vítězné v Praze, č. dipl. 1511. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Veselák* Ondřej, farář v Pocinovicích, č. dipl. 483. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.) † 19. ledna 1890.
- * *Veselka* Ondřej, O. S. B. adm. fary v Břevnově, č. dipl. 5. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Veselý* Frant., gymn. profesor a provisor semináře v Praze, č. dipl. 228. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 1. února 1875.
- † *Veselý* Josef, kooperátor ve Studené u Telče, č. dipl. 413. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 2. června 1877.
- 720 *Veselý* Josef, farář v Babicích u Mor. Budějovic, č. dipl. 564. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- * *Wiedemann* Josef, kaplan v Kalné u Nové Paky, č. dipl. 634. Přist. r. 1864. Zapl. 50 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Viktorín* Ant., k. a. vikář, farář ve Velkém Újezdě, č. dipl. 236. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 26. dubna 1894.
- 721 *Vildmann* Frant., farář v Sudoměřicích u Bechyně, č. dipl. 474. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 722 *Vilím* Jan, kn. arc. vikář a farář v Bezdědicích u Hořovic, č. d. 57. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 723 *Vimr* Karel, kaplan v Tachlovicích u Unhoště, č. d. 1537. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Vinařický* Karel, první starosta Dědictví, kanovník na Vyšehradě, č. dipl. 14. Přist. r. 1861. Zapl. 50 zl. (Praha.) † 3. února 1869.
- 724 *Wirth* Alois, kaplan v Hostomicích, č. dipl. 1655. Přist. r. 1889. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 725 *Visnar* Karel, dr. a prof. bohosl. kons. rada, ředitel kn. arc. semináře v Olomouci, č. dipl. 1103. Přist. r. 1871. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Vítek* Jan, gymn. profesor ve Strážnici, č. dipl. 117. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 20. října 1882.
- 276 *Vlasák* Frant., farář v Bozejově u Pelhřimova, č. d. 469. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- * *Vlček* Antonín, kaplan v Černoušku u Roudnice, č. d. 1329. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 727 *Vlček* Josef, farář v Č. Heřmanicích u Litomyšle, č. dipl. 1477. Přist. r. 1887. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Voborník* Josef, jubilár, b. notář, děkan v Bukovně u Kosmonos, č. dipl. 302. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 2. ledna 1892.

- 728 *Vodička* Albert, farář v Milonicích u Bučovic, č. d. 795. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 † *Vodrážka* Max., farář ve Zdicích, č. dipl. 26. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 20. června 1889.
- 729 *Vogt* Ant., farář v Šitbořicích u Klobouk, č. dipl. 754. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 730 *Wolff* Karel, farář v Řejpotině u Šumberka, č. dipl. 990. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 731 *Volnout* Frant., farář ve Žlunicích u N. Bydžova, č. dipl. 258. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 732 *Vojáček* Frant., v k. sekretář, farář v Janovicích u Votic, č. dipl. 913. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 733 *P. Vojáček* Václav Method, kněz řádu sv. Benedikta v Emauzích v Praze, č. dipl. 1343. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 734 *Vojnar* Václav, kaplan v Chrudimi, č. d pl. 1295. Přist. r. 1880. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 735 *Vojtěch* Jan, sídelní kanovník v Brně, č. dipl. 239. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 736 *Vojtěch* Karel, farář v Ratškovcích u Hodonína, č. dipl. 794. Přist. r. 1866. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 737 *Wolf* Alois, farář ve Valči, pp. Hrotovice, č. dipl. 359. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 † *Wolf* Alois, farář ve Sloupě, č. dipl. 423. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 3. října 1890.
- 738 *Wolf* Eduard, farář v Holešově, č. dipl. 272. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 739 *Wolf* František, kooperátor v Dolním Weissenbachu (Horní Rakousy), č. dipl. 1415. Přist. r. 1884. Zapl. 40 zl.
 † *Wolf* Tertullián, kněz řádu Františkánů v Turnově, č. ipl. 47. Přist. r. 1861. Zapl. 40 zl. (Litom.) † 1866.
- 740 *Wolf* Theodor, kons. rada, profesor na reálce v Brně, č. dipl. 315. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
 † *Walmann* Frant., kaplan a katecheta v Hustopečích, č. ipl. 409. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 3. dubna 1869.
- 741 *P. Vondráček* Pavel Jan, O. Praem, adm. farní v Hodušině u Milevska, č. dipl. 1337. Přist. r. 1882. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 742 *Voneš* Václav, farář v Kardašově Řečici, č. dipl. 1111. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 743 *Vorel* Václav, arcikněz, děkan v Bechyni, č. dipl. 356. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
- 744 *Voříšek* Fr., katecheta v Plzni, č. dipl. 1157. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 745 *Vrána* Antonín, kons. rada, profesor na reálce v

- Prostějově, č. dipl. 278. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 746 *Vrba* Josef, farář v Klinghartu u Chebu, č. d. 1362. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 747 *Vrtek* Leop., kons. rada, okr. děkan, farář v Šumicích u Uh. Brodu, č. dipl. 628. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 748 *Vrzal* Jan, farář v Heralticích u Třebíče, č. dipl. 648. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 749 *Vřešťal* Antonín, dr. a prof. bohosl. v Praze, č. d. 1767. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- † *Vyhlídal* Jan, farář v Rychalticích u Příbora, č. dipl. 612. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 14. prosince 1882.
- 750 *Vyhlídal* Jan, kooperátor v Jaktáři u Opavy, č. dipl. 1567. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 751 *Vychodil* Jan, kons. rada, farář v Želechovicích u Vyzovic, č. dipl. 1091. Přist. r. 1870. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 752 *Vychodil* Josef, farář v Borotíně u Jevíčka, č. dipl. 1148. Přist. r. 1873. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 753 *Vychodil* Raimund, katech. na pedagogiu v Hradci Král., č. dipl. 1243. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Msg. Vykytál* Josef, kons. rada, okr. děkan, farář v Cholině u Litovle, č. dipl. 124. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 1894.
- † *Vyland* Jan, farář v Nykolčicích u Židlochovic, č. dipl. 578. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † 1875.
- 754 *Vymětal* Theodor, farář v Ježově u Kojetína, č. dipl. 391. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 755 *Vyplél* Frant., farář ve Staré Vsi u Místku, č. dipl. 395. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 756 *P. Vyskočil* Tiburtius, O. S. Fr. Cap., konventuál v Horšově Týně, č. dipl. 920. Přist. r. 1868. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 757 *P. Vysoudil* Alois, O. S. Fr. Min., kaplan v Opavě, č. dipl. 1698. Přist. r. 1890. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 758 *Vytopil* Josef, farář ve Valašském Meziříčí, č. dipl. 779. Přist. r. 1865. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 759 *Zapletal* František, vicedirektor České Koleč v Římě, č. dipl. 1439. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 760 *Záruba* Jan, kaplan v Nebovidech u Kolína, č. dipl. 1361. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad.)
- 761 *Zatloukal* Leopold, farář ve Veřinovicích u N. Jičína, č. dipl. 901. Přist. r. 1867. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- 762 *Zavřel* Ignát, kooperátor v Přerově, č. dipl. 1237. Přist. r. 1877. Zapl. 40 zl. (Olom.)

- 763 P. *Zbrožek* Marian, O. S. B., adm. fary v Ostrovačicích u Ivančic, č. dipl. 988. Přist. 1869. Zapl. 40 zl. (Brno)
- * *Zdobinský* Josef, kaplan v Turnově, č. dipl. 145. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 764 *Zháněl* Ignát, kaplan u sv. Jakuba v Brně, č. dipl. 1381. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 765 *Zháněl* Rudolf, kaplan v Prostoměřicích u Znojma, č. dipl. 1505. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 766 *Mag. Zeibert* Frant., dr. bohosl., praelát, kap. děkan v Brně, č. dipl. 318. Přist. r. 1863. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- 767 *Zelenka* Josef, farář v Nechvalicích u Sedlčan, č. d. 1136. Přist. r. 1872. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 768 P. *Zeman* Antonín, redemptorista, č. dipl. 1397. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl.
- † *Zeman* Mart., farář v Koryčanech, č. dipl. 554. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Olom.) † 6. ledna 1893.
- 769 P. *Zíka* Josef, Ord. Cruc., farář v Živohoušti u Nevěklou, č. dipl. 1276. Přist. r. 1879. Zapl. 40 zl. (Praha)
- † *Zikmund* Václav, c. k. professor na akadem. gymn. v Praze, č. dipl. 172. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.) † 5. října 1873.
- † *Zima* Antonín, kanovník arcijáhen v Kr. Hradci, č. dipl. 527. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Kr. Hrad) † 24. ledna 1890.
- 770 P. *Zima* Jan, kněz řádu sv. Benedikta v Emansích v Praze, č. dipl. 770. Přist. r. 1891. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 771 *Zima* Josef, děkan v Mnichovu Hradišti, č. dipl. 384. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Litom.)
- 772 *Zoubek* Jan, kaplan v Blsku u Vodňan, č. dipl. 1438. Přist. r. 1885. Zapl. 40 zl. (Bud.)
- 773 *Zuman* Vojt., jubilar, k. a. notář, děkan v Račíněvsi u Roudnice, č. dipl. 237. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 774 *Žák* Frant., kaplan na Vi ohradech, č. dipl. 1395. Přist. r. 1883. Zapl. 40 zl. (Praha.)
- 775 *Žaluda* Ant., farář v Jakubovicích u Šilperka, č. dipl. 1012. Přist. r. 1869. Zapl. 40 zl. (Olom.)
- † *Žiturský* Václav, farář v Nemotících u Koryčan, č. dipl. 555. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.) † r. 1869.
- 776 *Životský* Ant., čestný kanovník atd, farář v Letovicích u Boskovic, č. dipl. 670. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Brno.)
- † *Žlábek* Frant., děkan v Netolicích, č. dipl. 136. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Bud.) † 27. března 1892.
- 777 *Žlábek* František, farář v Nadějkově, č. dipl. 1941. Přist. r. 1892. Zapl. 40 zl. (Buděj.)

Dodatkem:

- 778 *Bečka Jan*, farář v Jablonci u Mimoně, č. dipl. 1254. Přist. r. 1878. Zapl. 40 zl. (Litom.)
 779 *Berger Barthol.*, farář v Dubném u Budějovic, č. dipl. 470. Přist. r. 1864. Zapl. 40 zl. (Buděj.)
 780 *Bíca František*, katecheta v Rakovnici, č. dipl. 1518. Přist. r. 1888. Zapl. 40 zl. (Praha.)
 781 *Obrátil Vinc.*, konsist. rada, farář v Moštěnicích, č. dipl. 120. Přist. r. 1862. Zapl. 40 zl. (Olom.)
 782 *P. Vaněček Antonín*, O. Cruc., kaplan u sv. Františka v Praze, č. dipl. 2012. Přist. r. 1893. Zapl. 40 zl. (Praha.)

Údové neumírající.

(Viz § 12. stanov.)

- 783 *Akademický členářský spolek* v Praze, č. dipl. 832. Přist. r. 1866. (Darem.)
 784 *Akademie křesťanská* v Praze, č. dipl. 1250. Přist. r. 1878. (Darem.)
 785 *Česká Koleč* v Římě, č. dipl. 1444. Přist. r. 1886. (Darem.)
 786 *Členářská jednota* bohoslovců českých v Litoměřicích, č. dipl. 1861. Přist. r. 1892. Splat. 10 zl.
 787 *Jirsák*, literární jednota bohoslovců v Českých Budějovicích, č. dipl. 1454. Přist. r. 1866. Zapl. 80 zl.
 788 *Knihovna* vyš. gymnasia v Nov. Bydžově, č. dipl. 2023. Přist. r. 1894. Splat. 5 zl.
 789 *Knihovna* c. k. vyš. gymnasia v Mladé Boleslavi, č. dipl. 1445. Přist. r. 1886. Splat. 70 zl.
 790 *Knihovna* c. k. real. gymnasia v Kolíně, č. dipl. 1497. Přist. r. 1887. Zapl. 80 zl.
 791 *Knihovna* c. k. akadem. gymnasia v Praze, č. dipl. 1499. Přist. r. 1887. Zapl. 80 zl.
 792 *Knihovna* c. k. vyš. gymnasia na Nov. Městě v Praze (v Truhlářské ulici), č. dipl. 1678. Přist. r. 1890. Splat. 70 zl.
 793 *Knihovna* real. gymnasia v Třeboni, č. dipl. 1784. Přist. r. 1891. Splat. 40 zl.
 794 *Knihovna* v Oseku, č. dipl. 1304. Přist. 1881. Zapl. 100 zl.
 795 *Knihovna* OO. Redemptoristů na Sv. Hoře, č. dipl. 1335. Přist. r. 1882. Zapl. 100 zl.
 796 *Knihovna* bisk. semináře v Brně, č. dipl. 787. Přist. r. 1865. (Darem.)
 797 *Knihovna* bisk. semináře v Budějovicích, č. dipl. 785. Přist. r. 1865. (Darem.)

- 798 *Knihovna* bisk. semináře v Král. Hradci, č. dipl. 784. Přist. r. 1865. (Darem.)
- 799 *Knihovna* bisk. semináře v Litoměřicích, č. dipl. 786. Přist. r. 1865. (Darem.)
- 800 *Knihovna* kn. arc. semináře v Olomouci, č. dipl. 783. Přist. r. 1865. (Darem.)
- 801 *Knihovna* kn. arc. semináře v Praze, č. dipl. 782. Přist. r. 1865. (Darem.)
- 802 *Knihovna* vikariátu Kopidlenského v diec. Kr. Hradecké, č. dipl. 1334. Přist. r. 1882. Zapl. 100 zl.
- 803 *Knihovna* vikariátu Piseckého v diec. Budějovické, č. dipl. 1496. Přist. r. 1887. Zapl. 80 zl.
- 804 *Knihovna* vikariátu Slánského v arcidiec. Pražské, č. dipl. 1276. Přist. r. 1879. Zapl. 100 zl.
- 805 *Konvent* OO. Františkánů v Zásnukách v arcidiec. Pražské, č. dipl. 1565. Přist. r. 1888. Splat. 40 zl.
- *Matica Slovenská* v Uhrách, č. dipl. 788. Přist. r. 1865. (Darem.) Roku 1876 rozpuštěna.
- 806 *Museum* Království Českého v Praze, č. dipl. 1251. Přist. r. 1878. (Darem.)
- 807 *Provinciálát* řádu Františkánského v Praze, č. dipl. 1766. Přist. r. 1890. Zapl. 80 zl. (Ze základu P. Kasimíra Adámka, provinciála v Praze.)
- 808 *Škola měšťanská* v Polné, č. dipl. 1563. Přist. r. 1888. Zapl. 100 zl. (Darem vdp. Fr. Poimona),

Účastníci.

(Viz § 9. stanov. Jména v závorkách uvedená značí diecési. Vklady udány jsou dle záznamů matričních; nejsou-li udány správně, budiž zaslán diplom k vůli opravě.)

- 809 *Adamec* Jan, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1908. Přist. r. 1892. Splatil 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 810 *P. Adamec* Rafael, O. S. Fr. Min., farní admin. v Brně, č. dipl. 1799. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 811 *Adámek* Otto, kaplan v Hustopeči, č. dipl. 1797. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 812 *Altman* Antonín, farář v Kuřích Vodách u Mimoně, č. dipl. 1510. Přist. r. 1888. Spl. 10 zl. (Litom.)
- 813 *Babor* Václav, kaplan v Petrovicích u Sedlčan, č. dipl. 1786. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 814 *Bakalář* Jan, farář v Kaidlingu u Znojma, č. dipl. 1388. Přist. r. 1883. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 815 *Bambas* Stanislav, neomysta arcid. Pražské, č. dipl. 1733. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl.
- 816 *Bambula* Alois, kooperátor v Mrákotíně u Telče, č. dipl. 1868. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Brno.)

- 817 *Bárta* Antonín, aplan v Cetkovicích u Jevíče a, č. dipl. 1601. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 818 *Bárta* Šimon, gymn. katecheta v Pelhřimově, č. dipl. 1785. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Buděj.)
- 819 *Benda* Antonín, katecheta ve Slaném, č. dipl. 1838. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 820 *Beneš* Bohuslav, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1815. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 821 *Beránek* František, kaplan v Maffersdorfě, č. dipl. 1865. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl. (Litom.)
- 822 *Beránek* Jau, kaplan v Moravanech u Brna, č. dipl. 1491. Přist. r. 1887. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 823 *Beránek* Jan, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1826. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 824 *Mag. Berger* Jan, kons. rada, okr. děkan, farář v Hnojicích u Sternberka, č. dipl. 626. Přist. r. 1864. Spl. 35 zl. (Olom.)
- 825 *Bezděk* Rudolf, kaplan v Hoštěradicích u Mor. Krumlova, č. dipl. 1627. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 826 *Biedermann* Maxmilian, katecheta v Příbrami, č. dipl. 2011. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 827 *Bílek* Josef, kaplan ve Valči, č. dipl. 1795. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 828 *Bischof* Artur, bohoslovec v Brně, č. dipl. 2027. Přist. r. 1894. Spl. 10 zl.
- 829 *Bláha* Alois, kaplan v Náměšti, č. dipl. 1628. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 830 *Bláha* František, kooperátor v Bystřici pod Perštýnem, č. dipl. 1629. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 831 *Bláha* Josef, kaplan v Lomnici u Falknova, č. dipl. 1745. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 832 *Bobek* Štěpán, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1753. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl.
- 833 *Böhm* Václav, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 2026. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 834 *Brhouský* Josef, kaplan v Ondřejově u Čern. Kosteloe, č. dipl. 1539. Přist. r. 1888. Spl. 30. (Praha.)
- 835 *P. Brož* Fidelis Antonín, kněz řádu kapucinského v Žatci, č. dipl. 1579. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Litom.)
- 836 *Broža* Matěj, kooperátor v Novém Veselí u Žďáru, č. dipl. 1630. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 837 *Bruzl* František, kaplan v Komárově u Brna, č. dipl. 1798. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 838 *Brychta* Antonín, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1904. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 839 *Březovský* Josef, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1961. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.

- 840 *Bubílek* František, katecheta v Brně, č. dipl. 1605. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno).
- 841 *Budka* František kaplan v Mirošově, č. dipl. 1475. Přist. r. 1887. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 842 *Buchta* Filip, kaplan v Tvarožné, č. dipl. 1706. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 843 *Bumba* Vojtěch, kaplan v Zahájí u Hluboké, č. dipl. 1701. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl. (Bud.)
- 844 *Bureš* Vincenc, kaplan v Hovoranech u Hodonína, č. dipl. 1651. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 845 *Burian* Karel, O. Cruc., kaplan na Králově Chlumu, č. dipl. 1458. Přist. r. 1886. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 846 *Bušek* Václ., farář v Myskovicích u Soběslavi, č. dipl. 477. Přist. r. 1864. Spl. 25 zl. (Buděj.)
- 847 *Caha* Tomáš, neomysta dioec. Brněnské, č. dipl. 1869. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 848 *Carbol* Petr Pavel, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1949. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 849 *Carda* Vojtěch, kaplan ve Vlachově Březí, č. dipl. 1351. Přist. r. 1882. Spl. 35 zl. (Bud.)
- 850 *Celý* Josef, kaplan ve Žďáře-Městě, č. dipl. 1602. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 851 *Cihlář* Václav, kaplan ve Steinu u Kraslic, č. dipl. 1749. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 852 *Camra* Josef, kaplan v Maloticích u Kouřimi, č. dipl. 1834. Přist. r. 1891. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 853 *Čapek* František, farář v Kostelci u Křižkuv, č. dipl. 1684. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 854 *Čapek* Rudolf, O. Cruc., katecheta ve Fischern u Karlových Varů, č. dipl. 1451. Přist. r. 1886. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 855 *Cečetka* Frant., bohosl. v Král. Hradci, č. dipl. 1816. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Kr. Hrad.)
- 856 *Čermák* Frant., kons. rada, farář v Přibyslavicích, č. dipl. 665. Přist. r. 1864. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 857 *Čermák* Frant., farář v Hodoníně na Moravě, č. dipl. 804. Přist. r. 1866. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 858 *Čermák* Václ., farář v Hradešíně u Ouval, č. dipl. 633. Přist. r. 1864. Spl. 35 zl. (Praha.)
- 859 *Czerniczek* Frant., farář v Stonařově u Jihlavy, č. dipl. 793. Přist. r. 1866. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 860 *Černý* Antonín, rolník v Holubicích u Slavkova, č. dipl. 702. Přist. r. 1864. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 861 *Černý* František, katecheta v Chocni, č. dipl. 1357. Přist. r. 1883. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- 862 *Černý* Jan, neomysta dioec. Král. Hradecké, č. dipl. 1754. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl.
- 863 *Černý* Jaroslav, katecheta v Českém Brodě, č. dipl. 1551. Přist. r. 1888. Spl. 20 zl. (Praha.)

- 864 *Černý* Josef, kaplan na Zbraslavi, č. dipl. 1573. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 865 *Černý* Leopold, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1932. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 866 *Černý* Richard, vojenský kaplan v Josefově, č. dipl. 1663. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Bud.)
- 867 *Červenka* Alois, administrátor v Baringen, č. dipl. 1552. Přist. r. 1888. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 868 *Červinka* Hugo, kaplan ve Velvarech, č. dipl. 1793. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 869 *Čihák* Jan, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1899. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 870 *Daviděk* Václav, kaplan v Turnově, č. dipl. 1858. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Litom.)
- 871 *Ditko* Frant., farář v Kvašňovicích u Strakonice, č. dipl. 460. Přist. r. 1864. Spl. 20 zl. (Bud.)
- 872 *Ditrt* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1909. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 873 *Dlouhý* Emil, kaplan u sv. Jindřicha v Praze, č. dipl. 1662. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 874 *Dočkal* Jan, kooperátor v Razové u Mor. Benešova, č. dipl. 1933. Přist. r. 1892. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 875 *Doležel* Karel, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1979. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 876 *Dostal* Jos., kaplan ve Slaném, č. dipl. 2020. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 877 *Dráb* Václav, kaplan v Kosové Hoře u Sedlčan, č. dipl. 1751. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 878 *Drašar* Frant., farář v Německé u Nového Města, č. dipl. 1209. Přist. r. 1875. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 879 *Dušlira* Josef, katecheta ve Slaném, č. dipl. 1839. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 880 *Dvořáček* Vinc., děkan v Červ. Kostelci u Náchoda, č. dipl. 1051. Přist. r. 1869. Spl. 35 zl. (Kr. Hrad.)
- 881 *Dvořák* Jan, administrátor v Sokolnicích na Mor., č. dipl. 1594. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 882 *P. Dvořák* Jan O. Cruc., kaplan v Unhošti, č. dipl. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 883 *Ehrmann* Frant., frintanista ve Vidni, č. dipl. 1603. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 884 *Eismann* Vilém, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2036. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 885 *Eller* Vladimír, kaplan v Blansku, č. dipl. 1799. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 886 *Engler* Vendelin, kaplan na Kladně, č. dipl. 1737. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 887 *Ešner* Václav, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1900. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.

- 888 *Fanfule* Josef, kaplan v Michli, č. dipl. 1740. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 889 *Filip* Alois, farář ve Štítné u Brumova, č. dipl. 1130. Přist. r. 1872. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 890 *Fischer* Stanislav, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1870. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl.
- 891 *Fišera* Bohumil, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1817. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 892 *Flusek* Tomáš, kaplan ve Stanovicích u Karl. Varů, č. dipl. 1836. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 893 *Fojtík* Frant., kooperátor ve Valaš. Kloboukách u Uher. Brodu, č. dipl. 1376. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Olom.)
- 894 *Forejt* Ervin, O. Praem., kaplan v Sepekově u Milevska, č. dipl. 1393. Přist. r. 1883. Spl. 5 zl. (Buděj.)
- 895 *Forman* Josef, katecheta v Chotěboři, č. dipl. 1864. Přist. r. 1892. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- 896 *Formann* Aug., farář v Byteši, č. dipl. 652. Přist. r. 1864. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 897 *Forst* Antonín, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1887. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 898 *Frank* Josef, katecheta v Plzni, č. dipl. 1473. Přist. r. 1887. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 899 *Fryč* František, farář v Kobyle u Žlutic, č. dipl. 1365. Přist. r. 1888. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 900 *Gabmayer* Jan, kaplan v Doubravniku u Tišnova, č. dipl. 1631. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 901 *Gold* František, kooperátor v Obřanech u Brna, č. dipl. 1671. Přist. r. 1889. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 902 *Gottwald* Jan, kooperátor v Náměšti u Třebíče, č. dipl. 1606. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 903 *Gregárek* Fabian, farář ve Staré Bělé u Mor. Ostravy, č. dipl. 1378. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Olom.)
- 904 *Gregor* Josef, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1871. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 905 *Haas* Ondřej, kons. rada, okr. děkan, farář v Olešnici u Kunštátu, č. dipl. 797. Přist. r. 1866. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 906 *Hájek* Eduard, aplan v Troubsku u Brna, č. dipl. 1800. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 907 *Hájek* Jan, kaplan v Jenišovicích u Turnova, č. dipl. 1971. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl. (Litom.)
- 908 *Hála* František, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1884. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 909 *Hálek* Vlastimil, farář v Liboci, č. dipl. 1553. Přist. r. 1888. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 910 *Hauk* Ferdinand, katecheta v Nuslích u Prahy, č. dipl. 1559. Přist. r. 1888. Spl. 5 zl. (Praha.)

- 911 *Hammerle* Vojtěch, farář v Tinkseifenu, č. dipl. 1576. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 912 *Hannuš* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2042. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 913 *Hanzlouský* Jos., bisk. vikář a děkan ve Vodňanech, č. dipl. 478. Přist. r. 1864. Spl. 25 zl. (Bud.)
- 914 *Hausmann* Jos., konsist. rada, b. vikář atd. na odp. v Klatovech, č. dipl. 291. Přist. r. 1863. Spl. 30 zl. (Bud.)
- 915 *Havel* Václav, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1888. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 916 *Havelka* František, kaplan v Buchově, č. dipl. 1923. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 917 *Havlík* Václav, farář v Sopotech u Chotěboře, č. d. 1226. Přist. r. 1876. Spl. 30 zl. (Hr. Král.)
- 918 *Hazuka* Václav, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2038. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 919 *Heger* Václav, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1910. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl.
- 920 *Hejřl* Jan, kaplan v Čermné u Lanškrouna, č. dipl. 1948. Přist. r. 1893. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- 921 *Helebrant* Bohumír, duchov. správce ve všeob. nemocnici v Praze, č. dipl. 1541. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 922 *Hevlích* Vilém, farář na odpoč. v Praze, č. dipl. 991. Přist. r. 1868. Spl. 35 zl.
- 923 *Heran* František, primissář v Sangerberku, č. dipl. 1924. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 924 *Herel* Karel, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1911. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 925 *Hermach* Jan, farář v Michaelsbergu u Plané, č. d. 1522. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 926 *Hlaváček* Eduard, kaplan v Neveklově, č. dipl. 1752. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 927 *Hlaváček* Jaroslav, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1975. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 928 *Hlavička* František, kaplan ve Starém Hobzí u Dačic, č. dipl. 1905. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 929 *Hnátek* Jan, farář ve Vápenném Podole u Chrudimi, č. dipl. 1763. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- 930 *Hodánek* František, administrátor v Líšnici u Mníšku, č. dipl. 1561. Přist. r. 1888. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 931 *Hodínář* Josef, administrátor v Ouvačech u Č. Brodu, č. dipl. 1667. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 932 *Holas* František, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1931. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 933 *Holba* František, kaplan v Ostrově u Karl. Varů, č. d. 1787. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Praha.)

- 934 *Holba* Ja., kooperátor v D. Dubňanech u Hodoní a, č. dipl. 1607. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 935 *Holík* Bedřich, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1995. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 936 *Haloubek* Placid, O. S. B., kaplan v Orlové ve Slezsku, č. dipl. 1666. Přist. r. 1889. Spl. 35 zl. (Olom.)
- 937 *Holub* Jan, kaplan v Bernardicích u Písku, č. dipl. 1980. Přist. r. 1893. Spl. 15 zl. (Buděj.)
- 938 *Holý* Prokop, kaplan v Příbrami, č. dipl. 1658. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 939 *Holz* Antonín, kooperátor v Šatavě u Znojma, č. dipl. 1593. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 940 *Homola* Bohuslav, kaplan v Lovčicích u Ždánic, č. dipl. 1608. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 941 *Homola* František, kaplan v Urbanově u Telče, č. dipl. 1801. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 942 *Horáček* Jan, farář v Hornémčči u Nivice, č. dipl. 1006. Přist. r. 1869. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 943 *Horák* Václav, kaplan ve Třech Sekerách, č. dipl. 2019. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 944 *Hos* Tomáš, kaplan v Olbramovicích u Mor. Krumlova, č. dipl. 1802. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 945 *Houdek* Jan, kaplan v Kouřimi, č. dipl. 1741. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 946 *Houra* Václav, kaplan v Horních Lomech u Chebu, č. dipl. 1841. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 947 *Houštěcký* Eduard, katecheta v Brandýse n. Lab., č. dipl. 1750. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 948 *Hradil* Jan, farář ve Slušovicích u Vyzovic, č. dipl. 1278. Přist. r. 1880. Spl. 30 zl. (Olom.)
- 949 *Hrazdira* Josef, farář v Bratelsbrunnu u Mikulova, č. dipl. 796. Přist. r. 1866. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 950 *Hromecký* Vavřinec, katecheta v Brně, č. dipl. 1609. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 951 *Hrouda* Ferdinand, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1889. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 952 *Hrubeš* Jan, farář v Oslavanech u Ivančic, č. dipl. 1047. Přist. r. 1869. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 953 *Hrubík* František, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1863. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 954 *Hrubý* Ignác, kaplan v Oslavanech u Brna, č. dipl. 1597. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 955 *Hruška* František, kaplan v Kasejovicích, č. dipl. 1840. Přist. r. 1891. Spl. 30 zl. (Buděj.)
- 956 *Hruška* Otokar, kaplan v Dobrušce, č. dipl. 1832. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Kr. Hrad.)
- 957 *Hruška* Václav, kaplan v Malesicích u Plzně, č. d. 1554. Přist. r. 1888. Spl. 5 zl. (Praha.)

- 958 *Hřiva* Baltasar, kooperátor v Napajedlich, č. dipl. 1665. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 959 *Hudec* Frant., kooperátor v Protivanově u Boskovic, č. dipl. 1610. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 960 *Hudec* Jos., farář v Měrotině u Litovle, č. dipl. 1289. Přist. r. 1880. Spl. 30 zl. (Olom.)
- 961 *Huja* Jan, kaplan v Třebenicích u Lovosic, č. dipl. 1846. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl. (Litom.)
- 962 *Hulata* Jos., farář ve Vsestarech, č. dipl. 494. Přist. r. 1864. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad)
- 963 *Hynek* Josef, kaplan v Hořicích, č. dipl. 2028. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- 964 *Chalupecký* Josef, farář v Senomatech, č. dipl. 1683. Přist. r. 1890. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 965 *Chládek* Matěj, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1984. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 966 *Chlumský* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1854. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 967 *Chochola* Václav, katecheta v Příbrami, č. dipl. 1788. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 968 *Chramosta* František, kooperátor v Boskovicích, č. dipl. 1632. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 969 *Christ* Alois, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. dipl. 1914. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 970 *Frà Chval* Josef, O. Melit., kaplan v Radobyčích u Písku, č. dipl. 1727. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Bud.)
- 971 *Janák* František, vikarista v Kr. Hradci, č. dipl. 1782. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl. (Kr. Hrad.)
- 972 *Jančík* František, kooperátor v Křenové a Mor. Třebové, č. dipl. 1934. Přist. r. 1892. Spl. 30 zl. (Olom.)
- 973 *Jančík* Wolfgang, vikář při domě v Olomouci, č. dipl. 433. Přist. r. 1864. Spl. 20 zl. (Olom.)
- 974 *Jandera* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1818. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 975 *Janíček* Josef, kooperátor ve Štěpánově u Nedvědi e, č. dipl. 1814. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 976 *Janků* Emanuel, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1873. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 977 *P. Janoušek* Jan, O. Praem., kooperátor v N. Říši u Telče, č. dipl. 1707. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Brno)
- 978 *Januška* Jan, kaplan v Kučerově u Vyškova, č. dipl. 1709. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 979 *Javůrek* František, k techet v Pelhřimově, č. dipl. 2030. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Bud.)
- 980 *Jedlička* Ladislav, kaplan v Maršovicích u Neveklova, č. dipl. 1792. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 981 *Jedlička* Matěj, jubilár, konsist. rada, farář v Dam-

- 982 bořicích na Moravě, č. dipl. 584. Přist. r. 1864. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 983 *Jehlička* Ferdinand, bohoslovec v Kr. Hradci, č. d. 1819. Přist. r. 1891. Spl. 15.
- 984 *Jejkal* Adolf, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1998. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 985 *Jeleček* Jakub, kaplan v Rosicích, č. dipl. 1804. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 986 *Jeleček* Vincenc, kaplan ve Stonařově u Jihlavy, č. dipl. 1803. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 987 *Jelínek* Jan, farář v Bojkovicích u Uhersk. Brodu č. dipl. 1188. Přist. r. 1875. Spl. 35 zl. (Olom.)
- 988 *Jirásko* František, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1912. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 989 *Junec* František, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1944. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 990 *Kadlec* Ignát, farář ve Vranovicích na Moravě, č. dipl. 1029. Přist. r. 1870. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 991 *Kafka* Karel, kaplan ve Velešíně, č. dipl. 1697. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Budějov.)
- 992 *Kalabus* Josef, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1872. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 993 *Kalina* Rudolf, kaplan v Mor. Budějovicích, č. dipl. 1805. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 994 *Kalivoda* Vavřinec, neomysta arcid. Olomoucké, č. dipl. 1973. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 995 *Kalvoda* František, kaplan ve Vel. Meziříčí, č. dipl. 1633. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 996 *Kamený* František, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1885. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 997 *Kapoun* František, farář v Babicích, u Adamova na Moravě, č. dipl. 1055. Přist. r. 1869. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 998 *Kára* Jan, farář v Loukovci u Mnich. Hradiště, č. dipl. 382. Přist. r. 1863. Spl. 15 zl. (Litom.)
- 999 *Karhánek* Josef, farář v Dolní Hyčíně u Vyškova, č. dipl. 828. Přist. r. 1866. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 1000 *Karlík* Jos., kooperátor v Pozlovicích u Luhačovic, č. d. 2039. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1001 *Kasper* Theodor, dr. bohosl., praefekt pachol. semináře v Budějovicích, č. dipl. 2013. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl. (Bud.)
- 1002 *Kášpar* Josef, bohoslovec v Král. Hradci. č. dipl. 1820. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1003 *Kášpar* Karel, kaplan ve Svojšíně u Stříbra, č. dipl. 1970. Přist. r. 1893. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1004 *Kášpar* Vojtěch, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2034. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1005 *Káspárek* Vojtěch, spiritual v polepšovně v Libni

- u Prahy, č. dipl. 1789. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1006 *Kejklůček* Karel, katecheta ve Falknově, č. dipl. 1735. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1007 *Kepl* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1821. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1008 *Kittner* Jan, kaplan v Oujezdě u Sokolnic, č. dipl. 1906. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1009 *Kiltrich* Bonifác, farář v Polešovicích, č. dipl. 264. Přist. r. 1863. Spl. 10 zl. (Olom.)
- 1010 *Klepl* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1822. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl.
- 1011 *Klimeš* František, kooper. v Měřině u Vel. Meziříče, č. dipl. 1611. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1012 *P. Klouda* Josef O. Cruc, kaplan na Král. Chlumu, č. dipl. 1761. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1013 *Kment* Ferdinand, čestný kanovník etc. farář u sv. Jak ba v Brně, č. dipl. 861. Přist. r. 1867. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1014 *Knotek* František, bohoslovec v Litoměřicích, č. dipl. 1968. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1015 *Kobosil* Josef, katecheta v Plzni, č. dipl. 1492. Přist. r. 1887. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1016 *Kobza* Raymund, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1986. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1017 *Kocián* Jos., farář v Bedřichově u Kunštátu, č. dipl. 1369. Přist. r. 1883. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1018 *Kočvara* Karel, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1987. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1019 *Kohn* Jan, neomysta arcid. Olomoucké, č. dipl. 1976. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1020 *Kohout* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1890. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1021 *Koch* Karel, farář v Bradlenech u Kunštátu, č. dipl. 1413. Přist. r. 1884. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1022 *Kolářský* Karel, kaplan v Bělé u Nēm. Brodu, č. d. 1598. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Kr. Hrad.)
- 1023 *Kolisek* Alois, dr. filos, katecheta v ústav hluchoněmých v Ivančicích, č. dipl. 1635. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1024 *Kolisek* Ignác, bohoslovec v Brně, č. d. 1885. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1025 *Kolouch* Jan, farář ve Vápenných Lázních u Tišnova, č. dipl. 1208. Přist. r. 1875. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1026 *Komeda* Josef, kaplan v Bezně u Ml. Boleslavi, č. dipl. 1855. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Litom.)
- 1027 *Konečný* Ant., farář v H. stopeči n. M., č. dipl. 1117. Přist. r. 1871. Spl. 15 zl. (Brno.)

- 1028 *Korec* Frant., farář v Řeznovicích u Mor. Kr. mlouva, č. dipl. 886. Přist. r. 1866. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1029 *Korejzl* Emil, boboslovec v Brně, č. dipl. 1988. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1030 *Korynta* Václav, kaplan v Borku-Suchomastech u Berouna, č. dipl. 1513. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1031 *Kořistka* Jan, boboslovec v Olomouci, č. dipl. 1964. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1032 *Kosík* František, boboslovec v Brně, č. dipl. 1981. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1033 *Kostka* Jan, boboslovec v Olomouci, č. dipl. 1966. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1034 *Košák* František, katecheta v Mirošově, č. dipl. 1739. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1035 *Košatecký* Norbert, farář ve Střezmíři u Táboru, č. dipl. 1495. Přist. r. 1887. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1036 *Kotek* Josef, farář v Neplachovicích u Opavy ve Slezsku, č. dipl. 1368. Přist. r. 1368. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1037 *Kotrch* Václav, kooperátor v Roudnici, č. dipl. 1691. Přist. r. 1890. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1038 *Koubek* Emanuel, farář v Kloboukách u Hustopeče na Moravě, č. dipl. 1346. Přist. r. 1882. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1039 *Koula* Ferdinand, boboslovec v Praze, č. dipl. 1901. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1040 *Koza* Václav, neomysta diec. Král. Hradecké, č. dipl. 1755. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl.
- 1041 *Kozel* František, boboslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1823. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1042 *Koželuhá* Frant., prof. náb. na reálce v Prostějově, č. dipl. 932. Přist. r. 1868. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1043 *Králíček* Antonín, kooperátor v Přerově, č. dipl. 1950. Přist. r. 1893. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 1044 *Krátký* Břetislav, boboslovec v Praze, č. dipl. 1796. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl.
- 1045 *Krátký* Jan, boboslovec v Praze, č. dipl. 2006. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1046 *Kratochvíl* Augustin, kaplan v Kamenici u Jihlavy, č. dipl. 1710. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1047 *Kraus* Josef, kaplan v Krásné Hoře u Humpolce, č. dipl. 1596. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1048 *Krejčí* Method, kaplan v Telči, č. dipl. 1612. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1049 *Krejčířik* Vladimír, boboslovec v Olomouci, č. dipl. 2010. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1050 *Kremláček* Karel, kaplan v Židlochovicích, č. dipl. 1711. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Brno.)

- 1051 *Kreutzer* Josef, katebeta v Břeclavě, č. dipl. 1712. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1052 *Kristen* Jan, kaplan v Želetavě u Telče, č. dipl. 1713. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1053 *Kypel* Jan, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1667. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl.
- 1054 *Kršňák* František, kaplan v Jiřicích u Mor. Krumlova, č. dipl. 1714. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1055 *Křivka* Alois, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1564. Přist. r. 1888. Spl. 10 zl.
- 1056 *Kříž* Antonín, kaplan v Jincích, č. dipl. 1730. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1057 *Kříž* František, kaplan ve Starém Sedlišti u Tachova, č. d. 1556. Přist. r. 1888. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1058 *Kříž* Jos., farář v Šardicích u Hodonína na Moravě, č. dipl. 798. Přist. r. 1866. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1059 *Křížek* Jarolím, farář v Syrovíně, u Bzenec na Moravě, č. dipl. 900. Přist. r. 1867. Spl. 20 zl. (Olomouc.)
- 1060 *Kubánek* Josef, farář v Němčicích u Kojetína na Moravě, č. dipl. 926. Přist. r. 1868. Splatil 15 zl. (Olomouc.)
- 1061 *Kubiček* Frant., farář v Bělé, u Plas, č. dipl. 1569. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1062 *Kubiček* Václav, kaplan v Postoloprtech, č. dipl. 1866. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl. (Litoměř.)
- 1063 *Kubín* František, kaplan v Postupicích, č. dipl. 1794. Přist. 1891. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1064 *Kučera* František, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1886. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1065 *P. Kučera* Robert, kněz ř. kapucinského v Kolině, č. dipl. 1759. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1066 *Kuchynka* Kryštof, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1889. Přist. r. 1893. Splatil 5 zl.
- 1067 *Kulda* Josef, bohoslovec v Král. radci, č. dipl. 1914. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1068 *Kuntě* Ladislav, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1913. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl.
- 1069 *Kupka* Josef, dr. theol. a filos., profesor bohosloví v Brně, č. dipl. 1848. Přist. r. 1891. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1070 *Kuška* Josef, kaplan v Středoklukách, č. dipl. 1780. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1071 *Kulnar* Frant., kaplan v Bernarticích u Trutnova, č. dipl. 1583. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1072 *Kyselo* Karel, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1915. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1073 *Lakota* Josef, kaplan v Milonicích, č. dipl. 1613. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)

- 1074 *Láska* Gustav, farář v Uhlíř. Janovicích, č. dipl. 1597. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1075 *Lásko* František, katecheta v Tachově, č. dipl. 1742. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1076 *Lebduška* Vojtěch, neomysta diec. Král. Hradecké, č. dipl. 1683. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl.
- 1077 *Lego* Ant., farář v Jesenicích u Sedlčan, č. dipl. 511. Přist. r. 1864. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1078 *Lehejček* Jan, kooperátor v Žarošicích, č. dipl. 1636. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1079 *Liska* Karel, kaplan v Dobříši, č. dipl. 1526. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1080 *Liška* Josef, kaplan v Mnich. Hradišti, č. d. 1736. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Král. Hradec.)
- 1081 *Lojkásek* František, konsist. rada, farář v Popovicích u Hustopeče, č. dipl. 686. Přist. r. 1864. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1082 *Loskol* Frant., kaplan v Jablonci nad Jizerou, č. d. 1599. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Kr. Hradec.)
- 1083 *Lujka* Antonín, kooperátor v Zabrdovicích, č. dipl. 1637. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1084 *Macek* Ant., farář v Kobyli na Moravě, č. dipl. 1207. Přist. r. 1876. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1085 *Macoun* Jan, kaplan v Lounech, č. dipl. 1857. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl. (Litom.)
- 1086 *Malota* Jan, kaplan v Nákle u Litovle, č. dipl. 1660. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1087 *Martínek* František, kaplan v Proseči u Vys. Mýta, č. dipl. 1600. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1088 *Mašíček* Cyril, kaplan v Běhařovicích u Mor. Krumlova, č. dipl. 1614. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1089 *Malouš* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1916. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1090 *Matoušek* Josef, kooperátor v Třešti u Jihlavy, č. dipl. 1615. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1091 *Maule* Emanuel, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1902. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1092 *Míča* Adolf, farář na odpoč. ve Žďárce u Tišnova, č. dipl. 613. Přist. r. 1864. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1093 *Míhola* Ludvík, kaplan v Tasovicích u Znojma, č. dipl. 1806. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1094 *Mikeš* Alois, bohoslovec v Král. Hradci, č. d. 1917. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1095 *Mikolášek* Václav, farář v Markvarticích, č. d. 1682. Přist. r. 1890. Spl. 30 zl. (Kr. Hrad.)
- 1096 *Mikulášek* Josef, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1993. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1097 *Mimra* František, kaplan v Chroustovicích u Vys.

- Mýta, č. dipl. 1435. Přist. r. 1885. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1099 *Minařík* Jan, katech. na Kladně, č. dipl. 1837. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1100 *Míza* Karel, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1891. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1101 *Mlčoch* Tomáš, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1962. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1102 *Možiš* Alois, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1892. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1103 *Mrázek* Florian, farář v Bělotině u Hranic na Mor., č. dipl. 1311. Přist. r. 1882. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1104 *Mrválek* František, kaplan v Hradišti u Král. Dvora, č. dipl. 1773. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl. (Kr. Hrad.)
- 1105 *Müller* Josef, bohoslovec v Praze, č. d. 1893. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1106 *Müller* Václav, gymn. katecheta v Roudnici, č. dipl. 1478. Přist. r. 1887. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 1107 *Mulhuš* Josef, kaplan v Kloboukách, č. dipl. 1715. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1108 *Musil* František, kaplan v Mor. Krumlově, č. dipl. 1807. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1109 *Musil* Jakub, dozorce nad čeledí v Rájeckém dvoře, fara Doubravice, č. dipl. 705. Přist. r. 1864. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1110 *Navrátil* Frant., farář v Něm. Kněnicích u Ivančic, č. dipl. 1199. Přist. r. 1875. Spl. 20 zl.
- 1111 *Navrátil* František, kooperátor v Holešově, č. dipl. 1938. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1112 *Navrátil* Jan, farář v Kurdějově u Hustopeče, č. d. 1461. Přist. r. 1886. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1113 *Nečas* Method, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1942. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1114 *Nejebesa* Antonín, farář v Nížboru u Krivoklátu, č. dipl. 1336. Přist. r. 1882. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 1115 *Nejedlo* Josef, kaplan na Přimdě, č. dipl. 1708. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1116 *Nekula* Jan, kaplan v Hor. Dubňanech u Mor. Krumlova, č. dipl. 1808. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1117 *Němec* Karel, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2037. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1118 *Němáčka* Štěpán, farář v Černé Hoře na Moravě, č. dipl. 871. Přist. r. 1867. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1119 *Nepustil* Ign., farář v Březnici na Moravě, č. dipl. 1191. Přist. r. 1875. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 1120 *Nevoral* Antonín, kaplan v Popovicích u Ivančic, č. dipl. 1588. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl.
- 1121 *Nevošad* František, kaplan v Jevišovicích u Znojma, č. dipl. 1616. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Brno.)

- 1122 *Neurkla* Antonín, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1990. Přist. r. 1893. Spl. 5. zl.
- 1123 *Nikodém* Norbert, farář v Nových Hamrech u Neu-decku, č. d. 1972. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl. (Přaha.)
- 1124 *Nováček* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1918. Přist. r. 1892. Spl. 20 zl.
- 1125 *Novák* Josef, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1824. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1126 *Novotný* Cyriak, kaplan ve Zbraslavi u Bytšše, č. dipl. 1810. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1127 *Novotný* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1825. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1128 *Novotný* Ludvík, kaplan v Chlumci nad Cidlinou, č. dipl. 2043. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- 1129 *Novotný* Marcelín, kaplan v Lišni u Brna, č. dipl. 189. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1130 *Ocásek* František, kaplan u sv. Michala v Olomouci, č. dipl. 1365. Přist. r. 1893. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1131 *Océtek* Josef, kaplan v Hevlíně u Znojma, č. dipl. 1639. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1132 *Ohera* František, exposita v Nýřanech, č. dipl. 2016. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Přaha.)
- 1133 *Oliva* Jan, kaplan v Cerekvici u Vys. Mýta, č. dipl. 1584. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Kr. Hrad.)
- 1134 *Oliva* Václav, kaplan v Krouné u Hinská, č. dipl. 1852. Přist. r. 1892. Spl. 25 zl.
- 1135 *Opletal* František, kooperátor v Jestřábí, č. dipl. 1939. Přist. r. 1892. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1136 *Opp* Jos., kn. a vikár a farář na Peruci, č. dipl. 1182. Přist. r. 1875. Spl. 20 zl. (Přaha.)
- 1137 *Orel* František, katecheta v Husovicích u Brna, č. dipl. 1617. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1138 *Orlita* František, kaplan v Osvětimanech, č. dipl. 1963. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1139 *Otápka* Theodor, kooperátor v Kostelci u Prostějova, č. dipl. 1197. Přist. r. 1875. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 1140 *Oulehla* Jan, kooperátor v Dol. Tanovicích, č. dipl. 1640. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1141 *Pacák* Josef, administrátor v Hradešíně u Prahy, č. dipl. 1364. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Přaha.)
- 1142 *Pacal* František, kaplan ve Fryšavě u Znojma, č. dipl. 1618. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1143 *Pálenský* Frant., neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1874. Přist. r. 1892. Spl. 5. zl.
- 1144 *Papírník* Cyril, kaplan v Horní Bobrově u Nov. Města, č. dipl. 1619. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1145 *Pastor* Celestýn, gymn. katecheta v Praze, č. dipl. 1543. Přist. r. 1888. Spl. 35 zl. (Přaha.)
- 1146 *Paták* František Hubert, bratr sakristán u Minoritů

- v Brně, č. dipl. 1301. Přist. r. 1881. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1147 *Paťočka* Karel, kaplan v Štědré, č. dipl. 1783. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1148 *Paulus* Vilém, bohoslovec v Lublani, č. dipl. 2004. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1149 *Pauly* Jan, kaplan ve Střibře, č. dipl. 1731. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1150 *Pavel* Jan, kaplan v Bysterci u Brna, č. dipl. 1620. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1151 *Pavlíček* Karel, kooperátor v Mikulčicích, č. dipl. 1641. Přist. r. 1889. Spl. 15. zl. (Brno.)
- 1152 *Pavlík* Antonín zámecký kaplan v Dol. Lukavici, č. dipl. 2022. Přist. r. 1894. Spl. 10 zl. (Bud.)
- 1153 *Pavlík* Václav, kaplan ve Vypřtech, č. dipl. 2014. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1154 *Paulus* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 2017. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1155 *Pazderka* Jaroslav, administrátor ve Volešci u Čern. Kostelce, č. dipl. 1527. Přist. r. 1888. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1156 *Pekárek* Cyril, kaplan ve Štikovicích u Brna, č. dipl. 1716. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1157 *Peksa* Josef, kooperátor v Jaroměřicích u Mor. Budějovic, č. dipl. 1642. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1158 *Pešek* Emanuel, kaplan v Nebanicích u Chebu, č. dipl. 1842. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1159 *Pelrle* Frant., bohoslovec v Brně, č. dipl. 1991. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1160 *Petrík* Jan, kaplan v Střibře, č. dipl. 1843. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1161 *Petsch* Josef, farář v Medlově u Hustopeče, č. dipl. 963. Přist. r. 1868. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1162 *Pihler* Jaroslav, katecheta v Slaném, č. dipl. 1746. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1163 *Pícha* Mořic, kaplan v Chýši u Žlutic, č. dipl. 1969. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1164 *Píša* Václav, farář v Líberku u Rychnova n. Kněž., č. dipl. 1299. Přist. r. 1880. Spl. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- 1165 *Pittlíček* Jan, farář ve Znorovech, č. dipl. 847. Přist. r. 1867. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1166 *Pittner* Karel, farář v Jilové, č. dipl. 836. Přist. r. 1866. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1167 *Plotěný* Vojtěch, kooperátor v Kozlovicích u Frenštátu, č. dipl. 1951. Přist. r. 1893. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1168 *Pluskal* Josef, kooperátor v Osově Bytěšce, č. dipl. 1599. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)

- 1169 *Podivínský* František, kooperátor v Hulině, č. dipl. 1664. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1170 *Podivínský* Vilém, administrátor v Olexovicích u Znojma, č. dipl. 1426. Přist. r. 1885. Spl. 15 zl. (Brněnská).
- 1171 *Podobský* František, kaplan ve Zlaté Olešnici, č. d. 1859. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl. (Litom.)
- 1172 *Pohl* Alfons O. S. B., dr. bohosl., kaplan v Broumově, č. dipl. 1394. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Králové Hradec.)
- 1173 *Pokorný* Bohumil, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1996. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1174 *Pokorný* Karel, kaplan, ve Pcherách u Slaného, č. dipl. 1644. Přist. r. 1888. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1175 *Pokorný* Karel, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1875. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1176 *Polívka* Frant. Václav, kaplan v Postoloprtech, č. d. 1468. Přist. r. 1886. Spl. 5 zl. (Litom.)
- 1177 *Popp* František, dr. boh., sekretář k. a. konsistoře v Olomouci, č. dipl. 1566. Přist. r. 1883. Spl. 30 zl.
- 1178 *Posmurný* Karel, kaplan v Mýtě u Zbirova, č. dipl. 2031. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1179 *Pour* Frant., vicerektor b. semináře v Kr. Hradci, č. dipl. 1959. Přist. r. 1893. Spl. 20 zl.
- 1180 *Procházka* František, kaplan v Hoříčkách, č. dipl. 1582. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (*)
- 1181 *Procházka* Jan, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1826. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1182 *Procházka* Karel, kaplan v Telči, č. dipl. 1717. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1183 *Prudík* Stanislav, kaplan ve Slavkově, č. dipl. 1811. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1184 *Průcha* Alexander, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1929. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1185 *Přichystal* Jan, farář v Bohdalicích u Vyškova č. dipl. 1419. Přist. r. 1884. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1186 *Purcner* Jan, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1876. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1187 *Rádł* Rudolf, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2040. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1188 *Raus* Jan, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1877. Přist. r. 1892. Spl. 6 zl.
- 1189 *Rauscher* Antonín, farář v Bavořích u Mikulova, č. dipl. 1590. Přist. r. 1889. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1190 *Regál* František, kaplan v Kolině, č. dipl. 1947. Přist. r. 1893. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1191 *Režný* Antonín, kaplan v Čelákovcích, č. dipl. 1441. Přist. r. 1885. Spl. 30 zl. (Praha.)

- 1192 *Rosendorf* Jakub, kaplaň v Rosicích, č. dipl. 1591. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1193 *Roubík* František, kaplan v Rynarci u Pelhřimova, č. dipl. 1774. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Buděj.)
- 1194 *Roudnický* Václav, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1927. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1195 *Rumler* Jaroslav, kaplan v Babicích u Mor. Budějovic, č. dipl. 1645. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1196 *Ruprecht* Jan, vi ář-kurát v Mikulově, č. dipl. 1621. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1197 *Růžek* Jakub, kaplan v Ořechu u Prahy, č. dipl. 1670. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 1198 *Růžicka* Václav, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2007. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1199 *Rybák* Josef, kaplan v Kraslicích, č. dipl. 1748. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1200 *Ryšav* Jan, farář v Rohli u Zábřeha, č. dipl. 1193. Přist. r. 1875. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1201 *Řeháček* Josef, spiritual u Nejsv. Srdce na Smichově, č. dipl. 1557. Přist. r. 1888. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1202 *Řehák* Jan, zám. kaplan a katecheta v Lipniku, č. dipl. 1194. Přist. r. 1875. Spl. 25 zl. (Olom.)
- 1203 *Řezníček* Jan, kaplan v Příboře na Moravě, č. dipl. 1196. Přist. r. 1875. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1204 *Sahula* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2029. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1205 *Samsour* Josef, frintanista ve Vídni, č. dipl. 1771. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1206 *Sedláček* Rudolf, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1878. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1207 *Sedláček* Tomáš, kaplan v Bečově, č. dipl. 1764. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl.
- 1208 *Sedlák* Jan, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1879. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1209 *Seifert* Jan, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. dipl. 1956. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1210 *Setnička* František, kaplan v Heralticích u Třebíče, č. dipl. 1622. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1211 *Skála* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2035. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1212 *Skládal* Antonín, kooperátor v Brunzejfu u Rýmařova, č. dipl. 1238. Přist. r. 1877. Spl. 20 zl. (Olom.)
- 1213 *Skopec* Jindřich, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1030. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1214 *Skypa* Antonín, kaplan v Nov. Hrozenkově, č. dipl. 1935. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1215 *Slavíček* Jaroslav, neomysta arcidiec. Pražské, č. d. 1728. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl.

- 1216 *Slavík* Václav, farář Jinonický na odpoč. v Bratronicích u Blatné, č. d. 765. Přist. r. 1864. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1217 *Slavík* Václav, kaplan v Polné u Hor. Plané, č. dipl. 1775. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl. (Buděj.)
- 1218 *Smath* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1894. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1219 *Smetana* František, bohoslovec v Kr. Hradci, č. d. 1999. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1220 *Smetana* Václav, farář v Pasekách u Vysokého, č. dipl. 1087. Přist. r. 1870. Spl. 5 zl. (Litom.)
- 1221 *Snížek* Jan, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1827. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1222 *Sobotka* František, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1880. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1223 *Sobotka* Jan, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1828. Přist. r. 1891. Spl. 25 zl.
- 1224 *Sokol* Jan, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1829. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1225 *Solanský* František, kooperátor v Nivnici u Uhersk. Brodu, č. dipl. 1653. Přist. r. 1889. Spl. 20 zl. (Olom.)
- 1226 *Soukal* František, kooperátor v Kunštátě, č. dipl. 1623. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Brno.)
- 1227 *Soukup* Antonín, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1896. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1228 *Soukup* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2033. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1229 *Spáčil* Ondřej, rolník v Křenovicích u Slavkova, č. dipl. 970. Přist. r. 1868. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1230 *Sponar* Štěpán, kaplan v Dlouhé Vsi u Sušice, č. dipl. 1776. Přist. r. 1891. Spl. 20 zl. (Bud.)
- 1231 *Staněk* Josef, fundatista v Ml. Vožici, č. dipl. 1696. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Bud.)
- 1232 *Stanislav* Jan, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 1919. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1233 *Stárka* Emil, kaplan ve Všetatech u Prahy, č. dipl. 1545. Přist. r. 1888. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1234 *Starý* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2008. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1235 *Stejskal* Bartoloměj, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1952. Přist. 1893. Spl. 5 zl.
- 1236 *Stejskal* Engelbert, kaplan v Česk. Verníkovcích u Police, č. dipl. 1781. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1237 *Stejskal* František, kaplan v Něm. Brodě, č. dipl. 1920. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1238 *Stiebor* Jan, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1997. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.

- 1239 *Stoček Jindřich*, kooperátor v Breitenau ve Slezsku, č. dipl. 1467. Přist. r. 1886. Splatil 20 zl. (Olom.)
- 1240 *Stokláška Antonín*, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. dipl. 1958. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 1241 *Stratil František*, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. dipl. 1953. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 1242 *Strnad Emil*, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2041. Přist. r. 1894. Spl. 5 zl.
- 1243 *Strnad František*, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1903. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1244 *Stryk Jan*, kooperátor v Křelově u Olomouce, č. d. 1849. Přist. r. 1891. Spl. 30 zl. (Olom.)
- 1245 *Stryšovský Pavel*, farář v Čenčicích na Slovensku, č. d. 1833. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl. (d. Spišská.)
- 1246 *Středa Jan*, bohoslovec v Králové Hradci, č. dipl. 2001. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1247 *Studnička Otokar*, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2005. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1248 *Suchomel Frant.*, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1896. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1249 *Suchý František*, katecheta v Brandýse n. L., č. d. 1546. Přist. r. 1888. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1250 *Süssmayer Josef*, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1982. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1251 *P. Svatoš Arnošt*, O. Š. Fr. Cap., kaplan v Třebíči, č. dipl. 1695. Přist. r. 1890. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1252 *Světelský Josef*, bohoslovec v Kr. Hradci, č. dipl. 2000. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1253 *Svoboda Adolf*, kaplan ve Vildštejně, č. dipl. 1676. Přist. r. 1889. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1254 *Svoboda Richard*, kaplan ve Šlapánicích u Brna, č. dipl. 1719. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1255 *Šach Matěj*, farář v Michli u Prahy, č. dipl. 1069. Přist. r. 1870. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1256 *Šarboch Václav*, bohoslovec v Praze, č. dipl. 2009. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1257 *Šebík Štěpán*, kooperátor ve Vítkově, č. dipl. 1653. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1258 *Ševčík Josef*, kaplan ve Studeném u Telče, č. dipl. 1646. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1259 *Ševčík Vincenc*, farář ve Viskách u Boskovic, č. dipl. 1412. Přist. r. 1884. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1260 *Ševčík Vincenc*, farář v Blučíně u Židlochovic, č. dipl. 1508. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1261 *Šidlák Jan*, kaplan v Mohelně u Náměště, č. dipl. 1624. Přist. r. 1889. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1262 *Šilhan Josef*, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1994. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.

- 1263 *Šimek* František, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1830. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1264 *Šimek* Karel, kaplan v Oráčově, č. dipl. 1758. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl.
- 1265 *Sindler* Václav, kaplan v Petrovicích u Rakovníka, č. dipl. 1960. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1266 *Škoda* Tomáš, kooperátor v Lukách u Jihlavy, č. dipl. 1720. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1267 *Škola* Sta islav, katecheta v Libni u Prahy, č. dipl. 1734. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1268 *Škrábek* Maxmil., kaplan v Jenešově u Náměště, č. dipl. 1647. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1269 *Škubica* Alois, kooperátor ve Vlkoši u Přerova, č. dipl. 1943. Přist. r. 1892. Spl. 30 zl. (Olom.)
- 1270 *Frà Šmika* Jan, O. Mel, kaplan v Horažďovicích, č. dipl. 2002. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl. (Buděj.)
- 1271 *Schneider* Rudolf, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1928. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1272 *Šorm* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1831. Přist. r. 1891. Spl. 15 zl.
- 1273 *Šprongl* Josef, katecheta v Žižkově, č. dipl. 1967. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1274 *Schreiber* Bedřich, katecheta ve Vejprtech, č. dipl. 1835. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1275 *Schrötter* Frant., bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1921. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1276 *Šafa* Frant., farář v Pustějově u Bílovce ve Slezsku, č. dipl. 1236. Přist. r. 1877. Spl. 15 zl. (Olom.)
- 1277 *Šteffl* Theofil, farář v Chanovicích u Horažďovic, č. dipl. 1424. Přist. r. 1884. Spl. 25 zl. (Bud.)
- 1278 *Štemberka* Josef, neomysta diec. Král. Hradecké, č. dipl. 1853. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1279 *Štěpán* Josef, adjunkt k. a. konsistoře v Praze, č. dipl. 1532. Přist. r. 1888. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1280 *Štěpánek* Jan, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1881. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1281 *Frà Štolc* Ladislav, kněz řádu Maltánského v Praze, č. dipl. 1757. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl.
- 1282 *Šubr* Filip, farář v Miletíně u Král. Dvora, č. dipl. 1847. Přist. r. 1891. Spl. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- 1283 *Schuster* Ondřej, farář v Špišově u Teplé, č. dipl. 1213. Přist. r. 1876. Spl. 35 zl. (Praha.)
- 1284 *Schütz* Frant., bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 2003. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1285 *Švestka* Jan, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1882. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1286 *Schwuger* Václav, farář v Prostiboři u Kladruha, č. dipl. 1945. Přist. r. 1893. Spl. 20 zl. (Bud.)

- 1287 *Tafl* Emanuel, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1897. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1288 *Tesařík* Jan, kooperátor v Židlochovicích, č. dipl. 1721. Přist. r. 1890. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1289 *Thein* Antonín, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1898. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1290 *Ticháček* Antonín, něz deficient ve Vyzovicích na Mor., č. dipl. 1373. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Olom.)
- 1291 *Ticháček* Mart., farář v Bělčicích u Blatné, č. dipl. 331. Přist. r. 1863. Spl. 30 zl. (Buděj.)
- 1292 *Tiray* Karel, kaplan v Boskovicích, č. dipl. 1907. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Brno.)
- 1293 *Tomášek* Antonín, katecheta v Kolině, č. dipl. 1791. Přist. r. 1891. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1294 *Tomášek* Josef, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1992. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1295 *Tomec* Václav, kooperátor v Lulči, č. dipl. 1649. Přist. r. 1899. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1296 *Tošnar* Sales., kooperátor v Brtnici u Jihlavy, č. d. 1812. Přist. r. 1891. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1297 *Tošnar* Xaver, aplan v Krásném Poli u Brna, č. dipl. 1813. Přist. r. 1891. Spl. 10 zl.
- 1298 *Truhlář* Antonín, profesor akad. gymnasia v Praze, č. dipl. 1601. Přist. r. 1888. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 1299 *Truxa* Karel, kaplan v Luži u Vys. Mýta, č. dipl. 1506. Přist. r. 1888. Spl. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- 1300 *Tymel* Josef, neomysta arcid. Olomoucké, č. dipl. 1955. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 1301 *Úlehla* František, neomysta arcid. Olomoucké, č. d. 1954. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1302 *Ulrich* Augustín, kaplan v Tu latech u Č. Brodu, č. dipl. 1704. Přist. r. 1890. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1303 *Uzel* Josef, farář v Klobukách u Slaného, č. dipl. 1060. Přist. r. 1870. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1304 *Vacek* František, gymn. profesor v Praze, č. dipl. 1705. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl.
- 1305 *P. Váchal* Václav, O. Praem., konventual na Strahově v Praze, č. dipl. 1392. Přist. r. 1883. Spl. 35 zl. (Praha.)
- 1306 *Vála* Martin, kaplan v Louce u Znojma, č. dipl. 1654. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1307 *Vaňátko* Alfred, farář v Mrákotíně u Telče na Mor., č. dipl. 1140. Přist. r. 1872. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1308 *Vaněček* Frant., farář ve Václavovicích u Benešova, č. dipl. 1403. Přist. r. 1883. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1309 *Vaněk* Antonín, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1957. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 1010 *Vávra* Prokop, katecheta v Libni u Prahy, č. dipl. 2018. Přist. r. 1894. Spl. 10 zl. (Praha.)

- 1311 *Večeřa* Josef, kooperátor ve Vel. Meziříčí, č. dipl. 1625. Přist. r. 1889. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1312 *Weiss* Josef kaplan ve Vel. Oujezdě u Mor. Budějovic, č. dipl. 1724. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1313 *Venhuda* František, kazatel u sv. Michala v Brně, č. dipl. 1418. Přist. r. 1884. Spl. 35 zl. (Brno.)
- 1314 *Verich* Gustav, kaplan u sv. Jindřicha v Praze, č. dipl. 1536. Přist. r. 1888. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1315 *Veselý* Robert, kooperátor v Křižanově u Velké Meziříče, č. dipl. 1427. Přist. r. 1885. Spl. 15 zl. (Brno.)
- 1316 *Veseň* Rudolf, farář v Kolenfurtě u Mikulova, č. d. 1414. Přist. r. 1884. Spl. 30 zl. (Brno.)
- 1317 *Veverka* Jan, katecheta c. k. paedagogia v Král. Hradci, č. dipl. 1326. Přist. r. 1882. Spl. 16 zl. (Kr. Hradec.)
- 1318 *Veverka* Tomáš, farář v Budňanech, č. dipl. 1163. Přist. r. 1874. Spl. 30 zl. (Praha.)
- 1319 *Widerlechner* Josef, kooperátor v Tuřanech u Brna, č. dipl. 1725. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1320 *Vítek* Václav, katecheta na Vinohradech, č. dipl. 1558. Přist. r. 1888. Spl. 15 zl. (Praha.)
- 1321 *P. Vlasák* Josef, O. Cruc., kaplan v Lokti, č. dipl. 1762. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1322 *Vnař* Matěj, kaplan ve Štěkni u Strakonic, č. dipl. 1844. Přist. r. 1891. Spl. 30 zl. (Bud.)
- 1323 *Vocílka* František, kaplan v Česlicích u Prahy, č. dipl. 1548. Přist. r. 1888. Spl. 15 zl.
- 1324 *P. Vodička* Karel Štěpán, kněz ř. minoritského v Č. Krumlově, č. d. 2032. Přist. r. 1868. Spl. 5 zl. (Bud.)
- 1325 *Vokoun* Jakub, kooperátor v Brtnici, č. dipl. 1723. Přist. r. 1890. Spl. 20 zl. (Brno.)
- 1326 *Vondra* František, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1983. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1327 *Vrána* Štěpán, kaplan v Kopřinově u Šumperka, č. dipl. 1940. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl. (Olom.)
- 1328 *Vrtek* Jan, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. dipl. 1977. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1329 *Vyměta* Theodor, farář v Bedřichově u Rýmařova, č. dipl. 1677. Přist. r. 1893. Spl. 35 zl. (Olom.)
- 1330 *Vystřčil* Karel, neomysta diec. Brněnské, č. d. 1883. Přist. r. 1892. Spl. 5 zl.
- 1331 *Vývečka* Josef, vikář při dómě v Olomouci, č. dipl. 1366. Přist. r. 1893. Spl. 15 (Olom.)
- 1332 *Zamykal* Theodor, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1965. Přist. r. 1893. Spl. 10 zl.
- 1333 *Zanáška* Ignác, neomysta arcidiec. Olomoucké, č. d. 1978. Přist. r. 1893. Spl. 5 zl.
- 1334 *Záruba* Ferdinand, kaplan v Čížkově u Blovic, č. dipl. 1654. Přist. r. 1889. Spl. 10 zl. (Praha.)

- 1335 *Záruba* Karel, kaplan v Cernoušku u Roudnice, č. dipl. 1699. Přist. r. 1890. Spl. 35. zl. (Praha.)
- 1336 *Zelenka* Antonín, katecheta na Král. Vinohradech, č. dipl. 1363. Přist. r. 1883. Spl. 10 zl. (Praha.)
- 1337 *Zelníček* Jakub, kaplan v Dol. Kounicích u Ivančic, č. dipl. 1726. Přist. r. 1890. Spl. 10 zl. (Brno.)
- 1338 *Zeman* Frant., kooperátor ve Hvozďanech u Březnice, č. d. 1862. Přist. r. 1892. Spl. 25 zl. (Buděj.)
- 1339 *Zetek* Frant., neomysta arcidiec. Pražské, č. d. 1747. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl.
- 1340 *Zíka* Vojt., farář v Hlušicích u N. Bydžova, č. dipl. 1180. Přist. r. 1874. Spl. 25 zl. (Kr. Hrad.)
- 1341 *Zíkeš* Antonín, neomysta diec. Kr. Hradecké, č. d. 1937. Přist. r. 1892. Spl. 25 zl.
- 1342 *Zima* František, frintanista ve Vidni, č. dipl. 1549. Přist. r. 1888. Spl. 20 zl. (Praha.)
- 1343 *Zídek* Jan, katecheta v Žižkově, č. dipl. 1732. Přist. r. 1890. Spl. 5 zl. (Praha.)
- 1344 *Zuzánek* Josef, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 1922. Přist. r. 1892. Spl. 10 zl.
- 1345 *Žáček* Frant., farář v Hluboši u Příbrami, č. dipl. 1031. Přist. r. 1870. Spl. 25 zl. (Praha.)
- 1346 *Žídek* Josef, farář v Suchdole u Fulneku, č. dipl. 1239. Přist. r. 1877. Spl. 25 zl. (Olom.)

Dobrodinci.

Viz §. 6 a 9 stanov. *Jména* v závorkách uvedená značí diecési. Adresy udány jsou po většině podle původního zápisu v matrice)

- † *Ambros* Jos., kooperátor ve Šlapanicích u Brna, č. dipl. 596. z r. 1864. Daroval 5 zl. (Brno.)
- Anders* Ant., chovanec pachol. semináře v Kroměříži, č. dipl. 831. z r. 1866. Dar. 25 zl. (Olom.)
- Andrle* Kašpar, rolník v Němčanech u Slavkova, č. dipl. 851. z r. 1867. Dar. 10 zl. (Brno)
- Aujezdský* František, kaplan v Bánově, č. dipl. 627. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Balcar* Jan, farář v Černkovicích, č. dipl. 776. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Balcar* Jan, farář v Javornicích, č. dipl. 833. z r. 1866. Dar. 20 zl. (Hr. Král.)
- † *Barták* Frant., farář v Dublovicích u Sedlčan, č. dipl. 343. z r. 1863. Dar. 30 zl. (Praha.)
- Bartoušek* Josef, kooperátor v Komárově u Opavy, č. dipl. 1175. z r. 1874. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Bečka* Frant., deficient v Praze, č. dipl. 1059. z r. 1869. Dar. 20 zl. (Praha.)

- † *Bednář* Ign., kaplan v Uherském Brodě, č. dipl. 541. z r. 1864. Dar. 15 zl. (Olom.)
- Beinhauer* Jan, farář ve Valtířovicích u Fulneku ve Slezsku, č. dipl. 880. z r. 1867. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Bek* Karel, bohosl. v Budějovicích, č. dipl. 475. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- Benedikt* Jan, farář v Trachtině u Hustopeče, č. dipl. 841. z r. 1867. Dar. 30 zl. (Brno.)
- Beneš* Michael, duch. správce v polepšovně v Kostomlatech, č. dipl. 1057. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Bertholdová* hrab. Luďmila, paní na Buchlově, č. dipl. 635. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Bezdek* Ant., bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1375. z r. 1883. Dar. 10 zl.
- Bitlmann* Jan, bohosl. v Olomouci, č. dipl. 939. z r. 1868. Dar. 5 zl.
- Blaheta* Josef, bohosl. v Olomouci. č. dipl. 940. z r. 1868. Dar. 10 zl.
- Blanda* Frant., kanovník, řídítel paedagogia v Praze, č. dipl. 99. z r. 1861. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Bor* Matěj Jan, bohoslovec v Č. Budějovicích, č. dipl. 1432. z r. 1885. Dar. 5 zl.
- † *Boria* Leop., kanovník ve Vyškově, č. dipl. 550. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Boucný* Jan, bohosl. v Olomouci, č. dipl. 931. z r. 1868. Dar. 20 zl.
- Bour* Jakub, rolník v Syrovicích na Moravě, č. dipl. 1249. z r. 1877. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Brdčák* Ant., farář v Jestbořicích u Heřmanova Městce, č. d. 979. z r. 1868. Dar. 8 zl. (Kr. Hrad.)
- Brtníková* Marie, v Rousínově, č. dipl. 709. z r. 1864. Dar. 5 zl.
- † *Burian* Frant., kaplan v Škratníku, č. dipl. 772. z r. 1865. Dar. 30 zl. (Praha.)
- Burka* Karel, farář v Třeboraticích, č. dipl. 154. z r. 1862. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Cebuský* Filip, farář v Brodcích, č. dipl. 1077. z r. 1870. Dar. 30 zl. (Litom.)
- Cetl* Dominik, rolník ve Vojkovicích u Zidlochovic, č. dipl. 815. z r. 1866. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Cibulka* Václ., alumnus v Praze, č. dipl. 1160. z r. 1873. Dar. 5 zl.
- Ovrček* Rudolf, kons. rada, farář v Běhařovicích na Moravě, č. dipl. 1037. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Čačka* Jos., farář v Pozorčicích u Slavkova, č. dipl. 598. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Čamek* Josef, farář v Rostenicích, č. dipl. 231. z r. 1862. Dar. 20 zl. (Brno.)
- † *Čáp* Václ., farář v Liboci, č. dipl. 1385. z r. 1883. Dar. 30 zl. (Praha.)

- † Čapek Ant., katecheta v Liberci, č. dipl. 83. z r. 1861. Dar. 5 zl. (Litom.)
- † Čáslava Tomáš, chalupník v Holaskách, fara Tuřanská, č. dipl. 695. z r. 1864. Dar. 35 zl. (Brno.)
- Če h Jos., rolník v Kynicích, fara Kuřim, č. dipl. 966. z r. 1868. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Čermák Josef, kaplan v Liboci, č. dipl. 155. z r. 1862. Dar. 10 zl. (Litom.)
- Černický Ant., farář na Chlumu u Sedlčan, č. dipl. 335. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Praha.)
- † Černín hrabě Otokar, pán na Vиноři, č. dipl. 42. z r. 1861. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † Čer horský Jan, kaplan ve Vilímově, č. dipl. 791. z r. 1865. Dar. 30 zl. (Kr. Hrad.)
- † Černovický Jan, bohoslovec v Praze, č. dipl. 487. z r. 1864. Dar. 15 zl.
- Černý Dom., farář ve Vladislavově u Třebíče, č. dipl. 668. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- P. Černý Václav, O. Cruc., kaplan v Unhošti, č. dipl. 1061. Dar. 30 zl. (Praha.)
- † Červenka Frant., chovanec pachol. semináře v Kroměříži, č. dipl. 1094. z r. 1870. Dar. 5 zl.
- Česka Bedřich, měšťan v Bystřem u Poličky, č. dipl. 720. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Kr. Hrad.)
- Daněk Kašpar, syn rolníka v Prateci u Slavkova, č. dipl. 891. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)
- David Josef, dr. a prof. theol., kons. rada v Olomouci, č. dipl. 1069. z r. 1870. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Dobruský Theodor, farář v Kališti u Humpolce, č. dipl. 896. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Dolák Bernard, farář ve všeob. nemocnici v Praze, č. dipl. 1356. z r. 1882. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Dominyk Jakub, soused ve Skrejích na Moravě, č. dipl. 1248. z r. 1877. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Dostál Josef, farář v Rychtářově u Vyskova, č. dipl. 1005. z r. 1869. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Dvořák Bohumil, farář ve Viklanticích u Pacova, č. dipl. 1294. z r. 1880. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Dvořák František, rolník v Bořitově u Blanska, č. dipl. 1141. z r. 1872. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Dvořák Jan, farář v Oupici, č. dipl. 973. z r. 1868. Dar. 15 zl. (Kr. Hrad.)
- Dvořák Josef, kaplan v Kameném Újezdě, č. dipl. 213. z r. 1862. Dar. 30 zl. (Buděj.)
- Dvořák Vojtěch, kaplan ve Velvarech, č. dipl. 507. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Dvořáková Josefa, mlynářka v Tišnově, č. dipl. 869. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)

- Ebenstreit* Vojtěch, kaplan v Brandýse n. L., č. dipl. 660. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Praha.)
- † *Egert* Jan, kaplan v Čelákovících, č. dipl. 82. z r. 1861. Dar. 30 zl. (Praha.)
- † *Engliš* Antonín, dr. bohosl., farář v Loukově, č. dipl. 398. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Olom.)
- Erben* Frant., farář v Tasově u Mezirříře, č. dipl. 565. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Eška* Frant., farář Planský, na odpoč. na Smíchově, č. dipl. 107. z r. 1861. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Farka* Ant., farář v Radnicích, č. dipl. 509. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Florian* Karel, kaplan v Nýrsku, č. dipl. 293. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Bud.)
- Fojtík* František, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1169. z r. 1874. Dar. 6 zl.
- Folkert* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1520. z r. 1888. Dar. 5 zl.
- † *Hájek* Tomáš, kaplan v Jimíně, č. dipl. 1455. z r. 1886. Dar. 5 zl. (Bud.)
- † *Hanák* Ondřej, farář v Deblíně, č. dipl. 868. z r. 1867. Dar. 15 zl. (Brno.)
- Hanuš* Frant., farář v Nových Dvorech u Kutné Hory, č. d. 625. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Hanzlík* Alois, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 350. z r. 1863. Dar. 10 zl.
- † *Hartmann* František, kaplan v Přeci, č. dipl. 1521. z r. 1888. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Hašek* Eduard, farář v Letovicích, č. dipl. 586. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Hauschild* Josef, farář v Konešíně u Náměště, č. dipl. 609. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Havlíček* Matěj, farář v Předíně, č. dipl. 873. z r. 1867. Dar. 35 zl. (Brno.)
- † *Hejřl* František, kaplan v Petrovicích u Sedlčan, č. dipl. 499. z r. 1865. Dar. 5 zl. (Praha.)
- † *Hemzal* Vincenc, farář v Sedlci u Tábora, č. dipl. 339. z r. 1863. Dar. 30 zl. (Praha.)
- † *Herčík* Jan, kaplan ve Starém Kolině, č. dipl. 441. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Heřman* Frant., farář v Mníšku, č. dipl. 72. z r. 1861. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Hlína* Václav, farář v Jirnech, č. dipl. 915. z r. 1868. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Hoffmann* Ludvík, farář ve Veklých Petřvaldech, č. d. 999. z r. 1869. (Olomouc.)
- Höschmann* Eduard, farář v Matějovicích na Moravě, č. dipl. 675. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)

- Holub* Ant., farář ve Včelákově u Hlinska, č. dipl. 931. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- Holzman* Jan, rolník v Miloticích na Mor., č. dipl. 1291. z r. 1880. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Hrachovina* Michael, duch. správce v Žeranovicích u Holešova, č. dipl. 812. z r. 1866. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Hrubý* Josef J., profesor náboženství na odpoč. ve Vídni, č. dipl. 1076. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Hustý* Ign., voskář v Dolu. Kounicích, č. dipl. 982. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Brno.)
- † *Hyrek* Petr, dr. bohosl., kněz na odpoč. v Jeseníku, č. dipl. 541. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Litom.)
- † *Chlup* Jan, chovanec pachol. semináře v Kroměříži, č. d. 959. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Chudoba* Jiří, obchodník v Zábrdovicích, č. dipl. 690. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Ibl* Alfons, klerik ř. sv. Augustina v Praze, č. dipl. 1453. z r. 1886. Dar. 15 zl.
- Jahoda* Josef, kaplan v Novém Městě nad Metují, č. dipl. 162. z r. 1862. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Jandásek* Jan, kooperátor v Derfli u Hradiště, č. dipl. 1502. z r. 1888. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Jarmer* Frant., náměstek ve Vlkoši u Kyjova, č. dipl. 582. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Ječmen* Antonín, farář v Ratajích Hraž., č. dipl. 1386. z r. 1883. Dar. 15 zl. (Praha.)
- Ječmínek* Alois, farář v České Rudě na Moravě, č. dipl. 946. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Jedlička* Karel, učitel v Černé Hoře u Letovic na Mor., č. d. 1260. z r. 1879. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Jedlička* Karel, kaplan v Kopidlně, č. dipl. 1402. z r. 1883. Dar. 5 zl. (Král. Hrad.)
- Jelínek* Kar., farář v Kostelní Myslové u Telče, č. dipl. 666. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- † *Joší* Jan, farář v Dřiteci u Pardubic, č. dipl. 70. z r. 1861. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Jurečka* Frant., kooperátor ve Vel. Bysterci u Rožnova, č. d. 1000. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Olom.)
- † *Jurnečka* Antonín, farář v Dolních Loučkách, č. dipl. 1095. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Kadlec* Frant., rolník v Rozdrojovicích, farní osada Bystro u Brna, č. dipl. 697. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Kalvodová* Eleonora, měšťanka v Pohořelicích na Moravě, č. dipl. 813. z r. 1866. Dar. 10 zl.
- † *P. Karlas* Karel, O. Cruc., kaplan u sv. Petra v Praze, č. dipl. 86. z r. 1861. Dar. 30 zl. (Praha.)
- Kašíl* Jos., farář na odpoč. v Uherském Brodě, č. dipl. 1075. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Olom.)

- Kavalec* Josef, syn rolníka ve Lhanicích, fara Mohelno, č. d. 1246. z r. 1877. Dar. 5 zl. (Brno.)
- † *Keil* Ant, farář v Kosové Hoře, č. dipl. 334. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Praha.)
- Khárová* Anna, vdova ve Znojmě, č. dipl. 712. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Knotek* Jan, spiritual v Chotěšově, č. d. 1542. z r. 1888. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Knoz* Frant., rolník ve Velaticích, fara Tvarožná, č. dipl. 1096 z r. 1870. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Klapal* Frant., farář v Labských Kladru ech, č. dipl. 165. z r. 1862. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Kleiner* Jos., alumnus v Praze, č. d. 1113. z r. 1871. Dar. 5 zl.
- Klvač* Josef, spiritual v klášteře Uršulinek v Olomouci, č. d. 1263. z r. 1879. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Koblíha* Ant., vikář při dómě v Olomouci, č. dipl. 1173. z r. 1874. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Kobr* Josef, bohoslovec v Praze, č. dipl. 1344. z roku 1882. Dar. 5 zl.
- Kocmich* Mart, katecheta gymnas. na Vinohradech, č. d. 1164. z r. 1874. Dar. 10 zl. (Praha.)
- Kochwasser* Ant., farář Novosadský na odpoč., č. dipl. 1039. z r. 1869. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Kolář* Kar., farář v Žďárci u Tišnova, č. dipl. 566. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Kolek* Jiří, bohoslovec diec. Vratislavské, č. dipl. 269. z r. 1863. Dar. 10 zl.
- Kdomovník* Jan, farář v O trožské Lhotě u Ostroha, č. dipl. 1174. z r. 1874. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Konečný* Ign., farář v Žilosticích, č. dipl. 602. z r. 1864. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Konečný* Jan, farář v Rudě u Vel. Meziříče, č. dipl. 1232. z r. 1876. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Konvent* sv. Františka v Jindřichově Hradci, č. dipl. 766. z r. 1864. Dar. 4 zl. (Bud.)
- Kopecký* Antonín, oused v Kyjově, č. dipl. 1282. z r. 1880. Dar. 5 zl. (Olom.)
- † *Kopista* Matěj, farář v Mikulovicích, č. dipl. 917. z r. 1868. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Kopřiva* Antonín, obuvník ve Žďárci u Tišnova, č. dipl. 710. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Košťák* Jan, kaplan ve Vysokém, č. dipl. 386. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Litom.)
- Kouba* Jos., bohosl. v Budějovicích, č. dipl. 471. z r. 1864. Dar. 15 zl.
- Koupa* Šimon, farář v Načeratcích, u Znojma, č. dipl. 867. z r. 1867. Dar. 10 zl. (Brno.)

- Krátk* Dominik, děkan v Lipnici u Humpolce, č. dipl. 676.
Z r. 1864. Dar. 10 zl. (Král. Hrad.)
- Krátk* Libor, tova yš košařský v Brně, č. dipl. 1142. z r. 1873. Dar. 5 zl.
- † *Královec* Adam, kaplan u sv. Haštala v Praze, č. dipl. 44. z r. 1861. Dar. 15 zl. (Praha.)
- Krejčí* Jos., kaplan ve Vys. Mýtě, č. dipl. 295. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Krejzar* Frant., kaplan v Rychnově, č. dipl. 463. z r. 1864. Dar. 25 zl. (Buděj.)
- Kremel* Frant., konsist. rada, farář v Bystřici p. Hostýnem na Moravě, č. dipl. 390. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Olom.)
- K užtk* Nepomuk, klerik ř praemonstr. v Želivě, č. dipl. 910. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Křivý* Jan, farář v Letonicích, č. dipl. 862. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Kříž* Tomáš, rolník v Jinačovicích, fara Kuřim, č. dipl. 879. z r. 1867. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Křížek* Jan, farář v Král. Poli, č. dipl. 674. z r. 1864. Dar. 35 zl. (Brno.)
- Kubíček* Josef, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1071. z r. 1870. Dar. 5 zl.
- Kudrna* Jos. v Přeskečích, fara Běhařovice u Mor. Krumlova, č. dipl. 696. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- † *Lacina* Michael, farář ve Zvoli, č. dipl. 669. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Brno.)
- Laholík* Václav, kaplan u sv. Haštala v Praze, č. dipl. 282. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Praha.)
- † *Lampa* Josef, kaplan ve Volešnici, č. dipl. 33. z r. 1861. Dar. 10 zl. (Litom.)
- † *Laužecký* Josef, kanovník, prof. bohosl. v Praze, č. d. 1358. z r. 1883. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Lehečka* Frant., farář v Dřevčicích u Brandýsa n. L., č. dipl. 517. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Lekavá* Marie, na Moravě, č. dipl. 1284 z r. 1880. Dar. 10 zl.
- Linhart* Vojt. Stan., býv. kaplan v Budyni, č. dipl. 895. z r. 1867. Dar. 10 zl.
- Loucký* Jos., kaplan v Čejkovicích, č. dipl. 965. z r. 1868. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Mavčíek* Jan, rolník ve Vel. Ořechovém, č. dipl. 1170. z r. 1874. Dar. 5 zl. (Olom.)
- † *Maňkal* Cyril, rolník v Drnovicích u Vyškova, č. dipl. 706. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Macháček* Jan, rolník v Jiřkovicích na Mor., č. dipl. 1143. z r. 1872. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Maleček* Adolf, farář v Štetí n. L., č. dipl. 1183. z r. 1875. Dar. 5 zl. (Litom.)
- Malý* Frant., čest. kanovník, b. vikář atd. ve Smidarech, č. d. 534. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)

- † *Marinka* Jan, kaplan v Náchodě, č. dipl. 726. z r. 1864.
Dar. 10 zl. (Hr. Král.)
- † *Mašek* Jan, kaplan ve Volyni, č. dipl. 370. z r. 1863. Dar.
30 zl. (Bud.)
- † *Mašek* Karel, farář v Karlíně, č. dipl. 169. z r. 1862. Dar.
20 zl. (Praha.)
- † *Matějček* Ant., k. a. ceremonář v Praze, č. dipl. 229. z r.
1872. Dar. 30 zl. (Praha.)
- Matějovic* Jiří, kaplan v Kvílicích, č. dipl. 649. z r. 1864. Dar.
30 zl. (Praha.)
- Matoušek* František, kaplan v Neveklově, č. dipl. 58. z r. 1861.
Dar. 20 zl. (Praha.)
- P. Matoušek* Mořic Václav, O. Praem., farář v Mikulovicích,
č. dipl. 1108. z r. 1871. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Mělnický* Eman., děkan v Jedovnicích, č. dipl. 839. z r. 1867.
Dar. 5 zl. (Brno.)
- Fra Mergl* Jos., O Mel., farář ve Volfarticích u České Lípy,
č. dipl. 1217. z r. 1876. Dar. 5 zl. (Litom.)
- Metelka* Ondřej, domkář v Syrovicích, č. dipl. 814. z r. 1866.
Dar. 20 zl. (Brno.)
- † *Míčko* Kar., bohosl. v Kr. Hradci, č. dipl. 972. z r. 1868.
Dar. 5 zl.
- Míchna* Martin, farář v Želechovicích, č. dipl. 853. z r. 1867.
Dar. 30 zl. (Olom.)
- Mlčoch* Frant., kaplan v Otnicích u Sokolnic, č. dipl. 752. z r.
1864. Dar. 15 zl. (Brno.)
- † *Moric* Jos., kaplan v Hluku u Ostroha, č. dipl. 126. z r.
1862. Dar. 30 zl. (Olom.)
- Mojšíš* Jos., kaplan v Pyšelicích, č. dipl. 758. z r. 1864. Dar.
10 zl. (Praha.)
- Mráček* Karel, kooperátor v Hartlíkově u Tábora, č. d. 1401.
z r. 1883. Dar. 25 zl. (Bud.)
- Mrkvička* Frant., bohoslovec v Praze, č. dipl. 1743. z r. 1890.
Dar. 5 zl.
- Mudroch* Pavel, bohoslovec v Litoměřicích, č. dipl. 1860. z r.
1892. Daroval 5 zl.
- † *Musilek* Josef, kaplan v Hostouni, č. dipl. 323. z r. 1863.
Dar. 15 zl.
- † *Nejedlý* Vinc., farář Petrovický na odpoč. v Praze, č. dipl.
340. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Nemastil* Arnošt, kaplan v Elhenicích u Netolic, č. čipl. 656.
z r. 1864. Dar. 10 zl. (Buděj.)
- Nesrsta* Erant., chalupník v Lušni na Moravě, č. dipl. 967.
z r. 1868. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Neumann* Bohuš, gymn. professor v Ném. Brodě, č. dipl. 1406.
z r. 1884. Dar. 5 zl. (Král. Hradec.)
- Neumann* Kaz. Josef, bohosl. v Budějovicích, č. dipl. 456.
z r. 1864. Dar. 10 zl.

- Nohél Vavřinec*, rolník v Křenovicích, fara Slavkov, č. dipl. 1052. z r. 1869. Dar. 5 zl. (Brno.)
- † *Novotný Jan*, farář u Nejsv. Trojice v Praze, č. dipl. 49. z r. 1861. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Novotný Václ.*, učitel v Ivančicích, č. dipl. 701. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Ocetková Petronyla*, manž. rolníka v Bejkovicích u Kunštátu, č. dipl. 719. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- † *Oliva Ant.*, kanovník, farář u sv. Haštala v Praze, č. dipl. 84. z r. 1861. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Oliva Václav*, farář Dušejovský, na odpoč. v Jihlavě, č. dipl. 159. z r. 1862. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Osvačil Jos.*, bohoslovec v Brně, č. dipl. 889. z r. 1867. Dar. 5 zl.
- Pála Leopold*, administrátor v Hrubých Pavlovicích, č. dipl. 792. z r. 1866. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Pandáček František*, rolník v Grunvíři u Klobúk, č. dipl. 714. z r. 1864. Dar. 25 zl.
- Msg. Pánek Jan*, dr. a prof. bohosl. kons. rada v Olomouci, č. dipl. 1092. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Parák Frant.*, farář ve Veselí ve Slezsku, č. dipl. 620. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Pátek Bernard*, farář ve Křtinách u Brna, č. dipl. 1256. z r. 1878. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Pavlíček Jan Mik.*, farář ve Štěpánově, č. dipl. 568. z r. 1864. Dar. 35 zl. (Brno.)
- † *Pavlík Josef*, kaplan na Velehradě, č. dipl. 616. z r. 1864. Dar. 15 zl. (Olom.)
- Pavlík Jos.*, kooperátor v Slavoníně u Olomouce, č. dipl. 1090. z r. 1870. Dar. 20 zl. (Olom.)
- Pechal Jan*, v Křenovicích, fara Slavkov, č. dipl. 1053. z r. 1869. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Pěkník Jan*, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 1192. z r. 1875. Dar. 10 zl.
- Perníčka Václav*, kaplan v Třešti u Jihlavy, č. dipl. 680. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- † *Peřina František*, b. vikář, farář v Kopidlně, č. dipl. 744. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Petrle Frant.*, deficient v Olomouci, č. dipl. 394. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Petulová Apolonie*, výměnkářka v Něčicích u Kyjova, č. dipl. 1210. z r. 1875. Dar. 25 zl. (Olom.)
- Pinkalský Aug.*, farář v Kobylí, č. dipl. 850. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Plotěný Jan*, rolník v Šlapánicích, č. dipl. 1050. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Brno.)
- † *Pluhař Jan*, farář v Ledcích u Plzně, č. dipl. 352. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Pokorný Vladimír*, kaplan v Česk. Brodě, č. dipl. 1064. z r. 1870. Dar. 35 zl. (Praha.)

- Polášek* Frant., farář v Louče, č. dipl. 947. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Polášek* Jakub, starosta v Miloticích u Kyjova, č. dipl. 717. z r. 1864. Dar. 15 zl. (Olom.)
- Pospíšil* Ant., kněz arcid. Olomoucké, č. dipl. 943. z r. 1868. Dar. 30 zl.
- Pospíšil* Josef, farář ve Slavkově, č. dipl. 366. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Pospíšil* Karel, rolník v Ketkovicích na Moravě, č. dipl. 1247. z r. 1877. Dar. 10 zl.
- Pospíšil* Karel, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1643. z r. 1889. Dar. 10 zl.
- Prachař* Josef, kaplan v H. Kounicích, č. dipl. 1186. z r. 1875. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Prášek* Josef, kněz na odp. v Garsu v Dolních Rakousích, č. dipl. 1350. z r. 1882. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- Pražák* Jakub, bohoslovec v Budějovicích, č. dipl. 472. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- Pražan* Karel, kněz diec. Král. Hradecké, č. dipl. 978. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Prohlý* Jan, farář v Horní Bobrově, č. dipl. 872. z r. 1868. Dar. 30 zl. (Brno.)
- † *Procházka* Jakub, děkan Jihlavský, č. dipl. 664. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Procházka* Jan, dr. boh., gymn. katecheta v Ml. Boleslavi, č. dipl. 1452. z r. 1886. Dar. 30 zl. (Litom.)
- Prušková* Marie v Bystřem u Poličky, č. dipl. 721. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- Příborská* Marie ve Slavkově, č. dipl. 694. z r. 1864. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Příkryl* Antonín, farář v Čeládněch u Frydlantu, č. dipl. 1231. z r. 1876. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Rakušan* František, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 934. z r. 1868. Dar. 15 zl.
- † *Razók* František, č. kanovník, farář u sv. Mikuláše v Praze, č. dipl. 85. z r. 1861. Dar. 30 zl. (Praha.)
- Rein* Jindřich, bohoslovec v Praze, č. dipl. 522. z r. 1864. Dar. 5 zl.
- Richter* Otakar, farář v Pusté Kamenici u Skutče, č. dipl. 980. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Rosenberg* Alois, neomysta diec. Brněnské, č. dipl. 1718. z r. 1890. Dar. 10 zl.
- Roth* Šebastian, kooperátor v Č. Rudolci na Moravě, č. dipl. 451. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- † *Rozlilek* Jan, farář u sv. Jirí u Vys. Mýta, č. dipl. 296. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Kr. Hrad.)
- † *Růžička* Karel, bohoslovec v Praze, č. dipl. 993. z r. 1869. Dar. 20 zl.

- Rišička* Mořic, farář ve Velké Blatnici u Ostroha, č. dipl. 1003. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Řičák* Václav, děkan v Přesticích, č. dipl. 52. z r. 1861. Dar. 10 zl. (Buděj.)
- † *Říha* Aug., farář v Benově, č. dipl. 846. z r. 1867. Dar. 15 zl. (Olom.)
- † *Říha* Jan, kaplan v Bystřici, č. dipl. 662. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Říha* Jan, farář v Srbči, č. dipl. 1088. z r. 1870. Dar. 10 zl. (Praha.)
- Salajková* Kateřina v Dolních Bojanovicích, č. dipl. 1285. z r. 1890. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Sedláček* Josef, farář v Dolní Kalné u Nové Paky, č. dipl. 624. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Král. Hrad.)
- Sedláček* Ondřej, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 271. z r. 1863. Dar. 10 zl.
- Seemann* Adolf, vik. tajemník, farář ve Velkém Újezdě, č. dipl. 301. z r. 1863. Dar. 15 zl. (Praha.)
- † *Selibovský* Jan, bohoslovec v Budějovicích č. dipl. 473. z r. 1864. Dar. 15 zl.
- † *Selner* Emanuel, dr. boh., okr. děkan, farář v Kuřimi, č. dipl. 553. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Brno.)
- † *Siebert* Alois, farář v Pačlavicích, č. d. 819. z r. 1866. Dar. 20 zl. (Olom.)
- Sizl* Fr. Jos., bohoslovec v Budějovicích, č. dipl. 1124. z r. 1872. Dar. 10 zl.
- Skolák* Ant., kaplan u sv. Tomáše v Brně, č. dipl. 672. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Sládek* Jan, farář v Sedlci u Kutné Hory, č. dipl. 480. z r. 1864. Dar. 15 zl. (Král. Hradec.)
- Slavík* Jos., bohoslovec v Litoměřicích, č. dipl. 388. z r. 1864. Dar. 5 zl.
- Slivka* Julius, farář v Hořticích u Tábora, č. dipl. 1286. z r. 1880. Dar. 5 zl. (Budějovice.)
- Spisarovi* manželé v Nosálovicích, fara Vyškov, č. dipl. 1283. z r. 1880. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Srbecký* Frant., dr. bohosl., konsist. rada, děkan v Blansku, č. dipl. 848. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Stára* Frant., farář v Křižanově, č. dipl. 567. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Svoboda* Antonín, bohoslovec v Král. Hradci, č. dipl. 975. z r. 1868. Dar. 5 zl.
- Svoboda* Jan, rolník v Křenovicích fara Slavkov, č. dipl. 892. z r. 1867. Dar. 30 zl. (Brno.)
- Svoboda* Šimon, farář v Zaječči, č. dipl. 964. z r. 1868. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Svobodová* Terezie, statkářka ve Vojkovicích, fara Židlochovice, č. dipl. 713. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Olom.)

- Syrový Karel*, vik. tajemní, děkan v Kostelci n. Orlici, č. dipl. 371. z r. 1868. Dar. 15 zl. (Král. Hrad.)
- Šabata Václav*, kaplan v Kyšperku, č. dipl. 746. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Král. Hrad.)
- + *Silberský Josef*, deficient v Lošicích, č. dipl. 1139. z r. 1872. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Schiller Valentin*, farář v Derfli u Hradiště, č. dipl. 807. z r. 1866. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Šimbera Frant.*, rolník v Maršovicích, fara Lodenice, č. dipl. 692. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Šimeček Ant.*, farář v Moutnici, č. dipl. 801. z r. 1866. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Šimek Placidus*, klerik na Strahově v Praze, č. dipl. 431. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- Šmatera Julius*, farář v Křižanově u Vel. Meziříče, č. dipl. 524. z r. 1864. Dar. 30 zl. (Brno.)
- Šmýd Tomáš*, farář ve Zborovicích u Zdouně, č. dipl. 805. z r. 1866. Dar. 25 zl. (Olom.)
- + *Schneider Gabriel*, spirituál škol. sester v Praze, č. dipl. 140. z r. 1862. Dar. 20 zl. (Praha.)
- + *Šobr Tomáš*, kaplan v Břiství, č. dipl. 1409. z r. 1884. Dar. 5 zl. (Praha.)
- + *Schönbek Frant.*, řídící ústavu u sv. Anny v Praze, č. dipl. 863. z r. 1863. Dar. 15 zl. (Buděj.)
- + *Schönhöffer Rupert*, bo. osl. v Olomouci, č. d. 1073. z r. 1870. Dar. 15 zl.
- + *Špaček Jan*, bohoslovec v Brně, č. dipl. 412. z r. 1864. Dar. 20 zl.
- Špánková Aněžka*, služka, klášterní v Raj radě, č. dipl. 704. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Šrámek Frant.*, aplan v Jamách u Zďáru, č. dipl. 211. z r. 1862. Dar. 30 zl. (Brno.)
- Šťastný Vincenc*, kaplan ve Šlapanicích, č. dipl. 594. z r. 1864. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Štefan Jakub*, výměnkář v Hruškách, fara Slavkov, č. dipl. 693. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Štěpánek Bernard*, bohoslovec v Budějovicích, č. dipl. 457. z r. 1864. Dar. 20 zl.
- Štěpán Tomáš*, kooperátor v Bystřici pod Hostýnem, č. dipl. 1045. z r. 1869. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Schulz Ferd.*, vychovatel u hraběte Kounice v Praze, č. dipl. 59. z r. 1861. Dar. 6 zl. 18 kr.
- Šuster Frant.*, rolník v Holáskách, fara Tuřany u Brna, č. dipl. 877. z r. 1867. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Švehlík Jakub*, chovanec pach. semináře v Kroměříži, č. dipl. 952. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Talásek Josef*, kaplan v Bystřici pod Perštýnem, č. dipl. 842. z r. 1867. Dar. 20 zl. (Brno.)

- Teplíček* Frant., farář v Brumově, č. dipl. 367. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Olom.)
- † *Tichovský* Ant., kaplan v Týně v Praze, č. dipl. 79. z r. 1861. Dar. 30 zl. (Praha.)
- † *P. Tiraj* Běno, benediktin v Rejhradě, č. dipl. 608. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- † *Toman* Jos., farář na odpoč. v Krásné Hoře, č. dipl. 338. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Praha.)
- † *Tuma* Ignác, děkan ve Vysok. Mýtě, č. dipl. 294. z r. 1863. Dar. 20 zl. (Kr. Hrad.)
- Turek* Vilém, kaplan u Trinitarů v Praze, č. dipl. 180. z r. 1862. Dar. 20 zl. (Praha.)
- Turcová* Antonie v Prusích u Pustoměře, č. dipl. 1258. z r. 1878. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Tvrzník* Jan, vik. tajemník etc., farář ve Vlnovsi, č. dipl. 919. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Praha.)
- † *Tydl* Ludvík, čest. kanovník, farář v Oujezdě u Sokolnic, č. dipl. 800. z r. 1886. Dar. 30 zl. (Brno.)
- † *Vacek* Frant. Jaroslav (Kamenický), děkan v Blovicích, č. dipl. 287. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Bud.)
- Wagner* Antonín, bohoslovec v Brně, č. dipl. 1592. z r. 1869. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Vahala* Jan, koop. v Šaraticích u Slavkova, č. dipl. 852. z r. 1867. Dar. 25 zl. (Brno.)
- Valášková* Viktorie, dcera měšťana v Hradišti, č. dipl. 1099. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Valešová* Marie, služebná ve Veverské Bytčce, č. dipl. 983. z r. 1868. Dar. 5 zl. (Brno.)
- P. Vaněček* Aleš, kněz ř. benedikt. v Břevnově, č. dipl. 1423. z r. 1884. Dar. 5 zl. (Praha.)
- † *Wanke* Jan, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 405. z r. 1864. Dar. 5 zl.
- † *Vápeník* Antonín, katecheta ve Slaném, č. dipl. 1535. z r. 1884. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Vašátko* Sigmund, kandidát advokacie v Brně, č. dipl. 380. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- Vašek* Vinc., farář v Kvasicích u Kroměříže, č. dipl. 546. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Olom.)
- † *Vavák* Karel., bohoslovec v Praze, č. dipl. 514. z r. 1864. Dar. 5 zl.
- Vaverka* Josef, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 937. z r. 1868. Dar. 15 zl.
- Vávra* Bernardin, farář v Slavonicích, č. dipl. 673. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Brno.)
- Vávra* František, bohoslovec v Praze, č. dipl. 535. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- Vedrová* Kateřina, manželka obchod. ve Znojmě, č. dipl. 711. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)

- Vejevoda* Jak., farář v Novém Veselí u Žďáru, č. dipl. 562. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Brno.)
- Vejevoda* Jos., kaplan v Nemanicích u Domažlic, č. dipl. 482. z r. 1864. Dar. 10 zl. (Bud.)
- Vikner* Jan, kaplan ve Větlé, č. dipl. 1063. z r. 1870. Dar. 10 zl. (Litom.)
- † *Winklár* Frant., katecheta na starom. gymn. v Praze, č. d. 314. z r. 1863. Dar. 35 zl. (Praha.)
- † *Vítek* Jan, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 938. z r. 1868. Dar. 10 zl.
- † *Vitvar* Jos., dr. a prof. bohosl., dvorní kaplan a spoluříd. ústavu u sv. Augustina ve Vídni. č. dipl. 438. z r. 1864. Dar. 20 zl.
- † *Wladař* Jos., farář v Kartouzích u Brna, č. dipl. 753. z r. 1864. Dar. 15 zl. (Brno.)
- Vlk* Jan, učitel v ústavu hluchoněmých v Praze, č. dipl. 1101. z r. 1871. Dar. 5 zl. (Praha.)
- Volavková* Anna, hospod. farní v Tišnově, č. dipl. 699. z r. 1864. Dar. 35 zl. (Brno.)
- Votava* Jak., rolník v Zárubicích, fara Krhov, č. dipl. 698. z r. 1864. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Wurm* Ign., vikář-kurat při domě v Olomouci, č. dipl. 357. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Vyceník* František, bohosl. v Olomouci, č. dipl. 844. z r. 1867. Dar. 10 zl.
- Vymazal* Max. farář ve Stupavě u Buchlovic, č. dipl. 307. z r. 1863. Dar. 10 zl. (Olom.)
- Zakovský* Vilém, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 392. z r. 1864. Dar. 10 zl.
- † *Zapletal* Ign., kaplan ve Štípě, č. dipl. 592. z r. 1864. Dar. 20 zl. (Olom.)
- Zelenka* Jan, farář v Šumvaldě, č. dipl. 1198. z r. 1875. Dar. 15 zl. (Olom.)
- † *Zelený* Václav, profesor akad. gymnasia v Praze, č. dipl. 38. z r. 1861. Dar. 10 zl. (Praha.)
- Zeman* Jan, bohoslovec v Olomouci, č. dipl. 948. z r. 1868. Dar. 5 zl.
- Zeman* Jan, rolník ve Šlapanicích, č. dipl. 1097. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Zeman* Josef, rolník ve Šlapanicích na Mor., č. dipl. 1098. z r. 1870. Dar. 5 zl. (Brno.)
- Žaloudek* Jan, kooper. v Lulči u Vyškova, č. dipl. 875. z r. 1867. Dar. 5 zl. (Olom.)
- Žváček* Jan, farář v Domaželicích u Olomouce, č. dipl. 1266. z r. 1879. Dar. 5 zl. (Olom.)

Stanovy

Dědictví svatého Prokopa.

§. 1.

Účel spolku jest vydávati důkladné spisy ze všech odvětví bohovědy katolické spisovným jazykem českým a podporovati spisovatele u vydávání knih téhož způsobu.

§. 2.

Spolek slove „*Dědictví sv. Prokopa*“; ústředním *sídlem* jeho jest Praha.

§. 3.

Náklad na knihy vydané péčí neb pomocí spolku povede pokladnice, kteráž se zakládati a rozmnožovati má vklady údiv a dobrovolnými příspěvky peněžitými, věnovanými ke cti svatého Prokopa.

§. 4.

Spolek, maje býti vzdělávacím ústavem duchovenstva českého i moravského, stojí pod *ochranou* nejdůstojnějších ordinariátů českých i moravských vůbec a nejdůstojnějšího knížete arcibiskupa pražského zvláště.

§. 5.

Vklady a příspěvky peněžité odevzdávají se neb zasílají pokladníkovi Dědictví sv. Prokopa.

§. 6.

Každý i sebe menší *dar* přijímá spolek vděčně od kněží i nekněží.

§. 7.

Řádným údem stane se, kdožkoliv složí nejméně 40 zl. r. m. buď najednou aneb během čtyř po sobě jdoucích let ve čtyřech lhůtách jednoročních po 10 zl. r. m., aneb v osmi lhůtách pololetních po 5 zl. r. m., a podělován bude do úmrtí svého vždy jedním výtiskem knih vydávaných nákladem téhož Dědictví.

§. 8.

Kdožkoli věnuje nejméně 100 zl. r. m., považován bude za *zakladatele* téhož Dědictví a obdrží vždy po dvou výtiscích každé knihy vydané Dědictvím.

§. 9.

Kdožkoli první část vkladu dle §. 7. odevzdá, nabude již *práva k účastenství* a k vybírání knih vydávaných; kdo by pak po dvě léta upsaného základu zapravovati zanedbal, pozbývá práva k odbírání; nabude ho však, jakmile náležitě doplatí.

§. 10.

Vklady složené jsou jménem Dědictví sv. Prokopa a nevracejí se ani pro nedoplatek, ani v případě úmrtí.

§. 11.

Každý *kněz*, jsa údem Dědictví, *zavazuje se* každého roku sloužit tichou *mšív.* za živé i zemřelé spoluúdy a dobrodince téhož Dědictví, pokud možná v oktávě sv. Prokopa. *Jiní údové* závazku tomu dosti učiní zbožnou přítomností při mši sv. na týž úmysl v dotčené oktávě.

§. 12.

Nesmrtelné ústavy, na př. bibliotéky, nemohou býti údy, leč složí 100 zl. r. m. najednou neb v pěti letech po 20 zl. r. m.

§. 13.

Správu Dědictví sv. Prokopa vede *výbor* sestavený z 20 kněží, kteří buď v Praze buď na blízku Prahy přebývají.

§. 14.

Údové výboru radí se v *řádných schůzkách* o všech věcech týkajících se Dědictví; jmenovitě přísluší jim *ustanovovat* spisy k vydávání a honorář spisovatelům. *K platnému uzavírání* potřebí, aby nejméně 10 údův přítomno bylo.

§. 15.

Předlohy k po adám výboru upravují se ve *dvou odborech, vědeckém a hospodářském*, složených z údův zvolených k tomu výborem.

§. 16.

Výbor se doplňuje i rozmnožuje volbou, a sice naprostou většinou hlas . *Volba* tato platí jen na čtyry léta.

§. 17.

Každého roku vystupuje z výboru 5 údův, avšak každý z nich může opět zvolen býti. Po tři nejprvé příští léta po stvrzení obnovených stanov vyloučí se z výboru po 5 údech losem, čtvrtého roku pak odstoupí vybývajících 5 ostatních.

§. 18.

Z prostředku svého volí výbor naprostou většinou hlasů *starostu*, jeho *náměstka*, *pokladníka*, *jednatele* a *zapisovatele*, avšak jen na čtyry léta.

§. 19.

Právo *potvrditi* zvolený výbor i řečené představenstvo přísluší *kněž. arcib. ordinariátu Pražskému*.

§. 20.

Starosta řídí všeliké věci spolkové, přijímá dotyčné přípisy, opatruje archiv, rozděluje práce, bere účastenství ve schůzích odborů, svolává výbor každého čtvrtletí ku poradám, podává výroční zprávu o jmění a činnosti spolku jak nejdůst. kn. arcib. ordinariátu tak též obecenstvu a zastupuje Dědictví naproti úřadům a jiným třetím osobám. Starostovi a za jeho nepřítomnosti v Praze náměstkovi přísluší podpisovati listiny spolkové.

§. 21.

Pokladník přijímá vklady, příspěvky a peníze stržené za knihy, ukládá je na úroky k účelům spolkovým, opatruje pokladnici pod dohledem starostiný , vyplácí vedle poukazání starostina na řádné kvitance, ve schůzích podává zprávu o jmění spolkovém a skládá celoroční účty ve výboru, jemuž jest odpovědný.

§. 22.

Jednatel vykonává usnešení výboru s vědomím starostiným.

§. 23.

Zapisovatel píše protokol o poradách a jednání výboru.

§. 24.

Každý spis přijatý od výboru předložen buď kn. arcib. ordinariátu pražskému ku prohlednutí, a nevydá se bez církevního *schválení*.

§. 25.

Každý úd Dědictví sv. Prokopa může písemně podati *návrhy* k prospěchu úkolů spolkových starostovi, jemuž náleží sděliti je příslušným odborům a celému výboru k uvážení.

§. 26.

O jakékoliv *změně stanov* ustanovuje výbor, a starosta se postarej o náležitě potvrzení se strany vrchnosti duchovní i světské.

§. 27.

Všeliký *spor*, jenž by vznikl z poměrů spolkových, vyřizuje a urovnává soud smírčí. K tomu konci volí každá strana po čtyřech ze členů; z těch, které jedna strana vyvolila, vyloučí drhá strana dva, a ti čtyři, kteří zůstali, zvolí si předsedu mimo sebe, neb když by se o něj nemohli shodnouti, ustanoví ho losem z náhradníků a rozsoudí pak věc dle svého svědomí. Kdyby byla rovnost hlasů, rozhodne předseda. Z nálezu toho nelze se více ani odvolati ani souditi.

§. 28.

Kdyby však spolek za jakoukoli neodvratnou příčinou se musil *rozejíti*, jmění Dědictví sv. Prokopa se všemi akty odevzdá se nejdůst. kn. arcib. ordinariátu pražskému, kterýž je podle poměru vkladů rozdělí a přidělí všem ordinariátům, z jejichž diecési duchovenstvo bylo Dědictví založilo. Z úrokův odevzdaných těchto peněz rozdávány buďte každého roku zakoupené české bohovědné knihy kněžím novosvěceným s tím závazkem, aby každý jednu mši sv. obětoval za účastníky téhož Dědictví.

Stanovy tyto stvrzeny byly od nejdůst. kn. arcib. ordinariátu pražského dne 18. prosince 1872 č. kona. 8307.

Taktéž schváleny od c. kr. místodržitelství výnosem ze dne 31. března 1873. č. 15071.

Spisy

nákladem Dědictví sv. Prokopa vydané.

Podíl č. I. za rok 1863.

Evangelium sv. Matouše. Přeloženo a obšírně vyloženo od *Františka Sušila*, profesora theologie. Praha. Tiskem k. arcib. knihtiskárny 1863. 4°. (Rozebráno.)

Druhé, opravené a rozmnožené vydání. Redigoval *Dr. Klement Borový*. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1871. 4°. Stran 379. Cena 2 zl. r. m.

Podíl č. II. za rok 1864.

Evangelium sv. Marka. Přeloženo a obšírně vyloženo od *Fr. Sušila*. V Praze. Tisk Karla Bellmanna. 1865. 4° (Rozebráno.)

Druhé, nezměněné vydání. V Praze. Tiskem Rohlička a Sieversa. 1885. 4°. Stran 75. Cena 60 kr.

Podíl č. III. za rok 1865.

Evangelium sv. Lukáše. Přeloženo a obšírně vyloženo od *Dr. Fr. Sušila*, profesora theol. V Praze. Tisk Karla Bellmanna. 1865. 4°. (Rozebráno.)

Druhé, nezměněné vydání. V Praze. Tiskem Rohlička a Sieversa 1885. 4°. Stran 223. Cena 90 kr.

Podíl č. IV. za rok 1866.

Katechismus z nařízení sněmu Tridentského k pastýřům duchovním. Přel. *Jan Herčík*. Redigoval *V. Zikmund*. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1867. Malá 8°. Stran 602. Cena 1 zl. 60 kr.

Podíl č. V. za rok 1867.

Evangelium sv. Jana. Přeloženo a obšírně vyloženo od *Dr. Frant. Sušila*, profesora theol. V Praze. Tisk Karla Bellmanna. 1867. 4°. (Připojen seznam úděv „Dědictví“ od roku 1861—1867.) (Rozebráno.)

Druhé, nezměněné vydání. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1886. 4°. Stran 309. Cena 2 zl.

Podíl č. VI. za rok 1868.

Rukověť pro zpovědníky. Sepsal *Dr. Rupert F. Smolík.* V Praze. Tisk Karla Bellmanna. 1863. Velká 8°. (Rozebráno.)

Podíl č. VII. za rok 1869.

Skutky Apoštolské. Přeloženy a obšírně vyloženy prací *Dr. Fr. Sušila*, někdy profesora theol. a č. kanovníka v Brně. Redigovali *Dr. Klement Borový* a *Dr. Jan Velhartický.* V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1869. 4°. Stran 296. Cena 1 zl. 60 kr.

Podíl č. VIII. za rok 1870.

Listové sv. Pavla Apoštola. S výkladem *Dr. Fr. Sušila*, někdy profesora theologie a č. kanovníka v Brně. Díl I. (Obsahuje epistolu k Římanům, I. ku Korintanům, II. ku Korintanům.) Redigovali *Dr. Klement Borový* a *Dr. Jan Velhartický.* V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1870. 4°. Stran 404. Cena 2 zl. 50 kr.

Podíl č. IX. za rok 1871.

Listové sv. Pavla Apoštola. S výkladem *Dr. Fr. Sušila*, někdy profesora theologie a č. kanovníka v Brně. Díl II. (Zahrnuje ostatní epistoly až na list k Židům.) Redigovali *Dr. Klement Borový* a *Dr. Jan Velhartický.* V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny 1871. 4°. Stran 447. Cena 2 zl. 80 kr.

Pozn. K tomuto dílu připojena Sušilova podobizna do ocele rytá a životopis jeho, který sepsal prof. *Matěj Procházka* v Brně.

Podíl č. X. za rok 1872.

Pismo Sv. Nového Zákona. S výkladem *Dr. Frant. Sušila*, někdy prof. theol. a č. kanovníka v Brně. (Obsahuje: List sv. Pavla k Židům, listy ostatních sv. Apoštolův a Zjevení sv. Jana.) Redigovali: *Dr. Klement Borový* a *Dr. Jan Velhartický.* V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1872. 4°. Stran 505. Cena 3 zl.

Podíl č. XI. za rok 1873.

Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup Pražský. Historicko-kritický životopis. Na oslavu 900letého jubilea diec. Pražské sepsal *Dr. Klement Borový*, c. k. řádný profesor na vysokých školách Pražských. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1873. Velká 8°. Stran 324. Cena 2 zl.

Pozn. K tomuto podílu připojeno odpustkové breve J. S. papeže Pia IX., jakož i přeměněné stanovy.

Podíl č. XII. za rok 1874.

Spley Sv. Otcův apoštolských a Justina Mučeníka. Přeložil, vysvětlil a úvody opatřil *Dr. Fr. Sušil*, prof. theologie a č. kanovník v Brně. Vyd. třetí opravené a rozhojněné. Redigoval *Dr. Klement Borový*. V Praze. Z knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1874. Vel. 8°. Stran 460. Cena 2 zlaté.

Podíl č. XIII. za rok 1875.

Učení Mistra Jana Husi, na základě latinských i českých spisův jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu Kostnickém. Sepsal *Dr. Ant. Lenz*, profesor bohosloví v Budějovicích. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1875. Velká 8°. Stran 361. Cena 2 zl.

Podíl č. XIV. za rok 1875. (Druhý.)

Sv. Otce Ireneia biskupa a mučeníka: Patero kněh proti kacířstvím, s některými dodatky přeložil, vysvětlil a úvodem opatřil *Jan Nep. Fr. Desolda*, kapitulár a kněz ř. praemonstr. v Teplé etc., prof. klasických řečí na c. k. gymnasiu Plzeňském. Redigoval *Dr. Fr. Bauer*. V Praze. Z knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1876. 8°. Stran 545. Cena 2 zl 50 kr.

Podíl č. XV. za rok 1876.

Q. Sept. Fl. Tertulliana Apologetikum. Překlad a úvod od *Václ. Vojáčka*, profesora na akadem. gymnasiu v Praze. Vysvětlivky a ukazatele opatřil *Dr. Fr. Bauer*, profesor na vysokých školách Pražských. V Praze. Písmem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1877. Velká 8°. Stran 143. Cena 80 kr.

Podíl č. XVI. za rok 1876. (Druhý.)

Sv. Makaria Aegyptského: Padesát homilií duchovních. Přeložil *Jan Vlček*, kněz církevní. K tisku npravila úvodem jakož i summariemi a ukazovatelem opatřil *Dr. Fr. Bauer*, profesor theol. na vys. školách Pražských. V Praze. Pismem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1878. Velká 8°. Stran 210. Cena 1 zl. 20 kr.

Podíl č. XVII. za r. 1877.

Martin Medek, arcibiskup Pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od r. 1581.—1590. Napsal *Dr. Klement Borovj*, c. k. profesor na vys. školách Pražských. V Praze. Pismem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1877. Velká 8°. Stran 220. Cena 1 zl. 20 kr.

Podíl č. XVIII. za rok 1878.

Poselkyně starých příběhův českých. Díl II. Sepsal *Jan Beckovský*, kněz ř. křižovníků s červenou hvězdou. K vydání upravil *Dr. Ant. Rezek*, docent na universitě Pražské. Svazek první. (L. 1526.—1607.) V Praze. Pismem knihtiskárny B. Stýblovy. 1879. Velká 8°. Stran 444. Cena 2 zl. 50 kr.

Příloha: Jenerální rejstřík věcný Časopisu katolického duchovenstva odr. 1828.—1878. Sestavili *Dr. Kl. Borovj* a *J. Ježek*. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1868. 8°. Stran 152. Cena 50 kr.

Podíl č. XIX. za rok 1879.

Poselkyně starých příběhův českých. Díl II. Sepsal *Jan Beckovský*, kněz ř. křižovníků s červenou hvězdou. K vyd. upravil *Dr. Antonín Rezek*, docent na universitě Pražské. Svazek druhý. (L. 1608.—1624.) V Praze. Pismem knihtiskárny B. Stýblovy. 1879. Velká 8°. Stran 432. Cena 2 zl. 50 kr.

Podíl č. XX. za r. 1880.

Poselkyně starých příběhův českých. Díl II. Sepsal *Jan Beckovský*, kněz ř. křižovníků s červenou hvězdou. K vyd. upravil *Dr. Ant. Rezek*, docent na universitě Pražské. Svazek třetí. (L. 1625.—1715. i s dodatky.) V Praze. Pismem knihtiskárny B. Stýblovy. 1880. Vel. 8°. Str. 606. Cena 2 zl. 80 kr.

Podíl č. XXI. za rok 1881.

Anthropologie katolická. Skromný příspěvek ku dogmatické theologii. Sepsal *Dr. Ant. Lenz*, sídelní kanovník na Vyšehradě. V Praze. Písmem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1882. Velká 8°. Stran 644. Cena 3 zl. 20 kr.

Pozn. Připojeno apoštolské požehnání J. S. papeže Lva XIII. udělené Dědictví sv. Prokopa.

Podíl č. XXII. za r. 1882.

Všeobecný církevní dějepis. Díl I. Starý věk. Sepsal *Dr. Fr. Xaver. Kryštofek*, profesor etc. v Král. Hradci. V Praze. Tiskem kn. arcib. knihtiskárny. 1883. Velká 8°. Stran 785. Cena 3 zl.

Podíl č. XXIII. za rok 1883.

Katolická mravověda. Sepsal *Jan Nep. Stárek*, apošt. proto-notář, dr. bohosloví, bývalý profesor při bisk. bohosl. ústavě v Král. Hradci atd. Redigovali: *Dr. Rup. Smolík* a *Dr. Fr. Krásl*. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1884. Vel. 8°. Stran 642. Cena 2 zl. 50 kr.

Podíl č. XXIV. za rok 1884.

Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského. Napsal *Dr. Václav Hlavatý*. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1885. Vel. 8°. Stran 358.

— — — (Druhý.)

Výbor ze spisů Sv. Otce a Učitele církve Jana Zlatoústa. Z řečtiny přeložil a životem téhož světce opatřil *Jan Nep. Frant. Desolda*, kněz ř. praemonstrátského v Teplé. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1885. Vel. 8°. Stran 216. Cena obou podílů dohrom. 2 zl. 50 kr.

Pozn. V čele tohoto podílu jest Encyklika Jeho Svatosti papeže Lva XIII. „Aeterni Patris.“

Podíl č. XXV. za rok 1885.

Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. Římské církve a kníže-arcibiskup Pražský. Historicko-kritické vyprávění náboženských poměrů v Čechách od r. 1623—1667. Napsal *dr. Frant. Krásl*, kanovník vždy věrné metrop. kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1886. Vel. 8°. Stran 661. Cena 2 zl. 50 kr.

Podíl č. XXVI. za rok 1886.

Všeobecný církevní dějepis. Díl II. Středověk. Část první. Zakládání církvi u Germanův a Slovanův až do papeže Řehoře VII. (1073.) Budování poměrů, které středověk tvoří. Sepsal dr. *Frant. Xaver Kryštlůfek*, rytíř ř. Božího hrobu, prof. cirk. dějin atd. v Král. Hradci. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1886. Vel. 8°. Stran 696. Cena 3 zl.

Podíl č. XXVII. za rok 1887.

Sv. Tomáše Akvinského spisek **O bytí a bytnosti** a J. Eminenci sv. Ř. C. knížete kardinála Josefa Pecciho: **Výklad vlášský.** Do čestiny přeložili *Jan Křtitel Volka* z T. J. a *Václav Vojáček.* V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1887. Vel. 8°. Stran LCCCIX a 168.

— — — (Druhý.)

Logika formálná. Od. dra. fil. *Eugena Kadeřávka*, profesora gymnas. a docenta filosofie v Olomouci. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1887. Vel. 8°. Stran 176. Cena obou podílů dohrom. 2 zl.

Podíl č. XXVIII. za rok 1888.

Starověda biblická. Vzdělal dr. *Melichar Mlčoch*, rytíř řádu Božího hrobu atd., profesor biblických studií Star. Zákona na c. k. bohosl. fakultě v Olomouci. V Praze. Tiskem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny. 1888. Vel. 8°. Stran 259 a 36 obrázkových příloh. Cena 2 zl. 50 kr.

Podíl č. XXIX. za rok 1889.

Všeobecný církevní dějepis. Díl II. Středověk. Část druhá. Květ středověku a klesání jeho ke konci; od papeže Řehoře VII. až do pseudoreformace (1073—1517.) Sepsal dr. *Frant. Xaver Kryštlůfek*, rytíř řádu Božího Hrobu, prof. cirk. dějin atd. v Král. Hradci. V Praze. Tiskem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1889. Vel. 8°. Stran 818. Cena 3 zl.

Pozn. V čele tohoto podílu jest podobizna J. E. Františka de Paula kardinála *Schönborna* a česká přiležitostná báseň.

Podíl č. XXX. za rok 1890.

Příručná kniha bohosloví pastýřského. Sepsal dr. *Antonín*

Skočdopole, profesor pastorálky atd. v Budějovicích. Druhé, přepracované vydání. Svazek I. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1890. Vel. 8°. Stran 551. Cena 2 zl. 60 kr.

Podíl č. XXXI. za rok 1891.

Příručná kniha bohoslovi pastýřského. Sepsal dr. *Antonín Skočdopole*, profesor pastorálky etc. v Budějovicích. Druhé, přepracované vydání. Svazek II. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1891. Vel. 8°. Stran 841. Cena 3 zl. 60 kr.

Podíl č. XXXII. za rok 1892.

Všeobecný církevní dějepis. Díl. III. Nový věk. Sepsal dr. *Frant. Xaver Kryššáček*, řádný profesor církv. dějin při c. k. české Karlo-Ferdinandské universitě v Praze atd. V Praze. Tiskem k. a. knihtiskárny. 1892. Vel. 8°. Str. 997. Cena 4 zl.

Podíl č. XXXIII. za rok 1892. (Druhý.)

Klášter blah. Anežky v Praze. V ohledu dějepisném i uměleckém sepsali: *V. V. Tomek* a *J. Mocker*. (Původně vydala c. k. ústřední komise k probádání a zachování památek nměleckých a dějepisných. Čest archeol. přeložil prof. *Frant. Vacek*.) V Praze. Tiskem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské. 1892. 4°. Stran 16 a XI litografických tabulek. Cena 1 zl.

Podíl č. XXXIV. za rok 1893.

Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev. Na základě pramenů sepsal *Karel Konrád*, c. k. gymn. katecheta a prof. v Táboře. I. část: XV. věk a dějiny literátských bratrstev. V Praze. Tiskem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny. 1893. Vel. 8°. Str. 502. Se 6 hudebními, 7 listinovými a 7 obrazovými přílohami a 6 notovými snímky. Cena 5 zl.

Knihy nákladem „Dědictví“ vydané dostati lze (pokud zásoba stačí) přímo od „Dědictví.“ Členům novým jakož i bohoslovcům, knihovnám a knihkupcům bývá výborem povolována sleva. Dopisy v těchto záležitostech buďtež posílány vdp. jednateři.

P. T. pánům údům vydává podíly na předložený diplom knihkupectví B. Stýblovo v Praze. (Sv. Václavské náměstí.)